UNIVERSITATEA "AL. I. CUZA"
IAŞI

FACULTATEA
DE FILOSOFIE

Coordonator ID:
Prof. dr. Petru BEJAN

ASISTENȚĂ SOCIALĂ

Volumul IV

Învățământ la distanță

Anul II
Semestrul IV

Editura Universității "Al. I. Cuza"
Iaşi – 2010

CUPRINS

DREPTURILE OMULUI ŞI STRATEGII ANTIDISCRIMINATORII 9
Prof. dr. Vasile MIFTODE
Asist. drd. Camelia MORARIU

CONSILIERE ÎN ASISTENȚA SOCIALĂ..... 87
Conf. dr. Daniela – Tatiana GÎRLEANU – ŞOITU

MANAGEMENT ŞI PARTENERIAT PUBLIC – PRIVAT 175
Prof. dr. Maria COJOCARU

DEZVOLTARE COMUNITARĂ 267
Prof. dr. Ion IONESCU

DREPTURILE OMULUI ŞI STRATEGII ANTIDISCRIMINATORII

Prof. dr. Vasile MIFTODE
Asist. drd. Camelia MORARIU

CUPRINS

I. Analize teoretice şi conceptuale privind drepturile omului

1. Teorii şi ideologii actuale asupra drepturilor omului

2. Minorităţile sociale şi problema drepturilor umane

3. Controlul respectării drepturilor omului

4. Discriminări sociale în societatea contemporană

II. Drepturi şi discriminări sociale specifice

1. Starea drepturilor şi a discriminărilor în „spaţiul familial”

2. Drepturile copilului şi violenţa familială

- **a.** Abandonul copilului
- **b.** Copiii - victime ale agresivităţii sociale şi familiale

3. Starea socială a pensionarilor şi discriminarea bătrânilor

III. Dreptul la educaţie şi „educaţia reală”

1. Educaţia şi „interdicţiile fondatoare”

2. Political correctness, educaţia şi cultura

IV. Dreptul la muncă şi „obligaţia morală" a muncii

1. Dreptul la un trai decent şi responsabilitatea individuală"

2. Dreptul la protecţie şi „obligaţia participării" sociale

3. Incompatibilităţi între diferite drepturi şi „discriminări"

V. Dreptul la religie şi „libertatea conştiinţei"

1. Dreptul legitim şi „abuzul de drept"

2. Minorităţi discriminante şi „majoritatea discriminată"

VI. Drepturi şi obligaţii ale persoanelor gay

1. Drepturile copiilor şi drepturile „minorităţilor sexuale"

2. Dreptul la traditii şi „toleranţa reciprocă" a grupurilor umane

VII. Cercetarea ştiinţifică a drepturilor omului

1. Ancheta de opinie privind drepturile şi discriminările sociale

2. „Imaginea tinerilor" asupra domeniului analizat

VIII. Dreptul la diferenţă şi „exigenţele europene"

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

SCOPURILE UNITĂŢILOR DE CURS:

1. Înţelegerea corectă a conceptelor implicate în domeniul vizat
2. Dezvoltarea spiritului critic în evaluarea faptelor implicate
3. Promovarea perspectivei umaniste în domeniul vizat

OBIECTIVE SPECIFICE ŞI OPERAŢIONALE:

1. Utilizarea corecta a termenilor în analiza fenomenelor
2. „Problematizarea" aspectelor divergente din domeniul vizat
3. Practicarea tehnicilor empirice şi interdisciplinare în domeniu
4. Însusirea „perspectivei dialectice" în analiza fenomenelor

FORME DE EVALUARE A ACTIVITĂȚII STUDENȚILOR:

1. Notarea participării la activitățile didactice prevazute
2. Aprecierea „dosarului de practică” (referate, analize de caz etc)
3. Examen scris (teme teoretice şi exerciții practice)
4. Proiect de intervenție (în asistența socială concretă)

I. Analize teoretice şi conceptuale privind drepturile omului

1. Teorii şi ideologii privind drepturile omului

În contextul societăţii româneşti actuale, al României ca membru al Uniunii Europene – spaţiu de civilizaţie, cultură şi de puternică dezvoltare – problema *drepturilor omului* şi a *strategiilor anti-discriminatorii* se înscrie în sistemul domeniilor prioritare ale factorilor responsabili, pe de o parte şi ale cetăţenilor „de rând", pe de altă parte. Pornim de la *ipoteza* că o *reală implementare a drepturilor* diferitelor categorii de populaţie şi o reducere semnificativă a fenomenelor de discriminare trebuie să se bazeze pe ceea ce se întâmplă *în realitatea socială*, adică pe faptele concrete şi pe resursele specifice. Este importantă *perspectiva pragmatică* a drepturilor umane şi a ceea ce se numeşte discriminare pe de o parte şi eliminarea diferitelor *ideologii, practici populiste,* dogmatice, politizante, care infestează în prezent domeniul de referinţă, pe de altă parte.

Societatea contemporană este calitativ fundamental diferită de societatea care a impus cu peste două secole în urmă *Declaraţia Americană a Independenţei (*1776) şi *Declaraţia Drepturilor Omului şi ale Cetăţeanului* (1789), a revoluţiei franceze.

Atunci lipseau *de jure* (şi desigur, *de facto*), drepturi fundamentale, diferite populaţii erau profund exploatate, nedreptăţite şi violentate, în timp ce *astăzi* asemenea drepturi există, au deja tradiţie în legislaţia majorităţii popoarelor, ţările confruntându-se în schimb cu fenomene grave de *încălcare de facto* a diferitelor drepturi, îndeosebi ale unor grupuri sau *populaţii vulnerabile* sau dependente (copii, bătrâni, persoane cu dizabilităţi, ţărani, persoane care muncesc şi care respectă normele sociale, etc.). Pornim de la ipoteza că factorii principali care favorizează discriminarea şi încălcarea drepturilor omului sunt:

I. *Ideologizarea drepturilor*, transformarea lor în slogan, în clişeu;

II. Ruperea sau *izolarea* drepturilor de *obligaţiile* şi *responsabilităţile* umane legitime[1].

Discrepanţa care există în zilele noastre între drepturile *de jure* şi drepturile *de facto* ale oamenilor îşi are originea în aceşti doi factori care, la rândul lor, au fost favorizaţi

[1] Miftode, V., *Populaţii vulnerabile şi fenomene de auto-marginalizare*, Editura Lumen, Iaşi, 2002

de *conținutul incomplet* al *definiției drepturilor*, formulată de *Louis Lenkin*, definiție însuşită în mod greşit – după părerea noastră – de către Națiunile Unite[2]. Această definiție incompletă este următoarea:

> *„Drepturile omului* sunt acele *libertăți, imunități şi beneficii* stabilite în conformitate cu valorile contemporane, pe care orice ființă umană *este îndreptățită* să le pretindă de la societatea în care trăieşte"

Se impune să clarificăm câteva lucruri în legătură cu *variabilele* incluse în această definiție :

- *libertăți* şi imunități;
- *beneficii;*
- *valori contemporane;*
- *indreptatire.*

Definiția ar fi operațională şi pragmatică dacă ar fi inclus *resursele* şi *condițiile concrete* în care drepturile omului pot fi satisfăcute şi garantate deoarece:

- *nu există libertăți fără obligații...;*
- *beneficiile* nu pot fi garantate fără muncă şi deci nimeni nu le poate solicita „în orice condiții";
- printre valorile esențiale, *munca* ocupă, indiferent de societate - locul fundamental („Dumnezeu îți dă, dar nu îți pune în traistă");
- în fine, *nici o ființă umană nu este îndreptățită* să ceară sau să impună „ceva" *dacă nu oferă nimic, dacă sfidează normele sociale* şi conduita normală a „celorlalți".

Conceptul de drept are două semnificații:

- *dreptul subiectiv*, "definit prin prerogativa recunoscută persoanelor de a săvârşi anumite acțiuni, precum şi puterea de a pretinde ceva, apelând chiar la forța de constrângere a statului pentru respectarea dreptului;
- *dreptul obiectiv* care însumează totalitatea normelor juridice în vigoare la un moment dat, prin care se reglementează o instituție juridică, spre exemplu instituția dreptului de proprietate, sau care formează o ramură de drept, spre exemplu dreptul familiei, dreptul muncii şi al securității sociale, sau care alcătuiesc împreună sistemul dreptului (Noela Cojocariu, Referat, Şcoala doctorală, Iaşi, 2006).

[2] La Națiunile Unite nu există probabil sociologi care să analizeze problema drepturilor omului în perspectiva *efectelor perverse*. Vezi şi Lenkin Louis, *The Age of Rights*, Columbia University Press, 1990, p. 38

Analiza noastră vizează, îndeosebi, dreptul subiectiv, adică dreptul pe care îl are cineva, posibilitatea de a exercita sau nu un drept recunoscut de lege, „ de normele în vigoare”

Un asemenea drept rămâne abstract, lipsit de funcționalitate, dacă nu este însoțit de un sistem adecvat şi paralel de obligații, responsabilități sau constrângeri!

În acest sens, M. Djuvara scrie că ” între drepturi şi obligații există o strânsă legatură: în sensul că nu poate exista un drept civil subiectiv fără o obligație corelativă şi nici o obligație căreia să nu-i corespundă un drept” (Eseuri de filosofie a dreptului, l997). Constituția României oglindeşte, de asemenea, acest raport menționând că:

” cetățenii beneficiază de drepturile şi de libertățile consacrate de Constituție şi prin alte legi şi au totodată obligațiile prevăzute de acestea.”(art.15, alin.1)

Sugestivă este, în acest context, Declarația de la Philadelphia (1944) a Conferinței Internaționale a Muncii în care se scrie: „orice ființă umană, indiferent de rasă, credință, sex, are dreptul de a acționa pentru progresul său material şi pentru dezvoltarea spirituală în libertate şi demnitate, asigurându-i-se egalitatea şanselor”. Acest text implică faptul că alte drepturi, de pildă, dreptul la un trai decent, depind de modul în care individul sau grupul îşi exercită dreptul de a acționa, de a face ceva util, adică dreptul de a munci! Nimeni nu spune că are dreptul de a primi pur şi simplu!

Dezvoltarea societății şi reglementarea raporturilor interumane au facut posibilă naşterea unor drepturi noi şi extinderea acțiunilor de protecție socială. Favorizarea apariției unor noi drepturi individuale, subiective, constituie „o metodă eficientă pentru dezvoltarea spiritului de inițiativă şi a sentimentului de responsabilitate cetățenească”(Vezi 2, p.4). Însă „folosirea drepturilor omului ca pe o insignă şi ca o minge politică de ping-pong” duce la devalorizarea sensului profund al noțiunii (John W.Montgomery, 2004). Ceea ce este cu adevarat periculos este inventarea unor drepturi - arată Noela Cojocariu - fără a fi prevazute şi obligațiile corelative (op.cit.p4). Drepturile trebuie să se fundamenteze – în conceptia lui Bentham – pe principiul utilității: obținerea celui mai mare bine pentru cei mai mulți! (5, Vezi H.L.A.Hart...,1982).

Într-o societate normală, dreptul la protecție sau securitate socială, de pildă, este de neconceput în afara unor obligații individuale firești: obligația şcolarizării şi a profesionalizării, obligația respectării normelor şi a legilor sociale, obligația integrării familiale şi instituționale, obligația de a participa la viața comunității şi, în primul rând, obligația de a face ceva util, de a munci, de a plati impozitele etc.

Ignorarea sau nerespectarea unor asemenea obligații de către o parte semnificativă a populației, de către unele grupuri deviante, explică extinderea sărăciei în societatea românească şi a stării generale de mizerie în care se află numeroase familii, comunități şi zone din diferite părți ale țării. Am construit, în acest sens, o paradigmă a factorilor favorizanți ai sărăciei şi ai sărăcirii unor grupuri sau populații specifice (fig. 1.1).

Importantă este, în acest sens, teoria potrivit căreia „nu există de fapt *drepturi fundamentale,* ci *valori fundamentale* protejate de aceste drepturi. Este vorba de acele valori, cum ar fi: *demnitatea*, *libertatea*, *non-discriminarea*, *tratamentul egal*, în afara cărora nu poate fi concepută viața omului”[3]. Este necesar să menționăm că analiza noastră se detaşează de *prezentarea neutră* – în plan strict juridic – a drepturilor omului – fireşti şi legitime!

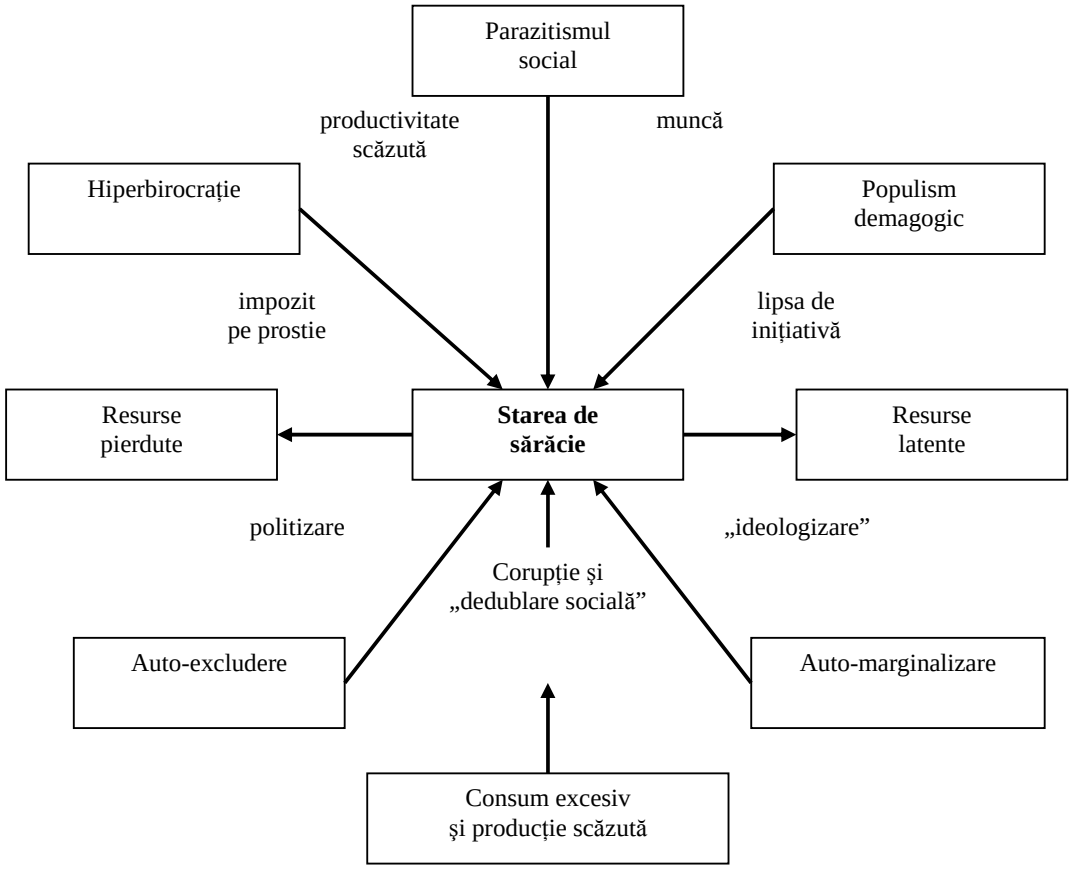

Fig. 1.1 Paradigma sărăciei ca fenomen social total

Suntem interesați cu precădere nu de prezentarea drepturilor – pe care le solicită, din păcate, orice individ, indiferent de legitimitate şi de contribuție la producerea

[3]Balahur, D., *Legislația în Asistența Socială*, în volumul *Reconversie în Asistența Socială*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iaşi, 2005, p. 225

resurselor necesare – ci de analiza lor în raport cu realitatea socială concretă şi mai ales în raport cu:

- existența resurselor impuse de implementarea drepturilor teoretizate ,înscrise de jure în documente oficiale ale statului sau ale Uniunii Europene;
- legitimitatea beneficiarilor diferitelor drepturilor legale şi fireşti ;
- contribuția individuală şi comunitară a beneficiarilor la realizarea resurselor necesare ;
- obligațiile şi responsabilitățile complementare drepturilor, etc.

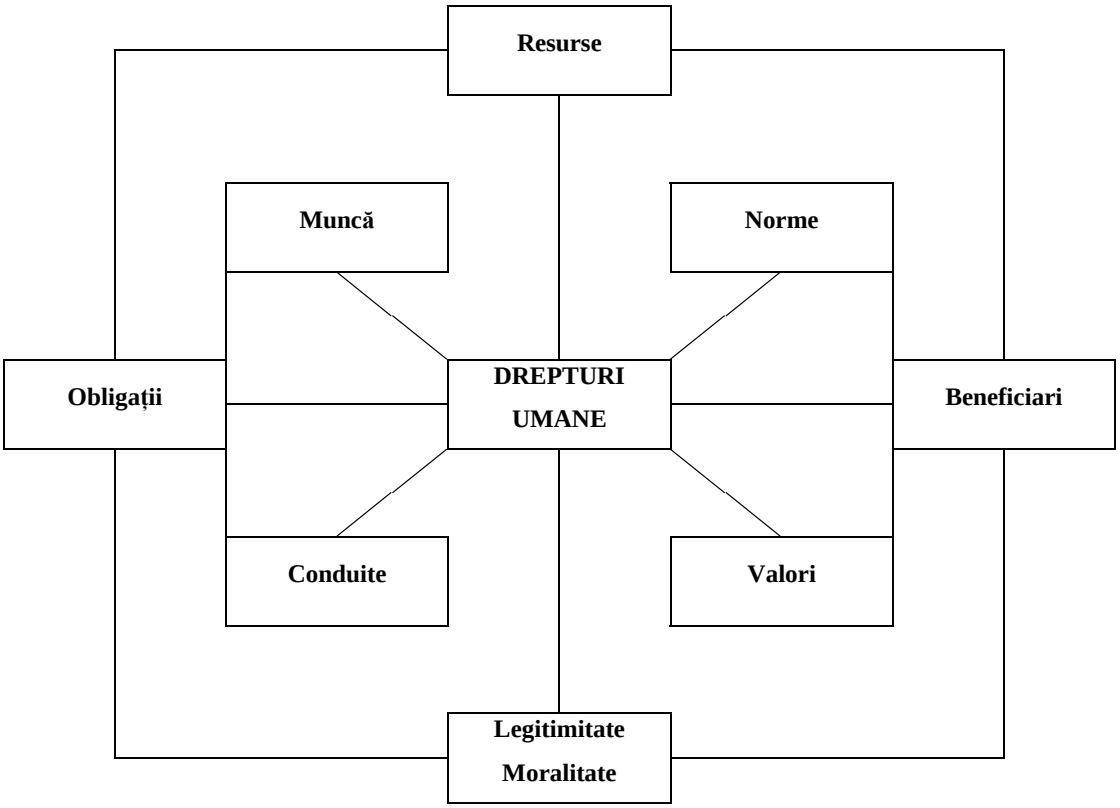

Fig. 1.2 Paradigma drepturilor umane

Fără a se ocupa de asemenea „amănunte" (resurse, obligații, legitimitate…) *Declarația Universală a Drepturilor Omului* (ONU, 1948) a constituit un progres fără precedent atât în *conştientizarea drepturilor*, cât şi în obligarea practică a statelor semnatare (48 din cele 56 state ale ONU) de a le traduce în fapt.

Înainte de a face o *analiză empirică* a drepturilor omului, ne vom referi la drepturile *de jure* şi la documentele fundamentale care le conțin:

I.*Carta Internațională a Drepturilor Omului*

- *Declarația Universală* a Drepturilor Omului (1948)
- *Pactul Internațional* privind Drepturile Civile şi Politice

- *Pactul Internațional* privind Drepturile Economice, Sociale şi Culturale.

II.*Constituția Românească şi Legislația U.E.*

- Diferite Legi privind drepturile specifice

III.*Documente juridice locale*, comunitare şi interne instituțiilor.

Este important să precizăm că *legislația U.E.* are prioritate în raport cu legislația internă!

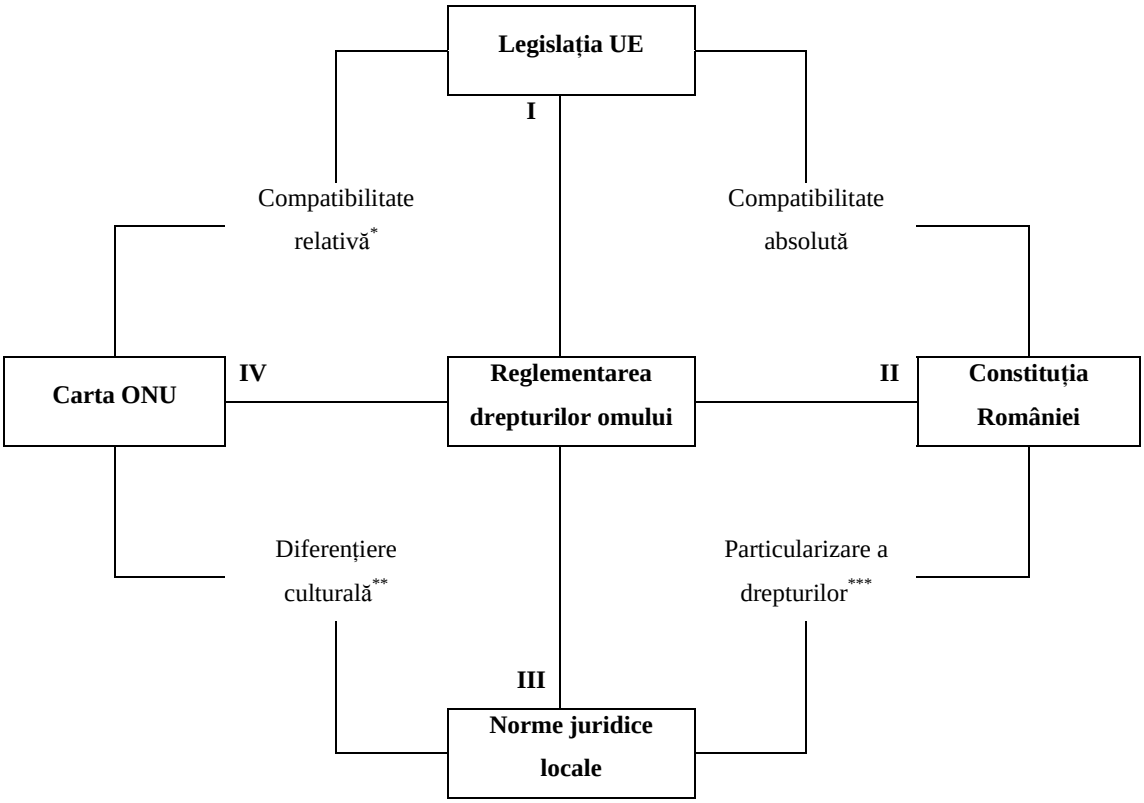

Fig. 1.3 Paradigma reglementării drepturilor omului

Conştientizarea drepturilor a urmat o istorie îndelungată, iar lupta diferitelor „segmente sociale" pentru cucerirea drepturilor a vizat, treptat, următoarele obiective:

I. *drepturile civile şi politice;*
II. *drepturile economice*, la mijloace de viață;
III. drepturi socio-culturale;
IV. drepturi ale copiilor şi ale femeii.

Deosebirea esențială între o societate democratică şi o societate totalitară vizează, în primul rând, drepturile individuale.

* evoluția diferită a civilizației impune o relativă compatibilitate a drepturilor
** dreptul la diferență (modele culturale)
*** dreptul la autonomie locală

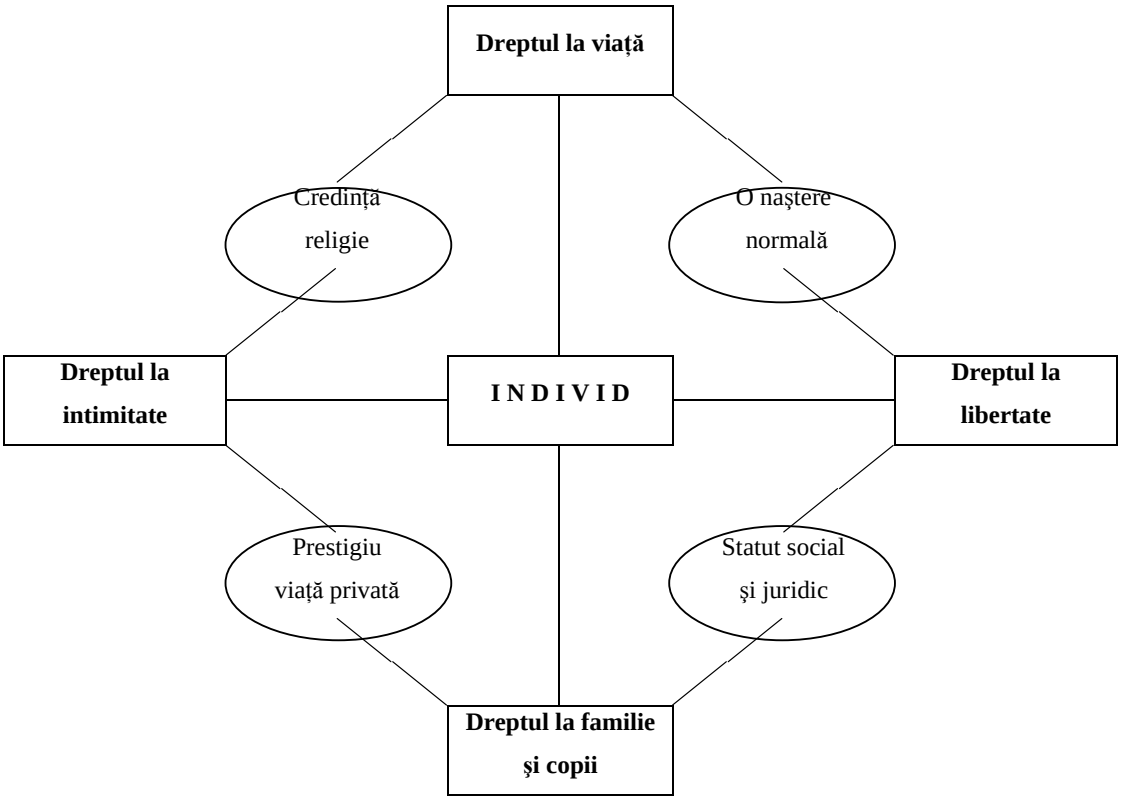

Fig. 1.4. Paradigma drepturilor individuale

Există, desigur, drepturi complementare sau derivate :

- dreptul la securitate personală;
- dreptul la circulație şi mişcare;
- dreptul la opinie şi exprimare liberă;
- dreptul la asociere şi întrunire paşnică;
- dreptul la justiție şi „garanții judiciare ”;
- protecția împotriva unor pedepse degradante;
- dreptul la identitate culturală sau religioasă, etc.

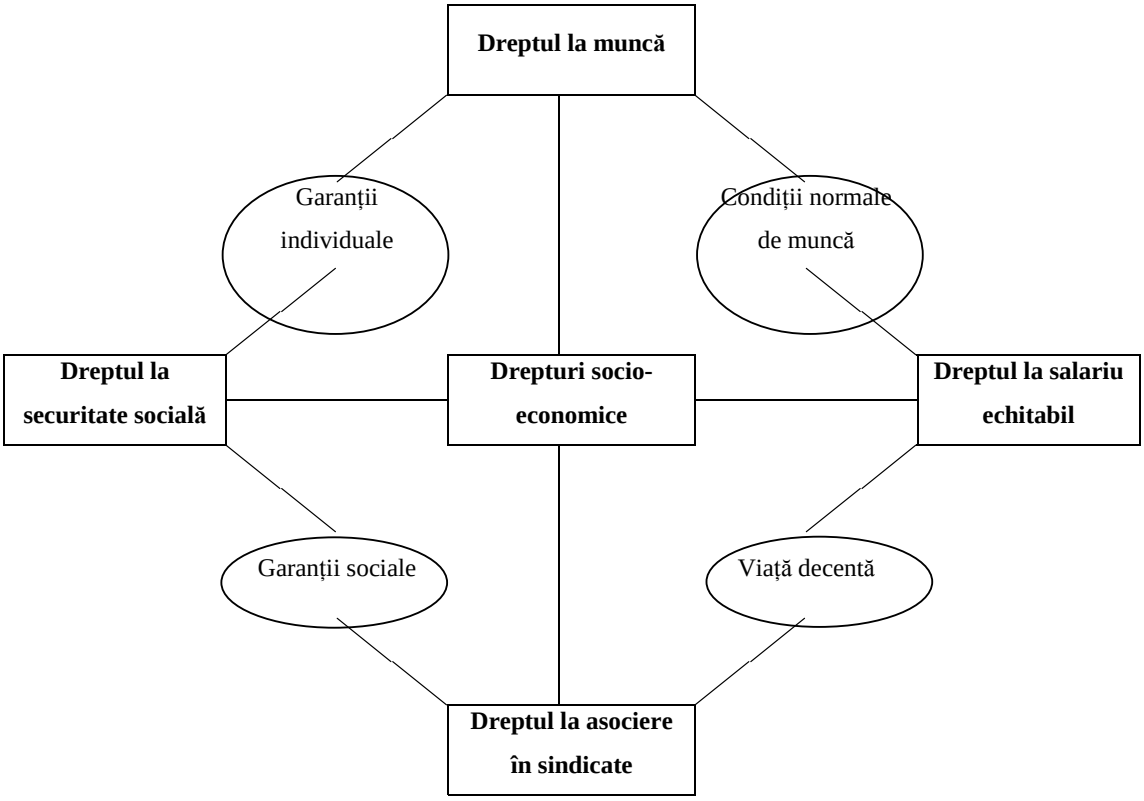

Fig. 1.5. Paradigma drepturilor socio-economice

Un domeniu particular al drepturilor omului este cel care vizează *drepturile generațiilor viitoare* „de a moşteni patrimoniul genetic, cultural şi natural al omenirii la parametri calitativi care să le permită dezvoltarea". *Protecția genomului uman*, de pildă, vizează „unitatea fundamentală a tuturor membrilor familiei umane, precum şi recunoaşterea inerentă a demnității şi diversității lor. Într-un sens simbolic, el este moştenirea umanității"[4]

[4]Balahur, D., *Legislația în Asistența Socială*, în volumul *Reconversie în Asistența Socială*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iaşi, 2005, p. 227

2. Minoritățile sociale şi problema drepturilor umane

Diversitatea intereselor şi a caracteristicilor *populațiilor minoritare*, care cel mai adesea intră într-o relativă contradicție cu aspectele populației majoritare, a impus dezvoltarea *teoriei drepturilor omului*[5] şi, totodată, elaborarea unor *norme juridice* şi a unor *politici* adecvate domeniului. Schematic, drepturile individuale pot lua următoarea forma „spațială":

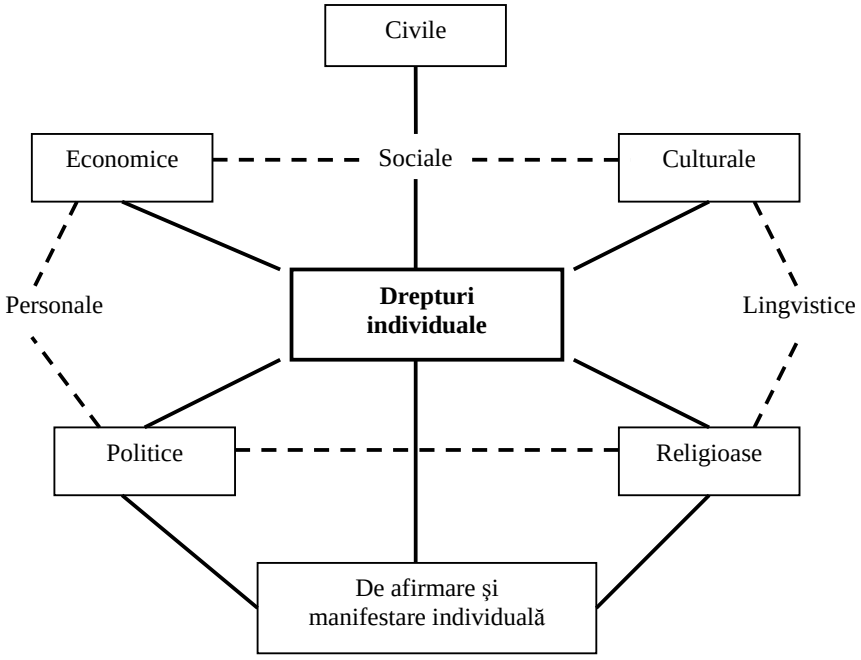

Fig. 1.6 Reprezentarea „spațială" a drepturilor inividuale

În ultima perioadă de timp, în condițiile democratizării „spațiului ex-sovietic", a apărut *problema naturii* drepturilor omului:

a) este vorba *numai* de drepturi individuale sau

b) este vorba *şi* de „drepturi colective"?

În plus, au apărut controverse în legătură cu asigurarea practică şi exercitarea reală a diferitelor drepturi ale populațiilor minoritare în condițiile *autonomiei locale* sau ale „autodeterminării comunitare" etnice.

Ipoteza fundamentală a demersului nostru este că protecția reală şi *legitimă* a grupurilor minoritare nu trebuie să nege sau să restrîngă drepturile generale ale omului, inclusiv cele ale populației majoritare. *Nimeni nu poate cere sau impune un drept care intră în contradicție sau anulează drepturile fireşti ale celorlalți indivizi*.

[5] Vezi *Carta Drepturilor Omului* şi *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, ONU, 10 decembrie 1948; *Pactul asupra drepturilor civile şi politice*, 1966-1976 etc.

Asistența socială sau protecția populațiilor minoritare impune, de aceea, definirea şi înțelegerea corectă a acestora!

Ce este o minoritate?

Donald Young arată că o minoritate este „ceea ce oamenii etichetează drept... minoritate“ subliniind *vizibilitatea* acesteia, iar Louis Wirth scrie că grupul respectiv:

● „trebuie să capete un tratament diferențiat, mai prost...“

● „şi membrii săi trebuie să fie conştienți de situația lor ca membri ai grupului minoritar“[6].

L. Wirth este de părere că tratamentul discriminatoriu este *o condiție definitorie* pentru „grupul minoritar“. În acest sens, *femeile* constituie o „minoritate socială“ în măsura în care „aspira” la drepturi egale cu bărbații, *deşi* – în plan strict demografic – reprezintă peste 50% din populația globală a țării. Putem vorbi, astfel, de o „minoritate majoritară“!

Există minoritari care se diferențiază de majoritari prin alte caracteristici decât cele etnice, cum ar fi minoritățile de *sectanți*, *drogați*, „boschetari“, *homosexuali*, „cerşetori“ etc.

Statele civilizate au căzut de acord că *acolo* unde „există minorități etnice, religioase sau lingvistice, persoanele aparținînd acestora nu pot fi lipsite de dreptul de a avea în comun cu ceilalți membri ai grupului lor, viața lor culturală, de a profesa şi practica propria lor religie sau de a folosi propria lor limbă“[7]. În acest sens, *Recomandarea 1201* a Consiliului Europei face referire la o „legătură de durată, fermă şi trainică“ a minorității cu Statul din care face parte. Apartenența la o minoritate *este o problemă de opțiune personală* şi *nici un avantaj sau dezavantaj* nu poate să derive din exercitarea acestei opțiuni.[8]

Protecția reală a grupurilor minoritare presupune garantarea unor *drepturi egale* nu a unor *drepturi suplimentare* (sau a unei „discriminări pozitive“) în raport şi „în dauna“ populației majoritare. În plus, nici *o revendicare* a unei minorități nu poate intra în contradicție cu legile interne (cu *Constituția* statului) sau cu normele adoptate de organismele internaționale (ONU, Consiliul Europei, UE etc.).

În contextul socio-politic contemporan nu pot fi acceptate şi „experimentate“ *drepturi colective* pentru o minoritate întrucât:

● drepturile individuale pot îndeplini pe deplin funcția unor eventuale „drepturi colective“;

● acceptarea unor drepturi colective pentru o anumită minoritate (națională-zonală) ar favoriza creşterea tensiunilor şi a conflictelor interetnice;

---

[6]Wirth, L., *The Problem of Minorities Groups*, 1945, în vol. *Minoritari. Marginali. Excluși*, p. 55. Vezi şi Nicoleta Turliuc, *Construcția identității minoritare în condițiile de eterogenitate culturală*, în acelaşi volum, p. 55.

[7] Vezi *Pactul Internațional* cu privire la *Drepturile Civile şi Politice*, Art. 27, ONU, 1966-1976.

[8] În *Dicționar politic* (1986), Sergiu Tămaş se referă *numai* la un eventual *dezavantaj* pentru cel care optează pentru apartenența la o anumită minoritate. Există însă şi … *avantaje*!

● de regulă, drepturile colective sînt *drepturi suplimentare*, exagerate, bazate pe teoria „discriminării pozitive“ a minorității, caz în care adevărata populație discriminată *negativ* este cea majoritară!

● drepturile colective sînt folosite de minoritari – aşa cum probează „experiența balcanică“ de după 1990 – ca *instrument politic* separatist sau autonomist: cu „instituții paralele”, cu o politică diferită de a statului, o alta „limbă oficială”etc. [9]

Practicarea drepturilor colective ar genera diferențieri artificiale şi ar frâna *cooperarea inter-etnică* în sânul aceluiaşi stat sau al aceleiaşi „societăți economice“. Promovarea democrației şi a civilizației moderne impune recunoaşterea şi aplicarea efectivă a *drepturilor individuale egale* indiferent de etnie sau de orice altă condiție.

Protecția legală a minorităților şi *dreptul la autodeterminare* al popoarelor au constituit preocupări politice esențiale ale marilor puteri îndeosebi după primul război mondial. A fost lansat conceptul de *pluralism oficial*. Constituțiile *Turciei* şi ale *Bulgariei* recunoşteau şi garantau, de pildă – după 1920 – drepturile de autonomie ale minorităților, iar *Amendamentele* 13, 14 şi 15 ale Constituției Nord-Americane afirmau *drepturi egale ale negrilor* într-o perioadă plină de tensiuni inter-etnice. Preşedintele SUA *W. Wilson* a formulat faimoasele 14 puncte privind *autodeterminarea* minorităților din imperiile existente la începutul secolului trecut, sperînd că astfel „minoritățile naționale vor dispărea, dar fiecare grup etnic îşi va crea propriul stat dacă aceasta le era dorința. Această teorie se baza pe credința că un stat *monocultural* şi *monolingvistic* are cele mai multe şanse de succes, dar a minimalizat forțele economice importante care cereau *unitatea* dintre grupuri. Se încurajau micile grupuri culturale şi mai puțin *cooperarea multigrupală*.“ Europa şi, mai ales, zona Balcanilor implica *o migrație masivă* şi o *redistribuire demografică* între „noile state“ datorită *eterogenității etnice* existente în epoca respectivă, *situație* care a devenit şi mai dramatică în *anii ’90* ai secolului trecut, în condițiile „exploziei naționalismului“ post-comunist.

Legislația internațională pune accentul pe drepturile indivizilor *luați ca indivizi* şi nu ca membri ai unui grup“ (vezi7, p.25). Etichetarea sau discriminarea unui individ *datorită apartenenței* la o minoritate rasială sau culturală este, în acest caz, eliminată sau puțin probabilă.

Istoria omenirii cunoaşte diferite „strategii“ de omogenizare etnică a statelor şi de rezolvare a conflictelor dintre „majoritate“ şi „minoritate“.[*] Una dintre aceste strategii a constituit-o *transferul de populație* de la o țară la alta, cu efecte diferite față de practica *expulzării* (în exterior) sau de practica „ghetoizării“ (în interior). Au fost încalcate, în toate aceste cazuri, drepturi elementare ale populațiilor respective: dreptul legitim la proprietate,

[9] Vezi şi Tămaş, S., *Dicționar politic*, Bucureşti, 1996, p. 93.

[*] Nu întotdeauna *majoritatea* este – demografic, statistic – majoritate, ci doar în plan istoric, politic şi cultural. *Minoritatea*, la rîndul ei, este – cantitativ sau tendențial - „majoritară“. Paradoxal, se vorbeşte de *discriminarea majorității* de către minoritate şi în acest sens de „discriminarea pozitivă“ (uneori *impusă*) a acesteia!

la „locul de origine", la țara de apartenență prin familie şi comunitate, la relațiile sociale primare, la o viață „afectivă" şi culturală normală.

● Pot fi indivizii *obligați* să *emigreze* din țara de origine? Cum se vor putea rezolva „paşnic" şi adecvat problemele specifice ale populațiilor implicate pentru a elimina orice *discriminare*?[**]

Se cuvine să menționăm că statele totalitare, de tipul *URSS* (dispărut în 1991), au practicat *violența* în realizarea unor „transferuri" de populație, *deportând* anumite grupuri etnice pentru „a face loc" *majorității minoritare* în zona de plecare! Deportarea moldovenilor în Siberia, constituie un tragic exemplu de încălcare brutală a tuturor drepturilor unei „populații majoritare" în favoarea unor forțe de ocupație.

Deportarea este o formă de „discriminare violentă", de omogenizare etnică *ilegitimă* şi de manifestare brutală a instinctelor primare la nivelul „majorității dominante" cotropitoare, lipsita, prin aceasta, de legitimitate.

Starea minorităților etnice în spațiul nostru european, inclusiv balcanic, este oglindită între altele în dramatismul „războaielor inter-etnice", religioase sau civile, care au avut loc în această parte a lumii, pe de o parte şi în *statisticile* privind minoritățile, pe de altă parte. *Bosnia* sau *Kosovo*, spații geografic reduse, au devenit adevărate „sisteme de referință" universale pentru analiştii politici ai minorităților etnice şi ai drepturilor universale ale omului. !.[10]

Intoleranța şi ura față de *străin* sau de *minorități* pot conduce omenirea din nou spre fapte extremiste. „Fasciştii germani urăsc pe turci, francezii pe arabi, austriecii pe unguri şi pe cehi, iar ruşii pe caucazieni. O *dezlănțuire rasistă* împinsă dincolo de problema specifică emigrării, căci *străinii* ... reprezintă mai puțin de 2% din populația UE, adică 6 milioane din 320 milioane de locuitori. Chiar dacă se adaugă 2 sau 3 milioane de *clandestini* sau *refugiați*, ei sînt încă departe de a constitui o amenințare".[11]

Protecția minorităților etnice *în plan politic* şi *juridic* ne obligă să ne întoarcem în timp la valorile şi normele cucerite de omenire în lupta cu incultura şi barbaria evului mediu. *Teoria drepturilor naturale* (*Hugo Grotius*, *Thomas Hobbes* sec. XII) legitimează lupta oamenilor impotriva unei eventuale *guvernări opresive* întrucît potrivit lui *Locke* – nimeni nu trebuie să violenteze pe altul sau să pună în pericol viața, sănătatea sau proprietatea acestuia. În termenii actuali, filosoful englez considera că adevărata *protecție politică* a individului ar consta în capacitatea acestuia de a înțelege şi de a respecta funcționarea „naturală" (normală) a societății. Fiecare individ – credea *Locke* – are *dreptul natural* la viață, libertate şi proprietate dar, în acelaşi timp, fiecare individ are şi *datoria* naturală de a respecta viața, libertatea şi proprietatea celorlalți. Chiar şi atunci cînd se

[**] Prin discriminare înțelegem – potrivit ONU - „orice conduită bazată pe *distincția* operată în raport cu anumite categorii naturale şi sociale şi *care nu este legată de capacitățile şi meritele individuale* sau de comportamentul concret al unei persoane".

[10] Vezi şi Petre Bărbulescu, *Drama minorităților naționale din Ungaria*, Editura Globus, Bucureşti, 1991, pp. 10 şi 110.

solicită *o autoritate comună* pentru a reglementa conflictele dintre ei, drepturile le sunt respectate, autoritatea respectivă urmărind *protecţia* acestor drepturi.[12]

Teoria drepturilor naturale a avut 3 efecte politice:

I. nici un individ *nu poate fi subordonat politic* de altcineva decât prin propria voinţă (cedare de drepturi, consimţământ);

II**.** orice guvernare are drept funcţie primară *protecţia drepturilor* naturale ale individului;

III. guvernarea care încalcă drepturile naturale ale individului *îşi pierde legitimitatea*.[13]

Se cuvine să precizăm că *teoria* drepturilor individului a evoluat şi „s-a îmbogăţit" treptat, folosindu-se, de aceea, concepte sau termeni diferiţi: *drepturi publice* (Franţa), *drepturi civile* (SUA), *drepturile omului* (civile, politice, economice, etnice, culturale, lingvistice, religioase, profesionale, de mişcare liberă, de asociere etc.). Ele aparţin individului în mod legitim şi natural.

În lucrarea *Leviathan*, Th. Hobbes scrie că oamenii trăiesc în societatea civilă respectînd următoarele două legi:

a) individul *trăieşte în pace* alături de ceilalţi oameni *atît timp cât starea de linişte şi pace este respectată*; el poate recurge la violenţă dacă situaţia impune aceasta;

b) *individul renunţă la dreptul iniţial* ... dacă doreşte să trăiască în pace şi linişte şi trebuie să se mulţumească *cu marja de libertate* în care se mişcă pentru a păstra „libertatea în raport cu alţii".

Problema drepturilor umane este cu atât mai complexă cu cât *protecţia reală* a acestora „trece" de la individ la grup sau popor! Lucrurile sunt mai simple atât timp cât analizăm drepturile *la nivel individual*, dar devin destul de „încâlcite" imediat ce trecem la grup, familie, instituţie, comunitate, popor şi, în mod particular, la ceea ce se înţelege prin „drepturi colective"! Nu trebuie să confundăm asemenea „drepturi" (cel puţin discutabile) cu dreptul popoarelor *la autodeterminare (populaţiile colonizate, naţiunile primate, cazul fostelor imperii etc)*

Se cuvine să precizăm că ONU a stabilit dreptul la autodeterminare ca *drept al popoarelor aflate sub dominaţia colonială sau străină* (state invadate), care nu se aplică popoarelor organizate într-o formaţiune statală întrucât organizaţia mondială *condamnă orice încercare de dezmembrare a unităţii naţionale* şi integrităţii teritoriale ale unei ţări.

Protecţia individului este, însă, mai importantă decît *autodeterminarea* (colectivă) întrucât libertatea popoarelor de a alege sistemul politic şi socio-economic *nu trebuie* să între în contradicţie cu „standardele internaţionale ale drepturilor omului". [14]

---

[11] Vezi *Le Nouvel observateur*, Nr. 1525, 5/I/1995, p. 30.
[12] Vezi şi Roşu, D., *Multiculturalismul şi drepturile politice ale minorităţilor naţionale*, Univ. „Al. I. Cuza" Iaşi, 2000, p. 51 (teză licenţă).
[13] Vezi şi M. Miroiu, A. Miroiu, *Ghid de idei politice*, Editura Pan-Terra, Bucureşti, 1991, p. 40-42.

Diversificarea minorităților şi „reconstrucția drepturilor" umane

***Atenție*! Cînd se vorbeşte despre *problema minorităților*, cei mai mulți oameni cred – din obişnuință – că este vorba de tradiționalele aspecte legate de *grupuri diferite* sau de „grupuri străine" *în plan etnic* (şi, prin derivație, în plan religios şi în ceea ce priveşte *limba maternă*). Epoca modernă şi, mai recent, *post-modernismul*, au complicat mult lucrurile, impunînd *o varietate de alte minorități*, care nu au nimic comun cu obişnuitele şi tragicele *războaie religioase* sau *inter-etnice*. Reamintim doar minoritățile *devianților* social (alcoolici, drogați, sectanți), ale *săracilor*, *analfabeților*, minoritățile *sexuale* etc.**

În ultimele decenii au avut loc importante modificări la scară mondială şi în plan intern în ceea ce priveşte *problema minorităților* prin adoptarea unor *legislații* şi a unor *politici* care să reducă sau să elimine orice discriminare în acest domeniu. „Chiar şi *țările monoetnice* sau *monoculturale* – adesea intransigente – au adoptat norme privind *autonomia* culturală a minorităților. În multe societăți există deja un *pluralism juridic* (privind persoana, regimul proprietății, succesiunea ...)"[15] menit să asigure protecție grupurilor defavorizate. Principiul *egalității în fața legii* este inclus în orice *Constituție* modernă, vizînd *drepturile civile*, asigurarea locurilor de muncă prin *şanse egale* în fața şcolii, a educației şi a calificării profesionale. Se vorbeşte astăzi tot mai mult de *dreptul la diferență* al individului, al grupului şi, deci, al minorității, mai ales în condițiile „încă confuze" în care se desfăşoară *mondializarea* (culturală, normativă) şi *globalizarea* (economică, financiară, comercială).

Protecția minorităților a devenit o adevărată *ideologie* care, ca orice ideologie, promovează *o mişcare socială* corespunzătoare (celebre sunt, în acest sens, mişcările pentru drepturi civice ale negrilor din SUA, din anii '50-'60, destul de violente în timpul preşedinției lui *Kennedy*). Au fost lansate *ipoteze* şi concepte noi, între care menționăm:

1. *derogări normative* în favoarea grupurilor defavorizate;

2. *discriminare pozitivă*, care este deja practicată în România, în manieră legitimă (educație, profesionalizare ...) sau ilegitimă (în domeniul legislativ, punitiv, în cazul infractorilor etc.)

***Temă*: Realizați o anchetă şi elaborați un referat pe tema celor 4 concepte privind protecția minorităților prin *poziția de discriminare pozitivă*, prin atribuirea unui statut special, a unui tratament specific şi prin realizarea unor derogări legislative „protecționiste" în domeniul minorităților.**

[14] Vezi şi Severin, A., *Autodeterminare şi secesiune*, în Revista Română ale Drepturilor Omului, Nr. 16, 1998, p. 64.

[15] Joseph Yacoub, *Les Minorités dans Le Monde*, , în *The Mediterranean Journal of Human Rights*, University of Malta, 2002.

Legislația internațională a suferit ameliorări semnificative privind minoritățile, dreptul la cetățenie politică şi libertatea în fața legii fiind considerate *insuficiente* pentru protecția reală a minorităților etnice. *Affirmative Action* (privilegii şi discriminări pozitive în spațiul „anglo-saxon") adânceşte – prin *garanții specifice* – perenitatea grupului etnic minoritar, recunoaşterea drepturilor *identității grupale* şi ale „eului colectiv". *Discriminarea pozitivă* nu neagă – potrivit unor juriști *globalizanți – principiul universal al non-discriminării* şi egalitatea *tuturor* în fața legii!

Pentru a salva „aparențele", actele normative internaționale sugerează *diferența* dintre *egalitatea abstractă*, admisă principial şi *egalitatea concretă* sau specifică, practicată „funcțional" în vederea asigurării justiției sociale. Documentele internaționale (ONU, UNESCO, UE etc.) includ noțiunea de *tratament special* (vizînd minoritățile ...) şi categoria demografică „popoare *indigene*" care trebuie să fie considerate *identități distincte* şi deci trebuie să fie protejate în fața confruntărilor cu „majoritatea" sau cu societatea „dominantă". Convenția OIT (Organisation Internationale du Travail) (169 din 1989) consemnează „aspirația popoarelor indigene şi tribale de a controla propriile instituții, propriile lor moduri de viață şi de dezvoltare economică şi de a conserva propria identitate, propria limbă şi propria religie în cadrul statelor în care trăiesc".

Experiența unor țări, mai ales a *Spaniei*, arată că „recunoaşterea instituțională a minorităților şi adoptarea unei *logici comunitare* sînt însoțite de *declinul principiului egalității abstracte* şi al „ideologiei individualiste", pe de o parte şi de afirmarea tot mai netă a *ideologiilor* comunitare", pe de altă parte (vezi şi 14, p. 9).

Justiția socială şi toleranța inter-etnică au progresat semnificativ în ultimele decenii. *Finlanda*, *Irlanda* şi *Canada* recunosc oficial *dualitatea lingvistică*. În *Spania* există patru limbi oficiale. Drepturile culturale şi lingvistice sunt recunoscute în mod reciproc în *Germania* şi *Danemarca*, vizând minoritățile respective. Există chiar *derogări* de la legislația în vigoare în favoarea minorităților, mai ales a „micilor minorități": astfel, partidul minorității daneze din Germania nu obține, de regulă, 5% din voturi în alegeri şi cu toate acestea este reprezentat în parlamentul german; cele mai multe minorități etnice din România nu obțin, de asemenea, voturi suficiente – potrivit legii – pentru a fi reprezentate în Parlament şi cu toate acestea – potrivit discriminării pozitive – fiecare minoritate etnică (din cele 11) are cel puțin un reprezentant-deputat în forul legislativ al țării. Trebuie menționat că multe țări au un număr impresionant de *limbi oficiale*: *Africa de Sud* recunoaşte 11 limbi oficiale, *India* – 15 limbi din cele 1652 limbi înregistrate şi, deci, practicate, *Senegalul* admite şase limbi internaționale, *Nigeria* recunoaşte numai trei limbi din cele aproape 400 limbi reclamate etc.

Astăzi se vorbeşte tot mai mult – sub presiunea organismelor de tipul *Consiliul Europei*, al UE sau ONU – de *pluralism*, *multiculturalism*, *interculturalism* sau de „dreptul la diferență" lingvistică şi culturală. S-a realizat un progres substanțial în raport cu epoca

antagonismelor, tragediilor şi „revanşelor istorice“ care au vizat îndeosebi provinciile sau regiunile care erau pasate dintr-un imperiu în altul, de la o țară la alta, precum Alsacia, Lorena, Bucovina, Dalmația, Galiția, Banatul, Slovenia, Rutenia subcarpatică etc. Oraşe de tipul *Vilnius* sau *Cernăuți* aveau o compoziție multinațională şi ridicau, astfel, probleme privind *minoritățile* conlocuitoare. În oraşul *Narva* din *Estonia* minoritatea rusă este ... majoritară, datorită desigur emigrărilor forțate (deportări) ale *autohtonilor* în perioada stalinistă şi, în compensație, datorită „importului de majoritari“ (ruşi, în epoca URSS-ului). De altfel, asemenea *migrații forțate* au făcut ca structura demografică a popoarelor şi a țărilor asuprite de către imperialismul sovietic să se modifice substanțial *în favoarea etniei dominante*: 40% din populația Estoniei este construită din minorități, cea mai importantă este cea rusă (34%), jumătate din populația *Letoniei* (o altă țară cotropită de Stalin) aparține minorităților, în *Moldova* ex-sovietică situația este comparabilă. Probleme încă *sub tensiune* sunt cele din *Bosnia*, *Liban*, *Cecenia* sau *Cipru*.

Este necesară multă diplomație şi o adevărată artă managerială pentru a gestiona – fără riscuri şi „tulburări“ – relațiile dintre cele *109 minorități* ale *Lituaniei*, 110 etnii coexistente ale *Ucrainei*, 52 grupuri minoritare din *Bangladesh* sau alte mii de „populații minoritare“ care trăiesc în *State Naționale* sau în „țări-imperii“ din Asia sau Africa. *Revendicările minorităților* sunt încă privite cu o anumită suspiciune de *Statele-Națiune* sau de „majoritățile“ dominante, cu atît mai mult cu cît asemenea populații sunt amplasate, de regulă, *în zone frontaliere* şi provoacă probleme (chiar tensiuni) *transfrontaliere* cu țările vecine.

Integrarea unor state ex-comuniste în *NATO* şi în *UE* constituie un factor esențial de *protecție a minorităților* din statele respective întrucât un asemenea proces politic înseamnă în sinteză *o transformare* de ansamblu a societății şi, îndeosebi, *o civilizare* a întregii populații, a persoanelor, a grupurilor şi a raporturilor inter-umane.

Evenimentele politice şi militare din ultimii ani au redeşteptat „naționalismele locale“ în unele regiuni ale lumii, în ciuda obiectivelor „oficiale“ de *a promova drepturile minorităților* în cazuri limită *prin forță* (exemplu tipic: Zona Balcanilor). În ciuda „conviețuirii seculare“ pe acelaşi teritoriu şi a unor experiențe tragice, minoritățile din țări ca *India*, *Liban*, *Guyana*, *Pakistan*, *Rusia-Cecenia* etc. parcurg o perioadă de mari tensiuni şi confruntări sîngeroase. Asemenea zone „sunt invadate de conflicte *comunitariste*, rasiale şi religioase ..., de tendințe de accentuare a *singularităților naționale* ..., a moştenirii trecutului, a valorilor tradiționale, a limbii, a *nostalgiei* pentru un trecut îndepărtat, obiceiuri şi pentru «naționalismul cultural şi teritorial»“.[16]

Două pericole sînt, deci, posibile şi deja întîlnite în lume în domeniul protecției minorităților naționale:

[16] Vezi şi Joseph Yacoub, *Les minorités dans le Monde*, în *The Mediterranean Journal of Human Rights*, University of Malta, 2002.

● *ignorarea drepturilor* acestora sau *negarea* pur şi simplu a existenței unei minorități. Există țări în care se afirmă oficial că toți cetățenii „au aceeaşi naționalitate“ sau *se identifică naționalitatea cu cetățenia*. În Grecia nu există ... decît greci! Premierul român a fost criticat recent de presa bulgară pentru că a „îndrăznit“ să afirme că „trebuie să avem grijă de minoritățile din țările noastre, de *minoritatea bulgară* din România şi de *minoritatea românească* din Bulgaria ...“. Bulgarii consideră că în țara lor nu există nici o minoritate românească!

● *extrema* cealaltă este la fel de ilegitimă şi dăunătoare: a practica *izolaționismul minoritar* sau „autonomismul integral“, a rupe minoritatea de majoritate şi a o introduce într-un „turn de fildeş“ sau într-o „seră socială“ sunt tendințe care fac mult rău în primul rînd *minoritarilor* (aşa cum probează *experiența* multor minorități în ultimele decenii).

Protecția comunităților etnice sau a „minorităților frustrate“ trebuie să vizeze respectarea drepturilor culturale, lingvistice, identitare prin *măsuri juridice* şi *programe sociale*, evitarea asimilării forțate şi totodată *evitarea izolării* sau a conduitelor *egoist-naționaliste*.

Care este soluția acceptabilă atât pentru majoritari, cât şi pentru minoritari?[17]

***Dalai-Lama* afirma în 1997 că „pluralismul culturilor, al raselor şi obiceiurilor trebuie să fie o bogăție pentru lume şi nu o sursă de tensiune şi separare“. Trebuie să îl accepți pe *Celălalt* în diferența să şi trebuie să cauți sensurile comune ale diferențelor culturale *cu* celălalt şi *pentru* celălalt!**

Se impun, în acest context, măsuri de realizare a unei *educații multiculturale* şi interculturale în primul rînd la copii şi eliminarea practicilor şcolare *omogenizante* şi *naționaliste*, pe de o parte şi a celei *care ignoră responsabilitățile* (în favoarea fetişizării drepturilor), pe de altă parte.

Pentru o justă protecție în ansamblul sistemului social, minoritățile de orice fel trebuie să îşi conştientizeze faptul că *nu există drepturi fără îndatoriri sau responsabilități*! Problema *loialității* este reciprocă, vizează ambele părți: statul şi majoritatea, pe de o parte, minoritățile, pe de altă parte. Minoritățile – scrie *Joseph Yacoub* – trebuie să probeze, ca răspuns la recunoaşterea şi garantarea practică a propriilor drepturi, „ataşament față de *societatea de primire*, de Statul în care trăieşte, față de ceilalți cetățeni, *inclusiv în zonele unde minoritatea este ... majoritară*! Când statul protejează în mod efectiv minoritățile, apare o situație generatoare de *responsabilități pentru acestea* din urmă... Ca răspuns, minoritățile trebuie să dea dovadă de *civilitate*“(vezi şi 17).

[17] Vezi şi Miftode, V., *Identités culturelles et coopération européenne*, în vol., *La réinventation de la démocratie*, (dir. G. Gosselin), L'Harmattan, Paris, 1995, p. 173-181.

Atenție: Din punct de vedere filosofic şi juridic, comunitățile minoritare, ca şi indivizii, *n-au un drept absolut,* nelimitat, de a dispune de ele sau de ei înşişi! Este regretabil să constatăm că această noțiune de *responsabilitate juridică şi morală,* atît de importantă, este cvasi-absentă din dreptul internațional cu privire la minorități. Pledăm, în acest sens, pentru o „Declarație internațională a datoriilor omului şi *ale minorităților*" (vezi 17), îndeosebi față de *Ceilalți* şi față de *societatea globală* în care se afirmă în libertate şi egalitate.

Absentă din cea mai mare parte a documentelor diplomatice, noțiunea de *datorie* (referitoare la *minoritățile naționale*) figurează uneori în textele politice. Se recomandă „un comportament nu mai puțin fidel şi loial din partea minorităților față de Statele în care trăiesc; - un *echilibru just* între drepturile minorităților şi obligațiile lor față de societatea din care fac parte" (vezi 17). A particulariza universalul şi a universaliza particularul – iată dilema în care se află toți cei implicați în rezolvarea *problemei* protecției minorităților etnice, lingvistice şi religioase.

3. Controlul respectării drepturilor omului

Există mai multe organisme statale şi internaționale, îndeosebi în cadrul ONU, destinate implementării şi apoi monitorizării modului de respectare a diferitelor tipuri de drepturi şi de limitare sau control al eventualelor discriminări care afectează unele populații vulnerabile sau defavorizate.

Domeniul cel mai controversat şi dominat de ideologii, populism şi demagogie, este, în cadrul acestei analize, cel al *drepturilor copilului*. Pornim, în acest sens, de la două exigențe fundamentale:

I. Implementarea şi „impunerea" *drepturilor legitime ale copilului* nu se pot face decât *de factori competenți* specifici „beneficiarilor" (adică familia, şcoala, comunitatea locală, societatea).

II. *Copiii nu pot răspunde pentru faptele lor,* întrucât nu au *încă responsabilitatea* formată şi deci, nu au nici competența să-şi stabilească propriile interese şi drepturi. Comunicarea şi opiniile copiilor sunt necesare, dar nu pot avea decât *o funcție facultativă*, nu deliberativă.

Înțelegerea corectă a acestui lucru ar reduce semnificativ atât tensiunile şi violențele între generații (mai ales între părinți şi copii), cât şi *conduitele deviante ale minorilor*, vulnerabilitatea lor în fața diverselor „capcane" ale vieții sociale (alcoolism, tabagism, drog, eşec şcolar, marginalizare sau degradare în raport cu valorile sociale, etc.).

Este semnificativă, în acest sens, reacția unei adolescente, (film american), la pretenția unei colege că „are dreptul să facă ce vrea, indiferent de dorința mamei": „nu există cultură şi nici viață normală – a replicat adolescenta – acolo unde copilul este lăsat

să facă ce vrea". Nu putem vorbi de dreptul la autodeterminare al copilului fără a risca drepturi fundamentale ale acestuia: dreptul la viață şi dreptul la afirmare socială, garantate şi realizate în fapt de familie, şcoală şi comunitatea umană din care face parte.

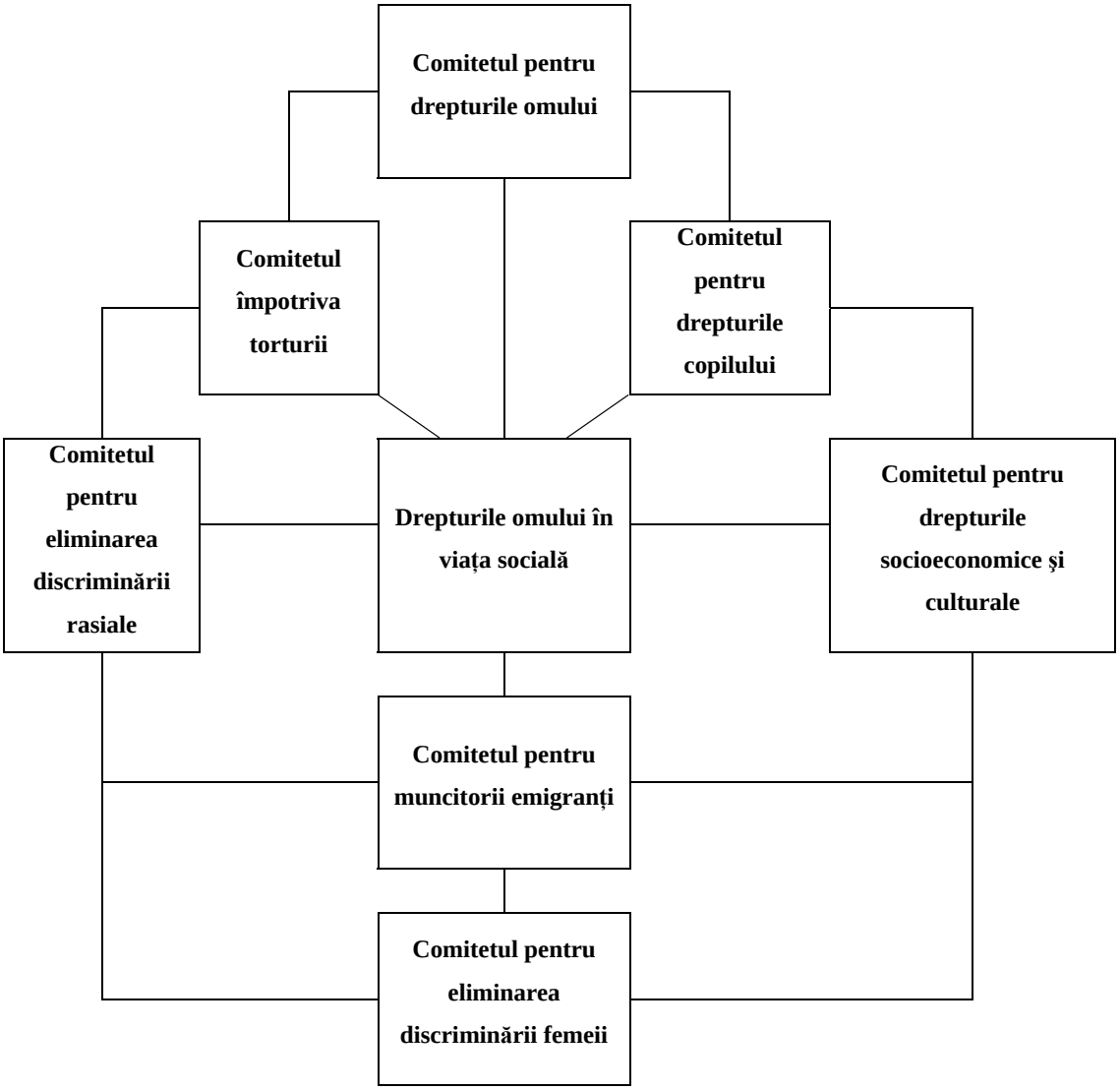
Comitetul pentru drepturile omului
Comitetul împotriva torturii
Comitetul pentru drepturile copilului
Comitetul pentru eliminarea discriminării rasiale
Drepturile omului în viața socială
Comitetul pentru drepturile socioeconomice şi culturale
Comitetul pentru muncitorii emigranți
Comitetul pentru eliminarea discriminării femeii

Fig. 1.7. Paradigma organismelor de control privind Drepturile Omului

Analiza eşecurilor umane din rândul copiilor pune în lumină nu numai încălcarea unor drepturi obişnuite, ci şi abuzul de drept (sau de drepturi) din partea minorilor „eşuați" în diferitele perioade sau domenii: eşec în familie, (refuzul socializării primare, preferința pentru „grup" sau „gaşcă"); eşec şcolar (refuzul „mediului şcolar" şi preferința pentru mediul străzii sau al „localului", sfidarea normelor şcolare, absenteismul, abandonul, capcana alcoolului sau chiar a drogului, etc.); eşec profesional (refuzul profesiei, al meseriei şi, în general, refuzul muncii...); eşec social: „îndepărtarea" de familie, de părinți, de educație şi cultură, refuzul oricărei activități normale care duce, în final, la excludere

socială, pe care noi o numim, în acest context, auto-marginalizare şi auto-excludere socială [18]

Este absurd să-i întrebi pe copii dacă au *dreptul la libertate* fără să avem în vedere despre ce libertate este vorba: un copil are *dreptul la educaţie* şi *la învăţământ gratuit*, dar în situaţia în care copilul fuge de acasă, refuză educaţia părinţilor, *dreptul la familie devine obligaţie* pentru copil de a se supune „factorilor competenţi" (părinţi, comunitate, justiţie, etc.).

Abuzul de drept în rândul minorilor s-a manifestat uneori cu brutalitate atunci când au profitat de *demagogia* sau *populismul* unor factori sau norme „aşa-zis democratice" şi educative. Unii elevi din Timişoara au solicitat cu ani în urmă înfiinţarea unor localuri cu băuturi alcoolice şi ţigări în incinta spaţiului şcolar, alţi elevi au solicitat eliminarea examenelor sau a frecvenţei obligatorii, unii copii şi-au reclamat părinţii chiar şi atunci când „au fost rugaţi" să facă ceva în gospodărie. Mass-media prezintă frecvent asemenea cazuri.

Dreptul fundamental *prioritar* al copilului este, în opinia noastră, *dreptul la o dezvoltare normală*, drept care „începe" să funcţioneze prin *socializarea primară*, al cărui rezultat se concretizează, între altele, în obişnuinţa copilului „de a-şi trăi vârsta" sau, teoretic, de a-şi respecta *statutul social*, adică *poziţia în familie*, *în şcoală*, în comunitate. Lipsa unei asemenea socializări reuşite explică de ce unii copii „depăşesc" natura şi funcţiile copilăriei, aspiră sau cer „altceva", adoptă conduite de adult şi văd în copilărie „mai puţin o grădină a Raiului, cât mai degrabă *o închisoare*"[19]. Asemenea aspiraţii ilegitime provoacă, din păcate, eşecuri umane (chiar sinucideri), în rândul copiilor sau al minorilor „jigniţi" sau frustraţi că „drepturile" solicitate n-au fost *imediat* satisfăcute. Fenomenul *ideologizării drepturilor* omului, mai ales ale copiilor, are un impact extrem de negativ asupra funcţionării normale a întregii societăţi: *„bombardamentul" cu drepturi* a slăbit familia (*ca instituţie formativă* esenţială), a dereglat „instituţia şcolară" (tot mai mulţi „analfabeţi cu diplomă") sau a dezorientat alte instituţii implicate.

4. Discriminări sociale în societatea contemporană

În sens general, discriminarea socială se defineşte prin nedreptăţi şi inegalităţi între oameni sau între grupuri în funcţie de anumite caracteristici: etnie, rasă, culoare, sex, naţionalitate, apartenenţă religioasă, orientare sexuală, mediu de origine, nivel de educaţie sau „mărimea veniturilor" (între săraci şi bogaţi) etc. Indivizii care suportă diferite discriminări devin treptat grupuri sau populaţii vulnerabile, marginalizate sau, în extremis, excluse social. Identificam în acest sens, două tipuri empirice de discriminări, în raport cu „scara de valori" şi cu interesul general al societăţii:

[18] Miftode, V., *Sociologia populaţiilor vulnerabile*, Editura Universităţii Alexandru Ioan Cuza, Iaşi, 2004, pp.59-172.
[19] Balahur, D., *Legislaţia în Asistenţa Socială*, în volumul *Reconversie în Asistenţa Socială*, Editura Universităţii Alexandru Ioan Cuza, Iaşi, 2005, p. 233

- discriminări reale şi legitime;
- discriminări „abstracte”, inventate sau ilegitime.

Anchetele noastre de teren au pus în lumină existența şi practicarea unor asemenea forme de discriminare. Iată ce scrie un subiect în fişa de ancheta: „Discriminarea ireală sau ilegitimă are la origine ideologizarea unor drepturi, de regulă exagerate, ale unor grupuri sau minoritati. În Romania se manifestă în ultima vreme, de pildă, o amplă problematizare în legatură cu drepturile homosexualilor şi cu pretinsa lor încalcare de către „majoritate”, deşi, în fapt, nu există motive reale pentru o asemenea acuzație! Dimpotrivă, manifestările publice exagerate ale acestui grup reprezintă o încălcare gravă a unor drepturi fundamentale ale unor segmente de populație profund vulnerabile, prin natura lor: copiii, dreptul lor la inocență, puritate şi „linişte psihică” în spațiul public; bătrânii, mai ales „bunicele şi nepoții lor”, care trebuuie să se bucure de aceleaşi drepturi atât în familie, cât şi în afara ei, în parcuri sau în „mediul strazii”. „Discriminarea inventată, ireală, se poate defini - scrie Emanuela G. - printr-un discurs ideologic, retoric şi ipocrit, fără nici o acoperire în lumea reală”.(fişa nr.87, 2006).

Istoria societății umane este străbătută de procese şi fenomene contradictorii în diferite domenii: economie, cultură, populație, religie, familie, relații etnice sau lingvistice etc. Starea socială a diferitelor grupuri umane raportată la contribuția prin muncă la producerea avuției globale, pe de o parte şi la legitimitatea „egalității naturale”, de origine, a tuturor oamenilor (indiferent de sex, vârstă, rasă, religie etc.) pe de altă parte, a pus în lumină o realitate care violentează selectiv grupuri şi indivizi – discriminarea în fața diferitelor „oferte” şi instituții sociale:

- discriminarea în cadrul familiei;
- tratament diferit în sistemul justiției;
- accesul condiționat sau „frânat” la educație;
- favoritismul în „sfera muncii” şi a ascensiunii sociale;
- practici rasiste şi discriminări etnice;
- minorități discriminate şi minorități discriminante[20];

Într-o anchetă empirică (tineri, studii liceale, origine atât rurală cât şi urbană) s-a obținut următoarea ierarhie a formelor de discriminare:

I.	etnică, rasă, „culoare”	23,2 %
	din care discriminare de rasă	13,8 %
II.	religioasă	17,0 %
III.	sexuală	11,6 %
	feminismul	1,6 %
	homosexuală	0,6 %
IV.	de statut social, mediu social	8,7 %

[20] Vasile Miftode, *Sociologia populațiilor vulnerabile*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iaşi, 2004, cap. III, *Protecția minorităților şi devianța socială*, pp. 95 – 167

	mediul de viață	3,9 %
	zonă de origine	2,3 %
V.	discriminări de vârstă	4,5 %
VI.	discriminări politice	3,5 %
	de opinie	2,3 %
VII.	educație, cultură	2,9 %
VIII.	săracii, cei fără bani[21]	2,6 %
IX.	persoanele sero-pozitive	1,6 %

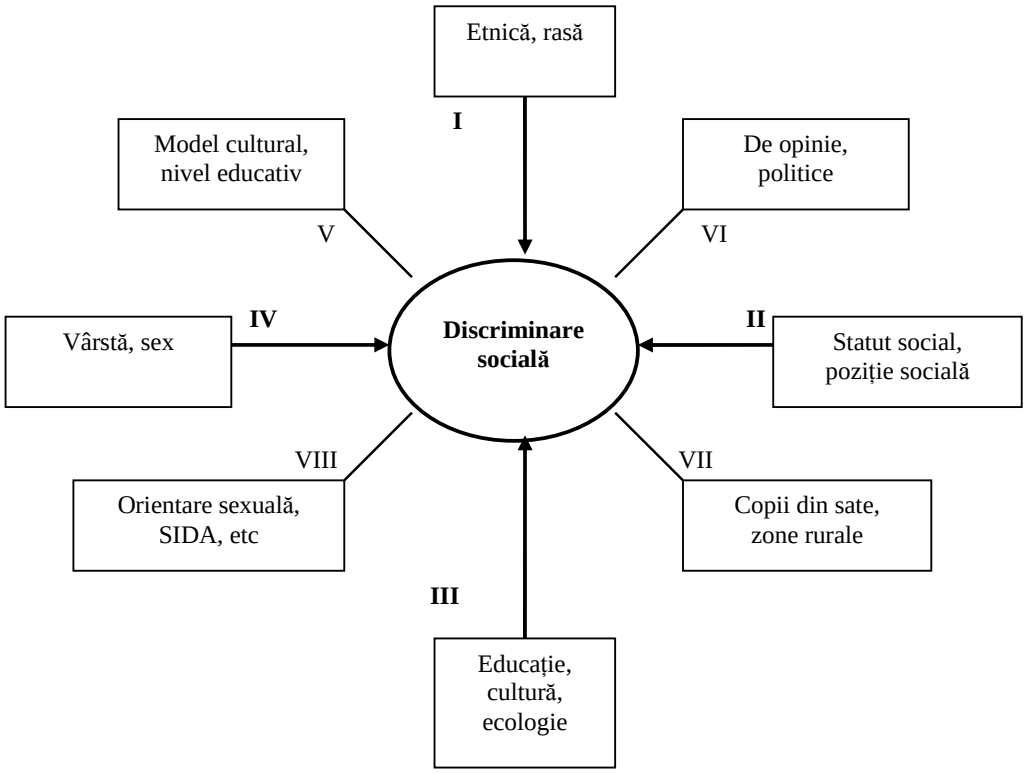

Fig. 1.8 Paradigma „spațiului social" al discriminării umane

Există forme concrete de discriminare cu care ne întâlnim frecvent în societatea românească:

- accesul diferit la tratamentul medical: unii cetățeni care şi-au plătit conştiincios zeci de ani cotizațiile, nu primesc medicamentele necesare şi nu găsesc locuri adecvate în unitățile sanitare, în timp ce alți cetățeni – privilegiați – beneficiază de asistență medicală „de înalt nivel" inclusiv în străinătate
- şcolile din sate, mai ales din zonele montane, se află într-o stare deplorabilă, în degradare, copii din sate fiind cei mai defavorizați.;

[21] Miftode, V., *Economie socială şi informală*, în vol. *Comunicare socială – asistență socială*, Editura Universității „Al. I. Cuza", Iaşi, 2005, pp. 353 - 357

- manifestarea publică exagerată şi „socantă" a unor grupuri (de orientare sexuală diferită..) care încalcă drepturile legitime şi tradiţional-istorice ale altor grupuri cu adevarat vulnerabile (dreptul la inocenţă al copiilor, dreptul la credinţă religioasă şi la „linişte sufletească" al bătrânilor etc)." În virtutea respectării drepturilor omului, s-a ajuns la exagerări, la impunerea respectării unor drepturi - scrie Claudia Sociu - care într-o formă, uneori brutală, încalcă drepturile tradiţionale, socialmente acceptate, ale altor grupuri sau populaţii" (Fişa de anchetă nr 34, 2006).
- cazuri de discriminare, mai ales în spaţiul public, vizează cu precădere dreptul persoanei - indiferent de condiţii - la imagine şi la „reputaţie socială", comunitară sau profesională;
- una din gravele discriminări îi vizează pe copii privaţi de părinti, de o familie de origine, discriminare favorizată de legalizarea eventuală a aşa-zisului drept al „famiilor gay" de a adopta copii. O alta discriminare vizează tot copiii: discriminarea între copiii care se bucură de o naştere normală şi copiii ucişi la naştere (de „mamici" criminale) sau prin avort (potrivit „dreptului" de a săvârşi o asemenea faptă fără pedeapsă!);
- există, de asemenea, discriminări între copiii de la sate, din mediul rural, mai ales din „satele de munte" - răsfirate pe dealuri şi munţi -, nevoiţi să meargă mai mulţi kilometrii de acasă până la şcoală, să suporte multe alte condiţii defavorizante şi copiii de la oraş care se bucură, în mod firesc, de condiţii de viaţă şi educaţie radical mai bune. O altă discriminare, de data aceasta pozitivă (adică favorabilă copilului de la sat, din rural) se referă la educaţia prin muncă a acestuia, la socializarea primară, firească, prin participarea lui directă - alături de părinţi şi de ceilalţi fraţi - la activităţile gospodăreşti şi la ansamblul vieţii de familie. Pierdanţi sunt copiii de la oras, mai puţin antrenaţi în activităţi practice, utile familiei şi societăţii, unii dintre aceştia ajungând „la maturitate" incapabili să „facă ceva", să-şi asigure mijloacele de trai, să devină independenţi economic, devenind adesea victime ale faptelor antisociale şi criminale;
- fenomenul discriminării afectează şi domeniul mass-media, al dreptului la liberă exprimare, între cei care deţin mijloace de „informare în masă" (ziare, posturi de televiziune etc) şi cei care nu deţin asemenea instrumente şi nu se pot apăra de frecventele cazuri de calomnie sau „ofensă publică", cu atât mai mult cu cât nici legislaţia în vigoare nu îi apară pe cei defavorizaţi în acest domeniu;
- Putem vorbi, în acest context, şi de o discriminare vizibilă „pe statele de plată" între cei care muncesc şi persoanele care nu muncesc, dar primesc ajutoare de la diferite instituţii al căror cuantum depaşeşte adesea pe cel al salariului. „Mie îmi convine să stau în şomaj.- declara sincer o asemenea persoană! Am timp de telenovele, calculator, plimbare etc. Iar banii pe care îi primesc sunt aproape cât salariul tău! Tu eşti stresată mai tot timpul, dimineaţa „cu noaptea'n cap" pleci la serviciu, te întorci seara târziu şi pe deasupra mai cheltui bani şi cu transportul! Ce este mai usor: să fii în şomaj sau să te stresezi inutil"? (Fişa nr 67, 2006)

- Teoretizarea abuzivă a discriminărilor de tot felul a dat naştere - ca efect pervers - unor „conduite discriminante” şi unor cazuri în care aşa-zisa discriminare joacă rolul unui „paravan” pentru a ascunde fie fapte anomice, antisociale, fie incapacitatea sau refuzul „victimei” de a-şi rezolva independent problema sau de a-şi asigura prin forțe proprii mijloacele de trai!etc

II. DREPTURI ŞI DISCRIMINĂRI SOCIALE SPECIFICE

1. Starea drepturilor şi a discriminărilor în „spaţiul familial”

Analiza acestor probleme nu poate ignora dinamica socială, inclusiv a drepturilor, şi îndeosebi „saltul” realizat de la societatea tradiţională la societatea modernă şi „post-modernă”. În ce masură, ne putem întreba, sistemul de valori contemporane este superior şi, mai ales, funcţional, în raport cu sistemul de valori al „vechii” societăţi tradiţionale! Se impune, în acest sens, să analizăm „starea de lucruri” actuală în domeniul nostru de referinţă - drepturi, discriminări, identificând fenomenele negative cu care ne confruntăm în diversele domenii ale vieţii sociale, pe de o parte şi „starea de lucruri” din trecut, pe care o povestesc bunicii sau „bătrânii satului”, reprezentanţii încă în viaţă ai comunităţilor sociale româneşti. „În familia tradiţională - scrie Oana Vartic (masterand, 2006), drepturile şi responsabilităţile erau bine definite, repartizate şi chiar respectate de membrii acesteia” (Fişa de ancheta nr.12, 2006).

Degradarea instituţiei familiale este pusă în lumină de starea precară a celor mai vulnerabile categorii de populaţie: copiii şi bătrânii, primii fiind asaltaţi de tot felul de ideologii şi politici sociale „protecţioniste” populiste sau demagogice, ceilalţi fiind, la rândul lor, marginalizaţi, „izolaţi” în locuinţele lor (dacă mai sunt ale lor!), nedreptăţiţi sau umiliţi atât de societate (mai ales prin pensii ridicol de mici), cât şi de propriile lor familii de origine (care, în numeroase cazuri, îi uită şi îi ignoră.).

Analizele comparative probează că drepturile copiilor şi ale bătrânilor erau asigurate - în ciuda condiţiilor grele -, într-o măsură semnificativ mai mare în societatea tradiţională (în „familia lărgită” cu relaţii intra- şi inter-generaţionale dense, puternice, mai umane şi desigur mai...normale!). De pildă :

- dreptul la familie şi, mai ales, la afectivitate familială, aflat azi în cea mai mare criză (copii abandonaţi, abuzaţi, neglijaţi, chiar ucişi de propriile „mămici” sau „tătici”, bătrâni care trăiesc în mizerie şi în singurătate - fapte cu totul izolate sau chiar lipseau cu desăvârşire „ în vechime”);
- dreptul la o socializare normală a individului (pus în discuţie de „ofensiva” unor drepturi ilegitime, de transferul unor funcţii de la familie la societate, de degradarea instanţelor „controlului social” etc.), frânarea sau chiar eliminarea în practică a socializării copiilor de către diversele fenomene negative cu care ne confruntăm atât în „spaţiul

social", cât şi în spațiile formative specifice (familie, şcoală, vecinătate, „mediu proxim", mediu profesional sau mediul muncii, „grupul de joacă", timp liber etc);

- dreptul la afirmare socială şi, desigur, individuală, pus în zilele noastre „sub semnul întrebării" datorită „efectelor perverse" ale unor strategii de acțiune socială inadecvată sau ale unor politici sociale irealiste sau „super-protecționiste", care inactivează individul şi favorizează auto-marginalizarea şi, în cele din urmă, auto-excluderea acestuia din familie, comunitate, societate. „Partea nefastă a Legii privind drepturile copilului, de pildă - scrie Tereza Bulai (masterand, 2006) - este faptul că s-a ajuns la „dreptul" copilului de a-şi abuza sau teroriza părinții sau bunicii, de a-i amenința cu poliția şi cu justiția pentru diferitele " restricții familiale" sau „constrângeri sociale" firesti, percepute ca încălcări ale propriilor drepturi." (Fişa de ancheta nr. 27, 2006). „Cert este faptul – notează acelaşi subiect – că valorile familiei „post-moderne" sau aşa-zisele valori „desacralizate" sunt de fapt non-valori şi promovează în practică false drepturi, drepturi ilegitime sau „abuzul de drepturi" (conduita la modă în societatea românească, mai ales în rândul „generațiilor tinere");
- dreptul la o viață şi la o activitate normală (inclusiv, dreptul la muncă) pe care individul trebuie să-l „ cucerească" încă din primii ani de viață, din familie.. „Cum s-ar putea, însă, forma interesul copilului pentru activitate utilă şi „dragostea pentru muncă" (de care depinde, în esență, viitorul şi destinul lui) dacă actuala legislație şi aberanta „ideologie a drepturilor" (rupte de obligații şi datorii...) incalcă copilului „dreptul de a nu munci" şi, totodată, absurdul drept de a-şi reclama părinții! Asemenea drepturi îndepărtează copilul - vulnerabil şi inocent, prin natura lucrurilor - de viața obişnuită, de realitățile dure ale mediului în care trăieşte şi îl aruncă în prada capcanelor de tot felul, de care societatea noastră nu duce lipsă (tabagism, alcoolism, consum de droguri, violențe, tâlhării şi, nu rareori, crimă). Au apărut fenomene şocante: copii criminali la 12-15 ani;,

adolescente „în stare de ebrietate" sau care cer „taxa de protecție" colegei de bancă (!),"fumători înrăiți" în clasele primare, elevi plecați „în oraş" în timpul programului şcolar, „copiii străzii" - în fapt, copii fugiți din familie sau din instituții „de protecție"! (de reguli şi de disciplină - aşa cum ei inşişi declară) etc.

- dreptul la inocență şi la o viață potrivit vârstei copilului, drept încălcat în mod grav în condițiile „democrației originale" românesti. „Perioada copilariei este fundamentală pentru profilul adultului de mâine – scrie M. Onofrei -, copilul trebuie ajutat să-şi respecte vârsta, să trăiască „în candoare" şi să nu fie bombardat de imagini pornografice la televiziune sau în „spatiul public". Respectul s-a pierdut iar educația s-a degradat - scrie un alt subiect., menționând că „drepturile copilului s-au întors (prin ideologizare şi populism) împotriva societății, fiind timpul să ne întoarcem şi în trecutul nostru pentru a găsi o rezolvare." (Fişa nr 43, 2006)

Gradul de civilizație al unei societăți îşi pune amprenta pe gradul de respectare a drepturilor, îndeosebi ale celor mai vulnerabile populații sau grupuri sociale – copiii,

bătrânii, femeile şi persoanele cu handicap. Situaţia femeilor în lume prezintă încă îngrijorare, statisticile următoare vin să probeze acest lucru, mai ales în ceea ce priveşte dreptul la viaţă, dreptul la tratament egal şi uman, dreptul la integritate fizică şi la „confort psihic" care sunt ,din păcate, încălcate în condiţiile actualei ofensive a violenţei domestice, familiale şi inter-generaţionale. Unele victime „tradiţionale" ale violenţei şi, deci, ale încălcării drepturilor sunt femeile:

- În Tanzania şi Sri Lanka peste 60% dintre femei sunt abuzate fizic în familie de către parteneri, soţi sau concubini;
- În altă parte a lumii, în Mexic, aproape 57% dintre femei din mediul urban şi 44% din mediul rural suportă aceleaşi nedreptăţi şi violenţe în „spaţiul familial";
- În Guatemala, ponderea femeilor abuzate este puţin mai redus, dar rămâne semnificativ (49%) datorită degradării instituţiei familiale;
- În Zambia, Malaezia şi Coreea ponderea femeilor violentate, ale căror drepturi sunt astfel grav încălcate, se ridică la 40%;
- Un fapt de o gravitate particulară îl constituie numărul mare de femei abuzate în unele ţări occidentale „post-industrializate", „modele de democraţie şi civilizaţie", cum sunt: Japonia, ţara în care aproape 60% dintre femei sunt violentate în familie, SUA, unde ponderea acestor victime se ridică la 40%, Canada şi Noua Zeelandă, ţări în care „numai" 20% dintre femei sunt abuzate de către membrii familiei;
- Menţionăm, în acesxt context, două cazuri de încălcare de o gravitate extremă a dreptului la viaţă şi a dreptului la „integritate corporală", fizică:
  - În India, cinci milioane de femei sunt ucise anual „în legatură cu zestrea la căsătorie", deci tot în „spatiul domestic" sau familial;
  - În ţările Africii, peste două milioane de fetiţe sunt mutilate genital anual în numele unei tradiţii absurde din punct de vedere uman;

În ţările din zona europeană în care se află şi Romania, ponderea femeilor abuzate şi cu un statut discriminatoriu este mai redusă, rămânând însă gravă în raport cu „scara de valori" a societăţii în care ne aflăm: Albania – 63%; Estonia - 52% dintre femeile în vârstă de peste 65 de ani şi 29% dintre femeile în vârstă de 18-24 de ani; Belarus 29%; Ucraina - 25% femei abuzate şi 15% femei care au raportat ca au fost violate; Polonia - 60% dintre femeile divorţate au raportat că au fost lovite de soţi etc.

În Romania, violenţa domestică este „la ordinea zilei", mass-media prezintă zilnic exemple şi cazuri de o cruzime fără precedent care, în majoritatea lor, au la origine lipsa de educaţie, incultură, socializarea primară (familială) deficitară iar ca factor imediat, favorizant - alcoolul, excesul de „vizite" la crîşmă, la „instituţia" cea mai funcţională din satul românesc actual .

2. Drepturile copilului şi violența familială

Domeniul prioritar în contextul analizei noastre, cu preocupări permanente atât în societatea românească, cât şi în ansamblul „lumii civilizate", vizează drepturile copiilor şi discriminarea acestora în diferite forme şi în diferite medii sociale. Cu toate acestea, discriminarea cea mai violentă se manifestă între copiii care se bucură de „căldura familială", de grija părinților şi, deci, de o socializare normală, pe de o parte şi copiii lipsiți de familie, abandonați, trimişi la cerşit, la furat sau tâlhărit, devenind astfel victime sigure ale excluderii sociale, pe de alta parte. Sub titlul „ Copiii cerşetori, sclavi sub ochii autorităților", Valeria Cupa ne oferă o imagine tulburătoare, în acest sens: „ Îi vezi în intersecții, mişunând printre maşini, cu mâna întinsă. Au fața murdară, hainele înegrite şi poartă după ei ba un biberon gol, ba un carton pe care scrie „muritori de foame". Îi vezi în metrouri, însoțiți de tineri dubioşi, servind unora poveşti despre familii numeroase, părinți morți şi bani puțini. Au până'n 10 ani şi câştigă din cerşit un sfert de salariu minim pe zi! Iar părinții lor, vii şi nevătămați (!), îi veghează de pe margine. Deşi au atribuții legale atât pentru amenzi, cât şi pentru dosare penale, polițiştii preferă prima variantă, în loc să se ocupe de destructurarea rețelelor de cerşetori." Oricum, amenzile date nu sunt niciodată plătite de părinții care îşi exploatează, astfel, proprii copii, invocând lipsa banilor şi, în extremis „discriminarea" pe care o suportă (vezi şi „Adevărul", din 14. 02. 2007). Unii „părinți" de acest tip fac deseori scandal în plină stradă dacă factorii sociali responsabili îşi fac datoria deposedîndu-i de „instrumentul exploatării", adică de proprii copii, pentru a-i proteja şi a-i pune la adăpost de un asemenea pericol. „Sunt copiii mei - țipă o „mămică" la organele de ordine - eu i-am făcut şi îi cresc cum vreau eu! Ce dacă merg la cerşit? Eu nu pot să muncesc, nu ştiu carte şi sunt bolnavă", încheie „discursul public" persoana respectivă, aprinzându-şi încă o țigară!

a. Abandonul copiilor

Este un fenomen de o gravitate particulară întrucât anulează cele mai multe drepturi fundamentale şi „naturale" de care trebuie să beneficieze în mod legitim orice copil, orice ființă umană inocentă. Ceea ce în trecut, în societățile tradiționale, constituia o excepție, adică abandonul propriului copil, în zilele noastre, în epoca „valorilor post-moderne", a devenit un fenomen răspândit, cu o dinamică semnificativă, care afectează profund zeci de milioane de copii anual. Mass-media prezintă aproape zilnic, în ceea ce priveşte Romania, cazuri de copii „uitați" în maternități, pe băncile din parcuri, la intrarea în blocurile de locuințe sau, mai grav, cazuri de bebeluşi ucişi pur şi simplu de cele care le-au dat viata! Populismul care promovează tot felul de drepturi, unele ilegitime şi „ne-naturale" şi „ideologizarea drepturilor", transformarea lor în slogan, sunt - ipotetic vorbind - factori responsabili de ceea ce se întâmplă în domeniul drepturilor copilului şi, într-un plan general - de „saltul" negativ de la „civilizația tradițională" la „civilizația post-modernă"!

b. **Copiii - victime ale agresivității sociale şi familiale**

Fenomenul violenței contemporane afectează, putem spune, toate categoriile sociale, cu prioritate unele populații mai vulnerabile sau defavorizate, între care „vârstele extreme" (copiii şi bătrânii), pe de o parte şi femeile, adică aşa-numitul „sex slab", pe de altă parte. Sub titlul semnificativ: „CRUCIADELE COPIILOR", Petre Munteanu atrage atenția asupra rolului nefast, în plan educațiv-formativ, pe care îl joacă unele mijloace tehnice ultra-performante „scapate" în mâinile copiilor. „Fetițele primesc păpuşi şi bucătărioare; băieții primesc maşinuțe şi arme! Cele mai multe dintre jocurile pe computer sunt pentru băieți, mici sau mari - mai toate împroaşcă ecranul cu sângele unor ființe virtuale, în timp ce micul casap are mai multe vieti. Desigur, sunt doar jocuri, iar mass-media dă ce doresc copiii: desene animate violente (vezi ziarul „Adevarul", din 14.02. 2007). Mii de copii - scrie ziaristul - îi servesc (în „societatea reală") pe lorzii războaielor din Africa, America Latină sau Asia. Nici n-ar şti ce să facă pe timp de pace, decât să pornească noi razboaie. (ibidem).

Agresivitatea şi criminalitatea au ca obiectiv, grup țintă sau „victime preferate" copiii, datorită, mai ales, inocenței, fragilității şi vulnerabilității lor. Aşa se explică răspândirea unor fenomene de o gravitate particulară: abuzul sexual asupra copiilor, pornografia infantilă, traficul de copii şi pedofilia. „Liniile foarte fierbinți" ale telefonului mobil favorizează ceea ce ziarul „Adevarul" numeşte „Pedofiliile fără frontiere" (14.02.07). Potrivit unei anchete internaționale, în Austria, circa 2.500 de subiecți din 77 de țări au descărcat imagini pedofile cu scopul, implicit, de a ajunge la victimele lor - copii.

3. Starea socială a pensionarilor şi discriminarea persoanelor în vârstă

Legea în vigoare este nedreaptă şi provoacă haos în acest domeniu[22]. Există foşti activişti comunişti sau membri ai unor organe de represiune care se bucură în continuare de avantaje – pensii nemeritate prea mari – şi muncitori, mai ales țărani, care au muncit direct în producție, în fabrică şi în întreprinderi agricole – unități care au finanțat industria românească şi marile cartiere rezidențiale – şi care primesc în mod umilitor pensii de 10 – 20 de euro. Anchetele noastre de teren, echipele de studenți în

sociologie şi asistență socială, au înregistrat cupoane de pensie în care sunt înregistrate sume de 34,2 RON, 42 RON şi chiar 24,8 RON (pensionar Buzău, pe luna ianuarie 2004).

Dreptul la o pensie normală potrivit cotizațiilor plătite timp de mai multe decenii de actualii pensionari!

Lipsa de drepturi a unor pensionari – majoritatea celor din agricultură şi din sectoarele productive ale muncii fizice (înainte de 1989) – este agravată – în plan psihologic – de acuzația iresponsabilă a unor grupuri, că ar constitui o povară (!) şi că celelalte generații ar munci pentru ei suportându-le existența. Se cuvine să precizăm că pensionarii nu trăiesc „pe seama" celorlalți, din munca altora! Dimpotrivă: ei au plătit 40 – 50 de ani atât cotizațiile pentru o pensie firească, decentă, cât şi cotizațiile pentru securitate medicală. Se poate spune că din fondurile lor au fost deturnate importante sume pentru finanțarea populistă a unor programe destinate unor populații sau indivizi care nu muncesc şi care nu au cotizat niciodată la fondurile de pensii, asigurări de sănătate, şomaj etc.

Mass-media au publicat analize de caz vizând politica nedreaptă față de pensionari, pe de o parte şi față de cei care muncesc în prezent, pe de altă parte, politică favorabilă, în schimb, unor categorii parazitare, unor familii sau indivizi care în ciuda capacității de muncă, nu vor să se integreze în activități productive. Este vorba de penibilul Venit Minim Garantat (adică venit garantat pentru un leneş, pentru cineva care sfidează munca şi pe „ceilalți") sau de ajutoarele sociale sau familiale, uneori exagerate (pentru ca favorizează „fuga de muncă"), fonduri „extrase" sau deturnate din taxele plătite de cei care au muncit zeci de ani sau care muncesc în prezent.

Fenomenul „ideologizării" drepturilor şi politicile populiste explică, în parte, existența şi practicarea unor asemenea nedreptăți sociale într-o societate pretins democratică.

[22] Petre Roman, fost prim-ministru, în programul OTV din 20 01 2007 sub titlul *Pensionarii, o povoară?* există decalaje extrem de mari şi nedrepte: pensii de sute de milioane lei vechi şi pensii de 300 – 400 ori mai mici.

III. DREPTUL LA EDUCAȚIE ŞI „EDUCAȚIA REALĂ”

Reducerea nivelului de instrucție şcolară şi de educație generală este atât de evidentă încât nimeni nu o contestă. Faptele empirice probează un asemenea diagnostic, favorizat şi de sistemele inadecvate de evaluare şcolară. Sub sloganul reformei a fost reintrodus sistemul stalinist (experimentat în anii ’50) al notării cu cele patru calificative, cei mai mulți copii „aspirând” (uneori cu ajutorul părinților), fără eforturi consistente, numai la foarte bine! Ne imaginăm ce ar fi făcut din echipele de olimpici sau de gimnastică aplicarea acestui sistem de notare! Nu trebuie să ne mirăm de ce cei mai mulți absolvenți de liceu nu ştiu să scrie corect în limba maternă, nu cunosc elemente esențiale din istorie, geografie, literatură etc.

Deteriorarea domeniului şi, deci, încălcarea dreptului legitim la educație continuă prin alte măsuri „de reformă”, criticate de presă.

Ioana Lupea scrie în *Evenimentul Zilei*[23] „În locul unor examene de verificare a cunoştințelor şi a creativității, în şcoală avem teste medicale pentru memorie.” Ministrul educației a dat lovitura de grație învățământului. Orice dezbatere despre reformă şi competitivitate în educație devine ridicolă după publicarea pe internet a subiectelor pentru Bacalaureat şi Testele naționale şi a soluțiilor acestora, în volum, în următoarele luni. Decizia ministerială va avea un singur efect palpabil: creşterea consumului de lecitină în şcoli.

Poate că programul „cornul şi laptele” va fi înlocuit de unul mai eficient în noile condiții, programul „peştele şi Gingko Biloba”. Pentru că în locul unor examene de verificare a nivelului de cunoştințe şi a dezvoltării creativității în şcoală vom avea teste medicale pentru memorie. Cine învață pe de rost şi reproduce fidel rezolvările ministeriale sau pe cele propuse de profesori va fi un vrednic absolvent de 12 clase. Profesorii au dreptul la un an sabatic din moment ce nu mai au nimic de făcut la catedră. Procesul de predare s-a încheiat, elevii nu vor mai trece probabil pe la cursuri decât ca să-şi încheie mediile şi să evite repetenția din cauza absențelor „ – noteaza ziarista. -

Ar fi recomandabil ca orele de română sau de matematică să fie suspendate în favoarea antrenării memoriei vizuale sau auditive prin joculeţe electronice pentru preşcolari. De ce infantilizează ministrul educației procesul educațional, de ce-l transformă într-un simplu exercițiu de memorie? – se întreaba acelaşi redactor de presă.

[23] Lupea, I., *Peştele şi Gingko Biloba*, în *Evenimentul Zilei*, www.evz.ro/article.php?artid=287959 16.01.07

Cine doreşte să se convingă de gravitatea „efectelor perverse" ale actualelor politici şcolare şi educaționale şi, deci, de gradul de asigurare practică a dreptului la educație să realizeze micro-anchete de cultură generală în rândul studenților, îndeosebi din anul I, „Dacă ar trece acum pe la Colegiul Național – scrie Roxana Lupu (*EVZ*, 16.01.2007) – Mihai Eminescu şi-ar plânge în pumni geniul pierdut." În mod absurd unele din marile personalități ale românilor ocupă mai puțin spațiu în manualele şcolare alternative – plătite din bani publici – decât unii politicieni sau unele „vedete" post-decembriste.

Incultura, violența, lipsa de educație sunt „la ele acasă" în şcoala românească actuală. Câțiva elevi ai colegiului menționat mai sus ştiu despre Eminescu că vorbea cu codrul, că a scris *Rapsodii de toamnă*, că a avut sifilis şi că era deprimat (Portarul colegiului nu este de acord: „ăla e Topârceanu, tată!" No comment).

Programa şcolară modificată pe ici, pe colo prin punctele neesențiale în postcomunism ar fi bună de pus pe foc. O alta, modernă, care să pună în centru nevoile copilului, beneficiarul acestui serviciu, să-l stimuleze, să-l facă să descopere şi să înțeleagă lumea şi pe sine într-un mod cât mai natural şi cât mai creativ, ar fi fost mai necesară decât schimbările succesive ale metodelor de examinare. Noile măsuri nu-l apropie de şcoală, ci îl îndepărtează definitiv, cu costuri majore pentru societate, al cărei fundament este chiar educarea copiilor.(ibidem).

Modul concret în care Eminescu este valorificat în educație şi formarea culturală intra- şi extra-şcolară se identifică, îndeosebi, în maniera unor „intelectuali" sau ziarişti de a se referi la marele poet. *Cotidianul* oferă în acest sens o analiză adecvată:[24]

„Ieri a fost 15 ianuarie, data pe care simțim nevoia, mai toți, s-o pomenim cumva, doar e vorba despre poetul nepereche, Eminescu. Nu e rău deloc să-l aducem în actualitate, nici măcar când apar dezbateri aprinse în jurul operei lui. Astfel de certuri intelectuale sau controverse îi fac bine oricărui clasic. Din punctul meu de vedere, singura problemă în cazul lui Eminescu este aceea că e citat mai mereu cu texte nepotrivite, în funcție de zona propagandistică ce a avut mai mare influență în capul vorbitorului: unii îi trag cu „Doina", alții cu „Împărat şi proletar", depinde la ce extremă se află.

După '89 a apărut voluptatea redescoperirii textelor licențioase (precum şi a textelor cu influență religioasă - ce frumos se împletesc cele doua!). Recent, Creangă a fost readus în librării de Humanitas cu *Povestea poveştilor*. Iar Eminescu a fost evocat ieri de *Evenimentul zilei* cu textele sale licențioase. Evident, gesturile sunt bune pentru dezinhibarea poporului (care, fie vorba între noi, are prin cablu programe porno pe alese, nu mai are de mult timp probleme de dezinhibare, poate doar de „dez-ipocrizare"). Dar sunt totuşi gesturi gratuite, amatoristice, după mine, atunci când textele cu pricina sunt cel mult proaste.

[24] Costi Rogozanu, *Eminescu. Ăla cu „f..." şi „p...",* în *Cotidianul*, http://www.cotidianul.ro/index.php?id=8817&art=22988&cHash=9b9c8ae547#, 16.01.2007

Şi uite aşa Eminescu se află în continuare sub blestemul crunt de a nu fi citat cu texte cu adevărat bune. Acest poet e ba pomenit cu poeme romanțate, uşor de reținut, ba cu bucăți narative, pentru că-s uşor de povestit, şi atunci te miri de ce sunt plicțisiți tinerii de el - pentru că în şcoală (mai nou şi în ziare) e citit aiurea! Culmea e că, la capitolul pasaje erotice (fără cuvintele interzise, e adevărat), Eminescu stă chiar bine. În *Avatarii faraonului Tla* există pagini întregi de erotism intens, fin, curajos pentru vremea aceea (cu un personaj incert sexual Cezar/Cezara), mult mai puternic decât versurile de doi lei date de ziarul pomenit. Culmea ipocriziei e că se vrea descoperirea Eminescului licențios.

Mândru de a fi fost ales ca susținător al lui Mihai Eminescu în alegerea celui mai mare român, Andrei Gheorghe a declarat: „Eminescu este omul cu cel mai românesc destin: luptător trădat de prieteni şi geniu înfrânt de manualele de literatură."

Unul dintre drepturile care depind de educație şi cultură, menționat cu prioritate de subiecții investigați, este dreptul la intimitate. Lipsa de respect față de „propria intimitate" rezultă dintr-o evidentă lipsă de educație în familie, în şcoală sau în societate. Ziarul *Adevărul* ne oferă un exemplu care ilustrează ceea ce am putea numi libertinaj şi desfrâu:[25]

„Cu o cameră video performantă, un telefon mobil, o cameră web sau un aparat foto digital tinerii îşi filmează partidele de sex şi le fac să circule în rețelele de cartier. De multe ori, partenerele nu ştiu că sunt înregistrate şi cad victime traficului cu propria imagine.

Puştanii se inițiază în iarba verde din parc. Studenții sau elevii de liceu se iubesc prin casa bunicii sau prin camerele de cămin, folosind ca fond sonor melodii de dragoste sau manele „clasice". Denumirile filmulețelor care circulă la liber pe rețelele de *File Sharing* crează o adevărată emulație în mediul virtual: „Sex cu Oana", „Alexandra, o panaramă", „Ioana făcută poştă de noi cinci în Piteşti", „Elevi de liceu îşi violează o colegă", „Sex într-un cămin din Iaşi".

La un bairam, un puştan dă drumul la camera video, filmând o ceremonie prin care încearcă să convingă o parteneră să facă sex oral. Se aşează mândru pe canapea şi îşi cheamă „prietena", spunându-i să danseze. Nu par să aibă mai mult de 17 ani. Băieții sunt foarte mândri de ce fac şi se felicită, ridicând degetul mare în sus. Totul pare OK pentru cei trei tineri, stimulați de un fiind sonor elocvent: „Aşa-s femeile, / Toate sunt perverse, / Vor numai bani / merg pe interese …" Un clip de 40 de secunde aruncă în aer orice convingere că puştii de 15 – 16 ani nu ştiu nimic despre sex. Dacă nu ştiu, învață. În aer liber, direct pe iarbă o fetiță de aceeaşi vârstă este prima femeie din viața unui elev. Trei prieteni îl inițiază în tainele amorului, la lumina amiezii. Puştoaica, goala complet, este întinsă pe o pătură şi îşi sprijină capul pe o geacă de fâş. E înconjurată de pachete de țigări şi telefoane mobile. Goe are probleme de sincronizare şi ezită, dar fata încurajează gesturile stângace ale partenerului cu un râs zgomotos şi molipsitor.

[25] Dan Boicea, *Fenomenul „sex în vitrină" înginge PC-urile puştimii*, în *Adevărul*, 16.01.2007

Mai mulți studenți se iubesc cu lumina aprinsă. Din când în când, mai trag cu ochiul la cameră, să vadă dacă „dau bine". Şi ce le-a fost dat să vadă meleurilor şi macaturilor bunicii! Toate tipurile de sex, cu ochii pe monitor, să nu se strice filmarea…. O partidă este „trasă" din două unghiuri, simultan, cu două telefoane mobile, 5 – 6 băieți şi 2 fete. În altă locație, mai mulți băieți trec, rând pe rând, pe la aceeaşi fată. Unul stă cu ea, altul le-a întors spatele şi se joacă pe calculator. Alți băieți intră şi ies din încăpere ca la gară. Din când în când se aşează pe scaun şi se uită la scenele de sex ca la film." Adevărul, vezi 12)

Iată dreptul la intimitate. Paradoxal tinerii subiecți, ai anchetei noastre, „aspiră" la … intimitate!

„Aurora Szocs, psiholog şcolar, explică tulburările de comportament ale elevilor. „vârsta de 14 – 16 ani a devenit o perioadă maximă de descoperire şi exploatare a sexualității, atât la fete, cât şi la băieți. Apare plăcerea de a face lucruri interzise, asociată cu o nevoie extraordinară de a trăi senzații tari. Acum tinerii devin şi mai mari consumatori de filme pornografice, din cauza intensei mediatizări a acestui gen, iar cei implicați au ajuns să se simtă adevărate vedete porno. Aceşti adolescenți nu mai apreciază în viața sexuală noțiunea de intimitate, ci o leagă de noțiunea de spectacol, de film."

Gabriela Băncilă, director al colegiului I. L. Caragiale identifică doi vinovați pentru apariția comportamentelor deviante: media şi lipsa moralei din familie."

1. Educația şi „interdicțiile fondatoare"

Observatorul UNESCO pentru Drepturile individului la educație şi informație a lansat un concept cu totul semnificativ, de altfel, legitim şi natural în contextul societății actuale, conceptul de *„interdicții fondatoare"* cu privire expresă la domeniul educației şi al formării personalității umane. „Interdicția - scrie *Dicționnaire Encyclopedique Universel (Paris, 1998)* este „regula socială care proscrie o practică, o conduită. Interdicțiile care vizează, de pildă, incestul" (p.669). La Colocviul de la Bucuresti (28-30 octombrie 2004) au fost elaborate - în baza unor dezbateri internaționale de specialitate - mai multe sisteme teoretice (ipoteze, concepte, criterii de evaluare.etc) şi instrumente metodologice de analiză a domeniului, astfel: Ipotezele principale au fost:

1) „Este greu de identificat indicatorii evaluarii respectarii unui drept al omului întrucât exista, pe de o parte, indicatori clasici, cantitativi (care nu ajung nici la dinamica, nici la „complexitatea inter-dependentelor" şi nici la libertatile individuale) si, pe de alta parte, exista valori morale specifice (toleranta, dialog inter-cultural, responsabilitate..)". în plus, ne confruntam cu o mare dificultate în a identifica „sistemul moral propriu unei societăți observate: cum defineşte binele şi răul, libertatea şi constrângerea etc";

2) „Fiecare drept uman poate fi considerat, în acelasi timp, ca o interdicție a unei „forme inumane" (un „inter-dit" fondateur.., Vezi Document de synthese du Colloque), o interdicție vizând anumite fapte din spațiul public „indicând cu claritate

practicile care sunt contrare respectului demnității umane" (vezi manifestările publice ale unor grupuri, atât în disprețul legii, cât şi în disprețul „bunului simț", al tradițiilor „locului", al normelor şi valorilor specifice societății date!). Aceasta perspectivă „critică" asupra realității şi maniera de evaluare a faptelor şi a fenomenelor cu care ne confruntăm ne permit „să conciliem caracterul normativ al drepturilor omului cu respectul diversității culturale. Democrația nu este, în acest context, un model politic cultural, ci un sistem politic de valorizare a diversității... Fiecare drept uman permite, astfel, să definească o interdicție sau o „conexiune de interdicții", care permite stabilirea *limitelor* unor drepturi, cum ar fi interdicția minciunii, a furtului, a poluării mediului, a discriminării etc.

3) Dreptul la educație şi drepturile culturale ocupă un loc particular în măsura în care garantează:

- respectul şi „punerea în valoare" a diversității culturale;
- respectul libertăților culturale în „construirea identității" individuale;
- calitatea „spațiului public", interdicția poluării acestuia etc.

4) Ipoteza directoare ar fi că „se poate construi o listă de valori care trebuie măsurate, apoi un sistem de indicatori care să ne ajute în aceasta operațiune, pornind de la dreptul la educație şi la cultură, instrumente de evaluare a „interdependențelor sistemice" şi a dinamicii domeniului, conform „indivizibilității şi inter-condiționării tuturor drepturilor omului" (Document de synthese, 2004, p.2);

5) Dreptul la formare (educație) şi la informare prezintă „o importanță strategică particulară" întrucât permite, între altele, să evaluăm „calitatea spațiului public prin gradul de intoleranță față de minciună şi față de diferitele tipuri de dezinformare" (ibidem);

6) Fiecare drept uman este un indicator al evoluției unei interdicții (privind fapte care afectează drepturile altora şi, prin glisare, drepturile subiectului vizat), interdicție care constituie „fundamentul libertății şi al responsabilității corespondente". Nu există drept uman abstract, rupt de duritățile vieții concrete, de interesele „celorlalți" şi, în sinteză, de interesele sociale globale, deci, de constrângeri, obligații şi interdicții.

Dreptul la educație şi cultură prezintă o complexitate aparte - potrivit concluziilor Colocviului de la Bucuresti (2004) - deoarece, în perspectivă antropologică, acest drept uman include o serie largă de drepturi derivate, astfel:

- dreptul la patrimoniu şi la „bunurile culturale": obiecte, cunoştințe, experiențe, „memoria istoriei", tradiții, informații ştiințifice, biblioteci, baze de date etc.;
- participarea la viața culturală: muzee, spectacole, comunicări interculturale, ateliere de creație artistică, formații culturale etc.
- dreptul la educație cumunitară şi socială: cunoaşterea diversității patrimoniului local, „educația cetățenească" în peerspectiva dezvoltarii durabile şi a „vieții asociative", educația în domeniul „consumului de mass-media", dreptul la orientare profesională şi în domeniul informației asupra perspectivelor profesionale etc.;

- dreptul la informație: privind diversitatea socială, cetățenia şi problemele ei, limitele intoleranței, violența verbală, fizică şi simbolică în spațiul public, formele de dezinformare etc.
- dreptul de a participa la viața publică, politică şi culturală etc.

2. Political correctness şi dreptul la individualitate

Spălarea creierului (brainwashing) - strategie anti-culturală şi anti-educațională Analistul ieşean Liviu Cutitaru, scrie, în acest sens: „În momentul în care transformi corectitudinea politică în instrument de dominare (autoritaristă!) a tuturor, de spălare a creierului şi de manipulare a conştiințelor, atunci, din exercițiu permisiv ea ajunge proces represiv. Susținătorii săi încetează să mai fie ideologi şi se transformă în propagandişti. Insolența lor sfidează orice regulă, orice sfială. Pentru ei, marile culturi, marile tradiții, marile religii nu fac doi bani în raport cu propria lor lobotomie.

Efortul noilor „comisari" ai spălării creierului de a minimaliza şi desacraliza orice urmă de spectacular în istorie şi umanitate este un impuls rudimentar de uniformizare a vieții. Argumentul lor este un aşa-zis „liberalism radical", al „drepturilor" umane absolute, dar, în fapt, în spatele său se ascunde un extremism abuziv. Cine urmăreşte cu atenție felul în care noua corectitudine politică îşi întinde tentaculele va recunoaşte tehnici şi strategii folosite în trecut, cu destul succes, de către fascişti şi comunişti. E, fără îndoială, în dorința acestei uniformizări şi nivelări (în mediocritate!) a omenirii, sâmburele unui absurd totalitarist - înrudit psihologic cu dictaturile secolului XX. Punctul de plecare a nebuniei ar putea fi undeva în politica de îndoctrinare şi o exacerbare a corectitudinii politice „bune", devenită „rea" prin excesul de zel al unor adepți mai puțin înzestrați intelectual.

Într-un interviu recent din *Dilemateca* (8/2007), discutând aspectele negative ale corectitudinii politice, Andrei Pleşu face următorul comentariu: „Acum, că am scăpat de ideologiile criminale ale veacului trecut, constat că a apărut un fel de nevoie de ideologie soft care încet – încet devine un soi de a doua natură. Am impresia că a apărut un tip uman care nu mai poate trăi fără un ataşament ideologic, fără o înregimentare. Cum toate celelalte tipuri de înregimentare din lumea tradițională – cum ar fi religia, de pildă – nu mai par să fie suficiente, se dezvoltă o sumedenie de misionarisme secunde, de un dogmatism îngrijorător. Aşa se naşte puzderia de oameni angajați care ne înconjoară. Problema este că, obligând la acțiune, ideologiile nu lasă loc reflecției, ele nu sunt, de fapt, forme de gândire, ci doar reducții ale gândirii la un strict necesar, funcțional în plan imediat. Pe măsură ce ideologiile se multiplică, se gândeşte mai puțin. Omul de convingere este un om care-şi construieşte singur convingerile, care a reflectat asupra lucrurilor şi abia pe urmă îşi asuma o anumită formă de gândire şi un anume comportament. Ideologiile sunt gregare, ideologiile au ceva gata făcut în ele. Omul ideologiilor nu este un căutător adevărat şi nici un gânditor adevărat, pe cont propriu; el este doar un entuziast tovarăş de

drum". Aş merge chiar mai departe, observând că „omul ideologiilor", noul comisar de brainwashing, îşi sublimează, prin „înregimentare", completa absență, nu numai a gândirii originale, ci a gândirii îndeobşte. Roboțeii noii corectitudini politice – *tabula rasa*, intelectual vorbind – s-au născut pentru a fi nişte executanți (indiferent de doctrina, ei putând fi atât liberali radicali, cât şi agenți stalinişti de infiltrare) şi nu nişte creatori. Aplicarea în forță a ideii gata „mestecate" şi „digerate" le e mult mai la îndemână decât starea de contemplație.

Cred, fără ezitare, că nu ai voie să discriminezi prin limbaj (nu cuvinte!), gestica şi opinie publică, rasele, etniile, sexele, religiile, fizionomiile, tradițiile etc. Într-un spațiu democratic, trebuie să-ți însuşeşti câteva tipare mentale şi comportamentale, cu ajutorul cărora să-ți educi respectul (dacă nu-l deții cumva în infrastructura elementarului bun-simț nativ) pentru toate aceste forme de libertate a celuilalt. La nivelul coabitării opoziţiilor şi diferențelor, în varianta de „tratat de pace", se justifică existența corectitudinii politice şi dimensiunea sa pozitivă."

În această perspectivă se poate înțelege de ce personaje – demne de stimă, probabil, dar lipsite de interes general (S. Tănase, M. Macovei, R. Weber) au luat locul în manualele de istorie al unor mituri sau evenimente istorice fundamentale. Există voci critice legate de faptul că personajelor istorice importante din istoria românilor li se alocă spații prea mici, respectiv Ştefan cel mare, Mihai Viteazu ori Vlad Țepeş. Un manual care nu este corect din punct de vedere al conținutului nu este aprobat de Consiliul Național de Evaluare şi Difuzare a Manualelor. Membrii Comisiei de Învățământ din Camera Deputaților au primit mai multe sesizări de la profesori conform cărora manualele de istorie alternative ar conține subiecte care nu ar trebui să intre într-un material educativ.

Imnul golanilor din anii '90 ar constitui - pentru autorii unor asemenea manuale - un „strălucit" instrument de educație şi „formare spirituală".

IV. DREPTUL LA MUNCĂ SAU „OBLIGAȚIA MORALĂ” DE A MUNCI

1. Dreptul la un „trai decent” şi responsabilitatea individuală

Unul din „defectele” democrației româneşti îl constituie marginalizarea sau chiar *eliminarea muncii* din setul esențial al valorilor sociale. Există o teamă în abordarea muncii ca o *necesitate vitală* în existența unei societăți normale, o teamă – de fapt – de a nu fi acuzat de nostalgii comuniste! Presa, televiziunea, mass-media, în general manifestă aceeaşi atitudine: evită tema muncii, consacră peste 90% din ansamblul programelor *non-valorilor* şi conduitelor opuse muncii şi creației – distracției, fenomenelor violente, pornografiei, inculturii şi chiar formelor de distrugere a valorilor sociale. Mai mult, cele mai incitante programe mediatizate sugerează individului că *poate trăi fără muncă*, fără a contribui cu nimic la programul social, că „ceilalți” sunt de vină dacă un individ trăieşte în sărăcie pentru că nu-i asigură condițiile de viață! Am audiat sute sau mii de reporteri de „teren” abordând *starea socială* a diferitelor familii sau comunități dar nu am auzit pe nimeni punând direct problema muncii ca *factor fundamental* în reducerea sărăciei, a modului de valorificare a *dreptului la muncă* în condițiile specifice societății româneşti (există locuri de muncă refuzate de şomeri, sute de mii de hectare de teren agricol sunt nelucrate, un timp semnificativ din programul de lucru din instituții şi întreprinderi este irosit cu alte ocupații etc.).

Trecerea muncii pe un plan secundar în viața cotidiană a multor indivizi sau „grupuri familiale” are la origine mai multe „păcate” ale politicii româneşti post-decembriste, între care: *populismul* unor „politici sociale” actuale, *demagogia* practicată în sectoarele de bază ale societății, *ideologizarea drepturilor* şi lipsa oricărei raportări a acestora la *obligațiile şi responsabilitățile cetățeneşti*! Direcțiile de muncă şi patronatele (inclusiv şi mai ales fermierii) constată că multe persoane lipsite de un loc de muncă *refuză în fapt să muncească*, preferând să obțină gratuit ajutoare sociale (între care absurdul Venit Minim Garantat), beneficiind de toate drepturile, cu excepția dreptului de a munci! Este momentul – în cazul acestor persoane – să se promoveze *teoria „obligației morale” de a munci* a celor care au, desigur, capacitățile fizice şi intelectuale de exercitare a unei activități productive sau utile societății.

„Legea apără munca nu hoția!" strigau manifestanții din Milano (Italia) puşi în fața instalării unor corturi pentru imigrații țigani din România care au fost expulzați dintr-o altă locație italiană, vecinătate care se anunță amenințător pentru viața comunitară normală a localnicilor.[26]

Începând cu 1 ianuarie 2007, cetățenii români au dreptul legal de a călători în țări ale UE, dar este cazul să subliniem că dreptul de a călători este dependent de dreptul (şi mai ales obligația – cel puțin indirectă, dedusă ....) de a munci fie în țara de destinație (Italia, Spania, Anglia etc.) fie în țara de origine întrucât *numai munca* poate şi trebuie să asigure *condițiile normale ale exercitării „dreptului de a călători"* (cheltuieli de transport, cazare, hrană, stare de sănătate etc.).

2. Dreptul la protecție şi „obligația participării"sociale

Gradul de civilizație al unei societăți se măsoară şi se evaluează, îndeosebi, în raport cu gradul de protecție a celor mai defavorizate sau vulnerabile grupuri sau populații. Există, desigur, în orice societate diferențieri sociale, mai mari sau mai mici şi, prin urmare, o pondere anumită de indivizi în dificultate (în criză, „indivizi-problemă") care au nevoie de asistență socială, adică de programe specifice de ajutor şi protecție. Problema cu care se confruntă unele țări, mai ales cele sărace, nedezvoltate economic, este problema

[26] „Locuitorii dintr-un sat de lângă Milano au incendiat o tabără de corturi în care locuiau 70 de rromi originari din Craiova, instalați acolo de către autoritățile italiene pentru a petrece iarna. Romii, dintre care jumătate sunt copii, fuseseră deja dați afară de pe un teren proprietate privată pe care se adăpostiseră înainte. Unul dintre italienii care au manifestat împotriva prezentei romilor a declarat că „Legea apăra munca, nu hoția," exprimând în acest fel atitudinea generală a locuitorilor oraşului față de romi. Manifestanții fuseseră organizați de consilieri municipali reprezentând partidul Liga Nordului, considerat populist şi xenofob, şi partidul de dreapta Alianța Națională."
Cotidianul, http://www.cotidianul.ro/index.php?id=8546&art=22249&cHash=3b3dbfce96
„Consiliul oraşului Milano a respins cererea locuitorilor unei suburbii de a instala o barieră între casele lor şi o tabără de romi şi a cerut poliției să calmeze tensiunile locale, relatează Reuters. Locuitorii din Via Triboniano cer de mai mult timp construirea unui zid care să îi separe de „nomazii" romi care provoacă o serie de neplăceri, relatează şi cotidianul italian *La Repubblica*. Mariolina Moioli, un consilier responsabil de problemele sociale, a explicat pe îndelete ce conține planul respins de consilieri la presiunea presei. „Sistematizarea nomazilor din Via Triboniano în locuințe dotate cu lumina şi unități sanitare, crearea unor organisme formate din asistenți sociali şi forțe de ordine, semnarea de către romi a unui pact prin care să se angajeze să se comporte legal. Toate acestea pentru familiile pe care le avem deja în evidență, nu sunt acceptați nou-veniții. După aceea, doar după aceea, vom vedea dacă este nevoie să construim o împrejmuire, care va avea dimensiunile necesare, în funcție de situația socială care va fi atunci. Dar problemele vor fi reduse la minim, cu ajutorul planului nostru de acțiune. Şi oricum noi vizam socializarea", a detaliat Moioli pentru cotidianul italian. Însă locuitorii din Via Triboniano numai la socializare cu cei 1000 de romi din apropiere nu se gândesc. Numai de Crăciun s-au înregistrat o serie de incendii în mai multe astfel de tabere de romi, instalate atât în oraş, cât şi în vecinătatea acestuia. Antonietta Spinella, care reprezintă câteva zeci de localnici din Via Triboniano, s-a arătat foarte pesimistă. „Dacă vom avea o strategie, situația se va îmbunătăți un pic. Nu ştim cât timp va dura până când proiecte similare cu cele din trecut nu vor mai eşua. Tot ce cerem este să avem un drum sigur spre casa noastră", a spus ea, adăugând, pentru *La Repubblica*: „Nu vrem să avem nimic de-a face cu acești romi. Îmi pare rău, dar locuind aici devenim cu toții rasişti". „Planul nostru nu este de a crea bariere", a răspuns Mariolina Moioli acuzațiilor potrivit cărora Milano ar putea urma exemplul Padovei, unde autoritățile au construit un perete care să separe zona în care spun că se face trafic de droguri de părțile rezidențiale ale oraşului, provocând proteste în rândul grupurilor care luptă pentru drepturile civile. Majoritatea romilor care trăiesc în Italia vin din România, iar integrarea României şi Bulgariei în UE a mărit şansele ca numărul imigranților să crească, relatează Reuters."
Gândul, http://www.gandul.info/articol_26140/milanezii_n_au_reusit_sa_inchida_romii_in_spatele_zid.html

ponderii „asistaților sociali”, cât de importante sunt grupurile sociale care din diferite motive apelează la „ajutoare sociale”, trăind astfel - în mod practic - „din munca celorlalți”! Se spune destul de des, în ceea ce priveste Romania, că țara noastră este o țară în care predomină „asistații sociali”. în ciuda exagerării, diagnosticul conține adevăr, cu atât mai mult cu cât există COMUNITĂȚI (sate, cătune) în care majoritatea populației are ca unice mijloace de subzistență alocațiile şi ajutoarele sociale finanțate de la bugetul general al statului, al „societății globale”.

3. Incompatibilități între diferite drepturi şi discriminări

A pune un diagnostic *gradului democrației* şi *nivelului de civilizație* dintr-o societate atât de complexă ca cea actuală este o treabă mai mult decât dificilă. Putem totuşi încerca să facem ordine în *confuzia valorilor* care se manifestă în prezent, apelând la câteva exemple extrem de convingătoare:

1. Nimeni nu contestă *prioritatea drepturilor copilului* (a copiilor în general) *în teorie*, dar se încalcă frecvent *în practică*. Personal, am dezvoltat o teorie a *Dreptului copilului la inocență*, la o dezvoltare psihică şi fizică normală, fără violență sau „bruscări” în spațiul privat dar şi în spațiul public, sau drept prioritar față de *dreptul homosexualilor* de a se manifesta public, „zgomotos”, adesea pornografic, într-o manieră care violentează puternic atât copilul, cât şi mama sau bunicuța care se află cu acesta în stradă! Contradicția şi „starea de incompatibilitate” este clară: *conduita publică* a minorităților sexuale respective *sfidează dreptul la inocență* atât al copilului, cât şi al altor grupuri sau familii. *Nu putem respecta un drept care încalcă sau afectează esențial drepturile celorlalți!* Manifestarea zgomotoasă şi „caricaturală” a minorităților sexuale respective reprezintă, în fapt, *o sfidare a drepturilor majorității* şi, în plan general, atât a *naturii* cât şi a *societății* – ca realități distincte fundamentale.

Cine are prioritate: *copilul sau adultul?* (cele două drepturi fiind incompatibile)

2. Raportându-ne la *drepturile fiecărui om la o viață decentă* constatăm, o incompatibilitate între acest drept *ideal* şi *realitatea crudă* care face imposibilă asigurarea nivelului de viață decent pentru toți. Datorită, îndeosebi, *refuzului* unora dintre noi de a munci potrivit resurselor de care dispun. Şi în acest caz ne aflăm în fața unei dileme: *cine are prioritate la satisfacerea drepturilor la o viață decentă?*:

- individul sau familia care muncește
- sau individul sau familia care – în ciuda resurselor – *nu vrea să muncească?*

În ciuda simplității ecuației, *răspunsurile* la întrebările de mai sus – aparent clare – devin confuze, imorale şi desigur, nedrepte. De ce? Întrucât practica, exemplele concrete, sunt datorită unor politici demagogice şi populiste extrem de convingătoare în ceea ce privește *discriminarea celor care muncesc* în raport cu cei care nu muncesc (deşi

societatea românească oferă resurse şi variante, şanse de asigurare *prin muncă proprie* a condițiilor de viață)[27]. În condițiile actuale sunt încurajate – atât prin politici sociale, cât şi prin mass-media – „strategiile" individuale de marginalizare sau excludere socială nu de inserție sau reinserție în muncă şi în comunitate![28]

În ceea ce priveşte *drepturile fiecărui om la o viață decentă* constatăm, de asemenea, o serie de disfuncții:

- incompatibilități dintre *dreptul copilului* la „dragostea permanentă a mamei" (supraveghere, relaționare, afectivitate, 24h din 24h) şi *dreptul femeii la statut profesional egal* cu cel al bărbatului;
- incompatibilitatea între *dreptul copilului la educație normală* şi „drepturile mass-media" de a promova programe pornografice, violente şi „inculte";
- incompatibilitatea dintre *dreptul comunității* de a impune „regulile vieții interne" şi *dreptul individului* de a face ce vrea (scandal în stradă, etc.);
- incompatibilitatea dintre *dreptul la un trai decent* şi dreptul „de a nu munci", în ciuda faptului că starea venitului material nu poate avea altă sursă sau origine decât *munca*;
- incompatibilitatea între *dreptul la emigrație* (al adulților, al părinților) şi *dreptul copiilor la părinți* (la mamă şi la tată *în acelaşi timp*);
- incompatibilități între *dreptul la viață* şi *dreptul la avort* al femeii care – potrivit unui slogan – „poate face ce vrea cu corpul ei!";
- se contestă, în ansamblul societății noastre, o incompatibilitate între *aspirațiile şi drepturile* (legitime sau mai puțin legitime) reclamate de diferite grupuri sociale, pe de o parte şi *resursele globale* existente, asigurate *numai* de o parte a populației, pe de altă parte[29]. Paradigma sărăciei ca fenomen social total este semnificativă şi suficient de convingătoare în acest sens[30].
- *abuzul de drepturi* care „se practică" în zilele noastre pune în lumină incompatibilitatea dintre *dreptul la cultură şi educație* – legitim şi necesar pentru progresul individual şi societal – pe de o parte şi „dreptul la incultură" – ca efect pervers, favorizat de libertatea exagerată a copiilor – de a neglija învățătura şi programul şcolar, de a nu munci în familie, de a pierde timpul „în stradă" sau „în fața ordinatorului" (cu jocuri electronice, etc.). Manualele alternative, să nu mai vorbim de mass-media, promovează uneori „lenea de gândire, prostia şi incultura";
- incompatibilitatea între dreptul *ideal* şi *realitatea crudă* care face imposibilă asigurarea nivelului de viață decent pentru toți.

---

[27] Vezi şi Miftode, V., *Populații vulnerabile şi fenomene de auto-marginalizare,* Editura Lumen, Iaşi, 2002, Prefață şi p. 147

[28] Vezi şi Miftode, V., *Sociologia populațiilor vulnerabile*, Editura Lumen, 2004, p. 95 - 199

[29] vezi Miftode, V., *Obiectivele economiei sociale şi solidare*, în vol. *Comunicare Socială* Editura Universității Al. I. Cuza, Iaşi, 2005, p. 366 – 367 vezi şi *Tratat de Asistență Socială*, Editura Fundației Axis, Iaşi, 2003, cap. VII *Asistența socială a grupurilor minoritare,* p. 347 - 379, p. 389 - 401

În ciuda simplității ecuației, *răspunsurile* la întrebările de mai sus – aparent clare – devin confuze, imorale şi desigur, nedrepte. De ce? Întrucât practica, exemplele concrete, sunt datorită unor politici demagogice şi populiste extrem de convingătoare în ceea ce priveşte *discriminarea celor care muncesc* în raport cu cei care nu muncesc (deşi societatea românească oferă resurse şi variante, şanse de asigurare *prin muncă proprie* a condițiilor de viață)[31]. În condițiile actuale sunt încurajate – atât prin politici sociale, cât şi prin mass-media – „strategiile" individuale de marginalizare sau excludere socială nu de inserție sau reinserție în muncă şi în comunitate![32]

[30] vezi şi *Tratat de Asistență Socială*, Editura Fundației Axis, Iaşi, p. 393
[31] Vezi şi Miftode, V., *Populații vulnerabile şi fenomene de auto-marginalizare*, Editura Lumen, Iaşi, 2002, p. 147
[32] vezi şi Miftode, V., *Sociologia populațiilor vulnerabile*, Editura Lumen, 2004, p. 95 - 199

V. DREPTUL LA RELIGIE ŞI „LIBERTATEA CONŞTIINȚEI”

1. Dreptul legitim şi „abuzul de drept”

Când ne gândim la libertatea religiei o multitudine de întrebări ne vin în gând. În ce constă această libertate? Poate individul să își manifeste dreptul de a-şi aleage propria religie? Care ar trebui să fie relația corectă între reprezentanții diferitelor religii? Ce unește toate aceste religii? Putem ajunge la un nivel de acceptare a diferențelor sistemelor de valori ale tuturor religiilor?

Pentru a putea răspunde la aceste întrebări trebuie înțeles conceptul de libertate. Acest principiu identifică condițiile în care individul are abilitatea de a acționa conform voinței proprii. *Libertatea religioasă* este considerată în cele mai multe țări vestice fundamentul drepturilor umane. Fiind privit ca un concept legal, libertatea religioasă este un concept care, cu toate că nu se suprapune perfect, este însă în strânsă legătură cu *toleranța religioasă* şi *separarea bisericii de stat*. În țările cu o „religie de stat”, prin tolerare, statul permite practicilor religioase ale altor credințe în afara „religiei de stat” şi nu persecută credincioşii altor religii. De-a lungul istoriei, toleranța a fost un subiect adus în discuție continuu fie de o religie fie de alta.

Pentru fiecare individ al societății, toleranța religioasă înseamnă de cele mai multe ori o atitudine de acceptare față de religia altei persoane. Aceasta nu presupune perceperea unei alte religii ca adevarată în totalitate, ci că *oricine are dreptul să aibă şi să creadă în propria religie.*

Abordând un moment şi privind în actele oficiale ale birocrației partidului-stat, pentru denominațiunile minoritare se folosea o terminologie specifică: unele erau *culte*, altele „*secte*” sau „*grupări anarhice*”. După cel de-al doilea război mondial, statul a acordat temporar dreptul de a funcționa ca asociații unui număr important de grupări religioase, care fuseseră crunt oprimate sub regimul Ion Antonescu. Tuturor li s-a cerut să-şi prezinte mărturisirea de credință şi să-şi precizeze poziția față de stat. Patru confesiuni neoprotestante au primit astfel statutul legal de culte: Biserica Adventistă de Ziua a 7-a, Biserica Creştină Baptistă, Biserica Creştină după Evanghelie şi Biserica lui Dumnezeu Apostolică-penticostală, acestea adăugându-se confesiunilor protestante: Biserica Reformată, Biserica Evanghelică de Confesiune Augustină, Biserica Evanghelică Sinodo-

prezbiteriană şi Biserica Unitariană. Alte grupări au fost considerate „secte” (martorii lui Iehova, nazarinenii, adventiştii reformişti, spiriții) sau „grupări anarhice” (Oastea Domnului şi stiliştii, din cadrul Bisericii Ortodoxe; betaniştii, din Biserica Reformată; penticostalii disidenți, din Biserica Penticostală; mai târziu acestora aveau să li se adauge „treziții”, din Biserica Baptistă) iar activitatea lor a fost interzisă de-a lungul întregii perioade comuniste.

Regimul comunist a gândit simplu şi crud reorganizarea societății româneşti: distrugerea elitelor şi formarea altora. Biserica era cu atât mai primejdioasă pentru comunism cu cât, prin însăşi existența sa, nega dogma acestui regim. Regimul comunist a acționat cu duritate împotriva militanților religioşi, în anii 1940-1960 recurgându-se la arestări, încarcerări, „pedepse administrative” etc. În privința Bisericii Ortodoxe, comuniştii au început, în anul 1948, prin a înlătura ierarhii incomozi. Majoritatea au fost înlocuiți din funcții, unii au fost arestați, alții au fost pensionați, alții au murit în condiții suspecte (fie în temniță sau după eliberare, ca urmare a condițiilor de detenție). Alți 230 de preoți greco-catolici au fost şi ei băgați după gratii. Prin teroare, comuniştii şi-au asigurat colaborarea sau cel puțin lipsa de opoziție a preoților rămaşi în scaun şi a celor nou-numiți. Mai mult, ca toți ceilalți, credincioşii protestanți sau neoprotestanți activi au avut parte de un tratament crunt din partea autorităților. Biserica greco-catolică a fost desființată în 1948, iar Biserica Ortodoxă şi Romano-catolică - acuzată de comuniști că este „cuib de spioni” - au fost permanent supravegheate.

În orice caz, în covârşitoarea majoritate, credincioşii aruncați în sistemul penitenciar românesc au ajuns acolo din cauza motivelor religioase, din cauza oprimării libertății la religie. Numărul bisericilor şi mănăstirilor a fost redus, marea majoritate a preoților şi pastorilor au fost scoşi din funcții, resursele financiare ale bisericilor au fost diminuate substanțial, etc. Pentru a preîntâmpina activitatea religioasă în general, activiştii de la Departamentul Cultelor insistau să se dea „indicații consiliilor populare şi organelor de partid, să-şi sporească preocuparea față de supravegherea cultelor şi sectelor, să ia măsuri pentru combaterea şi lichidarea ilegalităților comise de acestea, precum şi pentru întărirea activității politico-educative în rândul maselor”.

În vederea stopării creşterii numerice a neoprotestanților (în 1944 cele patru biserici neoprotestante legale - Adventistă, Baptistă, Creştină după Evanghelie şi Penticostală - aveau 40000 de membri, în 1948 numărul lor a crescut la 73920), statul a manipulat propriile legi. Pe de o parte se cerea acestor culte „respectarea riguroasă a prevederilor legale privind formele de trecere de la un cult la altul”, iar pe de altă parte, deoarece potrivit legilor de organizare, sfaturile populare nu se mai ocupau de apartenența religioasă a cetățenilor români, formele solicitate nu se mai puteau face.

Ne putem întreba unde este libertatea religioasă? Unde sunt conceptele democratice? Şi de ce au trebuit acei oameni să sufere din cauza religiei lor? Poate aceste

întrebări ni le punem doar privind la trecut. Însă să privim un pic şi la situaţia României secolului XXI.

Pe 27 decembrie 2006, după ce membrii comisiei pentru Drepturile Omului, Culte şi Problemele Minorităţilor Naţionale s-au străduit mai mult de jumătate de an pentru a aproba legea privind libertatea religioasă şi regimul general al cultelor, cu foarte puţin timp înainte de intrarea României în Uniunea Europeană, preşedintele României a promulgat Legea privind libertatea religioasă şi regimul general al cultelor (489/2006). Ţara mai cunoscuse anterior două legi ale cultelor, cea din 1928 şi cea din 1948. Aceasta din urmă, expresie a ideologiei comuniste care a dominat România vreme de mai bine de patru decenii, a fost în vigoare 17 ani după căderea regimului. În dispoziţiile finale se aminteşte că prin noua lege se abroga legea din 1948. Această lege s-a emis abia acum, adică la 17 ani de la prăbuşirea comunismului, pentru că dezbaterea şi negocierile dintre stat şi culte, dintre cultele recunoscute, au fost intense în toţi aceşti ani care au urmat căderii sistemului totalitar. Motivul lor îl constituie, în primul rând, tema drepturilor legitime şi ilegitime ale indivizilor privind practicarea religiei proprii.

Numai că, nici nu a intrat bine în vigoare, că legea este deja contestată de membrii unor organizaţii pentru apărarea drepturilor omului şi ai unor grupări religioase. Acestea se declară nemulţumite de forma noii legi a cultelor, care, în opinia lor, *îngreunează procesul* de recunoaştere a statutului de cult, şi intenţionează să declanşeze acţiuni juridice pentru reglementarea situaţiei.

Unii cetăţeni, manipulaţi sau întelegând mai greu adevarata libertate (limitată în fapt şi în mod legitim de libertatea celorlalti) sau aspirând la o „libertate absolută", abstractă, ilegitimă şi, în practică, imposibilă, afirmă că: „*nu vor să mai fie cetăţeni de mâna a treia*", că: „*libertatea de exprimare trebuie garantată*", că: „*autonomia bisericii trebuie respectată*"[33].

Falsa discriminare a unor religii - în cazul adoptării noii Legi a cultelor - are la origine greşita interpretare a principiului separaţiei Bisericii de Stat, că statul nu trebuie să se intereseze de ceeea ce se întâmplă în „spaţiul instituţiei religioase", ca şi cum aceasta instituţie ar fi suspendată „în cosmos", fără a afecta într-un fel viaţa şi interesele cetăţenilor! Grupurile care susţin o asemenea absurditate trebuie să-şi amintească următoarele lucruri pe care nu au cum să le respingă:

- Biserica, religiile, în general, aparţin sistemului instituţional al societăţii şi, în virtutea responsabilităţilor democratice, intră sub incidenţa „autorităţii de stat"!
- toate instituţiile sociale - familia, şcoala, biserica, întreprinderea economică, judecătoria, poliţia etc. au responsabilităţi comune faţă de ansamblul cetăţenilor, faţă de părinţi (în ceea ce priveşte legile de ocrotire a copiilor, a familiei..), faţă de ceea ce numim „contribuabili" (plătitori de taxe şi impozite..), faţă de muncitori în raport cu patronii şi faţă

[33] Ziarul *Santinela* nr. 2 din 26 ianuarie 2007

de patroni în raport cu angajații, în fine, față de cumpărători şi față de consumatori în raport cu comercianții şi cu „vânzătorii de iluzii"etc.

- atribuirea unui statut special instituției religioase - în raport cu celelalte insituții - ar insemna practicarea unei evidente discriminari, pe de o parte, şi promovarea unor „efecte perverse", disfuncții şi fenomene negative în funcționarea mecanismului social, pe de altă parte;
- în plus, instanțele sociale responsabile nu pot pierde din vedere faptul că biserica şi religia au jucat şi joacă şi în prezent un rol principal în formarea individului, în ceea ce sociologii numesc „socializarea copilului" (şi, desigur, a adultului..), obiective fundamentale ale unei societăți şi, în manieră concretă, ale unui Stat sau ale unui Guvern . Se ştie că unele norme şi valori contemporane, inclusiv ale UE, sunt negate de unele ideologii religioase (negarea dreptului copilului la tratament medical, la educație şi informație prin mass-media, la unele activități sociale fireşti etc). Ca şi mass-media şi ca orice altă instituție cu impact axiologic, formativ, comportamental - care nu „vinde" consumatorului „gogonele sau cartofi", ci modele de viață, valori, elemente de cultură etc.- , şi biserica, practică şi „ideologia" religioasă, trebuie să se integreze „societății reale", valorilor şi aspirațiilor credincioşilor şi ale celorlalți cetățeni.

Noua Lege a cultelor a provocat discuții „aprinse" îndeosebi privind conținutul articolului 13, alin (2)[34] [Introdus la propunerea unui deputat musulman] potrivit căruia: „În România *sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de defăimare şi învrăjbire religioasă*". Numai răuvoitorii, cei de rea credință, nu acceptă extrema claritate a acestui text, îndreptat nu împotriva unor credincioşi sau adepți ai unei alte forme religioase", ci, dimpotrivă, împotriva celor care neagă – prin învrăjbire sau „caricaturizare- vezi desacralizare.."- dreptul altora la o religie proprie! Şi, totusi, întâlnim puncte de vedere care „ilustrează" altceva: „Potrivit acestui articol – scrie un subiect în ancheta noastră - orice fel de evanghelizare, act de caritate, acțiune socială, formă de manifestare, etc., poate fi considerat de rău voitori ca fiind forme, mijloace, acte sau acțiuni de învrăjbire religioasă." (Fişa nr. 83, 2006).

Articolul continuă prin a spune: „precum şi ofensa publică adusă simbolurilor religioase". Fiind ambiguu, articolul poate fi uşor „deturnat", considerându-se şi faptul că cineva care nu-şi face semnul crucii, poate aduce o ofensă împotriva crucii ca simbol central al creştinismului. 30[35]. Un risc de interpretare greşită sau „forțată", îndeosebi în cazul „celor interesați", prezintă şi următoarea prevedere: „Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor şi libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile". Este suficient să menționăm imensul scandal provocat anul trecut de

[34] Vezi *Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă şi regimul general al cultelor*
[35] Vezi *Constituția României*

caricaturile cu semnificatie anti musulmana ale „artiştilor olandezi”! iar pe plan local piesa de teatru - de „răsunet internațional”: „Evangheliştii”!

În mod firesc, în cazul încălcării grave a Legii şi prin aceasta a intereselor fundamentale ale cetățenilor, mai ales ale copiilor şi ale familiilor din care fac parte, Guvernul poate *retrage dreptul de funcționare a unui cult*, pe baza Alineatului 21[36]: „Guvernul, prin hotărâre, la propunerea Ministerului Culturii şi Cultelor, poate retrage calitatea de cult recunoscut atunci când, prin activitatea sa, cultul aduce atingeri grave securității publice, ordinii, sănătății sau moralei publice ori drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului.”.

Libertatea conştiinței[37] este garantată, ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță şi de respect reciproc. Iar sancționarea, chiar penală, spre exemplu, a blasfemiei, se regăseşte în legislația multor state europene. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit, într-o decizie pe acest subiect, că libertatea de exprimare este nelimitată doar în domeniul discursului politic sau al problemelor de interes general; o mai mare marjă de apreciere este în general lăsată statelor atunci când ele reglementează problemele susceptibile să ofenseze convingerile intime, în domeniul moralei şi al religiei (Decizia Wingrove vs. Marea Britanie 1996).

Ministrul Culturii şi Cultelor, dl. Adrian Iorgulescu, afirma despre Centrele Creştine din România (Carismaticii şi alte culte încă nerecunoscute) că sunt secte americane, străine de spiritul românesc.

Ambiguitatea formulării: „sănătății sau moralei publice” poate favoriza alte interpretări contradictorii, pe care legiuitorul nu le-a avut în vedere, având în vedere faptul că NU există un cod de morală sau sănătate publică în România. „Orice forme, mijloace, acte sau acțiuni” - ca să păstrăm formularea dintr-un alt articol menționat în lege[38]- pot fi interpretate ca dăunând „moralei şi sănătății publice”, iar legiuitorul poate retrage calitatea de cult. La capitolul sănătate publică, şi creştinii ortodocşi vor fi în pericol datorită obiceiului specific religiei lor de a săruta moaşte. Cu toții ne întrebăm *unde se va ajunge* cu această lege a cultelor..? - scrie un alt subiect al investigației noastre.

Nerespectarea caracterului specific al învățământului confesional, acela de sistem organizat în mod exclusiv de către biserică constituie de asemenea un element de îngrijorare. Astfel, prin formularea[39] „În învățământul confesional se pot înscrie elevi sau studenți, indiferent de religie sau confesiune, garantându-se libertatea educației religioase a acestora, corespunzătoare propriei religii sau confesiuni”, învățământului confesional îi este negat elementul său definitoriu: cel de a asigura educația bazată pe convingerile şi preceptele doctrinare specifice cultului respectiv. Credem că un cult organizator al unei şcoli confesionale poate fi obligat să respecte convingerile religioase ale elevilor sau

[36] Vezi *Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă şi regimul general al cultelor*
[37] Vezi *Constituția României*
[38] Articolul 13 alineatul 2
[39] Articolul 39 alineatul 5

studenților respectivei şcoli, dar nu să asigure educația acestora într-o altă doctrină decât cea proprie.

Astfel, dacă un ateu se înscrie la un seminar evanghelic, asta înseamnă oare că trebuie să angajeze acel seminar profesori atei, ca la urmă şcoala creştină să îi dea ateului diplomă de ateu?

Fireşte, au existat, există şi vor mai exista divergențe pe teme religioase, cum ar fi cea din toamna trecută când, s-a mai găsit o temă să încingă spiritele şi să împartă mass media şi societatea civilă: *problema simbolurilor religioase*, în speță, a icoanelor din şcoli. Declanşată prin inițiativa unui dascăl buzoian, reprezentant al unei organizații de apărare a drepturilor omului, curând propunerea eliminării icoanelor din spațiul şcolar s-a transformat într-o dezbatere aprinsă care a antrenat după sine o serie de factori foarte diverşi - de la Patriarhie, media, diverse ONG-uri, mergând până la Parlament. Este o întrebare firească: de ce atâta tevatura în legătură cu nişte simboluri religioase dragi pentru majoritatea religioasă a țării? Însă problema e mult mai complexă, şi rana produsă mult mai adâncă decât ne putem imagina. Întrebarea relevantă este: care vor fi implicațiile pe termen lung ale unui asemenea demers? şi cum se poate face să nu încalci normele etice ale societății şi în acelaşi timp să mulțumeşti reprezentanții tuturor formațiunilor religioase? Indiferent de turnura evenimentelor, fie că un anume for tutelar va da câştig de cauză solicitării profesorului inițiator al petiției de înlăturare a icoanelor sau nu, fie numai declanşarea unei asemenea discuții, a adus şi va continua să aducă implicații majore vis a vis de *rolul Bisericii* (bisericilor) creştine în viața publică din România. În ciuda unei false popularități pe care instituția eclesială pare să o posede, cu toții suntem într-un plin *război al valorilor*. România din ultima vreme se confruntă din ce în ce mai des cu unele lupte serioase. Acestea nu sunt lupte cu săbii sau arme de foc, ci în plan ideatic - între păstrătorii valorilor tradiționale creştine şi cei care, în numele drepturilor omului, promovează de fapt, un *secularism agresiv*. Cazul Poloniei, sau al altor țări catolice din Vest este revelator.

Este interesant că demersul s-a făcut în numele anti-discriminării față de copii aparținând altor culte decât cel majoritar. Copiii aparținând unor culte minoritare nu s-au arătat deranjați de prezența icoanelor în clasă. Unii dintre noi încă îşi mai amintesc, pentru că au învățat în timpul regimului totalitar, ca se obişnuiseră să ignore imaginea omniprezentă a „tovarăşului". Nu credem, astfel, că o icoană ar putea deranja într-o asemenea măsură şi ar însemna o îndoctrinare forțată, atâta timp cât la ora de Religie nu i se va impune copilului să o venereze, cu recurgere la amenințări ca în vremurile trecute. Un motiv serios de îngrijorare este faptul că identificăm pe lista ONG-urilor care au susținut demersul şi organizația ACCEPT, care reprezintă comunitatea gay din România. Fără nici un sentiment de homofob, trebuie totuşi precizat că o asemenea asociere şi susținere semnifică implicarea unor interese „mai puțin religioase".

Desigur, nu putem considera religia ca pe un bun sau o marfă, dar o putem considera *un serviciu oferit de gestionarii religiei*, dacă ne referim la unele acțiuni pe care

le ei realizează contra cost: botez, cununie, înmormântare, acatiste, slujbe, slujbe de pomenire, sfeştanii, scrie Dana Lungu (referat doctorat, 2007). În acelaşi timp există şi afaceri derulate de culte[40]: *producţia şi/sau vânzarea de cruciuliţe, lumânări, calendare, cărţi, servicii oferite sub forma unor pelerinaje, închirieri de spaţii, exploataţii agricole, administrări forestiere, activităţi comerciale cu obiecte de cult, realizări media – muzică, emisiuni radio/TV.*

Se poate observa că unele din serviciile oferite de gestionarii religiei sunt însoţite şi de obiecte materiale concrete. Nu putem neglija nici turismul religios – ca un important factor de obţinere a unor venituri pentru culte.

Credinţa ca trebuinţă ireductibilă a vieţii mentale furnizează un adevărat ghid pentru conduita cotidiană şi constituie un mobil de acţiune al oamenilor. Individul *apelează la credinţă pentru a face faţă unor situaţii problematice*[41], dar în acelaşi timp credinţa religioasă dă sens şi semnificaţie destinului individual şi generează speranţă, libertate şi sacralitate individului uman – toate fiind apreciate ca nevoi umane.

„Oferta" creştină *a iubirii aproapelui, a marilor virtuţi paşnice omeneşti*[42]*, a penitenţei, sărăciei, umilinţei, castităţii*[43]*, a compasiunii faţă de cei săraci, a îndurării şi toleranţei*[44]*,* dar mai ales „oferta" *ajutorului divin* şi *a vieţii eterne* poate constitui o resursă suficient de importantă pentru acest tip specific de schimb social, în care enoriaşii pun în joc propria lor persoană umană, rezerve de timp, bani, uneori acţiuni concrete în folosul Bisericii, iar gestionarii religiei pun resurse practic nelimitate de credinţă, dogme, practici, rugăciuni, slujbe etc.

Membrii unei comunităţi se adaptează la societate şi la cultura acesteia prin fenomenul socializării sau al aculturaţiei, adică prin constrângerile realizate de societate şi interiorizate de indivizi. Traumatismele provocate de variatele confruntari spiritual-ideologice, în care domeniul religios ocupa un loc de frunte, se pot concretiza, în plan social, prin reacţiile ulterioare faţă de autoritate, prin tensiunile interumane şi nu rareori prin violente fizice sau simbolice fara precedent (cazul „fostei Yugoslavii", al republicilor „fostei URSS", al societatilor musulmane dominate de ideologiile fundamentaliste etc..

Analiza Danei Lungu are meritul de a înscrie problema dreptului la religie specifică în problematica largă a culturii religioase şi pe aceasta din urmă în sistemul general al culturii umane, care influenţează şi chiar orientează „conduita individuală". Perspectiva este, deci, antropologică, depăşind semnificativ graniţele înguste ale intereselor meschine pe care le promovează „ultimele invenţii" sau construcţii religioase

[40] Herţeliu C., 2006, *Analiza statistică a evoluţiei fenomenului religios în România (teză de doctorat),* www.biblioteca.ase.ro
[41] Krech D., Crutchfield R.S., 1952, *apud* Sillamy N., *Dicţionar de psihologie*, Editura Univers Enciclopedic Bucureşti, 2000;
[42] Kernbach V., *Biserica în involuţie*, Editura Politică, Bucureşti, 1984;
[43] Dupont-Sommer, apud Dimont M.I., *Evreii, Dumnezeu şi istoria*, Editura Hasefer, Bucureşti, 2001;
[44] Dimont M.I., *Evreii, Dumnezeu şi istoria*, Editura Hasefer, Bucureşti, 2001;

(tot felul de secte, asociații creştine sau neo-creştine, care se opun religiilor tradiționale şi, totodată, modurilor de viață obişnuite ale oamenilor).

După cum au observat cercetătorii, realitatea socială şi culturală este un proces foarte complex şi contradictoriu, în permanentă devenire (prin construire şi reconstruire) şi nu un dat, mai ales că omul este un rezultat al nenumăratelor experiențe de socializare comunitară[45].. O dată cu constituirea propriului său sistem de valori şi cu acumularea experienței sociale, omul devine *principala sursă de creație şi acțiune socială.*

Complexitatea vieții comunitare şi diversitatea credințelor pot conduce la o exacerbare a „drepturilor" din partea unor grupuri specifice, cărora să le subordoneze obligațiile sociale sau familiale. De alfel, nu rare au fost cazurile în care prescripțiile religioase adoptate de indivizi au intrat în flagrantă contradicție cu normele moderne de creştere şi educare a copiilor, ceea ce a generat abuzuri emoționale, fizice, sociale sau morale. Există persoane în care predomină o singură dimensiune sau preocupare: religiozitatea. Pentru aceşti indivizi religia poate reprezenta un *mijloc de sustragere de la lumea înconjurătoare, o modalitate de negare a realității*[46]. În rândul celor care îşi concentrază toate năzuințele şi interesele sferei religioase pot fi socotiți reprezentanții ascetismului religios, ordinele călugăreşti, sihaştrii, misticii.10). Comportamentul acestora favorizează prozelitismul religios, statutul de predicator sau "propagator activ", religia reprezentând o modalitate specifică de autoafirmare a personalității atât în grupurile religioase, cât şi în ansamblul sistemului de relații sociale. Timpul alocat activității religioase îl reduce dramatic pe cel care ar trebui alocat familiei (mai ales când sunt mulți copii). Absenteismul, chiar realizat în scopuri nobile, nu este de natură a satisface nevoile de afecțiune şi îngrijire, securitate, comunicare etc. a celor rămaşi acasă. Dreptul la religie devine, în asemenea cazuri, un abuz față de familie, de copii, prin neglijarea acestora şi, paradoxal, un abuz asupra propriei persoane, prin "înstrăinare" sau marginalizare socială".

Practicarea unui anumit cult religios are la origine, uneori, un interes, mai ales material. Se întâmplă ca femei cu mulți copii, fără o pregătire profesională deosebită ori aflate într-o conjunctură socială defavorabilă (divorț, şomaj, părinte unic, partener de viață în închisoare sau plecat din localitate etc.) să adere la un cult religios pentru că *frații se ajută între ei.* Se pare că exploatarea sentimentelor de milă şi compasiune, a trăirilor morale creştine, a situației financiare a altor *frați* le poate asigura un trai decent acestor persoane.

Fenomenul sectarismului religios este unul din cele mai importante şi interesante fenomene psihosociale, cu numeroase implicații în viața comunităților umane. Proliferarea schismelor, ereziilor şi respectiv apariția sectelor a reprezentat o constantă în evoluția vieții religioase - scrie D.Lungu -, dar la trecerea dintre milenii am asistat la o extraordinară proliferare a acestora.

[45] Buzărnescu Şt., *Sociologia Conducerii*, Editura de Vest , Timişoara, 2003

Naşterea unor grupări religioase a avut totdeauna *o motivaţie afectivă, dar şi o bază socială, bine determinată în istorie sub raportul timpului, al locului şi al forţelor sociale participante*[47]. În epoca social-istorică actuală apariţia şi dezvoltarea sectelor religiose sunt determinate de interacţiunea unei serii complexe de factori.

Noile grupări mistice care promit „salvarea" şi-au găsit destul de repede numeroşi adepţi şi pentru că au ştiut să realizeze în propaganda lor agresivă o interferenţă credibilă cu numeroase curente politice, sociologice şi culturale din zonele în care acţionează. Astfel, asistăm la apariţia pe scena socială a unui *nou tip de om religios... care disprețuieşte discursurile abstracte şi posedă o cunoaştere mai mult vizuală şi senzorială decât abstractă şi discursivă*[48].

În promovarea dreptului la religie nu se pot ignora următoarele elemente[49]:

- caracterul de *grup religios disident, adeziunea voluntară a membrilor, coeziunea puternică a religiei sau a sectei respective, promovarea elitismului în interiorul comunităţii respective, delimitarea strictă a grupului "de exterior", până la izolarea fizică a comunităţii etc.*
- în plus, sectele accentuează, de regulă, exclusivismul şi practica „expulzarea" celor care se abat de la „regulamentul intern" şi de la „preceptele doctrinare" sau morale, impunând „perfecţiunea personală" şi ostilitatea sau indiferenţa faţă de stat şi faţă de „societatea seculară"[50] (vezi şi H.Bucovineanu, op.cit.).

Particularităţile grupărilor religioase dizidente atestă – potrivit faptelor de teren - pericolul automarginalizarii şi chiar al autoexcluderii sociale a membrilor acestora, datorită îndeosebi „restricţiilor şi obligăţiilor „post-aderare" prevazute de regulamentul lor. De ce oamenii acceptă să fie înregimentaţi într-o asemenea asociaţie sau structură cu norme - ipotetic vorbind - mai mult antisociale şi anticulturale? Nu este deloc de neglijat, în acest sens, rolul ajutorului pe care membrii şi-l oferă reciproc, pe de o parte şi sentimentul de superioritate pe care aceştia îl trăiesc, pe de altă parte.

În societatea contemporană românească asistăm la o serie întreagă de fenomene disfuncţionale, printre care *populismul, demagogia şi politizarea unor domenii care prin natura lor nu pot şi nu trebuie să fie politizate*[51]. Dacă în domeniul asistenţei sociale acest aspect este extrem de evident, în domeniul asistenţei religioase lucrurile sunt discutabile.

Creştinismul a fost iniţial o mişcare de protest împotriva agresiunii globale a societăţii, de unde şi alura lui democratică de la început[52]. Ca şi celelalte religii, la timpul

---

[46] Ugrinovici D.M., *Obiectul psihologiei religiei şi locul ei în sistemul ştiinţelor*, în *Psihologia religiei*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976
[47] Hladchi-Bucovineanu, *Faţete reale ale sectelor religioase*, Editura Politică, Bucureşti, 1983;
[48] Woodrow A., în Hladchi-Bucovineanu, *Faţete reale ale sectelor religioase*, Editura Politică, Bucureşti, 1983;
[49] Cuciuc C., *Religii noi în România*, Editura Gnosis, Bucureşti, 1996;
[50] Hladchi-Bucovineanu, *Faţete reale ale sectelor religioase*, Editura Politică, Bucureşti, 1983;
[51] Miftode V., 2004, *Protecţia minorităţilor şi devianţa socială*, în *Sociologia populaţiilor vulnerabile. Teorie şi metodă*, Editura Universităţii Alexandru Ioan Cuza, Iaşi, p.95-172;
[52] Kernbach V., *Biserica în involuţie*,Editura Politică, Bucureşti, 1984;

lor, creştinismul şi-a schimbat orientarea iniţială şi, instituţionalizându-se, a devenit un aliat al puterii politice sau economice, iar funcţia lui socială a fost subordonată clasei politice, de multe ori clerul devenind un important factor politic, activ în viaţa socială.

Deseori se afirmă că manipularea este inerentă societăţii moderne[53]. Unii specialişti consideră că, la nivelul transparenţei, dar şi al opacităţii psihosociale, prin unele organizaţii şi grupări ezoterice de genul francmasoneriei se corodează grav morala societăţii. O contribuţie importantă la consolidarea acestui fenomen a adus şi *monoteismul descoperit şi prezentat de evrei în cărţile Vechiului Testament şi apoi completat cu producţiile Noului Testament*[54].

Religia creştină universalistă, împreună cu celelalte două religii născute din Biblie, au dominat evul mediu de o mie de ani în Occident. Modernitatea a continuat acest rol preeminent al religiei, deoarece nici iluminismul (cu porunca voltairiană de zdrobire a infamului), nici alte proiecte atee nu s-au soldat cu succese depline.

De altfel, întreaga istorie de peste două mii de ani de la naşterea lui Mesia este încărcată şi de mişcări de dezbinare umană. De la prima mare schismă religioasă pe motive dogmatice (susţinute şi cu argumente moral-filosofice), la „dizidentele" din epoca Renaşterii şi din modernitate, până la neoprotestantismul cel mai recent, se observă că limpezirea aşteptată întârzie să apară în sufletele oamenilor, aceştia devenind mai fanatici ori mai agresivi faţă de virtualii lor duşmani – alte curente creştine sau alte religii.

Din aceste perspective, credem că există o întrepătrundere a religiei cu politica, o evoluţie paralelă şi interdependentă a acestora. Dacă religia şi-ar fi păstrat doar caracterul spiritual, dacă nu ar fi fost un sprijin real pentru clasa politică, dacă nu ar fi fost gestionată de o clasă socială însăşi la un moment dat, dacă nu ar fi fost folosită ca un important mijloc de manipulare, dacă nu am asista la practici cotidiene religioase, atunci am fi putut crede în „independenta religiei", în practicarea unor discriminari „pur religioase" (fără substrat politic sau de altă natură) şi în scopurile totdeauna „nobile", umane, ale sutelor sau miilor de credinte sau „trăiri religioase". De fapt, nu atât religia în sine este vinovată, cât ce au făcut gestionarii ei din ea. Sondajele de opinie relevă faptul că românii au încă o mare încredere în Biserică – ca instituţie a statului.

În situaţia de criză generalizată prin care trece Romania, fenomenele religioase se pare că înfloresc. Pare a fi un paradox că, deşi avem cea mai mare pondere de săraci sub pragul minim al mijloacelor de subzistenţă, în ţara noastră se constată o extraordinară activitate de construcţie a lăcaşelor de cult, inclusiv în curţile spitalelor, ale şcolilor, ale instituţiilor poliţieneşti sau chiar pe spaţiul public dintre blocurile cartierelor (orasul Iaşi oferă, în acest sens, un exemplu şi un puternic argument).

Tranziţia începută în 1990 se desfăşoară mai greu în plan etico-moral: asistăm la reconsiderarea idealurilor sociale şi morale româneşti din perioada antebelică simultan cu

[53] Bary B, Matravers M, *Dreptatea*, în *Filosofia morală britanică*, Editura Alternative, Bucureşti, 1998;
[54] Sârbu T., *Etica: valori şi virtuti morale,* Editura Societăţii Academice „Matei Teiu Botez", Iaşi, 2005;

racordarea la noile idealuri, principii, valori şi virtuți morale generate de democrațiile şi civilizațiile occidentale .

România ultimilor ani este scena unor *idei şi atitudini adesea confuze şi contradictorii despre conştiința şi comunicarea morală ca pârghii de afirmare a autonomiei şi libertății oamenilor*[55].

Problema drepturilor la religie sau credință, la cultură sau la exprimare liberă, este intercondiționată de gradul de educație şi de „natura" socializarii, mai ales primare (cei şapte sau şase ani de acasă!) a „beneficiarilor" sau solicitanților. Nu putem uita, astfel, că:

- percepția democrației este adesea unilaterală, numai ca libertăți şi drepturi, fără responsabilități şi datorii, deoarece suportul ei teoretic este insuficient conturat;
- principiile morale fac salturi greu de controlat, de la individualismul exacerbat, asociat de câstigul rapid, indiferent de mijloace, la colectivismul de odinioară.

Escaladările fără precedent ale violenței, grosolăniei şi durității pe toate palierele societății, în cadrul vechilor şi noilor categorii sociale (de genul ciocoilor lui N.Filimon)[56] şi cultul exagerat al banului câştigat fără muncă produc grave alienări umane, distorsiuni în raporturile dintre generații, dintre părinți şi copii, dintre educatori şi educați.

Generalizarea corupției, adică a abaterii de la moralitate, nu putea să nu atingă şi domeniul religios. De fapt, de multă vreme cunoscut acest aspect, el a fost sintetizat într-o expresie arhicunoscută: „Fă ce spune popa, nu ce face popa!". Dovezi ale abaterii de la interiorizarea moralității (specifică discursului creştin) sunt intens mediatizate în ultimul deceniu şi se includ într-un spectru larg, de la refuzul oficierii slujbelor de înmormântare fără o taxă suplimentară până la pedofilie sau ucidere prin înfometare a persoanei presupus „posedată de diavol" într-un efort de „exorcizare" (caz tragic în zona, paradoxal, extrem de crestina a Iaşiului)"[57].

[55] Sârbu T., 2005, *Etica: valori şi virtuți morale*,Editura Societății Academice „Matei Teiu Botez", Iaşi

[57] Miftode V., 2004, *Protecția minorităților şi devianța socială*, în *Sociologia populațiilor vulnerabile. Teorie şi metodă*, Iaşi, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, p.95-172

VI. DREPTURI ŞI OBLIGAȚII ALE PERSOANELOR GAY

1. Drepturile copiilor şi drepturile "minorităților sexuale"

Statutul social şi reprezentarea comunitară a homosexualității în zilele noastre, îndeosebi în unele societăți mai tradiționaliste sau "conservatoare", pune o adevarată problemă cetățenească, cu precădere populațiilor crestine. Vrem sau nu vrem, valorile şi prescripțiile cărților sfinte sunt deosebit de puternice iar instituția bisericească se află - în Romania - pe primul loc în ceea ce privește "încrederea publică". Analizele şi evaluările actuale, politice sau de altă natură, nu pot ignora o asemenea stare de fapt şi nu pot justifica intervenții administrative în desfăşurarea normală, modernă sau tradițională, a vieții oamenilor. Respectul drepturilor unor minorități nu poate anula dreptul " celorlalți" la "stilul de viață" obişnuit şi la scara de valori construită de-a lungul secolelor. În plus, respectul drepturilor copilului la inocență şi la o socializare firească, în primul rând în familie, nu poate fi afectat de "noile drepturi" sau de alte constrângeri impuse de celelalte generații sau grupuri sociale. "Dreptul la diferență", acceptat în lumea civilizată, trebuie practicat în funcție de modelele culturale specifice (dintr-o țară sau alta, dintr-o zonă sau alta) şi nu în raport cu o scară ideală de valori, "prefabricată", construită, de regulă, de ideologi şi "spirite idealiste", rupte de problemele reale ale oamenilor şi ale comunităților locale! "Evenimentele care au avut loc în ultimii ani "în spațiul public" - românesc, european sau mondial - pun în lumina riscurile majore ale unor "intervenții brutale", fie de natură juridică, administrativă, fie de natură simbolică, în domeniul drepturilor sau al interdicțiilor sociale. Uneori avem de a face cu fapte reprobabile de natură "informală", din partea unor indivizi, grupuri sau minorități apărute "peste noapte", alteori avem de a face cu "acte oficiale" care neagă drepturi sau impun restricții care bulversează funcționarea de ansamblu a mecanismului social sau viață locală comunitară. Cazul caricaturilor "olandeze", vizând simbolurile unei anumite religii, cazul unor asa-zise "opere de artă" care vulgarizează şi "desacralizează" simbolurile unei alte religii, măsurile sau manifestările publice, de regulă şocante, ale "minorității gay", amenințările şi "ultimatumul" dat majorității "contribuabililor" - părinți, profesori, copii etc, de a elimina din şcoli icoanele creştine în numele unei false discriminări etc. sunt fapte care probează importanța rezolvării corecte a raportului dintre drepturi şi aspirații, pe de o parte şi obligații şi restricții, pe de alta parte.

Istoria fenomenului gay este veche iar evoluția reprezentărilor sociale asupra acestuia este semnificativă. Diagnosticul pus în diferite "momente" sau etape ale dezvoltării sociale nu trebuie să ne surprindă şi nici să ne supere. "Să nu te culci cu barbat ca şi cu femeie - se porunceşte în Levitic, cap.18,22 - căci aceasta-i spurcăciune", arătându-se astfel că fenomenul era deja cunoscut şi răspândit "printre popoarele idolatre". Se prea poate ca acest pacat (sodomia) şi idolatria au fost cauza pentru care Dumnezeu a poruncit lui Moise să decimeze popoarele canaanite care au ocupat pământul Fagăduinței" până la întoarcerea "Poporului ales din robia Egiptului" (Vezi şi Andreea Ghețu, Drepturile şi obligațiile persoanelor gay, referat în cadrul masteratului, Univ.Al.I.Cuza, Iaşi, 2006).

Cu toate acestea, omenirea şi-a urmat cursul ei pătimaş şi generațiile de oameni au primit şi au transmis mai departe aceasta moştenire "a ruşinii şi a blestemului", cum a fost adesea prezentat fenomenul de-a lungul istoriei. Atât de puternic a fost zguduită lumea veche în urma catastrofei de la Sodoma, încat fenomenul - păcat şi-a insusit numirea de "sodomie" care cuprinde în sine perversiunile ambelor sexe. Este regretabil că femeile "nu au rămas neispitite de aceste tentații erotice", istoria atestând că începutul s-a facut în insula grecească Lesbos, practica numindu-se "lesbianism". În Noul Testament în Epistola către Romani 1, 26-27, a Sfântului Apostol Pavel, găsim un text care face amintire de această practică nefirească, comună atât bărbaților cât şi femeilor" (ibidem).

Fenomenul gay a existat şi există, imaginile lui în opinia publică fiind multiplicate prin diferite forme de creație şi manifestare. Există, în acest sens, "reacții" diferite, de venerație sau critică, în arta sau în forme mitologice.

În Grecia antică dragostea masculină era, în multe feluri, analogă căsătoriilor, amândurora fiindu-le acordată aceeaşi importanță în viața individuală şi aceeaşi venerație în mitologia greacă. Această dragoste era una din temeliile unei tradiții culturale care a dus, acum aproape 2500 de ani, la prima afirmare a omului din vest şi la trezirea democrației, teatrului, filozofiei, matematicii, istoriei, şi aşa mai departe. Se credea că dragostea masculină era aceea care stimula cele mai bune calități ale unui tânăr, anume vigoarea şi curajul. Exemplele militare abundă: soldații luptau de multe ori cot la cot cu iubiții lor, precum în celebrul batalion theban; mai târziu conduşi de Alexandru cel Mare şi iubitul sau, Hephaestion, grecii au cucerit lumea întreagă. Grecia nu era, desigur, o utopie: prostituția şi violurile, cărora sclavii le cădeau adesea victime, erau frecvente.

În vestul pre-modern – scrie A. Ghetu, dragostea masculină a supraviețuit mai mult pe ascuns, vizibilă doar când iubiții aveau ghinionul să fie prinşi, ori în sugestiile artiştilor îndeajuns de curajoşi pentru a sfida uzanțele. Mulți scriitori, muzicieni, pictori şi poeți au înfățişat această dragoste, însă totdeauna codat: Michelangelo, care a împodobit Capela Sixtină cu nuduri galvanizante masculine; Shakespeare, care şi-a cântat iubitul în sonetele sale; Blake, care protesta împotriva preoților ce-i "îngrădeau cu spini plăcerile şi dorințele"; şi Whitman, care cânta trupul electric. Înşiruirea de iluştri, artişti, politicieni,

clerici, cavaleri şi vagabonzi care au simțit îmboldul dragostei masculine - în sine, ori pe lângă dragostea pentru femei - poate continua la nesfârşit.

În urmă cu câțiva ani, în România relațiile sexuale între adulții de acelasi sex erau pedepsite ca fapte penale, discriminarea împotriva persoanelor care aparțineau comunității LGBT (lesbiene, gay, bisexuali, transexuali) era încurajată şi legitimată prin lege, organizarea unui marş al diversității era un vis îndepartat dacă nu cumva imposibil. În prezent, dupa abrogarea Articolului 200 C.P., legislația anti-discriminare include în mod expres interzicerea discriminării pe baza orientării sexuale.

Asociația de Psihiatrie din America a declarat acum câțiva ani că homosexualitatea nu reprezintă o problemă psihiatrică sau emoțională, decât în cazul în care pacientul o consideră ca atare. Această declarație este acum luată în discuție în multe cercuri psihiatrice şi psihologice, mulți terapeuți refuzând să trateze homosexualitatea ca pe o tulburare mentală.

Aceasta este o inversare interesantă de roluri pentru specialiştii care țin la funcția lor de diagnostician. De fapt, ca titlu neoficial, putem menționa faptul că mulți specialişti în boli mentale, care au participat la congresul în care homosexualitatea a fost scoasă de pe lista de diagnostice, au confirmat faptul că organizațiile de homosexuali au făcut mari presiuni asupra delegaților.

Impulsul homosexual pe care unii oameni îl încearcă – considera masteranda A.Ghetu - este în esență neutru din punct de vedere al evoluției personalității lor, astfel că se pot concentra fie asupra sexului, fie asupra unui proces creativ, nesexual. Cu alte cuvinte, „homosexualitatea" poate fi percepută ca un răspuns dobândit, consolidat de cei care prezintă această condiție ca pe o stare „naturală" sau o „alternativă" pozitivă. Persoana respectivă trebuie tratată ca şi cum energia sa a fost greşit direcționată. Iar terapiile care pornesc de la această ipoteză chiar dau rezultate, conchide autoarea referatului mentionat.

Mai există, desigur, şi dimensiunile psihodinamice ale homosexualității, cum ar fi o anumita atitudine față de sine, față de familie şi de societate. Comportamentul sexual este uneori folosit pentru a-i pune pe ceilalți într-o situație jenantă şi umilitoare sau pentru „a le plăti cu vârf şi îndesat". Manifestarea „în mediul străzii", în disprețul „celorlalți", al copiilor şi al bunicilor cu care se plimba cele mai pure ființe (copiii, deci), constituie, în aceste condiții, un act gratuit de sfidare publica a valorilor, traditiilor şi aspirațiilor societale sau comunitare. Dar comportamentul homosexual se învață şi se consolidează. El poate fi canalizat într-o altă direcție. Odată realizat acest lucru, putem să luăm în considerație cu seriozitate factorii psihodinamici care duc la un comportament de acest tip" (Ibidem).

În martie 2006, a avul loc la Bucureşti, GayFest, la care credincioşii au reacționat violent. O parte a presei a acuzat pe contestatari că nu sunt deschişi, discriminează şi au un comportamnet violent față de semeni. Ei nu condamnă, însă, pe cei care practică homosexualitatea, ci manifestarea lor publică, gratuită în raport cu drepturile şi violența

(simbolică) în raport cu moravurile epocii şi ale „locului". Se impune, astfel, respectul la diferență şi pentru unii, şi pentru alții.

Oamenii sunt nişte fiinţe fragile şi nemiloase, iar slăbiciunile lor le dictează adesea forma de atac asupra celorlalți. Identitatea sexuală este, de asemenea, un lucru fragil. Omul este chinuit continuu de nesiguranță. Când această nesiguranță rezultă din structura generală a experienței umane, ea produce adesea maladii sociale grave care, până nu demult, stăteau ascunse la umbra conştiinței sociale. Homosexualitatea este una din aceste probleme ale societății actuale si, în mod necesar, o tema de meditatie si, chiar, de cooperare între toate partile interesate.

O teorie clasică a homosexualității leagă această orientare de narcisism, adică de dragostea excesivă față de sine. Cu cât această dragoste este mai mare, cu atât este mai mare posibilitatea ca individul să îşi exprime dragostea sexuală față de cineva asemenea lui, deci față de o persoană de acelasi sex.

În mod firesc, drepturile şi obligațiile persoanelor gay sunt aceleaşi cu cele ale tuturor grupurilor şi „beneficiarilor" unei anumite societăți. Există, desigur, contradicții şi ,chiar, incompatibilități între drepturile unor grupuri sociale şi drepturile, la fel de legitime, ale altor grupuri şi populații (vom prezenta, de altfel, câteva asemenea incompatibilități, rezultate din realitatea socială mult mai bogată şi variată decât „teoriile abstracte" sau „ideologiile" de tot felul, rupte de faptele „de teren"!).

Dreptul la viață intimă, de pildă, nu poate fi rupt de constrângerile „modului de valorificare": manifestarea publică a persoanelor gay afectează sau chiar anulează, uneori, dreptul altor persoane de a uza, în mod obişnuit, de acelaşi spațiu sau „mobilier" public (parcuri, zone de agrement etc.). Persoanele de acelaşi sex care fac „gesturi de tandrețe", se sărută sau manifestă alte conduite cu „semnificație sexuală" în plin spațiu public şochează şi violentează pe ceilalți, mai ales generațiile vulnerabile: copiii şi bătrânii. Gesturile unei bătrâne care „îşi face cruce şi îşi scuipă în sân" când asistă la asemenea „evenimente" sunt extrem de convingătoare pentru a înțelege „disconfortul psihic" şi violența cu care îi este încălcat un drept elementar care, în mod normal, nu ar trebui să afecteze pe nimeni. Nu poate face parte din „teoria drepturilor" placerea unora de a deranja pe altii, încăpățânarea de a-şi „țipa" în plină stradă nervii sau dorințele, obişnuința de a afuma cu nicotina vecinul, soția sau copilul şi, toate acestea, în virtutea drepturilor democratice.

Dreptul la căsătorie ridică, de asemenea, probleme grave în raport cu anumite instituții sociale (familia, rudenia, comunitatea, şcoala, biserica etc) şi, în maniera cea mai puternică, în raport cu interesele şi drepturile copilului. să ne imaginam statutul social, mai ales afectiv şi educațional, al unui copil care are parinți fie doi bărbați, fie două femei.

În plus, aşa cum arăta unele anchete realizate în Olanda, familiile gay sau uniunile lor sexuale favorizează răspândirea infecțiilor cu HIV (86% dintre noile infecții de acest tip identificate la Amsterdam, într-o anumită perioadă, au vizat bărbații căsătoriți cu bărbați şi

femeile cu probleme asemănătoare). Olanda, Belgia, Canada şi Spania au legalizat căsătoriile între persoane de acelaşi sex (2001, 2003, respectiv, 2005, ultimele două țări).

Statulul legal a căsătoriilor între persoane de acelaşi sex în **Franţa** este neclar în acest moment. În 2004, o ceremonie de căsătorie a două persoane gay a fost invalidată. În schimb, începând din 1999, persoanele gay au drept să trăiască în parteneriate înregistrate, cunoscute ca Pacte civile de solidarité, sau PACS, în care primesc o parte din drepturile aferente persoanelor căsătorite. Structura PACS este valabilă şi pentru cupluri heterosexuale care nu vor să se căsătorească, dorind în schimb să beneficieze de drepturile respective.

Căsătoriile între persoane de acelaşi sex nu sunt legale în **România**, deşi în ultima vreme au fost propuneri pentru a se implementa acest drept. Homosexualitatea a fost legalizată treptat în România, ultima lege anti-homosexuală (Articolul 200) fiind abrogată în 2001, sub presiunile Uniunii Europene şi a ONG-uri precum ACCEPT.

Dreptul de adopție a copiilor de către "familia gay"

Adopția copiilor de către homosexuali a adus în centrul atenției chestiunea cuplurilor de homosexuali şi a creşterii copiilor. Până nu demult, grupurile de acțiune au argumentat că a creşte un copil într-un mediu homosexual nu numai că nu constituie nici un pericol pentru copil, ba chiar ar fi un mediu mai bun decât cel format din persoane de sex opus. Asemenea afirmații sunt ilogice şi contravin studiilor stiintifice. Totuşi, drepturile civile ale cuplurilor de homosexuali, "teoretizate" cu o multitudine de "argumente" şi cuvinte cu rezonanță gen toleranță, diversitate şi nediscriminare, par să nu aibă nici o legatură cu drepturile firești, elementare, ale copiilor "beneficiari".

A creşte copii într-un mediu homosexual contravine valorilor comune ale umanității. Absența tatălui dintr-o familie conduce la tristețe, mânie, dificultăți de încredere şi tulburări conflictuale. Absența mamei este şi mai gravă. Mama unui copil îi conferă acestuia sentimentul de siguranță; a-l priva pe acesta de mamă înseamnă a-i afecta capacitatea de a avea încredere în oameni, ceea ce poate duce la angoase şi tulburări de atașament.

Copiii nu trebuie supuşi la asemenea suferințe. Chiar şi în Belgia, unde sunt egalizate uniunile homosexuale, adopțiile nu sunt permise. Nu toti adulții au dreptul inerent de a avea un copil. Însă toți copiii au dreptul la o mamă şi un tată (vezi şi A.Ghetu, op.cit.). Unele studii arată că :

- Fiii mamelor lesbiene se comportă într-o manieră masculină mai puțin tradițională în ceea ce priveşte agresiunea şi jocul. Au tendința să fie mai protectori decât băieții crescuți în familii heterosexuale ;
- Unul dintre studii indică o proporție semnificativ mai mare de tineri crescuți de lesbiene, care s-au angajat în practici homosexuale (şase din 25) comparativ cu cei crescuți de mame heterosexuale (nici unul din 20);

- Copiii crescuți de mame lesbiene prezintă o probabilitate mai mare să se implice într-o relație homosexuală;
- Fetele crescute de mame lesbiene sunt mai aventuriere sexual şi mai puțin caste comparativ cu fetele mamelor heterosexuale (Hamer, p.171).

Studiul poate fi sintetizat astfel: mamele lesbiene tind să aibă un efect feminizant asupra fiilor lor şi unul masculinizant asupra fetelor lor. Întrebarea care se pune este cât e de sănătoasă această respingere a rolurilor naturale? Nonconformismul sexual este probabil singurul factor din literatură care previzionează o viitoare homosexualitate. Într-adevăr, sunt puțini factori asupra cărora atât Rekers şi Hamer cad de acord, iar relația dintre nonconformismul sexual şi homosexualitate e unul dintre acestia. Rekers (1995) afirmă: "Nonconformismul sexual la copii poate fi singurul factor comun observabil asociat cu homosexualitatea" (pag. 300). Hamer (1993) declară: majoritatea homosexualilor au fost copii efeminati. În ciuda caracterului provocator al acestei afirmații, dovezile susțin această concluzie. De fapt, aceasta e poate cea mai întemeiată, mai semnificativă şi mai bine documentată concluzie din toată cercetarea privind orientarea sexuală şi probabil din întreaga psihologie umană. (pag. 166)

Stacy şi Biblarz (2001) au oferit o observație interesantă. Educația planificată [lesbiană/bisexuală/homosexuală] oferă un veritabil 'laborator social' al diversității familiale în care cercetătorii pot examina nu numai dobândirea identității sexuale, ci şi efectele relative asupra copiilor exercitate de genul şi numărul părinților, precum şi implicațiile diferitelor rute biosociale către calitatea de părinte. (p.179)

Dreptul la exprimare al familiilor şi al persoanelor gay

De cele mai multe ori atunci când o persoana se declară gay, este marginalizată de prieteni şi chiar de către familie. Am vazut în filme americane o asemenea atitudine (fiul a fost pur şi simplu alungat de tatăl sau atunci când a aflat „orientarea sexuală" a acestuia), sperând că între arta şi realitățile nord-americane există o oarecare influență sau inter-dependență!).

Revendicarea homosexuală în societatea noastră *este de tip moral.* Ea exprimă căutarea unei justificări şi a unei recunoaşteri de către societate a unui stil de viață până acum reprobat. În acest sens, depenalizarea şi legalizarea vor fi în mod forțat interpretate ca legitimare - fără a vorbi de caracterul „încurajator" al acestor noi dispoziții ale societății. Dar noua morală socială nu va schimba cu nimic problema de fond, întrucât problema homosexualității nu este o problemă de morală. Este o problemă de libertate şi de etică, adică de coerență în natura profundă a ființei umane după chipul lui Dumnezeu. Imposibilitatea în care se află ființa umană de a trăi conform acestei naturi nu este depăşită prin afirmarea sau infirmarea legii morale. Problema este mult mai complexă şi „ambiguă".

„Dorim practic egalitatea deplină în fața legii prin stabilirea unui regim juridic de recunoaştere a căsătoriei şi parteneriatului între persoanele de acelasi sex care să recunoscă drepturi constituționale precum dreptul la viață intimă, familială şi privată şi dreptul la căsătorie. Nu cerem drepturi speciale, ci exact aceleaşi drepturi pentru toți cetățenii României, indiferent de sexul şi orientarea lor sexuală" (Florin Buhuceanu, director executiv al Asociatiei ACCEPT).

Un cetățean obişnuit, care nu revendică tot felul de drepturi, îşi poate pune următoarea întrebare: de ce unele grupuri sau minorități abuzează în cazul în care le sunt recunoscute drepturi legitime sau chiar „drepturi excesive"? De pildă, abuzul de dreptul de asociere şi mai ales de manifestare, spectacol (cel mai adesea într-o formă şocantă, bulversantă, jignitoare..) sau „paradă" a conduitelor sau simbolurilor specifice. Dacă toate structurile sociale ar abuza, în aceeaşi măsură şi în aceeaşi manieră, de drepturile lor, „spațiul social" ar fi în permanență ocupat de manifestațiile agricultorilor, comercianților, patronilor, studenților etc. sau de „parada costumelor" chefliilor, alcoolicilor, drogaților, şomerilor, cerşetorilor, a sutelor de alte grupuri în numele „dreptului legitim" la manifestare sau „afirmare publică". În numele respectului drepturilor "celorlalți" pot admite, ipotetic, că manifestarea mea publică, deşi „legală" şi naturală, poate încalca sau anula un drept sau altul, la fel de legal pentru vecinul meu. Am putea constata, de asemenea, că numeroase manifestări publice nu satisfac o „nevoie reală" şi nu vin în întâmpinarea unor „aspirații profunde", ci joacă rolul unor forme de abuz şi impunere violență a propriei „identități". Cazul unor manifestații gay din Germania este semnificativ: populațiile cu alta orientare, înțelegând rolul unor asemenea spectacole, le privesc de pe poziția turistului „din curiozitate", ca pe ceva exotic şi nu ca o exercitare a unui anumit drept.

Problema sau ipoteza discriminării unor asemenea grupuri - gay sau de alta natură - este deosebit de controversată în societatea contemporană şi în ansamblul opiniei publice întrucât :

- nu pot fi ignorate particularitățile „modelelor culturale" locale;
- ambivalența care se manifestă între interesele de grup face imposibilă respectarea absolută, de fapt abstractă şi teoretică, a tuturor drepturilor;
- nu se înțelege pe deplin interdependența dintre drepturi şi obligații şi funcția esențială într-o societate normală a „interdicțiilor fondatoare" (despre care am mai scris în acest text);
- există grupuri care îşi impun „cu orice preț", adesea demagogic şi ideologizant, propriile drepturi prin încălcarea conştientă a drepturilor altor grupuri, inclusiv drepturile tradiționale ale majorității populației. Am identificat, în acest sens, minorități discriminante şi, paradoxal, majorități discriminate (vezi Miftode V.: *Sociologia populațiilor vulnerabile*, Iaşi, 2004, p.95-167).

VII. CERCETAREA ŞTIINȚIFICĂ A DREPTURILOR OMULUI

1. Ancheta de opinie privind drepturile şi discriminările sociale

Pentru a obține rezultate semnificative (de la o *populație competentă*) investigația s-a realizat în rândul subiecților de la secțiile de științe socio-umane, care au studiat aspecte ale acestor domenii şi care se confruntă în practică cu o diversitate de opinii şi interpretări privind *drepturile omului*, pe de o parte şi privind *obligațiile* sau *responsabilitățile* diferiților actori şi instituții sociale, pe de altă parte.

Seriile de drepturi, conştientizate de subiecți, au fost ierarhizate în felul următor:

Dreptul la ...	
Educație	94
Viață	76
Opinie	75
Vot	59

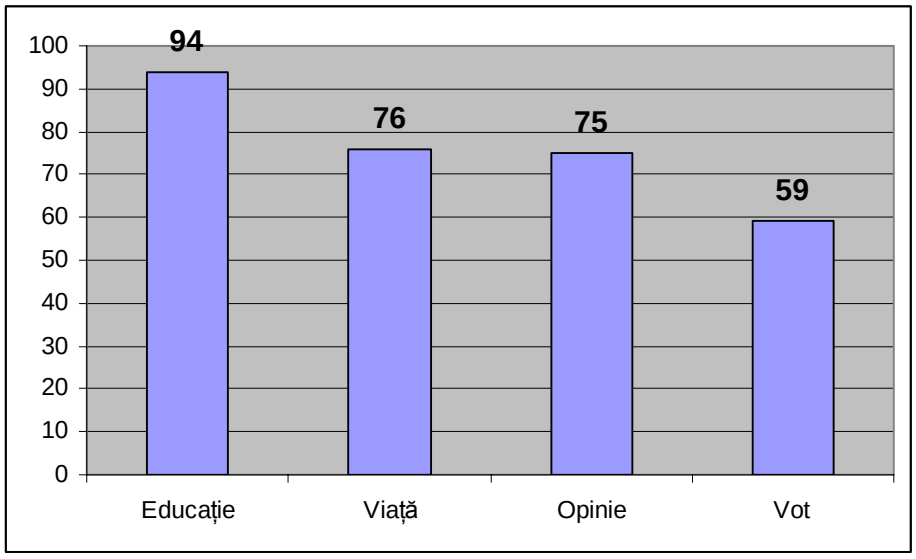

Dreptul la ...	
Muncă	57
Protecție socială	55
● *protecție medicală*	9
Libertate	51
● *circulație liberă*	11
● *religioasă*	6
● *respect*	7
● *replică*	5
● *de a refuza*	8
● *liber arbitru*	5
Familie	43
● *la locuință*	19
● *la cămin*	4

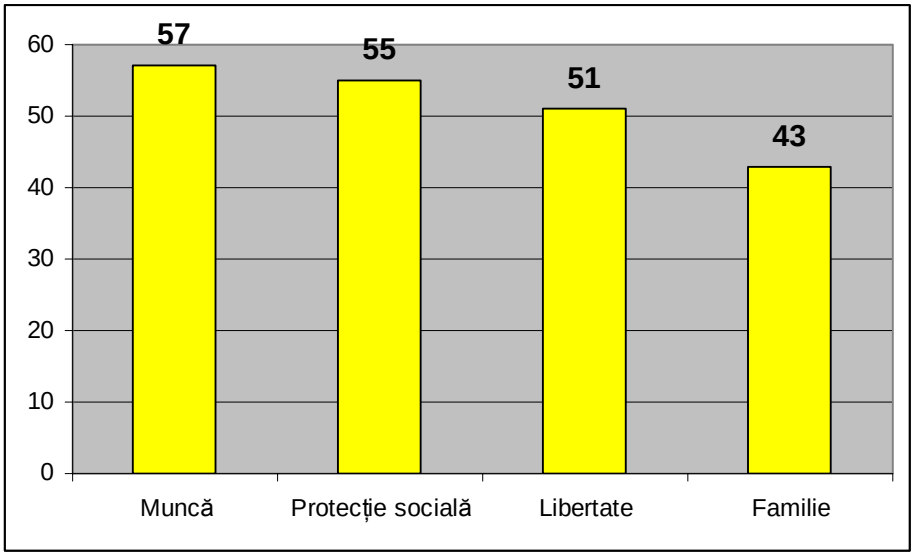

Dreptul la ...	
Exprimare	39
● *la conştiinţă*	4
Intimitate	34
Informație	31
Sănătate	29
● *mediu sănătos*	3

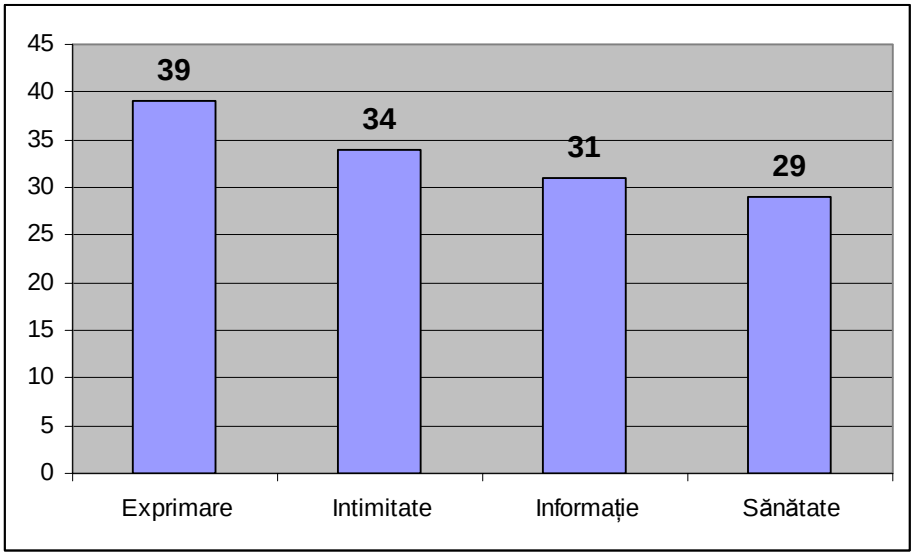

Dreptul la ...	
Egalitate	24
● *egalitate de şanse*	3
Fericire	22
● *inocență*	7
● *prietenie*	4
● *dragoste*	4
● *bătrânețe „fără griji”*	3
● *copilărie*	2
● *distracție*	2
Justiție	21
● *judecată corectă*	12
Securitate socială	18

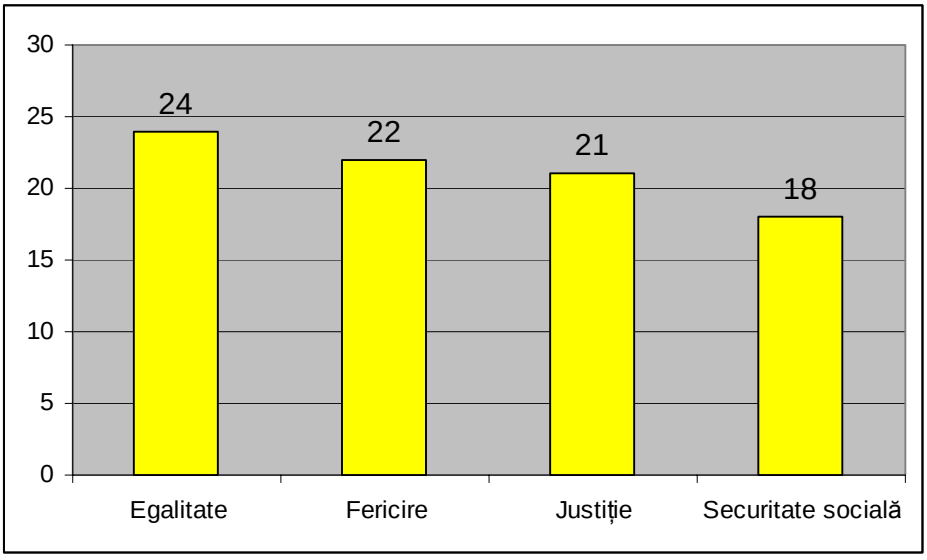

Dreptul la ...	
Religie	17
● *libertate religioasă*	5
Cultură	16
● *civilizaţie*	9
● *cunoaştere*	6
● *studiu*	4
Proprietate	13
● *autonomie*	8
Bunăstare materială	12
● *trai decent*	9

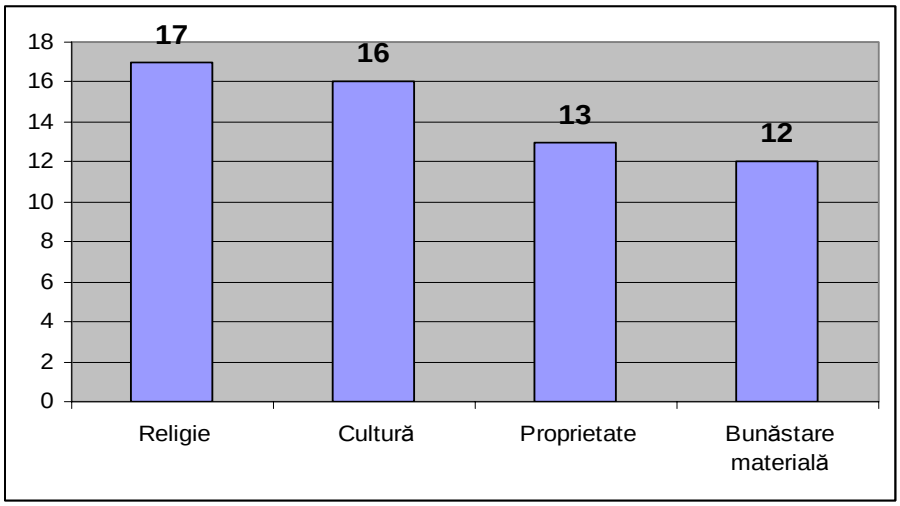

Dreptul la ...	
Respect	11
● *confidenţialitate*	8
● *demnitate*	5
● *personalitate*	2
Naştere normală	8
● *dezvoltare normală*	5
Tradiţii	7
● *ritualuri*	3
● *personalitate*	2
Dragoste părintească	7
● *afecţiune*	6

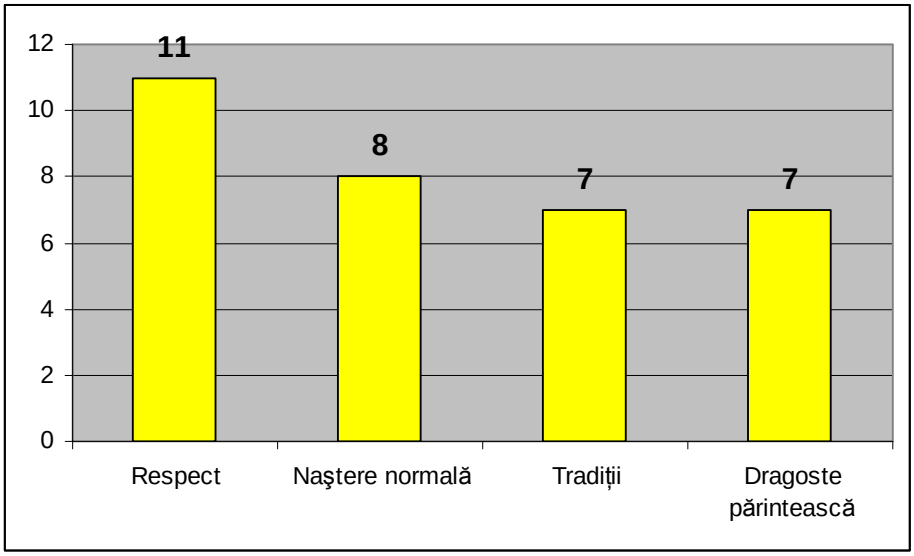

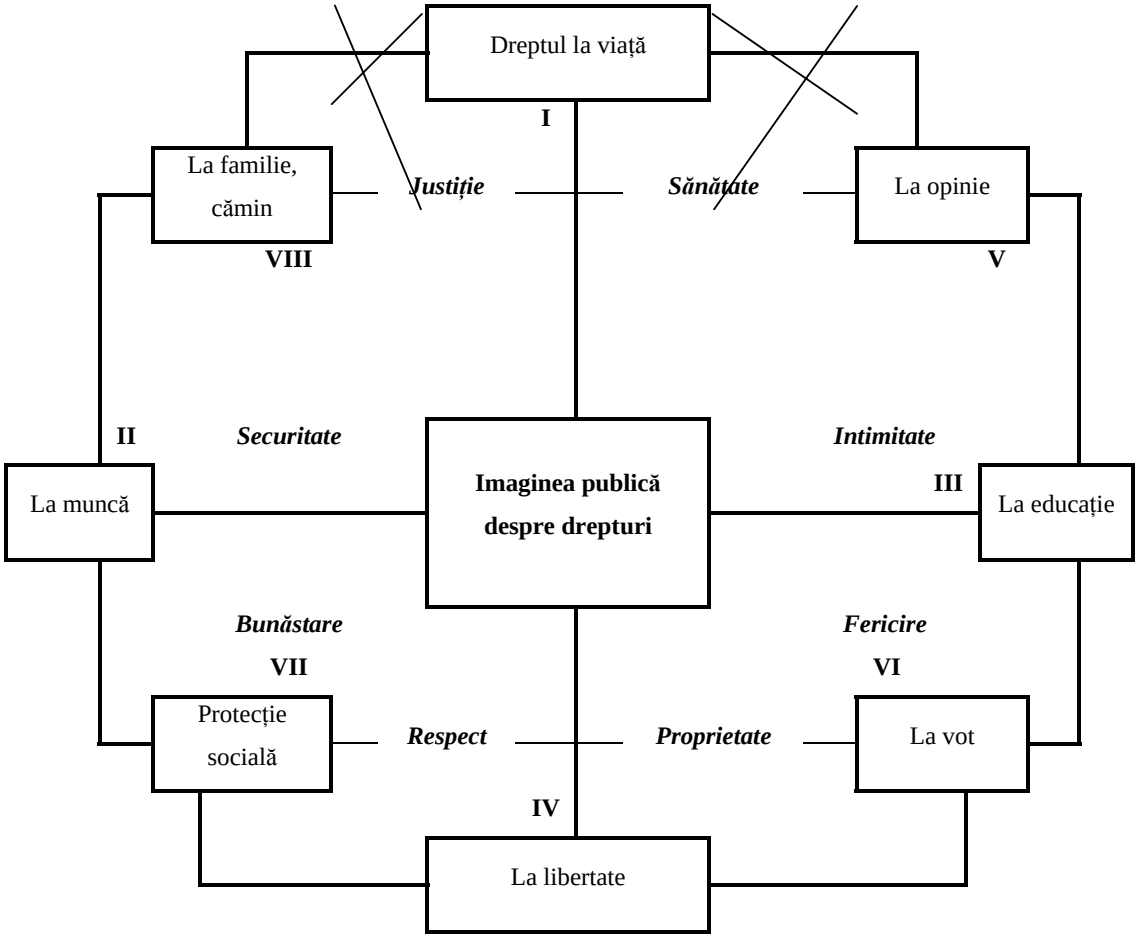

Fig. 6.1. Paradigma drepturilor omului
(„imaginea publică" a drepturilor esenţiale) anchetă 2006

Drepturile cetăţeneşti ale omului, în general, dar mai ales *drepturile concrete* ale cetăţenilor unei anumite ţări sau ale unui complex de societăţi (cum este Uniunea Europeană, CSI – Comunitatea Statelor Independente, SUA etc.) dau naştere unui set întreg de „ideologii comunitare" sau chiar individuale. Aşa se explică *diversitatea răspunsurilor* privind problematica drepturilor şi a obligaţiilor individuale, familiale, comunitare şi societale.

Unul dintre drepturile cele mai comentate şi „solicitate" este *dreptul la bunăstare* (la un trai decent, la un *venit sigur adecvat*) fără a fi pus în raport cu obligaţiile şi responsabilităţile a căror satisfacere ar duce la obţinerea *resurselor necesare* în acest scop. Analizele internaţionale ale stării societăţii româneşti arată că românii au *salarii cu 30% mai mari* decât angajaţii din UE raportate, însă, la *productivitatea muncii* şi la producţia pe cap de locuitor (Realitatea TV, 15 ianuarie 2007).

Salariile au crescut, de pildă, într-un ritm mai rapid – în ultimii ani – decât productivitatea muncii, fapt care explică *degradarea unor sectoare* ale societăţii româneşti (infrastructura rutieră, reţeaua şcolară, unităţile sanitare, monumentele de cultură etc.), în lipsa finanţărilor necesare, a lipsei fondurilor pentru investiţii în aşa-numita „dezvoltare durabilă". *Creşterea economică* – de care se face atâta caz – are la origine factori „lipsiţi de perspectivă" şi profunzime pentru dinamizarea factorului fundamental – productivitatea muncii. Dreptul la care ne-am referit nu poate fi satisfăcut *durabil* doar prin miliardele de Euro ale emigranţilor sau prin exportul de materii prime (buşteni etc.)

Teoria drepturilor omului nu poate fi aplicată eficient în practică independent de o *teorie a obligaţiilor* diferitelor categorii de „beneficiari". În fapt, constatăm o *ideologizare* a drepturilor[58], fenomen care are efecte extrem de negative în societatea românească şi care frânează evoluţia normală a societăţii, favorizând conduitele deviante, violenţa, parazitismul social etc. Întrebând *cine* trebuie să asigure respectarea drepturilor şi, deci, *cine este responsabil* de frecventele încălcări ale drepturilor, pe de o parte şi de *abuzurile* privind drepturile, pe de altă parte, am obţinut următoarea *ierarhie a factorilor* selectaţi:

I. Statul, societatea	**36 opţiuni**
Parlamentul	4
Constituţia ţării	3
Conducătorii ţării	3
Justiţia	2

II. Noi înşine	**24 opţiuni**
Răspunderea personală	7
Cunoaşterea drepturilor	5
Forţele proprii	4

[58] Vezi Vasile Miftode, *Sociologia populaţiilor vulnerabile*, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, 2004

III. Comunitatea locală	**17 opțiuni**
Lideri locali	6

IV. Părinții, familia	**11 opțiuni**
Grupul familial	4
Rudele	3

V. Şcoala	**5 opțiuni**

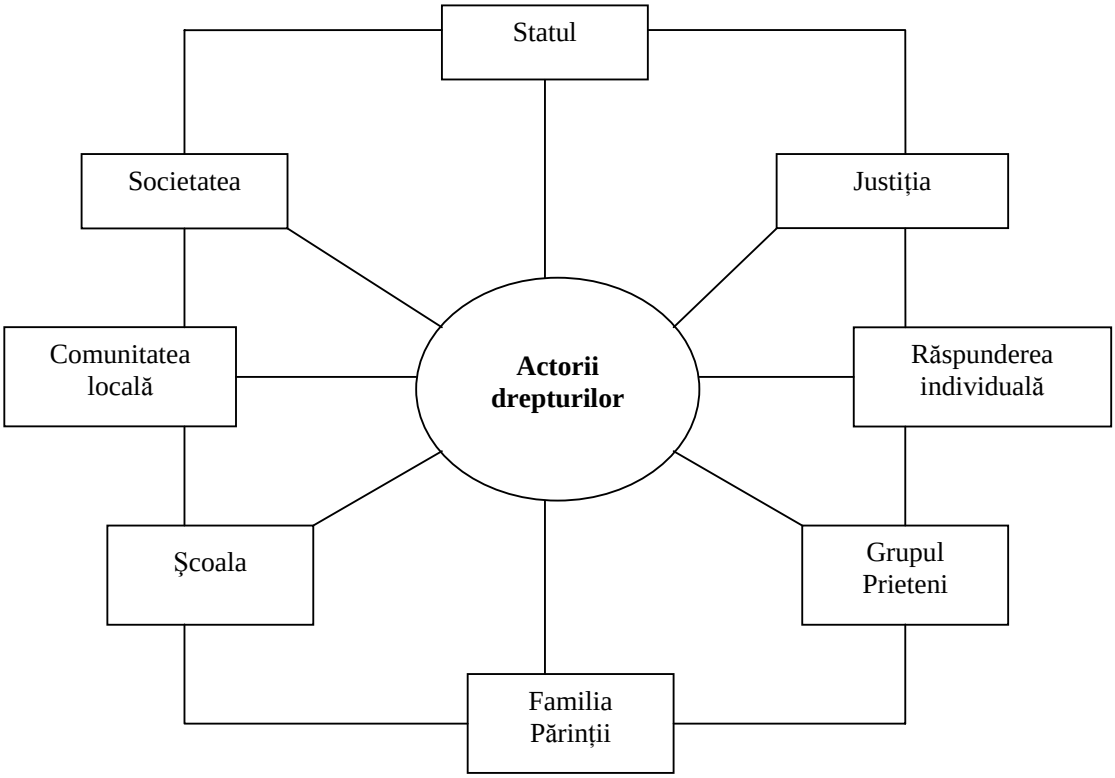

Fig. 6.2. Paradigma actorilor responsabili de respectarea drepturilor

Ancheta de teren a pus în lumină *carențele formativ – educative* în ceea ce priveşte înțelegerea corectă a drepturilor şi promovarea obligațiilor individuale şi sociale. Unii subiecți (tineri, elevi, adolescentii indeosebi, inclusiv unii studenti) consideră că *au toate drepturile* pe care „alții" trebuie să le respecte, fără ca ei înşişi să aibă obligații sau răspunderi.

Ancheta empirică a oferit, de asemenea, o serie variată de *drepturi încălcate* în societatea românească, chiar şi la aproape două decenii de la Revoluție! *Subiectivismul* este, în acest domeniu, foarte răspândit în rândul subiecților, ceea ce mă determină să mă refer, mai ales, la *sistemul cauzelor* nerespectării sau ale încălcării drepturilor cetățenilor

români. „Ideologia cauzelor” constituie, în opinia noastră, un *rezultat semnificativ* al cercetării sociologice a domeniului, oferindu-ne o paletă largă, aproape exhaustivă, a diferitelor tipuri de factori implicați astfel:

I. Indiferența, neglijența
● pasivitatea
● nepăsarea, delăsarea
● nesimțirea, răutatea
● intoleranța
● supremația unora
● dominanța
● dezinteresul, imprudența
● insensibilitatea
● privarea de libertate
● fuga după bani, lăcomia
● prostia, „lenea de gândire”

II. Incompetența societală
● „prostul management” social
● imoralitatea politică
● iresponsabilitatea liderilor
● corupția, „șpaga”
● birocrația generalizată
● aroganța politică
● injustiția, inflația legislativă
● egoismul individual și de grup
● proasta conducere
● mediul social infect

III. Degradarea umană și spirituală
● „proasta educație”
● incultura sau „lipsa de cultură”
● spiritul de turmă, lipsa inițiativei
● lașitatea, frica de nou
● minciuna, înșelăciunea
● lipsa de conștiință
● superficialitatea
● lenea, delăsarea, lipsa implicării

IV. Cauza în noi înșine
● răspunderea proprie
● conștiința realității
● noi și anturajul nostru
● vulnerabilitatea, „fragilitatea”
● ignorarea normelor, înțelegerea lor greșită
● imprudența, prostia, lăcomia

2. Imaginea tinerilor asuppra domeniului analizat

Ancheta noastră privind drepturile şi discriminările sociale a vizat, îndeosebi, populaţia tânără cu o competenţă specifică domeniului (studenţi în ştiinţele sociale). Analiza cea mai adecvată şi profundă a unei probleme trebuie să se bazeze pe realitatea crudă care se concretizează, între alte forme şi prin opinia „oamenilor de rând" tineri sau bătrâni. Aşa se explică de ce prezentăm „imaginea" pe care ne-au oferit-o subiecţii investigaţi în anchetele noastre de teren.

Majoritatea răspunsurilor privind drepturile nerespectate în societatea noastră au vizat dreptul la libertate (de mişcare, de a face ce vrea, la liberă expresie, la liberă opinie etc.), dreptul de a refuza, dreptul la fericire, dreptul la sănătate, dreptul la securitate (fizică, psihică etc.) şi dreptul la egalitate.

Un subiect scrie că: „avortul anulează dreptul la viaţă şi nu poate fi justificat de „ipoteticii părinţi" prin sărăcie, lipsuri (mai ales când cei doi irosesc sau au irosit resurse pe ţigări, alcool, petreceri etc.)" (fişa 5)

În ceea ce priveşte libertatea un subiect menţionează că acest drept este incalcat de cei „ care îţi dictează ceea ce trebuie să faci şi ce nu trebuie să faci!", admitind, totodata, ca „nu poţi să faci ceea ce vrei să faci, fie pentru că nu ştii, fie pentru că genereaza efecte grave – drog, alcool, violenţă", „fiind obligati, în acelaşi timp, să ţinem cont şi de lege" (fişa 17).

„Nu ne mai putem afirma propriile convingeri, principii şi păreri pentru că deranjăm pe cei din jurul nostru (!?) sau scandalizăm aproapele (!?), mass-media, statul. dacă avem dreptul la liberate trebuie să avem limite" (fişa 23) se lamentează o tânără de 21 de ani, absolventă de liceu teologic (!). Ce o fi învăţat la acest liceu? Intr-o instituţie specifică educaţiei moral-cetatenesti ,care pune, de regulă, accentul pe „înfrânarea" instinctelor (deci pe obligaţii, constrângeri, adică limite …), în respectul credinţei, în lucrurile sfinte, în valori, în cultură.?

Dreptul la securitate în spaţiul public: „În cartierul meu Alexandru cel Bun din Iaşi nu poţi fi niciodată sigur că vei scăpa nevătămat dacă circuli. Aici există numeroşi tâlhari, hoţi, ce abia aşteaptă ocazia să te agreseze pentru a-ţi fura banii sau alte obiecte de valoare. Poliţia nu se bagă aproape niciodată în rezolvarea acestor conflicte de frica unor eventuale repercusiuni. Nu există săptămână în care locuitorii din această zonă să nu fie violentaţi. Dacă indivizii ar conştientiza rolul drepturilor cu care s-au născut ar profita într-un alt mod, cu adevărat democratic de ele, respectând şi obligaţiile ce decurg din astfel de drepturi." (fişa 24)

Lipsa dreptului la confidenţialitate, la intimitate: vizează în special abuzul mass-media de a intra cu „buldozerul" în viaţa privată a indivizilor (fişa 26).

Subiecţii au arătat în unele interviuri că respectarea unor drepturi depinde în mare măsură de conduita şi atitudinea noastră. Iată ce spune un subiect: „cred că noi suntem

răspunzători pentru felul în care ne cerem şi ne impunem drepturile (ceri cât crezi că meriți) aşa că ar trebui să ne respectăm mai mult pe noi, dar numai atât cât ştim să oferim aceleaşi drepturi şi semenilor noştri" (fişa 28). „Nimeni nu este obligat să asigure drepturile de care dispunem. Comunitatea din care facem parte este cea care ar trebui să aibă influență asupra noastră şi autoritățile." (fişa 31) „Oamenii ar trebui să se respecte reciproc, ceea ce ar duce implicit la realizarea drepturilor şi libertăților fiecăruia în parte. Pentru eventualitatea nerespectării drepturilor este necesară existența unor instituții abilitate care să vegheze la buna desfăşurare a lucrurilor. În acest sens au fost create nu numai legile, ci şi organizații guvernamentale sau non-guvernamentale. Nerespectarea drepturilor porneşte de la lipsa de omenie, de spirit civic, de la lipsa unei educații adecvate. O persoană educată, care a crescut într-un mediu potrivit, şi căreia i-a fost insuflat spiritul dreptății, al responsabilității, nu va încălca niciodată drepturile altei persoane. Dintr-o lipsă a civilizației şi a educației normale, o parte, din pacate semnificativa, a populatiei din tara noastra, dar şi din alte tari, în loc să încerce să stopeze aceste lucruri, aceste ilegalități, se simte îndreptățita să se comporte la fel. Abordarea cu seriozitate şi responsabilitate a problemelor ar opri aceste nedreptăți. Personal, fiecare individ are responsabilitatea de a respecta drepturile şi libertățile celor din jur. Respectând eşti respectat! Respectând pe alții te respecți pe tine însuți! Orice faptă are repercusiuni! Toți indivizii trebuie să îşi asume responsabilitatea pentru acțiunile lor! Cele mai întâlnite şi generatoare de conflicte sunt discriminările de ordin rasial, etnic, sexual, religios. În unele medii sociale discriminările sunt guvernate de lipsa unei educații adecvate, sunt rezultatul unei minți închise. Pe de altă parte, populația „civilizată" îşi dezvoltă aceste idei discriminatorii în urma „bombardării" cu mesaje mass-media." (fişa 32). „Dreptul la fericire şi libertate depinde de felul în care ne comportăm noi!" (fişa 26)

Unii subiecți consideră că dreptul la „justiție socială nu este realizat". (fişa 42), insa,: „propria mea persoană este responsabilă de gradul de realizare a propriilor mele drepturi.... Trebuie să fim curajoşi pentru a depăşi situația în care trăim pentru a „construi" o lume mai bună." (fişa 44)

O sinteză parțială întâlnim în următorul răspuns oferit de un tânăr subiect: „dreptul la viață nu este respectat pentru că dacă ar fi nu s-ar mai anunța atâtea crime… foarte mulți indivizi duc o viață mizeră, au o situație materială mediocră şi, în consecință, nu se poate vorbi în aceste circumstanțe de respectarea drepturilor la o viață decentă ,la securitate sociala. Apoi, nu toate funcțiile şi locurile de munca pot fi ocupate de orice individ cu aptitudinile necesare. Există încă discriminare legată de religie, etnie, sex. Sunt foarte mulți oameni lipsiți de educație pentru că nu au resursele necesare realizării acesteia. Pot fi evidențiați mii de bolnavi şi se poate vorbi aici de absența dreptului la sănătate." (fişa 50)

„Din punctul meu de vedere – scrie într-o fişă de anchetă un subiect – drepturile pot fi satisfăcute în măsura în care ne cunoaştem nu numai drepturile, ci şi obligațiile sau responsabilitățile noastre în societate şi comunitate." (fişa 51)

Evaluăm drept semnificativă – pentru profilul unei categorii pozitive de tineri – relatarea unui subiect privind problematica drepturilor: „trebuie să fim harnici pentru a ne depăşi condiția în care trăim, să luptăm pentru realizarea viselor şi proiectelor cu înverşunare, să nu ne dăm bătuți indiferent de riscurile care se ivesc, să fim încrezători şi nu în ultimul rând foarte realişti." (fişa 52)

Un răspuns interesant a fost dat de următorul subiect: „corupția ar fi una dintre cauzele nerespectării drepturilor, prejudecățile, educația ar completa şirul acestor cauze. Dacă vrem să ne fie respectate drepturile este necesar, în primul rând, să respectam noi insine drepturilor celorlalți semeni şi să constientizam faptul că orice drept implică şi o obligație ce trebuie îndeplinită. Un individ sero-pozitiv nu este primit la şcoală; un individ orfan este batjocorit şi maltratat; un individ sărac este ocolit de ceilalți; un individ cu handicap este disprețuit." (fişa 57)

Interesantă este în opinia noastră legătura pe care o face un subiect între birocrație şi starea drepturilor omului: „există prea multă birocrație şi demagogie pentru ca un cetățean de rând să aibă statutul pe care îl merită. Cei din Guvern hotărăsc legile fără a consulta opinia publică, fapt care duce la un dezechilibru social şi la nedreptati pentru cei defavorizati!" (fişa 74)

Inegalitățile sociale şi dezinteresul societății agravează încălcarea unor drepturi fundamentale. Astfel, un subiect scrie în acest sens: „mulți dintre tinerii foarte buni la învățătură sunt nevoiți să renunțe la studiile superioare deoarece părinții nu îi mai pot sprijini iar ajutorul venit din partea statului este departe de asigurarea unui trai decent." (fişa 78)

Şocantă este concepția unui subiect tânăr potrivit căruia „drepturile ca şi regulile sunt făcute pentru a fi încălcate. Unele drepturi nu sunt respectate – scrie corect, de data aceasta, subiectul – din cauza lipsei banilor (mai ales dreptul la educație şi dreptul la cultură)." (fişa 79) „Înțelegerea greşită a opiniilor celorlalți – completează un alt subiect – ar putea fi cauza nerespectării drepturilor noastre." (fişa 84) Un alt subiect consideră că „una din cauzele nerespectării drepturilor constă în primul rând în iresponsabilitatea individuală, în nerespectarea drepturilor celorlalți şi în implicarea redusă a societății în viețile oamenilor." (fişa 84) „Cauzele nerespectării drepturilor sunt multiple. În primul rând oamenii care nu sunt destul de educați ca să-i respecte pe ceilalți şi instituțiile statului, oamenii care lucrează în aceste instituții." (fişa 7)

O tânără din Iaşi scrie: „se spune că atunci când respecți eşti respectat. Aşadar, respectând drepturile celorlalți cu siguranță vor fi respectate şi drepturile noastre. Statul este şi el responsabil: după ce recunoaşte drepturile noastre trebuie să facă în aşa fel încât acestea să fie respectate" (fişa 90)

„Drepturile trebuie obținute prin acțiune, chiar luptă – scrie un alt subiect. Nu trebuie să aştept ca cineva să vină şi să mi le ofere. Când sunt câştigate de tine te bucuri mai mult, te simți mai fericit." (fişa 92)

„Din cauza corupției care a ajuns să împânzească toate ramurile de dezvoltare ale României, individul este privat deseori de anumite drepturi cum ar fi: dreptul la opinie, la sănătate publică, chiar şi dreptul la viață.” (fişa 107)

„Noi suntem obligați să realizăm propriile noastre drepturi printr-o participare activă la viața socială şi politică. Înțelegerea greşită a libertăților noastre duce la încălcarea drepturilor.” (fişa 117)

O maturitate deosebită probează subiectul următor, în ceea ce priveşte propria responsabilitate: „respectarea drepturilor celorlalți indivizi, interesul pentru problemele altora şi ajutorul acordat (atunci când este posibil) celor care au nevoie genereaza – considera subiectul respectiv -, respect pentru propria persoană.” (fişa 124)

Dezolantă şi dezarmantă este opinia unui subiect de sex feminin: „de ce să visez la nişte drepturi pe care oricum nu cred că le va lua cineva în seamă? Noi tinerii avem țeluri, vise, ținte spre mai bine, dar din păcate… nu ne ascultă nimeni din „cei de sus”, de la „putere”. După părerea mea trăim după „Legea Junglei”: eşti la putere – ai de toate, nu eşti – rişti să nu ai nimic. Mulți copii pe străzi, flămânzi, săraci, bătrâni aproape fără pensie… Dumnezeu să ne ajute!” (fişa 63).

VIII. DREPTUL LA DIFERENȚĂ ŞI „EXIGENȚELE EUROPENE”

România şi Uniunea Europeana au încheiat recent un contract de „viață în comun” care, la fel ca alte înțelegeri şi acorduri „liber consimțite”, implică în mod egal drepturi şi obligații. Constatăm, însă, că ceea ce am identificat în alte cazuri sau domenii, întâlnim şi în „sfera” raporturilor româno-europene, între populația țării noastre şi „organismul colectiv” la care a aderat: drepturi legitime, fireşti, pe de o parte şi drepturi sau obligații „inventate” sau supra-dimensionate, abuz de drepturi sau obligații, uneori ilegitime, pe de altă parte. Problema nu ar fi complicată dacă partenerii şi-ar respecta reciproc „dreptul la diferență”, tradițiile locale, „gradul de civilizație” şi de „bun simț” – ipotetic – atins. În ultimul timp, societatea românească a fost puternic bulversată de tot felul de interdicții, standarde şi conduite impuse „de sus”, de la Bruxelles, pe de o parte şi, ca efect, de tot felul de „reglementări interne”, „executări silite” (simbolic) privind normele noastre de viața tradițională, acceptări „cu capul plecat” privind regulile şi „mesajele” venite de la Centru! Vom exemplifica cu analize de caz semnificative, care au ocupat spații largi în mass-media romanească, în ultimele săptămâni. Trebuie să precizăm că nu întotdeauna vina aparține Centrului, ci şi „zelului exagerat” şi mentalităților „mioritice” la care nu renunță, încă, nici politicienii şi nici „marele public” românesc.

„Zvonuri dintre cele mai năstrușnice circulă pe seama „cerințelor europene” – se scrie în ziarul „Ziua” (31.01.2007). Nu trece o zi de la Dumnezeu fără noutăți: ba ca nu ai voie să-ți îngropi mortul decât într-un sicriu omologat, ba că ciobanii nu mai pot să-şi vândă brânza decât „în jurul stânii”. Cică aşa ne impune Uniunea Europeană...Mecanismul dezinformării funcționează în multe alte domenii. Asemenea zvonuri aberante nu sunt câtuşi de puțin dezinteresate! Lipsa de informare este speculată abil de tot felul de „băieți deştepți” care pun pe seama UE „reglementări” inventate de ei.

Tot felul de „grupuri de interese” - continăa analistul - popularizează normative comunitare inexistente. Dupa dezmințirea zvonului privind înmormântarea „în stil european”, alte mijloace (private) de comunicare au lansat alte inepți: despre dricul „ecologic”, capela obligatorie şi despre „răposatul bio-degradabil”. Efectul imediat a fost, în primul rând, terorizarea populației rurale ale cărei tradiții ale domeniului erau puse în pericol.

Dreptul la diferență (culturală, îndeosebi) şi în general, drepturile noastre tradiționale sunt cu atât mai afectate cu cât autoritățile - centrale şi locale – nu se grăbesc să lămurească lucrurile invocând „imperativele aderării”. Un domeniu de o importanță

esențială pentru destinul societății românești, atât în plan economic, cât şi în planul culturii şi al identității nationale, care a intrat deja în vizorul „noilor standarde obligatorii pentru ansamblul populației, în particular pentru „micii producatori", este domeniul agro-zootehnic, creşterea animalelor, statutul stanilor de oi etc. Drepturile producătorilor sunt direct vizate deoarece - aşa cum afirmă analiştii, cercetătorii ştiințifici - „se încearcă distrugerea micilor producători". Ciobanilor li s-a spus „că trebuie să-şi ducă oile la păşunat cu maşina (!), să le taie cozile.., stânile trebuie să semene cu nişte clinici high-tech, perfect aseptice.. Chiar dacă vor face toate acestea, tot nu vor avea dreptul să-şi vândă brânza mai departe de distanța stabilită (birocratic), ci acolo unde practic „n-au cui" în felul acesta, ciobanilor li s-a cerut nici mai mult, nici mai puțin, decât „să dispară". Ciobanii vor avea „dreptul", însă, să fie exploatați mai departe, vânzându-şi produsele pe nimic marilor investitori, fără să fie informați ca, în fapt, au dreptul legitim, recunoscut, de a-şi înscrie, de pildă, brânza, ca „produs tradițional", aşa cum au facut producătorii de acelaşi tip din alte țări (Polonia, Cehia, Spania etc). (vezi şi articolul „Escrocherii românești atribuite Europei", ziarul „Ziua", 31.01. 2007).

Dreptul istoric al românilor din zonele montane la transhumanță a fost, de asemenea, pus în discuție sub presiunea „evenimentelor" şi, mai ales, a „falselor interdicții" răspândite imediat dupa aderarea țării la Uniunea Europeana. Miza este importantă întruct este vorba de dreptul la un „stil de viață" propriu, la o cultură specifică făurită de-a lungul secolelor, care face parte din patrimoniul esențial al etniei românești! Sub titlul EUROMIORIȚA, Rupert Wolfe Murray scrie cu claritate, fără nici un dubiu, ca „Interzicerea transhumanței contravine valorilor Uniunii Europene" (în ziarul „Cotidianul", 14.02.2007). Cele mai multe ță ale UE sprijină de fapt, drepturile tradiționale, obiceiurile locale şi prin aceasta, „diversitatea culturală, cu atât mai mult cu cât este fundamentată economic.

Scandalul transhumanței, scrie ziaristul - este doar unul dintre capitolele în care se încearcă practicarea „acceptării oarbe a regulilor UE...Faptul că peste 40% dintre români trăiesc la țară nu pare să constituie un motiv de îngrijorare pentru cei care fac politică la Bucuresti.. Ce s-ar întâmpla dacă milioane de țărani s-ar muta la oras, asteptând să primească slujbe, solicitând asistență socială şi casă?" (ibidem).

Drepturile populațiilor rural-țărăneşti, inclusiv şi mai ales ale celor ocupate cu creşterea oilor şi a vitelor, sunt nu numai legitime, fireşti, ci şi economic-prospectiv absolut necesare iar în plan cultural sunt esențiale pentru destinul şi individualitatea noastră în „sistemul axiologic" european şi universal.

Bibliografie selectivă

BAILEY, J. M., *Homosexuality and mental illness,* Archives of General Psychiatry, 1999;

BALAHUR, D., *Legislația în Asistența Socială*, în volumul *Reconversie în Asistența Socială*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iaşi, 2005;

BĂRBULESCU, P., *Drama minorităților naționale din Ungaria*, Editura Globus, Bucureşti, 1991;

BARY B, MATRAVERS M, *Dreptatea*, în *Filosofia morală britanică*, Bucureşti, Ed. Alternative, 1998;

BILLER, H. B., *Fathers and families: paternal factors în child development,* Westport, CT: Auburn House, 1993;

BUZĂRNESCU, Şt., *Sociologia conducerii*, Timişoara, Editura de Vest, 2003;

CATANĂ Al., CATANĂ D., *Matricea culturală a românilor din perspectiva managementului modern*, în *Tribuna Economică* nr. 42, 1996;

CĂTOIU I., TEODORESCU N., *Comportamentul consumatorului. Teorie şi practică*, Bucureşti, Editura Economică, 1997;

CRISTEA D., *Tratat de psihologie socială*, Editura ProTransilvania, 2001;

CUCIUC C., *Religii noi în România,* Editura Gnosis, 1996;

DIMONT, M.I., *Evreii, Dumnezeu şi istoria,* Editura Hasefe, Bucureşti, 2001;

GOLOMBOK, S., SPENCER, A. & RUTTER, M., *Children în lesbian and single-parent households: psychosexual and psychiatric appraisal*, în *Journal of Child Psychology and Psychiatry, Sociological Review*, 1983;

HERȚELIU C., *Analiza statistică a evoluției fenomenului religios în România (teză de doctorat),* 2006, www.biblioteca.ase.ro;

HLADCHI-BUCOVINEANU, *Fațete reale ale sectelor religioase*, Editura Politică, Bucureşti,1983;

SATINOVER, J., *Interactiunea dintre gene şi mediu: Un model pentru homosexualitate"*, Doctor în Medicină;

KERNBACH, V., *Biserica în involuție,* Bucureşti, Editura Politică, 1984;

LUNGU, D., *Dreptul la religie la inceput de mileniu*, Referat de doctorat, Universitatea "Al.I.Cuza", Iasi, 2007;

MIFTODE, V., *Protecția minorităților şi devianța socială*, în *Sociologia populațiilor vulnerabile. Teorie şi metodă, ,* Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iaşi, 2004 ;

MIFTODE, V. (coordonator), *Sociologia populațiilor vulnerabile*, Editura Universității „Al.I.Cuza", Iasi, 2004;

MIFTODE, Vasile, *Populatii vulnerabile şi fenomene de auto-marginalizare*, Editura LUMEN, Iasi, 2002

MIFTODE, V., *Identités culturelles et coopération européenne*, în volumul *La réinventation de la démocratie*, (dir. G. Gosselin), L'Harmattan, Paris, 1995;
MIROIU, M., MIROIU, A., *Ghid de idei politice*, Editura Pan-Terra, Bucureşti, 1991;
COJOCARIU, N., Referat, Şcoala doctorală, Iaşi, 2006;
PREDA, M., *Politica socială românească între sărăcie şi globalizare*, Editura Polirom, Iaşi, 2002;
RĂDULESCU-MOTRU, C, *Psihologia poporului român*, Editura Paideia, Bucureşti, 2001;
Arhiep. Risostom de Etna, *Elemente de psihologie pastorală ortodoxă*, Editura Bunavestire Galati, 2003;
ROMAN, T., *Introducere în sociologia economică*, www.ase.ro/biblioteca/carte;
SÂRBU, T., *Etica: valori şi virtuţi morale*, Editura Societăţii Academice „Matei Teiu Botez", Iaşi, 2005;
UGRINOVICI, D.M., *Obiectul psihologiei religiei şi locul ei în sistemul ştiinţelor*, în *Psihologia religiei*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976;
URSE, L., *Stiluri de viaţă ale clasei de mijloc*, 2005, www.iccv.ro/romana/articole/stiluri;
VASILESCU, I.P., *Românii despre ei înşişi. Studiu de teren*, în *Psihologia vieţii cotidiene*, Editura Polirom, Iaşi, 1997;
YACOUB, J., *Les minorités dans le Monde*, în *The Mediterranean Journal of Human Rights*, University of Malta, 2002;
*** *Revista de Cercetare şi Intervenţie socială*, Universitatea „Al.I.Cuza", Iaşi, vol.1 - 16, anii 2002-2007 (www.asistentasociala.ro)
*** http://narth.com/index.html
*** http://www.androphile.org/gay_romania.html
*** http://www.homosexualitate.ro/complement.html
***
http://www.romedic.ro/sanatate/Comportamente_sexuale_0264/Homosexualitatea_0390.htm

CONSILIERE ÎN ASISTENȚA SOCIALĂ

Lect. dr. Daniela-Tatiana GÎRLEANU-ŞOITU

CUPRINS

I. Caracteristici generale ale consilierii

I.1. Definiri
I.2. Scopurile consilierii
I.3. Locul consilierii
I.4. Rezultatele consilierii

II. Teorii şi tehnici ale consilierii

II.1. Specificitate şi ecelctism
II.2. Abordarea psihanalitică
II.3. Abordarea centrată pe client
II.4. Abordarea cognitiv-comportamentală
II.5. Abordările cognitive şi cognitiv-afective
II.6. Abordarea gestaltistă
II.7. Teoria existențialistă
II.8. Terapia realității

III. Forme de consiliere în asistența socială

III. 1. Consilierea individuală
III. 2. Consilierea cuplului
III. 3. Consilierea în grup
III. 4. Consilierea sistemică
III. 5. Consilierea specifică genului

Probleme fundamentale ale unității de curs:

a) Caracteristici ale consilierii
b) Rolul teoriei în consiliere
c) Teorii şi tehnici de consiliere: psihanalitice, umaniste, comportamentale, cognitive
d) Forme de consiliere: individuală, în grup, a cuplului, a familiei

Scopul unității de curs:

Familiarizarea studenților cu elementele de consiliere specifice asistenței sociale

Obiectivele unității de curs:

a) Asigurarea suportului conceptual pentru activitatea de consiliere psiho-socială;
b) Dezvoltarea abilităților de consiliere psiho-socială ale studenților;
c) Prezentarea şi exersarea strategiilor de consiliere psiho-socială;
d) Asimilarea elementelor deontologice în practicarea consilierii;

Modalități de evaluare a studenților:

a) rezolvarea temei generale: 40% din nota finală;
b) participarea la aplicațiile de la tutoriale: 30% din nota finală;
c) examen scris din suportul de curs: 30% din nota finală.

Tema generală:

La primul tutorial studentul va prezenta un set de fişe cuprinzând:

1. conceptele cheie din fiecare subcapitol;
2. evidențierea aspectelor practice cu care s-a confruntat în exersarea tehnicilor de consiliere;
3. sinteza teoriilor şi a strategiilor prezentate în capitolele al doilea şi al treilea, conform schemei de studiu (repere teoretice, scop, rolul consilierului, tehnici, evaluare).

I. Caracteristici generale ale consilierii

I.1. Definiri

Consilierea este o achiziție relativ recentă a domeniului profesiilor orientate spre serviciile umane, astfel încât întelesul acestui termen mai suportă încă modificări.

În sensul promovat de asociația britanică în domeniu[1], *consilierea* reprezintă acțiunea desfăşurată individual sau cu mai multe persoane, orientată spre:

- **dezvoltare personală;**
- **sprijin în situațiile de criză;**
- **ajutor psihoterapeutic;**
- **rezolvarea problemelor.**

Scopul central al demersului de consiliere îl reprezintă oportunitatea clientului de a explora, descoperi şi clarifica modalitățile de utilizare eficientă a resurselor.

Consilierea exprimă o relație profesională între un consilier special format şi un client, desfăşurându-se, în general, individual, alteori adresându-se unui cuplu sau unui grup.

Orientată spre ajutorarea clienților în înțelegerea şi clarificarea punctelor lor de vedere asupra spațiului de viață, asupra mediului, consilierea susține şi rolul învățării cunoaşterii de sine şi a celor din jur, pentru o mai bună informare cu privire la posibilități, pentru soluționarea problemelor de natură emoțională şi interpersonală.[2]

Urmând cursul explicitărilor în domeniu, subliniem principialitatea relației de consiliere,[3] caracterizată prin aplicarea uneia sau a mai multor teorii filosofice, psihologice şi prin utilizarea unui set de abilități de comunicare prin prisma experienței, a intuiției, a altor factori personali, în sprijinul preocupărilor, problemelor şi a aspirațiilor intime ale clientului.

Aşadar, o caracteristică esențială a consilierii este cea de *facilitare* a înțelegerii, a schimbării, a acceptării noilor situații, a depăşirii unor momente dramatice, a integrării şi dezvoltării, în detrimentul oferirii de sfaturi sau al coerciției.

Se apreciază existența a peste 400 de modele distincte de consiliere şi psihoterapie.

[1] British Association for Counselling – 1984, *Code of Ethics and Practice for Counsellors*, BAC, Rugby.
[2] Burks, H.M., Stefflre, B. – 1979, *Theories of Counseling*, ediția a III-a, McGraw-Hill, New York, p. 14.
[3] McLeod, John – 1998, *An Introduction to Counselling*, Open University Press, Buckingham, p. 3.

Abordările clasice recunoscute se regăsesc în demersurile *psihodinamic* – orientat spre "insight", spre perspicacitate; *cognitiv-comportamental* – în special pentru managementul şi controlul comportamentului; *umanist* – orientat spre autoacceptare şi libertate personală.

Acestora li se adaugă perspective impuse de dezvoltarea socială: *abordarea sistemică*; *abordarea multiculturală*; *specificitatea genurilor masculin şi feminin*; *managementul de caz*; *analiza tranzacţională*; *terapia centrată pe realitate*; *abordarea gestaltistă* etc.

Impactul erei Gutenberg şi a noilor tehnologii, urgenţa impusă de unele situaţii au contribuit la practicarea şi extinderea unor noi tipuri de consiliere: prin materiale scrise – cărţi, broşuri, reviste, manuale practice, fişe –, prin telefon/"hot-line", prin internet.

I.2. Scopurile consilierii

Consilierea este un proces prin care o persoană ajunge la un stadiu mai înalt al competenţei personale, implicând întotdeauna schimbarea. De asemenea, se orientează spre formarea unor indivizi mai capabili şi mai eficienţi, prin lucrul individual sau în grup.

Identificăm, între scopurile consilierii, pe cele orientate spre dezvoltare personală şi umană, în general, pornind de la dezirabila situaţie în care indivizi mai competenţi, mai sănătoşi, trăiesc pozitiv şi mai uman.

Scopurile consilierii se pot formula în termenii unor dorinţe, la care se ajunge însă prin metode diferite de ale altor modele de intervenţie. Consilierea nu este preocupată, în principal, de ajutorarea oamenilor ca ei să ia decizii, ci de a-i ajuta să ia decizii înţelepte. Astfel, consilierea ar avea ca scop ***autoîmputernicirea***, văzută ca abilitate individuală de a parcurge stadiile următoare:

1. „Nu sunt mulţumit de felul în care decurg lucrurile în acest moment."
2. „Ceea ce aş prefera este....."
3. „Ceea ce ar trebui să fac pentru a ajunge la aceasta este.."
4. „Am schimbat ceea ce am putut, am ajuns la acţiuni / termene pe care nu le pot îndeplini."

Identificarea obiectivelor generale ale consilierii se poate realiza parcurgând, în esenţă, aceleaşi coordonate. John McLeod (1998, p. 3), spre exemplu, propune ca ***scopuri specifice consilierii****:*

- ***perspicacitatea*** – control raţional asupra trăirilor şi acţiunilor;
- ***dezvoltarea conştiintei de sine*** – dezvoltarea perceperii de sine prin comparaţie cu ceilalţi;
- ***autoacceptarea*** – atitudine pozitivă faţă de sine, acceptarea criticilor, a respingerilor;
- ***autodezvoltarea şi individualizarea*** – dezvoltarea şi împlinirea potenţialităţilor;

- *iluminarea*;
- ***rezolvarea de probleme*** – învățarea căutării soluțiilor şi găsirea unei soluții adecvate;
- ***educația psihologică*** – achiziționarea de tehnici pentru înțelegerea de sine şi autocontrol;
- ***achiziționarea de abilități sociale*** – menținerea contactului privirii, conducerea conversațiilor, asertivitatea şi controlul furiei;
- ***schimbarea cognitivă*** – modificarea sau înlăturarea credintelor iraționale;
- ***modificare comportamenală*** – schimbarea sau înlocuirea modelelor comportamentale neadaptative sau distructive;
- ***schimbare sistemică*** – introducerea schimbării într-un mod în care funcționează sistemele sociale;
- ***dezvoltare*** – îmbunătățirea priceperilor, a cunoştintelor care îl vor ajuta pe client să facă față problemelor sociale;
- ***restituire sau compensare*** – ajutorarea clientului să îndrepte comportamente distructive anterioare.

Activitatea de consiliere se poate suprapune, la un moment dat, peste cea desfăşurată de alți profesionişti din domeniul social, dar scopul ei este să descurajeze dependența şi subiectivitatea. Se promovează controlul de sine şi al situațiilor.

Aplicații

1. Consemnați definiția consilierii, aşa cum ați înteles-o dumneavoastră
2. Identificați scopurile consilierii pentru două situații care vă sunt cunoscute

I.3. Locul consilierii

S-a susținut neîncetat importanța desfăşurării consilierii în cabinetul consilierului. Se acceptă însă din ce în ce mai mult faptul că o consiliere eficientă poate avea loc într-un magazin, pe coridorul unei instituții sau chiar în autobuz. Procesul nu este înlesnit de zgomotele din jur, dar atunci când o persoană are nevoie de ajutor, consilierul nu se află întotdeauna în situația de a alege spațiul. Contactele inițiale sunt realizate, în general, în aceste medii, iar o consiliere intensivă se poate desfăşura ulterior în cadre special amenajate.

I.4. Rezultatele consilierii

Pornind de la obiectivul acceptat de majoritatea autorilor în domeniu – cel de a-i ajuta pe oameni să se ajute singuri – subliniem rezultatele dorite şi solicitate adesea de către clienți:

- creşterea înţelegerii de sine şi a situaţiilor din jur;
- dobândirea unei schimbări în modul în care aceasta este dorită şi simţită;
- eficientizarea procesului decizional personal;
- oferirea unui sprijin pentru o decizie şi confirmarea acesteia;
- capacitatea de a schimba o situaţie;
- adaptarea la o situaţie care nu se poate schimba;
- eliberarea de sentimente;
- examinarea opţiunilor şi alegerea uneia.

Uneori clienţii îşi doresc alte rezultate care nu se suprapun celor de consiliere – informaţii, noi abilitaţi sau ajutor de ordin practic. Toate rezultatele intervenţiei au însă în comun conceptul de *schimbare*. Astfel, dată fiind orice situaţie sau problemă, o persoană are cel puţin patru posibile strategii la îndemână: ☞ schimbarea situaţiei; ☞ adaptarea la noua situaţie; ☞ ieşirea din situaţie; ☞ dezvoltarea de modalităţi de a trăi cu respectiva situaţie.

Rezumat:

Sintetizând, consilierea:

- poate fi de scurtă sau lungă durată;
- se poate desfăşura într-un cadru organizat sau în unul privat;
- se poate suprapune sau desfăşura în paralel cu practica medicală şi cea a asigurării bunăstării sociale;1
- este o activitate distinctă, desfăşurată între persoane care acceptă să ocupe rolurile de consilier, respectiv de consiliat;
- este un serviciu căutat de persoanele aflate într-o stare de stres, de confuzie;
- oferă o relaţie mai disciplinată şi confidenţială;
- reduce stigmatizarea, în raport cu alte relaţia de ajutorare;
- beneficiază de abordări diverse care se pot adecva unor multiple situaţii de viaţă

Aplicaţii

1. Identificaţi domeniile în care este utilizată consilierea în societatea contemporană.
2. Realizaţi o listă a serviciilor de consiliere din localitatea dumneavoastră.

II. Teorii şi tehnici ale consilierii

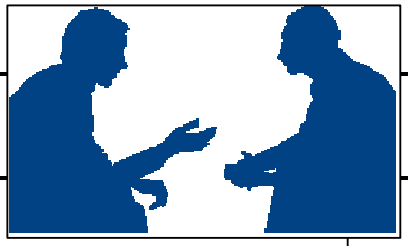

II.1. Specificitate şi eclectism

II.1.1. Importanța teoriei

Cu aproape 200 de abordări utilizate doar în consilierea individuală, cel care oferă sprijin are de ales dintr-o amplă varietate de teorii.

Teoria îi oferă consilierului un model explicativ pentru construirea ipotezelor privind situațiile problematice şi pentru identificarea posibilelor soluții. Începând cu 1960 se înregistrează o multitudine de abordări teoretice în acest domeniu, în vreme ce, în deceniile IV-V ale secolului trecut, când consilierea profesională a început să se dezvolte, existau doar două mari orientări – psihanaliza fiind acceptată ca experiență de bază pentru toți consilierii:

- ***directivă*** *– consilierea clinică* a lui Williamson;
- ***nondirectivă*** *– consilierea focalizată pe client* a lui Rogers.

O atât de limitată posibilitate de alegere dintre modelele teoretice a făcut ca procesul de formare a consilierilor să fie mai puțin complicat, dar intensiv. Astăzi, în schimb, un consilier eficient decide asupra teoriei şi metodelor de utilizat, pe baza experiențelor educaționale şi a nevoilor clientului.[4]

Există analişti care consideră că o teorie trebuie să i se potrivească unui consilier precum un costum de haine. Or, pentru aceasta se cere croită. Perspectiva eficientizării îl obligă pe consilier să cunoască, să învețe chiar teorii şi modele variate de practică, fără a le afecta consistența interioară.

Îndepărtarea consilierilor de o teorie la care au subscris, impune motivații bine întemeiate. Una dintre acestea poate fi dezvoltarea structurală a clientului – după modelul lui Piaget, spre exemplu, un client care nu percepe mediul poate avea nevoie de o abordare focalizată pe emoții, corp şi pe experiențele de „aici şi acum". Dimpotrivă, un client care se află la un nivel avansat al dezvoltării, poate răspunde mai bine la o abordare în care gândirea este centrată pe acțiuni – ca „operațiuni de consultare formală".[5] Apoi, dacă unii terapeuți privesc procesul de consiliere ca pe unul de dezvoltare a interacțiunii sociale, cei care preferă teoria învățării sociale vor fi mai preocupați de modul de organizare a mediului.

[4] Gladding, S. – 1996, *Counseling: a comprehensive profession*, Prentince Hall, New Jersey, p. 41.
[5] Ivey, A. E., Goncalves, O.F. – 1988, „Developmental therapy: Integrating developmental processes into the clinical practice", in *Journal of Counseling and Development* nr. 66, p. 410.

În absența unui suport teoretic, consilierul operează hazardat, cu riscul de a fi în acelaşi timp ineficient şi periculos. Dimpotrivă, existența unui astfel de cadru îi oferă consilierului justificarea pentru ceea ce face – *de ce?* şi *cum?* – deoarece:

- teoria îl ajută să găsească unitate şi interdependențe în diversitatea existenței;
- teoria sileşte consilierul să examineze relațiile pe care altfel le-ar trece cu vederea;
- teoria oferă consilierului linii orientative operaționale în activitate şi evaluare;
- teoria ajută consilierul să se focalizeze asupra datelor relevante;
- teoria sprijină consilierul să asiste clienții în modificarea eficientă a comportamentului lor;
- teoria ajută consilierul să evalueze atât noile, cât şi vechile abordări ale procesului de consiliere.

Valoarea unei teorii este demonstrată de gradul în care aceasta oferă explicații asupra a ceea ce se întâmplă în consiliere şi în lumea reală a clienților.

II.1.2. Eclectismul în consiliere

La început, consilierea părea o profesie în care puritatea teoretică era de dorit. O dată cu noile teorii – cognitivă, comportamentală, afectivă – pretinderea unei singure teorii şi-a mai pierdut din popularitate şi importanță. Dezvoltarea modulelor de formare a micro-abilităților – formarea unor competențe din domeniul relațiilor interumane comune tuturor teoriilor de ajutorare – a grăbit demiterea unei singure poziții teoretice.

Astfel, cei mai mulți consilieri profesionişti – aproximativ 60-70% – se consideră eclectici în utilizarea teoriilor şi a tehnicilor. O abordare eclectică poate fi de ajutor dacă este utilizată în cunoştință de cauză, dar problematică pentru un consilier nefamiliarizat cu teoriile.

Abordarea hazardată a consilierilor care nu au cunoştințe suficiente este adesea numită „electrică", deoarece ei încearcă oricare sau toate metodele care li se par potrivite. Problema unei orientări „electrice" – ca abordare eclectică nesistematică – este aceea că adesea consilierii fac mai mult rău decât bine dacă au o înțelegere limitată a ceea ce înseamnă să ajuți un client. Se impune, astfel, importanța unei baze teoretice ca ghid.

Primul nivel al eclectismului este ***sincretismul*** – ca un proces nesistematic de alăturare a conceptelor care nu au nici o legătură.

Acest stil este întâlnit când proaspeții absolvenți sunt îndemnați să îşi formuleze propriile teorii de consiliere fără a avea posibilitatea să le experimenteze în cazuri practice.

Al doilea nivel al eclectismului este cel ***tradițional*** care încorporează o combinație de trăsături compatibile din diverse surse, într-un mod armonios, în care teoriile sunt examinate mai în profunzime.

La un al treilea nivel, eclectismul este descris ca ***integraționism teoretic***[6], solicitând consilierului să stăpânească cel puțin două teorii înainte de a încerca să facă orice combinație.

Aspectele spinoase ale acestei abordări constau în aceea că se susține un nivel de egalitate între teorii şi existenta unor criterii care să determine proporțiile în care să se mențină sau să se renunțe la unele părți din teorii.

Conform lui Lazarus şi Beutler (1993), *eclectismul tehnic* este cel în care se utilizează doar tehnici diverse, fără a se subscrie la o anumită teorie. Astfel, după o evaluare a clientului, consilierii pot utiliza metode comportamentale – cum ar fi asertivitatea – şi tehnici existențiale – confruntarea persoanelor pornind de la felul în care înțeleg viața. Acestei perspective îi putem adăuga ceea ce Cavanagh[7] propunea ca *abordare eclectică sănătoasă,* prin care consilierul are:

- o cunoaştere şi o înțelegere profundă a teoriilor de consiliere utilizate;
- o filosofie integrativă a comportamentului uman, care să aducă părțile disparate ale diferitelor teorii într-un colaj comprehensibil;
- certitudinea adecvării abordării la client şi nu invers.

Consilierul care urmează un astfel de model poate opera pragmatic şi eficient în cadre eclectice. Variabilele critice pentru un "consilier eclectic sănătos" constau în stăpânirea unei teorii şi în a şti ce abordare este de utilizat, când, unde şi cum.

Rezumat

- Teoria reprezintă fundamentul unei consilieri eficiente. Are impact asupra modului de conceptualizare a comunicării clientului, de implementare a eticii profesionale, de dezvoltare a relațiilor interpersonale şi de autopercepere a consilierului.

Aplicație

Sintetizați argumentele în favoarea utilizării unei singure teorii sau a unei abordări eclectice.

[6] Lazarus, A.A., Beutler, L.E. – 1993, „On technical eclecticism", in *Journal of Counseling and Development*, nr. 71, pp. 381-385.
[7] Cavanagh, M.E. – 1982, *The counseling experience*, Brooks/Cole, Monterey, USA.

II.2. Abordarea psihanalitică

Dacă am lua în considerare doar punctul de vedere istoric, atunci teoriile psihanalitice ar fi cele mai importante, fiind primele recunoscute şi acceptate public. Sigmund Freud este persoana asociată cu începuturile acestei abordări. Mai apoi, mulți dintre teoreticienii proeminenți ai consilierii au fost influențați de conceptele freudiene – fie direct, prin relația cu Freud, fie indirect, preluând ideile lui: Alfred Adler, Albert Ellis, Rollo May şi Fritz Perls.

În timp ce unii teoreticieni – Carl Rogers, B.F. Skinner, Alfred Adler, Albert Ellis, Rollo May şi Fritz Perls – au dezvoltat teorii în directă opoziție cu principiile freudiene, alții – Carl Jung, Anna Freud, Erik Erikson, Harry Stack Sullivan, Karen Horney, Heinz Kohut – au modificat conceptele pentru a-şi dezvolta propriile idei şi modele.[8] Spre exemplu, între teoriile lansate de Freud şi Adler există puncte comune – acordul asupra importanței experiențelor din copilărie, determinante în formarea personalității adultului – dar şi diferențe semnificative, mai ales cu privire la constructe şi principii: în timp ce Freud susține importanța sexualității, a instinctelor şi a inconştientului, Adler subliniază semnificația vieții sociale, a scopurilor propuse şi a experiențelor conştiente. Într-adevăr, teoria adleriană este în acelaşi timp cognitivă, comportamentală şi afectivă, este unică prin sublinierile sociale şi natura pragmatică.

II.2.1. Teoria lui Sigmund Freud

A. Repere teoretice

Sigmund Freud a dezvoltat această teorie pe parcursul vieții, cele mai importante idei fiind cuprinse în volumele „Interpretarea viselor" (1900), „New Introductory Lectures on Psychoanalysis" (1923), „The Ego and the Id" (1923).

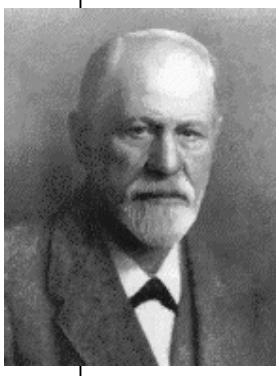

Perspectiva lui Freud asupra naturii umane este una dinamică. Cele mai multe dintre scrierile lui sunt metaforice, majoritatea ipotezelor propuse neputând fi dovedite ştiințific. Cu toate acestea, Freud a sperat ca teoriile lansate să fie verificate empiric şi, pornind de la această premisă, a dezvoltat multiple tehnici de lucru în relația cu pacienții. Pentru Freud, natura umană poate fi explicată în termenii conştientului, subconştientului şi inconştientului, punctul de pornire constituindu-l evenimentele din prezent, cu rol de conştientizare a lumii exterioare.

[8] Gladding, Samuel – 1996, *Counseling. A Comprehensive Profession*, Prentince Hall, Englewood Cliffs, p. 182.

B. Rolul consilierului

Profesioniştii care practică psihanaliza clasică joacă rolul unor experți. Ei îşi încurajează clienții să vorbească despre orice le vine în minte, în special experiențe din copilărie. Pentru a crea o atmosferă în care clientul să îşi poată exprima trăirile şi gândurile dificile, psihanalistul, după câteva întrevederi față în față, încurajează clientul să vorbească stând întins pe canapea, în timp ce el rămâne în afara câmpului vizual – în general stă la capul clientului, în spatele canapelei. Rolul analistului este de a lăsa clientul să pătrundă în profunzimile experiențelor trecute „nerezolvate", să le prelucreze. Dezvoltarea transferurilor este încurajată prin îndrumarea clientului să lucreze realist cu materialul inconştient. Spre deosebire de alte abordări, psihanaliza încurajează consilierul să interpreteze în numele clientului. Astfel, consilierul dezvoltă ambele tehnici, atât cele active, cât şi cele pasive. Instrumentele de diagnosticare psihologică, în special testele proiective ale lui Rorschach, sunt utilizate uneori, alături de tabele de diagnostic pentru a clasifica clienții şi pentru a-i ajuta în dezvoltarea unor planuri de intervenție adecvate.

C. Scopuri

Scopurile diferă în funcție de client, dar se centrează pe adaptarea personală, inducând o reorganizare a forțelor interne ale individului. În cele mai multe cazuri, un scop principal este de a ajuta clientul să devină mai conştient de aspectele subconştiente ale personalității. Subconştientul include amintiri şi dorințe reprimate foarte dureroase sau care amenință într-un fel sau altul. Dar reprimarea gândurilor nu le împiedică influența, astfel încât consilierul se străduieşte să-şi ajute clientul să pătrundă în aceste gânduri.

Un al doilea scop major, adesea legat de primul, este ajutorarea clientului să intervină în stadiile de dezvoltare „nerezolvate" anterior. Dacă se atinge acest scop, clientul se deblochează, reuşind să trăiască mai productiv. Intervenirea în stadiile de dezvoltare nerezolvate poate solicita o reconstrucție majoră a personalității. Drept consecință, psihanaliza devine un proces lung, intens şi costisitor.

Al treilea scop îl reprezintă ajutorarea clientului să facă față solicitărilor societății în care trăieşte. Oamenii nefericiți, în acord cu această teorie, nu sunt în armonie cu ei înşişi sau cu societatea. Psihanaliza accentuează ajustarea mediului, în special din domeniul muncii, dar şi pe cel intim. Focalizarea va fi pe elemente care să facă eul mai puternic, astfel încât percepțiile şi planurile să devină mai realiste.

D. Tehnici

Tehnicile freudiene sunt aplicate de obicei în cabinetul consilierului sau în camera de intervievare din spitale.

- ***D.1.*** **Asocierea liberă**

Materialul reprimat în subconştient caută întotdeauna să se elibereze, să iasă la suprafață. Pe baza experienței cotidiene, acest material poate fi exprimat prin glumele

sexuale sau agresive ori prin aşa-numitele « scăpările freudiene » – erori de vorbire cum ar fi « nu te pot suferi » în loc de «te iubesc». În psihanaliză clientul este încurajat să se relaxeze şi să-şi reamintească liber experienţe, fie ele şi emoţionale, din copilăria timpurie. Pe parcursul asocierilor libere, clientul abandonează cenzurarea gândurilor prin reprimarea lor conştientă şi spune în schimb tot ce îi vine în minte, chiar dacă ideile par prosteşti, iraţionale, sugestive sau dureroase. În acest mod, « id-ul » este chemat să vorbească, iar « ego-ul » rămâne tăcut (Freud, 1936). Materialele subconştiente intră în conştient, iar acolo consilierul le interpretează.

Uneori, clientul poate nega importanţa asocierii libere sau îşi poate bloca gândurile. Psihanaliştii creează cele mai multe dintre aceste momente, prin încercarea de a ajuta clienţii să lucreze cu propria rezistenţă. Adesea, o astfel de rezistenţă este orientată spre relaţiile semnificative nerezolvate. Consilierul îl asigură pe client asupra importanţei gândurilor sau trăirilor care pot părea triviale. De cele mai multe ori, asemenea asigurări sunt suficiente pentru a învinge rezistenţa.

- ***D.2.*** **Analiza viselor**

Clienţii raportează consilierilor cu regularitate visele avute. Freud considera că visele sunt principala cale pentru înţelegerea subconştientului, numindu-le « drumul regal spre subconştient ». În viziunea lui, visele actuale reprezintă o încercare de împlinire a acelora din copilărie ori de exprimare a dorinţelor sexuale necunoscute, insistând, totodată asupra diferenţierii naturii viselor şi asupra tratării lor în detalii.

Prin această tehnică, clientul este încurajat să viseze şi să-şi reamintească apoi ce a visat. Nu tot conţinutul visului este însă considerat important. Consilierul este atent, în special, asupra a două aspecte: *conţinutul manifest* – „înţelesurile evidente" şi *conţinutul latent* – „înţelesuri ascunse, dar adevărate", consideră Jones (1979).[9] Analistul trebuie să sprijine ambele aspecte. Unele simboluri ale viselor sunt evidente, cum ar fi ostilitatea exprimată faţă de moarte sau faţă de un accident.[10] Alte simboluri sunt vagi şi relativ dificil de interpretat. Metoda lui Freud de analiză a viselor este considerată prima încercare ştiinţifică de studiere a acestora.

- ***D.3.*** **Analiza transferurilor**

Transferul este răspunsul pe care clientul îl dă consilierului în calitatea lui de figură semnificativă din trecutul acestuia, de obicei una paternă sau maternă. Analistul încurajează transferul şi interpretează trăirile pozitive sau negative exprimate. Eliberarea de sentimente este considerată terapeutică, asemeni unui catharsis emoţional. Dar adevărata valoare a acestei experienţe se leagă de crescânda conştientizare de sine a clientului, aspect care provine din analizarea transferurilor de către consilier. Cei care experimentează transferurile şi înţeleg ce se întâmplă, trec la un stadiu ulterior de

[9] Jones, E. – 1979, „Freudian and post-Freudian theories of dreams", in *Handbook of dreams: Research, theories, and applications* (coord. Wolman, B.B.), Litton, New York.
[10] Nye, R.D. – 1981, *Three psychologies: perspectives from Freud, Skinner, and Rogers*, Ed. a II-a, Brooks/Cole, Monterey, CA.

dezvoltare. Merită menționat faptul că acesta este un proces continuu de repetare, elaborare şi amplificare, iar înțelegerea şi «insightul» sporesc cu fiecare analiză a transferului experienței.

- ***D. 4.*** **Analiza rezistenței**

Uneori clienții progresează în primele şedințe, dar apoi se opresc sau încetinesc. Rezistența în fața procesului terapeutic poate lua multiple forme: absentarea de la programări, blocarea gândurilor pe parcursul asocierilor libere sau refuzul de a-şi aminti visele ori experiențele. Când rezistența ia una dintre aceste forme, este esențială intervenția imediată a consilierului, printr-o analiză care va ajuta clientul să îşi înțeleagă reținerea, aşa cum face cu alte comportamente. Dacă nu se remediază aspectele negative privind rezistența, procesul terapeutic poate fi întrerupt o perioadă.

- ***D.5.*** **Interpretarea**

Interpretarea ar trebui considerată parte a celor patru tehnici pe care le-am amintit deja şi complementară lor. Când interpretează, consilierul ajută clientul să înțeleagă evenimentele personale trecute şi prezente. Interpretarea cuprinde explicațiile şi analizele gândurilor, trăirilor şi acțiunilor clientului. Consilierul trebuie să utilizeze cu grijă această tehnică, intervenția ei timpurie în relația terapeutică putând îndepărta clientul. Pe de altă parte, dacă nu este implicată în tot sau dacă se utilizează cu o frecvență inconstantă, clientul poate eşua în dezvoltarea „insightului". Doar când clientul este pregătit, interpretarea poate avea un impact semnificativ asupra propriei dezvoltări.

E. Evaluarea teoriei freudiene

- ***E.1.*** **Aspecte pozitive**

S. Gladding (1996, p. 195-196) evidențiază câteva dintre sublinieri unice ale psihanalizei clasice:

- Abordarea evidențiază importanța sexualității şi a inconştientului în comportamentul uman.
- Abordarea oferă o bază diagnostică pentru un număr de instrumente: testul tematic Aperceptis sau Testul petelor de cerneală al lui Rorshach îşi au rădăcinile în teoria psihanalitică.
- Abordarea reflectă complexitatea naturii umane.
- Abordarea s-a dezvoltat de-a lungul timpului, cele mai recente orientări având în vedere procesele de adaptare şi relațiile sociale.
- Abordarea pare să fie eficientă pentru cei care suferă de o mare varietate de tulburări, incluzând isteria, naracisismul, reacțiile obsesiv-compulsive, tulburările de caracter, anxietatea, fobiile şi dificultățile sexuale.
- Abordarea a subliniat importanța stadiilor dezvoltării – care au devenit neprețuite mai apoi, prin munca lui Erikson şi a lui Levinson.

- ***E.2.*** **Limite ale teoriei freudiene**

În ciuda sublinierilor unice ale psihanalizei, mulți consilieri moderni nu o folosesc. Printre justificările lor se regăsesc o parte dintre acestea:

- este scumpă şi consumă timp: de trei – cinci ori pe săptămână, pe durata unor ani de zile.
- nu este agreată aplicarea ei la persoanele de peste 50 de ani;
- este revendicată, în cea mai mare parte, de către psihiatri, fiind necesară o pregătire medicală;
- este bazată pe multe concepte greu de comunicat sau de înțeles;
- se concentrează pe patologie, în timp ce tendința consilierii este de a se axa pe sănătate;
- este deterministă – mai sunt încă discutabile aspectele adecvării psihanalizei freudiene în cazul clientelor;
- nu conduce la acoperirea nevoilor celor mai multe persoane care apelează la consilierea profesională.

II.2.2. Teoria lui Alfred Adler

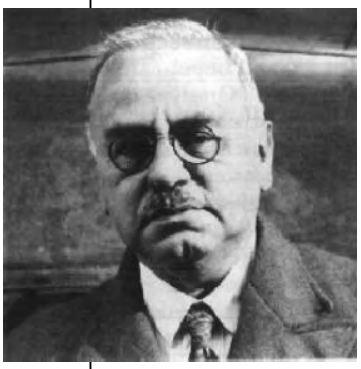

Alfred Adler (1870–1937) a dezvoltat o abordare teoretică mai puțin deterministă, dar mai practică şi mai de ajutor, subliniind importanța sentimentelor subiective – în locul factorilor biologici – în construirea forțelor motivaționale ale vieții. Multe dintre conceptele utilizate în domeniul social îi aparțin – ***complexe de inferioritate, interese sociale, empatie, stil de viață*** – fiind foarte repede absorbite de public.

A. Repere teoretice

Adler a susținut că oamenii sunt motivați în primul rând de interese sociale, iar teoria sa, făcând trimitere mai mult la aspectele conştiente, este considerată una dintre cele mai importante în dezvoltarea personalității. Un principiu adlerian major exprimă nevoia de împlinire şi dorința oamenilor de a avea succes, de a utiliza la maxim resursele de care dispun, prin „lupta pentru perfecțiune sau completitudine”. Există, consideră Adler, o tendință inițială a fiecăruia de a se simți inferior față de alții. Dacă acest sentiment nu este depăşit, se dezvoltă complexe de inferioritate, care, la rândul lor, dacă nu vor fi depăşite, devin bază a definirii personalității. Prin contrast, o persoană care compensează mereu trăirile de inferioritate dezvoltă complexe de superioritate – „ficțiune neurotică”-, care sunt neproductive.

Adler consideră că oamenii sunt influențați atât de viitor – prin scopuri, printr-o perspectivă teleologică – cât şi prin cauze din trecut.

Cu referirea la acest din urmă aspect, ordinea naşterilor beneficiază de sublinieri considerabile:

- ***Întâiul născut*** este văzut ca un «monarh» deoarece se bucură de toată atenția din partea părinților. El este socializat pentru a se conforma, pentru a atinge țeluri, pentru a se comporta corespunzător. De asemenea, preia din responsabilități când sunt absenți părinții şi acționează adesea ca un substitut parental. Fiecare prin născut experimentează pierderea poziției unice în momentul naşterii celui de-al doilea copil. Experiența de a fi detronat poate cauza resentimente sau îl poate ajuta să înțeleagă mai bine semnificația puterii şi a autorității.
- ***Al doilea născut*** – poziția acestuia este una de invidiat, conform lui Adler, dar înregistrează şi neajunsuri. Acest copil nu-şi va face nicicând griji asupra problemelor de putere şi autoritate, precum întâiul născut, deoarece a apărut într-o atmosferă familială din care nu va fi nicicând detronat. De obicei, acest copil este mai demisionar, mai lipsit de griji, mai creativ şi mai puțin preocupat de reguli decât întâiul născut. Urmăreşte adesea roluri nepreluate de primul născut şi pare să fie oponentul acestuia.
- ***Copilul mijlociu*** – de obicei acest copil se simte îngesuit într-o astfel de poziție şi tratat incorect. El nu dezvoltă tipuri de alianțe personale închise precum fratele mai mare sau mai mic. Pornind de la poziția sa, acest copil este nevoit să învețe multe lucuri despre politica familială şi arta negocierii. Aceste abilități se pot dovedi utile în manipularea evenimentelor pentru a obține ceea ce îşi doreşte şi în alegerea domeniilor în care poate avea succes.
- ***Copilul cel mai mic*** – are posibilități, dar şi dificultăți diferite de ale fraților. El primeşte mai multă atenție din partea celorlalți, preocupați de nevoile lui. Acesta poate fi încântător, şarmant, dar poate avea şi dificultăți în desprinderea de rolul de copil sau de favorit al familiei, aflându-se, astfel, în fața pericolului de a fi răsfățat. În acelaşi timp, poate face eforturi mari în a ajunge la o poziție socială datorită modelelor de rol ale fraților mai mari.
- ***Copilul unic*** – orice copil născut la o diferență de şapte ani sau mai mulți de un altul este, din punct de vedere psihologic, copil unic. Aceşti copiii, ca grup, nu sunt niciodată detronați şi, față de copii născuți înainte, sunt mai avantajați, primind mai multă atenție şi grijă. Ei se pot maturiza mai devreme, devenind oameni de succes. Pot dezvolta, de asemenea, o imaginație bogată, datorită timpului pe care îl petrec singuri. Dezavantajele majore ale copilului unic sunt acelea ale răsfățului, egoismului şi ale socializării precare.

Alături de ordinea naşterilor, mediul familial este important pentru dezvoltarea individului, în special în primii cinci ani, perioadă în care Adler consideră că se creează un stil de viață, în special prin interacțiunea cu ceilalți membri ai familiei. O atmosferă negativă în familie poate fi autoritară, respingătoare, înăbuşitoare, materialistă, prea protectoare sau de compasiune. Mai mult, perceperea atmosferei familiale este mai importantă decât evenimentele în sine pentru dezvoltarea unui stil de viață.[11] Individul

[11] Adler, A. – 1964, *Social interest: A challenge to mankind*, Capricorn, New York

se comportă ghidat de *ficțiunile* lui – ca evaluări subiective ale propriei persoane şi ale mediului.

Mosak evidențiază cinci *greşeli* de bază cauzate de ficțiuni[12]:

- *supragеneralizarea* – privirea tuturor lucrurilor ca fiind la fel;
- *obiective false sau imposibile* – încercarea de a ruga pe toată lumea;
- percepții greşite asupra vieții şi solicitărilor acesteia – credința că cineva nu are nicicând repaus;
- *minimalizarea sau negarea valorii cuiva* – a gândi despre cineva că nu va obține niciodată nimic;
- *valori deficitare* – credința în necesitatea de a fi primul, fără a lua în considerare nevoile care se cer împlinite pentru a ajunge acolo.

Prin contrast, un stil sănătos de viață se orientează spre trei mari sarcini: societate, muncă şi sexualitate. Teoria adleriană accentuează dezvoltarea intereselor sociale şi contribuția în societate: munca este văzută ca esențială pentru supraviețuirea umană astfel încât avem nevoie să învățăm să fim interdependenți. Apoi, o persoană trebuie să-şi definească sexualitatea în raport cu sine şi cu alții, într-un spirit de cooperare şi nu de competiție. Adler a mai subliniat importanța a trei caracteristici: ***spiritualitatea***, ***curajul*** şi ***capacitatea de a face față propriilor provocări***.

B. Rolul consilierului

Consilierul adlerian:

- este diagnostician, profesor şi model în relația egalitară pe care o stabileşte cu clientul;
- evaluează motivele pentru care un client este orientat spre un anume mod de gândire şi comportare;
- adună informații despre constelația familială şi amintirile timpurii ale clientului;
- împărtăşeşte interpretări, impresii, opinii şi sentimente cu clientul;
- se concentrează asupra promovării unei relații terapeutice;
- încurajează clientul să examineze şi să schimbe un stil de viață greşit prin dezvoltarea intereselor sociale;
- îi comunică clientului bănuielile;
- este directiv în formularea temei pentru acasă, ca şi cum clientul ar fi persoana care se vrea a fi;
- utilizează mai multe tehnici, unele împrumutate din alte teorii – Adler nefiind foarte specific în legătură cu aspectele metodologice;
- utilizează în mai mică măsură tehnicile de evaluare precum testele, în schimbul chestionarelor, a istoriei vieții.

[12] Mosak, H – 1989, "Adlerian psychotherapy", în (coord. Corsini, R.J şi Wedding, D.) *Currrent psychotherapies*, ed. a IV-a, Peacock, Itasca, USA, p. 87

C. Scopuri

Consilierul adlerian ajută clientul să dezvolte un stil de viață sănătos, să îşi cultive interesele sociale. Spre exemplu, un stil de viață greşit este cel focalizat pe sine, bazat pe scopuri greşite şi presupuneri incorecte, asociate cu sentimente de inferioritate. Referitor la aceste sentimente de inferioritate, Adler consideră că ele pot proveni din defectele fizice sau mintale ale individului ori din dădăceala sau neglijența părinților. Pentru că aceste sentimente trebuie corectate sau oprite, consilierul îşi asumă rolul de profesor sau de interpret al evenimentelor, adresându-se întregii persoane prin:

- stabilirea şi menținerea unei relații egalitare de consiliere;
- analiza stilului de viață al clientului;
- interpretarea stilului de viață al clientului într-o manieră care promovează interiorizarea;
- reorientarea şi reeducarea clientului, prin schimbarea comportamentală.

D. Tehnici

Consilierul adlerian urmăreşte dezvoltarea unei relații calde, de sprijin, empatică, prietenească şi egală cu clientul, acțiunea fiind văzută ca o colaborare susținută prin eforturi comune. După ce relația a fost stabilită, consilierul se concentrează asupra *stilului de viață* al clientului, incluzând *constelația familială, amintirile timpurii, visele şi prioritățile*. Adler considera că amintirile din primii zece ani de viață au legătură cu modul prezent de percepere a sinelui, a altora şi a lumii în general, consilierul trebuind să analizeze atât temerile cât şi detaliile specifice ale acestora. Figurile din trecut sunt tratate ca prototipuri şi nu ca indivizi specifici: ele reprezintă atitudinea clientului față de putere, slăbiciune, bărbat şi femeie sau față de tot. Visele recente sau din trecut sunt, de asemenea, o parte a analizei stilului de viață. Ele sunt posibile repetiții ale acțiunilor viitoare. În privința priorităților, Adler consideră că un client poate persista într-un stil de viață predominant, încercând să se roage întotdeauna de ceilalți, în loc să-şi provoace schimbarea. În continuare, consilierul adresează întrebări deschise, face interpretări, pentru a ajuta clientul în interiorizare.

Tehnici specifice

D.1. **Confruntarea** – consilierul provoacă clientul să analizeze logica după care se ghidează. Rezultatul este schimbarea acestei logici şi a comportamentului.

D.2. **Adresarea de întrebări** – "Ce ar fi diferit dacă tu ai fi bine ?";

D.3. **Încurajarea** – reprezintă cheia alegerii unui stil de viață productiv. Consilierul încurajează clientul prin afirmarea posibilității de schimbare a comportamentului.

D.4. **Acționarea "ca şi cum"** – clientul este încurajat să acționeze ca şi cum ar fi persoana care doreşte să fie – idealul lui, persoana din visele lui. Adler a pornit de la ideea lansată la începutul secolului conform căreia oamenii

creează lumea în care trăiesc prin presupunerile pe care le fac despre aceasta.

D.5. **Uitarea recompensei** – consilierul sesizează comportamentele clientului, dar elimină pauzele de recompensare.

D.6. **Ancorarea de sine**: clientul învață să devină conştient de gândurile şi comportamentele distructive. La început, consilierul îl poate ajuta în acest proces, dar treptat responsabilitatea va fi asumată de client.

D.7. **Stabilirea sarcinilor**: clientul stabileşte, iniţial, scopuri pe termen scurt şi obiective realiste, pe termen lung. O dată ce clientul a realizat schimbările comportamentale şi are control asupra propriei vieţi, consilierea se încheie.

D.8. **Apăsarea butonului** – clientul este încurajat să decidă asupra stimulilor cărora le acordă atenție. Creează trăirile pe care le doreşte prin concentrarea asupra gândurilor. Tehnica este asemănătoare apăsării unui buton deoarece clienții pot alege să îsi amintească sau nu experiențe negative ori pozitive.

E. Evaluarea teoriei

E.1. Aspecte pozitive ale teoriei

- Promovează o atmosferă egalitară, crescând şansele pentru schimbare.
- Consilierul utilizează o abordare educațională, dintr-o perspectivă optimistă asupra vieții;
- Abordarea este versatilă: se poate utiliza cu copiii, adolescenții, părinții, întreaga familie, grupuri de învățare şi alte segmente ale societății;
- Terapia prin joc, gândită pentru copiii cu vârste între 4 şi 9 ani, este eficientă, permițându-le să comunice prin intermediul jocului, să-şi prezinte verbal sentimentele.
- Prin sublinierile verbalului şi ale consecințelor comportamentale, abordarea este recomandată adolescenților – în special celor care au țeluri negative, stabilite de grupul de apartenență, în legătură cu atenția, puterea, răzbunarea;
- Părinții, prin abordarea adleriană, îşi pot înțelege mai bine copiii, pot planifica strategii de intervenție adecvate şi pot interveni cu succes în dificultățile asociate interacțiunilor familiale.
- Abordarea adleriană poate fi utilizată în situații precum: tulburări anxiogene sau de conduită în copilărie şi adolescență, comportament antisocial, în tulburările afective şi de personalitate.

Multe dintre ideile adleriene au fost introduse în alte abordări de consiliere.

Concepte precum: *libertate, fenomenologie, interpretarea evenimentelor, scenariu de viată, creştere, responsabilitate personală* se regăsesc în terapiile existențială, gestaltistă, rațional-emotivă, analiza tranzacțională, terapia centrată pe persoană, în terapia realității.

***E.2.* Limite ale teoriei adleriene**

- Îi lipsesc cercetările care să o susțină;
- Este vagă în exprimarea unor termeni şi în modalitățile de lucru cu clienții;
- I se poate reproşa optimismul privind natura umană. Adler, care şi-a intitulat teoria „psihologie individuală", a susținut cooperarea şi interesul social.
- A neglijat unele dimensiuni ale vieții, precum cele legate de putere şi locul subconştientului.

II.3. Abordarea centrată pe client

Este atribuită, în general, muncii şi lucrărilor lui Carl Rogers (1902-1987). **Porneşte de la ideea că oamenii au o motivație înnăscută de a creşte şi de a-şi dezvolta propriile capacități**. Unul dintre modelele de realizare are ca fundament piramida lui Maslow, prin ideea autoactualizării. Pentru a ajunge la aceste stadii de dezvoltare, Carl Rogers susține că oamenii au nevoie de o orientare nedirectivă, prin care gândurile, sentimentele şi acțiunile lor să nu fie subiecte pentru sfaturi, interpretări, critici, confruntări sau provocări, ci pentru încurajare. [13]

A. Repere teoretice

Oamenii sunt în mod esențial buni, scria Rogers în 1961, mereu în căutare de noi drumuri – constructive, realiste şi demne de încredere. Fiecare persoana este conştientă, dirijată din interior şi într-o continuă autoactualizare.

Reliefând trăsăturile primelor perioade ale vieții, Rogers menționează că:

- ceea ce percepe copilul este realitatea lui. Percepția copilului este un proces intern pe care nu-l poate conştientiza nimeni altcineva.
- toți copiii se nasc cu o tendință de actualizare, care este satisfăcută prin comportamente orientate spre scopuri;
- interacțiunile copilului cu mediul sunt organizate ca întreg şi orice face copilul se încadrează în interrelaționare;
- experiențele copilului pot fi văzute ca pozitive sau negative în acord cu implicarea sau neimplicarea în acțiunile de actualizare;
- copiii păstrează experiențele actualizate şi le evită pe cele neactualizate.

Pornind de aici, autoactualizarea este motorul prevalent şi dominant al existenței cuprinzând acțiunile care influențează persoana ca întreg. Fiecare individ este capabil să găsească un înțeles personal şi un scop al existenței.

[13] Lucrări reprezentative:1942 – „Counseling and Psychotherapy";1951 – „Client-Centred Therapy"; 1961 – „On Becoming a Person"; 1980 – „ A Way of Being"

O altă idee importantă în această abordare vine dintr-o perspectivă fenomenologică, susținând că nu este important evenimentul ca atare, ci modul în care este perceput de către un individ. Această idee, alături de o alta privind sinele, sunt comune cu perspectiva adleriană, cu deosebirea că Rogers şi-a denumit adesea teoria ca fiind a *sinelui*.

Pentru a se afla într-o stare sănătoasă, individul are nevoie de ***atenție pozitivă****: iubire, căldură, grijă, respect şi acceptare*. Dar în perioada copilăriei, iar uneori şi în anii următori, individul primeşte doar o privire condiționată din partea părinților şi a celorlalți. Sentimentele de valoare se dezvoltă dacă individul se comportă într-un anume fel, deoarece acceptarea condiționată îl va învăța să se simtă valorizat doar când se va comporta în acord cu dorințele altora. Astfel, o persoana poate nega sau distorsiona o percepție atunci când cineva, de a cărui aprobare depinde, vede situația diferit. Un individ care se află prins într-o astfel de dilemă devine conştient de incongruențele dintre perceperea de sine şi experiență. Dacă o persoană nu se comportă aşa cum doresc alții, nu va fi acceptată sau valorizată, dar dacă se conformează, va deschide o prăpastie între *idealul de sine* (ceea ce persoana luptă să devină) şi *sinele real* (ceea ce reprezintă persoana). Cu cât mai îndepărtat este sinele ideal de cel real, cu atât mai alienată şi mai inadaptată devine persoana.

Carl Rogers a oferit un cadru pentru înțelegerea schimbării, descriind ***stadiile progresului*** ca un parcurs prin *şapte faze*, în care condițiile necesare şi suficiente pentru schimbarea terapeutică a personalității sunt localizate în relația dintre client şi consilier, utilizatorul de servicii devenind din ce în ce mai implicat în lumea lui interioară:

1. Comunicarea se referă la elementele exterioare – sentimentele şi înțelesurile personale nu sunt mărturisite. Relațiile apropiate sunt interpretate ca fiind periculoase. Rigiditate în gândire, atitudine detaşată, impersonală. Nu se utilizează adresarea pe prenume.
2. Expresiile încep să se deruleze mai liber, în special cu privire la elementele care nu țin de sine. Se remarcă o intelectualizare, se descriu mai mult comportamente decât trăiri interioare. Clientul poate arăta un mai viu interes şi se antrenează în terapie.
3. Descrierea reacțiilor personale față de evenimentele exterioare – într-o cantitate limitată. Se vorbeşte despre sentimente din trecut, se începe recunoaşterea contradicțiilor în experiență.
4. Descrierea sentimentelor şi a experiențelor personale – clientul începe să experimenteze trăiri noi, dar îşi manifestă neîncrederea şi teama când acestea apar. « Viața interioară » este prezentată şi listată sau descrisă, dar nu în scopul explorării.
5. Exprimarea sentimentelor prezente – sporeşte mărturisirea sentimentelor. Exploatarea intenționată a problemelor personale se bazează pe investigarea sentimentelor în mai mare măsură decât pe raționare.
6. Perceperea aluziilor interioare – «pierderea fiziologică», cum ar fi umezirea ochilor, lacrimile, oftatul sau relaxarea musculară – acompaniază exprimarea deschisă a

sentimentelor. Se vorbeşte la timpul prezent sau se oferă o reprezentare vie, strălucitoare a trecutului.

7. Sesizarea conexiunilor cu diferite aspecte ale unei probleme în discuție. Se manifestă o încredere de bază în procesele interioare mărturisite. Se experimentează sentimente prin descrierea cât mai multor detalii. Se vorbeşte fluent şi la timpul prezent.[14]

B. Rolul consilierului

Rolul consilierului este unul holistic: stabileşte şi promovează un climat în care clientul se simte liber şi încurajat să exploreze toate aspectele sinelui (Rogers, 1951, 1980). Atmosfera se centrează pe relația consilier-client, pe care Rogers o descrie ca având calitatea de „I-Thou". Consilierul este conştient de limbajul verbal şi neverbal al clientului şi oferă feed-back asupra celor observate. Nici consilierul, nici clientul nu cunosc în ce direcție se va îndrepta şedința de consiliere şi nici spre ce scopuri. Consilierul îşi manifestă încrederea in client în privința realizării unei agende de lucru, acționând mai mult ca facilitator.

Consilierul care utilizează abordarea centrării pe persoană nu face uz de teste psihologice decât la solicitarea expresă a clientului, iar dacă totuşi aplică, va insista asupra a ceea ce reprezintă testul respectiv pentru client mai mult decât asupra rezultatelor testului.

Utilizarea diagnosticelor este incompatibilă cu obiectivele acestei abordări, deoarece categorizează oamenii, anulează ideea unicității şi impune un plan.

Abordarea centrată pe client presupune o poziție nedirectivă, solicitându-i consilierului să nu ofere sfaturi, interpretări, să nu critice şi să nu provoace, deoarece aceste comportamente ar putea contraveni abilității înnăscute a oamenilor de a fi agenții propriei lor schimbări.

Datorită accesibilității şi flexibilității ca teorie şi practică, această perspectivă este una dintre cele mai populare printre asistenții sociali, dar, în aceeaşi măsură, una dintre abordările cele mai vulnerabile în privința interpretărilor şi aplicărilor incorecte, uneori fiind utilizată doar pentru a accentua dreptul utilizatorului de servicii de a fi tratat cu respect şi demnitate. Confuzia poate proveni din diferențele dintre acceptare şi aprobare. Unele comportamente sunt intolerabile – cum ar fi abuzul asupra unei persoane – şi pot fi dificil de reconciliat cu adoptarea unei abordări care să cuprindă o privire necondiționat pozitivă.

[14] McLeod, John – 1998, *An Introduction to Counselling*, OUP, Buckingham, p. 103.

C. Scopuri

Această abordare nu se focalizează asupra problemei, ci a clientului ca persoană, Rogers pornind de la ideea că oamenii trebuie ajutați să învețe cum să facă față situațiilor. Una dintre principalele căi de atingere a acestui scop constă în sprijinirea clientului ca întreg, ca o persoană căreia nu-i sunt necesare mecanismele defensive în experiențele zilnice. Or, un astfel de individ devine din ce în ce mai doritor de schimbare şi dezvoltare, mai deschis experiențelor, mai încrezător în propriile forțe, mai angajat în autoexplorare şi evaluare. Mai mult, o persoană care funcționează ca întreg dezvoltă o mai puternică acceptare de sine şi a altora, o mai eficientă capacitate de a lua decizii, aici şi acum.

Nu în ultimul rând, clientul este ajutat să identifice, utilizeze şi integreze propriile resurse, astfel încât să devină mai realist în propriile acțiuni, mai încrezător şi cu inițiativă, un individ care se valorizează pozitiv pe sine, mai matur, mai socializat şi adaptativ în comportamente, mai puțin deranjat de stres, mai puțin dispus să reprime aspecte ale propriei experiențe, ba chiar mai angajat în recuperarea din astfel de stări, şi, în cea mai mare măsură, funcționând ca o persoană cu structuri sănătoase ale personalității.[15]

D. Tehnici

Tehnicile specifice centrării pe persoană s-a dezvoltat în trei perioade:

1. *Perioada nedirectivă (1940-1950)* – în această etapă, Rogers a subliniat necesitatea creării relației consilier-client printr-o atmosferă permisivă şi fără intervenție. Rolul consilierului consta în clarificare şi acceptare.
2. *Perioada reflectivă (1950-1957)* – aceşti şapte ani s-au caracterizat prin accentuarea rolului consilierului în crearea unei relații neamenințătoare. Principalele tehnici includ *răspunsuri la sentimentele clientului* şi *reflectarea trăirilor* ascunse ale lui. Pe parcursul acestei perioade, Rogers şi-a modificat limbajul asociat teoriei, de la „non-directivă", la „centrarea pe client", apoi la „tehnici de dezaccentuare" şi „centrarea pe relația terapeutică".
3. *Perioada experiențială (1957-1980)*. Această perioadă a început când Rogers s-a concentrat asupra condițiilor necesare şi suficiente consilierii:
    - ***empatie*** – abilitatea consilierului de a simți cu clientul şi de a retransmite această înțelegere. Este aşteptarea de a simți cu, mai curând decât „pentru" sau „în legătură cu", fiind considerată ca cea mai importantă în aducerea schimbării şi a învățării.[16]
    - ***privire pozitivă (acceptare*)** – reprezintă o profundă şi veritabilă grijă pentru client ca persoană;

[15] Rogers, Carl – 1961, *On Becoming a Person*, Houghtoon Mifflin, Boston, p. 357.
[16] Rogers, Carl – 1975, "Emphatic: an unappreciated way of being", in *Counseling Psychologist*, nr. 5, p.2.

- ***congruență (autenticitate*)** – condiția de a fi transparent în relația terapeutică, prin renunțarea la alte roluri.

Această perioadă a făcut mai activă şi mai bine definită consilierea centrată pe persoană.

Se consideră că, după 1980, abordare rogersiană s-a mai îmbogățit în *tehnici*, incluzând: dezvăluirea limitată a sentimentelor, gândurilor şi valorilor;[17] ascultarea activă şi reflectivă; reflectarea cu acuratețe a gândurilor şi sentimentelor; clarificarea; rezumarea; confruntarea; discuțiile generale sau cu final deschis.

Una dintre tehnicile utilizate este cea dezvoltată de Hergenhahn (1984). Denumită **„Tehnica alegerii Q”**, se desfăşoară în trei paşi:

- i se dau clientului 100 de cartoane, fiecare dintre acestea conținând o propoziție autodescriptivă, cum ar fi: „Sunt inteligent”, „Mă disprețuiesc”. I se cere să le aşeze în 9 grupuri de la „cel mai apropiat de cum sunt” la „cel mai îndepărtat de cum sunt”.
- clientul sortează a doua oară cărțile, plasându-le în acord cu idealul – „cum aş vrea să fiu”.
- se corelează gradele de similitudine dintre cele două tipuri de sortări: înainte, pe parcursul şi după consiliere.[18]

De subliniat este că această abordare, centrată pe persoană, acordă o atenție minimă tehnicilor – care, de altfel au şi fost încorporate în alte orientări – accentuând focalizarea pe relația terapeutică.

Rogers enunța şase *condiții necesare şi suficiente pentru o relație de consiliere*:[19]

1. două persoane sunt într-un contact psihologic;
2. prima persoană, clientul, se află într-o stare de incongruentă, este vulnerabil şi anxios;
3. a doua persoană, consilierul, este congruent sau integrat în relație;
4. consilierul experimentează o privire pozitivă necondiționată față de client;
5. consilierul experimentează o înțelegere empatică a cadrelor interne de referință ale clientului şi încearcă să-i comunice acestuia experiența pe care o are;
6. există cel puțin un nivel minim între comunicarea clientului şi consilier, care înțelege şi acceptă necondiționat.

[17] Corey, G. – 1991, *Theory and practice of counseling and psycho therapy*, Ed. a IV-a, Brooks/Cole, Pacific Grove.
[18] Hergenehahn, B.R. – 1984, *An introduction to theories of personality*, Prentice Hall, Englewood Cliffs.
[19] Rogers, C.R. – 1959, „ A theory of therapy, personality and interpersonali relationships, as developed in the client-centred framework”, in *Psychology: A study of science* (ed. Koch, S.), vol. 3, McGraw Hill, New York, pp. 184-256.

E. Evaluarea teoriei

E.1. Aspecte pozitive ale teoriei

- Abordarea a revoluționat domeniile intervenției sociale. Rogers a realizat o abordare adecvată unor variate probleme umane, incluzând schimbările instituționale, managementul relațiilor de muncă, dezvoltarea abilităților de conducere şi diplomație internațională. El însuşi rezuma activitatea pe care a desfăşurat-o, ca fiind o *filosofie* – nu o psihoterapie – un punct de vedere, o abordare a vieții, un mod de a fi, care se potriveşte oricărei situații în care creşterea, ca persoană, ca grup sau ca o comunitate, este parte a unui scop (Rogers, 1980, p. ix).
- Abordarea a generat o serie de cercetări cu privire la relația de consiliere. Rogers este cel dintâi care a înregistrat pe o casetă şi a publicat o sesiune de consiliere, insistând ca abordarea centrată pe persoană să fie comparată doar cu teoriile verificate empiric.
- Abordarea este eficientă, ajutând la descreşterea mecanismelor defensive, îmbunătățirea adaptării psihologice, a învățării şi a toleranței la frustrare. Se potriveşte tratării stărilor medii şi moderate de anxietate, tulburărilor de adaptare, situațiilor de însingurare şi relațiilor interpersonale defectuoase.
- Abordarea se concentrează pe o relație deschisă, acceptată de consilier şi client, pentru un termen scurt ale procesului terapeutic;
- Prin accentuarea abilităților de ascultare, consilierea centrată pe persoană reprezintă un fundament pentru formarea paraprofesioniştilor în serviciile sociale.
- Abordarea susține un punct de vedere pozitiv asupra naturii umane, asupra dorinței de schimbare, în contradicție cu abordările anterioare, deterministe şi pesimiste.

E.2. Limite ale acestei abordări

- Inițial a oferit consilierilor prea puține instrucțiuni pentru stabilirea unei relații cu clienții şi promovarea schimbării.
- Abordarea depinde de existenta unor clienți inteligenți, capabili de interiorizare şi care să muncească mult pentru atingerea rezultatelor. Din acest motiv, nu poate fi utilizată cu succes în consilierea copiilor sau a persoanelor cu handicap mintal sever.
- Ignoră diagnosticele, subconştientul, elementele înnăscute – generate sexual şi conduse agresiv.
- Se limitează la problemele exterioare, fără să provoace clientul la explorarea unor domenii mai profunde. Argumentele, în acest caz, pornesc de la susținerea schimbărilor profunde, de durată, or, solicitând un termen scurt, consilierea centrată pe persoană nu poate avea un impact permanent asupra individului.

II. 4. Abordarea cognitiv-comportamentală

Spre deosebire de terapiile bazate pe «insight», abordarea cognitiv-comportamentală implică tratarea şi ajutorarea oamenilor în rezolvarea unor probleme specifice, utilizând concepte şi tehnici selectate din comportamentalism, teoria învățării sociale, terapia acțiunii, şcolile funcționale din asistența socială, terapia centrată pe sarcină şi cele bazate pe modelele cognitive.[20]

Termenul *comportamental* acoperă o varietate de idei, practici şi teorii. La unul dintre capetele acestui continuum se află comportamentaliştii radicali – printre care Skinner – care se axează pe învățarea unor principii şi pe evitarea examinării oricărui gând.[21] La celălalt, se înscriu cercetătorii cognitiv-comportamentali – Donald Meichenbaum – care subliniază importanța proceselor mintale, de genul percepțiilor, în comportamentul uman, considerând gândurile un tip de comportament.[22] Această din urmă orientare formează o punte de legătură între consilierii care se concentrează exclusiv asupra schimbărilor cognitive şi cei care accentuează doar modificările comportamentale. Tendințele actuale în consilierea comportamentală recunosc atât rolul comportamentului, cât şi al percepțiilor în procesul de schimbare.

În perioada de început – primele trei decenii ale secolului al XX-lea – comportamentalismul era orientat preponderent spre observații externe, fiind promovat ca metodă ştiințifică de studiere a vieții umane. Fondatorul acestei orientări, John Watson, a demonstrat – prin personajul „Micul Albert" utilizat în lucrările sale – că emoțiile umane pot fi condiționate şi generalizate.[23] După primul război mondial, ideile comportamentaliste au fost utilizate ca puncte de plecare în cercetări privind decondiționarea şi ajutorul care poate fi primit în reacțiile fobice.

În următoarele două decenii, comportamentalismul a dobândit o mai mare importanță, prin susținerea ideii că profesioniştii din domeniul consilierii pot practica ştiințific munca lor, bazându-se şi pe cercetări. Sunt incluse aici: condiționarea operantă (Skinner), condiționarea clasică (Wolpe)[24], tratarea comportamentului anormal (Eysenck)[25] şi învățarea indirectă sau socială (Bandura şi colegii)[26]. Pe la mijlocul

[20] Barker, R. – 1995, *The Social Work Dictionary*, ediția a treia, NASW Press, Wasinghton, p. 65.
[21] Skinner, Burrhus Frederick – 1938, *The Behavior of Organism*; 1948, *Walden Two*; 1953, *Science and Human Behavior*; 1971, *Beyond Freedom and Dignity*.
[22] Meichenbaum, D.H. – 1977, *Cognitive-behavior modification*, Plenum, New York.
[23] Watson, J.B. – 1925, *Behaviorism*, Norton, New York.
[24] Wolpe, J. – 1958, *Psychotherapy by reciprocal inhibition building*, Stanford University Press, Stanford, SUA.
[25] Skinner, B.F. – 1974, *About behaviorism*, Knopf, New York.
[26] Bandura, A. – 1977, *Social learning theory*, Pretince Hall, Englewood Cliffs, NJ.

secolului trecut, termenul de „terapie comportamentală" era utilizat în descrierea abordărilor de rezolvare a problemelor clientului. Meritul popularizării comportamentalismului în consiliere îi aparţine lui John Krumboltz.[27] Gladding consideră că deceniul al VIII-lea din secolul XX promovează trei mari teorii – *învăţarea reactivă, condiţionarea operantă, modelarea socială* – şi scopul abordărilor cognitiv-comportamentale, în forma modificării percepţiilor şi interpretărilor greşite asupra evenimentelor de viaţă (1996, p. 267).

Abordările cognitiv-comportamentale înregistrează rezultate semnificative în cazul clienţilor orientaţi spre acţiune, care simt nevoia să facă ceva, în cazul celor orientaţi spre scopuri, care vor rezultate şi pentru cei interesaţi de modificarea unui număr redus de comportamente.

A. Repere teoretice

Dincolo de diversitatea abordărilor, pot fi identificate câteva caracteristici comune ale comportamentalismului:[28]

- orientarea spre procesele comportamentale asociate unei manifestări deschise – cu excepţia consilierilor cognitiv-comportamentali;
- concentrarea asupra comportamentului de „aici şi acum", în opoziţie cu cel „de atunci" sau „de dinainte";
- susţinerea ideii conform căreia tot comportamentul este învăţat, indiferent dacă este adaptativ sau neadaptativ;
- credinţa că învăţarea poate fi eficientă în modificarea comportamentelor neadaptative;
- definirea clară a unor obiective împreună cu clienţii;
- respingerea ideii conform căreia personalitatea umană este formată din trăsături;
- obţinerea unei dovezi empirice şi a unui sprijin ştiinţific pentru orice tehnică utilizată.

Învăţarea reactivă – exprimă absenţa nevoii unei persoane de a participa la un proces de învăţare. Survenind prin asocierea a doi stimuli, învăţarea reactivă reprezintă o condiţie a unui răspuns involuntar. Punctul de pornire în conturarea acestei perspective îl constituie experimentului lui Pavlov: clopoţelul, care iniţial era un stimul neutru, natural, în urma repetării a devenit unul condiţionat, adică învăţat, în opoziţie cu răspunsul necondiţionat primit prin salivarea naturală când a fost asociat pentru prima dată cu mâncarea. În mod similar, multe emoţii umane, cum ar fi fobiile, apar prin asocieri repetate. Spre exemplu, o persoană poate avea un accident după ce a consumat un anume preparat alimentar. Asocierea respectivului preparat cu accidentul, chiar dacă

[27] Krumboltz, J.D., Thoresen, C.E. – 1969, *Behavioral counseling*, Holt, Rinehart & Winston, New York.
[28] Rimm, D. C., Cunningham, H.M. –1985, „Behavior therapies", in *Contemporary psychotherapies: Models and methods* (coord. Lynn, S.J. şi Garske, J.P.), Merril/Prentice Hall, Englewood Cliffs.

cele două nu au nici o legătură între ele, poate conduce la evitarea consumării respectivului aliment. Adesea, clienții asociază sentimentele cu anumite evenimente şi invers. Sunetul muzicii, mirosul unui parfum, privirea unei culori sau atingerea unei persoane necunoscute sunt experiențe la care o persoană poate răspunde prea emoțional datorită învățării reactive. Dar odată învățate, aceste asocieri pot fi dezvățate, prin înlocuirea cu altele noi, proces recunoscut prin decondiționare.

Condiționarea operantă **–** în acord cu această teorie, pentru a învăța, o persoană trebuie să fie activ implicată şi în relație cu mediul. Ideea de bază este că o persoană îşi modifică comportamentul în funcție de răsplătirea sau de pedepsirea acestuia. O recompensă va conduce la reluarea unui comportament şi la o preocupare pentru îmbunătățirea acestuia. Dimpotrivă, o pedeapsă va determina renunțarea la acțiunea neapreciată. Astfel, condiționarea operantă acționează asupra răspunsurilor voluntare, în special cele pozitive, orientate spre satisfacerea nevoilor fizice, spre recunoaştere ori recompense financiare.

Premisa de bază a lui Skinner este aceea că pentru un comportament urmat îndeaproape de întărire sau recunoaştere, şansele de a fi repetat în aceleaşi circumstanțe cresc. Cu alte cuvinte, consecințele unei acțiuni vor influența repetarea sau învățarea unui comportament.

Modelarea socială – prin această formă de învățare se acumulează noi cunoştințe, prin observarea altor persoane sau evenimente, fără o angajare comportamentală şi fără consecințe directe asupra celui observat. Sinonime pentru această sintagmă sunt: „învățarea socială", „învățarea observativă", „imitarea", „învățarea substitutivă". Astfel, comportamentul unui individ sau grup model acționează asupra unei persoane care observă, asemeni unui stimul pentru gânduri, atitudini sau comportamente similare. Învățarea şofatului, a utilizării corecte a tacâmurilor pentru un dineu oficial, reacția potrivită în fața unui nou client sunt adesea astfel învățate. Învățarea prin modelare socială subliniază autoreglarea comportamentului şi diminuarea importanței întăririlor exterioare. Astfel, în concepția susținătorilor acestei teorii, învățarea se poate realiza şi independent de întărirea exterioară. Bandura (1977) sublinia faptul că aproape toate elementele importante de învățat sunt asimilate prin această modalitate, a modelării sociale. Avantajele învățării sociale sunt multiple, dar cele mai importante se concentrează asupra utilizării eficiente a timpului, a energiei şi a efortului depus în formarea de noi abilități. Modelarea socială este uşor de administrat, orientată spre modificări comportamentale pozitive, cu suport vizual şi cu un risc minim sau inexistent pentru client.

Vârsta, genul, rasa şi atitudinea observatorului constituie elemente strâns legate de eficiența realizării învățării sociale. Modelele de viață, modelele simbolice din producțiile audiovizuale sau modelele multiple, oferite de grupuri de indivizi, au o influență egală în producerea modificărilor comportamentale. În acelaşi timp, modelele camuflate – imaginarea de către client a desfăşurării unei activități de către modelul de viață – au o eficiență crescută. Adesea modelarea este combinată cu tehnici cognitive

specifice, cum ar fi *conversația cu sine* sau *imaginarea unei situații*, pentru a avea un efect mai puternic, mai ales în situațiile în care o utilizează doar clientul.

B. Rolul consilierului

Un consilier comportamentalist poate avea multiple roluri, în funcție de orientarea teoretică şi de scopurile clientului. În vreme ce *clientul învață, dezvață sau reînvață* modalități comportamentale specifice, consilierul acționează ca un consultant, profesor, sfătuitor, persoană de sprijin, facilitator.[29]

Consilierul poate instrui sau superviza persoanele din mediul apropiat clientului, care îl vor asista pe acesta în procesul de schimbare. Un consilier comportamentalist eficient acționează pornind de la o perspectivă amplă, implicând clientul în fiecare fază a consilierii. Consilierii orientați spre învățarea socială constituie modele de emulație, în timp ce aceia care sunt centrați pe învățarea reactivă sau pe condiționarea operantă sunt mai directivi şi mai poruncitori în acțiunea de asistare.

În foarte puține cazuri consilierii utilizează teste de personalitate tip „creion-hârtie", fiind preferate liste de evaluare comportamentală sau descrierea clientului în acord cu denumirile din DSM-IV.

C. Scopuri

Consilierul comportamentalist are scopuri asemănătoare cu ale celorlalți: să *ajute clienții să se adapteze cât mai bine la circumstanțele vieții şi să împlinească obiectivele personale şi profesionale.* Astfel, se concentrează asupra modificării şi eliminării comportamentelor de neadaptare pe care clientul le afişează, în timp ce îl ajută să dobândească modalități constructive şi sănătoase de acțiune. Doar eliminarea unui comportament nu este suficientă. Acțiunile neproductive se impun înlocuite cu modalități productive de răspuns.

Un pas major atât pentru consilierul comportamentalist, cât şi pentru client îl constituie implicarea mutuală în conturarea unor scopuri. Mai mulți autori sugerează patru paşi în acest proces:[30]

1. ***Definirea problemei*** cât mai concret, clientul specificând *când, unde, cum*, şi *în prezența cui* apar respectivele probleme. Consilierul poate observa, astfel, problemele comportamentale, dar acest lucru nu este întotdeauna suficient.
2. ***Istoria dezvoltării*** devine necesară în verificarea modalităților în care clientul a acționat în trecut, în circumstanțe asemănătoare şi în identificarea unor posibile cauze organice.
3. ***Stabilirea unor scopuri specifice*** în formulări cât mai concrete, cât mai uşor de observat ulterior şi conturarea unor experiențe de învățare pentru dezvoltarea unor abilități necesare.

[29] Gilliland, B., James, R., Bowman, J. – 1989, *Theories and strategies in counseling and psychotherapy*, ediția a II-a, Allyn & Bacon, Boston, p. 163.
[30] Blakham, G.J., Silbeeman, A. – 1971, *Modification of child behavior*, Wadsworh, Belmont.

4. ***Identificarea celor mai adecvate metode pentru schimbare***. În cazul în care o metodă selectată nu corespunde sau nu dă rezultate, poate fi modificată sau înlocuită cu una nouă, impunându-se o continuă evaluare a eficienței.

Consilierul comportamentalist este concret, obiectiv şi colaborativ în acțiunile pe care le desfăşoară. În general, el îşi învață clientul cum să formuleze şi să îndeplinească scopuri şi obiective specifice.

D. Tehnici

Tehnicile aflate la dispoziția consilierilor care au optat pentru această abordare au constituit obiectul celor mai multe cercetări şi sunt apreciate ca fiind cele mai eficiente modalități disponibile.

D.1. Tehnici comportamentale generale

- *d.1.1.* ***reîntăririle*** – acele evenimente pozitive sau negative, care, urmând unui comportament, cresc probabilitatea repetării acestuia. Nu sunt specificate elemente universale în acest sens, dar unele evenimente – recunoaşterea socială – sau obiecte, precum banii şi hrana, sunt adesea orientate spre întărirea unui comportament. În timp ce o recunoaştere a meritelor acționează ca o valorizare, o întărire negativă va constitui un stimul aversiv, contingent unei acțiuni. Un element de întărire poate acționa la nivel primar – cum ar fi hrana – sau secundar – precum oferirea de sprijin material. Cea de-a doua formă îşi amplifică valoarea în asociere cu prima, dar clientul este „expertul" care identifică eficiența fiecărui tip de întărire.

- *d.1.2.* ***programarea întăririlor –*** când un comportament este învățat pentru prima dată se impune întărit *continuu*. După stabilirea tiparului acțional, întăririle scad numeric, fiind *intermitente*, dar se realizează în funcție de *rata* răspunsurilor şi de *intervalul* de timp dintre una şi cealaltă. O *programare fixă* a întăririlor în funcție de rata răspunsurilor s-ar asemăna cu acordarea unei plăți pe baza numărului de acțiuni realizate – precum salariul – în timp ce una *variabilă* intervine fără a respecta o regulă anume. Şi în programarea intervalului întăririlor se poate ține cont de dimensiunea fixă şi de cea variabilă – spre exemplu aprecieri primite din partea unui şef două zile consecutive, după care ar urma o pauză de o lună. Rolul consilierului este de a sesiza tipul de programare preferat de client, astfel încât să îşi potrivească ritmul întăririlor în funcție de aceste preferințe.

- *d.1.3.* ***formarea în etape*** a comportamentelor, printr-o aproximare succesivă a paşilor de urmat. Utilizată în special în situațiile în care clientul are de învățat noi competențe, tehnica este utilizată de consilier pentru împărțirea unui comportament în unități realizabile. Înaintea realizării acestor secvențe, atât consilierul, cât şi clientul vor conştientiza răspunsurile specifice la care vor să

ajungă. Grija pentru planificare şi aplicare va conduce la un comportament nou sau îmbunătățit.

- *d.1.4.* ***generalizarea*** presupune aplicarea unui comportament nou în afara mediului în care a fost învățat inițial: acasă, la locul de muncă, în grupul de prieteni. Nu şansa este cea care ajută un astfel de transfer, ci realizarea temelor, lucrul în grupul de colegi, pentru a-i determina să adopte un comportament adecvat şi păstrarea legăturii cu consilierul, pentru a identifica probleme particulare apărute.
- *d.1.5.* ***perseverarea*** definită prin consecvența în realizarea acțiunilor dorite fără a depinde de sprijinul cuiva. Printr-o astfel de tehnică se urmăreşte creşterea autocontrolului şi a capacității automanageriale din partea clientului. Una dintre căile de realizare este *auto-monitorizarea*, prin auto-observare şi auto-înregistrare. Auto-monitorizarea va urmări în special obişnuințele, conducând la o accentuare a conştientizării din partea clientului şi la o amplificare a controlului exercitat asupra unei acțiuni în momentul declanşării acesteia. Spre exemplu, în managementul controlului greutății, clienții pot monitoriza caloriile deținute şi reacțiile la un anumit preparat alimentar.
- *d.1.6.* ***stingerea unui comportament*** reprezintă eliminarea acestuia prin retractarea întăririlor. Puțini indivizi vor continua să facă ceva care nu este recompensat.
- *d.1.7.* ***pedepsirea*** implică prezentarea unui stimul aversiv pentru a suprima sau elimina un comportament, consilierul putând spune clientului: „Nu vreau să te aud vorbind astfel!”.

D.2. Tehnici comportamentale specifice

Sunt utilizate în special în abordările primelor două teorii: ale învățării reactive şi ale condiționării operante:

- *d.2.1.* ***repetarea comportamentului*** până în momentul în care clientul este mulțumit. Un astfel de proces presupune o împărțire în paşi a comportamentului şi primirea de feed-back pentru corectarea greşelilor. Utilizat frecvent după ce clientul a observat un model în acțiune, procedeul solicită repetarea unui comportament în prezenta consilierului, primind astfel sugestii şi feed-back. După această etapă urmează exersarea comportamentului în afara biroului de consiliere, în condiții reale de viață, ajungând astfel la o generalizare şi la un succes accentuat. Există şi posibilitatea reluării în timpul unei sesiuni de consiliere, precum şi acceptarea unor jocuri de rol, atunci când comportamentul de repetat este nou.
- *d.2.2.* ***planificarea contextului*** susține ideea planificării unei părți a mediului pentru promovarea sau limitarea unor comportamente. Dacă clientul asociază amintiri dureroase cu un loc anume, va utiliza un program zilnic pentru evitarea acestei

legături – pentru a controla o situație şi a promova interacțiuni dezirabile, clientul poate aranja o încăpere într-un anume mod.

- *d.2.3.* ***desensibilizarea sistematică*** – tehnică destinată ajutorării clientului pentru depăşirea anxietății în anumite situații. Clientului i se cere să descrie situația care cauzează anxietatea, iar mai apoi să o înscrie într-o scală ierarhică alături de alte evenimente, pornind de la aspecte care nu ar determina preocuparea clientului – notate cu zero – spre cele care se înscriu în etiologie – notate cu 100. Înălțarea pe scală reflectă gradul de anxietate la care ajunge clientul. Consilierului îi revine rolul de a-l învăța pe client să se relaxeze fizic şi mental. Apoi este revăzută ierarhia începând cu itemii de la bază, de mai mică însemnătate. Dacă gradul de anxietate se amplifică din nou, clientul este invitat iar să se relaxeze. Ideea de bază este cea a „inhibiției reciproce" susținută de Wolpe încă din 1958: este imposibil ca o persoană să simtă anxietate şi să fie relaxată în acelaşi timp.

- *d.2.4.* ***formarea asertivității*** – ținta majoră a unui stagiu de formare privind asertivitatea o constituie rostirea a ceea ce este de spus fără a simți o anxietate nejustificată. Această tehnică constă în decondiționarea anxietății şi în întărirea asertivității. Clientul este învățat că oricine are dreptul să se exprime, fiind antrenat mai apoi în sesizarea diferențelor dintre acțiunile agresive, pasive şi asertive.

  Spre exemplu, un client îi va comunica în prima sesiune consilierului obiectivul țintă: capacitatea de a vorbi într-o întâlnire publică. Paşii pe care îi va urma consilierul constau în:

  - oferirea de feedback cu privire la comportamentul prezent;
  - modelarea comportamentului dorit;
  - jocul de rol al clientului, conform acestei scheme;
  - încurajarea activităților realizate şi stabilirea unităților mici de acțiune;
  - stabilirea temelor dintre sesiunile de consiliere;
  - definirea unităților de acțiune treptat, astfel încât clientul să îşi păstreze curajul.

  De menționat că o astfel de pregătire nu urmăreşte o exprimare agresivă sau dobândirea unor priceperi de manipulare a auditoriului.

- *d.2.5.* ***contractul de eventualitate –*** este definit de Corey ca o „vrajă asupra comportamentelor, pentru a fi realizate, schimbate sau întrerupte, ca o recunoştință asociată atingerii acestor scopuri şi ca o condiționare ale primirii recunoaşterii".[31] Adesea, tehnica este utilizată în consilierea copiilor – adulții considerând-o ofensatoare – într-o formă scrisă.

[31] Corey, G. – 1990, *Theory and practice of group counseling*, ediția a treia, Brooks & Cole, Pacific Grove, SUA, p. 391.

- *d.2.6.* ***implozia şi inundarea*** – terapia implozivă, cunoscută de la mijlocul secolului trecut, solicită experiență din partea consilierului, putând avea consecințe grave. Se urmărește desensibilizarea clientului, dar fără a-l învăța mai întâi să se relaxeze, ci prin aducerea in prim plan a unei situații care produce anxietate. Tehnica inundării este mai puțin traumatizantă prin faptul că se imaginează o scenă care poate conduce la anxietate, dar nu una care să aibă consecințe extreme.

D.3. Tehnicile aversive

Se apreciază că astfel de tehnici sunt utile atunci când se impune înlăturat un comportament, pentru a fi învățat un altul, nou:

- *d.3.1.* ***pauza*** – tehnică prin care un client este separat de oportunitatea primirii unei întăriri pozitive. Este o tehnică aversivă blândă, dar solicită atenție în utilizare, fiind eficientă prin aplicarea pentru doar câteva minute, timp în care consilierul monitorizează comportamentul. Poate fi utilizată şi în şcoli, prin separarea unui elev de restul clasei pentru cinci minute, din cauza unui comportament neadecvat.
- *d.3.2.* ***corectarea permanentă –*** tehnică prin care clientul readuce elemente din mediu la starea lor normală sau chiar într-una mai bună – ex.: copilului care aruncă obiecte într-o cameră i se cere să curețe locul şi chiar să spele.
- *d.3.3.* ***sensibilizarea camuflată –*** tehnică prin care un comportament nedorit este eliminat prin asocierea cu o stare de neplăcere. Tehnica este utilizată în special pentru clienții cu probleme de genul abuzului de substanțe, devierilor sexuale, obezității, fumatului.

Pe termen lung, stimulii aversivi nu sunt eficienți din cel puțin trei motive disiparea rapidă a efectelor negative în plan emoțional; pot interfera cu învățarea comportamentelor dorite; pot încuraja clientul în încercarea de a scăpa, iar în cazurile în care au succes acționează ca întărire pozitivă.

Înaintea aplicării acestor tehnici, consilierul va ține cont de elementele etice şi legale implicate, în cazul copiilor fiind necesară permisiunea scrisă din partea părinților.

D.4. Tehnici cognitiv-comportamentale

Dintre tehnicile cognitiv-comportamentale, evidențiem:

- *d.4.1.* ***restructurarea cognitivă*** este un proces prin care clientul este învățat să identifice, evalueze şi să schimbe gândurile autodefensive sau iraționale care influențează negativ comportamentul. Un astfel de proces se realizează prin îndrumarea spre *rostirea* discuțiilor cu sine în fața altora şi spre *schimbarea* lor – când este necesar – din unele negative, în unele pozitive sau neutre. Rose a identificat un număr de procedee de restructurare cognitivă în: informațiile cu

rol de corectare a unei acțiuni, în stoparea gândurilor, în reaşezarea şi disputarea credințelor iraționale, exerciții de imaginație, inocularea stresului, exerciții de relaxare şi rezolvarea sistematică a problemelor:[32]

- *d.4.1.1. inocularea stresului* – acționează ca tehnică de prevenire, prin care clientul este învățat să-şi adapteze o serie de tehnici care să-l ajute în situații stresante. Acest proces are trei faze clientul este ajutat să înțeleagă natura stresului şi a modului în care poate face față unei situații; clientul este învățat abilități specifice de a face față problemelor şi recompensat pentru utilizarea acelora pe care deja le are; clientul este antrenat în acțiuni de utilizare a abilităților în situații fictive şi reale. Peste toate acestea, se impun: sesizarea şi gruparea evenimentelor stresante în unități care se pot controla şi conduce, identificarea unor căi de soluționare şi aplicarea priceperilor de rezolvare a unor situații. Nu se recomandă însă ca o astfel de întâlnire să fie una finală, nici ca tehnica să fie generalizată.
- *d.4.1.2. stoparea gândurilor* – este o tehnică care ajută clienții care au gânduri iraționale ori sunt preocupați într-o prea mare măsură de trecut, să înceteze acest comportament autodefensiv şi să trăiască mai productiv. Consilierul îi solicită inițial clientului să gândească într-o manieră autodefensivă. În decursul exprimării acestor gânduri, consilierul va spune „Stop!", întrerupând procesul de gândire şi făcându-l imposibil să continue. Practic, această tehnică învață clientul să progreseze de la un control extern spre unul intern al modelelor de gândire negativă, ajutându-l totodată, să înlocuiască astfel de gânduri cu unele neutre, pozitive sau asertive.

E. Evaluarea teoriei

E.1. Aspecte pozitive ale teoriei

- Abordarea se concentrează asupra simptomelor. Mulți clienți caută sprijin pornind de la probleme specifice, astfel încât preferă consilierii care le acordă ajutor imediat. Astfel, consilierea comportamentală este potrivită situațiilor în care există un deficit de atenție, tulburări de purtare, de hrănire, de abuz de substanțe, disfuncții psihosexuale, tulburări fobice şi ale controlării impulsurilor.
- Orientarea este spre aici şi acum, clientul nefiind nevoit să examineze trecutul pentru a fi sprijinit, economisindu-se, astfel, timp şi bani.
- Oferă spre utilizare o abundență de tehnici.
- Se bazează pe teoriile învățării, un model bine formulat pentru învatarea de noi comportamente. Se continuă astfel dezvoltarea de noi aplicații pentru domenii variate.

[32] Rose, S.D. – 1983, „Behavior therapy in groups", în *Comprehensive group psychotherapy*, ediția a doua, (coord. Kaplan, I. şi Sadock, B.), Williams & Wilkins, Baltimore.

- Este sprijinită de cercetări, caracterizată de angajarea în obiectivitate şi evaluare, demistificând, astfel, procesul de consiliere. Le oferă clienților posibilitatea de a se evalua şi în situații din afara consilierii.

E.2. Limite ale teoriei comportamentale în consiliere

- Abordarea nu se adresează întregii persoane ci unui comportament anume. Criticii îi reproşează lui Skinner că a scos persoana în afara personalității, înlocuind-o pe aceasta cu legi care guvernează acțiunile în medii specifice. Se simplifică, astfel, explicarea interacțiunilor umane atât de complexe.
- Se aplică uneori mecanic, unii consilieri începând explorarea unor tehnici prea de timpuriu, înaintea stabilirii unei relații propice;
- Este bine demonstrată în condiții de laborator, dar dificil de replicat în situații reale de consiliere.
- Abordarea include tehnici care se dezvoltă înainte de a avea un suport teoretic.
- Ignoră trecutul clientului şi forțele subconştiente ale acestuia.
- Nu ia în considerare stadiile de dezvoltare, considerându-se că nu au o prea mare importanță în explicarea unui comportament anume şi că achizițiile de învățare au caracteristici universale.
- Abordarea programează clientul spre un nivel minim sau tolerabil al comportamentului, susține conformitatea, înăbuşă creativitatea, ignoră nevoile de împlinire ale clientului, autoactualizarea şi sentimentele de autoîngrijorare – susține Gilliland.[1]

II. 5. Abordările cognitive şi cognitiv-afective

II.5.1. Aspecte comune ale consilierii cognitive

Teoriile cognitive ale consilierii au ca nucleu procesele mintale şi influența acestora asupra sănătății. Premisa comună a tuturor acestor abordări evidențiază ideea că modul de gândire al oamenilor le influențează trăirile şi comportamentul.

Se accentuează modificarea gândurilor individului, o îmbunătățire simțindu-se uneori chiar şi după exprimarea ideilor în scris. Adesea se urmăresc planuri sistematice, nu doar o rezolvare naturală, simplă. Pentru reuşita procesului sunt necesare, pe de o parte, o relație între consilier şi client, iar pe de alta, implementarea strategiilor de schimbare cognitivă. Aceste *strategii* implică, adesea:

- utilizarea unor ghiduri standardizate pentru înțelegerea într-o manieră concretă a evenimentelor vieții;
- înregistrarea sau reflectarea gândurilor despre aceste evenimente, într-un mod clar şi precis;
- găsirea unor sensuri pentru identificarea şi provocarea gândurilor deformate;
- implementarea unor noi moduri de gândire care să fie realiste şi productive.

Consilierea cognitivă va avea succes în cazul clienților care au următoarele caracteristici:

- o inteligență medie şi peste medie;
- se confruntă cu nivele moderate spre înalte ale insuficiențelor funcționale;
- sunt capabili să identifice gândurile şi sentimentele;
- nu sunt psihotici sau lipsiți de putere în fața problemelor;
- sunt capabili şi doresc să realizeze sistematic temele pentru acasă;
- posedă un repertoriu de abilități şi răspunsuri comportamentale;
- procesează informația la nivel vizual şi auditiv.

Adesea abordările cognitive sunt utilizate în cazul persoanelor depresive, al celor care suferă de gânduri automate disfuncționale – implicând conținuturi specifice cu privire la un eveniment – şi „schemata" – reguli generale despre sine sau lume asociate cu un eveniment. Spre exemplu, o persoană prezentă la o petrecere poate gândi automat: „Acel om este un ticălos!", schema care urmează fiind „Mă simt ofensat!" sau „Sufăr!".

II.5.2. Terapia cognitivă a lui Aaron Beck

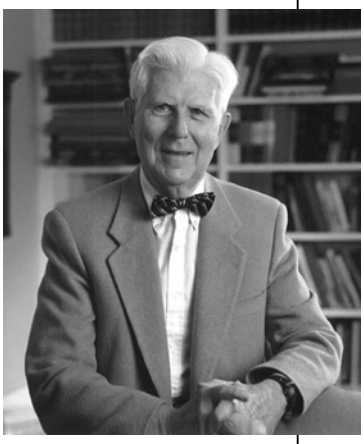

Psihiatru american, Beck a dezvoltat o abordare cognitivă pentru tulburările mintale, în acelaşi timp în care Albert Ellis îşi susținea ideile terapiei rațional-emotive, la mijlocul secolului al XX-lea. Accentele urmăresc gândurile disfuncționale, în special acelea nerealiste şi neproductive. Beck, în urma testelor riguroase, a ajuns la concluzia eficienței terapiei cognitive pentru depresie şi anxietate, fiind preferată intervenția de scurtă durată. În aceste cazuri, există interpretări şi expectanțe care conduc la efecte dureroase de tristețe şi anxietate, la evitare şi inhibiție.

Consilierul încearcă să ajute clientul să devină mai realist în interpretarea evenimentelor printr-o generalizare mai redusă – în cazul depresiei – sau printr-o proiectare redusă – în cazul anxietății.

Accente ale terapiei cognitive formulate de Beck:

- nu se impune dezaprobarea credinţelor clientului, ci antrenarea acestuia în examinarea funcţionalităţii acestora;
- profiluri şi planuri de tratament specifice pentru tulburări ca depresia şi anxietatea;
- explorarea şi colaborarea cu clientul;
- solicită implicarea clienţilor ca cercetători în propria viaţă, astfel încât să înţeleagă că ale lor credinţe nu sunt funcţionale;
- modificarea gândurilor în tratarea tulburărilor mintale;
- există şase distorsiuni cognitive asupra cărora se impune orientată atenţia consilierului: inferenţele arbitrare, abstractizările selective, generalizarea exagerată, maximalizarea şi minimalizarea, personalizarea şi gândurile dihotomice.

II.5.3. Terapia raţional-emotivă

Promotorul acestei terorii este Albert Ellis, născut în 1913, în Pennsylvania. A scris în jur de 50 de cărţi şi 500 de articole, a produs casete şi filme. Este recunoscut ca un om al contrastelor.

A. Repere teoretice

Terapia raţional emotivă susţine că oamenii sunt în aceeaşi măsură raţionali şi iraţionali, sensibili şi insensibili, iar această dualitate este inerentă biologic şi se perpetuează în absenţa învăţării unor noi moduri de gândire pozitive. Inventarea gândurilor supărătoare ori care disturbă contribuie la conturarea unei dimensiuni iraţionale.

Ellis enumeră 11 *credinţe iraţionale*:[33]

1. Este absolut esenţial să fii iubit şi acceptat de orice persoană semnificativă din viaţa ta.
2. Pentru a fi meritorie, o persoană trebuie să fie competentă, să-şi atingă toate scopurile.
3. Unii sunt slabi, răi şi ticăloşi, motiv pentru care trebuie blamaţi şi pedepsiţi.
4. Finalul nedorit de cineva este catastrofal.
5. Nefericirea este rezultatul evenimentelor exterioare, astfel că nu poate fi controlată.
6. Dacă se întrevede un lucru periculos, toată atenţia trebuie îndreptată spre el.
7. Să fugi din faţa dificultăţilor şi a responsabilităţilor este mai uşor, decât să le faci faţă.

[33] Ellis, A. – 1984, „Rational-emotive therapy (RET) and pastoral counseling. A replay to Richard Richard Wessler", in *Personnel and Guidance Journal*, nr 62, p. 266.

8. Orice om depinde de un altul şi trebuie să aibă pe cineva puternic pe care să se sprijine.
9. Comportamentul prezent este determinat de trecut, astfel că nu poate fi schimbat.
10. Pe orice om ar trebui să-l se supere dificultățile şi problemele altora.
11. Există întotdeauna un răspuns corect la orice problemă, iar eşecul în găsirea acestuia reprezintă o catastrofă.

Prin natura sa, ființa umană este naivă şi puternic sugestionabilă, fiind foarte uşor de tulburat, deşi deține puterea de a-şi controla gândurile, sentimentele şi acțiunile. Dar ea trebuie să ia în considerare, în primul rând, propriile comenzi pentru viață, ceea ce reprezintă un aspect al conştientizării de sine. Subconştientul nu-şi are loc în concepția lui Ellis asupra naturii umane.

Ellis consideră greşită ideea că fiecare greşeşte. El descurajează, în special, utilizarea oricărei forme a verbului „a fi" în descrierea unei persoane, considerând că majoritatea problemelor provin din „este". Verbul „a fi" îngreunează separarea persoanei de acțiuni, astfel că se impune prezentarea comportamentului separat de persoană. Spre exemplu: „Am acționat greşit" în loc de „Sunt rău". Evitând verbul „a fi", individul va ajunge la un proces mai rațional şi va dobândi libertatea de schimbare, concentrându-se asupra comportamentelor specifice care îl induc în alertă şi mai puțin asupra personalității.[34]

B. Rolul consilierului

Consilierul este activ şi direct, este un instructor care predă şi corectează cognițiile clientului, ascultând atent afirmațiile ilogice sau greşite şi schimbându-le pe cele de genul „Nu voi fi niciodată mai bun."

Ellis identifică câteva caracteristici de dorit ale consilierului care alege terapia rațional-emotivă: empatic, perseverent, om de ştiință, interesat să-i ajute pe ceilalți, sa utilizeze şi pentru sine terapia rațional-emotivă.

Principalul instrument de apreciere aflat la dispoziția consilierului este evaluarea gândirii clientului. Pot fi utilizate unele teste formale pentru măsurarea gândirii raționale sau iraționale, dar procesul de evaluare este realizat în întâlnirile dintre client şi consilier.

C. Scopuri

Conducerea către o viață mai rațională şi mai productivă constituie scopul terapiei rațional-emotive. Primind influențele filosofie stoice, Ellis îl cita adesea pe Epictet: „omul se simte tulburat nu doar de lucruri, ci şi de perspectivele pe care acestea le poartă cu ele." Indivizii se tulbură pe ei înşişi, schimbând dorințele şi speranțele în solicitări. Ellis subliniază faptul că atunci când o persoană utilizează cuvinte precum:

[34] Ellis, A. – 1989, „ Rational-emotive therapy", in *Current psychotherapies*, ed. a IV-a, (ed. Corsini, R.J., Wedding, D.), Peacock, Itasca, SUA.

trebuie, *ar trebui*, *e nevoie*, *se cuvine să*, *se impune*, solicită irațional lucruri şi dorințe. Mulți indivizi consideră că dorințele trebuie îndeplinite, eşecul acestei acțiuni conducând la catastrofe. Terapia rațional-emotivă ajută clienții să înceteze aceste solicitări şi supărarea catastrofizantă. Clienții, în această formă de terapie, pot experimenta sentimente negative, dar consilierului îi revine sarcina de a-i ajuta să evite trăirile multiple raportate la un eveniment. Ellis utiliza adesea glume şi devize umoristice în relația cu clienții săi, pentru a-i ajuta să înțeleagă natura irațională a dorințelor lor.

Un alt scop al terapiei rațional-emotive este acordarea de sprijin în procesul de schimbare a obiceiurilor auto-defensive în gândire şi comportare. O modalitate de realizare a acesteia o constituie învățarea a ceea ce Ellis a numit *„ABC"-ul terapiei rațional-emotive* – „A" semnifică experiența activantă; „B" reprezintă modul de gândire al unei persoane în legătură cu o experiență; „C" reprezintă reacția emoțională la „B".

Mulți clienți consideră că experiența conduce la sentimente în mod direct – ceea ce se defineşte prin sintagma „by-pass cognitiv". În afara acestei conceptualizări, se regăseşte procesul de gândire, care conduce la dezvoltarea emoțiilor. Spre exemplu, dacă o persoană îşi pierde locul de muncă sau o oportunitate şi afirmă că i-a fost cauzată o depresie de această experiență, terapia rațional-emotivă o va ajuta să recunoască „anatomia emoțională", să cunoască legătura dintre sentimente şi gânduri.

Gândurile raportate la experiență pot fi caracterizate în patru modalități: pozitive, negative, neutre şi mixte. Spre exemplu, dacă o gazdă îi reaminteşte unui oaspete, la o petrecere, că a băut prea mult, persoana atențională poate aprecia grija gazdei pentru sănătatea invitaților, având, astfel, emoții pozitive. Dar poate avea şi sentimente negative – dacă va considera că gazda este critică – ori neutre, dacă doar va lua act de acțiunea gazdei şi îşi va schimba centrul atenției. Gândurile mixte apar în situațiile în care persoana căreia i s-a atras atenția are idei pozitive şi negative în acelaşi timp, sentimentele rezultate fiind ambivalente.

Terapia rațional-emotivă încurajează clienții să fie toleranți cu ei înşişi, cu alții şi să îşi atingă obiectivele personale. Aceste scopuri pot fi atinse dacă oamenii învață să gândească rațional pentru a-şi schimba comportamentul auto-defensiv şi dacă sunt sprijiniți să învețe noi modalități de acționare.

Ellis a inventat un număr de teme pentru acasă, cum ar fi „exercițiile de atacare a ruşinii": autoprezentarea, la o întrunire, solicitarea unui pahar cu apă într-un restaurant. Astfel de exerciții ajută clienții să înțeleagă teoria „ABC", să nu renunțe la acțiunile lor – în ciuda eşecurilor – şi să nu considere catastrofă o nerealizare. Clientul are, de asemenea, ocazia să-i vadă pe ceilalți ca pe ființe umane şi să îşi îndeplinească obiectivele fără să teribilizeze sau să transforme în eveniment o situație personală.

D. Tehnici

Tehnicile principale sunt:

- D.1. **Predarea** – înaintea realizării schimbărilor, clienții trebuie să învețe ideile de bază ale terapiei raţional-emotive şi să înțeleagă modul în care gândurile interrelaționează cu sentimentele şi comportamentele. Ca proces, terapia raţional-emotivă are un înalt nivel didactic şi este foarte directivă. În primele câteva întâlniri, consilierul îşi învață clienții anatomia emoțiilor: acele trăiri care sunt rezultatul gândurilor, nu al evenimentelor, şi acea vorbire cu sinele, care influențează emoțiile. Este discutabil dacă clientul va ajunge să stăpânească într-o măsură adecvată abilitatea de a disputa gândurile iraționale.

- D.2. **Disputarea** gândurilor şi a credințelor – ia una dintre formele: cognitivă, imaginară sau comportamentală, procesul fiind mai eficient când sunt utilizate toate cele trei forme:

  - *d.2.1.* ***disputarea cognitivă*** implică utilizarea directă a întrebărilor, judecată logică şi persuasiune. Întrebările directe pot solicita clientului să demonstreze că răspunsul lui e logic. Uneori aceasta solicită utilizarea întrebării „de ce?” – care este rareori utilizată în consiliere, deoarece conduce la o atitudine defensivă şi încheie explorarea. Exemple de întrebări utilizate în disputarea cognitivă includ: „De ce trebuie ca tu...?”, „De ce trebuie să se întâmple asta?”. Pe parcursul acestor interogații, clienții învață să distingă între gândurile raționale şi cele iraționale, învățând, de asemenea, superioritatea gândurilor raționale. O altă formă a disputării cognitive implică utilizarea *silogismului* – „o formă de raționare deductivă constând în două premise şi o concluzie”. Sunt de ajutor clienților şi consilierilor pentru o înțelegere inductivă şi deductivă mai temeinică a premiselor false care stau la baza emoțiilor.

  - *d.2.2.* ***disputarea imaginară*** depinde de abilitatea clientului de a-şi imagina şi angaja tehnica numită *imaginația raţional-emotivă*. Aceasta poate fi utilizată în două moduri: a) i se cere clientului să îşi imagineze o situație în care s-ar putea supăra pe durata exercițiului, analizând, în acelaşi timp, comunicarea cu sine. În continuare, consilierul îi solicită clientului să reia exercițiul, dar de data aceasta să fie mai moderat în reacție; b) consilierul îi cere clientului să îşi imagineze o situație în care să simtă şi să se comporte altfel decât într-o situație reală. Clientul va fi instruit, atunci să examineze convorbirea pe care o poartă cu sine în astfel de situații imaginative. Terapia raţional-emotivă solicită multă practică. Inițial poate fi utilizată în cazurile clienților cu o imaginație bogată, dar abia după o perioadă de practică şi cu cei care nu au.

  Cardul controlului emoțional este o deviză care ajută clienții să reîmprospăteze şi să extindă practica terapiei raţional-emotive. Patru

categorii emoționale – *furia, autocritica, anxietatea şi depresia* – sunt listate după dimensiunile cardului controlului emoțional. La baza fiecărei categorii există o listă a sentimentelor nepotrivite sau autodistructive şi o altă listă paralelă a sentimentelor potrivite sau nedefensive. Intr-o posibilă situație neplăcută, clientul poate să revadă aceste card şi să îşi schimbe calitatea sentimentelor. La următoarea întâlnire cu consilierul, clientul discută despre utilizarea cardului în restructurarea gândurilor, pentru a le face raționale:

SENTIMENTE NEPOTRIVITE SAU AUTODISTRUCTIVE	SENTIMENTE POTRIVITE SAU NEDEFENSIVE
Supărare – trăiri precum resentimente, furie, răutate, izbucniri, urlete	Iritare – trăiri de mai mică sau mai mare intensitate de iritare, neplăcere, disconfort, frustrare, cu privire la actele oamenilor, dar neorientate spre ei, ca persoane;
Auto-critică – trăiri precum: umilire, ruşine, jenă, inadecvare, dezaprobarea de sine ca persoană;	Critica îndreptată spre comportamentul unei persoane – sentimente de mai mică sau mai mare intensitate de regret, supărare, neplăcere, îndoială. Se critică comportamentul cuiva şi nu întreaga persoană.
Anxietate – trăiri de anxietate, nervozitate, hipertensiune, panică, neajutorare, groază;	Preocupare – grijă, vigilentă, îngrijorare, tensiuni legate de performanțele cuiva şi nu de personalitatea în ansamblu.
Depresia – trăiri de depresie;	Tristețe – necaz, regret, nemulțumire, neplăcere îndreptate spre o persoană care a procedat greşit, fără a o considera o „persoană rea”.[35]

- *d.2.3.* ***disputarea comportamentală*** – implică comportarea într-un mod opus celui obişnuit pentru client. Uneori disputa comportamentală poate lua forma biblioterapiei, prin care clientul citeşte o carte de autoajutorare – editată de Institutul pentru Terapie Rational-Emotivă. Alteori, include jocul de rol şi realizarea unei teme prin care clientul va desfăşura o activitate considerată anterior imposibil de realizat. Interpretarea acestei acțiuni se va realiza împreună, în şedința de consiliere următoare, cu ajutorul consilierului.

[35] Ellis, A. – 1986, „An emotional control card for inappropriate and appropriate4 emotions in using rational-emotive imagery”, în *Jurnal of Counseling and Development*, nr. 65, p. 206.

Două alte tehnici puternice sunt *încurajarea* şi *confruntarea*:

- D.3. **Încurajarea** – consilierii care utilizează terapia raţional-emotivă încurajează explicit clienţii să abandoneze procesul de gândire care nu funcţionează şi să încerce modalitatea propusă. Uneori, consilierii provoacă clienţii care consideră că gândesc raţional, dar în fapt nu realizează acest lucru. Alteori, consilierii încurajează clienţii să continue abordarea propusă de terapia raţional-emotivă, chiar şi atunci când descurajează.
- D.4. **Confruntarea** nu se impune realizată în maniera prezentată iniţial de Ellis – o confruntare viguroasă şi atacarea credinţelor clientului -, ci printr-o combinare a empatiei cu insistenţa, în acelaşi timp.

Dezvoltarea în timp a terapiei raţional-emotive a cunoscut o trecere de la o formă mai puţin elegantă – în care atenţia se îndrepta spre activarea evenimentelor, clientul neprimind un sprijin, ci doar îndemnul de a se autoîncuraja că data viitoare va proceda mai bine – spre una elegantă – care se concentrează asupra credinţelor clientului şi a preluării responsabilităţii pentru propriile trăiri, fără a-i blama pe alţii. Clientul va considera, astfel că nu doar succesul este esenţial în orice acţiune şi se va feri să considere catastrofale orice nerealizări.

II.5.4. Terapia raţional-comportamentală

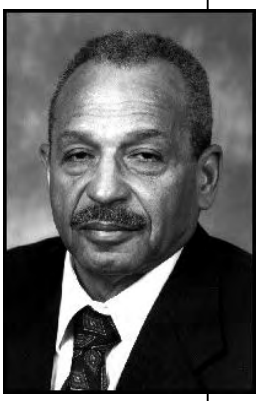

O formă derivată a terapiei raţional-emotive este *terapia raţional comportamentală*, formulată de Maxie Maultsby.[36] Această formă evidenţiază schimbările cognitive, accentuând aspectele comportamentale într-o mai mare măsură decât le-a conceptualizat Ellis. Modalitatea de realizare implică verificarea evenimentelor activatoare prin analiza înregistrărilor unor comportamente, pentru a se asigura obiectivitatea.

Maultsby propune cinci întrebări raţionale:

1. În acest caz, este gândirea mea bazată pe fapte concrete?
2. Felul în care gândesc acum mă va ajuta să-mi protejez viaţa şi sănătatea?
3. Felul în care gândesc acum mă va ajuta să îmi îndeplinesc scopurile şi obiectivele pe termen scurt şi lung?
4. Mă va ajuta felul în care gândesc acum să evit conflictele nedorite cu ceilalţi?
5. Felul în care gândesc acum mă va ajuta să simt ceea ce vreau să simt?

E. Evaluarea abordărilor cognitive

E.1. Aspecte pozitive ale abordărilor cognitive

- Abordarea este clară, uşor de învăţat şi eficientă. Cei mai mulţi clienţi

[36] Maultsby, M.C. – 1984, *Rational behavoir therapy*, Prentice Hall. Englewood Cliffs, SUA.

întâmpină uneori probleme în înțelegerea principiilor acestei abordări. Din cercetările efectuate a reieşit că această abordare este adecvată pentru diferite tipuri de persoane, inclusiv pentru adolescenți.

- Este adecvată pentru tratarea tulburărilor afective, a anxietății şi a celor de adaptare.
- Această abordare – mai ales în varianta propusă de Maultsby – poate fi uşor combinată cu tehnicile comportamentale pentru a-i ajuta pe clienți să experimenteze din plin ceea ce învață.
- Se utilizează pe termen scurt, în general 10-15 sesiuni, clienții putând continua să utilizeze această abordare singuri.
- Este apreciată ca una dintre cele mai economice, dar şi mai eficiente abordări.
- A generat multiple dispute şi cercetări, continuând să evolueze şi să se adapteze.

E.2. Limite ale abordărilor cognitive

- Nu se poate utiliza pentru clienții cu probleme mintale sau pentru cei cu deficiențe severe. O persoană agilă beneficiază cel mai mult de pe urma acestei abordări.
- Abordarea poate fi asociată cu fondatorul ei, A. Ellis şi cu excentricitățile acestuia.
- Poate oferi perspective limitate consilierilor care uită să combine tehnicile cognitive evidențiate la început cu cele comportamentale sau emotive.

II.6. Abordarea gestaltistă

Terapia gestaltistă este asociată cu psihologia gestaltistă, o şcoală de gândire care accentuează perceperea completitudinii şi a întregului.[37] Psihologia şi terapia gestaltistă au apărut ca reacție la şcoli considerate reducționiste – psihanaliza, behaviorismul – dorind să evidențieze oamenii, în totalitatea lor.[38]

Abordarea a fost popularizată începând cu deceniul al şaselea din secolul XX, de către Fritz Perls (1893-1970). El şi-a orientat atenția spre ajutorarea indivizilor pentru a devini mai conştienți de multitudinea aspectelor personalității lor.[39]

[37] Termenul „gestalt" înseamnă întreaga figură.
[38] Perls, F., Hefferline, R.F., Goodman, P. – 1951, *Gestalt Therapy*, Dell, New York.
[39] Perls, F. – 1969, *Gestalt therapy verbatim*, Real People Press, Lafayette, SUA; 1976, *The Gestalt approaches and eye witnesses to therapy*, Bantam, New York.

A. Repere teoretice

Gestaltiştii consideră că fiinţele umane caută completitudinea şi întregul în viaţă. Fiecare persoană are o tendinţă de autoactualizare, care emerge prin interacţiunea personală cu mediul şi cu procesul de conştientizare a sinelui. Autoactualizarea focalizată pe prezent „este procesul de a fi ceea ce eşti şi nu unul prin care te lupţi să devii”.[40]

Comparativ cu abordarea centrată pe persoană sau client, perspectiva gestaltistă plasează încrederea în înţelepciunea interioară a oamenilor. Fiecare individ caută să trăiască integrativ şi productiv, luptând să coordoneze variatele părţi ale personalităţii într-un unic şi sănătos întreg. Fiecare persoană, consideră Perls (1969) – este mai mult decât o sumă de părţi.

Perspectiva gestaltistă este antideterministă: fiecare persoană este capabilă să se schimbe şi să devină responsabilă, fiecare este actor în evenimentele din jur, nu doar persoană care reacţionează. În general, gestaltismul are o poziţie existenţială, experienţială şi fenomenologică în acelaşi timp: prezentul este ceea ce contează cu adevărat. Individul descoperă diferite aspecte despre sine prin experienţă, nu prin discuţie, iar autoevaluarea şi interpretarea propriei vieţi la un moment dat prezintă cea mai mare importanţă.

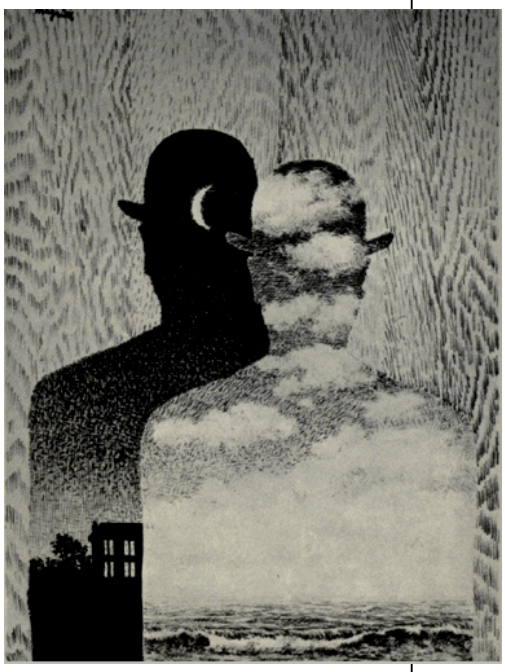

Teoria gestaltistă susţine că mulţi indivizi cu probleme sunt dependenţi de experienţa intelectuală. O asemenea subliniere diminuează importanţa emoţiilor şi a sensurilor, limitând abilităţile necesare doar la a răspunde situaţiilor care apar.

O altă problemă comună este absenţa abilităţii de a identifica şi rezolva acţiuni neterminate, acestea fiind gânduri, sentimente şi reacţii anterioare care încă mai afectează funcţionarea personală şi interferează cu modul de trăire în prezent. Cea mai des întâlnită acţiune nerezolvată constă în absenţa iertării părinţilor pentru greşelile lor. Gestaltiştii nu atribuie nici una dintre aceste dificultăţi vreunei forţe inconştiente sau subconştiente. Dimpotrivă, accentele cad asupra conştientizării: fiecare persoană operează la un nivel conştient.

Persoanele considerate sănătoase sunt cele mai conştiente de limitele personale, sunt cele care percep limbajul trupului. Spre exemplu, durerea de cap sau de stomac, constituie un semnal al nevoii de a schimba comportamentul sau, în situaţii conflictuale,

[40] Kempler, W. – 1973, „Gestalt therapy”, in *Current psychotherapies*, (ed. Corsini, R.), Peacock, Itasca, SUA, p. 262.

unii sunt capabili să le rezolve, în timp ce alții preferă să nu se implice. O persoană sănătoasă evită să complice astfel de situații prin înfrumusețarea cu fantezii. Se concentrează imediat asupra nevoii stringente (*figurii*), timp în care aruncă alte nevoi în trecut. Când nevoia este întâlnită – sau Gestaltul este închis ori complet – este aruncată din nou în trecut, o alta nouă revenind în atenție (devenind *figură*). O astfel de funcționare solicită din partea persoanei recunoaşterea nevoilor interne, învățarea modului de manipulare a acelor nevoi şi a mediului.

Dificultățile experimentate de o persoană o pot determina să: pierdă contactul cu mediul şi cu resursele; să se implice prea mult în mediu, pierzându-se din vedere pe sine; să eşueze în eliminarea „acțiunilor neterminate"; să se împrăştie în multe direcții; să experimenteze conflicte între ceea ce gândeşte că ar trebui să facă şi ceea ce vrea să facă; să facă față cu greu dihotomiilor din viată, cum ar fi: dragoste / ură, masculinitate / feminitate, plăcere / durere.

B. Rolul consilierului

Rolul consilierului gestaltist este de a crea o atmosferă care să promoveze explorarea nevoilor de dezvoltare din partea clientului.

Consilierului i se cere să fie energic, plin de viață, antrenant. Implicarea este dorită „acum", care este un proces continuu. Acest „acum" solicită adesea ajutorul consilierului în încercarea clientului de a bloca energia sau de a o utiliza în modalități pozitive şi adaptative şi impune sprijinirea în recunoaşterea modelelor din viața clientului.

Cele câteva căi prin care consilierul îl poate ajuta pe client să devină conştient de acest „acum" înscriu:

- ***principiul „acum"*** – utilizarea în exprimare a timpului prezent;
- **„I and Thou"** – adresarea directă către cineva, în loc să vorbească despre respectiva persoană cu consilierul;
- ***utilizarea lui „Eu"*** – substituirea cuvântului „el" sau „acesta" cu „EU", în special când este vorba despre corpul uman;
- ***utilizarea unei continue conştientizări*** – focalizarea pe **cum** şi **ce** în locul lui *de ce*;
- ***convertirea întrebărilor*** – solicitarea adresată clientului de a înlocui întrebările cu afirmații.

C. Scopuri

Scopul terapiei gestaltiste este bine definit:

- evidențierea lui „aici" şi „acum";
- recunoaşterea imediatității experienței;
- focalizarea pe exprimare – verbală şi neverbală;
- orientarea atenției spre ceea ce presupune viața: a face alegeri.

Abordarea gestaltistă se concentrează asupra ajutorării clientului în rezolvarea problemelor din trecut, pentru a deveni integrat. Aceasta presupune o dezvoltare mintală corespunzătoare, precum şi o îmbinare a aspectelor emoționale, cognitive şi comportamentale ale persoanei. Un prim accent vizează acceptarea polarităților persoanei. Ca grup, terapeuții gestaltişti subliniază acțiunea, orientându-şi clienții spre experimentarea sentimentelor şi a comportamentelor. De asemenea, evidențiază semnificația lui „acum".

Conform formulei lui Perls,

„acum" = experiență = conştientizare = realitate.

Trecutul nu mai există, iar viitorul încă nu este. Doar prezentul există.

Pentru a fi matur acum, individul trebuie să se adăpostească adesea de tendințele nevrotice. Perls identifică cinci tipuri de posibili mincinoşi nevrotici:

- *falsul mincinos* – pretinde că este ceva ce nu e. La acest nivel, există foarte multe jocuri şi acțiuni care presupun fantezia, dar în momentul în care o persoană devine conştientă de ele, poate fi mai onestă, mai deschisă şi într-o relație mai strânsă cu neplăcerile şi durerea;
- *mincinosul fobic* – preferă negarea, într-o încercare de a evita recunoaşterea aspectelor sinelui, de frica respingerii din partea celorlalți;
- *mincinosul în impas* – nu are sens, se simte neputincios şi înspăimântat în situațiile dificile, întreabându-se cum se va descurca;
- *mincinosul imploziv*
- *mincinosul exploziv* reprezintă două categorii adesea grupate – persoanele astfel identificate sunt vulnerabile în fața sentimentelor, dar după o îndepărtare a atitudinii defensive, construite de-a lungul anilor, se simt vii, printr-o explozie de bucurie, părere de rău sau durere, care duc toate la o stare de autenticitate. Subliniem că momentul în care o persoană atinge acest punct, a ceea ce înseamnă „acum", poate fi experimentat continuu.

D. Tehnici

Unele dintre cele mai inovative tehnici de consiliere se regăsesc în orientarea gestaltistă, sub două forme:

- D1. **Exerciții** – sunt tehnici gata construite – fantezii, joc de rol şi psihodramă – utilizate pentru a obține un anume răspuns din partea clientului, cum ar fi furia sau explorarea.
  - d.1.1. *Exerciții individuale*
    - *d.1.1.1.* Unul dintre exercițiile des întâlnite face trimitere la *vise*: Perls descrie visele ca mesaje reprezintative pentru locul unei persoane la un moment dat. Spre deosebire de psihanaliză, consilierul gestaltist nu interpretează, ci lasă clientul să-şi prezinte visul şi îl direcționează, mai

apoi, spre realizarea fiecărei părți a visului printr-o acțiune de dramatizare a asocierilor libere. În acest mod, clientul poate fi mai aproape de aspectele legate de sine. Persoana care are vise repetitive este încurajată să considere că acțiunile neterminate se conştientizează şi că ar trebui să se îngrijească de mesajele primite.

- *d.1.1.2. scaunul gol* – o altă tehnică, prin care clientul vorbeşte cu părți ale personalității sale – spre exemplu cu o parte dominantă sau cu una pasivă. Centrul atenției va fi scaunul gol. Clientul poate vorbi cu scaunul ca reprezentând o parte a sinelui sau se poate muta de pe un scaun pe altul, fiecare reprezentând una dintre părți. În acest dialog, atât partea rațională, cât şi cea irațională a clientului vin în atenție. Clientul nu doar că va observa cele două părți, dar va deveni capabil să facă față dihotomiilor sinelui. Menționăm că această metodă nu este recomandată persoanelor cu tulburări emoționale severe.
- *d.1.1.3. confruntarea* – una dintre cele mai puternice tehnici gestaltiste. Consilierul subliniază incongruentele dintre comportamentul şi sentimentele clientului – un client care zâmbeşte când afirmă că este nervos, or, o persoană cu adevărat nervoasă nu zâmbeşte. Confruntarea impune întrebările „Ce?" şi „Cum?". Întrebarea „De ce?" este evitată deoarece conduce la intelectualizare. Tehnica are la bază ideea ajutorării clientului în renunțarea la vechile obiceiuri, pentru a se apropia de înțelegerea sinelui.

- d.1.2. *Exerciții individuale, indicate pentru utilizarea în grup*
  - *d.1.2.1. Trecerea prin cerc* – se aplică atunci când consilierul simte că o temă particulară sau un sentiment experimentat de un client trebuie pus în fața tuturor membrilor grupului. Spre exemplu, dacă un client spune: „Nu pot suporta pe nimeni.", poate fi instruit de către consilier să rostească această propoziție în fața fiecărui membru al grupului, adăugând câteva remarci despre fiecare participant. Exercițiul este flexibil, putând include aspecte neverbale şi trăiri pozitive. Participând la un astfel de exercițiu, clienții devin mai conştienți de sentimentele lor.
  - *d.1.2.2. „Eu îmi asum responsabilitatea"* – prin acest exercițiu, clienții fac diferite afirmații, pe care le încheie cu propoziția: „şi îmi asum responsabilitatea pentru asta". Acest exercițiu permite clientului să integreze propriile percepții şi comportamente.
  - *d.1.2.3. Exagerarea* – clienții accentuează anumite mişcări sau gesturi mai puțin amuzante, pătrunzându-le, astfel, mai bine înțelesul.
  - *d.1.2.4.„Îți pot oferi o propoziție?"* – Consilierul, care este conştient de faptul că în ceea ce spune clientul sunt implicate atitudini şi mesaje ascunse, îl întreabă pe acesta dacă, oferindu-i o propoziție pe care să o

repete, i se vor mai clarifica gândurile. Dacă consilierul va avea dreptate cu privire la mesajul ascuns, clientul va fi mai pătruns pe măsură ce va repeta mesajul.

- D.2. **Experimente** – sunt activități care se dezvoltă prin relația consilier-client. Nu sunt planificate, iar ceea ce se învață reprezintă adesea o surpriză pentru ambii parteneri din relație.

E. Evaluarea teoriei gestaltiste

E.1. Evaluarea aspectelor pozitive

- Ajutorarea oamenilor implică acceptarea tuturor aspectelor vieții, un individ neputând să fie înțeles fără a fi luat în considerare ca întreg, într-un mediu actualizat;
- Ajută clientul să se focalizeze asupra acțiunilor neterminate, pentru ca, în momentul în care le realizează, să existe premisele unei vieți mai productive;
- Acțiunea primează, nu vorba. Activitatea ajută clienții să experimenteze procesul schimbării şi să facă progrese mai rapide.
- Permite o utilizare flexibilă, fără a se limita la câteva tehnici. Orice activitate care poate ajuta clienții să devină mai integrați poate fi dezvoltată prin terapia gestaltistă.
- Este potrivită pentru tulburări afective, stări de anxietate, tulburări somatice, de adaptare, probleme interpersonale şi profesionale.

E.2. Limite ale abordării gestaltiste

- Îi lipseşte o bază teoretică puternică. Unii critici consideră consilierea gestaltistă ca un cumul al experiențelor şi tehnicilor, susținând că este ateoretică. În susținerea acestei poziții, ei invocă un citat din lucrările lui Perls: „Pierde-ți mintea şi revino la sensul tău!”.
- Are în vedere doar ceea ce se întâmplă „acum” şi modul în care se petrece – „cum”. Aceste principii nu îngăduie o interiorizare şi o schimbare pasive, pe care unii clienți sunt mai dispuşi să le realizeze.
- Se eschivează de la diagnostice şi testări, deşi există persoane care au nevoie de ele.
- Există terapeuți gestaltişti care aleg din teorie doar ceea ce consideră potrivit pentru clienții lor;
- Este criticată pentru preocuparea de dezvoltare individuală şi autofocalizată. Nucleul îl reprezintă sentimentele şi descoperirile personale. Între teoriile de consiliere axate pe dezvoltarea individuală, terapia gestaltistă este aşezată la o extremă.

II. 7. Teoria existențialistă

Abordarea existențialistă în consiliere este unică prin diversitatea formulărilor. O parte dintre reprezentanți – Soren Kierkegaard, Fyodor Dostoievski, Jean-Paul Sartre, Albert Camus, Edmund Husserl, Friedrich Nietzsche, Martin Buber, Victor Frankl, Martin Heidegger, Sidney Jourard, Abraham Maslow, Irvin Yalom, Rollo May, Clemmont Vontress, Clark Moustakas – au câteva idei în comun: importanța anxietății, a valorilor, a libertății, a responsabilității în viața umană şi o accentuare a căutării înțelesurilor, dar se diferențiază prin accente: Dostoievski sublinia importanța conştiinței, Kierkegaard s-a concentrat asupra anxietății umane şi a spaimei, în timp ce Buber s-a orientat spre tratarea persoanelor şi a interrelațiilor printr-o legătură de tipul „I"-„Thou". Un impact semnificativ asupra consilierii l-au avut Rollo May[41] şi Victor Frankl.[42]

A. Repere teoretice

Existențialiştii susțin că oamenii îşi trăiesc viața în funcție de alegerile pe care le fac. Frankl – autorul *logoterapiei* – consideră că şi într-un lagăr nazist ai posibilitatea să faci alegeri, cum ar fi aceea de a rămâne în viață.

Existenţialismul se concentrează asupra libertății de alegere şi a acțiunii care o însoțeşte: oamenii sunt priviți ca autori ai propriei vieți şi sunt responsabili pentru fiecare decizie pe care o iau.

Spre exemplu, oamenii dedicați serviciilor destinate altora, prieteniei, dezvoltării de sine în interiorul comunității sau a mediului familial, pot avea, aşa cum susținea Abraham Maslow, „experiențe de vârf": ei se simt într-adevăr integrați şi conectați cu universul într-un mod emoțional. Pe de altă parte, cei care sunt indulgenți cu ei înşişi pot simți o lipsă de norme şi de valori, experimentând ceea ce numea Frankl un „vacuum existențial".

În acord cu Frankl (1962, p. 113), înțelegerea vieții se modifică încontinuu, nu încetează niciodată, fiecare putând recurge la trei modalități:

- realizând o acțiune – prin împlinirea unui scop;
- prin experimentarea unei valori – în natură, cultură, dragoste;

[41] May, R. – 1939, *The Art of counseling*, Abingdon-Cokesbury, New York; 1950, 1977, *The Meaning of Anxiety*, Norton, New York; 1969 – *Love and Will*, Norton, New York; 1975 – *The Courage to Create*, Bantam, New York.

[42] Frankl, V. – 1962 – *Man's Search for Meaning*. An introduction to logotherapy, Washington Squire Press, New York; 1969 – *The Will to meaning: Fpundations and application for logotherapy*, New American Library, New York.

- prin suferință – găsirea unei atitudini corespunzătoare în fața sorții neschimbătoare.

Existențialiştii consideră că psihopatologia reprezintă un eşec, prin încercarea de a înțelege schimbările şi de a conduce spre maxim potențialul cuiva. Alegerile pot fi efectuate, dar din cauza anxietății implicate în acțiune, potențialul rămâne nerealizat.

Anxietatea este adesea asociată paraliziei, deşi May (1969) o considera motivantă şi sănătoasă, deoarece ajută oamenii să se schimbe. Clienții pot părăsi şedințele de consiliere simțind mai multă anxietate decât au avut la început, dar, în asemenea cazuri, ei sunt conştienți de stare, utilizând-o în mod constructiv. Astfel, existențialismul se concentrează asupra înțelesurilor anxietății în viața umană. Accentele vizează viața interioară şi autenticitatea individului, în căutarea valorilor vieții. Fiind conştient de sentimente şi de natura finită a existenței umane, individul poate realiza schimbări sănătoase, semnificative.

B. Rolul consilierului

Consilierul existențialist nu are anume sarcini agreate, totuşi este atent la client, în ansamblu, urmărind vocea, postura, expresia facială, chiar şi îmbrăcămintea sau eventuala mişcare accidentală a corpului (May, 1939, p. 110).

Rolul de bază al consilierului existențialist este de a fi autentic cu clienții şi de a intra într-o relație personală profundă cu ei. Nu este neuzual pentru un astfel de consilier să împărtăşească experiențe personale cu clientul, pentru a întări relația şi pentru a-l ajuta pe acesta să se realizeze şi să lupte pentru viață. Dacă se concentrează asupra relației față în față, consilierul va identifica mai uşor reciprocitatea, plenitudinea şi dezvoltarea legăturii terapeutice.

Consilierul serveşte clientului ca model pentru atingerea potențialului individual şi în luarea deciziilor, se concentrează asupra ajutorării clientului să experimenteze trăiri subiective, să obțină o înțelegere de sine cât mai clară şi să se îndrepte spre stabilirea unui nou mod de ființare în lume. Accentele se orientează spre o viață productivă în prezent, şi nu spre recuperarea trecutului personal. Consilierii existențialişti nu utilizează testele psihologice, nici nu fac apel la diagnostice de genul DSM-IV, deşi acestea conțin parametri pentru câteva nivele ale anxietății.

C. Scopuri

Scopurile existențialiştilor includ ajutorarea clienților să realizeze importanța responsabilității, a conştientizării, a libertății şi potențialului. Existențialiştii speră că, pe parcursul consilierii, clienții vor deveni mai responsabili pentru viața lor. Scopul terapiei îl contituie îndrumarea clienților în experimentarea reală a existenței. În timpul procesului, clientul este eliberat de calitatea de observator al evenimentelor, devenind un făuritor de activități personale care au, de data aceasta, înțeles.

În parte, clientul devine mai responsabil datorită relației construite împreună, în timpul sesiunilor de consiliere. Relația îi creează clientului posibilitatea de a fi mai conştient de libertatea personală. Se realizează, astfel, unul dintre scopurile majore ale consilierii: schimbarea orientării de la cadre de referință exterioare spre unele interioare, contând evaluările proprii şi nu judecățile altora.

Un alt scop se referă la sprijinirea clientului în conştientizaea propriei existențe – orientându-i atenția spre unicitate, ajutându-l să îşi îmbunătățească relațiile cu ceilalți, asistându-l în împlinirea dorinței de a înțelege şi încurajându-l în procesul de luare a unei decizii, fie pentru trecut, fie pentru viitor (May, 1975).

D. Tehnici

Abordarea existențialistă are mai puține tehnici decât oricare alt model de consiliere. Paradoxal, acest punct nevralgic poate fi considerat punct tare deoarece îi îngăduie consilierului să împrumute idei şi să aplice o varietate de abilități personale şi profesionale. „Abordarea ființelor umane numai prin intermediul tehnicilor presupune manipularea lor", spunea Frankl (1967, p. 139), or, manipularea este exclusă din acest model. Astfel, existențialiştii sunt liberi să utilizeze tehnici diversificate – cum ar fi desensibilizarea şi asocierea liberă – sau să se disocieze în întregime de practici prescrise.

Clienții beneficiază de abilitățile consilierului existențialist, care se adresează nevoilor lor într-un mod personalizat şi diversificat. Un exemplu pentru această abordare poate fi sesizat în cazul celor care se află în situații de pierdere a ceva sau cuiva – persoane depresive care tind să adopte strategii focalizate pe emoții, dar şi persoane care nu sunt depresive – utilizând strategii multiple. Important este ca fiecare consilier care aderă la această abordare să fie gata să lucreze într-o manieră deschisă şi interogativă, acceptând adevărul unic al fiecărui individ.

Câteva perspective asupra binelui, adevărului şi frumosului sunt esențiale în înțelegerea vieții personale şi a societății umane. Uneori, încercarea de a găsi adevărul cuiva presupune căutarea în ambiguitate.

Cea mai puternică şi eficientă tehnică pe care o deține consilierul existențialist este *relația cu clientul*, accentele fiind pe *autenticitate*, *onestitate şi spontaneitate*. În mod ideal, consilierul transcende propriile nevoi, ocupându-se de ale clientului. El este deschis, face dezvăluiri despre sine, ajutându-l astfel de client să intensifice căutarea propriilor sentimente şi să înțeleagă experiențele.

Consilierii existențialişti utilizează adesea *confruntarea*: clienții sunt confruntați cu ideea responsabilității fiecăruia pentru propria viață. Se utilizează, de asemenea, *exerciții imaginative*, *exerciții de conştientizare* şi *activități orientate spre scop*, din alte modele. Solicitându-i clientului să se vadă peste cinci ani, acesta este capabil să conştientizeze alegerile pe care le face acum.

E. Evaluarea abordării existențialiste

E.1. Aspecte pozitive

- Subliniază unicitatea individului;
- Recunoaşte natura bivalentă a anxietății – pozitivă şi negativă – şi rolul ei în luarea unor decizii sănătoase;
- Sprijină o teorie sistematică a consilierii, oferind consilierilor accesul spre filosofie şi literatură, ca surse de informare şi iluminare asupra naturii umane.
- Subliniază dezvoltarea umană continuă şi-i oferă clientului speranță, prin lecturile directe şi întâlnirile cu consilierul;
- Este eficientă în situațiile de consiliere multiculturală, deoarece perspectiva globală asupra existentei umane îi permite consilierului să se focalizeze asupra persoanei într-o manieră „I-Thou" fără a lua în considerare aspectele etnice sau experiența sociala anterioară;
- Ajută conectarea indivizilor la problemele universale: apărarea păcii, asigurarea bunăstării sociale etc.;
- Poate fi combinată cu alte perspective şi metode – cum ar fi cele bazate pe principiile de învățare şi pe comportamentalism – pentru a trata probleme extrem de dificile, cum ar fi alcoolismul.

E.2. Limite ale consilierii existențialiste

- Abordarea nu a produs un model bine dezvoltat pentru consiliere – critică adusă, în special de către specialiştii în stadialitate;
- Îi lipsesc programele educaționale de pregătire. Fiecare practician este unic. Astfel, unicitatea este valorizată, lăsând prohibită ideea învățării sistematice a unei teorii.
- Este dificil de implementat datorită naturii sale subiective, îi lipseşte uniformitatea de la care pot porni consilierii începători, pe care o pot înțelege;
- Este mai apropiată de filosofia existențialistă decât de alte teorii din consiliere.

II.8. Terapia realității

Terapia realității este o teorie de consiliere relativ nouă, accentuând schimbările pe care oamenii le pot face în acțiunile şi gândurile lor. Are o bază fenomenologică şi un nucleu existențialist. Susține că lumea internă a oamenilor are cea mai mare influență în alegerea unui comportament. Este orientată spre acțiune, concretă, didactică, directivă, comportamentală şi cognitivă în acelaşi timp. Mai mult, terapia realității se remarcă prin împlinirea nevoilor psihologice şi natura preventivă.

Autorul acestei teorii este William Glasser. Fervent opozant al orientărilor psihanalitice, a căutat o abordare mai uşor de înţeles şi de utilizat atât de specialişti, cât şi de public. A verificat teoria în mediul şcolar, asupra grupurilor de tineri delincvenţi, în cercetări privind identitatea şi dependenţa, pentru ca, începând cu anii 1980 să aibă în atenţie şi teoria controlului, susţinând că primim din exterior doar informaţii, iar comportamentele sunt generate din interior.[43]

A. Repere teoretice

Terapia realităţii nu conţine o explicaţie comprehensivă asupra dezvoltării umane, aşa cum este în sistemul freudian, ci referiri la câteva aspecte ale vieţii şi naturii umane. Glasser a întemeiat această orientare pe trei mari *principii*:

1. fiinţa umană operează la nivelul conştientului, instinctele şi forţele inconştiente neavând nici un rol;
2. există o forţă a sănătăţii / creşterii în fiecare persoană, manifestată la nivel psihic şi fizic;
3. autodeterminarea.

Din punct de vedere fizic, există nevoia asigurării şi utilizării unor elemente de bază: hrană, apă, adăpost. Aceste aspecte controlează comportamentul de supravieţuire: respiraţie, digestie etc., fiind asociate cu nevoile „creierului vechi" deoarece sunt dictate de organism.

Nevoile psihologice sunt asociate cu cele ale „noului creier" fiind mult mai importante pentru societate:

- nevoia de apartenenţă: de a avea prieteni, familie, dragoste;
- nevoia de putere: de stimă de sine, recunoaştere şi competiţie;
- nevoia de libertate: de a face alegeri şi a lua decizii;
- nevoia de distracţie: de a juca, de a râde şi învăţa, de recreere.

Asociată acestor nevoi psihologice este cea de identitate, împlinită prin acceptarea, ca persoană, de către ceilalţi. Importantă în acest proces este experimentarea dragostei şi a unor acţiuni care contează, care au valoare. Când acestea se întâmplă, persoana va dobândi cu succes o identitate. Cei ale căror nevoi nu vor fi împlinite vor ajunge la o falsă identitate, la o personalitate greu de adaptat, caracterizată prin lipsa încrederii şi tendinţa de a renunţa uşor. Identitatea personală precede performanţa,

[43] Lucrari reprezentative: Glasser, William – 1961, *Mental health or mental illness*, Harper & Row, New York; 1965, *Reality therapy: A new Approach to psychiatry*, Harper & Row, New York; 1972, *The Identity Society*, Harper & Row, New York; 1976, *Positive addiction*, Harper & Row, New York; 1981, *Stations of the mind*, Harper & Row, New York; 1984*: Control theory: A new explanation of how we control our lives*, Harper & Row, New York.

deoarece „aproape oricine se angajează mai mult în căutarea acceptării din partea celorlalți decât în realizarea cu succes a unei sarcini", consideră Glasser (1972, p. 10).

Pentru teoria lui Glasser există două etape critice în viața copiilor: între 2 şi 5 ani, iar apoi între 5 şi 10 ani. În prima etapă copiii învață uşor abilitățile de socializare cu cei din mediul apropiat: părinți, frați, prieteni, începând să se confrunte cu frustrări şi dezamăgiri. Acum ei au nevoie în special de dragostea, acceptarea, îndrumarea şi implicarea părinților, aspecte în a căror absență se poate dezvolta o identitate falsă. Între 5 şi 10 ani se poate contura, de asemenea, o falsă identitate, din cauza dificultăților de socializare şi a problemelor de învățare din primii ani de şcoală.

Terapia realității susține că învățarea umană este un proces realizat pe parcursul întregii vieți: *suntem ceea ce facem sau prin extindere, suntem ceea ce învățăm să facem.*[44] Dacă persoana nu învață ceva în primii ani de viață, spre exemplu cum să relaționeze cu ceilalți, poate învăța aceasta şi mai târziu, schimbându-şi, astfel, identitatea.

Cel de-al treilea element ale terapiei realității provine din teoria controlului: oamenii au imagini mentale ale nevoilor lor şi se comportă în acord cu acestea. Astfel, omul este în ultimă instanță, autodeterminat. El se comportă astfel încât să primească ceva care să concorde cu percepțiile lui, să îşi satisfacă nevoile din prezent. Astfel, sistemul perceptual se alătură celor comparativ şi comportamental. Prin modelul comportament – control – percepții, Glasser susține că persoana creează comportamente, inclusiv pe cele de genul halucinațiilor, pentru a satisface anumite imagini interne, care sunt percepțiile: comportamentul nostru este încercarea constantă de controlare a percepțiilor" (Glasser, 1981, p. 53).

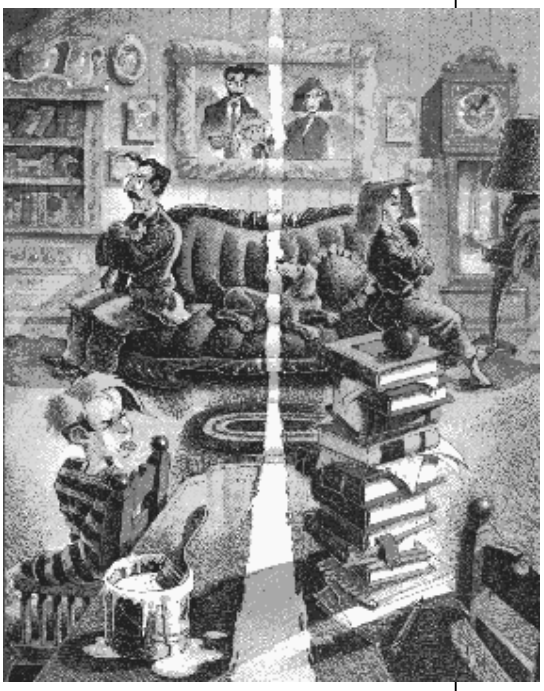

B. Rolul consilierului

Consilierul este în primul rând un profesor şi un model acceptând clientul într-un mod implicativ şi călduros, concentrându-se asupra gândurilor şi acțiunilor dezvăluite. Pentru aceasta utilizează verbe la timpul prezent, accentuând, astfel, alegerile clientului. Interacțiunea consilier-client se concentrează asupra comportamentelor pe care clientul ar vrea să le schimbe şi modalitatea de a face ca aceste dorințe să devină realitate – prin acțiuni pozitive, constructive.

[44] Glasser, W., Zunin, L. – 1979, „Reality therapy", in (Ed.: R. Corsini) *Current psychotherapies*, ed. a II-a, Peacock, Itasca, pp. 302-339.

Consilierul care alege această abordare nu utilizează teste, diagnostice, interpretări sau alte analize ale acțiunilor clientului, în afara întrebărilor de genul: „Ce faci acum?" şi „Asta merge?". De asemenea, nu se concentrează asupra experiențelor din copilărie, a aspectelor subconştientului, a bolilor mentale, a acuzelor sau a modalităților de interacțiune stimul-răspuns.

C. Scopuri

- ajutorarea clientului să devină mai puternic din punct de vedere psihologic şi rațional, adică autonom şi responsabil pentru comportamentele care îi afectează pe el şi pe ceilalți.
- sprijinirea clientului pentru a-şi clarifica scopurile şi motivațiile acestora;
- întocmirea unui plan realist pentru împlinirea dorințelor şi nevoilor personale;
- construirea unei relații între consilier şi client bazată pe înțelegere, acceptare, empatie şi pe disponibilitatea consilierului de a-şi exprima încrederea în capacitatea de schimbare a clientului.
- focalizarea asupra comportamentului şi a prezentului–fiind controlabile de către client.
- eliminarea pedepselor şi a scuzelor din viața clientului.

Toate aceste proceduri împuternicesc clientul şi îi permit să fie mai productiv.

D. Tehnici

Terapia realității utilizează, în general, tehnici orientate spre acțiune, printre cele mai eficiente fiind: predarea-învățarea, umorul, confruntarea, jocul de rol, feedback-ul, implicarea, formularea unor planuri specifice şi contractarea.

Predarea-învățarea constituie principala tehnică în terapia realității, Glasser gândind-o ca o situație de învățare specializată, prin trei proceduri:

- implicarea consilierului şi a clientului, acesta din urmă începând să studieze realitatea şi să sesizeze modul în care un comportament este nerealist;
- consilierul respinge comportamentul nerealist al clientului, dar nu pe el ca persoană;
- consilierul învață clientul noi modalități de împlinire a nevoilor în cadrul realității.

Una dintre strategiile utilizate de consilierul care adoptă terapia realității este **orientarea pozitivă**: vorbeşte, se focalizează, reîntăreşte planurile şi comportamentele pozitive şi constructive.

Umorul este înțeles ca abilitatea de a vedea absurdul dintr-o situație şi de a vedea lucrurile dintr-o perspectivă amuzantă şi diferită. Abilitatea de a râde de sine promovează capacitatea de schimbare, deoarece situația apare într-o modalitate nouă şi

interiorizată. Nu se utilizează umorul pentru remarci sarcastice deoarece deteriorează relația de consiliere şi are efecte adverse asupra procesului de schimbare.

Alte tehnici, precum ***confruntarea, jocul de rol*** sunt asemănătoare celor din alte abordări. Prin confruntare, consilierul întreabă clientul îl legătură cu un comportament, pentru a-l face să accepte responsabilitatea pentru acțiunile sale. Particularitatea jocului de rol în terapia realității constă în aducerea trecutului sau a viitorului în prezent, evaluând ce s-ar întâmpla, ce ar fi diferit. Jocurile de rol sunt urmate îndeaproape de feedback-ul consilierului.

Terapia realității utilizează sistemul VFEP propus de Wubbolding[45], constând în:

- a afla ce Vrea clientul;
- a afla ce a Făcut;
- a Evalua punctele de sprijin în acțiunea lor;
- a Planifica comportamentele viitoare.

Scopurile şi tehnicile terapiei realității sunt cuprinse într-un *ghid* secvențial cu 8 paşi:

1. stabilirea relației;
2. concentrarea asupra comportamentului prezent;
3. evaluarea comportamentului de către client;
4. dezvoltarea unui plan de acțiune sau a unui contract;
5. obținerea unui angajament din partea clientului;
6. neacceptarea scuzelor;
7. permiterea unor consecințe rezonabile, dar refuzarea pedepselor;
8. refuzul împotmolirii clientului.

Consilierul va şti de unde să înceapă demersul său, dar stabilirea unei relații cu clientul este procedura cea mai importantă în terapia realității. Eşecul acestei acțiuni – perpetue – va influența implicarea ulterioară.

În următorul pas, dacă se modifică comportamentul, vor fi schimbate şi gândurile şi trăirile aferente. Apoi, comportamentele care nu îl ajută pe client să îşi împlinească nevoile îl îndepărtează de sine şi de ceilalți. Dacă clientul va recunoaşte că un anume comportament este neproductiv va fi motivat să îl modifice, altfel procesul terapeutic se întrerupe. De aceea este esențial ca aceasta evaluare să o facă clientul, nu consilierul.

După evaluare, clientul se va concentra spre conceperea unui plan pentru schimbarea comportamentelor, în care le va menționa pe cele pe care le va face, nu pe cele pe care le va elimina. Dacă va fi scris, acest plan îl va angaja într-o măsură mai mare. Consilierul îi va comunica neacceptarea scuzelor, a pedepselor sau a blamării.

[45] Wubbolding, R. – 1988, *Using reality therapy*, Harper/Colins, New York.

E. Evaluarea

E.1. Avantaje ale utilizării terapiei realității

- poate fi utilizată în multiple situații şi spații – abuzul de substanțe, pentru tulburări ale conduitei, în închisori, centre de criză, şcoli, centre de reabilitare, clinici de îngrijire a sănătății mentale;
- pot beneficia de ea persoane diferite: copii, adolescenți, adulți, vârstnici, în cuplu, grup şi familie;
- este concretă, permițând ajustări şi evaluarea fiecărui progres realizat;
- poate fi realizată într-un timp scurt, fiind limitată la câteva sesiuni;
- clienții lucrează cu obiective conştiente şi verificabile, care pot fi repede atinse;
- susține responsabilitatea şi libertatea individului, fără a-l blama sau critica;
- se poate utiliza în rezolvarea conflictelor.

E.2. Limite ale terapiei realității

- Accentuând prezentul, ignoră aspecte precum istoria personală sau subconştientul;
- Nu se poate utiliza în rezolvarea traumelor din trecut;
- Susține că toate traumele mentale pot face față evenimentelor externe – Glasser considerând boala mentală ca o alegere a individului care îl ajută să controleze lumea. Ignoră astfel aspectele biologice, motiv pentru care unii critici o consideră naivă sau iresponsabilă.
- Este prea simplă, îi lipseşte perspectiva comprehensivă;
- Este susceptibilă de a deveni moralizatoare deoarece un practician prea zelos îi va putea impune clientului anumite valori;
- Este dependentă de stabilirea unei bune relații între consilier şi client în absența căreia practicianul poate stabili scopuri, gândi planuri sau grăbi implicarea;
- Depinde de comunicarea cu dublu sens, ceea ce limitează ajutorul acordat unui client care, din diferite motive nu-şi poate exprima adecvat nevoile, opțiunile şi planurile.

Temă de verificare

?

Realizați, pentru capitolul al II-lea, tema specificată la începutul cursului.

III. Forme de consiliere în asistența socială

III.1. Consilierea individuală

III.1.1. Repere explicative

Există preocuparea de identificare a celei mai eficiente abordări de consiliere pentru o situație. Ca răspuns la o astfel de acțiune, se înregistrează unele voci care susțin importanța preluării unei *metode* adecvate într-un caz anume, dar şi altele care evidențiază importanta *relației* în orice orientare. Fiecare consilier adoptă, în general o orientare teoretică unică sau una eclectică. Din prima categorie, cele mai des întâlnite metode şi principii de acțiune provin din tradiția psihodinamică – Freudiană, Jungiană, Kleiniană, a relațiilor obiectuale -, din cea umanistă – centrată pe persoană, gestaltistă, analiza tranzacțională – sau din cea cognitiv-comportamentală – comportamentală, cognitivă, rațional-emotivă.

Fiecare abordare din consiliere constituie un cadru explicativ, o schemă conceptuală care oferă explicații pentru preocupările clientului, pentru aspectele considerate terapeutice şi, de asemenea, un set de sarcini de îndeplinit împreună în cabinetul de consiliere şi continuate de către client în afara acestui spațiu.

În consilierea rațional-emotivă, spre exemplu, nucleele explicative sunt constituite din:

- rolul important pe care îl joacă credințele iraționale;
- sarcina consilierului de a-l ajuta în provocarea, identificarea şi modificarea – prin gânduri şi fapte – acestor credințe iraționale;
- din rolul clientului de a continua aceste exerciții şi în afara spațiului de consiliere.

Se consideră că fiecare abordare în consilierea individuală se concentrează asupra uneia dintre dimensiunile: *comportament, afecte, senzații, imaginație, cogniție, relații interpersonale şi funcții fiziologice.*

Astfel, abordarea umanistă porneşte de la dimensiunea afectivă, de la cunoaşterea de sine şi relațiile interpersonale, cea psihodinamică nu se axează în special pe nici una dintre cele şapte dimensiuni, dar urmăreşte existența conflictelor subconştiente şi modalitatea de manifestare a acestora. Orientarea cognitiv-comportamentală tinde să

evidențieze cogniţiile, imaginația şi comportamentul ca întreg, considerat produs al proceselor cognitive.

III.1.2. Sarcini ale consilierului

Într-o consiliere individuală eficientă, atât terapeutul, cât şi clientul sunt de acord asupra a două acțiuni:

- înțelegerea problemelor clientului;
- orientarea sarcinilor în serviciul obiectivelor clientului.

Este foarte probabil ca respectivul client să preia perspectiva consilierului şi să acționeze pornind de aici. Extinzând această idee, putem spune că o consiliere ineficientă este provocată de utilizarea – de către actorii implicați – a unor cadre explicative divergente. Astfel, clientul nu va înțelege sarcinile de îndeplinit sau scopul acestora, iar consilierului nu-i vor fi clare propriile atribuții şi responsabilități.

Unii consilieri îşi propun deliberat să-şi educe clienții în spiritul schemei conceptuale agreate şi a acțiunilor susținute de aceasta, în timp ce alții lasă clienții să învețe implicit. Spre exemplu, o persoană care s-a prezentat la un consilier care agrea abordarea centrată pe client a fost uluită la prima întrevedere constatând că i se cere să vorbească despre propriile trăiri. După ce a înregistrat unele succese de pe urma consilierii, a înțeles că a vorbi despre sentimente este terapeutic. Or aceasta a încurajat-o să continue angajarea în procesul de consiliere.

În afara consilierilor individuali care utilizează diverse orientări teoretice în munca lor, mulți practicieni preferă perspectiva consilierii ca proces, în care introduc unele elemente din modelele practice.

Modelul lui Egan[46], spre exemplu, promovează consilierea ca pe un proces de dezvoltare cu mai multe stadii, în care sunt solicitate diferite abilități. Succesul acestui proces de dezvoltare depinde de relația stabilită între consilier şi client. În primele stadii ale procesului, consilierul se străduieşte să dezvolte o relație de lucru cu clientul şi să îl ajute în explorarea preocupărilor – în termeni din ce în ce mai concreți şi mai clari. Apoi, clientul este ajutat să dezvolte noi perspective, din care să selecteze bazele unei viitoare acțiuni. În următorul stadiu, consilierul ajută clientul să construiască şi să se angajeze în desluşirea de noi opțiuni în atingerea scopurilor. În final, îl încurajează pe client să îşi atingă scopurile, prin:

- dezvoltarea unei ample strategii de acțiune;
- evaluarea şi selectarea activităților;
- formularea planurilor de acțiune;
- implementarea strategiilor.

[46] Egan, G. – 1990, *The Skilled Helper. A Systematic Approach to Effective Helping*, ed. a IV-a, Brooks/Cole, Pacific Grove, SUA

În timp ce Egan subliniază abilități specifice necesare consilierilor în fiecare stadiu, în fapt, cei care optează pentru un astfel de model pot utiliza un spectru mai amplu de abilități decât cele prescrise.

Utilizarea competentă a priceperilor în fiecare stadiu depinde, în parte, de experiențele de formare ale consilierului, dar şi de înclinațiile personale şi de temperament. Ca rezultat, programele de formare a consilierilor – dacă aceştia îşi propun să susțină clienții pe parcursul întregului ciclu de dezvoltare – solicită o atenție specială în privința abilităților.

III.1.3. Motivații ale consilierilor

Dintr-un număr de interviuri realizate de Windy Dryden[47], motivațiile evidențiate de consilierii care preferă abordarea individuală înscriu:

- Consilierea individuală, prin natura ei, antrenează clientul într-o situație de maximă confidențialitate. Este indicată atunci când pentru un client este importantă dezvăluirea, fără teama că altcineva va folosi în detrimentul lui informațiile rostite. Unii clienți sunt anxioşi cu privire la modul în care ceilalți, spre exemplu din grupul de consiliere, vor reacționa la dezvăluiri. De asemenea, clienții care altfel nu lasă la iveală materiale „confidențiale" sunt mai potriviți pentru consilierea individuală. Ca şi în alte situații, transferul către alte forme de consiliere poate fi realizat mai târziu, în momentul în care clientul va fi mai capabil şi mai dispus să se autodezvăluie.
- Consilierea individuală, prin natura ei diadică, oferă oportunitatea unei relații mai strânse între consilier şi client în comparație cu situațiile în care ar mai participa încă o persoana. Acest factor poate fi important pentru acei clienți care nu se implică în relații strânse cu persoane semnificative din viața lor şi pentru care consilierea de grup, spre exemplu, poate fi, inițial, prea înspăimântătoare.
- Consilierea individuală poate conduce spre cele mai bune rezultate în acțiunea de formare, fiind, astfel, potrivită pentru clienții care datorită stării mintale actuale sau a vitezei de învățare, solicită toată atenția consilierului. Acest aspect se impune subliniat în special pentru clienții care sunt confuzi şi care pot fi distraşi de complexitatea interacțiunilor din alte arii terapeutice.
- Consilierea individuală îşi găseşte sensul terapeutic atunci când problemele majore ale clientului implică mai mult relația cu sine, decât cu alții.
- Consilierea individuală poate fi de ajutor în special pentru clienții care doresc să se diferențieze de ceilalți – spre exemplu cei care au decis să părăsească o relație şi doresc să facă față problemelor individuale pe care acest lucru le implică. Aici, pot fi utile însă câteva întâlniri împreună cu partenerul, în special când vorbim de conciliere.
- Consilierea individuală poate fi arena unor alegeri ale clientului care doreşte să exploreze opțiunile – spre exemplu cei nefericiți în căsnicie, dar încă nehotărâți asupra

[47] Dryden, Windy – 1984, „Therapeutic arenas", in vol. *Individual Therapy in Britain*, Harper&Row, Londra

unei decizii: să părăsească relația sau să o îmbunătățească. Prezența altor persoane ar putea inhiba astfel de indivizi în explorarea ramificațiilor alegerilor lor.

- Poate fi utilă pentru consilieri schimbarea temporară a stilurilor terapeutice, în scopul minimalizării riscurilor presupuse de interacțiuni nepotrivite, dar consilierea individuală îi oferă terapeutului posibilitatea de a diferenția stilurile interacționale, fără preocuparea unor efecte adverse.
- Consilierea individuală este benefică în special pentru clienții care au dificultăți marcante în împărțirea timpului terapeutic cu alți clienți.
- Consilierea individuală se poate adresa celor care ar monopoliza discuția într-un grup, dar şi celor prea retraşi ori vulnerabili într-o consiliere familială.

III.1.4. Relația interpersonală în consilierea individuală

Tradițiile majore din consiliere privesc relația terapeutică în diferite moduri:

- în abordarea psihanalitică relația este „ca şi cum" consilierul ar fi o persoană semnificativă din trecutul clientului;
- în abordarea umanistă, mai ales în consilierea centrată pe client, relația este accentuată în prezent, fiind considerată un vehicul spre schimbarea terapeutică. Un factor curativ important îl constituie aici percepția pe care o are clientul despre consilier: înțelegător şi preocupat în mod autentic de dezvoltarea celui care a apelat la serviciile lui.
- în abordările comportamentaliste relația este privită ca una reală, centrată pe prezent, având un rol de facilitare a realizării sarcinilor terapeutice. Un astfel de consilier este văzut în primul rând ca un educator, al cărui rol major este sprijinirea clientului în achiziționarea unor noi deprinderi cognitive şi comportamentale, pe care să le aplice apoi şi în afara sesiunilor de consiliere.

Cei mai mulți consilieri însă sunt de acord cu privire la importanța acestei relații în reuşita şedințelor de consiliere. Caracterizată prin *încredere* şi *respect* de ambele părți, prin *autenticitate*, o bună relație creează siguranța necesară dezvăluirii şi explorării preocupărilor clientului. Prea puternica ori prea puțina implicare din partea consilierului sunt în dauna clientului.

O bună relație de consiliere, prin care consilierul dă dovadă de o înțelegere empatică, de o grijă autentică şi de respect, ajută clientul:

- să se angajeze într-o eliberare emoțională şi în autoexplorare;
- să se detaşeze de frica introspecției;
- să înceapă să exploreze diverse aspecte ale situațiilor de viață în care este implicat;
- să vadă diferit pe alții, lumea din jur;
- să se îndrepte spre acceptarea de sine: ca ființă umană, cu slăbiciuni şi defecte;

- să identifice propriile resurse ascunse, să le utilizeze în afara întâlnirilor de consiliere;
- să-şi îmbunătățească relațiile în vederea atingerii obiectivelor personale.

Unii clienți doresc să dobândească prin consiliere noi priceperi, pe care să le utilizeze în viața de zi cu zi. Se apreciază că rădăcinile unei astfel de reuşite se află în funcțiile de facilitare ale relației de consiliere.

Aceste aspecte se stabilesc de către fiecare consilier în urma întâlnirilor de evaluare. Dar odată luată, decizia urmării unei consilieri individuale nu este şi definitivă. Astfel, un client poate să participe, mai întâi, la o întâlnire individuală, după care să se alăture unui grup de consiliere, dacă preocupările intrapsihice şi interpersonale au mai multe în comun cu această formă de ajutorare. Unii clienți pot participa concomitent la sesiuni de consiliere individuală şi de grup – mai ales pentru situațiile în care se lucrează individual cu clientul, etapă cu etapă, urmând ca apoi să experimenteze noile situații în prezența altora. De asemenea, un consilier se poate întâlni cu clienții săi şi în sesiunile individuale şi în cele de grup, ocaziile de explorare şi sprijinire fiind mai complexe. În schimb, nu i se recomandă terapeutului să continue consilierea începută individual prin una de cuplu sau familială deoarece diada creată anterior are o istorie, un conținut ascuns celuilalt partener sau membrilor familiei. În acelaşi timp, alianța creată anterior ar împiedica dezvoltarea unei relații productive pentru toți participanții – cu cât mai îndelungată va fi perioada petrecută de client în consilierea individuală, cu atât mai mult acest aspect va constitui o problemă pentru ceilalți, dar şi pentru el, putând să se simtă stânjenit în noul cadru.

III.1.5. Evaluarea consilierii individuale

III.1.5.1. Situații în care se recomandă consilierea individuală

Se sugerează utilizarea consilierii individuale în următoarele situații:

- când clientul este într-o stare de criză;
- când confidențialitatea este esențială în protejarea clientului;
- când testele de interpretare se leagă de conceptul de sine;
- când clientul are o frică neobişnuită de exprimare verbală;
- când clientul este greoi în utilizarea abilitaților de interrelaționare cu ceilalți;
- când clientul are o conştientizare foarte limitată a propriilor sentimente, motivații şi comportamente;
- când este implicat un comportament sexual deviant;
- când nevoia clientului de atenție este prea mare pentru a putea fi administrată în grup.

III.1.5.2. Situații nepotrivite pentru consilierea individuală

- Pentru clienții care pot deveni dependenți de consilier, în special când o astfel de dependență devine determinantă. Astfel de clienți vor fi mai adecvat tratați într-o consiliere în grup.
- Prin natura sa diadică, consilierea individuală poate duce la un grad nepermis de apropiere între terapeut şi client, or un astfel de nivel al intimității este contraindicat.
- Pentru clienții care consideră consilierea individuală foarte confortabilă, este contraindicată. Plecând de la ideea că procesul de schimbare este susținut în situațiile în care există un nivel optim al stimulării, consilierea individuală poate să nu ofere o provocare suficientă pentru astfel de clienți.
- Este neproductivă aplicarea consilierii individuale clienților care au beneficiat anterior de multiple şedințe de consiliere, dar încă mai au nevoie de sprijin terapeutic.
- Pentru clienții asupra cărora alte modele ar avea un impact terapeutic mai mare, consilierea individuala nu este recomandată. Clienții care sunt ruşinoşi, retraşi şi temători în preluarea riscurilor vor beneficia în mai mare măsură de consilierea de grup – dacă pot fi încurajați să participe la astfel de întâlniri. De asemenea, partenerii care participă împreună la consilierea de cuplu au mai bune rezultate decât cei care optează pentru acest sprijin individual, mai ales în situațiile în care ambii sunt de acord să păstreze şi să îmbunătățească relația (Dryden, 1989, pp. 49-50).

III. 2. Consilierea cuplului

III.2.1. Repere teoretice

Gillian Walton considera consilierea unui cuplu o artă,[48] deoarece sunt necesare nu doar cunoştințe din domenii diverse: reprezentare, terapie familială sistemică, mediere, consiliere, ştiințele educației, istorie, sociologie, literatură, ci şi o mare capacitate de empatizare.

Consilierea cuplurilor este pe cale să devină o abordare separată, legitimă şi de prim ordin între strategiile de intervenție – pe lângă cele orientate spre persoane, grup sau familie, ca întreg. O astfel de abordare nu mai este suprinzătoare, din moment ce fiecare membru

[48] Walton, Gillian – 1998, "Couples Counselling", in *Advocacy, Counselling and Mediation in Casework* (ed. Craig Yvone Joan), Jessica Kingsley Publishers, Londra, pp. 113-121

al cuplului deține multiple roluri, atât în familie – soț/soție în situații problematice, copil, nepot, părinte îngrijorat pentru proprii copii – cât şi în afara acesteia: în mediul profesional, al relațiilor de prietenie, de vecinătate etc.

Un număr substanțial de persoane caută consilierea în cuplu pentru că recunosc rădăcinile problemelor lor în *calitatea relației* mai curând decât în surse individuale.[49]

Nici o persoană nu vine la o sesiune de consiliere în afara unui context. Rolul terapeutului va fi acela de a sesiza şi descifra aceste context, de a utiliza experiența pe care o are în domeniu. La rândul lor, cuplurile care aduc în fața unui consilier căsnicia sau relația lor, dau dovadă de un mare curaj. Este mult mai simplu să te prezinți ca persoană şi să-i consideri vinovați pe alții pentru toate. Dacă intervine şi partenerul, atunci consilierul are posibilitatea exercitării celei de-a doua mari calități solicitate de profesie: *neutralitatea*. El va trebui să construiască o imagine a interacțiunii cu oricare dintre partenerii absenți, dar, în special, neutralitatea se impune când sunt prezenți ambii membri ai cuplului. Inevitabil, multe cupluri în conflict vor să transforme consilierul într-un reprezentant al durerilor fiecăruia, al punctelor de vedere ale fiecăruia, astfel încât, păstrarea distanței necesare gândirii devine o artă.

Cuplurile se orientează, în general, asupra problemelor centrale, pe două dimensiuni:

- o primă dimensiune este constituită din polaritățile: iubire-ură, masculinitate – feminitate, apropiere – izolare,
- o a doua face trimitere la sistemele intrapsihic, interactiv şi intergenerațional.

Iubirea şi ura, emoții umane de bază, sunt adesea prezente în conflictele dintre cupluri, deşi când un conflict persistă de mai mult timp, ura se transformă în indiferență, inerție sau resemnare. Problemele de gen, masculinitate şi feminitate, sunt prezente în majoritatea cazurilor. În general se apreciază că, la un nivel subconştient, fiecare persoană încearcă să intervină asupra acestui aspect, dar consilierului îi este necesară conştientizarea a ceea ce reprezintă aceste aspecte pentru el. Polaritatea apropiere-distanță este universală, făcând trimitere la modul în care oamenii se retrag adesea într-un spațiu al lor.

Orientarea spre cea de-a doua dimensiune solicită înțelegerea dezvoltării psihologice individuale şi a psihopatologiei. Consilierii de specialitate sunt formați să identifice răspunsurile posibile la întrebările adresate cuplului şi să le interpreteze, ținând cont de experiența clienților. Sistemul interacțional este experimentat în prezența ambilor parteneri. Lupta, indiferența, criticismul, denigrarea, nemulțumirea, grija permanentă constituie doar câteva dintre elementele care pot caracteriza dinamica unui

[49] În unele tări există asociații dedicate acestui gen de consiliere – spre exemplu, în Marea Britanie există "British National Marriage Guidance Council", care şi-a început activitatea „pentru a proteja sfințenia căsătoriei", funcționând, în primii ani, mai mult ca organizație de salvare a căsătoriilor. În ultimii ani însă, schimbarea modelelor comportamentale a condus la modificarea perspectivei, cele mai multe agenții orientându-se, în special, spre calitatea relațiilor.

cuplu. Acestea oferă o fereastră spre întreaga experiență a cuplurilor, din contexte diferite: mediul muncii, al relațiilor de prietenie, familia de origine,

Aspectele interacționale cuprind laolaltă pe cele intrapsihice şi interacționale. Lumea interioară a cuplurilor şi a figurilor din adâncul subconştient sunt proiectate mai întâi asupra persoanelor cu care sunt experimentate relații primare, înaintea cuplului parental. Combinarea arhetipală a mamei şi a tatălui, a masculinității şi a feminității precum şi experiența actualelor relații cu părinții formează „şabloane pentru alegerile partenerului".

III.2.2. Rolul consilierului

Una dintre sarcinile de bază ale consilierului ar fi, din această perspectivă, distingerea între ceea ce se poate atribui partenerilor actuali şi ceea ce provine din primele experiențe ale fiecăruia. Prin realizarea legăturilor dintre consiliere, reprezentare şi mediere, cuplurile vor fi ajutate să facă această distincție. Consilierul îi va ajuta să preia controlul asupra propriilor lor vieți şi să-şi manifeste nemulțumirea atunci când este cazul, să fie asertivi.

Abilitățile de bază, pornind de la comunicare – empatia, ascultarea şi rezumarea – sunt punctele cheie în crearea unui mediu adecvat consilierii. Intervențiile sistemice, cum ar fi reformularea, utilizarea metaforelor, intervenția activă pentru a creşte sau diminua afectele şi sugestiile prescriptive, sunt în mod special utile în consilierea cuplurilor din perspectivă psihodinamică, aşa cum sunt utilizate şi activitățile artistice.

În general se recomanda consilierea de către o echipă de consilieri, de genuri diferite, pentru a înlătura posibilele simpatii pentru persoana de acelaşi gen. Experiențele au demonstrat că, în astfel de cazuri, problemele subconştiente emerg mai rapid şi mai puternic. Un coleg de consiliere poate modela comunicarea în cuplu: în contratransfer poate oferi o iluminare asupra interacțiunilor cuplului, problemele de gen putând fi explorate mai sigur, într-un cadru terapeutic eficient.

Utilizarea unuia sau a doi consilieri într-o intervenție de cuplu constituie încă un subiect pentru numeroase controverse în literatura de specialitate. Evidențele par să susțină eficiența unui cuplu terapeutic, dar în cadre specializate. Există argumente şi impedimente, pornind de la convingerile teoretice ale consilierului. Se susține însă consilierea de către o pereche de terapeuți în cazurile în care, după sesiuni acordate individual, unul dintre partenerii cuplului sabotează încercările celuilalt sau cel consiliat încearcă să impună soluții din şedințele individuale.

III.2.3. Modele de consiliere a cuplurilor

Thomas Schroder prezintă cinci modele de bază în consilierea cuplurilor:

- ***consilierea individuală*** a fiecărui partener de către consilieri diferiți;

- ***consilierea colaborativă*** – când partenerii se întâlnesc separat cu câte un consilier, care comunică unul cu altul despre cuplu;
- ***consilierea paralelă***: ambii parteneri se întâlnesc cu acelaşi consilier, dar separat;
- ***consilierea prin participarea ambilor parteneri*** şi a unuia sau a doi consilieri;
- ***consilierea de grup***: cuplul poate fi întâlnit o dată cu alte cupluri.[50]

Alegerea uneia dintre aceste forme se bazează pe considerente teoretice. Se poate sugera un *model pentru diagnoza şi planificarea intervenției*, în trei etape:

4. Stabilirea *disponibilității* partenerilor de a lucra asupra dificultăților maritale. Dacă nu există – spre exemplu, dacă partenerii sunt preocupați în mai mare măsură de încheierea relației dintre ei – se poate opta pentru consilierea individulă sau colaborativă.
5. Pentru acele cupluri care se angajează să abordeze problemele lor comune, o a doua etapă constă în *diagnosticarea* simptomelor. Dacă există dificultăți serioase înnăuntrul dar şi în afara relației, va fi favorizată consilierea paralelă, care va susține posibilitatea de a lucra asupra problemelor individuale, dar şi asupra celor de cuplu.
6. Pentru acele cupluri ale căror probleme sunt acute sau relativ recente, recomandarea va fi pentru lucrul în comun, în timp ce pentru probleme cu statut vechi se recomandă *consilierea în grup*.

Cadrul conceptual pentru consilierea cu ambii parteneri

Se urmăresc, în general, trei etape:

1. Formarea unei alianțe

2. Realizarea unui contract terapeutic;

3. Intervenția terapeutică.

În consilierea maritală, unde menținerea alianței de lucru pare cea mai dificilă acțiune, terapeutului i se solicită rapiditate în intervenție, pentru a repara o relație, înainte de a trece la aspectele contractuale.

1. Formarea unei alianțe:

Din punctul de vedere al dezvoltării, s-ar putea argumenta că este traumatică uneori tranziția de la o relație care implică două persoane, la o alta în care sunt implicate trei – potențialitatea stărilor de gelozie, competiție, rivalitate, revitalizându-se în timpul consilierii. Din punctul de vedere al consilierului, dificultatea constă în interacțiunea concomitentă cu două persoane, în asigurarea echilibrului atenției acordate fiecăreia dintre cele două – putându-se afla, adesea, în fața eforturilor uneia dintre persoane de a forma diade terapeutice. Stabilirea unei modalități de adresare comună către cei doi,

[50] Schroder, Thomas – 1989, "Couples Counselling" in *Handbook of Counselling in Britain*, (ed. Windy Dryden), pp. 58-71.

distanțarea de cuplu, timpul egal pentru fiecare dintre ei, ar putea nemulțumi una dintre părți, dornică de o mai mare atenție. Ceea ce li se solicită ambilor membri ai cuplului, este capacitatea de a sta alături, de a fi atenți, de a lua în considerare şi nevoile celuilalt partener. Printr-o consiliere maritală de succes, un astfel de exercițiu va fi utilizat în rezolvarea ulterioară a problemelor celor doi.

2. Contractarea

După stabilirea unei alianțe de lucru satisfăcătoare cu ambii parteneri, devine posibilă încheierea unui contract. Contractele explicite tind să promoveze un sentiment de siguranță, dar pot crea dependență. Acordurile care lasă loc interpretărilor, evidențiază competența şi autonomia clienților, dar pot fi confuze şi să provoace anxietate. Găsirea unui echilibru adecvat depinde de clienți, dar şi de stilul personal al consilierului, căruia însă trebuie să-i fie foarte clari termenii de lucru.

Preocuparea o constituie consilierea cuplului ca întreg, cu orientare spre ceea ce se întâmplă între parteneri şi nu doar unuia dintre ei. Uneori este surprinzător cât de repede pot fi uitate principiile terapeutice, sub presiunea unei şedințe de consiliere, astfel încât, ar fi de mare ajutor pentru consilier să poată face referire la un acord-cadru explicit. Dacă, spre exemplu, un cuplu îl provoacă pe consilier să decidă cine are dreptate şi cine nu, acesta va putea face referire la responsabilitățile lui, enunțate în acordul de început, iar prin adoptarea unei poziții neutre, va putea împiedica transformarea şedinței de consiliere în una dintre certurile obişnuite parteneri.

Consilierea limitată în timp oferită cuplurilor a devenit din ce în ce mai mult practicată, iar o perioadă de câteva săptămâni, din ce în ce mai preferată. Motivele practice, cum ar fi întinderea listei de aşteptare, sunt dintre cele mai puternice, iar eficacitatea unui contract pe termen scurt a fost demonstrată de numeroase cazuri. În urma controverselor cu privire la numărul optim de sesiuni, cei mai mulți consilieri au ajuns la concluzia că există un număr adaptat fiecărui cuplu în parte. Se acceptă însă că uneori intervin fenomene de stagnare – între şedințele a cincea şi a şasea. Deciziile însă nu vor avea în vedere în primul rând pericolul de rutină, ci acoperirea intereselor clienților.

3. Intervenția

Sarcina consilierului este, în principal, de a asculta preocupările clienților şi de a interveni doar dacă membrii cuplului vorbesc despre acestea.

3.1. *Formularea*: cuplurile, în general, se prezintă la consilier cu propriile idei privind dificultățile pe care le întâmpină. În mod frecvent, perspectiva partenerilor diferă considerabil, fiecare gândind că problemele vor dispărea dacă celălalt va fi persuadat pentru a fi mai responsabil. Deşi formulările cuplului sunt restrictive – dacă ar avea o înțelegere comprehensivă a problemelor, le-ar putea şi rezolva – ele se bazează pe experiența personală. Sarcina consilierului nu va fi, în acest caz, de a înlocui punctele de vedere ale cuplului, ci de a sprijini identificarea unor noi perspective de înțelegere.

În formularea problemelor, consilierul porneşte de la cadrele teoretice apropiate lui, dar şi de la câteva principii:

- acțiunile cuplului sunt interdependente, iar perspectivele disparate pot fi doar abordări din unghiuri diferite ale aceluiaşi ciclu de evenimente – un consilier sistemic va spune că respectivul cuplu „punctează diferit aceeaşi secvență".

  Exemplu: pentru o soție care iese seara cu prietenele, certurile de acasă sunt interpretate diferit: soția îl va acuza pe partener de gelozie, de încercarea de a-i controla viața, în timp ce soțul va fi nemulțumit că soția nu este dispusă să discute cu el despre programul de seară.

- conştientizarea caracteristicilor diferitelor stadii din ciclul de viață al cuplului. Adesea cuplul se află în impas în momente predictibile, dar nepregătite: apariția primului copil, sprijinirea părinților, copii la vârsta adolescenței, părăsirea casei de către ultimul copil sau schimbări aduse de şomaj, pensionare.

3.2. *Interpretarea*. Unii consilieri privesc interpretarea ca pe o „transformare a subconştientului în conştient", în timp ce alții au în vedere o perspectivă mai amplă, considerând-o o propoziție explicativă legată de procesul de formulare, prin care consilierul înțelege o situație problematică, potrivind piese disparate.

Interpretarea mai poate fi utilizată pentru a îmbunătăți sau modifica o formulare utilizată ca ipoteză pentru dificultățile cuplului.

3.3. *Sprijinirea comunicării* – dificultățile de comunicare sunt cele mai vizibile semne ale problemelor familiale, multe cupluri descriindu-şi neînțelegerile în acest fel. Pe măsura identificării modurilor în care partenerii eşuează în comunicare, aceasta va deveni o dimensiune în care se va concentra acțiunea terapeutică. Totuşi, sintagma "dificultăți de comunicare" este mai curând descriptivă decât explicativă. Întrebarea "De ce apar disfuncții ale comunicării?" adresată cuplului nu va avea prea mare succes, deoarece răspunsurile fiecărui partener nu vor pleca de la interacțiunea curentă, ci de la seturi interpretative din primele faze ale relației lor sau şi mai adesea, de la relații anterioare, în special cele din familiile de origine.

Pentru astfel de situații, îi sunt permise terapeutului toate modalitățile de promovare a unei consilieri eficiente: tehnici active, prin invitarea celor doi parteneri să participe la un joc de rol, prin aplicarea unor regulilor de ascultare, pe care le practică şi consilierul. Este utilă şi consemnarea încercării partenerilor de a comunica între ei sau de a atrage de partea lor consilierul, ca o a treia parte.

3.4. *Sprijinirea negocierii* – pentru a utiliza toate posibilitățile pe care le poate oferi consilierea, este esențial ca partenerii de cuplu să renunțe la modul combativ de a se purta unul cu celălalt şi de crea, în schimb, cadrele unei bune negocieri. Pe termen lung, o astfel de orientare îi va ajuta să îşi rezolve conflictele de zi cu zi, dacă cei doi mai agreează ideea locuirii împreună sau să minimalizeze consecințele păgubitoare, în cazul unei separări. Pentru reuşita unei astfel de tehnici, partenerii vor fi orientați spre un stil colaborativ de negociere, prin care să ia în considerare nevoile şi dorințele

amândurora, să îşi asume fiecare responsabilitatea, nu doar ca parte a problemei, dar şi în calitate de căutător de soluții pentru ambele părți. Rolul consilierului este important aici, ajutând partenerii de cuplu să perceapă diferența dintre: "nu iei niciodată în considerare ce spun eu" şi "mi-aş dori să fiu întrebat cu privire la acțiunile care ne privesc pe amândoi" – ce-a de-a doua formulare putând constitui un punct de pornire a negocierii.

3.5. *Încheierea* – este adesea neglijată, făcându-se trimiteri la aspectele întâlnite în consilierea individuală. Caracteristic acestui tip de intervenție însă este dificultatea întoarcerii cuplului de la relația cu a treia, uneori şi a patra persoană, la una diadică. Rămân întrebări provocate de eficiența consilierii realizate: cât de des vor apela la cea de-a treia parte – consilierul – sau în cât timp vor reglementa distanța dintre ei.

Perspectivele teoretice ale consilierii de cuplu pot fi diferențiate în acord cu persuasiunea terapeutică prin care se descriu relațiile diadice. În fapt, gradul de conceptualizare pe care şi-l permite cuplul este punctul de pornire în alegerea unei şcoli de gândire: la un pol se află abordările cognitive – terapia rațional-emotivă, focalizată pe cogniții de neadaptare ale individului, şi care se pot schimba fără intervenția partenerului. Identificăm apoi, perspectiva centrată pe client, pentru soții care urmăresc realizarea unei congruențe individuale şi condiții optime de dezvoltare pentru fiecare dintre ei. În continuarea axei vom regăsi abordarea comportamentală, concentrată pe interacțiunile din interiorul cuplului, făcând satisfacțiile individuale contingente cu răspunsurile partenerului. Următoarea abordare recomandată va fi cea psihodinamică, prin care se va privi cuplul ca o entitate psihică cu fantezii împărtăşite sau cu o complicitatea defensivă, derivată din potrivirea istoriilor individuale ale celor doi. Abordarea sistemică, care subliniază rolul cuplului ca subsistem al familiei sau al unui context social mai amplu, va fi plasată chiar la sfârşitul acestui continuum.

III. 3. Consilierea în grup

Grupul de consiliere se concentrează asupra persoanei, fiind mai puțin structurat şi mai mic în comparatie cu grupul de orientare – de la cinci la zece participanți. Rolul consilierului va consta în crearea unui mediu sigur, în care membrii grupului sa se simta confortabil, sa împartaseasca preocuparile personale legate de conceptul de sine, de familie, de relatiile interpersonale, de dificultatile sociale ori educationale. Continutul dialogului este în mare măsură afectiv şi

personalizat. Astfel, fiecare membru are oportunitatea să discute preocupările în privința dezvoltării personale, a relațiilor cu ceilalți, vizând, în final, schimbarea comportamentală dorită.

III.3.1. Rolul consilierului

Rolul consilierului în grup este difuz şi complex, impunându-i:

- să răspundă senzitiv şi empatic fiecarei persoane participante, în timp ce observă reacțiile altor membri;
- să observe dinamica grupului;
- să aibă abilitățile necesare procesării complexității interacțiunilor din grup;
- să demonstreze încredere în propriile competențe.

De asemenea, consilierul:

- va împărtăşi informații cu privire la comunicarea eficientă sau ineficientă;
- se va asigura că fiecare îşi recunoaşte sentimentele personale şi că solicită feedback de la ceilalți membri;
- se poate transforma într-un mo*del al abilităților de comunicare eficientă* în cadrul grupului. Astfel, membrii grupului îşi vor asuma mai multă responsabilitate pentru activitatea desfăşurată, mărind numărul interacțiunilor dintre ei şi lăsându-l pe lider mai liber pentru a observa procesul în ansamblu.

Formarea grupului reprezintă unul dintre rolurile esențiale ale consilierului. Pentru a se asigura că grupul va fi capabil să funcționeze eficient, consilierul va avea de urmărit câțiva paşi, mai ales în: prezentarea procesului de consiliere în grup; interviul de admitere; procesul de căutare şi selectare a clienților; stabilirea mărimii şi a structurii grupului.

A. *Prezentarea procesului de consiliere în grup* este definită ca o descriere a procesului pentru viitorii clienti, incluzând atât expectanțele clientului de la proces, cât şi ale consilierului.

Prezentarea poate fi realizată în fața unei persoane sau a unui grup de posibili clienti. Are ca scop încurajarea responsabilității pentru participare, sublinierea expectanțelor de manifestare onestă şi deschisă. Totodată, creşte atractivitatea consilierii în grup. Pe parcursul prezentării, consilierul specifică ce se întâmplă într-o sesiune de consiliere în grup şi beneficiile participării. Are posibilitatea să distingă între o sesiune de consiliere şi o discuție colegială, să ofere exemple de probleme asupra cărora s-a lucrat în grup sau poate solicita unui client – dacă acesta acceptă – să explice experiența lui de consiliere în grup. La rândul lor, posibilii clienți întreabă despre proces, despre aspecte precum: confidențialitatea, frecvența şi durata sesiunilor, cerințe, solicitări

speciale. După prezentare, consilierul va solicita voluntari şi va stabili interviurile de selectie.

B. ***Interviul de admitere*** sprijina consilierul în selectarea clientilor, fiind considerat un moment critic al procesului de formare a unui grup. Pe parcursul interviului, consilierul utilizează abilităţi de ascultare, ajutând posibilii clienti sa identifice probleme sau preocupari care pot fi discutate în grupul de consiliere. Una dintre functiile interviului de acceptare o constituie angajarea, din partea posibililor clienti, de a discuta deschis despre orice preocupare identificată.

C. ***Căutarea şi selectarea membrilor grupului.*** Multi autori sustin că priceperea de constituire a grupului este cel mai important element, un al doilea fiind personalitatea consilierului. În această etapă, consilierul lucrează asupra componenţei şi structurii grupului, luând în considerare elemente precum: vârsta, sexul, personalitatea participanţilor, apoi dimensiunea, frecvenţa şi durata întâlnirilor, gradul de deschidere a grupului şi modalitatea implicării – voluntară sau impusă.

Vârsta – este importantă în constituirea grupelor de copii şi adolescenţi. Consilierul va selecta clienti de aproximativ aceeaşi vârstă, dar va lua în considerare, cu prioritate, maturitatea socială a clientului. *Sexul* – opţiunile diferă în privinţa utilizării grupurilor mixte în perioada de latenţă. Argumentele în favoarea formării unor grupuri mixte susţin posibilitatea participanţilor de a se confrunta cu diferenţele de dezvoltare psiho-socială dintre ei. *Personalitatea* – se pare că cel mai semnificativ factor în selectarea clienţilor este gruparea în funcţie de această caracteristică. Cercetările privind omogenitatea subliniază gruparea clienţilor cu personalităţi şi probleme diferite. Când clienţii cu probleme similare – cum ar fi dependenţa de drog, de alcool, copiii din familii divorţate sau copiii înalt abilitaţi cu nerealizări şcolare – sunt grupaţi împreună, cei mai mulţi cercetători şi teoreticieni sunt de acord asupra utilităţii includerii în grup a unor colegi de aceeaşi vârstă, care au trecut cu succes peste o astfel de problemă şi care pot servi ca modele. În absenţa modelelor, grupurile omogene de clienţi au dificultăţi în a se ajuta unul pe altul pentru a trece de problemă. În multe situaţii, clienţii cu caracteristici personale şi sociale similare îşi reîmprospătează unul altuia comportamentele ineficiente.

Rezumând, subliniem că ghidul pentru organizarea consilierii în grup va recomanda gruparea omogenă dupa vârstă, maturitate socială şi sex pentru copii şi preadolescenţi, dar grupări heterogene ale tipurilor de personalitate.

D. Dimensiunea grupului. Mărimea grupului va fi diferită în funcţie de vârsta clienţilor, valoarea implicării aşteptate şi personalitatea membrilor grupului. Ideal, un grup de consiliere are între şase şi opt participanţi. Acest număr permite unele diferenţe cu privire la tipul de personalitate în vederea participării adecvate a membrilor. Pentru copii, preadolescenţi, un grup de succes poate fi demarat cu mai puţini participanţi.

Când un grup de adulți are mai mult de opt membri, pot apărea o serie de probleme:

- nu va avea posibilitatea fiecare client să exploreze problemele personale;
- consilierul poate avea dificultăți în urmărirea interacțiunilor dintre participanți.

Dacă se impune existența a mai mult de zece participanți, este necesar un co-lider.

E. Durata şi frecvența întâlnirilor. Durata depinde în cea mai mare măsura de vârsta clienților şi de restricțiile impuse de cadrul de desfăşurare. Pentru copiii din şcoala primară, aşteptarea unei concentrări mai mari de 20-30 de minute pentru o întâlnire este nerealistă. Sesiunile de grup pentru adolescenți ar putea să dureze o oră. Sesiunile pentru adulți sunt mai eficiente când durează între două şi trei ore. Această durată permite membrilor grupului să se implice, să treacă peste problemele importante şi să le facă față. În privința frecvențelor întâlnirilor pentru adulți, nu se recomandă mai mult de o săptămâna între sesiuni.

Cu tinerii şi copii, sesiunile se impun nu doar mai scurte, dar şi mai frecvente, chiar de două ori pe săptămână. Deşi unele grupuri se întâlnesc pe parcursul mai multor ani, o durată mai mare de un an nu este recomandată. Dupa o perioadă de un an, multe dintre problemele personale au fost rezolvate, iar grupul îşi va fi servit scopul. Într-un cadru şcolar, semestrele pot servi ca puncte naturale de pornire şi terminare.

Un grup poate fi deschis sau închis. Într-un grup închis, acele persoane care sunt prezente de la început ramân pe toata durata, membri noi nefiind acceptați. Într-un grup deschis însă le este permisă înscrierea de noi membri, în perioade de timp diferite şi în diferite stadii ale grupului. Primirea de noi membri într-un grup poate crea probleme privind încrederea, acceptarea şi sprijinul în cadrul grupului.

III.3.2. Stadiile procesului de grup

Mulți autori şi cercetători susțin ideea predictibilității stadialității unui grup. Dincolo de diferitele denumiri din literatura de specialitate, aceste stadii constau în: stadiul initial sau al implicarii în grup, stadiul de tranzitie, stadiul de lucru şi încheierea.

Liderii grupului trebuie sa fie familiarizati cu fazele şi stadiile procesului de grup şi sa fie capabili sa le identifice cu acuratete în grupul pe care îl conduc. O întelegere adecvată a stadiilor va conduce liderii spre construirea unor observatii pertinente asupra procesului de formare a grupului şi spre conturarea unui ghid de abilități şi comportamente specifice, necesare la un moment dat pentru atingerea scopurilor propuse.

III.3.3.1. Implicarea în grup

Pe parcursul acestui prin stadiu, se impun câteva sarcini: consilierul va clarifica scopurile clientilor, astfel încât fiecare dintre ei sa fie capabil să-şi identifice obiectivele personale, sa îşi exploreze asteptarile pentru experienta dobândită prin grup. Initial aceasta poate lua forma împartaşirii de informatii sau de date personale de catre membrii grupului. La un nivel informal, membrii observa stilul interpersonal al fiecaruia şi evalueaza încrederea în alti participanti şi în lider. Un element critic al fazei de implicare este dezvoltarea încrederii şi acceptarea relatiei de către participanti. La acest punct, activitatea grupului trebuie sa se concentreze asupra explorarii ideilor şi sentimentelor. Începerea rezolvarii problemelor în acest stadiu poate fi inoportună.

Sarcinile stadiului implicării pot fi atinse într-o sesiune sau în cinci-sase.

III.3.3.2. Tranziția

Stadiul tranzitiei este caracterizat de unele tensiuni şi rezistențe din partea membrilor grupului, care încep prin a experimenta atitudini ambivalente față de lider şi de ceilalți participanți.

În faza de tranzitie, abilitatile liderului sunt de o importanta foarte mare. Se impun:

- un simt al timpului, pentru a sti când sa intervina în discutie;
- abilitatea de a remarca modelele comportamentale;
- deprinderi de evaluare a climatului emotional dintr-un grup.

III.3.3.3. Lucrul în grup

Această fază durează cel mai mult în viața grupului. Pe parcursul acestui stadiu, participanții îşi prezintă preocupările în fata grupului, primind sprijinul, întelegerea şi suportul celorlati membri. Se conturează sentimentul apartenenței la grup, participanții orientându-se din ce în ce mai mult asupra controlării comportamentelor nedorite. Acum interactiunile dintre lider şi membri descresc, înmulțindu-se cele dintre componentii grupului. Astfel, liderul grupului are sansa de a actiona ca un observator şi facilitator al interactiunilor participantilor.

III.3.3.4. Încheierea

Liderul are sarcina de a pregati grupul pentru faza de încheiere: să încurajeze participanții în evaluarea dezvoltării datorate experientelor din grup, sa îşi formuleze scopuri pentru viitor. Problema de baza în desfasurarea fazei de încheiere se concentreaza asupra sentimentelor şi reactiilor membrilor la experientele ca întreg şi asupra încheierii.

III.3.4. Rolurile membrilor grupului

Johnson şi Johnson (1975), într-o lucrare asupra teoriei grupurilor, au evidențiat douăzeci de functii ale membrilor: unele centrate pe sarcini, altele de mentinere a grupului. [51]

III.3.4.1. Funcții centrate pe sarcini

- ***persoana care oferă informații şi opinii***: precintă fapte, idei, sugestii şi informații relevante pentru a ajuta grupul de discuții;
- ***persoana care caută informații şi opinii***: solicită fapte, informații, opinii, idei şi sentimente de la alți membri pentru a ajuta grupul;
- ***declanşatorul***: propune scopuri şi sarcini pentru a initia actiuni în cadrul grupului;
- ***persoana care oferă direcții*:** dezvoltă planuri de acțiune;
- ***rezumatorul***: pune laolaltă sugestii, reafirmă şi rezuma punctele majore discutate;
- ***coordonatorul***: arată relațiile dintre idei şi armonizează activitățile din grup ori subgrupuri;
- ***diagnosticianul***: identifică barierele din calea îndeplinirii scopurilor şi sursele dificultatilor pe care le întâmpină grupul;
- ***energizatorul***: stimulează calitatea lucrului în grup;
- ***persoana care testează realitatea***: examinează posibilitatea punerii în practică a ideilor, evaluează soluțiile alternative şi le alpică în situații reale;
- ***evaluatorul***: compară deciziile grupului cu îndeplinirea standardelor şi scopurilor grupului.

III.3.4.2. Funcții de menținere

- ***încurajatorul participanților***: invită calduros pe toti sa participe, ofera recunoasteri pentru cei care contribuie, demonstreaza acceptarea şi deschiderea catre ideile exprimate de altii, este prietenos şi raspunde membrilor grupului;
- ***armonizatorul şi împăciuitorul***: persuadează membrii grupului către o analiză constructivă a diferențelor de opinii, caută elementele comune într-un conflict şi încearcă să reconcilieze dezacordurile;
- ***eliberatorul de tensiuni***: liniştește tensiunile şi sporeşte bucuria membrilor grupului prin glume, propuneri de pauze şi abordări glumețe ale lucrului în grup.

[51] Johnson, D.W., Johnson, P.P. – 1975, *Joining Toghether: Group Theory and Group Skills*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, pp. 26-27

- ***stâlpul comunicării***: demonstrează foarte bune abilitati de comunicare şi se asigura ca fiecare membru al grupului întelege ceea ce a spus un alt participant;
- ***elavuatorul climatului emotional***: întreaba membrii ce simt în legatura cu modalitatea de lucru a grupului şi cu ceilalti participanți, împărtăşind propriile poziții;
- ***observatorul procesului***: urmăreste procesul de lucru al grupului şi utilizeaza observatiile în examinarea eficientei grupului;
- ***persoana care stabileste standardele:*** exprima standardele şi scopurile grupului pentru a-i face pe membri constienti de directia spre care se îndreaptă, de progresul înfaptuit pe baza scopurilor şi să obțină deschidere pentru acceptarea normelor şi procedurilor de grup;
- ***ascultatorul activ****:* asculta şi se asigura ca şi ceilalti asculta, este receptiv la ideile celorlalti, parcurge drumul împreuna cu grupul, când nu este în dezacord;
- ***persoana care construieste încrederea***: accepta şi sprijina deschiderea catre alti membri ai grupului, întăreste preluarea riscurilor şi încurajează;
- ***persoana care rezolva problemele interpersonale*****:** promoveaza discutiile deschise asupra conflictelor dintre membrii grupului pentru a le rezolva şi a creşte coeziunea (Johnson & Johnson, 1975).

III.3.5. Evaluarea consilierii în grup

III.3.5.1. Avantaje ale consilierii în grup

- este eficienta – consilierii pot oferi servicii mai multor clienti;
- ofera un context social interpersonal în care sa se lucreze asupra problemelor;
- oferă clientilor posibilitatea sa practice noi comportamente;
- determină clientii să privească în perspectiva şi sa înțeleaga similaritățile şi diferențele prin raportare la ceilalti;
- formeaza un sistem de sprijin pentru fiecare dintre clienți;
- creează ocazii de învătare şi exersare a abilităților de comunicare interpersonală.

III.3.5.2. Neajunsuri ale consilierii în grup

- unii clienti au nevoie de ajutor individual înainte de a se putea manifesta într-un grup.
- rolul consilierului în grup este mai difuz şi astfel mai complex.
- unii clienti pot considera dificila dezvoltarea încrederii într-un grup.

- exista încă dezacorduri între practicieni în privința celor mai potrivite teme de rezolvat în grup.
- se asteapta prea mult de la terapia de grup, considerând-o solutie universala.
- normele grupului se pot tranforma în norme personale.
- experienta consilierii în grup poate fi interpretată doar ca una care începe şi se sfârseste în sine, fara să îmbunătătească interactiunile zilnice ale clienților.
- abuzul de întelegerea şi acceptarea grupului – unii clienti îşi vând probleme celorlalți participanți, fără să modifice ceva în comportamentul propriu.
- participantii pot deveni mai vulnerabili, iar în prezența unui număr mare de participanti, liderul poate pierde controlul asupra situatiei (Corey şi Corey, 1977).1

III. 4. Consilierea sistemică

III.4.1. Clarificări

Mare parte din consiliere s-a dezvoltat ca răspuns la suferințele şi nevoile individuale. Analiza istorică a societăților vestice evidențiază o tendință existentă în era modernă, în special în etapa de puternică industrializare, de a transfera la nivel individual problemele care erau rezolvate anterior la nivelul comunității. În fapt, experiența vieții într-o lume modernă reprezintă o continuă luptă existențială, într-un amplu şi complex sistem.

În aceeaşi perioadă, în care consilierea şi psihoterapia îşi dezvoltau metode de lucru la nivel individual, o întreagă alta branşă a ştiințelor fizice şi sociale era preocupată de identificarea căilor optime de a înțelegere a principiilor de operare ale sistemelor şi a tipurilor de intervenție care pot aduce modificări la nivelul sistemic. Dezvoltarea perspectivei sistemice poate fi observată în domenii diferite, de la studierea organizațiilor, spre cea a sistemelor ecologice.

În domeniile consilierii şi psihoterapiei, *abordarea sistemică este adesea asociată cu* ***terapia familiei***. Ideea de bază a tuturor versiunilor de terapie a familiei este că stresul sau comportamentul neadecvat al membrilor unei familii este mai bine înțeles ca manifestare a unei defecțiuni la nivelul sistemului – spre exemplu, comunicarea ineficientă dintre membrii familiei sau unele distorisiuni ale structurii grupului familial.

Integrarea terapiei tradiționale a familiei în curentele generale ale consilierii se prezintă ca dificilă, pentru un număr de motive ideatice şi practice. Dezvoltarea acestei abordări în aspectele ei structurale şi sistemice, în ceea ce se întâmplă *între* oameni mai degrabă decât ceea ce se întâmpla *în* interiorul lor, nu situează într-o poziție confortabilă

un consilier format să lucreze cu persoane, sentimente şi responsabilități individuale. Din punctul de vedere al unor consilieri, terapia familiei pare să adopte modalități străine şi ciudate de relaționare cu clienții, adesea văzute ca o eschivare de la posibilitatea relaționării. În final, aplicarea terapiei familiale clasice conține o serie de solicitări pe care mulți consilieri nu le pot asigura: ☞ îngrijirea tuturor membrilor familiei; ☞ intervenție oferită de un grup de terapeuți; ☞ cabinet de terapie echipat cu oglindă, telefon şi video.

În ultimii ani există o apropiere graduală între terapia familiei (sau cel puțin unele branşe) şi mai multe terapii orientate spre individ, cu o amplificare a conştientizării necesității luării în considerare a influențelor sistemice din viața clienților.

III.4.2. Perspective în înțelegerea sistemelor umane

Teoria generală a sistemelor se preocupă de elucidarea regulilor funcționale şi structurale care pot fi considerate valide în descrierea sistemelor, indiferent de compoziția lor. Ideea de bază aici este aceea ca întregul este constituit din *părți aflate în interrelație* şi, mai important, că *modificarea unei părți afectează restul sistemului*. Or, aceste procese pot fi văzute ca operând în sistemele sociale, biologice, mecanice.

Spre exemplu, o maşină este un întreg sistem, constituit din mai multe subsisteme (frâna, motor etc). Dacă o schimbare minoră se petrece într-un subsistem, vor fi consecințe asupra celorlalte. Un alt exemplu: o familie poate fi văzută ca un sistem format din: o mamă, un tată şi doi copii. Fiecare dintre ei joacă un rol specific şi are sarcini clare în sistem. Dacă mama se îmbolnăveşte şi nu mai este capabilă să îşi îndeplinească rolurile, atunci acestea vor fi distribuite între ceilalți membri ai familiei, modificând balanța relațiilor.

Exista şi o altă proprietate importantă a sistemelor: ***homeostazia***. Cu alte cuvinte, o dată ce sistemul este stabilit şi funcționează, va încerca să-şi mențină echilibrul. Dacă intervin evenimente din exterior, sistemul va căuta o *stare stabilă.* Cel mai comun exemplu al homeostaziei este operarea sistemului aparatelor electrocasnice cu termostat, prin asigurarea unei temperaturi constante. Acest proces poate fi înțeles ca unul în care feedback-ul informatic este utlizat pentru a regla sistemul. Întorcându-ne la exemplul familiei în care mama se îmbolnăvea, s-ar părea că există forțe puternice care acționează în familie pentru a preveni schimbările în sistem. Dacă ceilalți membri ai familiei consideră că îi revin anumite responsabilități, atunci ea va încerca să le continue, în ciuda bolii.

O altă idee importantă în teoria generală a sistemelor este aceea a ***normativității***. În exemplul de mai sus, familia ipotetică a fost descrisă ca având reguli puternice şi nescrise despre rolurile şi identitățile parentale şi de gen. Aceste reguli pot funcționa

bine când familia este într-o stare de echilibru, dar într-o perioadă de schimbare poate fi necesară revizuirea acestora, pentru a conduce sistemul la un nou nivel de funcționare.

Un alt concept cheie în abordarea sistemică trimite la ***ciclul de viață al sistemului***. Asemeni sistemelor mecanice, în cele umane există un drum al familiei spre un set previzibil de tranziții: părăsirea locuinței, căsătoria, intrarea în lumea muncii, naşterea unui copil, moartea părinților, pensionarea, moartea unuia dintre soți etc. În prezența unor schimbări imprevizibile – boală, şomaj, calamități – se petrec distorsiuni la nivelul sistemului. Sunt importante însă descifrarea modului de înțelegere a ceea ce se întâmplă în sistem, observarea reacțiilor la elementele de tranziție şi selectarea învățămintelor din evenimentele anterioare.

Menționăm ca ideile prezentate aici reprezintă doar o parte din complexitatea teoriei. Un consilier care utilizează orientarea sistemică nu este, în primul rând, interesat de viața interioară a clientului sau. În schimb, va prefera să se axeze pe sistemul în care trăieşte persoana şi pe modul de lucru al acestui sistem. Dacă persoana reclama o problemă, aceasta va fi redefinită de către terapeut printr-o incapacitate a sistemului de a se adapta la schimbare. Scopul terapiei sistemice este de a facilita schimbarea la acest nivel: spre exemplu rescrierea regulilor implicite, schimbarea balanței dintre diferite părțile sistemului sau dezvoltarea eficienței transmiterii feedback-ului ori comunicării.

III.4.3. Analiza sistemului familial

Ideile sistemice descrise anterior sunt aplicate în terapia familiei sub diverse forme. Este general acceptă existența a trei mari şcoli de terapie a familiei:

III.4.3.1. Terapia structurală a familiei

Terapia structurală a familiei a fost creată de echipa lui S. Minuchin[52]. Conceptele cheie antrenate trimit la înțelegerea structurilor şi modelelor de interactiune în familie: subsisteme, granițe, ierarhii, alianțe.

III.4.3.2. Abordarea strategică a terapiei familiei

Abordarea strategică a terapiei familiei s-a dezvoltat pornind de la activitățile Institutului de cercetări mintale de la Palo Alto – din anii 1950 – conduse de Gregory Bateson.[53] Mai târziu, Haley a devenit figura centrală a acestei abordări, introducând unele dintre ideile hipno-terapeutului Milton Erickon. Trăsătura esențială a acestui model este utilizarea tehnicilor precum: instrucțiuni paradoxale, reîncadrarea, prescrierea sarcinilor de a aduce schimbări simptomelor.

[52] Minuchin, S. – 1974, *Families anf Family Therapy*, Tavistok, London
[53] Bateson, G., Jackson, D.D., Haley, J., Weakland, J. – 1956, „Toward a theory of schizophrenia", in *Behavioral science*, nr. 1, pp. 251-264

III.4.3.3. Şcoala sistemică de la Milano[54]

Contribuția specială a acestui grup a constat în accentuarea unora dintre aspectele filosofice ale vietii de familie, cum ar fi *constructia colectivă a unei realități a familiei* prin intermediul credințelor împărtășite, a miturilor şi însuşirilor. Această şcoală a particularizat utilizarea ideii de *circularitate,* care se referă la presupunerea unei cauzalități reciproce: *orice cauzează şi este cauzat de altceva*. Spre exemplu, în loc să întrebe membrii unei familii ce simt în legatură cu o întâmplare, consilierul poate reformula: „Cum te simți în legătură cu ce gândeşte fratele tău?". Astfel, se susține o conştientizare a legăturilor dintre oameni, sporind posibilitățile de generare a mai multor descrieri ale aceluiaşi eveniment.

O altă tehnică introdusă de Şcoala de la Milano o constituie *conotațiile pozitive***:** oferirea unui sens pozitiv întregului comportament. Spre exemplu: „Cât curaj ți-a trebuit să te retragi din angajamentele pe care ți le-ai luat în cadrul familiei..." şi utilizarea *ritualului terapeutic*.

Subliniem că abordările psihodinamice şi comportamentale, chiar dacă se aplică în consilierea familială, nu sunt sistemice.

În ultimii ani, împărțirea între aceste trei mari şcoli s-a dizolvat o dată cu creşterea unui mare număr de terapeuți care au integrat diverse abordări în practica lor. S-au dezvoltat, astfel, noi forme hibride de terapii orientate spre sisteme, cum ar fi: *terapia narativă şi centrarea pe solutii.*

***Trăsăturile comune ale terapiei contemporane a familiei* vizează:**

- participarea activă a tuturor sau a majorității membrilor, pentru a permite observarea modelelor de interacțiune şi repartizarea schimbărilor;
- intervenții orientate spre *proprietățile sistemului* mai degrabă decât spre aspectele experienței individuale. Tehnici precum *sculptura familială* sau *genograma* permit terapeutului să lucreze cu sistemul familial, ca întreg.
- adoptarea unei *poziții neutre* de către consilieri, pentru a evita absorbirea într-un micro-sistem sau stabilirea unor forme de alianță cu anumiți membri ai familiei sau sub-grupului;
- *lucru în echipă* – unii consilieri lucrează împreună, cu o familie, în aceeaşi încăpere, iar alții activează ca observatori. Se accentuează, astfel, neutralitatea şi orientarea sistemică, fiind posibilă detectarea modelelor apărute în dinamica complexă a familiei.
- utilizarea unui *număr limitat de sesiuni*, cu mare impact, în detrimentul extinderii numărului de sesiuni blânde sau de sprijin.

John McLeod (1998, p. 116) afirmă că un aspect interesant în domeniul terapiei familiei este acela al situării începuturilor în acordarea de sprijin familiilor cu schizofrenici, ştiut fiind că, în astfel de cazuri, consilierea este dificilă şi are un succes limitat. Comportamentul şi modelele de gândire ale persoanelor astfel diagnosticate

[54] Palazzoli, M., Cecchin, G., Boscolo, L., Prata, G. – 1978, *Paradox and Counter Paradox*, Aronson, New York

îngreunează crearea unei alianțe terapeutice eficiente. La acestea se adaugă faptul că lucrul cu persoane a căror experiență este fragmentată şi înspăimântătoare exercita o puternică presiune asupra terapeutului. Nevoia de a intra într-o astfel de lume, de a fi empatic o perioadă extinsă de timp, aduce consilierul într-un contact strâns cu sentimente de teroare, devorare şi copleşire. Poate părea surprinzător, dar ca intervenția cea mai eficientă pentru persoanele schizofrenice rămâne încă terapia de familie şi prin comunitățile terapeutice. În ultimii ani însă terapia familiei a cunoscut o nouă abordare, prin focalizarea asupra persoanei.

III.4.4. Evaluarea consilierii sistemice

O apreciere a conceptelor sistemice este de neprețuit pentru consilieri, indiferent de sfera în care activează. Fiecare client individual face parte dintr-un sistem social. De obicei, acest sistem este familia, dar în unele cazuri poate fi grupul de muncă, rețeaua de prieteni sau personalul angajat la centrul de îngrijire sau la spital. Capacitatea unui client de a face schimbări în viața lui depinde de permeabilitatea sistemului, de posibilitatea modificării modelelor de interrelaționare şi chiar de deschiderea sistemului, dacă acesta îi permite clientului să plece.

La un alt nivel, ideile sistemice introduc un mod diferit radical de a da sens scopurilor şi proceselor consilierii. Modelele teoretice psihodinamic, cognitiv-comportamental şi cel focalizat pe client plasează fiecare consilierul într-o relație directă cu solicitantul. Consilierea sistemică cere o reaşezare a celor implicați: există încă necesitatea formării unei alianțe cu individul, dar este absolut necesar ca acesta să fie văzut ca parte a unui întreg, iar consilierul să relaționeze, să lucreze cu sistemul din care clientul face parte. Imaginea persoanei aici este diferită de aceea care sprijină bazele consilierii psihodinamice, cognitiv-comportamentale şi centrate pe persoană. Aceste abordări privesc persoana ca limitată, cu o entitate autonomă esențial separată de restul lumii sociale. Consilierea sistemică vede persoana în mod fundamental ca o ființă relațională, ca o entitate care poate să existe doar ca parte a unei familii, a unui grup, a unei comunități.

Modelele teoretice feminist, narativ, multicultural conțin provocările filosofiei sistemice, relationale şi sunt aplicate, cu diferite accente, dar având înțelegerea implicită că, în final, individualismul nu este o bază adecvată pentru a trăi o viață bună.

III. 5. Consilierea specifică genului

III.5.1. Clarificări

În ştiințele sociale, noțiunea de *gen* este utilizată diferit, în funcție de cadrele teoretice de interpretare. Majoritatea autorilor desconsideră punctul de plecare biologic, argumentând perspectiva culturală a diferențierilor de gen. Ann Oakley, spre exemplu, susține că, pentru menționarea diferențelor de ordin biologic există cuvântul “sex”.

Noțiunea de "gen" se referă la clasificările sociale, la criteriile culturale de judecare a rolurilor, depinzând de timp şi loc.[55]

O definire de acest tip este bazată pe principiul responsabilității culturii pentru asumarea unor conduite. Aşadar, relația dintre categoria sexuală şi gen este doar una de asociere. Prin contrast, explicațiile cu rădăcini biologice ale ceea ce înseamnă gen, vor susține comportamentul prin aceleaşi fenomene interne care determină categoria sexuală: gene, cromozomi, hormoni. Cele două perspective – biologică şi culturală – pot fi înțelese şi interpretate separat, ceea ce ar însemna că genul este un produs inevitabil fie al biologiei, fie al culturii.

La rândul lor, teoreticienii constructivişti vor accentua alte elemente cu rol în crearea a ceea ce înseamnă gen: limbajul, iar cei puternic ancorați în orientare vor argumenta că nici măcar sexul nu poate fi înțeles doar ca un dat biologic. Sub influența sociologiei şi a curentului feminist, majoritatea lucrărilor din ştiințele sociale dau termenului de *gen* sensul unui produs cultural sau de « construct social ».[56]

III.5.2. Aspecte generale ale consilierii de gen

Reflectând un mod de a fi, de a gândi şi înțelege, consilierea specifică genului este, mai curând, o perspectivă, precum cele clasice pornite dinspre teoriile dezvoltării personalității. Sursele de proveniență se intercondiționează, lăsând loc fluidității, conştientizărilor şi încurajând explorarea de sine ori a problemelor. Acolo unde se realizează, consilierea specifică genului atrage practicieni din diferite arii teoretice ale domeniului: psihodinamică, comportamentală şi umanistă. De la consilierea specifică genului se aşteaptă să nu-i fie apropiate dogmele, jargonul, rigiditatea în interpretare, în acțiune şi evaluare. Rolul acestei perspective este de a accesibiliza consilierea, de a-i anula din necunoscute, din mistere, de a-i da înțelesuri. Este o angajare într-o relație egalitară, mai curând decât una fixată pe baze ierarhice.

***Scopul* consilierii specifice genului** este de a conferi putere, de a mări încrederea şi implicarea în preluarea controlului asupra propriei vieți. Renunțarea la ierarhii poate fi o profundă amenințare la adresa unei persoane obişnuite cu o postură de dependență, cu roluri clar definite de o astfel de structură. Moira Walker consideră că profesioniştii care insistă pe existența inevitabilă a relației ierarhice între consilier şi client, sunt interesați să îşi păstreze propria putere.[57]

Menționăm că se înregistrează mai multe perspective: consiliere specifică genului – feminină sau masculină – dar şi consiliere cu accente favorabile unuia dintre genuri.

[55] Oakley, Ann – 1981, *Sex, gender and Society*, Temple Smith, Londra, p. 16
[56] Harlow, Elizabeth, – 2000, *Gender*, in "The Blakwell Encyclopaedia of Social Work" (Davies, M. – coord.), Blackwell, UK, p. 142
[57] Walker, Moira – 1990, *Women in Therapy and Counselling*, Open University Press, Milton Keynes, Philadelphia, p. 74

Într-o lume care îşi revendică multiculturalitatea, principalele subiecte ale consilierii, în relație cu aspectele de sex-rol, pot fi:

- stereotipizarea socializării şi a rolurilor legate de apartenența la un gen;
- scopuri individuale vs scopuri ale familiei şi/sau ale societății;
- opțiuni educaționale şi de formare ştiințifică;
- diviziunea sexuală a pieței muncii;
- schimbarea rolului bărbaților în familie;
- nivelul asigurării egalității de către societate;
- libertatea alegerilor vs. impunere;
- rata schimbărilor socio-culturale.[58]

II.5.3. Aspecte ale consilierii feminine

Argumentându-li-se nevoile speciale, sprijinindu-li-se modelele comportamentale înrădăcinate în tradiții, femeile pot rămâne în starea de dependență, pot accepta doar postura de ființe vulnerabile sau pot identifica şi utiliza resursele pe care le au.

Rolul consilierului este acum cel de a îmbunătăți, de a amplifica potențialul de dezvoltare al femeilor, în postura lor de cliente.[59]

Multe dintre primele teorii cu privire la natura şi dezvoltarea femeilor, în special cele psihanalitice, au caracterizat femeile ca fiind născute pasive, dependente şi inferioare moral bărbaților. S-a promovat astfel un anume status quo, limitându-se opțiunile femeilor.[60]

O a doua problemă majoră în consilierea femeilor o constituie sexismul, pe care Goldman îl descrie ca "având rădăcini mai adânci decât rasismul".[61] Prin sexism se susține că femeile trebuie tratate pornind de la sexul lor, fără a privi spre alte criterii, cum ar fi interesele şi abilitățile. Brodsky şi colaboratorii susțin că o incursiune asupra *Obiectivelor forță asupra partinirilor sexuale şi a stereotipizarii de sex-rol ale Asociației Psihoterapeuților Americani*, poate releva patru categorii de comportamente sexiste ale consilierilor:

- susținerea rolurilor tradiționale ale femeii, care sunt « acasă »;
- subestimarea ca grup a femeilor, având, în consecință, aşteptări limitate de la ele;
- antrenarea în sesiunile de consiliere şi psihoterapie a conceptelor psihanalitice sexiste, ca cel de "invidie a penisiului";
- raportarea la cliente ca la obiecte sexuale, incluzând seducerea lor.[62]

[58] Sundal-Hansen, Sunny – 1985, *Sex–Role Issues in Counselling Wemen and Men*, in "Handbook of Cross-Cultural Counselling and Therapy" (coord. Pedersen, Peter) Greenwood Press, Westport, Londra, pp.215-217

[59] Menționăm că lucrările de specialitate din domeniul asistenței sociale renunță la denumirea de "client" în favoarea celei de "utilizator de servicii", dar în scrierile de consiliere se păstrează acest termen.

[60] Alyn, J.H. – 1988, *The Politics of touch in therapy: A response to Willison and Masson*, "Journal of Couseling and Development", nr. 66, p. 432.

[61] Goldman, L.– 1972, *Introduction*, in "Personnel and Guidance Journal", nr.51, p.85

[62] Brodsky, A. ş.a. – 1978, *Guidelines for therapy with women: Task force on sex bias and sex role stereotyping in psychotherapeutic practice*, in "American Psychologist, nr. 33, pp. 1112-1113.

Se apreciază că, în ciuda noilor achiziții în domeniu, eliminarea sexismului dinspre consilieri şi psihoterapeuți, se produce cu încetinire. Pentru cunoaşterea psihologiei feminine, se propun consilierilor şapte arii de îmbunătățire a cunoştințelor:

- istoria şi sociologia stereotipizărilor de sex-rol;
- psiho-fiziologia feminină şi cea masculină;
- teoriile personalității şi dezvoltarea rolurilor legate de sex;
- stadialitatea dezvoltării;
- populații speciale;
- dezvoltarea carierei;
- consiliere şi psihoterapie.

În ultimul domeniu, autorii propun căutarea de alternative la abordările tradiționale din consiliere şi susțin cunoaşterea problemelor specifice ale femeilor. Modelul prezentat, aparținând lui Johnson şi Scarato, invită consilierii să vadă expectanțele bazate pe gen: atât cele universale, cât şi cele speciale.[63]

III.5.3.1. Abordarea integrativă

Abordarea integrativă a identificat scopuri şi caracteristici distinctive ale practicii feminine, subliniind:

- împărțirea egală a responsabilității între consilier şi clientă;
- utilizarea unei abordări conştiente în interpretarea problemelor, prin diferențierea frământărilor personale de cele politice sau sociale;
- explorarea şi exprimarea puterii personale;
- identificarea rolurilor dictate de sex, înlocuirea stereotipurilor şi alegerea liberă a unui set de comportamente;
- înțelegerea experienței individuale ca parte comună a tuturor femeilor;
- examinarea furiilor neexprimate;
- asistarea femeilor în procesul de autodefinire, excluzând rolurile deținute în raport cu bărbații, casa şi copiii;
- încurajarea femeilor să se îngrijească, să se educe, să poarte de grijă lor şi altora;
- promovarea abilităților solicitate de relațiile interpersonale şi de domeniiile profesionale.

III.5.3.2. Modelul Stone de consiliere feminină

Un alt model, dezvoltat de un colectivul « Centrului Stone » de la Colegiul Wellesley din Cambridge, conturează dimensiunile psihologice ale inegalității sociale şi ale lipsei de putere, experimentate de femei. Conceptele de bază utilizate fac trimitere la "relaționare" şi la "persoana aflată într-o relație".[64] Unul dintre componenții grupului, într-un studiu referitor la diferențele de gen în conturarea motivațiilor morale, a

[63] Johnson, M., Scarato, A. – 1979, *A knowledge base for counsellors of women*, in "Counseling Psychologist", nr. 8, pp. 14-16.
[64] Miller, J. – 1976, *Toward a New Psychology of Women*, Penguin, Harmondsworth

argumentat că, în general, bărbații se bazează, în judecățile lor, pe criterii de cinste şi dreptate, pe când femeile apreciază dilemele morale în acord cu un simț al responsabilității. Modul bărbaților de a privi lucrurile este unul prin care se susține separarea, pe când femeile protejează conexiunile. Se sugerează, mai apoi, că femeile şi bărbații utilizează stiluri diferite în construirea realității sociale: bărbații se tem de intimitate, femeile de izolare.[65] Ca rezultat, bărbații sunt socializați într-un mod aparte, izolat, iar prin consiliere au nevoie de ajutor pentru înțelegerea şi menținerea relațiilor. Femeile, prin contrast, îşi petrec anii de formare într-o lume a relațiilor, iar prin consiliere caută ajutor pentru asigurarea autonomiei şi de asemenea, pentru apărarea relațiilor. Aceste sublinieri, ale naturii relaționale în dezvoltarea femeilor, conduc spre reexaminarea unor elemente din procesul consilierii: empatie, reciprocitate, dependență, îngrijire.

Jordan afirma că terapia dominată de bărbați a avut tendința de a sublinia dezvoltarea « forței personale », definite în termenii unor granițe puternice între sine şi alții. Prin contrast, sintagma feministă de « persoană aflată în relație » implică mult mai mult din sensul interconexiunilor. Această legătură este menținută prin capacitatea de a răspunde empatic altora, conceptul de *empatie* devenind, prin urmare, un element central în abordarea Centrului Stone.[66] Aici, un aspect aparte al utilizării empatiei îl constituie luarea în considerare şi a puterii empatice a clientului. În modelul clasic rogerian, empatia este privită ca o condiție oferită de consilier, care poate facilita înțelegerea şi acceptarea de sine a consiliatului. În teoria Centrului Stone însă empatia este văzută ca o caracteristică fundamentală a modului de relaționare şi de cunoaştere a femeilor. Ca rezultat, angajarea lor empatică în relație cu alții – inclusiv consilierul –, este una dintre dimensiunile cheie.

Femeile se socializează adesea prin purtarea de grijă față de alții şi prin angajarea în relații în care oferă empatie, dar le este mai dificil să şi primească. Experiența reciprocității este, de aceea, una dintre dimensiunile pe care modelul feminist caută să o examineze. Într-o lucrare din 1991, Jordan apreciază că « în reciprocitatea intersubiectivă... nu găsim doar oportunitatea extinderii înțelegerii altora, dar ne intensificăm şi conştientizarea de sine. »[67] Unul dintre scopurile cheie ale consilierii devine atunci, ajutorarea clientului de a deveni mai apt să participe în relații marcate de un înalt nivel de reciprocitate. Mutualitatea este de asemenea exprimată în chiar relația de consiliere, cu profesioniști care doresc să fie « reali », deschişi şi de ajutor.

Tema legăturilor în abordarea Centrului Stone este aplicată şi conceptului de *dependență*. În lucrările de consiliere această caracteristică este considerată ca reflectând lipsa de abilitate a persoanei de a deține un control adecvat asupra propriei vieți. Mulți bărbați consideră dependența ca o amenințare a stimei de sine. Dintr-o perspectivă feministă însă, dependența apare ca un aspect de bază al experienței zilnice.

[65] Gilligan, C. – 1982, *In a Different Voice*, Harvard University Press, Cambridge
[66] Jordan, J. (coord.) – 1997, *A relational perspective for understanding women's development*, in "Women's Growth in Diversity: More Writings from the Stone Center", Guilford Press, New York
[67] Jordan, J. – 1991, *Empathy, mutuality and therapeutic change: clinical implications of relational model*, in "Women's Growth in Connection", (Jordan, J. ş.a. coord.), New York, Guilford Press, p. 96

Stiver a accentuat câteva dintre implicațiile practicii de consiliere de la Centrul Stone asupra utilizării empatiei, a mutualității şi a dependenței în discutarea conceptului de *îngrijire*. Pentru ea, abordarea tradițională psihodinamică a consilierii şi psihoterapiei s-a bazat, în promovarea obiectivelor, pe principiul stabilirii distanței relaționale dintre consilier şi client, or acesta este mai mult un model masculin, prea puțin adecvat pentru femei.[68]

Acest model a combinat teoria psihodinamică a dezvoltării cu cea a focalizată pe client, dar a reinterpretat ambele seturi de idei dintr-o perspectivă feministă, privind terapia ca parte a unei lumi sociale caracterizate de dominare masculină. Noțiunile de « relațional » şi « persoană în relație » servesc drept căi de realizare a legăturilor între aceste domenii teoretice. Modelul Centrului Stone este utilizat în analiza mascării puterii şi furiei feminine, în asistarea depresiei şi în aprecierea lumii muncii femeilor, într-un mediu în care relațiile mutuale, empatice şi de întrajutorare sunt dificil de susținut.

III.5.3.3. Terapia feministă radicală

Este o orientare care se interesează de circumstanțele materiale şi sociale în care trăiesc femeile, pornind de la o perspectivă socială spre aprecierea posibilităților de întemeiere şi păstrare a relațiilor interpersonale. Începutul poate fi în lucrările lui Burstow, care, revizuind experiențele femeilor în societatea contemporană, subliniază existența violenței.[69]

Depresia, automutilarea, separarea şi problemele pornite dinspre stilul de hrănire, pot fi privite ca forme de răspuns ale femeilor la violență. Terapia feministă radicală înțelege socializarea femeii ca pe un proces cuprinzând: dominarea femeilor de către bărbați, puterea exercitată de bărbați asupra femeilor şi sexualizarea femeilor. Experiența femeii în ceea ce priveşte corpul ei, ca obiect sexual, este o temă centrală în explorarea terapeutică.

MacKinnon explică punctul de vedere radical feminist: stereotipul genului feminin este, în fapt, unul sexual. Vulnerabilitatea înseamnă realitatea accesului sexual uşor, iar pasivitatea înseamnă reducerea rezistenței, întărită de slăbiciunea fizică.

Aplicarea acestor idei în practica radicală feministă este ilustrată de tipul de întrebări pe care Burstow (1992: 44-45) le sugerează consilierilor, pentru prima întâlnire cu o clientă nouă: arată obosită sau înspăimântată?, este machiată?, poartă tocuri înalte şi haine strâmte?, este extrem de slabă?. Aceste întrebări oferă informații asupra măsurii în care clienta este asuprită, "sexualizată".

[68] Stiver, I. – 1991, *The meaning of care: reframing treatment models*, in "Women's Growth in Connection: Writings fron the Stone Center" (Jordan, J. ş.a. – coord.), Guilford Press, New York, p. 265
[69] Burstow, B. – 1992, *Radical Feminist Therapy: Working in the Context of Violence*, Sage, Newbury Park, CA, p. XV

Scopul terapiei radicale feminine este de a ajuta clienta să identifice modalitățile în care este oprimată şi de a-i dezvolta puterea personală, pentru antrenarea în producerea schimbării – prin forme de clarificare a identității personale ori prin implicarea în acțiune a mai multor membri ai comunității.

Alături de acestea se înregistrează si alte direcții în consilierea feministă: încurajarea femeilor să fie ele însele, să fie mai asertive, să fie capabile să-şi conştientizeze şi exprime supărarea. Se susține că femeile trebuie învățate să preia controlul asupra propriei vieți, să fie împuternicite şi capabile să facă față provocărilor vieții. Pentru aceasta, au nevoie de criterii de diferențiere a aspectelor personale de cele structurale, aparținând societății. Se impune ca importantă capacitatea femeilor de a recunoaşte aspectele din jur pe care le controlează şi de asemenea, pe acelea care provin dintr-o societate în mod esențial sexistă, susține Moira Walker (1990, p. 74).

Experiența femeilor este auzită, nu reprimată sau invalidată, dar consilierul poate totuşi insista pe exprimarea clară şi completă a acesteia. Apoi, înțelegerea nu poate avea loc în absența unei atmosfere care să încurajeze încrederea, libertatea de a spune orice şi speranța că ceea ce spune nu va fi criticat. Dezvoltarea unui sens propriu poate începe prin reducerea dependenței de alții, prin separarea – din anumite puncte de vedere – de ceilalți.

Această perspectivă reduce existența femeilor la manifestarea ca obiecte sexuale şi/sau supuse violenței. Prin ideile susținute poate „victimiza" clientele. De reținut sunt obiectivele abilitării personale.

III.5.4. Aspecte ale consilierii masculine

Ca răspuns la amplele mişcări feministe, în ultimele două decenii ale secolului trecut s-au intensificat preocupările pentru consilierea specific masculină. Din această perspectivă, asemeni consilierii feminine, există realități, dar şi mituri: femeile sunt primele solicitante de consiliere; bărbații sunt învățați să-şi interiorizeze reacțiile emoționale, dar să-şi manifeste autonomia, spiritul de competiție.

În gândirea strategiei de consiliere adresate genului masculin, se impun luate în considerare – susține Gladding – stadiile şi modelele de dezvoltare prezentate de Erickson şi Levinson, deoarece preocupările şi frământările bărbaților nu diferă doar din punctul de vedere al clasei sociale, al profesiei, al statutului, al educației, dar şi al nivelului de dezvoltare atins.[70]

Acestor elemente li se adaugă modalitatea interpretare a relațiilor cu ceilalți şi cu societatea în ansamblu. Cei mai mulți bărbați sunt învățați să utilizeze o orientare cognitivă. Pentru un astfel de motiv, Marino sfătuia consilierii să păstreze o oarecare distanță față de domeniul cognitiv şi să încerce să exploreze cu bărbații, în calitatea lor de utilizatori ai serviciilor de consiliere, domeniul afectiv. Să evidențieze sentimentele, trăirile, prin tonul vocii, să exploreze inconsecvența comportamentului lor şi

[70] Gladding, S. – 1996, *Couseling. A Comprehensive Profession*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, p. 101

ambivalența controlului.[71] În acelaşi timp, Scher propune aceeaşi orientare a consilierilor, spre tărâmul afectiv, recomandând ca procesul să înceapă cu sublinieri ale câştigurilor analizei trăirilor în rezolvarea dificultăților personale, prin descoperirea sentimentelor ascunse.[72]

O altă orientare în înțelegerea şi susținerea consilierii bărbaților poate porni de la un model al interacțiunii cu mediul.[73] Prin acest model, Holland propune solicitarea activării unor dimensiuni realiste. Se pleacă de la ideea că persoanelor care vin spre consiliere, le lipsesc, adesea, abilitățile sociale, dar abundă cele mecanice şi tehnice. Într-o astfel de situație, o abordare cognitiv-comportamentală va susține reuşita stabilirii raporturilor interpersonale dintre consilier şi client, dar şi a demersului în ansamblu.

Reacții la propunerea de mai sus au fost neîntârziate, susținându-se absența cercetărilor relevante care să argumenteze utilitatea transformării unei abordări clasice din consiliere într-una adecvată doar unei categorii populaționale, unei tipologii sau, şi mai mult, unui gen. Eficiența consilierii, susține Gilles, nu poate proveni dintr-o răstălmăcire a unei practici deja acceptate.[74]

Un mai amplu acord se înregistrează în lucrările de specialitate în privința consilierii în grup a bărbaților.[75] Scopul unui astfel de grup îl va constitui conştientizarea condiționării rolurilor legate de sex, practicarea unor comportamente noi, dorite şi promovarea unui stil de viață bazat pe nevoile individuale. Eficiența grupurilor de lucru pentru bărbați se constată a fi notabilă în cazul celor agresați sexual şi a acelora fără locuință. Există situații în care un tabu social constituie principala cauză a refuzului participării la şedințe de consiliere în grup. Autodezvăluirea sentimentelor nu este o atitudine încurajată în copilărie, mai ales în fața altor bărbați. Dar grupul de lucru poate avea un puternic rol în diminuarea conduitelor defensive şi în construirea unui simț al comunității, a unei dorințe de implicare, de acceptare şi sprijinire a celuilalt.

Rol deosebit are şi consilierul, nu în sensul manipulării utilizatorilor de servicii, dar al enunțării şi explicării avantajelor. Astfel, un prim pas ar fi să facă cunoscută intenția formării unui astfel de grup, apoi să îi sublinieze utilitatea, să identifice cu grijă potențialii candidați, să aleagă comportamentele specifice asupra cărora va insista, chiar să instituie unele ritualuri de începere şi încheiere, dar mai ales să dezvolte strategii de intervenție adecvate rezolvării problemelor psihologice profunde, cum ar fi managementul conflictului.[76]

Cu privire la caracteristicile de vârstă şi la particularitățile de dezvoltare, există cercetări, care demonstrează disponibilitatea şi capacitatea bărbaților, în intervalul de vârstă 30-50 de ani, de a-şi dezvolta nivelul de exprimare afectivă. Erikson şi Levinson susțin ideea implicării în relații interpersonale şi manifestarea tendinței de apropiere

[71] Marino, T. – 1979, *Resensitizing men: A male perspective*, in "Personnel and Guidance Journal", vol. 58, pp. 102-105
[72] Scher, M. – 1979, *On counseling men*, in "Personnel and Guidance Journal", vol. 57, pp. 252-254
[73] Holland, J. – 1979, *The self-directed search: Professional manual*, Consulting Psychologists Press, Palo Alto
[74] Giles, T. – 1983, *Counseling services and men in need: A response to Burch and Skovholt*, AMHCA Journal, vol. 5, pp. 39-43
[75] Heppner, F. – 1981, *Counseling men in groups*, in "Personnel and Guidance Journal", vol. 60, pp. 249-252
[76] Hetzel, R. ş.a. –1994, *Helping men change: A group counselling model for male clients*, in "Journal for Specialists in Group Work", vol. 19, pp. 52-64

interumană a bărbaților, pe masură ce se parcurg tot mai multe dintre stadiile de dezvoltare umană. Se îmbunătățește, totodată, capacitatea de a face față trăirilor, de a răspunde sentimentelor. Rezultatele pot fi cu atât mai plăcut suprinzătoare, cu cât se urmează o paradigmă a învățării sociale, prin care unii servesc altora ca modele şi ca întăritori ai comportamentelor.

O altă tehnică susținută este cea a intervievării cu privire la tradițiile rolurilor în familie. În acest sens, tatăl ne va putea oferi mai multe date.

În căutarea unor rezultate mai mult decât mulțumitoare, Sher propune câteva linii călăuzitoare pe care să le utilizeze consilierii în întelegerea situațiilor:

- sublinierea dificultății schimbării;
- existența stereotipurilor impuse de sex-rol;
- importanța implicării în rezolvarea problemelor afective;
- nevoia autoîngrijirii;
- avantajele promovării libertății în propria persoană şi în ceilalți;
- nevoia distingerii între diferențele de rol.[77]

Prin promovarea schimbării şi a explorării problemelor afective, consilierul ia în considerare şi diferențele dintre câmpul personal şi cel profesional al utilizatorului de servicii. Esențială pentru reuşită este sublinierea impactului pe care l-ar putea avea introducerea automată a unor noi comportamente, descoperite în plan personal, spre un mediu care îi poate fi ostil, cel al muncii.

Beneficiile posibile ale consilierii sunt semnificative nu doar pentru femei, dar şi pentru bărbați. Ei învață să construiască strategii pentru a face față expectanțelor şi rolurilor în schimbare, îşi dezvoltă noi abilități de comunicarea familială, de interrelaționare cu ceialți, de management al stresului, al conflictelor şi al deciziilor personale.

III.5.5 Evaluarea consilierii de gen

Discuțiile cu referire la oportunitatea şi necesitatea utilizării unor tehnici specifice, adecvate diferențelor de rol, în funcție de apartenența la un sex sau altul, s-au lovit, la un moment dat, de ideea de sexism. Există însă argumente cu privire la expectanțele diferite în consiliere, în funcție de gen: femeile vor să fie înțelese, să le fie consolidată încrederea în forțele proprii şi în modalitațile de gândire. Bărbații, în schimb, se consideră că, fiind implicați în roluri profesionale cu responsabilități mai mari decât femeile, îşi doresc rezolvarea problemelor în timp scurt şi definitiv sau în cea mai mare masură.

Feminismul în consiliere şi terapie a condus la o mai amplă conştientizare a impactului genului în procesul terapeutic. De asemenea, prin mişcările-răspuns ale lumii masculine se ajunge la o mai adecvată strategie de consiliere, la o înțelegere potrivită a clienților. Un alt aspect face referire la ideologii şi politici. Importanța menționării acestuia provine din necesitatea schimbărilor politice şi structurale precum şi a

[77] Sher, M. –1981, *Men in hiding: A challenge for the counselor*, in "Personnel and Guidance Journal", vol. 60, pp. 199-202

recunoaşterii faptului că realităţile sociale constituie o cauză majoră a nefericirii femeilor – aceasta în contradicţie cu modelul "adaptării", care încurajează femeile să se plieze pe solicitările societăţii. Includerea aspectelor politice face diferenţa între conslierii feminişti şi cei care se consideră ne-sexişti. Chaplin menţionează că, deşi terapiile feministă şi ne-sexistă sunt utilizate interşanjabil, se poate face o distincţie între cele două: terapia feministă încorporează valori politice şi filosofia feminismului. Terapeuţii ne-sexişti pot funcţiona, de asemenea, într-un model egalitar, dar din motivaţii umaniste şi nu dintr-o poziţie politică, ca terapeuţii feminişti.[78]

În opoziţie cu modelele speciale de consiliere a femeilor, Spiegel a susţinut un model general de pregătire a consilierilor pentru a lucra cu o varietate de clienţi. Variabile precum: clasa socială, rasa, vârsta, religia şi asprimea deteriorării psihologice, pot avea un impact major în relaţia de consiliere. Subgrupurile specializate pot solicita cunoştinţe de consilier expert, dar cele legate de femei, susţine Spiegel, sa fie incluse în cadrele consilierii generale. În standardele unor instituţii formative de prestigiu sunt înscrise: studiile pe probleme de gen, dar şi tendinţele, curentele şi schimbările care intervin în rolurile specifice ale femeilor şi ale bărbaţilor.[79] Respectarea fiecărei persoane, indiferent de apartenenţa la un gen sau altul, oferă cadrul exercitării profesionale a rolului de consilier.

Temă de verificare

?

Realizaţi tema generală specificată la începutul cursului.

Bibliografie selectivă

1. Brinster, Philippe – 2000, *Terapia cognitivă*, Editura Teora, Bucureşti
2. Dafinoiu, Ion – 2000, *Elemente de psihoterapie integrativă*, Editura Polirom, Iaşi
3. Egan, G. – 1990, *The Skilled Helper. A Systematic Approach to Effective Helping*, ed. a IV-a, Brooks/Cole, Pacific Grove, SUA
4. Ivey, Allen, Gluckstern, Norma; Bradfort Ivey, Mary – 1999, *Abilităţile consilierului. Abordare din perspectiva microconsilierii*, (trad. Popa, Simona) Editura RisoPrint, Cluj
5. Şoitu, Laurenţiu, Păun, Emil, Vrăjmaş, Ecaternia – 2001, *Consiliere familială*, Editura Institutul European, Iaşi
6. Tomşa, Gheorghe – 1999, *Consilierea şi orientarea în şcoală*, Casa de Editură „Viaţa Românească", Bucureşti.

[78] Chaplin, J. – 1988, *Feminist Counselling in Action*, Sage Publications, Londra, p. 7

[79] Spiegel, S. – 1979, *Separate principles for counsellors of women: A new form of sexism*, in "Counseling Psychologist", vol. 8, pp. 49-50

MANAGEMENT ŞI PARTENERIAT PUBLIC – PRIVAT ÎN ASISTENȚĂ SOCIALĂ

Prof. dr. Maria COJOCARU

CUPRINS

I. Concepte de bază ale managementului
- I.1. Ştiința managementului – managementul ştiințific
- I.2. Procesele şi relațiile de management. Funcțiile managementului

II. Originea şi evoluția cercetărilor manageriale
- II.1. Managementul clasic
- II.2. Managementul modern

III. SIstemul managerial în instituțiile de asistență socială
- III.1. Structura organizatorică managerială
- III.2. Informație şi comunicare managerială
- III.3. Procesul decizional managerial

IV. Roluri şi stiluri manageriale în instituțiile de asistență socialã
- IV.1. Rolurile manageriale
- IV.2. Stil de management – stil de conducere

V. Parteneriatul public-privat în domeniul asistenței sociale
- V.1. Conceptul de parteneriat public- privat
- V.2. Contractarea socială –element esențial al parteneriatului public- privat

Probleme fundamentale ale unității de curs

a) concepte de bază ale managementului
b) originea şi evoluția cercetărilor manageriale
c) sistemul managerial al instituțiilor de asistență socială
d) roluri şi stiluri manageriale în instituțiile de asistențã socialã
e) parteneriatul public-privat în domeniul asistenței sociale

Scopul şi obiectivele fundamentale ale unității de curs

a) identificarea şi înțelegerea principalelor concepte ale managementului
b) cunoaşterea obiectivelor sistemului managerial în instituțiile de asistență socială
c) dezvoltarea capacității de evaluare critică a activității angajaților din instituțiile de asistență socială
d) inițierea studenților în activitatea de management şi în cea de stabilire a parteneriatului public –privat în furnizarea de servicii sociale

Modalități de evaluare

a) aprecierea cunoştințelor teoretice pe baza examenului
b) analiza lucrărilor practice elaborate de studenți pe baza activității manageriale din instituțiile de asistență socială

I. Concepte de bază ale managementului

I.1. Ştiința managementului – managementul ştiințific

În cadrul evoluției ce a avut loc pe parcursul acestui secol în gândirea şi practica managerială, dimensiunea socială a managementului a crescut constant. Locul abordărilor inițiale unilaterale, mecaniciste a fost luat progresiv de cele globaliste, integratoare, în care factorului uman i se conferă un rol determinant. În condițiile actuale, este evident faptul că activitatea managerială a dobândit o complexitate deosebită, întrucât problemele decizionale presupun numeroase alternative ale căror comparare şi selecție devin tot mai dificile datorită imprevizibilității comportamentului uman.

„Apariția managementului ca o instituție esențială, distinctă şi călăuzitoare este evenimentul central în istoria socială. Rareori, dacă nu cumva niciodată, istoria umanității a cunoscut o nouă instituție care să devină aşa de rapid indispensabilă societății. Managementul reprezintă elementul esențial al unei societăți ce are ca obiectiv refacerea resurselor, este spiritul de bază al erei moderne" (Drucker,P.,1985,p.63).

În prezent se impune în toate domeniile de activitate intervenția managerială pentru a soluționa problemele tranziției spre un nou tip de societate – societatea informațională, realizată pe coordonate de mare eficiență social-economică, tehnico-ştiințifică şi ecologică, de etică şi justiție socială, de oportunități pentru toți oamenii în acord cu manifestarea trăsăturilor lor privind instrucția, disciplina, capacitatea intelectuală şi capacitatea de risc, voința, aptitudinile, creativitatea.

• ***Profesionalismul managerial*** presupune dezvoltarea unei culturi manageriale stimulate de procesele specifice etapei actuale, raportarea echilibrată la componentele de generalitate şi universalitate cu care operează managementul, dar şi la specificitatea derivată din cultură, tradiție, nivel de dezvoltare.

Pentru înfăptuirea tranziției şi atingerea obiectivului acesteia, factorii de decizie trebuie să acorde importanță deosebită celor trei elemente care îi asigură succesul: *să fie în măsură să învețe, să învețe mereu; să fie în măsură să învețe şi pe alții să învețe; să fie în măsură să aplice cât mai bine ceea ce au învățat*. Puterea tranziției este puterea prin cunoaştere, prin învățare singur şi împreună cu alții (Okita,S.,1992). În procesul de învățare, însă, dificultatea nu o constituie însuşirea noului, ci debarasarea de ceea ce este vechi şi nu mai corespunde, *care s-a încuibărit în toate ungherele minții şi ale sufletului* (Keynes,J.,M.,1970).

Managementul constituie unul din domeniile cele mai fascinante şi cu o încărcătură intelectuală, emoțională şi socială dintre cele mai ridicate ale activității umane.

Management este un termen folosit inițial în țările anglo-saxone, cu o semantică deosebit de complexă, care desemnează ştiința conducerii organizațiilor la nivelul cărora se desfăşoară procesul de orientare a activității oamenilor în scopul realizării unor obiective stabilite. Baza obiectivă a apariției şi dezvoltării managementului a constituit-o activitatea comunităților umane, conducerea existând într-o formă rudimentară de la începutul vieții acestora, realizându-se pe baze empirice după experiența şi talentul liderului.

Pe măsura dezvoltării societății omeneşti şi creşterii gradului de complexitate al acesteia sub aspect social, economic, politic, preocupările în domeniul managementului s-au intensificat şi amplificat, iar acesta a devenit o formă specifică de muncă intelectuală, cu funcții bine precizate[1]. Pentru prima dată, termenul de management a fost utilizat în domeniul economic de Adam Smits în 1776, în lucrarea „*Bogăția națiunilor*", în care defineşte managementul drept o modalitate de coordonare inteligentă şi eficace a unor colective de oameni.

În domeniul economic, termenul *management* s-a impus în ultimii 50 de ani datorită apariției şi răspândirii lucrării lui James Burnham – *The Managerial Revolution,* publicată la New York în 1941.

Datorită caracterului complex al conceptului de management, în literatura de specialitate au apărut numeroase şi variate definiții, unele mai generale, altele mai analitice, în funcție de criteriile funcționării organizațiilor economice, de conținutul muncii şi activitățile specifice:

- *managementul* poate fi definit ca ***totalitatea metodelor*** cu ajutorul cărora se determină, se clarifică şi se realizează scopurile şi sarcinile unui anumit colectiv (Peterson, E., Plowman,E., 1958);
- *managementul* este o ***disciplină distinctă*** care conduce la rezolvarea unor obiective prestabilite, utilizând în modul cel mai eficient potențialul uman şi material (Heyel,K.,1963);
- *managementul* este o ***importantă tehnică socială*** de direcționare, conducere şi control al unei grupe de indivizi în vederea realizării unui anumit scop comun, al unei anumite forme de activitate (Newman,W.,H.,1964);

1 Etimologic cuvântul *management* îşi are originea în latinescul *manus* (mână) cu semnificația de manevrare, cu transfer în limba italiană *mannegio* (prelucrare cu mâna) de la care, prin intermediul cuvântului *manege* (locul unde sunt dresați caii) a trecut în limba engleză ca verb – *to manage*. Acesta a fost utilizat inițial în sfera sportivă (a mânui cu dexteritate), apoi în domaniul artei operative şi al ştiinței militare (a pregăti cantitativ şi calitativ pentru a obține victoria), în domeniul ziaristicii şi în sfera politicului (pentru a constata conformitatea numirii unui om politic în postul cel mai potrivit pregătirii sale; personalul politic britanic era menajat şi strunit potrivit principiilor manageriale), în domeniul administrației publice (cu accent pe problemele militare şi de poliție). Prin derivare, au apărut cuvintele manager şi management (conducător şi conducere) cu semnificația de a administra, a conduce.

- *managementul* este ***ştiința şi arta de a folosi mijloacele materiale şi de a conduce*** oamenii ale căror funcții sunt diferite şi specializate, dar care cooperează în cadrul aceleiaşi organizații pentru a atinge un obiectiv comun (Tezenas,J.,1968);
- *managementul* presupune ***atingerea scopurilor organizaționale*** printr-o conducere efectivă şi eficientă, ca urmare a planificării, organizării, coordonării şi controlului resurselor organizației (Draft,L. R., 1989);
- *managementul* este ***procesul întreprins de una sau mai multe persoane*** în vederea coordonării activităților altor persoane spre a obține rezultate pe care nu le-ar înregistra dacă ar acționa individual (Ivancevich,J., Donnely,J.,H., Gibson,J.,L.,1989);
- *managementul* reprezintă o ***lucrare cu/şi prin alte persoane*** în vederea atingerii obiectivelor organizației, folosind eficient resursele limitate, în condițiile unui mediu schimbător (Kreitner, R.,1992);
- *managementul* presupune: *a* ***obține rezultate prin alții***, asumându-se responsabilități pentru aceste rezultate; a fi orientat spre mediul înconjurător; a lua decizii vizând finalitatea organizației; a avea încredere în subordonați, încredințându-le responsabilități pentru rezultatele vizate a fi obținute; a le recunoaşte posibilitatea de a greşi şi a primi favorabil inițiativele lor; a descentraliza sistemul organizatoric şi a aprecia oamenii în funcție de rezultatele obținute (Asociația Americană de Management);
- *managementul* este ***arta şi ştiința de a conduce şi administra munca altuia*** în scopul de a atinge obiective precise; arta şi ştiința de a lua decizii; integrarea prin coordonare a factorilor muncă, materiali şi capital, pentru a obține maximum de eficiență; acceptarea responsabilităților sociale printr-o pregătire economică şi prin reglementarea diferitelor funcții îndeplinite de o organizație pentru executarea unei sarcini precizate, fapt ce implică determinarea planurilor, controlul personalului pentru realizarea obiectivelor şi conduita conducătorilor şi executanților în îndeplinirea acestei operații (Institutul Britanic de Management);

Literatura de specialitate din România consideră managementul *ştiința conducerii şi conducerea ştiințifică* la nivel microeconomic, arta organizării şi conducerii unei organizații, *având drept obiectiv fundamental creşterea gradului de competitivitate* a acesteia şi sporirea profitului.

În sfera managementului sunt cuprinse probleme multiple ce fac obiectul de studiu al mai multor ştiințe (teorie economică, economiile de ramură, contabilitate, finanțe, informatică, *sociologie şi psihologie organizațională*), pe care le abordează în strânsă legătură cu cele ale conducerii ştiințifice, într-o optică pragmatică.

Rezultă din aceste definiții că managementul este considerat deopotrivă:

- ***ştiinţă*** – ansamblu organizat şi coerent de concepte, principii, metode şi tehnici prin care se explică, în mod tematic, procesele şi fenomenele ce se produc în conducerea organizaţiilor;
- ***artă*** – măiestria managerului de a aplica la realităţile diferitelor situaţii, cu rezultate bune, în condiţii de eficienţă, cunoştinţele ştiinţifice;
- ***stare de spirit specifică*** – un mod de a privi şi de a aborda problemele, o modalitate concretă de a dirija într-o viziune dinamică, îndreptată spre maximă eficienţă în orice activitate, un anumit fel de a accepta progresul.

Managementul poate fi considerat ca fiind cea mai veche artă, care pe măsura creşterii gradului de complexitate a activităţilor social-economice şi-a asigurat o dezvoltare ştiinţifică, pentru că solicită conducătorilor talentul de a fixa şi a coordona eforturile individuale în vederea realizării obiectivelor. Managementul ca ştiinţă preia, pe de o parte, informaţiile referitoare la sistemul managerial şi comportamentul echipelor manageriale (le supune unor procedee de analiză şi sinteză specifice tuturor ştiinţelor cu scopul de a valida experienţa pozitivă), iar pe de altă parte, informaţii din domeniul sociologiei, psihologiei, informaticii, cercetării operaţionale, teoriei sistemelor, ştiinţelor economice, legislaţiei, pentru a perfecţiona tehnicile manageriale existente, de a le completa cu altele noi şi de a asigura transmiterea cunoştinţelor ştiinţifice manageriale ,,beneficiarilor".

> ,,Managementul ca ştiinţă preia tot ce este pozitiv de la managementul ca artă (bunul simţ, intuiţia şi acumularea de experienţă). Din această armonie rezultă inevitabil managementul ştiinţific modern care operează cu noile categorii de resurse practic inepuizabile: *informaţie – cunoaştere – creativitate*. Managementul ştiinţific modern, prin complexitatea problematicii pe care este chemat să o abordeze, întruneşte toate însuşirile celei mai consistente ştiinţe a acţiunii umane. În prezent complexitatea şi diversitatea impresionantă a acţiunii conferă managementului statutul de ştiinţă multi- şi interdisciplinară. Acesta este motivul esenţial care obiectivează pretenţia executanţilor ca managementul ştiinţific să caute, să găsească soluţii viabile pentru orice disfuncţionalitate" (Mihuţ,I.,1997,p.31).

Conducerea performantă presupune îmbinarea organică a artei cu ştiinţa, fundamentarea măiestriei de a conduce pe baza unor cunoştinţe temeinice, capacitatea de a adopta decizii în funcţie de condiţiile date, în mod operativ şi eficient. În prezent, este unanim acceptată ideea existenţei *ştiinţei managementului* (studierea procesului de management în vederea sistematizării şi generalizării unor concepte, legi, principii, a conceperii de noi sisteme, metode şi tehnici care să contribuie la creşterea eficienţei activităţilor desfăşurate pentru realizarea unor obiective stabilite) şi *managementului ştiinţific* (aplicarea legităţilor, conceptelor şi tehnicilor puse la dispoziţie de ştiinţa managementului în practica socială). Ştiinţă şi artă deopotrivă, *managementul* poate fi

considerat în acelaşi timp o *profesie*, dar o *profesie* cu trăsături specifice (Mihuleac, E., 1994):

- este o *profesie temporară*, pentru un individ (manager) a cărei eficiență depinde de rezultatele obținute; urmăreşte *obiective precise* (atingerea scopurilor generale şi asigurarea funcționalităților şi adaptabilităților la exigențele de calitate) şi *atribuții specifice* (previziune, organizare, coordonare, control) care nu se întâlnesc în cadrul altor activități umane într-un sistem unitar; se efectuează pe o *bază teoretică şi metodologică riguroasă*, oferită de management; managerul, ca persoană învestită cu anumite drepturi şi obligații, are un *statut juridic* bine precizat prin care se deosebeşte de alte persoane;
- activitatea de conducător considerată ca a doua profesie *nu este obligatorie* pentru toți, de unde rezultă că mai importantă este profesionalizarea conducerii în general şi, după aceea a conducătorului;
- profesiile sunt alese şi preferate pe baza unei opțiuni personale, în timp ce munca de manager este *atribuită prin alegere sau numire*, adesea independente de persoana în cauză.

Considerând că principala şi poate singura sarcină a managementului este de a mobiliza energiile organizațiilor pentru îndeplinirea sarcinilor cunoscute şi definite, în condițiile unei eficiențe ridicate şi ale adaptării la modificările din exterior, P.Drucker (1970) a format noile postulate ale managementului:

- *este general*, afirmându-se în toate domeniile economice şi sociale;
- *se grefează pe tradițiile culturale, sociale şi politice ale fiecărei țări, pe condițiile istorice de dezvoltare a acesteia;*
- *are ca trăsătură esențială dezvoltarea spiritului de inovare;*
- *este orientat spre sporirea continuă a productivității muncii intelectuale şi fizice;*
- *constituie principalul factor de sporire a eficienței activității desfăşurate şi este elementul esențial al dezvoltării social-economice* (fapt confirmat de existența unor țări sărace în resurse materiale dar puternic dezvoltate economic).

Formula succesului managerial (Kreitner,R.,1992):

S = A x M x O

arată că acesta este produsul dintre *abilitatea managerială* (A) rezultată din integrarea sistematică a teoriei cu practica, *motivația activității manageriale* (M) şi *oportunitatea acesteia* (O).

I.2. Procesele şi relaţiile de management. Funcţiile managementului

Caracteristic ştiinţei managementului este situarea, în centrul investigaţiilor sale, a omului în toată complexitatea sa, ca subiect şi ca obiect al managementului, în strânsă interdependenţă cu obiectivele, resursele şi mijloacele sistemelor în care este integrat.

Procesul de management constă în ansamblul fazelor prin care se determină obiectivele, se organizează activităţile, se coordonează eforturile şi acţiunile, se antrenează personalul pentru a participa la realizarea obiectivelor, se controlează modul de desfăşurare a activităţilor şi se reglează funcţionarea sistemului condus. Se caracterizează prin interdependenţa activităţilor componente, continuitate, ciclicitate, progresivitate şi eficacitate.

Procesele de management nu trebuie confundate cu procesele de execuţie, ce au un conţinut total diferit (cuprind ansamblul activităţilor prin care forţa de muncă acţionează asupra capitalului în vederea obţinerii de produse şi servicii sau activităţile prin care se pregătesc sau se aplică deciziile managerilor) şi nici cu alte componente de natură economică, tehnică sau umană, ale organizaţiilor.

Procesul de management are un caracter ciclic şi se desfăşoară în trei faze:

1. ***previzională*** – caracterizată prin preponderenţa previziunii bazate pe anticiparea de modalităţi, metode, soluţii organizatorice, motivaţionale şi de evaluare superioare, corespunzător evoluţiei predeterminate a organizaţiei respective; sunt *prioritare deciziile strategice* şi tactice iar managementul are caracter anticipativ;
2. ***operativă*** – caracterizată prin preponderenţa organizării, coordonării şi antrenării personalului în realizarea obiectivelor cuprinse în planurile organizaţiei; predomină *adoptarea şi implementarea deciziilor curente*, iar managementul are caracter operativ;
3. ***postoperativă*** – caracterizată prin *preponderenţa exercitării funcţiei de control*-evaluare a obiectivelor stabilite în prima fază; îi corespunde managementul postoperativ, cu un puternic caracter constatativ, prin care se încheie un ciclu managerial şi se pregătesc condiţiile pentru reluarea următorului.

Între aceste faze există o strânsă interdependenţă iar materiile prime pe care se fundamentează sunt informaţia şi oamenii. Prin conţinutul, complexitatea şi implicaţiile lor, procesele de management au un rol decisiv în asigurarea competitivităţii organizaţiilor.

Relaţiile de management pot fi definite ca raporturi care se stabilesc între componenţii unui sistem şi între aceştia şi componenţii altor sisteme în procesele previzionării, organizării, coordonării, antrenării şi control – evaluării activităţilor organizaţiei.

Aceste relaţii au o triplă determinare:

- *social-economică* – reprezentată de proprietatea asupra organizației, tipul şi dimensiunea acesteia;
- *tehnico-materială* – exprimată de nivelul dotării tehnice, gradul de specializare şi cooperare în cadrul activității, *gradul de automatizare al tratării informației*;
- *umană* – reflectată de potențialul uman, parametrii organizării informale, concepția managerilor privind legislația.

Relațiile de management pot fi:

1. ***Relații de autoritate*** – reprezentate de raporturile ce apar între persoane în procesul de management, prin care se stabileşte ca unele să dispună de competență decizională asupra altora. Acestea pot fi:
   - ***ierarhice*** – reprezentate de raporturile ce se stabilesc între un manager şi un subordonat, prin care se prevede că managerul şi numai el decide asupra executantului, cu privire la toate activitățile pe care le desfăşoară în vederea realizării obiectivelor individuale;
   - ***funcționale*** – apar ca urmare a specializării şi sunt reprezentate de raporturile dintre un specialist şi un executant, prin care specialistul îndrumă şi controlează executantul în desfăşurarea activităților, dar fără a avea asupra acestuia autoritate decizională;
   - ***de stat major*** – reprezentate de ansamblul raporturilor care se constituie între un colectiv de persoane specializate, căruia i se deleagă de către conducerea organizației o anumită autoritate şi şefii sau componenții compartimentelor implicate în soluționarea unor probleme complexe;
2. ***Relații de cooperare*** – sunt raporturile ce se stabilesc între funcții (posturi) pe acelaşi nivel ierarhic, dar care se află în compartimente diferite;
3. ***Relații de control*** – se concretizează în raporturile constituite între organismele specializate de control şi personalul din celelalte compartimente ale organizației.

Realizarea procesului de management presupune îndeplinirea unor acțiuni specifice, care au fost grupate în câteva funcții definitorii pentru rolul oricărui conducător, indiferent de poziția acestuia. Pentru prima dată procesele de management au fost identificate şi analizate de H.Fayol, care a definit cinci funcții principale: *previziunea, organizarea, comanda, coordonarea şi controlul*.

Ulterior alți specialişti au identificat game diverse ale funcției conducerii: H.B.Maynard – *planificarea, execuția* şi *controlul*; V.Afanasiev – *prevederea, organizarea, activizarea, coordonarea, controlul*. Cu toate acestea, majoritatea

specialiştilor consideră ca fiind esențiale, pentru procesul de management, următoarele funcții:

- ***previziunea,***
- ***organizarea,***
- ***coordonarea,***
- ***antrenarea,***
- ***control-evaluarea***..

Previziunea este funcția primordială a conducerii şi constă în anticiparea condițiilor care vor constitui *cadrul* obiectiv al desfăşurării activităților viitoare, fixarea obiectivelor acestora, a mijloacelor necesare şi a strategiilor.

Permite coordonarea eforturilor în direcțiile stabilite de către manageri şi impune respectarea următoarelor cerințe:

- *aprecierea obiectivă a condițiilor actuale şi viitoare,*
- *analiza impactului factorilor externi şi interni în procesul de elaborare concretă a prognozelor, planurilor, programelor,*
- *antrenarea specialiştilor la fixarea obiectivelor*. Această funcție, prin acțiunile specifice (stabilirea perspectivei, precizarea obiectivelor, fixarea politicilor, programarea acțiunilor, stabilirea resurselor umane şi materiale necesare), serveşte la anticiparea consecințelor unor activități ce vor trebui să fie întreprinse în viitor şi permite stabilirea standardelor de performanță.

Din punct de vedere al orizontului de timp vizat, al gradului de detaliu a obiectivelor şi al impactului acestora asupra firmei, funcția de previziune se materializează în trei activități: *prognozarea, planificarea, programarea*. Modul cum se realizează previziunea şi capacitatea managerilor de a se orienta cu precădere asupra problemelor de perspectivă ale organizației influențează în mod direct realizarea celorlalte funcții.

Organizarea are ca obiectiv esențial stabilirea cadrului organizatoric optim care să permită desfăşurarea activității organizației în condiții de eficiență şi profitabilitate maximă. Vizează tocmai definirea precisă a tuturor elementelor care îl determină: structura de organizare, organismele componente şi relațiile din cadrul acestora, sistemul informațional (a cărui configurație trebuie să corespundă structurii de organizare), delegarea autorității pe diferite niveluri ierarhice şi descentralizarea activităților.

Mai precis, prin intermediul acțiunilor prin care se constituie sistemul conducător, sistemul condus şi sistemul legăturilor între acestea

- *se definesc posturile cu obiectivele, sarcinile, autoritatea şi responsabilitatea conferită lor,*
- *se proiectează aria de coordonare conferită fiecărui manager prin stabilirea ponderii ierarhice (norma de conducere),*
- *se definesc compartimentele şi atribuțiile lor,*
- *se concepe ansamblul relațiilor organizaționale între posturi şi compartimente*.

Realizarea acestei funcții presupune următoarele cerințe:

- dinamismul continuu, în scopul asigurării flexibilității organizației, al adaptării permanente a tuturor elementelor la schimbările ce se produc în interiorul şi în afara ei,
- identificarea soluțiilor optime prin luarea în considerare a tuturor intercondiționărilor,
- respectarea strictă a principiilor generale de conducere şi organizare (proiectarea obiectivelor, unitatea de conducere şi de acțiune, nivelul deciziilor, corespondența autoritate–responsabilitate).

Coordonarea cuprinde ansamblul acțiunilor prin care un manager sincronizează acțiunile individuale şi colective din cadrul organizației şi asigură combinarea optimă a acestora, astfel încât desfăşurarea lor să se facă în condiții de eficiență maximă, într-un mediu ce se află într-o continuă schimbare. Dacă prin organizare se creează stabilitatea sistemului conducător, a sistemului condus şi a sistemului informațional, *prin coordonare se pune în mişcare cadrul organizatoric proiectat şi se aduc corecții în funcție de disfuncționalitățile care apar.*

Coordonarea managerială poate fi bilaterală (manager-subordonat) având la bază comunicarea şi multilaterală (manager-subordonați) bazată pe şedință. Prin urmare, realizarea acestei funcții presupune existența unui *sistem de comunicații performant la nivelul organizației,* apreciat prin intermediul numărului nivelurilor ierarhice, a densității rețelei, a lungimii circuitelor de comunicație, a operativității vehiculării informațiilor. Necesitatea comunicării dintre centrele decizionale şi centrele efectuării activităților este determinată de complexitatea, diversitatea, dinamismul obiectivului ce revin unității şi complexitatea, diversitatea, ineditul reacțiilor umane ce reclamă un feed-back operativ şi permanent pentru conducător ca suport al fundamentării unor viitoare decizii.

Derularea unei comunicări eficiente între conducător şi subordonați implică respectarea de către aceştia a unui set de reguli prin care se dau dimensiuni noi climatului organizațional şi se asigură un climat motivațional favorabil participării active la realizarea obiectivelor. Funcția de coordonare presupune:

- respectarea unor cerințe referitoare la utilizarea eficientă a sistemului de comunicații,
- existența unor programe de acțiune precise,

- eşalonarea raţională a deciziilor la nivelurile de conducere din cadrul organizaţiei,
- practicarea largă a delegărilor de autoritate, informarea reciprocă, operativă a cadrelor de conducere şi a celor de execuţie cu privire la desfăşurarea acţiunilor.

Realizarea coordonării (funcţie mai puţin formalizată, ce depinde decisiv de latura umană a potenţialului managerial) la un nivel calitativ superior asigură activităţilor organizaţiei flexibilitate, adaptabilitate şi creativitate.

Antrenarea reprezintă ansamblul deciziilor prin care se determină participarea angajaţilor la acţiunile orientate spre realizarea obiectivelor fixate, luând în considerare factorii care îi motivează.

Antrenarea presupune precizarea de către conducător a funcţiei fiecărui subordonat, evaluarea capacităţilor acestuia şi a concordanţei lor cu sarcinile trasate, evaluarea rezultatelor şi diferenţierea aprecierii activităţii subalternilor în funcţie de acestea, folosirea adecvată a pârghiilor motivării materiale şi morale a personalului. Suportul economico-material al antrenării îl reprezintă motivarea, care în orice organizaţie socio-economică, poate fi pozitivă, când predominante sunt recompensele materiale şi spirituale şi negativă, când excelează sancţiunile. Antrenarea eficientă se poate realiza numai în condiţiile în care procesul motivării personalului întruneşte următoarele condiţii:

- ***complexitate*** (utilizarea combinată a stimulentelor materiale şi morale, luându-se în considerare principalii factori implicaţi, endogeni şi exogeni organizaţiei),
- ***diferenţialitate*** (motivaţiile considerate şi modul lor de folosire trebuie să ţină cont de caracteristicile fiecărei persoane şi ale fiecărui colectiv de muncă, pentru a se putea obţine maximum de participare la stabilirea şi realizarea obiectivelor organizaţiei),
- ***gradualitate*** (să satisfacă succesiv necesităţile personalului şi în strânsă corelaţie cu aportul fiecăruia, ţinând cont de interdependenţele dintre diferitele categorii de necesităţi).

Control-evaluarea cuprinde procesele de verificare permanentă şi completă a modului în care se desfăşoară activităţile, comparativ cu programele şi standardele fixate. Urmăreşte sesizarea şi măsurarea ,,abaterilor negative" apărute, identificarea cauzelor şi măsurilor corective precum şi integrarea ,,abaterilor pozitive".

Pentru realizarea acestei funcţii este necesară:

- existenţa unui sistem informaţional care să permită transmiterea rapidă a informaţiilor privind standardele de performanţă,
- efectuarea controlului direct,

- evitarea suprapunerii dintre activitatea de ,,control" şi cea de ,,evidență", dar mai ales
- analiza cauzelor abaterilor
- tratarea diferențiată a acestora în funcție de importanță.

Rolul principal al acestei funcții îl reprezintă asigurarea realizării obiectivelor organizației în condițiile dinamismului mediului intern şi, mai ales, extern, în care aceasta îşi desfăşoară activitatea. Control-evaluarea încheie o etapă a procesului managerial corespunzătoare unui ciclu de conducere şi deschide, prin măsurile proiectate a se adopta, un nou ciclu al conducerii, fapt ce asigură continuitatea procesului de management.

Funcțiile managementului au o serie de trăsături caracteristice: ☞ activitățile care alcătuiesc conținutul lor sunt specifice numai managerilor (sunt elementele esențiale care îi diferențiază de personalul de execuție), ☞ se exercită în toare organizațiile, la toate nivelurile ierarhice, ☞ diferă de la un compartiment la altul şi ☞ au o pondere diferită pe verticala piramidei ierarhice (la nivelurile ierarhice superioare se exercită cu precădere cele de prevedere şi organizare, nivelurilor inferioare fiindu-le caracteristice îndeosebi funcțiile de coordonare şi control).

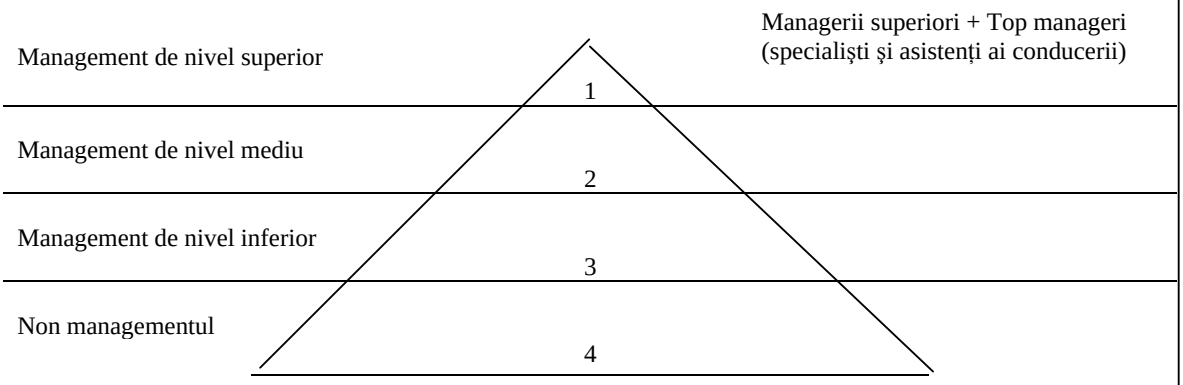

Fig. 3. *Piramida managerială*

Managementul de nivel superior include un număr mic de manageri, responsabili de performanța întregii organizații, dar activitatea lor este dependentă de modul în care toți subordonații îşi îndeplinesc sarcinile şi atibuțiile.

Managementul de mijloc cuprinde managerii de departamente care planifică, organizează, antrenează, coordonează şi controlează activitatea celorlalte persoane cu funcții de conducere, răspund de activitatea unei subunități şi constituie subiectul activității de conducere a unui superior.

Managementul de nivel inferior este alcătuit din manageri, şefi de compartiment care coordonează munca altor persoane, fără atribuții de conducere; sunt responsabili pentru desfăşurarea activității de bază conform cu planurile stabilite de superiori (Nica,P.,1994).

Funcțiile managementului sunt îndeplinite de către toți managerii, indiferent de nivel, numai că timpul folosit şi eforturile depuse depind de poziția ierarhică a acestora.

Necesitatea îndeplinirii concomitente şi integrale a funcțiilor menționate face ca activitatea managerială să fie un tip de muncă fundamental deosebit de orice altă formă de activitate. Un manager devine ,,autoritate" în domeniul unde îşi desfăşoară activitatea prin cei pe care îi conduce – după modul cum ştie şi cum reuşeşte ,,să-i facă pe alții să facă ceea ce trebuie să facă" va fi apreciată munca lui. Orice manager are trei categorii de responsabilități: *orientarea organizației în conformitate cu obiectivele stabilite* (orientarea strategică); *activitatea cu oamenii* (crearea unui climat favorabil şi dezvoltarea relațiilor interumane), *direcționarea activității în funcție de particularitatea domeniului* (să acționeze ca un specialist). Competența managerului presupune *cunoştințe teoretice* de specialitate, *creativitate şi experiență practică* în domeniul respectiv. Succesul în activitatea managerială va fi asigurat de abilitatea fiecărui manager de a privi managementul ca ştiință şi artă în acelaşi timp, dar cu ponderi diferite pe cele trei niveluri ale piramidei manageriale.

Teme de verificare

?

1. Prezentați patru definiții ale managementului menționate în literatura de specialitate
2. Analizați cele trei dimensiuni ale managementului: ştiință – artă – profesie.
3. Care sunt noile postulate ale managementului (P.Drucker)?
4. Ce este procesul de management şi care sunt fazele acestuia?
5. Definiți relațiile de management şi menționați felul acestora.
6. În ce constă previziunea manegerială?
7. Care este conținutul funcției de organizare managerială?
8. Cum poate fi definită coordonarea managerială?
9. Ce cuprinde antrenarea managerială?
10. Care este specificul funcției de control-evaluare în cadrul sistemului managerial?

II. Originea şi evoluția cercetărilor manageriale

II.1. Managementul clasic

A. ŞCOALA CLASICĂ a apărut la începutul secolului XX, având ca reprezentanți pe americanul *Frederick W. Taylor (managementul ştiințific)*, francezul *Henri Fayol (managementul administrativ)* şi germanul *Max Weber (managementul birocratic).* Principalele contribuții ale şcolii clasice constau în evidențierea necesității abordării pe baze ştiințifice, riguroase a conducerii organizațiilor şi formularea unor principii vizând, în primul rând, structura şi mecanismul funcționării acestora.

Fr. W. Taylor a considerat managementul ştiințific o adevărată revoluție mentală, o mare schimbare spirituală, arta de a şti precis ce trebuie făcut, cât mai bine şi mai ieftin, pentru care a formulat patru principii fundamentale:

- ***dezvoltarea ştiinței***, care presupune pentru orice activitate, elaborarea unei variante ştiințifice de realizare, renunțându-se la metodele tradiționale lipsite de analiză de optimizare, studiul timpului şi a celei mai bune modalități de a realiza o anumită activitate;
- ***selecția ştiințifică a angajaților***, urmată de un proces de perfecționare prin învățătură şi experiență, pentru ca aceştia să ajungă la performanțe înalte şi să poată fi bine plătiți;
- ***apropierea, cooperarea sinceră cu muncitorii***, astfel încât activitățile să fie executate conform principiilor ştiințifice, posibilă de realizat prin intermediul unor stimulente cum ar fi: ,,un tratament mai bun, mai amabil, mai multă considerație pentru dorințele celor ce se alătură managementului ştiințific şi crearea posibilităților de a-şi exprima dorințele în mod liber";
- ***principiul diviziunii muncii*** (principiul cooperării constante şi strânse dintre conducere şi angajați), potrivit căruia, în condițiile managementului ştiințific, munca trebuie divizată în două părți: una de care este responsabilă conducerea (specificarea metodelor de lucru, stabilirea standardelor muncii, supravegherea, controlul) şi alta, care revine lucrătorilor. Se are în vedere o ,,cooperare reală" între cele două părți, care ar reduce sau chiar ar elimina posibilele conflicte dintre acestea.

H. Fayol a pus bazele ***managementului administrativ***, curent care s-a concentrat mai mult asupra organizării conducerii, analizând organizația în întreaga ei complexitate social-economică. A identificat pentru prima dată *atributele funcției administrative* într-o organizație (prevederea, organizarea, comanda, coordonarea şi controlul, valabile şi în prezent în teoria modernă a managementului) şi *principiile generale ale managementului*:

• ***diviziunea muncii*** – fiecare angajat trebuie să îndeplinească sarcini specializate, care sunt mai uşor de însuşit, ceea ce determină posibilitatea creşterii competenței şi eficienței;

• ***autoritatea şi responsabilitatea*** – managerii au misiunea de a da ordine; autoritatea delegată unui subaltern trebuie echilibrată cu responsabilitatea cerută acestuia;

• ***disciplina*** – „supunere, sârguință, energie şi respect" – salariații trebuie să respecte şi să se supună regulilor care guvernează organizația;

• ***unitatea de comandă*** – fiecare salariat trebuie să primească comenzi de la un singur şef ierarhic (nerespectarea acestui principiu duce la subminarea autorității şi stabilității);

• ***conducerea unică*** – orice grupare de activități organizaționale, având acelaşi obiectiv, va fi dirijată de un manager, după un plan dat;

• ***subordonarea interesului individual celui general*** – interesele individuale nu pot fi puse înaintea celor specifice organizației în ansamblu;

• ***remunerarea personalului*** – salariații trebuie plătiți cu un salariu corespunzător serviciilor aduse (este considerată un important factor motivator care trebuie utilizat în mod corect);

• ***centralizarea sau descentralizarea*** – puterea şi autoritatea tind a se concentra la nivelurile superioare ale organizației, de aceea trebuie stabilit gradul optim de centralizare printr-un compromis cu descentralizarea, ambele având avantaje şi dezavantaje (fenomene specifice activității manageriale care depind de tipul organizației şi calitatea personalului angajat);

• ***comenzile*** – fluxul informațional, care se realizează atât în plan vertical cât şi în plan orizontal, exprimă fluxul autorității de la nivelurile superioare spre cele inferioare;

• ***ierarhia*** – organizația trebuie să se bazeze pe un plan rațional care să includă ordinea materială şi ordinea socială („un loc pentru fiecare şi fiecare pe locul lui");

• ***echitate*** – managerii trebuie să fie corecți şi amabili cu subordonații pentru că numai astfel aceştia vor manifesta supunere şi loialitate față de organizație;

• ***stabilitatea menținerii personalului*** din organizație în general şi din palierul managerial în special asigură eficiența activității desfăşurate;

• ***inițiativa*** – este necesar să existe libertate de inițiativă pentru că aceasta constituie o importantă sursă a succesului şi puterii organizației;

• ***spiritul de echipă*** – asigură puterea şi autoritatea organizației.

M. Weber, creatorul managementului birocratic, prezintă organizarea birocratică drept sistem de autoritate rațional-legal, considerat instituția dominantă în societatea modernă, caracterizată prin:

- ***ierarhie clar definită*** – serviciile şi poziţiile sunt organizate ierarhic, astfel încât cele inferioare să poată fi supervizate şi controlate de cele superioare; fiecare poziție se află sub autoritatea alteia mai înalte;
- ***înaltă diviziune a muncii*** – definirea precisă a autorității şi responsabilității celui care trebuie să intervină pentru a da ordine;
- ***reguli precise*** – pentru a asigura uniformitatea şi a regla activitatea angajaților, pentru a stabili sarcinile şi drepturile lor de către manageri şi a le aplica în mod identic tuturor salariaților;
- ***selecția şi promovarea personalului*** – fiecare membru al organizației trebuie să fie selecționat pe bază de calificare tehnică demonstrată prin examinare directă;
- ***sistemul centralizat de documente scrise*** – regulile şi controlul se aplică uniform, evitând implicarea unor personalități şi a preferințelor personale ale angajaților;
- ***managementul este separat de proprietarii organizației*** – iar managerii sunt profesionişti oficiali şi nu stăpâni ai unităților conduse (unul din semnele dezvoltării unei birocrații este creşterea numărului de conducători profesionişti şi a numărului de specialişti-experţi).

În concepția lui M.Weber, organizația birocratică este considerată cea mai eficientă formă de organizare socială pentru că în cadrul acesteia *precizia, rapiditatea, neambiguitatea, continuitatea, discernământul, unitatea, subordonarea strictă, reducerea fricțiunii şi a costurilor materiale şi personale sunt aduse la nivelul optim*. A considerat organizarea birocratică ca fiind tipul ideal spre care tind să se îndrepte alte forme organizaționale şi a argumentat că guvernarea prin autoritatea funcției – birocrația – este impersonală, eficientă şi echitabilă, fiind singura modalitate de susținere a autorității organizaționale şi a administrației compatibile cu valorile democrației.

M. Weber a propus un sistem de conducere impersonal, bazat pe autoritate rațională, cu compartimente, care să constituie o structură formală capabilă de continuitate, indiferent dacă managerii individuali lucrează în cadrul organizației sau pleacă. În acest caz, compartimentele se conduc după regulamente şi reguli scrise, iar managerii care le dirijează sunt recunoscuți ca autoritate nu numai în funcție de personalitatea şi farmecul lor, ci şi de puterea legală, investită în pozițiile manageriale.

Reprezentanții şcolii clasice au pus bazele constituirii ştiinței managementului şi au avut o contribuție importantă în perfecționarea managementului ca activitate practică. O caracteristică esențială a şcolii clasice constă în modul de tratare a relațiilor manageriale, pe care le examinează în ansamblul lor cu accente pronunțate asupra laturii de organizare considerând că principiile care stau la baza unei activități eficiente se pot aplica nu numai în organizare ci şi în management. Pe lângă meritele

deosebite şi contribuţia ştiinţifică la dezvoltarea managementului, *şcoala clasică are şi o serie de limite:*

- *importanţa redusă acordată factorului uman în problemele de management;*
- *orientarea rigidă spre maximizarea productivităţii muncii individuale;*
- *abordarea organizaţiei ca un sistem închis, autarhic, cu accent pe structura sa formală*.

Cu toate că managementul clasic a fost sever criticat pentru tratarea simplistă şi unilaterală a fiinţei umane angajate în organizaţii, considerându-se că soluţiile acestei şcoli au fost valabile pentru condiţiile de la începutul secolului, când mediul era relativ stabil şi previzibil şi n-ar mai corespunde organizaţiilor de astăzi, când mediul şi omul acţionează imprevizibil, acesta a avut o contribuţie importantă la raţionalizarea muncii, iar practica actuală a managementului beneficiază de o serie de instrumente şi metode manageriale de mare utilitate (metodele raţionalizării şi normării muncii, sistemele salarizării stimulative, selectarea personalului prin testare, descrierea şi proiectarea locurilor de muncă, organigramele).

B. *ŞCOALA RELAŢIILOR UMANE* a apărut în perioada marii depresiuni economice 1929-1933, *ca răspuns la ideile promovate de şcoala clasică*. Atât sociologii, psihologii cât şi conducătorii de organizaţii au supus conceptele clasice unor critici severe, pentru că acestea *nu au ţinut seamă de comportamentul uman, reflectând situaţii din „organizaţii fără oameni”* (H.J.Leavitt, 1964), subiecţii umani fiind consideraţi elemente pasive.

Reprezentanţii acestei şcoli, fără a nega rolul structurii organizatorice, *acordă o importanţă deosebită individului*, grupurilor de lucru, comportării acestora; susţin că *factorul uman influenţează şi modifică întreg sistemul organizatoric*, iar în *viaţa organizaţiei* trebuie avute în vedere, în primul rând, raporturile sociale şi nu raporturile juridice. Dezvoltând şi argumentând ideea centrală a *necesităţii situării pe primul plan în procesul managerial a resurselor umane* ale organizaţiei, subliniază faptul că omul ar putea fi determinat să muncească mai productiv dacă i-ar fi satisfăcute anumite *cerinţe de natură socială şi psihologică*; depinde de înţelegerea de către manageri a angajaţilor şi de adaptarea condiţiilor organizaţionale la cerinţele acestora.

Cea mai importantă şi valoroasă contribuţie la dezvoltarea acestei şcoli care a avut ca obiectiv esenţial punerea în valoare la un nivel superior a potenţialului uman, a adus-a psihologul *E. Mayo* şi sociologul *F. Roethlisberger* – coordonatorii experimentelor de la uzinele Howthorne (Chicago, 1924-1932). În cadrul acestora s-au efectuat studii şi cercetări speciale asupra comportamentului lucrătorilor în funcţie de condiţiile de muncă, care au evidenţiat *rolul şi importanţa relaţiilor umane asupra creşterii performanţelor economice a grupului.*

Cercetătorii au ajuns la concluzia că mai important decât condițiile de muncă şi stimulentele muncii pentru creşterea productivității a fost factorul *relații umane* (subiecții umani, membri ai unui grup de muncă pot obține rezultate performante în funcție de atenția pe care o acordă muncii, interesul general manifestat față de ea, stimularea morală a muncitorilor, dacă participă activ la deciziile legate de activitatea desfăşurată, dacă sunt observați de supervizori şi rezultatele lor sunt înregistrate, trăiesc sentimentul că aparțin unei echipe). Ca urmare a apariției unei noi orientări cu privire la comportamentul subiectului uman în procesul muncii, a fost înlocuit conceptul taylorist de *om economic* (om motivat în primul rând de interese economice) cu cel de *om social* (om motivat în primul rând de relațiile cu semenii săi).

În centrul analizei sunt situate relațiile interumane din organizație care pot fi de colaborare sau de conflict, de dominare sau de supunere, de atracție sau respingere. În acest cadru – sublinia F.J. Roethlisberger – individul e privit în contextul relațiilor lui directe şi personale cu şefii sau cu subalternii, iar rețeaua relațiilor interumane este investigată din punctul de vedere al celor oficiale şi a celor neoficiale, ambele raportate la viața organizației, la urmările favorabile sau nefavorabile asupra acesteia.

Meritul lui E. Mayo constă în faptul că a deschis noi perspective studierii proceselor umane din organizații *recomandând managerilor să acorde atenție deosebită înțelegerii fenomenelor sociale şi capacității de soluționare a problemelor umane, tot atât de bine ca şi celor tehnice.* Abordarea problemelor manageriale din perspectiva relațiilor umane, consideră E. Mayo, ar conduce la armonie organizațională şi eficiență sporită a muncii.

R. Likert a preluat problema relațiilor interumane la nivelul organizației în general şi al activității manageriale în special, a dezvoltat-o obținând rezultate deosebite şi concluzii importante:

- *managerul care manifestă încredere în subalterni şi se bazează pe aceştia obține rezultate bune*;
- trebuie creat un astfel de climat, încât subalternii să poată discuta liberi cu managerii orice problemă;
- în soluționarea problemelor şi *luarea deciziilor* este necesară *consultarea subalternilor şi acceptarea propunerilor acestora;*
- este necesar *să se evite recurgerea la amenințare, pedepse şi să se pună accent pe cointeresarea materială şi morală*, pe participarea colectivelor la toate activitățile;
- asigurarea condițiilor pentru ca *personalul organizației să se simtă responsabil* în totalitatea lui şi la toate nivelurile pentru îndeplinirea obiectivelor organizației.

M.P. Follett a avut contribuții importante în domeniul managementului, numărându-se printre primii cercetători care au intuit *importanța abordării echipei de muncă în studiile de management*, evidențiind faptul că managerii şi angajații care

acționează pentru atingerea unor obiective comune trebuie să se considere *în relații reciproce de parteneriat*. A studiat performanțele individuale ale subiecților umani antrenați în procesul de muncă, evidențiind faptul că *managementul poate stimula echipa de muncă în organizarea şi dezvoltarea spiritului de cooperare* dintre membrii acesteia şi poate contribui la armonizarea şi coordonarea eforturilor grupurilor de muncă.

D. McGregor a avut o contribuție deosebită în cadrul şcolii relațiilor umane, ținând seama de întreaga istorie a gândirii antropologice în *abordarea esenței umane*. Plecând de la ideea că în exercitarea funcțiilor manageriale, *managerii pornesc de la o anumită opinie asupra naturii şi a comportamentului factorului uman, a formulat teoria X şi teoria Y*.

Teoria X are la bază concepția tradițională, este o abordare simplistă a naturii umane în general şi are la bază următoarele premise:

- ființa umană medie este inevitabil predispusă la delăsare în muncă, pe care ar evita-o dacă ar putea;
- datorită delăsării şi disprețului față de muncă, oamenii trebuie constrânşi, controlați, conduşi, amenințați sau pedepsiți pentru a-i face să muncească;
- omul mediu preferă să fie condus, doreşte să evite răspunderea,are ambiție relativ redusă şi mai presus de orice vrea să fie liniştit;
- omul mediu este egoist şi indiferent la necesitățile organizației din care face parte;
- omul mediu doreşte să-şi maximizeze doar avantajele materiale, neglijând nevoile psihosociale.

Teoria Y urmăreşte armonizarea intereselor individuale cu cele organizaționale, având la bază următoarele premise:

- consumul de efort fizic şi intelectual în muncă este tot atât de necesar precum distracția şi odihna;
- omul mediu învață nu numai să accepte sarcini şi responsabilități dar şi să-şi asume din proprie inițiativă;
- omul mediu are o mare capacitate de imaginație şi creativitate, dar acest potențiai este doar parțial utilizat;
- omul mediu nu doreşte să-şi maximizeze numai avantajele economice ci şi pe cele de natură psihosocială;
- controlul extern şi amenințarea nu sunt singurele mijloace de atragere a executanților la realizarea obiectivelor.

Managerii care pornesc de la premisele teoriei X vor dezvolta un stil de management autoritar, iar cei care pornesc de la premisele teoriei Y vor dezvolta un stil de management democratic, folosind metode participative. Practica managerială şi activitatea social-economică au confirmat faptul că orice act de conducere, orice decizie

sau acțiune managerială presupune o opinie prealabilă despre natura umană şi comportamentul uman.

A. Maslow introduce în ştiințele comportamentului termenul de *ierarhia nevoilor* pentru a explica originea şi geneza motivației umane şi prezintă grupele nevoilor de bază ale omului, ierarhizate în ordinea descrescândă a importanței:

- ***nevoi fiziologice*** – (hrană, îmbrăcăminte, adăpost);
- ***nevoi de securitate*** a omului – (siguranța muncii, ordine, lipsă de amenințare şi de teamă);
- ***nevoi sociale de afiliere sau de acceptare*** – (apartenența la grup, stabilirea de relații umane, acceptarea de către grup, afecțiune);
- ***nevoi de stimă*** – (afirmarea măiestriei şi competenței, prestigiul profesional, recunoaşterea statutului propriu);
- ***nevoi de autorealizare*** – (autodezvoltare, maximizarea potențialului propriu, realizare personală).

Teoria ierarhizării nevoilor prezintă interes şi importanță deosebită în cadrul activității manageriale pentru că majoritatea oamenilor, mai ales într-o societate dezvoltată, manifestă nevoi care acoperă toată gama nevoilor ierarhizate de Maslow; *la un anumit nivel în cadrul ierarhiei, o aceeaşi nevoie variază în limite largi la subiecți umani diferiți şi, în consecință, managerii trebuie să țină seama de teorie numai în context situațional concret.*

F. Herzberg a pus bazele *teoriei factorilor determinanți ai satisfacției în muncă*. Pe baza interpretării rezultatelor cercetării efectuate în rândurile unui număr reprezentativ de specialişti (economişti şi ingineri) situați pe diferite niveluri ierarhice din diferite întreprinderi, autorul grupează factorii care influențează satisfacția în două categorii:

- ***factori motivatori*** – care privesc conținutul muncii, munca însăşi, realizările în muncă, recunoaşterea muncii prestate, dezvoltarea profesională, respnsabilitatea, promovarea, statutul;
- ***factori de igienă*** – care se referă la condițiile de muncă, politica organizației, relațiile interpersonale, calitatea supravegherii, condițiile de lucru, securitatea muncii, salariul, viața personală.

Pe baza acestor categorii de factori, Herzberg a dezvoltat un program de *îmbogățire a muncii* prin care se urmăreşte ca satisfacerea nevoii de lărgire a responsabilităților să fie însoțită de diminuarea supervizării excesive.

Prezentarea, analiza şi interpretarea concepțiilor reprezentanților şcolii relațiilor umane evidențiază preocuparea acestora pentru *subiectul uman – ființă socială*, în procesul muncii, pentru *grupul de muncă* şi *aspectele socio-psihologice* din cadrul acestuia şi preocuparea de *optimizare a relațiilor interumane* pentru prevenirea conflictelor în colectivele de muncă. În acest scop, managerii trebuie să respecte

demnitatea umană, să adopte un comportament corespunzător, receptiv față de nevoile şi propunerile subalternilor.

Contribuția şcolii relațiilor umane, care prin reprezentanții săi a realizat tranziția de la şcoala clasică la şcolile moderne de management, se concretizează în următoarele idei principale:

- *reconsiderarea rolului factorului uman,*
- *motivarea personalului şi îmbunătățirea climatului de muncă;*
- *deplasarea accentului din sfera relațiilor formale (oficiale) în cea a relațiilor informale (sociale);*
- *concentrarea asupra relațiilor de muncă din cadrul structurii* (nu asupra acesteia din urmă)
- *evidențiarea importanței grupului de muncă pentru creşterea gradului de cooperare;*
- *motivarea personalului şi îmbunătățirea condițiilor de muncă;*
- *creşterea rolului delegării şi descentralizării*
- *luarea deciziilor cât mai aproape de locul de aplicare.*

Alături de contribuția valoroasă a şcolii relațiilor umane la dezvoltarea ştiinței managementului, trebuie menționate şi *limitele* acesteia:

- *concentrarea exclusivă asupra aspectului uman al organizației*
- *supraevaluarea rolului climatului organizațional ca element motivațional*.

Aceste orientări teoretice au asigurat premisele trecerii de la ceea ce se numeşte omul *economic*, la *omul social*, cel care asigură îmbunătățirea eficienței pe baza cooperării umane în cadrul organizațiilor şi cooperarea cu alte organizații. Sarcina managerului constă în aplicarea managementului ştiințific, în armonizarea şi coordonarea eforturilor grupurilor, fapt ce depinde de modul în care acesta utilizează motivarea, îndrumarea, puterea decizională şi autoritatea. Astfel, s-a conturat un *nou obiectiv principal al activității manageriale: utilizarea relațiilor umane în scopul „maximizării efectului pozitiv şi a minimizării efectului negativ"*.

II.2. Managementul modern

A. *MANAGEMENTUL SISTEMIC,* apărut după 1950, ca urmare a creşterii complexității fenomenelor social-economice şi de management, este *o sinteză a contribuțiilor ştiințifice a şcolilor precedente, fiind considerat cea mai complexă orientare din punct de vedere ştiințific*.

Abordarea sistemică porneşte de la teoria generală a sistemelor fondată de L. Bertalanffy, potrivit căreia „în vederea înțelegerii şi organizării întregului este

necesar să fie cunoscute părțile, cât şi relațiile dintre acestea". Şi la niveul organizațiilor s-a impus considerarea fenomenelor şi proceselor în interdependența lor. Trăsătura definitorie a teoriilor şi conceptelor de management care se încadrează în această şcoală o constituie integrarea unui evantai corespunzător de concepte şi metode din alte ştiințe: sociologie, psihologie, teoria informațională, statistica, matematica, analiza economică şi altele. La baza ştiințifică a acestei şcoli se află *conceptul de sistem, managementul reprezentând un sistem complex format din subsistemul decizional, subsistemul organizațional şi subsistemul informațional*. Componentele multidisciplinare de natură conceptuală şi metodologică sunt folosite pentru abordările complexe şi echilibrate ale relațiilor dintre funcțiile managementului (previziunea, organizarea, coordonarea, antrenarea şi evaluarea), acordând o atenție relativ egală fiecăruia şi situând pe primul plan conceptul de management în ansamblul său.

În concepția reprezentanților şcolii sistemelor sociale, *organizația este abordată ca un sistem complex, care trebuie să se adapteze la cerințele mediului ambiant, fapt ce asigură realism şi dinamism soluțiilor elaborate*.

C.I. Barnard subliniază rolul factorilor socio-psihologici în activitatea managerială, considerând că esența managementului nu poate fi explicată numai prin principii care se referă la o structură organizatorică, deoarece atitudinea participanților față de desfăşurarea proceselor în practică se îndepărtează în multe privințe de la cea prevăzută în momentul planificării. Cu toate că nu a efectuat niciodată cercetări propriu-zise, meritele sale în domeniul managementului se concretizează în conceperea acestuia ca un *sistem cooperativ*, la nivelul căruia trebuie să fie antrenați toți factorii care pot concura la sporirea profitului (deținători de capital, manageri, salariați, cumpărători) şi în aşa-numita teorie a *schimbului de satisfacții*, bazată pe un sistem complex de relații interumane: *să dai, pe cât posibil* ceea *ce este mai puțin valoros pentru tine dar mai valoros pentru cel ce primeşte; să primeşti ceea ce este mai valoros pentru tine şi mai puțin valoros pentru cei ce dau*

H. Simon menționează în cadrul teoriei cu privire la decizii, că *raționalitatea acțiunii umane are anumite limite determinate de: reflexele şi zestrea genetică a fiecăruia (capacitatea intelectuală), valorile şi scopurile personale (motivația), cunoaşterea situației şi informațiile disponibile*. Cercetările în domeniul decizional au asigurat o eficacitate ridicată a practicii manageriale, precum şi reducerea gradului de risc în luarea reciziilor.

P. Drucker a contribuit, în egală măsură, la dezvoltarea ştiinței managementului şi a managementului ştiințific. Consideră că problema centrală a organizațiilor o constituie *creşterea productivității muncii umane,* iar succesul acestora depinde de modul de organizare a responsabilităților lucrătorilor pentru care sunt necesare: o muncă organizată şi bine controlată; autocontrolul; perfecționarea continuă a personalului şi diminuarea rezistenței la schimbare.

În concepția reprezentanților şcolii sistemice, managementul este funcția integratoare, coordonatoare şi proiectivă a organizației. Calea de creştere a eficienței activității acesteia o constituie capacitatea de a se adapta la cerințele mediului ambiant. Prin abordarea organizației într-o manieră multidisciplinară integratoare, simultan analitică şi sintetică, situând pe primul plan finalitatea social-economică a acesteia într-o viziune complexă şi previzională, şcoala sistemică *aduce o contribuție importantă la dezvoltarea ştiinței şi practicii managementului, corespunzătoare complexității şi dinamismului crescând al mediului social, economic, politic şi cultural contemporan*. Abordarea sistemică asigură performanță managementului prin crearea posibilităților de a lua în considerare, în procesul decizional, a cât mai multe variabile de care depind rezultatele activității desfăşurate, problemele rezolvându-se deopotrivă în interesul organizațiilor şi resurselor umane.

B. MANAGEMENTUL CONTINGENȚIAL este o extensie a abordării sistemice care conferă managementului o nouă dimensiune. Argumentând faptul că orice problemă a organizațiilor (fie umană, fie de structură), trebuie abordată nu la modul general, ci în funcție de situația specifică,

teoria contingenței defineşte tipul de management care trebuie adoptat într-un anumit mediu şi pentru o strategie dată. Aceasta înseamnă că nu există o singură sau cea mai bună structură de organizare, formă de motivare sau practică de conducere care să fie utilizată în orice situație şi de aceea modul de abordare a fiecăreia din aceste probleme trebuie adecvat cerințelor situației specifice, respectiv tipurilor de activități, de oameni sau de mediu în care funcționează organizația. Problemele vor fi rezolvate pe baza interconexiunilor dintre elementele componente ale organizațiilor şi dintre organizații şi elementele mediului extern; de fiecare dată când se adoptă o decizie intră în ecuație sistemul ca atare şi situația în care evoluează. Această teorie susține necesitatea adaptării structurilor organizaționale la diferite tipuri de mediu fiind inițiate o serie de studii pentru a găsi cheia adecvării la situații.

G. W.Bennis şi *Ph.E. Slater* menționează că pentru munci simple în condiții statice, o structură autocrată, centralizată, care a caracterizat cele mai multe organizații în trecut, este mai rapidă, mai simplă şi mai eficientă; *dar pentru adaptarea la schimbarea condițiilor, pentru rapida acceptare a ideilor noi, pentru flexibilitate în confruntarea cu problemele noi, numai structura descentralizată este eficientă*. De asemenea, un *sistem simplist de management*, caracterizat prin reguli formale şi o puternică centralizare a deciziilor, poate asigura funcționarea unei organizații stabile, dar nu a uneia unde gradul de complexitate a activității este în continuă creştere datorită inovației social-economice. O altă *idee fundamentală* a acestei teorii susține că *tipul de activitate determină numărul de niveluri ierarhice şi cu cât activitatea într-o*

organizație este mai complexă şi incertitudinea mai mare, cu atât creşte importanța informării în adoptarea deciziilor şi a interdependenței dintre membrii organizației.

Accentul pus de teoria contingenței pe necesitatea considerării *diferențelor individuale şi situaționale* a avut o influență puternică asupra practicii manageriale. Rezultatele studiilor de contingență au impus managerilor o revizuire a concepției cu privire la principiile clasice de conducere şi necesitatea de a formula un set mai mare de alternative în rezolvarea problemelor umane şi organizaționale. Există autori care îndeamnă conducătorii să păstreze în permanență o listă a *principiilor organizaționale de contingență*, să analizeze de fiecare dată modul în care acestea pot fi aplicate în funcție de situația specifică, principiile apărând cel mai frecvent în forma ,,dacă-atunci" (apud Vlăsceanu, M.,1993):

- dacă organizația se află într-un mediu înalt competitiv, atunci trebuie să-şi descentralizeze autoritatea spre nivelurile operative, astfel încât oamenii să poată lua decizii rapide, la fața locului;
- dacă un conducător nu are capacitatea de a controla toți subordonații, atunci numărul lor trebuie redus;
- dacă subordonații capabili doresc mai multă autoritate şi responsabilitate, conducătorul ar trebui să delege această autoritate;
- dacă mărimea organizației creşte, atunci conducătorul ar trebui să ia în considerație implementarea regulilor şi politicilor astfel încât să poată conduce mai eficient acest număr crescut al personalului;
- dacă o decizie presupune cheltuirea unei sume mari de bani, atunci aceasta ar trebui luată de conducerea superioară; dacă o decizie implică cheltuirea unei sume mici de bani, atunci ea ar trebui luată de conducerea de la nivelurile inferioare.

Teoria contingenței a condus la noi tipuri de abordare a unor probleme manageriale (soluționarea conflictelor în organizații, strategiile de motivare şi luare a deciziei, sistemele de control şi participare), susținând necesitatea perfecționării şi adaptării permanente a practicilor manageriale la cerințele mediului în continuă schimbare.

C. *EXCELENȚA ÎN MANAGEMENT* reprezintă răspunsul managementului la creşterea gradului de complexitate a cerințelor factorului uman şi poate fi considerată o variantă nouă a şcolii resurselor umane având ca obiectiv principal folosirea cât mai deplină a salariaților din organizații.

Th. Peters şi R. Waterman jr. (1982), consultanți în management, identifică, pe baza unei ample cercetări, cauzele succesului celor mai bine conduse companii din SUA, selecționate după indicatori de performanță (rata medie a recuperării capitalurilor, creşterea capitalului social, rata inovării). În acelaşi timp, pun în evidență principalele cauze pentru slaba performanță a unor firme (*dezinteresul pentru factorul uman, excesiva studiere a situației din ,,turnul de fildeş" al managementului organizației, prea frecventa recurgere la ,,scamatoriile financiare*") şi manifestă neîncredere în

soluțiile gata formulate pentru manageri (ce e mai mare e mai bun; analizează totul; controlul este cheia calității; alege stimulente potrivite şi productivitatea vine de la sine; directorii sunt mai deştepți decât piața; datoria managerului este să ia decizii; cei care tulbură apele trebuie dați afară; ține totul sub control). În schimbul acestor soluții, Peters şi Waterman subliniază importanța motivației salariaților, rolul conducerii şi meritele unui feedback real. Astfel, *mai mare* nu înseamnă *mai bun*, iar costurile reduse nu sunt singura cale care garantează succesul.

O conducere eficientă şi imprimarea spiritului de perfecțiune la toate nivelurile organizației pot compensa dezavantajele structurale. *Cultul exagerat al cifrelor riscă să se dovedească neproductiv, dar dacă sunt folosite adecvat constituie un important factor motivațional şi pot deveni un instrument de măsurare a succesului, având un rol esențial în orientarea procesului decizional şi a acțiunilor*.

Concluziile cercetării au fost sistematizate într-un set de opt atribute ale excelenței, pe care managerii le pot folosi pentru a obține mari succese în cadrul organizațiilor pe care le conduc:

- ***înclinația spre acțiune***, predispoziția şi ,,predominanța acțiunii" în raport cu organizarea şi planificarea activităților (managerii se manifestă deschis, implicându-se în orice domeniu prin utilizarea unei comunicări active şi spontane);
- ***apropierea de client*** (obiectivul esențial al organizației este satisfacerea clientului);
- ***creativitatea şi autonomia antreprenorială*** (se încurajează preluarea riscurilor, se tolerează eşecurile, iar inovatorii sunt stimulați să-şi apere proiectele preferate până la finalizarea deplină; o structură flexibilă permite salariaților inventivi să se organizeze în grupuri mici care pot aplica proiecte diverse);
- ***personalul***, principala resursă a organizației (angajații sunt tratați respectuos şi demn, cultivându-se încrederea şi spiritul de familie, iar compartimentele de lucru sunt de mici dimensiuni, asigurând un climat psihosocial favorabil activității eficiente);
- ***competența*** (cei mai eficienți lideri – manageri nu pierd niciodată contactul cu ,,spațiul social" concret, analizează ,,la fața locului" toate problemele şi le rezolvă treptat, acțiune cu acțiune; valorile personale sunt recunoscute în mod deschis);
- ***aderența*** (se promovează implicarea managerului în activitatea pe care o cunoaşte cel mai bine, punându-se accent pe dezvoltarea internă a organizației);
- ***structură simplă cu staff minim*** (autoritatea este descentralizată cât mai mult posibil, staff-ul de la nivel superior este minimal, iar talentele sunt stimulate să se manifeste liber în activitatea desfăşurată);
- ***coexistența toleranței cu exigența*** (un control sever-profesionist în plan strategic şi financiar poate fi compensat de autonomie, descentralizarea autorității şi crearea de oportunități pentru creativitate).

Importanța atributelor excelenței, care aparțin de domeniul relațiilor umane şi comportamentale este de necontestat, dar celor doi cercetători li se reproşează faptul că *au ignorat abordarea contigențială, făcând generalizări subiective, bazate pe păreri şi nu pe date.*

Excelența în management constituie un moment important în teoria managementului modern pentru că ,,avertizează" managerii în legătură cu necesitatea înțelegerii rolului esențial al oamenilor în realizarea ,,excelenței operaționale". Problemele umane nu pot fi separate de problemele organizației şi performanțele acesteia, cu toate că ,,mulți manageri şi consultanți se încăpățânează să despartă aspectele umane ale managementului de aspectele economice şi operaționale. Succesul organizației are în sine o mare putere de motivație şi nu se rezumă la cultivarea perfecțiunii sau la motivarea salariaților printr-o conducere angajată. Managerii care nu au o înțelegere reală a tuturor aspectelor unei firme, economice şi sociale, deopotrivă, sunt lipsiți de credibilitate şi incapabili să inspire încredere" (Coates,Ch.,1997, p.23).

D. *MANAGEMENTUL COMPARAT* a apărut în contextul abordărilor comparatiste din aproape întreg domeniul cercetării ştiințifice şi cunoaşterii umane, după 1960, în Statele Unite ale Americii. De la primele investigații teoretice şi pragmatice ale managementului într-o viziune plurinațională, s-a ajuns la formularea conceptelor specifice managementului comparat, care a devenit un element esențial al manifestărilor ştiințifice internaționale. Această evoluție se explică prin specificitatea şi nivelul ştiințific ridicat al managementului comparat, utilitatea sa pragmatică, ampla diversitate națională, culturală şi managerială ce trebuie cunoscută, înțeleasă şi luată în considerare în condițiile internaționalăzării activităților economice, sociale, culturale şi ştiințifice.

Pornind de la faptul că esența managementului comparat este investigarea şi soluționarea pe bază multinațională a fenomenelor de management, specialiştii au acordat atenție deosebită definirii, stabilirii obiectivelor, conținutului şi dimensiunilor acestuia. Ca pentru orice ştiință tânără şi pentru managementul comparat există mai multe variante de definire, cu o largă circulație în literatura de specialitate:

- *managementul comparat* se ocupă cu *studiul similarităților şi diferențelor din practica managerială locală din diferite țări* şi are ca obiective: identificarea problemelor şi tehnicilor manageriale ce par a avea o valabilitate universală, identificarea condițiilor locale din fiecare perimetru național investigat care cer o adaptare specială a elementelor de management declarate ca universale, acordarea de asistență directorilor corporațiilor multinaționale pentru a înțelege diferențele dintre atitudinile şi practicile de management din diferite țări, în vederea creşterii raționalității şi eficacității activității economice (Newman,W.,1978);

• *managementul comparat* are ca obiective esențiale: explorarea relațiilor relevante între mediu şi management pentru a determina factorii de mediu care sunt cei mai importanți într-o situație dată: analiza comportamentelor diferite ale personalului în procesele de management din diverse țări; identificarea strategiei de conducere eficientă într-o altă țară; stabilirea modalităților de îmbunătățire a performanțelor economice care țin de domeniul managementului (Farmer,R.,1984);

• *managementul comparat* se ocupă de *studiul fenomenelor de management pe o bază multinațională*, axându-se asupra detectării, identificării, clasificării, măsurării şi interpretării similarităților şi deosebirilor privitoare la elemente cum ar fi procesele, conceptele şi tehnicile de management (Miller,E.,1984);

• *managementul comparat* se concentrează asupra *similarităților şi deosebirilor dintre sistemele de management*, argumentând necesitatea acestuia prin faptul că abordarea comparatistă, în general, este de neevitat (subiectul uman, prin natura sa, compară şi evaluează permanent, prin raportare la un ,,ideal" sau o situație necunoscută), iar în condițiile dezvoltării activităților internaționale, procesele de comparare au dobândit o importanță specifică în domeniul managementului; există puternice interdependențe internaționale în toate domeniile de activitate, fapt ce impune investigarea proceselor de management implicate, pentru a se asigura o bază informațională corespunzătoare; examinarea culturală a fenomenelor de management dintr-o țară, prin comparare cu cele desfăşurate în alte state, determină amplificarea sferei de variabile luate în considerare, fapt ce contribuie la îmbogățirea cunoştințelor de bază ale managementului; pe plan individual, managementul comparat contribuie la dezvoltarea capacității factorilor de decizie de a aprecia mai exact şi mai complet realitățile naționale în sine, raportate la cele ce se manifestă în alte state (Nath,R., 1988);

• *managementul comparat* este un *domeniu ştiințific care studiază procesele şi relațiile manageriale din organizații ce funcționează în spații culturale, naționale diferite*, axându-se asupra identificării şi analizării asemănărilor şi deosebirilor manageriale, în vederea favorizării transferului internațional de know-how managerial şi a creşterii funcționalității, eficacității şi eficienței organizațiilor. Pentru a-şi putea îndeplini obiectivele, managementul comparat trebuie să studieze: procesele, funcțiile şi principiile managementului; sistemul de management al organizațiilor în ansamblul lor; cultura organizațională; strategia şi politica organizației; structura organizatorică; sistemul informațional; sistemul decizional; metodele, tehnicile şi procedurile de management; întreprinzătorii şi cadrele de conducere; managementul resurselor umane; eficiența managementului (Nicolescu,O.,1997).

Cu toate că este un domeniu ştiințific relativ tânăr, în cadrul managementului comparat s-au conturat o serie de şcoli (Şcoala dezvoltării economice, Şcoala mediului, Şcoala sistemelor deschise, Şcoala de management comparat centrată pe rolul culturii)

care prin studiile ştiințifice elaborate au contribuit la obținerea unui vast material informațional privind managementul în diverse țări ale lumii şi în diferite zone geografice.

Teme şi aplicații:

1. Analizați contribuția Şcolii clasice la dezvoltarea managementului.
2. Prezentați contribuția lui F.W.Taylor la dezvoltarea managementului ştiințific.
3. Precizați contribuția lui H.Fayol la dezvoltarea managementului administrativ.
4. Analizați contribuția lui M.Weber la dezvoltarea managementului birocratic.
5. Precizați în ce se concretizează contribuția Şcolii relațiilor umane la dezvoltarea managementului.
6. Menționați descoperirile lui E.Mayo în domeniul relațiilor umane.
7. Comentați premisele teoriilor lui D.McGregor.
8. Prezentați contribuția lui C.I. Barnard şi P. Druckner la dezvoltarea managementului sistemic.
9. Analizați teoria contingenței în domeniul managerial.
10. Identificați atributele excelenței în management.

III. Sistemul managerial în instituțiile de asistență socială

III.1. Structura organizatorică managerială

A. *SISTEMUL DE MANAGEMENT*, ca ansamblu al elementelor cu caracter organizatoric, informațional şi decizional, este un sistem complex, deschis, adaptiv, în cadrul căruia disfuncționalitățile care apar la nivelul unuia din cele trei subsisteme se extind şi afectează sistemul în ansamblu.

În cadrul sistemului managerial, activitatea se desfăşoară pe baza următoarelor principii (Ceauşu,I.,1996):

- ***principiul unității de comandă, răspundere şi acțiune*** – presupune ca fiecare titular al unei funcții de conducere sau de execuție să fie subordonat unui singur şef, prin intermediul căruia se primesc toate sarcinile, asumându-şi în comun responsabilitatea realizării lor;
- ***principiul competenței profesionale şi manageriale*** – impune valorificarea experienței şi competenței specialiştilor din diferite domenii ale activității organizației, în scopul reducerii factorilor de risc în adoptarea deciziilor;
- ***principiul divizării activității pe compartimente*** – activitatea organizației să fie structurată în raport cu natura şi importanța funcțiilor organizației, a volumului de muncă pe care îl implică realizarea lor, precum şi a personalului de care dispune;
- ***principiul apropierii conducerii de activitatea de bază*** – structura să fie construită dintr-un număr cât mai redus de trepte ierarhice, care să permită transmiterea rapidă şi nedistorsionată a sarcinilor în sens descendent şi a informațiilor necesare controlului şi fundamentării deciziilor la diferite niveluri ierarhice în sens ascendent;
- ***principiul delegării de autoritate*** – presupune efectuarea de către un subordonat a anumitor sarcini şi asumarea autorității şi responsabilității corespunzătoare;
- ***principiul economiei de comunicații*** – impune reducerea volumului de informații la strictul necesar şi stabilirea de canale informaționale directe, prin care informațiile să circule în timp real şi în forma corectă;
- ***principiul flexibilității*** – presupune continua adaptare a structurilor organizatorice la realități şi cerințe, prin examinări periodice în scopul stabilirii oportunității unor măsuri corective;
- ***principiul eficienței maxime*** – are drept cerință esențială permanentă comensurabilitatea cheltuielilor ocazionate de fiecare element în parte şi de structură în ansamblu, precum şi compararea lor cu efectele economico-sociale pe care le generează sau facilitează.

În conceperea şi realizarea sistemului managerial trebuie să se țină seama de elementele specifice fiecărei instituții de asistență socială (profilul, dimensiunea, resursele umane, materiale, financiare, potențialul şi mentalitatea personalului), de contextul național şi internațional.

Subsistemul (sistemul) organizatoric managerial cuprinde elementele de natură organizatorică ce asigură cadrul, combinarea, divizarea şi funcționalitatea proceselor manageriale în vederea realizării obiectivelor prestabilite şi reuneşte organizarea formală şi organizarea informală. Structura organizatorică corespunde organizării formale a acestuia şi trebuie să fie guvernată de două principii esențiale (Koontz, H., O'Donnell, C.,1984):

- ***principiul unității*** – structura unității trebuie să asigure cele mai bune condiții de participare a indivizilor la atingerea obiectivelor fixate;
- ***principiul eficienței*** – structura instituției trebuie să facă posibilă îndeplinirea de către angajați a obiectivelor acesteia cu minimum de consecințe neprevăzute sau de costuri.

Sistemul organizatoric managerial, în calitate de structură formală, se bazează pe ierarhie stabilită oficial, pe obligativitate; în această zonă apare, în special, conflictul care are drept scop satisfacerea cerințelor social-economice. Relațiile ierarhice, funcționale sau de cooperare dintre angajați şi birouri, departamente sunt relații oficiale, impuse de legi, regulamente interioare pe care fiecare angajat le găseşte la intrarea în organizație. Acesta trebuie să le cunoască şi să le respecte pentru că ele legitimează şi instituționalizează autoritatea, asigură aderența indivizilor la grup, disciplina în organizație şi stereotipizarea în anumite limite a comportamentului uman.

B. *ORGANIZAREA FORMALĂ A SISTEMULUI MANAGERIAL* are la bază structura organizatorică, care integrează într-un ansamblu unitar elementele umane ale sistemului managerial, fiind precizată printr-un ansamblu de texte (regulamente de organizare şi funcționare, descrieri de posturi) şi scheme (organigrame). Structura organizatorică reprezintă un ansamblu al ☞ persoanelor, ☞ subdiviziunilor organizatorice şi ☞ al relațiilor acestora astfel constituite şi reglementate, încât să asigure premisele organizatorice necesare obținerii performanțelor dorite. Este alcătuită din:

- **structura de conducere sau funcțională**, care asigură condițiile economice, tehnice şi de control impuse de desfăşurarea integrală a proceselor manageriale;
- **structura operațională**, prin care se asigură realizarea directă a produselor sau serviciilor incluse în obiectul de activitate al organizației.

La construirea structurii organizatorice manageriale precizată prin organigramă, se are în vedere economia de personal prin asigurarea unui grad rațional de ocupare a managerilor, precum şi de capacitatea de integrare, comportamentul acestora față de atribuțiile şi responsabilitățile primite, pentru că activitatea în echipa managerială are

cerințe şi exigențe specifice. Aceasta constituie o componentă durabilă care asigură continuitatea organizației, purtătoare a istoriei şi culturii acesteia, chiar în condițiile schimbării managerilor şi îndeplineşte următoarele funcții (Burduş,E.,1999):

- *de instrument al managementului pentru realizarea obiectivelor şi creşterea performanțelor organizației* (raționalizarea modelului de combinare a resurselor umane, materiale şi financiare în cadrul structurii organizatorice condiționează calitatea şi operativitatea sistemului decizional, configurația şi funcționalitatea sistemului informațional, varietatea metodelor şi tehnicilor utilizate);
- *de legitimare a puterii şi obligațiilor ce revin fiecărui membru al organizației* (prin intermediul postului de muncă, structura organizatorică delimitează locul şi rolul fiecărui manager şi trebuie să-i ofere mijloacele oficiale pentru desfăşurarea activității, pentru a preveni abuzurile şi dezordinea în conducere);
- *de integrare socială a personalului* (reglarea activității personalului din diferite compartimente ce lucrează pentru realizarea unor obiective comune, pe baza anumitor reguli şi norme scrise).

În instituțiile de asistență socială structura organizatorică formală este constituită potrivit unor norme, reguli, principii şi instituită prin documente oficiale – organigrama (*fig.nr.4*). Prin intermediul acesteia sunt precizate *obiectivele, posturile şi funcțiile, compartimentele, relațiile organizatorice, ponderea ierarhică* şi *nivelul ierarhic* în cadrul organizației.

Reprezentând totalitatea atribuțiilor omogene din punctul de vedere al naturii şi complexității lor, desemnate în mod organizat unui angajat, posturile – funcțiile din organigramă se delimitează prin *obiectivele, sarcinile, competențele* şi *responsabilitatea* conferite managerului.

Alegerea variantei de structură organizatorică a sistemului managerial se face pe baza criteriului funcțional şi al criteriului obiectivelor. În acelaşi timp, acțiunile de organizare au drept scop stabilirea modului în care managerii vor lucra împreună în cadrul sistemului pentru realizarea obiectivelor acestuia, precizarea contribuției fiecăruia la activitatea de ansamblu şi determinarea căilor de ocupare rațională a fiecărei funcții manageriale.

Postul este alcătuit din ansamblul obiectivelor, sarcinilor, competențelor şi responsabilităților desemnate pe anumite perioade.

Funcția constituie factorul de generalizare al unor posturi asemănătoare din punct de vedere al ariei de cuprindere a autorității şi responsabilității.

Obiectivele postului exprimă rolul ce revine titularului de post în realizarea obiectivelor de ansamblu ale unității, justificând crearea şi funcționarea postului în structură pentru o anumită perioadă. Realizarea obiectivelor presupune îndeplinirea anumitor sarcini de către manager, implică o anumită responsabilitate privind îndeplinirea lor la termen şi la nivel calitativ superior şi presupune competențe adecvate.

Sarcina este o acțiune clar formulată, orientată spre realizarea unui obiectiv precis şi care se desfăşoară după o procedură stabilită.

Competența (autoritatea formală) exprimă limitele în cadrul cărora titularul unui post are dreptul de a acționa în vederea realizării obiectivelor individuale şi a sarcinilor atribuite. În funcție de *domeniul în care se exercită* poate fi *ierarhică* (acționează asupra persoanelor) şi *funcțională* (se manifestă asupra unor activități), iar după *modul de dobândire* există *autoritatea formală* (reglementată prin acte legislative sau prin decizii manageriale) şi *autoritatea profesională* (prevăzută prin nomenclatoarele de pregătire şi stagiu şi exprimată prin nivelul de pregătire şi experiența de care dispune managerul şi prin care dobândeşte recunoaşterea meritelor şi a contribuțiilor personale atât din partea subalternilor, cât şi a şefilor). *Autoritatea*, în ansamblul ei, poate fi exercitată în mod eficient numai dacă există concordanță între autoritatea formală, atribuită şi cea dobândită prin prestigiul profesional.

Responsabilitatea reprezintă obligația de a îndeplini anumite sarcini incluse într-o anumită atribuție, pentru îndeplinirea unei părți dintr-o activitate. Astfel, pentru activitatea managerială există responsabilități de decizie, de previziune, organizare, antrenare, coordonare, control.

Interdependența dintre sarcini, autoritate şi responsabilitate este exprimată în literatura de specialitate prin ,,triunghiul de aur al managementului".

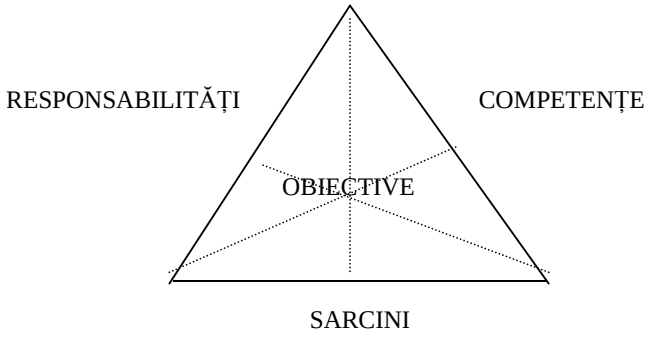

Fig. 5. *„Triunghiul de aur al managementului"*

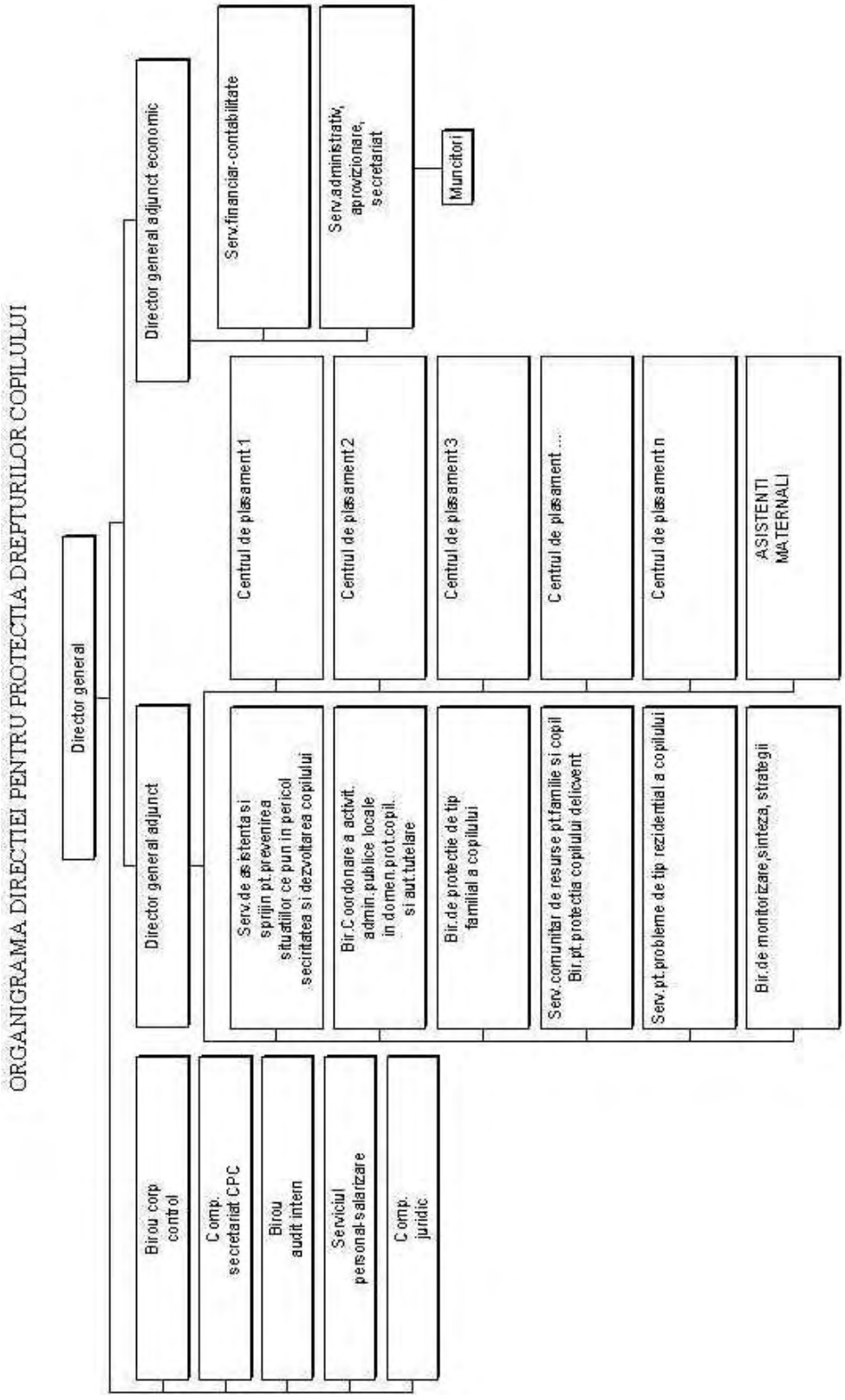
ORGANIGRAMA DIRECTIEI PENTRU PROTECTIA DREPTURILOR COPILULUI
Director general
Director general adjunct
Director general adjunct economic
Birou corp control
Comp. secretariat CPC
Birou audit intern
Serviciul personal-salarizare
Comp. juridic
Serv.de asistenta si sprijin pt.prevenirea situatiilor ce pun in pericol securitatea si dezvoltarea copilului
Bir.Coordonare a activit. admin.publice locale in domen.prot.copil. si aut.tutelare
Bir.de protectie de tip familial a copilului
Serv.comunitar de resurse pt.familie si copil
Bir.pt.protectia copilului delicvent
Serv.pt.probleme de tip rezidential a copilului
Bir.de monitorizare,sinteza, strategii
Centrul de plasament 1
Centrul de plasament 2
Centrul de plasament 3
Centrul de plasament ....
Centrul de plasament n
ASISTENTI MATERNALI
Serv.financiar-contabilitate
Serv.administrativ, aprovizionare, secretariat
Muncitori

Fig. 4. *Organigrama DGPDC*

Funcțiile de conducere au o sferă mai largă de responsabilități şi autoritate față de cele de execuție şi implică sarcini de coordonare ale activității altor cadre. Structura organizatorică a sistemului managerial trebuie să asigure condițiile necesare pentru ca fiecare manager,în funcția pe care o deține, să îşi poată pune în valoare cunoştințele profesionale, să realizeze legăturile de cooperare dintre compartimente, iar atribuțiile şi nivelul de autoritate stabilite pentru o funcție managerială să fie definite clar şi precis. Pentru selecția, angajarea şi evaluarea salariaților/manageri este necesară prezentarea postului:

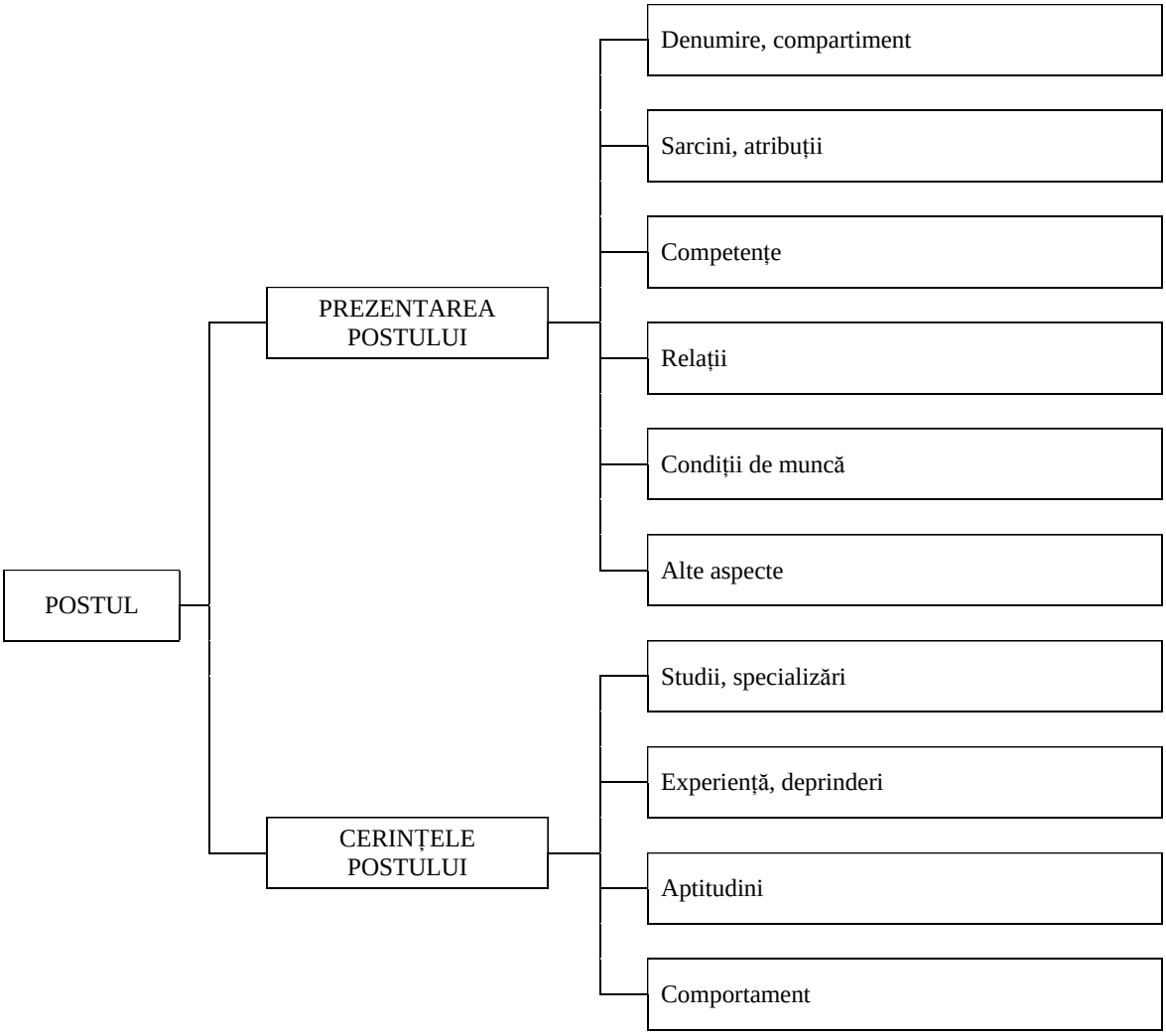

Fig. 6. *Descrierea postului*

Fişa postului asistentului social din domeniul protecţiei copilului:

Nume şi prenume	
Funcţia	
Compartimentul	
Cerinţele postului	Studii medii / Studii superioare
	Vechime în muncă: Da / Nu
	Fără antecedente penale
Relaţii ierarhice	C.J. – Direcţia pentru Protecţia Copilului – Directorul General
Relaţii funcţionale	Comisia pentru protecţia copilului
	Serviciile din cadrul D. G. P.D. C.
	Compartimentele aparatului propriu al Primăriei (Dispensar uman, Şcoală, Biserică, Poliţie).

Responsabilităţi:

1. respectă codul deontologic al asistentului social;
2. se informează cu privire la legislaţia în vigoare în domeniul protecţiei copilului;
3. prezintă Comisiei pentru Protecţia Copilului cazurile în care se impune luarea unei măsuri prevăzute de lege pentru ocrotirea copilului, sprijinind acest organism în vederea luării unei hotărâri pe baza unei documentaţii, pe care o întocmeşte cu privire la situaţia copilului şi a familiei, argumentată şi susţinută profesional;
4. asigură circulaţia informaţiei cu privire la protecţia copilului atât în interiorul instituţiei în care lucrează cât şi în cadrul altor instituţii din comunitate;
5. controlează modul în care sunt respectate drepturile şi interesele copilului în familia sa naturală, substitutivă sau adoptatoare;
6. prezintă propuneri şi urmăreşte activitatea de prevenire a oricărui tip de abuz asupra copilului;
7. menţine legătura cu centrele de plasament din judeţ şi intervine la nivel local (prin consiliere, sprijin material) pentru a facilita reintegrarea copiilor instituţionalizaţi în familia naturală;
8. studiază cauzele abandonului copiilor de către unele familii şi promovează măsuri de eliminare a acestuia;
9. oferă familiilor identificate ca fiind la risc de abandon al copilului servicii sociale: consiliere, informaţii şi referinţe cu privire la alternativele de ocrotire de tip familial, suport individual şi grupuri de suport, asistenţă şi sprijin în găsirea unui loc de muncă;
10. întocmeşte dosarele privind acordarea ajutoarelor sociale, a ajutoarelor sociale de urgenţă;
11. identifică, selecţionează şi evaluează persoanele disponibile pentru a deveni asistent maternal profesionist şi facilitează procesul de pregătire şi atestare a acestora;
12. identifică, selecţionează şi evaluează familii potenţial adoptatoare;
13. stimulează ocrotirea copiilor prin adopţie naţională, identificând copii adoptabili;
14. monitorizează integrarea şi adoptarea copiilor în orice formă de ocrotire se află aceştia (asistenţă maternală, adopţie, reintegrare); întocmeşte şi transmite către D. G. P. D. C. rapoarte bilunare, lunare, trimestriale sau anuale prevăzute de statistica în domeniu;
15. studiază cauzele delicvenţei juvenile şi propune măsuri pentru ocrotirea copiilor care au comis sau sunt predispuşi să comită fapte antisociale;
16. prezintă DGPDC statistica activităţii lunare precum şi orice alte informaţii (statistice sau descriptive) solicitate de către Direcţie în domeniul protecţiei copilului sau cu privire la fenomenele sociale ale comunei (copii instituţionalizaţi, familii aflate în situaţii de risc);

17. realizează anchete sociale şi alte demersuri specifice intervenției sociale pentru diferite categorii de clienți (persoane cu nevoi speciale, şomeri, situații de divorț, bătrâni, persoane aflate în detenție);
18. întocmeşte documentația necesară în vederea ocrotirii copilului sau persoanelor cu capacitate restrânsă de exercițiu, prin măsurile prevăzute de Codul Familiei (tutelă, curatelă, curatelă specială); monitorizează evoluția copiilor precum şi administrarea bunurilor acestora de către ocrotitorii legali;
19. intocmeşte lunar dosare de alocații pentru copii, alocații suplimentare şi indemnizații de naştere;
20. colaborează cu ONG-urile acreditate în domeniul protecției copilului şi a familiei.

Compartimentul este o structură organizatorică, format dintr-un număr de cadre subordonate unei autorități unice, care execută permanent activități precis determinate, contribuind direct sau indirect la realizarea obiectivelor fundamentale ale organizației. Prin intermediul compartimentelor funcționale se fundamentează deciziile adoptate de managerul de nivel superior şi mediu, asigurând în acelaşi timp asistență de specialitate tuturor compartimentelor organizației.

Relațiile organizatorice exprimă legăturile ce se stabilesc între compartimentele manageriale în procesul desfăşurării activităților specifice de conducere, în funcție de importanța, frecvența acestora, competența managerială, instituite prin reglementări oficiale. Pot fi:

Nivelurile ierarhice reprezintă ansamblul subdiviziunilor organizatorice situate pe linii orizontale, la aceeaşi distanță față de managementul de vârf al organizației. În cadrul sistemului managerial, fiecare nivel ierarhic este condus de nivelul ierarhic imediat superior şi conduce la rândul său nivelul ierarhic imediat inferior. Numărul nivelurilor ierarhice este influențat de dimensiunea organizației, diversitatea activității desfăşurate şi competența managerilor.

Ponderea ierarhică se referă la numărul de persoane aflate în directa subordine a unui manager şi este invers proporțională cu numărul nivelelor ierarhice. Relația dintre manageri şi subordonați este o relație ierarhică şi ea implică:

- ***influența*** – acțiunea unui subiect uman de a determina un alt subiect sau un grup într-un anumit sens şi nu în altul, putând fi *pozitivă* (activitatea celui influențat se desfăşoară în sensul intenționat de cel ce o exercită), *nulă* (activitatea celui influențat nu are nici un rezultat), *negativă* (influența are un rezultat opus celui dorit),
- ***puterea*** – capacitatea de a produce schimbarea dorită a comportamentului unei persoane sau a unui grup, care poate fi *legală* (autorizată) sau *ilegală* (neautorizată – abuz de putere);
- ***autoritatea*** – puterea legitimă ce revine unui manager în virtutea rolului sau poziției în organizație, care pentru a fi eficientă trebuie să fie acceptată şi recompensată de cei asupra cărora se manifestă. Poate avea ca bază poziția formală sau informală (gradul de încredere dobândit față de subordonați) a managerului. Sunt cunoscute următoarele tipuri de autoritate (Weber,M.,1947): *autoritatea tradițională* (legitimitatea

provine din modurile de organizare stabilite în trecut şi care au fost transmise sub formă de tradiții), *autoritatea charismatică* (provine din calitățile personale ale conducătorului), autoritatea *legal-rațională* (legitimitatea este determinată de reguli impersonale, stabilite rațional, care se impun indivizilor din exterior).

Pentru a asigura creşterea funcționalității structurii organizatorice, managerul poate utiliza delegarea de autoritate şi descentralizarea de putere.

Delegarea reprezintă transferul către un subordonat a unei părți din atribuțiile sau sarcinile conducătorului, încredințarea responsabilității de a le realiza în vederea atingerii unui obiectiv definit şi acordarea, în acest scop, a autorității necesare, libertății de alegere a căilor şi mijloacelor necesare realizării obiectivului.

Imperativul delegării are o *rațiune profesională* (managerii au anumite limite de competență) şi o *rațiune psihologică* (reflectă încrederea managerilor în subordonați).

Delegarea de autoritate este influențată de o serie de factori cum ar fi: nivelul de pregătire profesională şi de experiență al subordonaților, mărimea organizației, diversitatea activităților acesteia, sistemul de control existent.

Cui să delegi ?

Pentru a face o alegere bună a persoanelor cărora să le delegi anumite sarcini, trebuie nu numai să analizezi calitățile celor din jurul tău, dar şi să te gândeşti dacă munca respectivă ar prezenta vreun interes pentru ei. OAMENII cărora le poți delega sarcini pot fi:

AŞII – persoanele capabile şi experimentate cărora trebuie să le laşi mână liberă, iar dacă îți este solicitat ajutorul, e bine să tratezi problema cu maximă seriozitate.

REGII şi REGINELE – oameni destul de experimentați, dar care au nevoie de ajutor din când în când şi pentru care este important să verifici periodic progresele făcute şi să le monitorizezi discret performanțele, încurajându-i.

VALEȚII – cei care trebuie să învețe cum să procedeze, aşa că s-ar putea să nu-i fi luat în calcul ca persoane disponibile pentru delegare; lipsa de experiență nu trebuie însă tratată ca o lipsă a capacității de a conduce.

JOKERII – „nu fac practic parte din pachetul de cărți" – ei pot fi însă solicitați la nevoie, valoarea lor reală „ieşind la suprafață" atunci când trebuie rezolvată o problemă urgentă sau specială. Când eşti copleşit de ceea ce ai de făcut, indiferent de natura problemelor de rezolvat, apelează la „JOKERI" !

Instruieşte-ți VALEȚII, motivează-ți REGII şi REGINELE şi lasă-te pe mâna AŞILOR. Vei avea numai de câştigat ![2]

[2] *Ibidem.*

Efectuarea corespunzătoare a delegărilor este condiționată de respectarea cerințelor referitoare la formularea unei politici clare cu privire la delegări, precizarea obiectului delegărilor, precizarea destinatarilor delegărilor, stabilirea gradului delegării.

Delegarea trebuie făcută într-un mod sistematic şi bine organizat. Ea se aseamănă într-un fel cu ridicarea unui castel din cărți de joc: dacă baza nu este realizată perfect, edificiul se va prăbuşi mai devreme sau mai târziu. INFORMAREA este fundația care-ți susține casa şi îți permite să delegi eficient. Când oamenii ştiu exact CE se aşteaptă de la ei şi ştiu DE CE li s-a încredințat o anumită sarcină, ei au toate şansele să reuşească în îndeplinirea acesteia[3].

Descentralizarea constituie procesul prin care componentele decizionale sunt coborâte spre nivelurile inferioare ale ierarhiei manageriale. Este un raport organizațional între două niveluri de conducere condiționat de nivelul de competență al cadrelor, mărimea şi gradul de diversificare a activităților organizației şi rețeaua de comunicații. Descentralizarea este reflectată de regulamentul de organizare şi funcționare al unității. Dacă delegările de autoritate, procese dinamice în continuă extindere, se produc dincolo de prevederile regulamentului, ele conduc treptat la adâncirea procesului de descentralizare, fapt ce impune modificarea acestuia în raport cu noile realități organizatorice şi pentru a asigura echilibrul centralizare – descentralizare.

Structura organizatorică formală are un rol esențial în realizarea în condiții de eficiență a obiectivelor organizației, în desfăşurarea unei activități performante. Pentru managementul organizației este cunoscut că, dacă ,,*o structură bună nu garantează obținerea rezultatelor dorite, o structură prost concepută face să moară chiar şi eforturile cele mai bine dirijate*" (P.Drücker).

III.2. Informație şi comunicare managerială

A. *ROLUL ŞI IMPORTANȚA INFORMAȚIILOR ÎN CADRUL SISTEMULUI MANAGERIAL*. Un rol important în asigurarea funcționării performante a instituțiilor de asistență socială, alături de sistemul organizatoric, îl are cel informațional, care ☞ asigură cunoaşterea detaliată, permanentă a obiectivelor şi resurselor disponibile, a modului de desfăşurare a activității şi a factorilor de influență. Pentru a asigura cunoaşterea cerințelor mediului din care face parte organizația şi a stării resurselor acesteia, sistemul informațional trebuie să îndeplinească cumulativ următoarele funcții: *decizională; operațională; de documentare*.

[3] *Ibidem.*

Reprezentând latura dinamică a sistemului managerial, constituit din ansamblul datelor, informațiilor, fluxurilor şi circuitelor informaționale, procedurilor şi mijloacelor de tratare a informațiilor, sistemul informațional contribuie la fundamentarea, stabilirea şi realizarea sistemului de obiective al organizației. Construcția şi funcționarea sistemului informațional presupune existența unor componente cu caracter general, indispensabile fundamentării ştiințifice a deciziilor care asigură coeziunea sistemului managerial.

Datele, reprezintă descrierea unor acțiuni, fapte, procese, fenomene care privesc mediul intern sau extern al organizației. Acestea se caracterizează prin faptul că:

- reprezintă componenta elementară a sistemului informațional;
- se obțin direct din mediu;
- pot fi supuse la o serie de operații cum ar fi: selectare, înregistrare şi / sau reînregistrare;
- pot fi semnificative sau nesemnificative.

Informațiile, se definesc ca fiind ansamblul de date care aduc beneficiarului un spor de cunoaştere privind organizația şi mediul acesteia, care oferă elementele de noutate necesare îndeplinirii obiectivelor individuale. Constituie elementele centrale ale organizării informaționale prin intermediul cărora este cunoscută, controlată şi optimizată starea de funcționare a organizației şi se caracterizează prin următoarele trăsături:

- provin din prelucrarea datelor cu operații simple sau complexe;
- dobândesc un conținut semnificativ pentru cel care le prelucrează şi recepționează mesajul;
- după recepționarea mesajului, informațiile se transformă în date care sunt stocate în vederea unor prelucrări ulterioare.

Realitatea managerială demonstrează că informația este o resursă conceptuală la fel de valoroasă ca şi resursele umane, materiale, financiare, determinantă pentru asigurarea performanțelor, datorită rolurilor principale pe care le îndeplineşte în sistem (Simon, H., 1960):

- *măsură a succesului* – informațiile cu privire la rezultatele performante ale organizației pot fi folosite pentru identificarea cauzelor care le-au determinat şi pentru evaluarea succesului acesteia pe o anumită perioadă de timp;
- *semnal de alarmă* – informațiile care reflectă aspectele negative ale activității organizației constituie semnale pentru manageri, determinându-i să adopte deciziile corespunzătoare;
- *bază pentru cercetarea analitică* – informațiile diverse şi complexe din mediul intern şi extern asigură baza teoretică a investigării şi analizei operațiunilor curente ale organizației;

- *bază a planificării* – informațiile adecvate asigură realismul şi eficacitatea obiectivelor şi acțiunilor viitoare ale organizației.

În funcție de competența, autoritatea şi responsabilitatea lor, managerii, pe baza informațiilor specifice asigură adoptarea corelată şi coordonată a deciziilor – *cei care dețin informațiile necesare la momentul potrivit dețin puterea în sistem*. Pentru a asigura valorificarea corespunzătoare a informației şi a fi percepută ca o resursă susceptibilă de a avea un caracter strategic, aceasta trebuie abordată în calitate de (Ceauşu,I.,1995):

- ***informație de funcționare*** – reprezintă, în general, 80% din totalul informațiilor unei organizații, asigură cunoaşterea şi rezolvarea problemelor specifice acesteia şi contribuie la realizarea şi controlul operațiilor curente;
- ***informație de influență*** – în mare măsură informale şi foarte diverse asigură convergența, stimularea şi coordonarea eforturilor individuale pentru atingerea obiectivelor prestabilite;
- ***informație de evoluție*** – sunt puțin codificate, rezultă din voința deliberată a conducerii de a dispune de asemenea informații, permit organizației să anticipeze evoluția sa în cadrul mediului în care îşi desfăşoară activitatea, prin identificarea factorilor care pot favoriza sau perturba funcționarea acesteia.

Pentru ca informația să poată servi eficient procesul decizional şi operațional trebuie să îndeplinească o serie de cerințe de calitate:

- ***realismul*** – reflectarea corectă a proceselor şi fenomenelor din mediul intern şi extern al organizației;
- ***complexitatea*** – abordarea complexă a fenomenelor specifice organizației din perspectiva social-umană, economică, ecologică;
- ***concizia şi claritatea*** – exprimarea sintetică şi clară a mesajului;
- ***fiabilitatea*** – identificarea şi păstrarea informației cu semnificație pentru organizație;
- ***oportunitatea*** – prezentarea informației în volumul, structura şi nivelul de prelucrare impuse de cerințele unui anumit moment;
- ***dinamismul*** – prezentarea proceselor organizaționale în evoluția lor;
- ***adaptabilitatea*** – adaptarea modului de prelucrare şi prezentare la cerințele clienților.

Informația realizează armonizarea acțiunilor unităților comportamentale ale organizației pentru atingerea obiectivelor de ansamblu, prin intermediul fluxurilor informaționale care asigură interdependențele organizaționale.

Circuitul informațional *este traiectul parcurs de date, informații, decizii, de la emițător la destinatar*, caracterizat prin:

- *forma traseului* – dată de aspectul traseului parcurs (liniară, ondulatorie);
- *lungimea traseului* – în funcție de care se stabileşte timpul şi viteza de deplasare a datelor, informațiilor, deciziilor.

Fluxul informațional, reprezintă ansamblul datelor, informațiilor, deciziilor referitoare la una sau mai multe activități specifice, transmise pe trasee prestabilite cu o anumită viteză, frecvență şi pe anumiți suporți informaționali. Este caracterizat de următoarele elemente:

- *viteza de deplasare*, condiționată de densitatea şi configurația circuitelor informaționale;
- *conținut*, dat de modul de grupare a datelor, informațiilor şi deciziilor necesare realizării unor obiective pe diferiți suporți informaționali;
- *frecvența*, determinată de periodicitatea cu care se emit şi se recepționează datele şi informațiile;
- *configurația*, dată de direcția de deplasare şi modul de plasare a punctelor de emisie-recepție.

Procedura informațională reprezintă ansamblul elementelor prin care se stabilesc şi se utilizează modalitățile de culegere, înregistrare, prelucrare şi transmitere a informațiilor cuprinse în anumite circuite şi fluxuri informaționale. Importanță deosebită pentru sporirea eficienței sistemului managerial prezintă mijloacele de tratare a informațiilor alcătuite din ansamblul dispozitivelor de colectare, înregistrare, stocare, prelucrare şi transmitere a datelor şi informațiilor.

La nivelul sistemului informațional pot să apară o serie de disfuncționalități cum ar fi: *dezinformarea* (distorsiunea, filtrajul, curtcircuitarea) şi *suprainformarea* (redundanța, supraîncarcarea canalelor de comunicare).

- ***Distorsiunea*** – constă în modificarea parțială, neintenționată a mesajului unei informații pe parcursul culegerii, prelucrării şi transmiterii de la emițător la receptor. Ca formă de dezinformare, distorsiunea are cauze multiple şi complexe cum ar fi: diferențele în pregătirea persoanelor implicate în transmiterea informațiilor, precum şi utilizarea de mijloace necorespunzătoare pentru înregistrarea şi transmiterea informațiilor. Apariția distorsiunii în sistem poate fi favorizată de un anumit tip de structură organizatorică (lipsa concordanței dintre cerințele posturilor şi pregătirea angajaților), de modul de proiectare şi funcționare alsistemului informațional (nivelul calitativ scăzut al mijloacelor tehnice) şi stilul de management (stilul autoritar determină dificultăți de comunicare);

- ***Filtrajul*** – se concretizează în modificarea parțială sau totală a mesajului, în mod intenționat pe parcursul înregistrării, prelucrării şi transmiterii datelor şi informațiilor. Apare atunci când unii membri din organizație au interesul de a-şi asuma

realizările care nu le aparțin, dorința de a se proteja împotriva unor sancțiuni sau intenția de a afecta prestigiul unor persoane;

- ***Scurtcircuitarea*** – este o formă subtilă a dezinformării, prin care se elimină intenționat din circuitul informațional anumite persoane sau subdiviziuni organizatorice, având drept cauze intenția de a mări viteza de deplasare a informației sau deciziei, antipatiile față de anumite persoane, sentimentele negative față de anumiți conducători ca urmare a unui stil de conducere necorespunzător;

- ***Redundanța*** – constă în înregistrarea, transmiterea şi prelucrarea repetată a unor informații, fiind favorizată de lipsa de corelare între funcții, posturi, compartimente în cadrul structurii organizatorice şi coordonarea defectuoasă între anumite segmente manageriale;

Supraîncărcarea canalelor de comunicare – este procesul prin care se culeg, prelucrează şi transmit datele şi informațiile inutile (este determinată de redundanță).

Manifestarea acestor deficiențe majore la nivelul echipei manageriale se reflectă în diminuarea calității deciziilor, iar la cel al executanților se resimte în planul realizării proceselor cu caracter operațional. Pe termen lung aceste fenomene determină scăderea eficienței activității desfăşurate într-o organizație, deteriorarea climatului de muncă, a relațiilor dintre personalul implicat, ajungându-se în anumite situații până la blocajul informațional.

Dezinformarea şi suprainformarea sunt consecința apariției, în activitatea informațional-comunicațională managerială a unor bariere comunicaționale care constau în (Russu,C.,1993):

- tendința de a auzi numai ceea ce este considerat obişnuit şi ignorarea informațiilor în dezacord cu ceea ce se cunoaşte;
- evaluarea prin criterii subiective a sursei obiective;
- perceperea diferită a mesajelor în funcție de situația concretă a receptorului şi de presiunile mediului asupra sa;
- utilizarea neadecvată a elementelor procesului de comunicații;
- incapacitatea de stăpânire a emoțiilor;
- discernerea insuficientă a mesajelor relevante transmise sau primite de la cele cu semnificație redusă, în condițiile în care pentru asigurarea eficacității corespunzătoare a propriei munci orice manager sau executant triază mesajele permanent.

Prin intermediul sistemului informațional, în cadrul organizației se culeg, prelucrează şi transmit informațiile privind realizarea scopurilor şi obiectivelor sistemului managerial, se măsoară intensitatea conexiunilor în spațiul managerial, se determină abaterile apărute şi cauzele acestora, se asigură informațiile necesare fundamentării deciziilor. Aceste acțiuni suportă influența exercitată de factorii mediului

ambiant extern al organizației, de modificarea obiectivelor generale şi derivate ale organizației sau a priorităților strategice, de promovarea unor noi metode sau tehnici de management şi de stilul de management.

Prin urmare, sistemul informațional în calitate de componentă a managementului apare ca un complex de oameni, activități practice şi echipamente orientate către modelarea proceselor manageriale prin intermediul operațiilor de analiză şi transmitere a informațiilor, în condițiile adoptării exprimării corecte, precise, fără ambiguități, pregătirii interlocutorului în problema care i se comunică şi identificării deformărilor conştiente sau inconştiente, pentru a asigura păstrarea fidelității şi integralității mesajului.

Eficiența sistemului informațional depinde de respectarea câtorva cerințe de bază:

- corelarea sistemului informațional cu procesul managerial din organizație şi pe această bază stabilirea exigențelor generale şi specifice pentru sistemul informațional managerial;
- selecția adecvată a informațiilor în scopul de a asigura o corespondentă rațională şi eficace între nevoile reale de informare ale managerului şi informațiile pe care le primeşte;
- diversificarea şi complexitatea nivelului de prelucrare a datelor;
- adaptabilitatea şi perfecționarea sistemului informațional în funcție de dinamismul sistemului managerial.

B. *SPECIFICUL COMUNICĂRII MANAGERIALE*. Comunicarea este esențială pentru un management eficient, cu precădere în organizațiile complexe, cum sunt şi cele din domeniul asistenței sociale. În cadrul acestora, comunicarea de grup are o pondere din ce în ce mai însemnată, determinând astfel un nivel de specializare a informației, necesară pentru adoptarea deciziilor. Dar, informația apare în egală măsură ca o necesitate a existenței organizaționale şi sursă a unor disfuncționalități organizaționale în cazul utilizării incorecte, iresponsabile, lipsite de etică şi moralitate. De aceea, managementul organizațiilor îşi pune problema delimitărilor cantitative, calitative şi a modului de transmitere a informației.

Comunicarea, ca funcție a managementului, este un *proces de transmitere a unor mesaje în vederea realizării unor obiective individuale şi comune ale membrilor organizației*. Se derulează pe parcursul unor etape distincte (codificarea înțelesului, transmiterea mesajului, decodificarea şi interceptarea acestuia, filtrarea, feed-back-ul) şi are rol principal în:

- operaționalizarea funcțiilor managementului;
- stabilirea şi menținerea relațiilor între angajați;

- relevarea posibilităților de îmbunătățire a performanțelor individuale şi organizaționale;
- identificarea, cunoaşterea şi utilizarea corectă a diferitelor categorii de nevoi şi stimulente pentru orientarea comportamentului angajaților spre performanță şi satisfacții;
- stabilirea unor relații corecte şi eficiente, de înțelegere şi acceptare reciprocă între manageri şi subordonați.

Procesul de comunicare se desfăşoară prin intermediul următoarelor elemente:

- ***emitentul*** – orice angajat, manager sau subordonat, care deține informații, idei şi inițiază comunicarea;
- ***receptorul*** – orice angajat, manager sau executant, care primeşte şi beneficiază de mesajul informațional;
- ***mesajul*** – forma fizică, simbolul sau ansamblul simbolurilor, transmise de emițător receptorului;
- ***mediul*** – componentă adiacentă dar care prin intermediul unor factori specifici poate influența considerabil calitatea comunicării;
- ***canalele de comunicare*** – traseele care asigură circuitul mesajelor;
- ***mijloacele de comunicare*** – suportul tehnic al procesului.

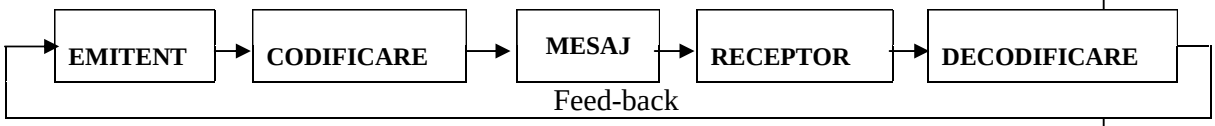

Fig. 8. *Schema procesului de comunicare organizațională*

Strategia unei comunicări eficiente presupune parcurgerea următoarelor etape:

1. *stabilirea problemelor de bază*:

- mesajul – *Ce trebuie spus ?*
- emițătorul – *Cine spune ?*
- receptorul – *Pentru cine ?*
- impactul – *În ce scop ?*
- valabilitatea – *Cât este de actual mesajul ?*

2. *evaluarea exigențelor*:

- ce se aşteaptă de la mesaj din punct de vedere al înțelegerii, memorării, conservării;
- bugetul alocat;

3. *alegerea unui suport de comunicare* în funcție de ceea ce s-a stabilit în cadrul primelor două etape.

Specificul comunicării umane, care presupune o participare activă a fiecărui partener şi un schimb real de informaţii la nivelul sistemului managerial, constă în faptul că numărului mare de mesaje îi este contrapusă trebuinţa sistematizării şi integrării lor judicioase în concepţia profesională şi de conducere a managerilor situaţi pe diferite niveluri ierarhice. De asemenea, pot să apară disfuncţionalităţi generate de imperfecţiunile semanticii mesajelor sau de tendinţa oamenilor de a percepe şi interpreta comunicaţiile în mod subiectiv, prin prisma nevoilor şi motivaţiilor, a cunoştinţelor şi experienţei lor, stărilor emoţionale şi a sentimentelor proprii.

Performanţele activităţii manageriale sunt condiţionate de existenţa unui sistem informaţional care să asigure selecţia, precizia, utilitatea, esenţialitatea, promptitudinea informaţiei în elaborarea strategiei comunicării dintre ,,actorii" sistemului managerial şi dintre aceştia şi cei ai sistemului condus.

În cadrul organizaţiilor există diferite forme de comunicare ce pot fi clasificate după următoarele criterii (Burduş,E.,1999):

1. După direcţie:

- ***comunicarea descendentă*** corespunde relaţiilor de tip ierarhic, derulându-se de la nivelul managementului de vârf, către nivelurile de execuţie, cuprinzând: decizii, reglementări, instrucţiuni, transmiterea de sarcini, solicitarea de informaţii. Problema principală a acestui tip de comunicare o constituie marea probabilitate ca mesajul să fie filtrat în timp ce este vehiculat de la un nivel la altul, deoarece fiecare nivel interpretează mesajele în funcţie de propriile necesităţi sau obiective. Acest tip de comunicare este predominant în cadrul procesului de comunicare unilaterală în organizaţiile puternic centralizate, în care se practică stilul autoritar;
- ***comunicarea ascendentă*** se desfăşoară pe verticala sistemului de management de ,,jos în sus", asigurând transmiterea unor mesaje (rapoarte, cereri, opinii, nemulţumiri) de către subordonaţi şefilor direcţi şi, succesiv, nivelurilor superioare ale managementului, care sunt informate în legătură cu starea morală a personalului, cu barierele comunicaţionale, cu nivelul şi forma abaterilor înregistrate cel mai frecvent. Şi în această situaţie pot apărea blocaje cu efecte asupra capacităţii de control şi menţinere a procesului de comunicare;
- ***comunicarea orizontală*** se realizează între persoane sau compartimente situate la acelaşi nivel ierarhic, între care există relaţii de cooperare, cu rolul de a facilita coordonarea activităţilor ce vizează obiective comune, excluzând intervenţia managerilor de nivel superior;
- ***comunicarea oblică*** apare între posturi şi compartimente situate la niveluri ierarhice diferite, fără ca între acestea să existe relaţii de autoritate de tip ierarhic, cum ar fi în cazul utilizării managementului prin proiecte. Prezintă avantajele economiei de timp şi costuri, a folosirii unor relaţii informale, a potenţării unui climat bazat pe apreciere reciprocă.

2. După modul de transmitere:

- ***comunicarea scrisă*** este utilizată în proporţie ridicată în cadrul organizaţiilor pentru

solicitarea sau transmiterea de note interne, rapoarte, decizii, planuri, scrisori adresate unor persoane din interiorul sau din afara organizației. Un mesaj scris trebuie să fie complet, concis, concret, clar şi sincer. Comunicarea scrisă este absolut necesară, cu toate avantajele (posibilitatea de difuzare nelimitată, conservarea perfectă, posibilitatea consultării în oriec moment), şi dezavantajele (depersonalizarea comunicării, consum ridicat de timp, cost ridicat, costuri sociale importante) ei. Studiile efectuate în acest sens, arată că aproximativ 75% din documentele care circulă într-o organizație sunt adresate unei singure persoane, 10% vizează două persoane, 6% sunt destinate unui număr de trei sau mai multe persoane;

- ***comunicarea verbală*** este cea mai frecvent utilizată în cadrul organizației şi este importantă în situații legate de evaluarea performațelor şi motivarea personalului. Specialiştii afirmă că 70% din comunicările interne se realizează în mod verbal prin instrucțiuni, soluții pentru rezolvarea conflictelor, exprimare de opinii, atitudini. Comunicarea orală permite şi folosirea în acelaşi timp a mijloacelor verbale şi nonverbale, iar costurile sunt mai reduse. Eficiența acesteia este în strânsă legătură cu capacitățile receptorilor de ,,a asculta" iar principalele probleme sunt cele legate de pierderea de substanță informațională, de distorsiune a mesajului în cadrul transmiterii succesive prin diferite trepte ierarhice, de scăderea puterii de convingere în situații de conflict şi schimbarea opiniei;
- ***comunicarea nonverbală*** poate fi un instrument eficient care mânuit cu abilitate, facilitează emiterea şi descifrarea mesajelor. Este concomitentă cu cea verbală, chiar în poziție de concurență permanentă – 90% dintr-un mesaj se transmite pe cale nonverbală şi o poate sprijini, contrazice sau substitui. În comunicarea nonverbală, sunt considerate ca fiind relevante următoarele mijloace: expresia feței, contactul ochilor, limbajul lucrurilor şi al culorilor, limbajul trupului, limbajul paraverbal (înălțimea, intensitatea, timbrul vocii, viteza şi ritmul vorbirii, folosirea pauzelor). Cercetările de specialitate au evidențiat faptul că secretul comunicării eficiente este ,,să ştii că modul cum comunici este mai important decât ce comunici" (impactul vizual – 55%, impactul vocal – 38%, impactul verbal / textual – 7%).

3. După gradul de oficializare:

- ***comunicarea formală*** include ansamblul mesajelor ascendente şi descendente care circulă pe canalele relațiilor organizatorice, fiind vorbită, scrisă, directă sau indirectă. Acest tip de comunicare este necesar pentru reglementarea funcționării organizațiilor;
- ***comunicarea informală*** include ştirile neoficiale, zvonurile şi bârfele. Este cauzată de lipsa de informații sau de informații trunchiate şi încearcă să elimine nesiguranța, curiozitatea sau anxietatea unor persoane.

Rețeaua de comunicare din organizații este influențată de o serie de factori:

- ***externi***: mediul ambiant, modificarea tehnicii şi a tehnologiilor, creşterea nivelului general de educație a oamenilor;
- ***interni***: parametrii structurii organizatorice, modul de proiectare şi funcționare a sistemului informațional, stilul de management, tipul de cultură organizațională.

Comunicarea dintr-o organizație are la bază ☞ comportamentul bazat pe relații interpersonale fundamentale, constituite în funcție de anumite tipuri de nevoi pe care indivizii le manifestă atunci când vin în contact unii cu alții:

- *nevoia de includere* – exprimă interacțiunea socială;
- *nevoia de control* – a controla sau a fi controlat;
- *nevoia de afecțiune* – reactivitatea afectivă.

Comunicarea este un instrument esențial al activității manageriale care determină schimbarea comportamentului ambilor parteneri (emițător şi receptor) din organizație, indiferent de poziția ierarhică în care se găsesc, este fundamentul coordonării activităților uname. Dificultatea principală a comunicării o constituie înțelegerea corectă a mesajului. Astfel studiile de specialitate au evidențiat faptul că în procesul de comunicare se ajunge de la 100% – ceea ce are de spus emițătorul la 20% – ceea ce reține receptorul.

Ce am de spus	100%
Ce mă gândesc să spun	90%
Ce ştiu să spun	80%
Ce spun efectiv	70%
Ce aşteaptă receptorul	60%
Ce ascultă receptorul	50%
Ce înțelege efectiv receptorul	40%
Ce admite receptorul	30%
Ce reține receptorul	20%
Ce va spune sau va repeta receptorul	10%

Cauza diferențelor o constituie ***barierele care există în procesul de comunicare***, determinate de (Emilian,R.,1999):

1. perturbații externe:

- mediul fizic (frig, întuneric, zgomot);
- distanța prea mare sau prea mică între emițător şi receptor;
- stimulii vizuali (ticurile interlocutorului);

- timpul şi circumstanțele nepotrivite (înaintea încheierii programului, înaintea unui eveniment important);
- întreruperile repetate (apelurile telefonice);
- mijloace tehnice cu funcționare defectuoasă (zgomotul produs la folosirea unor instalații în apropierea receptorului sau emițătorului, semnale parazitare pe canalele de comunicare, erori de comportament ale participanților le comunicare, folosirea de către emitent a unui număr exagerat de cuvinte);
- structura organizațională cu canale formale (obligativitatea de a se adresa şefului direct pentru ca mesajul să poată fi transmis nivelului ierarhic superior).

2. perturbații interne:

- factori fiziologici (epuizarea fizică sau psihică, boala, starea emoțională);
- distorsiunea semantică (bariere în ascultare, înțelesul pe care oamenii îl acordă aceluiaşi cuvânt);
- distorsiunea perceptuală (legată de diverse atitudini, convingeri, sistem de valori, experiențe de viață) care are următoarele cauze: diferențe de statut social sau poziție ierarhică, vârsta, diferențele de stil de comunicare;
- tendința de a evalua (nevoia oamenilor de a judeca, evalua, aproba, dezaproba este accentuată atunci când comunicarea implică emoții sau sentimente, interlocutorul nu este sigur pe sine);
- considerarea unor informații ca fiind subînțelese;
- formularea defectuoasă a mesajului („nici emițătorul nu ştie ce vrea să spună”);
- limitele individuale (prea multă sau prea puțină informație);
- distorsiunea serială (există mai mulți transmițători în serie).

În general, aceste bariere comunicaționale pot fi eliminate printr-o abordare corectă, lipsită de prejudecăți, prin respect față de interlocutor, răbdare şi empatie. Depăşirea barierelor comunicaționale presupune:

- motivarea adecvată a comunicării;
- asigurarea unei comunicări clare, concise;
- perfecționarea managerilor pentru o bună cunoaştere a stilurilor de comunicare;
- perfecționarea capacității de exprimare şi ascultare a managerilor şi subalternilor, prin corelarea comunicării formale cu cea informală;
- promovarea cu predilecție a unor stiluri participative de management concomitent cu descentralizarea procesului decizional;
- realizarea de structuri organizatorice flexibile şi aplatizate;
- informarea managementului, în special pentru o mai bună folosire a informațiilor în procesul de luare a deciziilor.

Calitățile procesului de comunicare depind de capacitatea echipei manageriale de a promova un stil coerent şi eficient care să faciliteze circulația optimă a informației, să-i motiveze pe angajați, să le stimuleze simțul răspunderii, să-i recompenseze pentru

inițiativele şi contribuția lor la activitatea performantă din organizație (Moldovan, M., 1995).

10 reguli ale unei bune comunicări:

1. *Clarificați-vă ideile înainte de a le exprima;*
2. *Examinați obiectivul real al fiecărei comunicări;*
3. *Țineți seama de întreaga ambianță fizică şi umană;*
4. *Consultați-vă şi cu alții dacă se poate;*
5. *Fiți atenți la nuanțele vocii;*
6. *Comunicați numai lucruri utile şi de valoare;*
7. *Urmăriți eficiența comunicării dumneavoastră;*
8. *Căutați nu numai să fiți înțeles, ci şi să înțelegeți;*
9. *Comunicați şi pentru ziua de mâine;*
10. *Exemplul personal să vă sprijine comunicarea.*

6 recomandări pentru o expunere eficientă:

1. *Să fie minuțios pregătită;*
2. *Să fie logică;*
3. *Conținutul să fie sistematizat;*
4. *Prezentarea să fie clară, plastică şi expresivă;*
5. *Să fie însoțită de un sistem de vizualizare;*
6. *Să se bazeze pe cunoştințele auditorului.*

Eficiența comunicării interorganizaționale este dependentă de calitatea şi funcționalitatea sistemului informațional iar cea a comunicării interpersonale din organizație este influențată de factorii atitudinali şi educaționali (siguranța, stăpânirea de sine, cordialitatea, respectul, încrederea, interesul sincer pentru dialog). Se poate realiza prin respectarea următoarelor principii:

- ***principiul coerenței*** – receptorul să primească şi să înțeleagă mesajul conform cu intențiile emițătorului;
- ***principiul schimbului permanent*** – emițătorul să primească feed-back-ul (întrebări, precizări, informații) şi să țină cont de mesajul reprimit (să asculte argumentele şi să-şi dezvolte comportamentul);
- ***principiul percepției globale*** – corelarea comunicării verbale cu elementele comunicării non-verbale.

Comunicarea eficientă dintre manageri şi subordonați sau subordonați şi manageri asigură motivarea personalului şi ameliorarea climatului psihosocial organizațional.

III. 3. Procesul decizional managerial

A. *ELEMENTELE PROCESULUI DECIZIONAL MANAGERIAL*. În cadrul managementului, sistemul decizional deține o poziție privilegiată asigurând soluționarea la timp şi în condiții optime a problemelor specifice instituțiilor de asistență socială. Sistemul decizional managerial este constituit din ansamblul deciziilor adoptate şi aplicate, structurate corespunzător sistemului de obiective urmărit şi configurației ierarhiei manageriale.

Managementul reprezintă acțiunea exercitată de subiect (managerul) asupra obiectului său (organizația) pentru a-i păstra starea de funcționalitate şi stabilitate într-o anumită structură, pentru a-l adapta la modificările *condițiilor* de existență a sa şi de a-l trece din starea de existență în alta dorită potrivit anumitor scopuri prestabilite. Este un proces complex de cunoaştere, judecată şi acțiune care se exercită prin decizii.

Herbert Simon, laureat al premiului Nobel pentru economie în 1978, consideră că de fapt întregul proces de management este sinonim cu procesul de elaborare a deciziilor. Decizia este elementul esențial al activității manageriale, o activitate mintală complexă care precede şi configurează acțiunea reală.

- *Decizia* reprezintă soluția adoptată de un sistem (persoană, grup, organizație, colectivitate) în vederea rezolvării unei probleme. Este studiată de ştiințele normative care asigură condițiile logice şi matematice ale deciziei corecte şi ştiințele empirice, comportamentale, care caută să identifice mecanismele reale, utilizate de sistemele reale în luarea deciziilor (Zamfir,C.,1993,p.158).
- *Decizia* este un eveniment psihic creator care contopeşte şi transformă în acțiune cunoştințele, gândirea, sentimentele şi imaginația (Lange,O.,1970,p.53).
- *Decizia* reprezintă un act social, deliberat, al unei persoane sau grup de persoane prin care se stabileşte scopul şi obiectivele unei acțiuni, direcțiile şi modalitățile de realizare a acesteia,toate determinate, în funcție de o anumită necesitate, pe baza unui proces de informare, reflecție şi evaluare a mijloacelor şi a consecințelor desfăşurării acțiunii respective (Russu,C.,1993,p.76).
- *Decizia* este programul mintal al acțiunii sau acțiunea este modalitatea de realizare (de trecere de la posibil la real) a programului decizional. Decizia se corelează indisociabil cu responsabilitatea care constituie un fenomen uman, specific uman şi dintre cele mai umane. ,,Omul, spre deosebire de alte ființe din natură, este învățat şi totodată împovărat de responsabilitatea

deciziilor luate. În aceasta constă, poate, un aspect al măreției, dar şi o limită a libertății sale" (Moraru,I.,1997,p.215).

- *Decizia* constituie un act rațional de alegere a unei linii de acțiune, din mai multe posibile, prin care se urmăreşte realizarea obiectivelor, ținându-se cont de resursele disponibile şi condițiile concrete (Nica,P.,1994,p.152).

În arhitectura, funcționalitatea şi performanțele sistemului de management, decizia constituie un act de mare răspundere socială care reflectă pe de o parte o nevoie a organizației şi modalitățile pentru satisfacerea acesteia, iar pe de altă parte voința decidentului (managerului). Decizia se regăseşte în toate funcțiile managementului (previziunea, organizarea, coordonarea, antrenarea, controlul), constituind produsul cel mai reprezentativ şi instrumentul cel mai eficace al acestuia. Calitatea deciziei influențează integrarea organizației într-un mediu unde acționează permanent factori perturbatori care fac dificilă realizarea obiectivelor prestabilite.

La nivelul sistemului managerial, necesitatea unei decizii apare atunci când în sistemul condus se identifică o problemă care aşteaptă o soluție (dacă situația a fost prevăzută, variantele de soluții sunt pregătite, dacă nu a fost prevăzută se impune găsirea soluțiilor şi aplicarea în timp util). O importanță deosebită pentru activitatea decizională a managerilor prezintă modul de formulare şi rezolvare a problemei, urmate de adoptarea şi aplicarea deciziei, care materializează o idee, o intenție sau un proiect, reprezintă o formă de validare socială a unei acțiuni prin punerea în mişcare a resurselor umane şi financiare.

- Problema trebuie formulată în mod adecvat, pentru că ,,puține lucruri sunt atât de inutile – dacă nu chiar periculoase – cum este acela de a da un răspuns bun la o întrebare greşit formulată" (Bruker,P.,1954,p.353). Aceasta este rezultatul interacțiunii factorilor organizaționali interni (obiectivele de performanță, dificultatea sarcinilor de îndeplinit, pregătirea şi experiența profesională a angajaților, motivația acestora, posibilitățile de informare şi documantare, condițiile de muncă) şi externi (modificările din domeniul de activitate, restricțiile legislative, restricțiile funcționale sau de structură). Reprezentând nevoia percepută de a diminua sau a anula abaterea situației existente de la cea dorită, problema decizională este rezolvată prin identificarea alternativelor de soluționare. Urmează adoptarea deciziei în urma analizei alternativelor şi dispunerea acțiunii destinate să rezolve problema. În etapele menționate, asupra decidentului acționează o serie de factori care pot afecta în sens pozitiv sau negativ raționalitatea demersului, cum ar fi:

- ***factorii raționali*** – elemente cuantificabile, riguros măsurabile, folosite pentru stabilirea alternativelor posibile, evaluarea acestora şi desemnarea celui mai bun curs de acțiune;
- ***factorii cognitivi*** – nivelul de cunoştințe profesionale ale decidentului, gradul de stăpânire de către acesta a metodelor, tehnicilor şi procedurilor manageriale şi decizionale;

- ***factorii psihologici*** – personalitatea, interesul, motivația, profilul atitudinal şi comportamental al decidentului;
- ***factorii sociali*** – relațiile dintre decident şi subordonații săi;
- ***factorii juridici*** – ansamblul reglementărilor cu caracter legislativ-normativ.

Decizia managerială reprezintă procesul de alegere a unei căi de acțiune, din mai multe posibile, în vederea realizării unor obiective, a cărei aplicare influențează activitatea şi/sau comportamentul a cel puțin unei alte persoane decât decidentul (Nicolescu.,O.,1992,p.109). Este o soluție aleasă de manager, din mai multe variante posibile, pe baza unor informații semnificative, în scopul previzionării, coordonării şi controlului activităților subordonate.

Specificul deciziei manageriale constă în faptul că:

- presupune în mod obligatoriu unul sau mai multe obiective de atins şi implică întotdeauna cel puțin două persoane – managerul care decide şi una sau mai multe persoane care participă la aplicarea deciziei;
- are influențe directe la nivelul grupului unde se aplică – în formularea deciziei este necesar să se aibă în vedere interesele, motivarea, pregătirea, comportamentul, acțiunile, potențialul membrilor grupului resepectiv;
- determină efecte directe economice, umane, educaționale cel puțin la nivelul unui compartiment al organizației.

Procesul decizional managerial este deosebit de complex, rezultatele acestuia se concretizează în cadrul fiecărei funcții a managementului şi are următoarele componente (Verboncu,I.,1994):

- ***Decidentul*** – este reprezentat de un manager sau un organism managerial, care urmează să identifice varianta decizională cea mai avantajoasă din cele posibile. Acesta constituie componenta principală a procesului decizional, care prin voința sa declanşează acțiunea, antrenează personalul, pentru ca la termenul stabilit să fie obținute rezultatele propuse. Decizia aparține factorului uman, este un act volițional al decidentului (individual sau colectiv) dublat de o angajare a executanților. Pentru a putea elabora decizii eficiente, în condițiile creşterii complexității activității manageriale, decidentul trebuie să îndeplinească o serie de condiții specifice:
  - să dispună de autoritate personală şi statutară, necesară în domeniul în care trebuie să ia decizii;
  - să dețină autoritate profesională impusă de domeniul de activitate;
  - să fie preocupat permanent de autoperfecționare;
  - să aibă un comportament adecvat stilului democratic;
  - să stimuleze angajarea responsabilă a subordonaților în toate acțiunile.
- ***Mulțimea variantelor decizionale***, care sunt la dispoziția decidentului, reprezintă mijloace ale realizării unei acțiuni. Stabilirea justă a variantelor

decizionale constituie o etapă de maximă importanță în fundamentarea deciziei; omiterea unor variante posibile sau includerea în lista acestora a unora nerealizabile pentru organizație poate afecta de la început calitatea deciziei finale. Problema esențială a procesului decizional se concretizează în determinarea variantei optime, ca element de preferință maximă a decidentului, care a luat în calcul rezultatele potențiale ce s-ar obține.

- ***Mulțimea criteriilor de decizie sau de apreciere*** a variantelor este reprezentată de punctele de vedere ale decidentului, cu ajutorul cărora acesta izolează aspecte ale realității sociale în cadrul procesului decizional.
- ***Mulțimea consecințelor*** criteriilor de apreciere cuprinde ansamblul rezultatelor potențiale ce s-ar obține potrivit fiecărui criteriu decizional şi fiecărei stări a condițiilor obiective, prin aplicarea variantelor decizionale. Nivelul cunoştințelor se stabileşte independent pentru fiecare criteriu şi variantă în parte. Modalitatea de exprimare a consecințelor diferă de la un criteriu la altul. Astfel, dacă criteriile sunt cantitative, consecințele se exprimă în cifre absolute, în timp ce criteriile calitative se exprimă în calificative (foarte bun, bun, satisfacător, slab, foarte slab). *Stabilirea consecințelor constituie o activitate de previziune, care nu se poate realiza întotdeauna cu multă exactitate, pentru că nu se cunosc cu certitudine cauzele care ar putea determina producerea lor.*
- ***Mediul ambiant*** este reprezentat de ansamblul condițiilor interne şi externe ale sistemului managerial care sunt influențate şi influențează, la rândul lor, decizia.
- ***Obiectivele deciziei***, formulate de decident, reprezintă elementul final al oricărui proces decizional şi exprimă nivelurile criteriilor decizionale propuse pentru a fi atinse în urma implementării deciziei. Acestea sunt în relație de dependență cu factorul timp, fapt ce impune o permanentă actualizare, în funcție de complexitatea factorilor de influență în permanentă schimbare.

Decizia managerială are ca scop principal armonizarea obiectivelor propuse cu resursele, în condițiile obținerii unei eficiențe maxime. Calitatea deciziei manageriale depinde de precizia în interpretarea elementelor informaționale, de gradul în care se folosesc metodele moderne de calcul, de nivelul de pregătire al decidenților şi este influențată de o serie de factori (Rusu,C.,1995):

$D = f\,[\,(Fc, Fir) : (V, M, R)\,]$ $\qquad$ $V = f\,(\,C, Q\,),$

în care:

Fc = factori cunoscuți (informații, restricții, influențe);

Fir = factori de incertitudine şi risc;

V = valoarea factorului uman;

C = cunoştințele şi experiența decidentului;

Q = capacitatea de adaptabilitate;

M = motivarea decidentului;

R = responsabilitatea (corelarea deciziei cu consecințele sale).

Valoarea elementului uman poate fi redimensionată printr-o pregătire şi perfecționare care să confere managerului cunoştințe pentru: a avea o privire de ansamblu asupra problemelor de rezolvat, a rezolva aceste probleme determinând elementele caracteristice şi măsurându-le importanța prin metode ştiințifice, a lua decizii argumentate şi rapide care presupun o judecată sigură şi curaj, a colabora cu superiorii şi subordonații în condiții favorabile.

Specific procesului decizional este faptul că decidentul trebuie să hotărască viitorul pe baza informațiilor ce caracterizează trecutul şi prezentul, care sunt insuficiente atât sub aspect cantitativ cât şi calitativ, dispune doar de estimări şi ipoteze care includ risc şi incertitudine. Dar, cu cât managerul acceptă cu mai mult curaj starea de nesiguranță, cu atât se reduce mai mult gradul de incertitudine şi risc, prin faptul că încearcă să identifice şi să cunoască treptat şi în mod conştient factorii care provoacă aceste situații decizionale.

B. *ETAPELE PROCESULUI DECIZIONAL MANAGERIAL*. În procesul de realizare a obiectivelor organizaționale, managerii se confruntă permanent cu probleme complexe economice, tehnice, financiare, sociale, care trebuie rezolvate la timp şi în condiții optime. În marea majoritate a cazurilor, pentru rezolvarea unei probleme există mai multe soluții, situație în care managerul este confruntat cu posibilitatea de a adopta o decizie care are rolul principal pentru a stabili calea de acțiune şi de a coordona activitatea subordonaților, de a asigura funcționalitatea armonioasă a sistemului. În cadrul procesului de management, decizia este un instrument important prin care sunt mobilizați subiecții umani la executarea acțiunilor într-o anumită modalitate.

Fiind prezentă în toate funcțiile managementului şi pe toate treptele ierarhice de management, decizia reprezintă momentul de maximă responsabilitate al procesului de management, asigurând trecerea de la gândirea creatoare la acțiuni generatoare de eficiență. Decizia este în acelaşi timp un act de creație în care se împletesc gândirea logică, factorii socio-psihologici şi un act de autoritate, un act normativ cu caracter obligatoriu pentru toate resursele la care se referă. Autoritatea deciziei rezultă din totalitatea atribuțiilor, competențelor şi responsabilităților cu care au fost învestiți managerii şi organismele manageriale ale întreprinderii. Calitatea deciziilor adoptate

reflectă calitatea activității desfăşurate la nivelul sistemului managerial, care este influențată de experiența, nivelul informațional şi potențialul creativ al managerului.

Experiența permite evaluarea efectelor diferitelor alternative comparativ cu rezultatele unor decizii similare, luate în condiții asemănătoare (uneori poate restrânge aportul creator al managerului la găsirea unor soluții). Informația şi creativitatea favorizează propunerea unor alternative pentru care experiența nu poate oferi modele, fapt ce necesită perfecționarea continuă a creativității managerilor şi adoptarea unui stil democratic de management. În esența ei, activitatea de management este o înlănțuire de decizii, managementul îndeplinindu-şi funcțiile sale prin intermediul procesului decizional.

Asemănător procesului de management, care exprimă relațiile dintre manageri şi subordonați, şi *procesul decizional apare ca un proces social-uman în care acționează decidentul şi executantul într-un anumit cadru* bine delimitat din punct de vedere administrativ, economic, tehnic, juridic.

Potrivit abordării normative de fundamentare şi elaborare a deciziilor strategice şi tactice, procesul decizional cuprinde următoarele etape: (Nicolescu,O.,1995; Russu,C.,1995)

- ***Identificarea şi definirea problemei***, mai precis, a stărilor disfuncționale din sistem ce impun decizia, reprezintă unul din cele mai importante aspecte ale *procesului decizional*. Formularea precisă a problemei, în timp şi spațiu, elimină eventualele interpretări nedorite şi în funcție de acestea, acțiuni care nu se justifică. De asemenea, corectitudinea problemei, delimitarea domeniului în care trebuie să se intervină şi a persoanelor care să acționeze permit conturarea obiectivului care trebuie atins. Prin urmare, *formularea corectă a problemei, stabilirea cu precizie a scopului, precizarea resurselor umane implicate în procesul decizional constituie condiții esențiale pentru calitatea deciziei.*

- *Pentru a afla care este de fapt problema cu care te confrunți trebuie să înțelegi exact ce se întâmplă şi să identifici posibilele cauze ale problemei.*
- *Consumând puțin din timpul tău pentru a defini corect problema, vei economisi din timpul necesar alegerii metodei de rezolvare, vei afla cât este de importantă problema şi la ce riscuri te expui prin nerealizarea ei.*
- *Rezolvarea oricărei probleme depinde în primul rând de înțelegerea corectă a elementelor din care ea este constituită. Cu cât le identifici mai exact, cu atât te apropii mai mult de găsirea celei mai potrivite soluții*[4].

[4] *Ibidem.*

- ***Culegerea, selectarea şi analiza informațiilor*** permit cunoaşterea situației din interiorul şi din exteriorul organizației şi fac posibilă aprecierea situației reale a acesteia pentru a putea adopta decizia corespunzătoare în funcție de natura problemei ce trebuie rezolvată. Informațiile necesare stabilirii variantelor decizionale se referă la resursele umane, financiare, materiale, problemele juridice şi trebuie să asigure răspunsul la o serie de situații cum ar fi:
    - problema evidențiată şi scopul ei;
    - existența posibilităților de măsurare a obiectivului;
    - existența posibilității de separare în elemente componente şi tratarea distinctă a acestora;
    - consecințele problemei respective;
    - partea problemei unde trebuie acționat, ordinea de urgență, modalitatea de intervenție;
    - cadrul în care se înscrie problema, normele şi reglementările în vigoare;
    - elementele ce condiționează anumite soluții.

Pentru adoptarea unei decizii, managerul nu va obține niciodată toate informațiile necesare. La baza majorității deciziilor se află o cunoaştere incompletă datorată imposibilității de a obține toate informațiile necesare sau capacităților limitate ale decidentului de a integra chiar şi informațiile de care dispune.

Construirea variantelor şi criteriilor de decizie se face aplicând *principiul individualizării şi fundamentării alternativelor,* care presupune definirea premiselor şi supunea lor testului de validitate şi estimarea pentru fiecare variantă a elementelor specifice (eficiența, analiza factorului timp în situația cea mai convenabilă, resurse disponibile, riscul, consecințele aplicării deciziei). *În formularea variantelor de decizie, care constituie o premisă importantă pentru calitatea deciziei, pe baza informațiilor de care dispune organizația la momentul respectiv, o importanță deosebită o are utilizarea metodelor statistico-matematice, a tehnicii moderne decizionale şi de stimulare a creativității decidentului* (brainstorming, sinectica Delphi).

La rândul lor, criteriile de decizie sunt obiectivele sau interesele urmărite prin rezolvarea problemei şi au două laturi: calitativă (sociale, morale, estetice, ecologice, economice) şi cantitativă (eficiența investiției, costul, profitul). *Trebuie subliniată semnificația criteriilor sociale, care sunt concretizate prin costurile sociale ce exprimă eforturile pe care le suportă societatea datorită incompatibilității unei decizii cu mediul cultural al organizației*. Criteriile de decizie pot fi însoțite de indicatori numerici care exprimă *optimalitatea* (matematică şi logică) şi aprecieri care exprimă *satisfacția* (sunt situații când o variantă care asigură optimalitatea nu este satisfăcătoare – nu este suficient ca o decizie să fie corect formulată, ci să fie corect formulată în funcție de informațiile din mediul unde se va aplica).

Alegerea variantei optime de decizie (adoptarea deciziei) este etapa în care, pe baza evaluării alternativelor disponibile, decidentul alege pe aceea care o consideră că va oferi cele mai bune rezultate cu aceleaşi cheltuieli de resurse umane, materiale şi financiare, contribuind cel mai eficient la rezolvarea problemei. Când, în urma evaluării variantelor rămân mai multe ca fiind optime, alegerea celei mai bune se face pe baza câtorva criterii de selecţie cum ar fi:

- ***criteriul de risc*** – decizia conducătorului cu privire la alegerea unei alternative trebuie să aibă în vedere o evaluare corectă a raportului dintre riscul anticipat şi rezultatele aşteptate;
- ***criteriul econ****omic* – necesitatea opţiunii pentru variabilele care conduc la cele mai bune rezultate, dar implicând cea mai mică investiţie de efort uman, financiar şi cât mai puţine perturbări la nivelul sistemului decizional;
- ***criteriul timp disponibil*** – valoarea unei decizii solicită o proporţionare adecvată a timpului de analiză şi a celui de opţiune pentru o alternativă dintr-un set disponibil;
- ***criteriul resursele umane*** – alegerea unei alternative trebuie să ia în considerare competenţa, energia sau capacitatea de înţelegere a oamenilor care urmează să implementeze decizia.

Opţiunea decizională solicită managerul pe planurile inteligenţei, cunoaşterii şi experienţei în domeniu, care se reflectă în calitatea şi operativitatea deciziei. De aceea este nevoie de manageri care ştiu bine ce vor, care ştiu să adopte la momentul oportun decizia optimă, utilizând modele economico-matematice şi modalităţi de luare a deciziilor în cadrul unor procese participative de management. Eficienţa procesului decizional este asigurată de competenţa decizională distribuită pe trepte ierarhice prin delegare şi descentralizare decizională.

Repartizarea neraţională a competenţelor decizionale de către manager determină apariţia unor fenomene ale căror consecinţe negative sunt dificil de anticipat şi remediat:

- fărâmiţarea compartimentelor şi multiplicarea numărului de funcţii de conducere;
- reducerea responsabilităţii personalului pentru lucrările repartizate;
- independenţa exagerată a personalului şi imposibilitatea coordonării eficiente a acestuia;
- întârzierea luării şi aplicării deciziilor;
- înrăutăţirea climatului de muncă între manageri şi subordonaţi;
- inerţie în realizarea obiectivelor decizionale, diminuarea competenţei profesionale, antrenarea gândirii confuze şi adoptarea deciziilor de compromis.

Având în vedere că activitatea organizaţiilor depinde de oportunitatea deciziilor adoptate, la toate nivelurile şi în toate sectoarele, alegerea soluţiei trebuie făcută în mod raţional, încât aceasta să fie din punct de vedere conjunctural cea mai avantajoasă.

Comunicarea deciziei asigură transmiterea acesteia la momentul optim, la locul potrivit şi persoanei cu responsabilitate directă în etapa de aplicare. Modalitățile de comunicare necorespunzătoare sunt cauza conflictelor sau accidentelor apărute în activitatea organizației. În procesul comunicării deciziilor trebuie respectat principiul economiei informaționale, care presupune alegerea formelor simple şi directe de transmitere a deciziilor, selectarea traseelor scurte de vehiculare a acestora, utilizarea mijloacelor mecanizate şi automatizate de comunicare. Deciziile se comunică:

- pe cale ierarhică (fără scurtcircuitarea managerilor intermediari);
- oral sau scris;
- într-o formulare clară, logică (să nu contrazică alte decizii în vigoare);
- uşor de reținut de cei care o primesc, completă (în ceea ce priveşte esențialul);
- concisă şi convingătoare (fără explicații inutile). Managerul trebuie să se asigure că decizia transmisă a fost corect înțeleasă, iar subordonații să înțeleagă că nu li s-a ,,ordonat" ci li s-au ,,încredințat" sarcini.

Aplicarea deciziei şi evaluarea rezultatelor presupune stabilirea unui program de acțiune concret, materializat în dispoziții, ordine pe baza cărora decizia capătă caracter obligatoriu. Ajunse în timp util şi în forma lor autentică de la nivelul decizional managerial la cel executiv şi prin măsurile operative ale receptorilor cu sprijinul managerului, deciziile trebuie transpuse imediat în practică. În faza de implementare se preconizează *ce trebuie făcut, când, unde, cine este responsabilul fiecărei acțiuni*. Decizia devine operațională atunci când diferitele activități ale organizației se desfăşoară conform soluției stabilite şi încep să fie obținute rezultate preconizate prin aceasta. Dar pe parcursul execuției pot să apară noi ,,probleme" care nu au fost luate în calcul la fundamentarea deciziei inițiale şi sunt necesare noi soluții stabilite pe baza unor ,,noi decizii". În cazul deciziilor complexe, care presupun un ansamblu de acțiuni cu termen de executare şi responsabilități multiple, managerii pot utiliza graficul de implementare a deciziilor, care cuprinde: etapele acțiunii, responsabilul fiecărei etape, actele de început şi finale ale etapelor, problemele potențiale perturbatorii ce pot influența încadrarea în termenele stabilite. Utilizarea acestui instrument asigură baza controlului periodic asupra derulării etapelor decizionale. Obiectivele controlului derivă din scopul şi fundamentarea deciziei şi se concretizează în determinarea măsurii în care sarcinile fixate au fost îndeplinite, cauzele care au generat eventualele abateri, factorii imprevizibili care le-au influențat. În realizarea controlului modului de îndeplinire a deciziilor trebuie avut în vedere atât caracterul preventiv cât şi cel corectiv. Pentru a se asigura o eficiență ridicată a acestuia este necesară:

- precizarea sau detalierea suplimentară a obiectivelor controlului, eliminarea paralelismului în activitatea de control;
- definirea cât mai completă a informațiilor pe niveluri ierarhice;
- stabilirea judicioasă a duratei şi frecvența controlului;
- asigurarea unui caracter participativ la control al celor ce urmează a fi controlați.

Aplicarea şi cunoaşterea efectelor deciziei permit stabilirea eficienței procesului decizional. *Eficiența deciziei poate fi de natură economică, ecologică, socială, psihologică*, fapt ce a impus ştiinței şi practicii manageriale un nou stadiu în abordarea şi realizarea finalității proceselor decizionale. Este vorba despre *eficientizarea decizională multidimensională* ce desemnează conceperea şi operaționalizarea proceselor *decizionale* sub aspectul definirii conținutului, al instrumentarului utilizat, al modalităților de implementare şi control,subordonată în permanență îndeplinirii unor obiective organizaționale economice, tehnice, umane sau manageriale, precis definite.

Decizia, ca răspuns la o problemă apărută la un moment dat în cadrul organizației, este adoptată de manager, se adresează executanților, iar relația complexă care se stabileşte între aceştia are rol esențial în materializarea acesteia.

Studii de caz:

1. Analizați structura organizatorică managerială într-o instituție de asistență socială (prezentarea instituției, a mediului extern şi intern al acesteia, organigramei, fişei postului asistentului social)
2. Prezentați sistemul informațional-managerial al unei instituții de asistență socială (elemente componente, eficiența în cadrul activității desfăşurate, disfuncționalitățile, etapele comunicării, stilurile personale de comunicare, barierele comunicaționale)
3. Caracterizați activitatea decizională specifică instituției de asistență socială (decizia, factorii care influențează raționalitatea demersului decizional, componentele procesului decizional, etapele procesului decizional).

IV. Roluri şi stiluri manageriale in instituțiile de asistența sociala

IV.1. Rolurile manageriale

În procesul de management se iau decizii privind rezolvarea unor probleme deosebit de complexe referitoare la stabilirea şi realizarea obiectivelor organizației, succesul îndeplinirii lor depinzând de competența managerilor. Aceştia formează un grup mic de muncă – echipa managerială – care constituie o componentă deosebit de importantă a resurselor umane din cadrul firmei. La nivelul echipei manageriale se manifestă multiple şi variate fenomene psihosociale de grup, dintre care o importanță deosebită pentru a asigura desfăşurarea unei activități performante prezintă *leadership-ul sau relația de conducere. Aceasta reprezintă*

,,ansamblul relațiilor intra şi intergrupale prin intermediul cărora o persoană sau un grup de persoane influențează comportamentul de grup, dirijează, supraveghează şi controlează activitățile şi asigură menținerea grupului ca sistem organizat" (Cristea D., 1984); "abilitatea de a influența prin comunicare activitățile altor indivizi sau ale grupului în vederea realizării cu pricepere a obiectivelor" (Ivancevich, J., 1989).

Aşa cum ar menționa P. Drucker sau W. Bennis, *managementul înseamnă a face lucrurile cum trebuie* (previziune, organizare, antrenare, coordonare, control-evaluare) în timp ce ☞ *conducerea presupune a face ceea ce trebuie* (capacitatea de a influența comportamentul unui individ sau al grupului pentru a-l determina să acționeze cu competență pentru îndeplinirea obiectivelor organizației în ansamblul ei). Conturându-se ca o componentă majoră a managementului, *conducerea eficientă* are o influență decisivă asupra performanțelor organizațiilor.

Proces prin care o persoană stabileşte un scop sau o direcție pentru una sau mai multe persoane, şi le determină să acționeze împreună cu competență în vederea realizării obiectivelor stabilite (Clement J., 1991), leadership-ul are la bază ***spiritul de echipă.*** Reflectând dorința membrilor echipei manageriale de a gândi, a simți şi a se comporta armonizat în vederea realizării unui scop comun, spiritul de echipă este rezultatul integrării următoarelor procese:

- *construirea încrederii între persoanele implicate;*
- *stabilirea unei misiuni şi a unor scopuri clare la care aderă acestea;*
- *inițierea proceselor decizionale participative; motivarea puternică individuală şi de grup.*

Leadership-ul este o componentă a managementului care are în vedere îndeosebi dimensiunea umană, aspectele socio-psihologice ale sistemului managerial, exercitându-se în cadrul responsabilităților şi competențelor manageriale implicate.

Studiile asupra leadership-ului au evidențiat o serie de dimensiuni specifice acestui fenomen complex cum ar fi: *modul de concentrare al puterii şi de exercitare a autorității* (Lewin, K., Lippitt,, R. şi White, K.R., 1939); *capacitatea liderului de a realiza sarcina de producție şi sensibilitatea acestuia*, înțeleasă ca o anumită receptivitate a liderului față de relațiile şi presiunile sociale din cadrul grupului sau din afara acestuia (Bowers, D.G., Seashorc S.E., 1966); *relațiile dintre conducător şi membrii grupului, structura sarcinii* (tipul şi modalitatea de formulare şi explicitare), *puterea poziției*, gradul de autoritate şi autonomie deținută (Fiedler, F.E., 1967); *inițierea de structură*, care constă în modul tradițional de definire a conducerii – liderul organizează activitățile de grup şi defineşte rolul de îndeplinit al fiecărui participant; *considerația* care indică un comportament caracterizat prin încredere reciprocă, respect, intensificare a comunicațiilor reciproce, conlucrare şi cooperare în luarea deciziilor (Harris, J., 1976).

Activitatea managerului se analizează prin prisma ***rolurilor manageriale*** (Mintzberg, H., 1990):

- ***Rolul interpersonal*** (simbol, lider, agent de legătură) – asigură comunicarea între manageri şi subordonați, clienți, superiori şi omologi (studiile de specialitate au evidențiat faptul că managerii consumă din timpul lor pentru comunicare aproximativ 10% din discuțiile cu superiorii, aproximativ 45% cu persoanele aflate în afara ariei de control a lor şi aproximativ 45% cu managerii ce aparțin aceluiaşi nivel ierarhic al sistemului);
- ***Rolul informațional*** (observator activ, purtător de cuvânt) – asigură schimbul de informații necesar realizării performanței activității organizației;
- ***Rolul decizional*** (antreprenor, alocator de resurse, negociator) – implică utilizarea informațiilor şi relațiilor dintre specialiştii-manageri pentru alocarea resurselor disponibile în vederea realizării obiectivelor organizației. Studiile de specialitate indică faptul că managerii utilizează 60% până la 80% din timpul lor de muncă pentru comunicări verbale. În cadrul sistemului managerial, în orice moment între sursele care generează şi furnizează informații şi sursele care le receptează şi le utilizează se stabilesc rețele de comunicații ce asigură transferul lor în vederea susținerii proceselor de management.

IV.2 Stil de management – stil de conducere

Managerii reprezintă o componentă deosebit de importantă a resurselor umane din cadrul organizației, care au un rol decisiv în stabilirea şi realizarea obiectivelor acesteia; sunt *subiecții noilor cerințe de dezvoltare ce exercită o profesiune cu un grad înalt de cunoştințe teoretice şi practice, a căror însuşire necesită un proces complex de formare şi perfecționare.*

Indiferent de poziția pe care o ocupă în structura ierarhică a sistemului managerial, managerii au următoarele *responsabilități:*

- *orientarea şi desfăşurarea activităților în conformitate cu cerințele obiectivelor strategice ale organizației,*
- *asigurarea "armoniei sociale"* (ştiința şi arta de a lucra cu subordonații şi colaboratorii),
- *gestionarea corectă a resurselor* în funcție de particularitățile domeniului care presupune competență profesională şi managerială.

În cadrul organizației, managerii sunt specialiştii care fac ca procesul de management să se desfăşoare firesc, corespunzător cerințelor ştiinței managementului, dețin o funcție ce implică atribuții de previziune, organizare, antrenare, coordonare, control şi reprezintă factorii principali ai oricărui proces decizional, influențând direct, prin activitatea lor, acțiunile şi comportamentul altor persoane. Ei sunt *actorii care exercită atributele managementului în virtutea obiectivelor, competențelor şi responsabilităților cuprinse în funcția pe care o ocupă* (Nicolescu O., 1992, p.295), conturându-se astfel în cadrul organizației o nouă profesie – aceea de manager. Pentru a asigura eficiența activității desfăşurate, *managerul trebuie să fie un bun lider, un model pentru ceilalți, să ştie şi să poată să-şi motiveze subordonații şi colaboratorii, deoarece rolul său este de a atinge obiectivele prestabilite prin intermediul altor oameni.*

Performanțele sistemului managerial sunt condiționate de personalitatea *managerului-lider*, care acționează într-o anumită *situație managerială*. Şi dacă condiția esențială pentru existența managementului performant este ca *managerul să fie un bun lider*, atunci trebuie analizat modul în care liderul înțelege "să-şi joace" rolul corespunzător statusului său în grup, respectiv stilul de conducere care se află la baza stilului managerial. Reprezentând un anumit mod de exercitare a procesului de conducere, caracterizat prin trăsături specifice ale relațiilor de conducere şi, îndeosebi, ale raporturilor dintre conducători şi subordonați, variantele stilurilor de conducere au fost identificate, analizate, experimentate şi probate sub aspectul eficienței.

O serie de cercetări teoretice şi studii experimentale au permis o primă clasificare, cea mai larg utilizată în literatura de specialitate, a stilurilor de conducere (Lewin K., 1959):

- ***autoritar (autocratic)*** – conducătorul determină activitatea grupului, fixează sarcinile de muncă şi metodele de lucru, *supraveghează strict subordonaţii*, fluxurile informaţionale sunt direcţionate preponderent de sus în jos, *iar frica acţionează ca o modalitate de control; stilul este eficace, dar generează tensiuni, frustrări, apatie, nemulţumire şi chiar ostilitate şi agresivitate*;
- ***democratic*** – conducătorul analizează problemele şi ia deciziile împreună cu grupul, chiar dacă face aprecieri obiective şi realiste asupra activităţii celorlalţi, are ca *dimensiuni principale sociabilitatea, flexibilitatea, cooperarea, comunicaţiile bune ascendente, descendente şi orizontale; stilul este eficace, asigură interdependenţa de acţiune a membrilor grupului, stabilirea unor relaţii de bună colaborare şi a unui climat socio-afectiv pozitiv*;
- ***laissez-faire*** – conducătorul lasă subordonaţilor săi întreaga libertate de decizie şi acţiune în cadrul unor direcţii generale stabilite de managementul superior, oferă unele informaţii suplimentare şi *nu se interesează de desfăşurarea acţiunii, controlul este aproape nul; stilul are eficienţă scăzută pentru că se lucrează în condiţii de "libertate deplină fără control"*.

Pe baza studierii experimentale a stilurilor de conducere ale unui mare număr de manageri, în cadrul Şcolii de la Michigan-Ohio au fost dezvoltate modele ale comportamentului de conducere, cum ar fi *teoria celor patru factori, grila managerială* şi a celor *patru sisteme de conducere*, conform cărora conducerea poate fi explicată prin două dimensiuni majore – *centrarea pe oameni şi centrarea pe producţie*.

Grila managerială, elaborată pe baza a două dimensiuni, respectiv *preocuparea pentru oameni* (gradul de angajare personală în realizarea obiectivelor organizaţiei, existenţa unor relaţii de muncă normale, asigurarea condiţiilor corespunzătoare de muncă, asumarea responsabilităţilor pe bază de încredere şi nu de supunere) şi *preocuparea pentru producţie* (calitatea deciziilor adoptate, a proceselor de muncă, eficienţa activităţilor desfăşurate, gradul de creativitate a activităţilor de cercetare-dezvoltare), confirmă faptul că cele două tipuri de comportament de conducere nu se exclud, ci dimpotrivă, ambele prezintă valoare şi importanţă deosebită pentru conducerea performantă (Blake, R., Mouton, J., 1964). Grila cuprinde cinci stiluri de bază:

- 1,1 – *managerul se implică la un nivel foarte scăzut în munca sa*, înregistrându-se cele mai scăzute valori, atât în ceea ce priveşte interesul pentru producţie, cât şi în cel pentru oameni, *acţionează numai ca mijloc comunicaţional între superiori şi subordonaţi* fără a avea o direcţie precisă de acţiune (*stilul managerului "secătuit"*), ceea ce determină o totală lipsă de eficienţă;
- 1,9 – *managerul manifestă interes maxim pentru oameni*, este preocupat să

asigure un mediu de acțiune bazat pe relații de prietenie, în timp *ce interesul pentru rezultatele activității desfăşurate este aproape inexistent*, iar eficiența scăzută (*stilul managerului "populist"*);

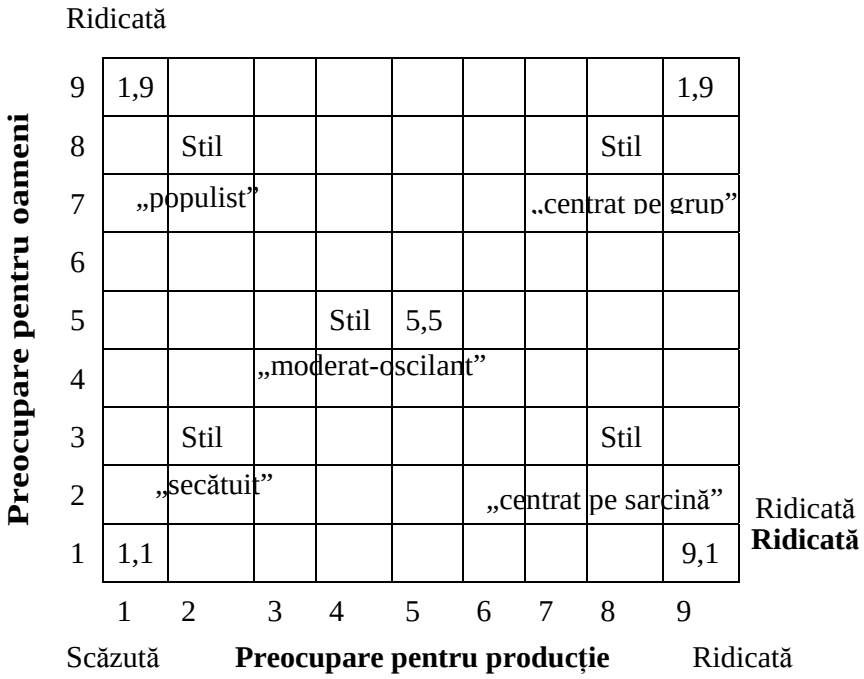

Fig. 11. *Grila managerială a lui Blake şi Mouton*

- 9,1 – *managerul este foarte autoritar şi preocupat prioritar de rezultatele producției, interesul pentru oameni fiind minim* (aceştia sunt considerați "simple instrumente de producție" care au numai sarcini de execuție); *conflictele interpersonale sunt rezolvate prin aplicarea măsurilor disciplinare*, iar lipsa de eficiență a activității angajaților se remediază prin înlocuirea acestora (*stilul managerului centrat pe sarcină*);
- 5,5 – *managerul are preocupări echilibrate între latura producției şi latura umană*, stabileşte obiective realiste, are față de subordonați o atitudine binevoitor autocrată, fiind un stil al compromisului – *stilul managerului moderat-oscilant*;
- 9,9 – *managerul este preocupat de îmbinarea optimă a problemelor producției cu cele umane*, a nevoilor organizației cu nevoile membrilor acesteia, fapt posibil de realizat *prin ☞ folosirea practicilor participative de conducere* (implicarea subordonaților în procesul decizional, crearea cadrului adecvat de manifestare a inițiativei şi acțiunii); stilul este considerat ca fiind "cel mai bun" dintre cele cinci, *iar managerul care îl adoptă un adevărat "conducător de echipă"*.

Analiza elementelor grilei manageriale a demonstrat că stilurile menționate se regăsesc foarte rar în situații obişnuite (în general, persoanele cu funcții manageriale sunt caracterizate prin stiluri ce semnifică combinații valorice moderate, nu extreme) şi

că nu există un singur stil care ar fi cel mai eficient, indiferent de situația managerială şi de resursele umane.

Un alt model al comportamentului de conducere cuprinde clasificarea stilurilor de conducere de la cele mai autoritare până la cele mai participative. Acesta este cunoscut sub denumirea de ***cele patru sisteme de conducere***, ce desemnează patru stiluri generale de conducere (Likert, R., 1967):

- ***autoritar-exploatator*** – *conducătorul este foarte autoritar, puterea, deciziile şi controlul fiind concentrate la vârful ierarhiei organizaționale; sistemul de comunicare este foarte slab structurat* (există un grad mare de suspiciune în receptarea informațiilor când sunt transmise de sus în jos şi tind să fie inexacte când sunt transmise de jos în sus), ceea ce face ca deciziile să fie luate pe baza unor informații trunchiate şi de multe ori inexacte; *sunt folosite motivațiile negative* (amenințări, penalizări), *rareori acceptându-se practicile de recompensare; nu există încredere în subordonați*, fapt ce determină apariția grupurilor informale care acționează în opoziție cu necesitățile şi scopurile organizației formale, iar productivitatea este scăzută;

- ***autoritar-binevoitor*** – *conducătorul are încredere condescendentă în subordonați*; solicită idei şi propuneri de la aceştia, putându-se lua decizii şi la nivelurile inferioare într-un cadru bine stabilit (deciziile importante se iau la vârful ierarhiei); *pentru motivarea subordonaților foloseşte preponderent recompensele*, dar şi sancțiunile; *permite uneori delegarea de autoritate în condițiile practicării unui control îndeaproape*; apar grupurile informale care acționează contrar intereselor organizației formale, există absenteism şi fluctuații la un nivel apreciabil; productivitatea este acceptabilă;

- ***consultativ*** – *conducătorul are încredere sporită dar nu deplină în subordonați*, foloseşte eficace ideile şi propunerile acestora în rezolvarea sarcinilor de muncă, interacțiunea dintre conducere şi subordonați se bazează pe încredere şi respect; *are politici precise de luare a deciziilor strategice la vârful ierarhiei şi a celor curente la nivelurile de bază ale organizației*; stimulează comunicațiile ascendente şi descendente; *strategia de motivare se bazează pe recompense, rareori se folosesc sancțiunile; grupurile informale, dacă apar, contribuie la realizarea obiectivelor organizaționale*; productivitatea este bună;

- ***participativ de grup*** – *conducătorul are încredere deplină în subordonați* în procesul de soluționare a tuturor problemelor, folosind în mod constructiv propunerile acestora față de care manifestă interes şi respect; *stimulează intens comunicațiile în toată organizația; foloseşte larg recompensele economice pentru participarea intensă la activitatea grupului, care este considerat baza organizației*, unde există un climat interpersonal bazat pe încredere şi respect; acționează ca membru al grupului şi nu ca şef al

acestuia, situație în care dimensiunea formală se identifică cu cea informală.

Testarea empirică a acestui model a evidențiat faptul că apropierea organizațiilor de primul stil de conducere duce la ineficiență, iar apropierea de ultimul stil determină o activitate eficientă (productivitate mai mare, costuri mai scăzute), cu toate că nici acesta nu reprezintă forma perfectă de organizare şi conducere.

Modelele dezvoltate în cadrul celor două şcoli au adus o contribuție teoretică importantă la analiza comportamentului de conducere, dar s-au limitat la descoperirea unor principii ale conducerii eficiente, considerate însă a fi valabile şi aplicabile în orice situație pentru că: natura umană este, în esență, aceeaşi în întreaga lume; metodele ştiințifice sunt aceleaşi pentru toate națiunile; cultura poate influența metoda de aplicare a principiilor de bază ale conducerii, dar cultura nu reprezintă prin ea însăşi un principiu de bază al conducerii (Likert, R., 1967).

Studiile teoretice şi cercetările practice efectuate ulterior au demonstrat însă că procesul de conducere este foarte complex, iar eficiența acestuia depinde de *adecvarea stilului adoptat de conducător la situația* în care acesta acționează. Investigarea unui număr mare de variabile care erau considerate elemente esențiale în asigurarea eficienței comportamentului de conducere a adus, în prim plan, o problemă complexă deosebit de importantă – contingența stilului de conducere care a stat la baza mai multor modele teoretice: modelul bidimensional al conducerii eficiente (Fiedler,F.,1967), modelul tridimensional al conducerii eficiente (Reddin, W.J., 1970).

În activitatea managerială pot apărea mai multe situații specifice, legate de posibilitatea unui manager de a folosi mai multe stiluri în funcție de situație:

- ***flexibilitate*** (capacitatea conducătorului de a adopta mai multe stiluri eficiente alternative);
- ***rezistență la stil*** (tendința conducătorului de a menține acelaşi stil, indiferent de context);
- ***stil în derivă*** (schimbarea stilului de către conducător este determinată de necesitatea reducerii tensiunii create de disfuncționalitățile contextului şi nu de creşterea eficienței);
- ***rigiditate la stil*** (menținerea unui stil inadecvat şi ineficient). Testarea modelului într-un număr mare de organizații a validat ipoteza potrivit căreia "situațiile de conducere oferă şanse egale pentru adoptarea unui stil sau altul" de către manager.

Analiza modelelor referitoare la stilurile manageriale eficiente evidențiază "tranziția evolutivă" de la teoriile care puneau accent deosebit pe dimensiunile comportamentului de conducere (K. Lewin, D.G. Bowers, S.E. Seashors, R. Blake, J. Mouton, R. Likert) la cele complexe, care au studiat interacțiunea dintre caracteristicile conducătorului şi cerințele situației de conducere (F. Fiedler, V. Vroom, W.J.Reddin). Modelele au o deosebită valoare teoretică şi practică, fiecare aducând un aport

substanțial la înțelegerea fenomenului conducerii şi la organizarea programelor de pregătire a managerilor. Aşa cum demonstrează studiile de specialitate,

> *nu există un stil al conducerii eficiente pe care un conducător să-l preia şi să-l aplice, dar "stilul eficient de conducere, dacă nu există ca atare se construieşte pe baza controlului exercitat asupra unor parametri personali şi situaționali. Altfel spus, stilul de conducere este simbolul imaginației creatoare ghidate de autocunoaştere şi de cunoaşterea situațiilor de conducere*" (Vlăsceanu M., 1993, p.339).

V. Parteneriatul public- privat

V.1. Conceptul de parteneriat public- privat

Societatea contemporanã dezvoltatã este o "societate a organizațiilor" (Drucker P. 1993), cea în care "oraganizațiile se infiltreazã în viețile noastre într-un mod atît de subtil încît deseori ajung nu numai sã le controleze sau sã le influențeze, dar sã le şi domine" (Mintzberg H. 1989). Organizația o constituie grupurile de oameni care îşi organizează şi coordonează activitatea în vederea realizării unor finalități relative clar formulate ca obiective (Dicționar de sociologie 1993).In această *societate a organizațiilor* sursele generatoare de diversitate sunt numeroase: mărimea, sectorul, trăsăturile structurale, relațiile cu mediul, relațiile cu alte organizații similare sau diferite ca profil. In acest context, criteriul fundamental de diferențiere a organizațiilor este reprezentat de axa public-privat (Vlăsceanu M. 1999) :

- domeniul public se referă la lumea "bunurilor colective", adică a acelor utilizate în comun, imposibil sau dificil a fi oferite de "jocul pieței" sau pentru care este impropriu a colecta taxe de utilizare;
- domeniul privat este cel al separării, al punerii deoparte sau al executării cu costuri personale a unui bun.

Pentru a distinge oraganizațiile publice de cele private există o serie de criterii specifice:

- drepturile de proprietate;
- modul de distribuire a profiturilor;
- relațiile cu mediul;
- constrîngerile legale;
- cultura specifică.

Din punct de vedre al organizării sociale există două mari sectoare ale societății : *sectorul public şi sectorul privat* . Ca urmare a unei « revoluții globale a asociativității", prin care oamenii se asociază pe baze voluntare în organizații ofertante de servicii sau protectoare/ realizatoare a unor scopuri de grup, s-a constituit cel de-a treilea sector, numit *sectorul independent sau nonprofit.*Organizațiile existente într-o societate aparțin astfel celor trei sectoare: *public, privat pentru profit şi privat nonprofit*.

Organizațiile nonprofit se constituie de fapt la intersecția dintre sectorul public şi cel privat, întrucît ele sunt private din perspectiva proprietății şi a generării "profitului", dar publice prin finalități, întrucît oferă spre consum "bunuri colective". Organizațiile nonprofit se referă la acele entități nonguvernamentale, constituite din punct de vedere structural legal într-o formă *caritabilă* sau *nu pentru profit*, al căror scop principal este

acela de furnizare a unor servicii publice sau de apărare a unei cauze. In sectorul nonprofit sunt incluse şi alte tipuri de organizații de genul cluburilor sociale, sindicatelor, camerelor de comerț, partidelor politice, care în multe țări sunt scutite de taxe nu sunt organizate pentru obținerea de profituri. Spre deosebire de organizațiile de tip caritabil acestea sunt centrate în principal pe beneficiul membrilor lor şi nu pe furnizarea unui serviciu public (din acest motiv şi pentru a le diferenția de organizațiile de tip caritabil ele sunt desemnate de obicei sub numele de organizații nonprofit pentru "beneficiul reciproc").

Sectorul nonprofit include spitale,clinici şi instituții de ocrotire a sănătății, universități, şcoli, centre de instruire a tineretului şi al adulților sau de perfecționare şi reprofesionalizare, muzee, case de culturã, *instituții ofertante de asistență şi protecție socialã pentru şomeri, bătrîni, orfani, handicapați* şi alte categorii defavorizate (Vlăsceanu M.1996). Specificul organizațiilor nonprofit sau voluntare constă în:

- caracterul nonguvernamental;
- oferta unor servicii publice sau personale diversificate;
- respectarea riguroasă a restricției nondistributivității nonprofitului între proprii membrii sau conducători;
- autoconducerea;
- implicarea partială a voluntariatului persoanelor angajate sau asociate.

Organizațiile, indiferent de tipologia lor, sunt cadrele în care acțiunile umane se structurează pentru a ajunge la anumite rezultate. Diversitatea lor nu exclude convergențele compatibilitățile şi parteneriatul.

Parteneriatul constă într-o înțelegere legală în care partenerii definesc împreună scopul general; presupune colaborarea strânsă şi combinarea avantajelor specifice dintre sectorul privat (mai competitiv şi eficient) şi sectorul public (cu responsabilități față de societate privind cheltuirea banului public).

Parteneriatul se caracterizează prin faptul că:

- fiecare participant vine pe baza unei decizii voluntare;
- presupune şi „compromisuri";
- fiecare participant aduce resurse (financiare, materiale, simbolice, de autoritate etc.);
- responsabilitățile sunt împărțite între parteneri pentru succesul acestei activități.

Parteneriatul public-privat are o serie de avantaje:

- este util în realizarea reformei managementului prin schimbarea practicilor manageriale
- este o soluție pentru rezolvarea cu succes a unor probleme de interes comunitar, public de la cele sociale la cele privind proiectele de dezvoltare locală şi infrastructură; sectorul privat îşi face simțită prezența în formule parteneriale cu sectorul public, aducând o contribuție importantă la soluționarea diverselor probleme identificate.

Interesul pentru rolul parteneriatului public-privat s-a manifestat în perioada anilor `80 după apariția conceptului de Noul Management Public. Acesta caracterizează o întreagă revoluție conceptuală şi de practică administrativă care a avut loc la începutul anilor '80 într-o serie de țări industrializate precum Statele Unite ale Americii şi Marea Britanie. Acest concept de politică publică numit NMP vizează:

- ideea reformei financiare şi organizatorice a sectorului public;
- delegarea responsabilităților către actori privați;
- privatizarea unor servicii publice.

Dezvoltarea parteneriatului public-privat din partea sectorului guvernamental este consecința acțiunii următorilor factori (Mărgineanu I, Lambru M. 2004):

• presiunea fiscală- guvernele sunt interesate să realoce resursele de care dispun cu maximum de eficacitate;

• prestatorii de servicii privați, profit şi nonprofit, au început să arate un interes tot mai mare şi o capacitate crescută în oferta de servicii sociale, până recent susținută exclusiv de stat;

• considerând punctele tari şi limitele fiecărui sector în parte, fie el de stat sau nonguvernamental, apare şi se dezvoltă ideea de creştere a complementarității intersectoriale în organizarea şi oferta de servicii sociale.

Referitor la modul de definire a parteneriatului public –privat în literatura de specialitate se menționează că nu există o formulă general valabilă de definire a acestuia; unii autori utilizează termenul într-o accepțiune restrânsă, reducând parteneriatul public-privat la cooperarea în domeniul ofertei de servicii publice şi infra-structură, iar alții introduc sub acelaşi termen o multitudine de activități pe bază de cooperare şi parteneriat.

Pentru a fi vorba de parteneriat sunt necesare:

- o serie de interacțiuni între diverşi agenți publici şi privați;
- acorduri stabilite asupra obiectivelor de atins şi metodelor de lucru;
- o anume diviziune a muncii care trebuie realizată şi agreată de părți pentru atingerea scopurilor propuse.

Funcționarea parteneriatului public-privat presupune compatibilitatea scopurilor între parteneri, coordonarea deciziilor şi hotărârea de a pune împreună resurse pentru realizarea scopului comun împărtăşit. Organizațiile private funcționează într-un mediu foarte bine structurat, cu reguli clare, cel economic; organizațiile publice funcționează într-un mediu mai tensionat şi neclar, mediul politic. In timp ce pentru organizațiile private de tip profit succesul unei activități este foarte clar, el măsurându-se în profitul obținut, pentru organizațiile publice măsura acestui succes devine mult mai complexă şi greu de evaluat.

Caracteristicile parteneriatelor de tip public-privat sunt (Lambru M. 2004):

• sunt voluntare şi au la bază caracteristicile fiecărui partener;

• optimizează alocarea resurselor;

• aduc rezultate cu beneficii mutuale pe o perioadă determinată de timp;

• implică contracte formale, scrise, care specifică scopul şi durata parteneriatului, tipul de management aplicat.

Parteneriatul public-privat are urmãtoarea ofertã pentru cei ce se implicã în realizarea lui:

• guvernelor le asigură accesul la noi resurse (financiare, expertiză tehnică, cercetare şi infrastructură);

• organizațiilor nonguvernamentale le asigură acces la finanțare (publică şi privată), expertiză tehnică;

• sectorului de afaceri îi asigură acces şi soluții mai bune legate de managementul riscului, piață şi expertiza de dezvoltare comunitară.

V.2. Contractarea socială – element esențial al parteneriatului public- privat

In domeniul social, parteneriatul public-privat are ca ”formulã de succes” *contractarea socialã.* Aceasta reprezintă un proces care presupune scoaterea la licitație a ofertei de servicii sociale către contractorii externi privați. Statul în loc să angajeze personal propriu şi infrastructură pentru a susține oferta de servicii sociale identificată ca necesară caută să sprijine aceste servicii prin contractarea unui agent privat care va oferi cel mai bun raport calitate-cost în urma unei licitații.In unele situații, la licitație pot participa şi instituții publice, dar respectând aceleaşi condiții de competitivitate impuse actorilor privați. In ultimii 20 de ani, guverne din întreaga lume şi-au extins experiența contractării sociale, care s-a dovedit a fi o formulă avantajoasă pentru toate părțile implicate: stat, actori privați şi beneficiari.

Spre deosebire de privatizare, contractarea externă a serviciilor nu presupune dispariția responsabilității guvernamentale în oferirea serviciilor sociale. Actorii privați sunt contractați pentru a oferi un anume serviciu, dar acesta este făcut în numele statului. De aceea, este foarte important să fie create şi dezvoltate mecanisme de monitorizare şi evaluare în vederea asigurării calității serviciilor conform termenilor contractuali stabiliți de stat. Argumentul cel mai important pentru dezvoltarea practicii contractării sociale rezidă în creşterea eficienței serviciilor, în posibilitatea de a susține servicii sociale de calitate cu costuri minime.

Contractarea socială va avea maximum de eficiență dacă sunt îndeplinite următoarele condiții(Lambru M. 2004):

• Claritate în definirea bunurilor şi serviciilor pe care guvernul doreşte să le contracteze, cu specificarea standardelor de calitate dorite. Pentru ca procesul de licitație să-şi atingă scopul propus de a obține servicii de calitate la un preț mai scăzut, este important ca:

-serviciile să fie definite clar şi precis, în aşa fel încât să se poată determina cu claritate care sunt actorii privați care răspund cel mai bine cerințelor prezentate în termenii de referință ai licitației;

-să fie specificatã natura serviciului, obiectivele de performanță, criteriile de evaluare, procedurile pentru a rezolva eventuale plângeri la terminarea contractului sau dacă se impune oprirea contractului datorită slabelor performanțe ale contractorului.

• Existența unui număr suficient de mare de ofertanți de servicii care să asigure nivelul de competiție necesar pentru a avea o licitație eficientă; competiția are rolul de :

-a asigura servicii de calitate la cel mai bun preț şi acest lucru este posibil numai în condițiile existenței unui număr ridicat de posibili competitori.

- a obține economii la fondurile publice.

• Costurile de tranziție sunt minime astfel încât să se asigure competiția între actualii şi potențialii contractori. Valoarea economiilor din costurile de implementare trebuie să fie mai mare decât valoarea costurilor de tranziție pentru a asigura eficiența sistemului.

Contractarea socială nu rezolvă miraculos toate problemele de fond în domeniul serviciilor sociale, dar un sistem de servicii sociale de calitate apare intr-o interacțiune complexă de elemente care țin:

- de costuri,
- de calitatea serviciilor
- de principii de echitate.

Guvernul are un rol determinant în stabilirea obiectivelor şi strategiilor de urmat, el fiind acela care modelează practica contractării sociale în beneficiul societății. Atît în țările industrializate sau în tranziție a crescut foarte mult în ultimii ani interesul pentru dezvoltarea parteneriatului şi cooperării dintre guverne şi actorii nonguvernamentali.

Dezvoltarea parteneriatului public-privat şi a formulelor de management public care fac posibilă aplicarea lui cu succes se leagă de procesul general de reformă a guvernării şi reformă a administrației publice, caracterizate în principal prin includerea şi adaptarea unor tehnici şi metode inspirate de managementul organizaților private în managementul organizațiilor publice pentru a câştiga un plus de eficiență, transparență şi responsabilitate în oferta şi gestionarea politicilor publice. Parteneriatul public-privat în domeniul social şi practica contractării de servicii sociale au cunoscut o creştere explozivă în ultimii douăzeci de ani peste tot în lume, iar după 1989 acest trend se face simțit şi în țările central şi est europene, România fiind integrată şi ea în acest curent global. Atenția se concentrează pe evoluția rolului organizațiilor nonguvernamentale în oferta de gestiune a programelor de servicii sociale.

Practica parteneriatului public-privat reprezintă o problemă de decizie tehnicã şi presupune înțelegerea şi acceptarea politicã a utilității acestei formule de management.In România în contextul construcției instituționale a relației dintre stat şi sectorul nonguvernamental, au avut loc chimbări legislative şi instituționale care marchează dezvoltarea rolului organizațiilor nonguvernamentale ca partener în designul şi implementare politicilor publice cu precădere în domeniul politicilor sociale (Lambru M,2004).

În temeiul art. 108 din Constituția României republicată şi al art. 5, art. 111 şi art.112 din Legea nr. 272/2004 privind protecția şi promovarea drepturilor copilului, Guvernul României a adoptat **HOTĂRÂREAprivind contractarea de servicii sociale în domeniul protecției drepturilor copilului:**

Art. 1. În scopul respectării obligațiilor ce îi revin conform dispozițiilor Legii nr. 272/2004 consiliul județean, respectiv consiliul local al sectorului municipiului Bucureşti/consiliul local, pot aproba prin hotărâre, contractarea cu furnizorii privați a serviciilor pentru protecția drepturilor copilului existente sau necesare la nivelul unității lor administrativ teritoriale.

Art. 2 (1) În sensul prezentei hotărâri prin contractarea de servicii sociale în domeniul protecției drepturilor copilului se înțelege transferul dreptului de administrare a serviciilor sociale pentru protecția drepturilor copilului destinate prevenirii separării copilului de familia sa, şi a celor de protecție specială a copilului lipsit temporar sau definitiv de ocrotirea părinților săi, precum şi a responsabilității privind acordarea serviciilor sociale pentru protecția drepturilor copilului de la consiliul județean, respectiv consiliul local al sectorului municipiului Bucureşti/consiliul local, către furnizorii privați de servicii sociale care acționeaza pe riscul şi răspunderea lor în interesul beneficiarului în vederea menținerii şi creşterii calității serviciilor sociale acordate.

(2) Fondurile aferente susținerii serviciilor sociale pentru protecția drepturilor copilului contractate în condițiile alineatului precedent sunt asigurate, pe întreaga perioadă de derulare a contractului, de către autoritatea contractantă în limita sumelor aprobate anual, la nivelul cuantumurilor prevăzute de legislația în vigoare şi cu respectarea Standardelor Minime Obligatorii, prin bugetul consiliului județean, respectiv consiliul local al sectorului municipiului Bucureşti/consiliul local, cu această destinație.

Art. 3 (1) Contractarea serviciilor sociale destinate protecției drepturilor copilului se realizează în baza unui contract prin care consiliul județean respectiv consiliul local al sectorului municipiului Bucureşti, prin direcția generală de asistență socială şi protecția copilului, consiliul local prin serviciul public de asistență socială, consiliul local al comunei prin intermediul primarului, transferă pentru o perioada de cel mult 3 ani unui furnizor privat dreptul de a administra unul din serviciile prevăzute la articolul 2 alin.(1).

(2) Contractul, în forma convenită de părți, este aprobat de consiliul județean, consiliul local al sectorului municipiului Bucureşti/consiliul local şi se încheie de către direcția generală de asistență socială şi protecția copilului, serviciul public de asistență socială sau primar.

Art. 4 (1) Consiliul județean, consiliul local al sectorului municipiului Bucureşti/consiliul local, are obligația ca anual să aprobe prin hotărâre lista serviciilor sociale destinate protecției drepturilor copilului care pot fi contractate de către furnizorii privați de servicii sociale.

(2) Lista serviciilor sociale pentru protecția drepturilor copilului care pot fi contractate se stabilesc în baza unui studiu de oportunitate efectuat de autoritatea contractantă în acord cu strategia județeană în domeniu.

(3) Sunt exceptate de la contractare serviciile de primire în regim de urgență şi evaluare a copilului.

Art. 5 Principiile care stau la baza procedurilor de contractare a serviciilor sociale pentru protecția drepturilor copilului sunt următoarele :

a) - transparența procedurilor de atribuire a contractelor ;

b) – eficiența utilizării fondurilor;

c) - nediscriminarea;

d) – proporționalitatea;

e) – asumarea răspunderii;

f) - tratamentul egal aplicat participanților în derularea procedurilor de contractare.

g) – recunoaşterea reciprocă.

Art. 6 (1) În vederea atribuirii contractelor de servicii sociale pentru protecția drepturilor copilului se aplică în mod corespunzător prevederile art. 35-38 şi ale art. 56 din Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 34/2006 cu modificările şi completările ulterioare.

(2) Contractul va cuprinde cel puțin clauzele prevăzute în modelul de contract prevăzut în anexă la prezenta hotărâre şi care face parte integrantă din aceasta.

(3) Prin negociere între părți, contractul pentru acordarea de servicii sociale pentru protecția drepturilor copilului poate cuprinde şi clauze specifice.

(4) Părțile pot stipula în contract că procedura de conciliere şi de mediere este o etapă obligatorie de soluționare a conflictului ivit până la deschiderea procedurii judiciare.

Art. 7 (1) Furnizorii privați de servicii sociale care contractează servicii sociale pentru protecția drepturilor copilului trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

a) - să fie constituiți potrivit legii;

b) - desfăşoară sau a desfaşurat activități de protecție a drepturilor copilului ;

c) - să dispună de o structura de personal cu pregătire şi experiență profesională care să asigure managementul serviciului contractat.

(2) În condițiile solicitării de plăți în avans furnizorii privați de servicii sociale trebuie să prezinte garanții financiare.

Art. 8 (1) În situația în care pentru contractarea aceluiaşi serviciu social pentru protecția drepturilor copilului au depus scrisoare de intenție mai mulți furnizori privați de servicii sociale, departajarea acestora în vederea atribuirii contractului se realizează de către o comisie de evaluare şi selectare constituită la nivelul autorității contractante.

Art. 9 (1) La nivelul autorității contractante se stabileste, prin dispoziția conducătorului instituției, o Comisie de evaluare şi selecție si o Comisie de soluționare a contestațiilor.

(2) Comisia de evaluare şi selecție este compusă din 5 membri, specialişti în domeniul protecției drepturilor copilului, economico-financiar şi ştiinte juridice.

(3) Comisia de soluționare a contestațiilor este compusă din 5 membri, specialişti în domeniul protecției drepturilor copilului, economico-financiar şi ştiințe juridice.

Art. 10 (1) Caietul de sarcini în baza căruia se realizează contractarea, se aprobă prin hotărâre a consiliului județean/consiliului local al sectorului municipiului Bucureşti/consiliului local.

(2) Caietul de sarcini cuprinde în mod obligatoriu :

a.- Scopul şi descrierea serviciului social de protecția drepturilor copilului;

b.- Obiectivele serviciului social pentru protecția drepturilor copilului;

c.- Activități generale care urmează a fi desfăşurate în cadrul serviciului social pentru protecția drepturilor copilului ;

d.- Personalul minim necesar şi pregătirea acestuia;

e.- Cerințe privind raportarea şi graficul de derulare a activităților.

Art. 11 În scopul asigurării bunei funcționări a serviciilor sociale pentru protecția drepturilor copilului acordate în baza contractului, consiliul județean, consiliul local al sectorului municipiului Bucureşti/consiliul local aprobă darea în folosință gratuită furnizorilor privați de servicii sociale cu care s-a încheiat contractul, pe perioada derulării acestuia, a bunurilor mobile şi imobile afectate desfăşurării activității serviciului social respectiv, proprietate publică locală ori județeană, după caz, aflate în inventarul şi administrarea serviciului public la data încheierii contractului.

Art. 12 (1) Procedura de atribuire a contractului de servicii sociale pentru protecția drepturilor copilului este prevăzută în Ghidul privind procedurile de contractare aprobat prin Ordin al Secretarului de Stat al Autorității Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului în termen de 60 de zile de la intrarea în vigoare a prezentei hotărâri de guvern.

(2) Procedurile şi etapele derulate în procesul de atribuire a contractelor constituie informații de interes public, potrivit dispozițiilor Legii nr. 544/2001.

ART. 13 (1) Monitorizarea şi evaluarea activităților din cadrul serviciului social pentru protecția drepturilor copilului pe toată perioada de contractare a acestuia se realizează de către consiliul județean, consiliul local al sectorului municipiului Bucureşti/consiliul local care deleagă această atribuție direcției generale de asistență socială şi protecția copilului, respectiv serviciului public de asistență socială/persoana cu atribuții de asistență socială.

Art. 14 (1) Acțiunile de monitorizare privesc activitățile care se derulează în cadrul serviciului social pentru protecția drepturilor copilului care face obiectul contractului şi se realizează prin vizite, cel puțin trimestriale, anunțate şi neanunțate.

(2) Acțiunile de monitorizare se finalizează cu întocmirea unui raport care se comunică furnizorului privat de servicii sociale în termen de 10 zile de la efectuarea acțiunii de monitorizare. Atunci când rapoartele de monitorizare nu sunt acceptate sau sunt acceptate cu obiecțiuni de către furnizorul privat de servicii sociale şi când acest conflict nu se rezolvă prin conciliere, părțile pot apela la mediere.

(3) Rapoartele de monitorizare pot fi atacate în instanță. Acțiunea în justiție nu suspendă aplicarea propunerilor din raportul de monitorizare.

(4) Prin conflict se înțelege orice dezacord intervenit între părțile contractante. **(5)** Conflictul între părți nu suspendă efectuarea plăților.

Art. 15 (1) Evaluarea activităților desfăşurate în cadrul serviciului social pentru protecția drepturilor copilului care face obiectul contractului se realizează semestrial şi se finalizează cu întocmirea unui raport de sinteză.

(2) Raportul semestrial de evaluare se comunică obligatoriu şi funizorului privat de servicii sociale care poate formula obiecțiuni în termen de 10 zile de la comunicare.

(**3)** Semestrial se vor înainta spre analiză consiliului județean/local rapoartele de sinteză a acțiunilor de evaluare.

Art. 16 (1) Cu 60 de zile înainte de expirarea contractului, furnizorul privat de servicii sociale are obligația de a prezenta autorității contractante un raport de analiza a activității desfăşurate în cadrul serviciului social de protecție a drepturilor copilului în perioada de contractare.

(2) Autoritatea contractantă întocmeste un raport final de monitorizare şi evaluare la care anexează materialul de analiză al furnizorului privat pe care îl predă consiliului județean/local cu 30 de zile înainte de expirarea contractului.

(3) Raportul final de monitorizare şi evaluare întocmit de autoritatea contractantă la care se anexează materialul de analiză al furnizorului privat se supune analizei consiliului județean/local.

Art. 17 (1) Plata sumelor către furnizorul privat se face după un grafic de plăți negociat la semnarea contractului.

(2) Pentru sumele acordate în avans, furnizorul privat trebuie să prezinte garanții bancare sau imobiliare care să poată fi executate în cazul în care acesta nu respectă condițiile contractuale.

(3) Plățile pot fi suspendate dacă din rapoartele de monitorizare, acceptate de către furnizor, rezultă încălcarea obligațiilor contractuale.

Art. 18 (1) Prețul contractului rămâne neschimbat pe toată durata contractului.

(2) Prin derogare de la prevederile alineatului (1) prețul contractului poate fi schimbat pe durata contractului, prin act adițional, în urmatoarele situații:

a) dacă intervin schimbări legislative care vizează activități ce se desfasoară în cadrul serviciului social pentru protecția drepturilor copilului, contractat;

b) în situația în care s-a redus sau a crescut numărul de beneficiari;

c) în situația în care autoritatea contractantă şi furnizorul privat de servicii sociale cad de acord asupra necesității efectuării unor cheltuieli suplimentare;

d) în raport de coeficienții de inflație comunicați oficial prin autoritățile din domeniul statisticii, în cazul proiectelor multianuale;

e) în situații de urgență sau forță majoră.

Art. 19 Furnizorul privat de servicii sociale are obligația de a întocmi proiectul planului de activități şi proiectul planului de buget pentru anul următor pe care le înaintează autorității contractante cu 60 de zile înainte de sfârşitul anului financiar în curs.

Art. 20 La încetarea termenului contractului furnizorul privat de servicii sociale este obligat să restituie autorității contractante, cu titlu gratuit serviciul contractat, în deplină proprietate, liber de orice sarcină, inclusiv investițiile realizate.

Art. 21 (1) Acțiunea în justiție se introduce numai după epuizarea căii de atac a contestației pe cale administrativă şi numai de către acei furnizori privați acreditați care au înaintat contestații, precum şi pentru acele capete de cerere care au făcut obiectul atacului pe cale administrativă. Acțiunea în justiție se introduce numai atunci când autoritatea contractantă nu a răspuns unei contestații în termenul prevăzut de lege ori atunci când contestatorul nu este satisfăcut de răspunsul primit în termen legal.

(2) Acțiunea în justiție se introduce la secția de contencios administrativ a tribunalului în a cărui arie teritorială de competentă se află sediul autorității contractante.

CONTRACT

Părțile contractante:

A. ....., (denumirea serviciului public de asistență socială/DGASPC) denumit în continuare autoritatea contractantă, cu sediul în ....., județul/sectorul ....., codul de înregistrare fiscală nr. ....., contul nr. ..... deschis la Trezoreria ....., conform Hotărârii Consiliului Județean/Hotărârii Consiliului Local ..... privind ..... nr. ..../...., reprezentat prin dl/dna ....., având funcția de ....., în calitate de .....;

şi

B. ....., (numele întreg al furnizorului privat de servicii sociale), cu sediul în ....., str. .....nr. ....., județul/sectorul ....., denumit în continuare furnizor, codul de înregistrare fiscală nr. ....., contul nr. ..... deschis la Trezoreria/Banca ....., certificat de acreditare seria ..... nr. ....., reprezentat de dl/dna ....., în calitate de ....., a intervenit prezentul contract.

2.*) Obiectul si pretul contractului

2.1. Obiectul contractului îl constituie acordarea următoarelor servicii:

a) .....;

b) ..... .

*) Descrierea serviciilor sociale acordate va fi conform caietului de sarcini şi poate fi prevăzută cu acordul părților în anexa la contract.

2.2. Furnizorul privat de servicii sociale se obliga sa realizeze obiectul contractului in perioada convenita si in conformitate cu obligatiile asumate prin prezentul contract.

2.3. Autoritatea contractanta se obliga ca pentru realizarea obiectului contractului sa plateasca furnizorului privat de servicii sociale pretul contractului, asa cum este acesta definit in prezentul contract.

2.4. Pretul convenit pentru indeplinirea contractului, platibil furnizorului privat de servicii sociale de catre autoritatea contractanta, conform graficului de plati, este de…….. mii lei, din care TVA…….mii lei.

2.4.1.*) Costul total al serviciilor sociale furnizate ..... .

2.4.2.**) Defalcarea costului total pe fiecare tip de serviciu şi pentru fiecare tip de beneficiar ..... .

*) Costul total se obține prin înmulțirea costului mediu estimat pe caz cu numărul de beneficiari estimat.

**) Detalierea costurilor va fi conform caietului de sarcini şi poate fi prevăzută cu acordul părților în anexa la contract.

3.*) Durata contractului

3.1. Furnizorul se obliga sa realizeze obiectul contractului, in conformitate cu graficul de acordare de servicii sociale, pana la data de terminare a furnizarii de servicii sociale de……

3.2. Prezentul contract este valabil pana la data de……, daca partile nu convin altfel prin acte aditionale la contract.

3.3. Prezentul contract intra in vigoare la data semnarii lui de catre ultima parte la contract.

*) Durata contractului asigură sustenabilitatea serviciului/serviciilor contractat/e.

4. Definitii

4.1. *contract de servicii sociale* – actul juridic ce reprezinta acordul de vointa al celor doua parti, incheiat intre serviciul public de asistenta sociala, in calitate de autoritate contractanta si un furnizor privat acreditat de servicii sociale, in calitate de furnizor;

4.2. *contractare de servicii* – transferul dreptului de administrare a serviciilor sociale pentru protectia drepturilor copilului destinate prevenirii separarii copilului de familia sa, precum si a celor de protectie speciala a copilului lipsit temporar sau definitiv de ocrotirea parintilor sai precum si a responsabilitatii privind acordarea serviciilor sociale pentru protectia drepturilor copilului de la Consiliile judetene, respectiv Consiliile locale ale sectoarelor municipiului Bucuresti si consiliile locale, catre furnizorii privati acreditati care actioneaza pe riscul si raspunderea lor in interesul beneficiarului, in vederea cresterii calitatii serviciilor sociale acordate.

4.3. *servicii sociale* – un ansamblu de masuri si actiuni realizate pentru a raspunde nevoilor sociale individuale, familiale sau de grup, in vederea prevenirii si depasirii unor situatii de dificultate, vulnerabilitate sau dependenta, pentru prezervarea

autonomiei si protectiei copilului, pentru prevenirea marginalizarii si excluziunii sociale, pentru promovarea incluziunii sociale si in scopul cresterii calitatii vietii, definite in conditiile prevazute de Ordonanta Guvernului nr. 68/2003 privind serviciile sociale, cu modificarile si completarile ulterioare;

4.4. *caiet de sarcini* – documentul intitulat astfel si care a facut parte din documentatia pentru elaborarea şi prezentarea documentelor de calificare şi selectare pentru contractarea de servicii sociale;

4.5. *autoritate contractanta* – este Directia generala de asistenta sociala si protectia copilului, serviciul public de asistenta sociala, primarul comunei,sau orice succesor legal al acestora, dar nu si mandatarii acestora (cu exceptia cazului in care furnizorul accepta acesti mandatari)

4.6. *furnizor* – este Organizația Neguvernamentală, acreditată în condițiile legii;

4.7. *beneficiari* – toti copii care beneficiaza de serviciile care constituie obiectul contractului, precum si familiile acestora;

4.7. *parti* – inseamna fie autoritatea contractanta fie furnizorul privat de servicii sociale;

4.8. *pretul contractului* – pretul din propunerea financiara, asa cum a fost aceasta acceptata de autoritatea contractanta, pe care autoritatea contractanta se angajeaza sa il plateasca furnizorului privat de servicii sociale, in conformitate cu contractul, pentru indeplinirea integrala si corespunzatoare a tuturor obligatiilor asumate prin contract si care acopera orice eventuale costuri viitoare pe care le va avea furnizorul in urma realizarii obiectului contractului;

4.9. *propunere tehnica si propunere financiara* – inseamna propunerea tehnica si propunerea financiara care au constituit oferta pentru realizarea obiectului contractului, asa cum au fost acestea acceptate de autoritatea contractanta;

4.10. *standarde* – standardele, reglementarile tehnice sau altele asemenea prevazute in Caietul de sarcini si in propunerea tehnica;

4.11. *servicii* – activitati a caror furnizare face obiectul contractului;

4.12. *administrarea serviciilor* – administrarea fondurilor contractate de furnizor de la autoritatea contractanta, fonduri destinate infiintarii si administrarii/administrarii serviciului ce constituie obiectul contractului, precum si coordonarea, conducerea si controlul activitatilor acestui serviciu, potrivit prevederilor contractuale;

4.13. *data inceperii furnizarii* – este data care este cu cel mult 14 zile dupa data intrarii in vigoare a contractului sau orice alta data convenita de parti in scris;

4.14. *data terminarii furnizarii* – inseamna data mentionata in contract sau data convenita intre parti prin act aditional si pana la care furnizorul trebuie sa furnizeze serviciile care rfac obiectul contractului si sa realizeze indicatorii de performanta conform propunerii tehnice;

4.15. *forta majora* – un eveniment mai presus de controlul partilor, care nu se datoreaza greselii sau vinii acestora, care nu putea fi prevazuta la momentul incheierii contractului si care face imposibila executarea si, respectiv, indeplinirea contractului;

4.16. *zi* – zi calendaristica; *luna* – luna calendaristica; *an* – 365 de zile;

5. Documentele contractului

5.1. Documentele prezentului contract sunt:

5.1.1.prezentele conditii de contractare;

5.1.2. graficul de esalonare si programele care modifica acest grafic;

5.1.3. hotărârea consiliului local/hotărârea consiliului județean privind acordul referitor la încheierea prezentului contract;

5.1.4. bugetul serviciului social acordat de furnizor/bugetul unității de asistență socială;

5.1.5. anexele la contract;

5.1.6. caietul de sarcini;

5.1.7. propunerea tehnica si propunerea financiara, asa cum au fost acestea acceptate de catre autoritatea contractanta;

5.1.8. alte documente prevazute in contract.

5.2. In caz de neconcordante intre documentele contractului, ordinea in care vor fi interpretate este cea prevazuta la alineatul precedent.

6. Standarde.

6.1. Serviciile furnizate in baza contractului vor respecta standardele prezentate de catre furnizor in propunerea sa tehnica.

7. Caracterul confidențial al contractului

7.1. Caracterul confidențial al tuturor informațiilor cu privire la prezentul contract este conform Legii **nr. 544/2001** privind liberul acces la informațiile de interes public, Legii **nr. 182/2002** privind protecția informațiilor clasificate şi Legii **nr. 677/2001** pentru protecția persoanelor cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal şi libera circulație a acestor date.

7.2. O parte contractantă nu are dreptul, fără acordul scris al celeilalte părți:

- de a face cunoscut contractul sau orice prevedere a acestuia unei terțe părți, în afara acelor persoane implicate în îndeplinirea contractului;
- de a utiliza informațiile şi documentele obținute sau la care are acces în perioada de derulare a contractului în alt scop decât acela de a-şi îndeplini obligațiile contractuale.

7.3. Dezvăluirea oricărei informații față de persoanele implicate în îndeplinirea contractului se va face confidențial şi se va extinde numai asupra acelor informații necesare în vederea îndeplinirii contractului.

7.4. O parte contractantă va fi exonerată de răspunderea pentru dezvăluirea de informații referitoare la contract, dacă:

- informația era cunoscută părții contractante înainte ca ea să fi fost primită de la cealaltă parte contractantă; sau
- informația a fost dezvăluită după ce a fost obținut acordul scris al celeilalte părți contractante pentru asemenea dezvăluire; sau
- partea contractantă a fost obligată în mod legal să dezvăluie informația;

7.5. Nerespectarea alineatelor precedente poate atrage anularea contractului de catre autoritatea contractanta.

7.6. Furnizorul are obligatia de a despagubi Autoritatea contractanta impotriva oricaror:

7.6.1. reclamatii si actiuni in justitie, ce rezulta din incalcarea unor drepturi de proprietate intelectuala (brevete, nume, marci inregistrate, etc), legate de serviciile, proiectele, echipamentele, materialele, instalatiile sau utilajele folosite pentru sau in legătura cu furnizarea serviciilor;

7.6.2. daune-interese, costuri, taxe si cheltuieli de orice natura, aferente dezvaluirii unor astfel de informatii, cu exceptia situatiei in care o astfel de incalcare rezulta din respectarea contractului.

8. Condiții de furnizare a serviciilor sociale

8.1. Condițiile de furnizare a serviciilor sociale respectă cerințele prevăzute în Termenii de referință.

8.2. Serviciile sociale se vor furniza în conformitate cu standardele de calitate specifice, reglementate de legislația în vigoare.

8.3*) ..... (alte condiții) .....

*) Se vor prezenta condițiile specifice de furnizare a serviciilor sociale, de exemplu:

- furnizarea serviciilor sociale, cu respectarea convențiilor anterior încheiate de părți (cu Direcția generală de asistență socială şi protecția copilului, federații de furnizori,.....), privind furnizarea/acordarea serviciilor sociale, cu respectarea strategiilor locale/regionale de asistență socială;
- furnizarea cu prioritate a serviciilor sociale beneficiarilor din unitatea administrativ-teritorială respectivă;
- furnizarea de servicii sociale în mod tarifat sau gratuit.

9. Drepturile autorității contractante:

9.1. De a primi de la furnizor rapoarte*) cu privire la furnizarea serviciilor sociale care fac obiectul prezentului contract;

*) Conform Termenilor de referință.

9.2. De a monitoriza furnizarea serviciilor sociale în conformitate cu cerințele prezentului contract;

9.3. De a utiliza date denominalizate în scopul întocmirii de statistici, pentru dezvoltarea serviciilor sociale;

9.4. De acces, conform legii, la informații personale cu privire la beneficiarii serviciilor sociale care fac obiectul prezentului contract;

9.5.)** ..... .

**) Se va completa cu drepturile specifice, în funcție de obiectul material la care face referire contractul: spații/resurse umane/mijloace financiare/alte bunuri şi servicii.

10. Drepturile furnizorului privat de servicii sociale:

10.1.*) De a primi, după caz, spații/resurse umane/mijloace financiare/alte bunuri şi servicii, în vederea susținerii furnizarii tipurilor de servicii sociale prevăzute în prezentul contract;

*) Conform Termenilor de referință.

10.2. De a primi din partea autorității contractante îndrumare metodologică;

10.3. De a participa la şedințele autorității contractante în cadrul cărora se iau decizii cu impact asupra serviciilor sociale care fac obiectul prezentului contract;

10.4. De a fi consultat în elaborarea strategiei locale de dezvoltare a serviciilor sociale, conform Legii **nr. 52/2003** privind transparența decizională în administrația publică;

10.5.*) .....

*) Se va completa cu drepturile specifice, în funcție de obiectul material la care face referire contractul: spații/resurse umane/mijloace financiare/alte bunuri şi servicii.

11. Obligațiile autorității contractante:

11.1.*) Să acorde furnizorului privat de servicii sociale, după caz, spații/resurse umane/mijloace financiare/alte bunuri şi servicii, în vederea susținerii furnizarii tipurilor de servicii sociale prevăzute în prezentul contract;

*) Conform Termenilor de referință.

11.2. Să verifice utilizarea eficientă a spațiilor/resurselor umane/mijloacelor financiare/altor bunuri şi servicii acordate furnizorului, în vederea furnizării serviciilor sociale prevăzute în contract;

11.3. Să verifice modul de furnizare a serviciilor sociale, pentru a stabili conformitatea lor cu prevederile din propunerea tehnică şi din Termenii de referință;

11.4. Să informeze furnizorul privat de servicii sociale cu privire la modificările legislative apărute în timpul derulării prezentului contract;

11.5. Să respecte, conform legii, confidențialitatea tuturor datelor şi informațiilor primite de la furnizor şi să asigure securizarea acestor date;

11.6. Să asigure accesul furnizorului privat de servicii sociale la baza de date pe care o deține referitor la furnizorii de servicii sociale, în situația în care aceste date sunt

necesare soluționării cazurilor aflate în evidența serviciului care face obiectul contractului, şi să asigure securizarea acestora;

11.7. Să asigure furnizorului îndrumare metodologică cu privire la domeniul serviciilor sociale;

11.8.*) .....

*) Se va completa cu obligațiile specifice, în funcție de obiectul material la care face referire contractul: spații/resurse umane/mijloace financiare/alte bunuri şi servicii.

12. Obligațiile furnizorului privat de servicii sociale:

12.1. Să furnizeze serviciile sociale respectând standardele de calitate privind serviciile sociale şi în conformitate cu propunerea tehnică din caietul de sarcini;

12.2. să respecte, conform legii, confidențialitatea datelor şi informațiilor în legătură cu obiectul prezentului contract;

12.3. Să transmită autorității contractante rapoartele convenite*) privind furnizarea serviciilor sociale care fac obiectul prezentului contract, rapoarte care conțin detalii privind implementarea planurilor individualizate/de intervenție;

*) Conform Termenilor de referință.

12.4. Să întocmească planurile individualizate de asistență şi îngrijire şi, după caz, planurile de intervenție ale beneficiarilor;

12.5.*) .....;

*) Se va completa cu obligațiile specifice, în funcție de obiectul material la care face referire contractul: spații/resurse umane/mijloace financiare/alte bunuri şi servicii.

13. Garantia de buna execuție a contractului

13.1. Furnizorul are obligația de a asigura autoritatea contractantă privind buna execuție a contractului.

13.2*) Modalitatea de asigurare a bunei execuții a contractului este convenită de părți.....

*) Se precizează modalitatea de asigurare a bunei execuții a contractului conform Termenilor de referință.

13.3. Cuantumul garantiei de buna executie a contractului reprezinta un procent din pretul contractului.

14.*) Subcontractarea

14.1. Furnizorul privat de servicii sociale poate/nu poate subcontracta părți din activitățile componente ale serviciilor sociale.

14.2. Activitățile subcontractate vor fi realizate de către alți furnizori privati de servicii sociale acreditați, fără să fie afectate derularea serviciilor şi interesul superior al beneficiarului.

14.3. Contractele cu subcontractanții se vor realiza în aceleaşi condiții cuprinse în contractul semnat cu autoritatea contractantă (inclusiv condiția ca subcontractanții să fie acreditați conform legii).

14.4. Furnizorul privat de servicii sociale este deplin răspunzător față de autoritatea contractantă pentru modul în care subcontractantul îşi îndeplineşte partea sa din contractul de subcontractare.

14.5. Subcontractantul este pe deplin răspunzător față de furnizor pentru modul în care îşi îndeplineşte partea sa din contract.

14.6. Furnizorul privat de servicii sociale are dreptul de a pretinde daune-interese subcontractanților dacă aceştia nu îşi îndeplinesc partea lor din contract.

*) Subcontractarea reprezintă o formă prin care se poate asigura continuitatea acordării serviciilor sociale beneficiarilor.

15.*) Cesiunea

15.1. Furnizorul privat de servicii sociale are obligația de a nu transfera in nici un mod obligațiile sale asumate prin contract, fără să obțină în prealabil acordul scris al achizitorului.

15.2. Cesiunea nu va exonera furnizorul de nici o responsabilitate privind garanția sau orice alte obligații asumate prin contract.

*) Cesionarea reprezintă o formă prin care se poate asigura continuitatea acordării serviciilor sociale beneficiarilor.

16. Amendamente

16.1. Părțile contractante au dreptul, pe durata îndeplinirii contractului, de a conveni modificarea clauzelor acestuia prin act adițional numai în cazul apariției unor circumstanțe care lezează interesele legitime ale acestora şi care nu au putut fi prevăzute la data încheierii contractului.

16.2. Nu se pot modifica prin amendamente urmatoarele prevederi ale contractului:

16.2.1. scaderea nivelului de calitate a serviciilor de protectie a copilului, in sensul scaderii calitatii prevazute in caietul de sarcini si propunerea tehnica;

16.2.2. obligatiile de confidentialitate care pot afecta interesul beneficiarului;

16.2.3. prevederile care stabilesc obligatii ale furnizorului si care au constituit criterii de punctaj la evaluarea propunerii tehnice, in sensul diminuarii acestor obligatii;

16.2.4. orice prevederi care prin modificare ar putea conduce la nerespectarea unor drepturi ale copilului.

17. Comunicări

17.1. Orice comunicare între părți, referitoare la îndeplinirea prezentului contract, trebuie să fie transmisă în scris.

17.2. Orice document scris trebuie înregistrat atât în momentul transmiterii, cât şi în momentul primirii.

17.3. Furnizorul privat de servicii sociale va comunica în termen de 30 de zile orice modificare cu privire la datele, informațiile şi documentele care au stat la baza semnării prezentului contract.

17.4. Comunicările între părți se pot face şi prin telefon, telegramă, telex, fax sau e-mail, cu condiția confirmării în scris a primirii comunicării.

18. Forța majoră

18.1. Forța majoră este constatată de o autoritate competentă.

18.2. Forța majoră exonerează părțile contractante de îndeplinirea obligațiilor asumate prin prezentul contract pe toată perioada în care aceasta acționează.

18.3. Îndeplinirea contractului va fi suspendată în perioada de acțiune a forței majore, dar fără a prejudicia drepturile ce li se cuveneau părților până la apariția acesteia;.

18.4. Partea contractantă care invocă forța majoră are obligația de a notifica celeilalte părți, imediat şi în mod complet, producerea acesteia şi de a lua orice măsuri care îi stau la dispoziție în vederea limitării consecințelor.

18.5. Orice împrejurare independentă de voința părților, intervenită după data semnării contractului, care împiedică executarea acestuia şi este invocată în termen de 6 luni, este considerată forță majoră şi exonerează de răspundere partea care o invocă.

19. Rezilierea contractului

19.1. Constituie motiv de reziliere a contractului următoarele:

a) nerespectarea obligațiilor asumate prin prezentul contract de către una dintre părți;

b) încălcarea de către furnizorul privat de servicii sociale a prevederilor legale cu privire la serviciile sociale, dacă este invocată de autoritatea contractantă;

c) retragerea sau anularea de către organele de drept a autorizației de funcționare, expirarea valabilității acesteia ori limitarea domeniului de activitate pentru care furnizorul a fost acreditat, în situația în care această limitare afectează furnizarea serviciilor prevăzute de prezentul contract, precum şi suspendarea sau retragerea acreditării;

d) schimbarea obiectului de activitate al furnizorului, în măsura în care este afectată furnizarea serviciilor prevăzute în prezentul contract.

19.2. Autoritatea contractantă îşi rezervă dreptul de a denunța unilateral contractul de servicii în cel mult 30 de zile de la apariția unor circumstanțe care nu au putut fi

prevăzute la data încheierii contractului şi care conduc la modificarea prevederilor acestuia în aşa măsură încât îndeplinirea contractului respectiv ar fi contrară interesului public sau interesului superior al copilului.

20. Încetarea contractului:

20.1. Constituie motiv de încetare a contractului următoarele:

a) expirarea duratei pentru care a fost încheiat contractul;

b) acordul părților privind încetarea contractului;

d) hotărârea definitivă şi irevocabilă a unei instanțe judecătoreşti;

e) încetarea activității furnizorului prin desființare, lichidare, dizolvare;

f) forța majoră, dacă este invocată.

21. Penalități. Daune:

21.1.*) .....

*) conform Termenilor de referință.

21.2.*) .....

*) În funcție de natura serviciilor sociale ce fac obiectul prezentului contract, se vor preciza daune-interese, costuri, taxe şi cheltuieli de orice natură, exigibile de către o parte în cazul nerespectării culpabile a prevederilor prezentului contract de către cealaltă parte.

22. Soluționarea litigiilor

22.1. Litigiile născute în legătură cu încheierea, executarea, modificarea şi încetarea ori alte pretenții decurgând din prezentul contract vor fi supuse unei proceduri prealabile de soluționare pe cale amiabilă.

22.2. Dacă după 15 zile de la începerea acestor proceduri neoficiale autoritatea contractantă şi furnizorul privat de servicii sociale nu reuşesc să rezolve în mod amiabil o divergență contractuală, fiecare poate solicita medierea, ca mijloc de soluționare a divergențelor, sau se poate adresa instanțelor judecătoreşti competente.

23. Dispoziții finale

23.1. Prevederile prezentului contract se vor completa cu prevederile legislației în vigoare în domeniu.

23.2. Limba care guvernează prezentul contract este limba română.

23.3. Contractul va fi interpretat conform legilor din România.

23.4. Prezentul contract de furnizare a serviciilor sociale în cadrul sistemului de asistență socială a fost încheiat la sediul autorității contractante în (.....) exemplare, câte (.....) pentru fiecare parte contractantă.

Furnizorul privat de servicii sociale,	**Autoritatea contractantă**,
.....	.....
(numele şi funcţia persoanei/persoanelor persoanei/persoanelor autorizată/autorizate să semneze)	(numele şi funcţia autorizată/autorizate să semneze)
.....	.....
(semnătura)	(semnătura)
.....	.....
(data)	(data)

Pentru a avea succes, parteneriatul public-privat presupune deci existența unor condiții atât de ordin politico-administrativ, cât şi de management. Reforma administrației publice, o politică de descentralizare şi deconcen-trare de servicii coerentă, o legislație stimulativă pentru sectorul nonguvernamental sunt elemente de bază pentru asigurarea condițiilor optime de conjugare a eforturilor şi managementului cooperării intersectoriale. La acestea trebuie adăugat un efort susținut de reformă a practicilor de management (specificare de obiective, monitorizare şi evaluare de politici, standarde pentru servicii), toate acestea constituind instrumentarul care va face posibilă creşterea eficienței parteneriatelor intersectoriale stabilite.

Variabile precum nivelul de încredere dintre parteneri, tipul de politică publică în cadrul căreia urmează să se stabilească parteneriatul îşi au, rolul lor. Relația de parteneriat dintre Guvern şi sectorul nonguvernamental prezintă interes atât din punct de vedere politic, cât şi din punct de vedere managerial (tehnic). Corect structurate şi gestionate, parteneriatele de tip public-privat din domeniul social pot aduce rezultate şi soluții pozitive, eficiente, la problemele societății.

Bibliografie

1. Armstrong,M., *Personnell Management Practic*, Kogan Page, London, 1996;
2. Blake,R.,Mouton,J., *The Managerial Grid*, Gluf Publication Co., Houston.Texas, 1964;
3. Burduş,E.,Căprărescu,G., *Fundamentele managementului organizației*, Editura Economică, Bucureşti, 1999;
4. Bühner,R., *Personal Management*, Landsberg, Verlag Moderne Industrie, 1994;
5. Clemenent,J.,Jacques,E., *Executive Leadership*, Cason Hall Publisher, Arglington, 1991;
6. Coates, Ch., *Managerul total*, Editura Teora, Bucureşti, 1997;

7. Cojocaru,M., *Dimensiunea socio-psihologică a managementului industrial*, Editura Moldavia, Bacău, 1999;
8. Cornescu,V.,Nicolescu, O., *Management*, Editura Academiei, Bucureşti, 1995;
9. Covey,S. R., *The Seven Habits of Highly Effective People*. Powerful Lessons in Personal Change, New York, Simon&Schuster,Inc.,1990;
10. Cristea,D., *Structurile psihosociale ale grupului şi eficiența acțiunii*, Editura Academiei, Bucureşti, 1984;
11. Cyert,R., March, J. S., *Behavioral Theory of the Firm*, Prentice Hall Inc. Englewood Cliffs Jersey, 1963;
12. De Cenzo, David A., Roblins, P., *Personel / Human Ressource Management*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1988;
13. Drucker,P., *Entrepreneurship in the Business Entreprise*, Journal of Business Policy, 1970;
14. Keennan,K., *Ghidul managerului eficient*, Rentrop-Straton, Bucureşti, 1996;
15. Kreitner,R., *Management*, Fifth Edition, Boston, 1992;
16. Lange,O., *Decizii optime*, Editura Științifică, Bucureşti, 1970;
17. Leavitt, H. J., *Managerial Psychology*, Revised Edition, University of Press, Chicago, 1964;
18. Likert,R., *The Human Organisation: its Management and Value*, McGraw-Hill, New York, 1967;
19. Manolescu,A., *Managementul resurselor umane*, Editura RAI, Bucureşti, 1998;
20. Mathis,R., Nica,P.,Rusu,C., *Managementul resurselor umane*, Editura Economică, Bucureşti, 1997;
21. Mărginean, I., Lambru, M., *Parteneriatul public-privat în furniarea de servicii sociale*, Editura Ziua, Bucureşti, 2004;
22. Mihuleac,E., *Managementul şi principalele activități manageriale*, vol.I şi II, Editura Fundației ,,România de Mâine", Bucureşti, 1994;
23. Mihuț,I., *Elemente generale de teorie şi practică a managementului*, în *Ghidul Directorului*, Editura MAGO, Sibiu, 1997;
24. Moldovan,M.,Dobrescu,E., *Ştiința afacerilor*, Editura Expert, Bucureşti, 1995;
25. Moraru,I., Iosif.,Gh., *Psihologia managerială*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1976;
26. Nica,P., (coord) *Managementul firmei*, Editura Condor, Chişinău;
27. Nicolescu,O., *Management*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1992;
28. Okita,S., *Cu fața spre secolul 21*, AGER, Bucureşti, 1992;
29. Russu,C., *Management*, Editura Expert, Bucureşti, 1993;
30. Stanton,N., *Comunicarea*, Societatea Știință şi Tehnică S.A., Bucureşti, 1995;
31. Tannenbaum,A., *Psychologie sociale de l'organisation industriele*, Editions Hommes et Techniques, Paris, 1967;
32. Vlăsceanu,M., *Psihologia organizațiilor şi conducerii*, Editura PAIDEA, Bucureşti, 1993;

33. Vlãsceanu M. – Sectorul non-profit, Editura PAIDEEA, Bucureşti, 1996;
34. Vlãsceanu M. – Organizațiile şi cultura organizãrii, Editura TREI, Bucureşti, 1999.
35. Zamfir,C., *Incertitudinea – o perspectivă psihologică*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1990;
36. Zamfir,C., *Psihologia organizării şi a conducerii,* Editura Politică, Bucureşti, 1974.

DEZVOLTARE COMUNITARĂ

Prof. dr. Ion IONESCU

CUPRINS

1. Sociologiile şi problematica dezvoltării comunităților teritoriale
2. În comunitățile locale, nimic nu se petrece fără oameni, nimic nu durează fără instituții
3. ***A gândi global şi a acționa local***
- **3.1.** ***Creştere*** **economică şi** ***dezvoltare cu finalitate socială şi ecologică.***
- **3.2. Carta Pământului**
- **3.3. Angajamente**
- **3.4. Principii**
  - **A. Integritatea ecologică**
  - **B. Justiție socială şi economică**
  - **C. Democrație, nonviolență şi pace**

4. Planuri, programe, proiecte de dezvoltare comunitară
- *Formularea unor finalități, scopuri, obiective*
- *Identificarea mijloacelor materiale, financiare şi umane*
- *Stabilirea priorităților*
- *Calculul unor "randamente" estimate*
- *Implementarea, coordonarea, impactul, diseminarea*

5. Agentul dezvoltării comunitare
- **5.1. Impactul intervenției puterii publice între "parteneriat obligat",** ***concertare*** **şi** ***teritorializare***

6.(Re)descoperirea comunităților locale. EXERCIȚIUL AUTONOM AL PUTERII LOCALE

7. Cercetările privind dezvoltarea comunităților locale

Cunoaşterea oraşelor şi cartierelor

Contactul inițial cu, cartierul şi precizarea orientărilor

Identificarea mevoilor şi a resurselor locale

Problema socială

Tehnici folosite pentru identificare nevoilor, problemelor sociale

Cunoaşterea spațiului rural

8. Sărăcia - problemă mondială, problemă românească. Diagnostic şi soluții

Probleme fundamentale ale unității de curs

a) concepte de bază ale managementului
b) originea şi evoluția cercetărilor manageriale
c) sistemul managerial al instituțiilor de asistență socială
d) roluri şi stiluri manageriale în instituțiile de asistențã socialã
e) parteneriatul public-privat în domeniul asistenței sociale

Scopul şi obiectivele fundamentale ale unității de curs

a) identificarea şi înțelegerea principalelor concepte ale managementului
b) cunoaşterea obiectivelor sistemului managerial în instituțiile de asistență socială
c) dezvoltarea capacității de evaluare critică a activității angajaților din instituțiile de asistență socială
d) inițierea studenților în activitatea de management şi în cea de stabilire a parteneriatului public –privat în furnizarea de servicii sociale

Modalități de evaluare

a) aprecierea cunoştințelor teoretice pe baza examenului
b) analiza lucrărilor practice elaborate de studenți pe baza activității manageriale din instituțiile de asistență socială

I. Sociologiile şi problematica dezvoltării comunităților teritoriale

Sociologia este expresia voinței, a dorinței de cunoaştere cu onestitate ştiințifică a unor comunități reale (orașe, cartiere, sate), a unei societăți în ansamblu (oameni şi instituții publice şi private etc.). O *lege* fundamentală a sociologiei este aceea de a nu minți, o alta este de a nu se teme să exprime cu orice preț adevărul, iar alta cere sociologului să nu facă alte afirmații decît cele pe care i le permite analiza informațiilor la care a avut acces, decît pe baza analizei datelor *accesibile*.

Sînt mulți promotori ai sociologiilor actuale care consideră că „teoriile generale" sînt în regres[1] şi conştientizează rostul *complementarității explicațiilor* sociologice pentru o mai bună *înțelegere* a *dezvoltării cu finalitate socială a comunităților* şi văd necesitatea *deschiderii tuturor disciplinelor socioumane*, *dialogul* lor, pentru a se raporta unele la altele şi a-şi potența preocupările şi rezultatele vizibile şi utile societății concrete. Unii au (avut) naivitatea pretenției universaliste a „teoriei generale" postulînd abuziv că *toate* comunitățile se schimbă *în acelaşi mod* şi parcurg *aceleaşi etape*; ei au neglijat faptul *singularității devenirii* acestora. *Satul românesc, în general*, există doar în mintea poetului, a pictorului sau a filosofului. În societate există *sate româneşti*, mii de sate româneşti, cu nevoi şi probleme concrete, asemănătoare şi diferite.

Dacă se ocupă de problematica *dezvoltării comunităților*, sociologia se poate dezvolta, complexifica; cercetătorii - *în proximitatea actorilor implicați* – scot la iveală soluții, dar pot contura şi teorii care pot *influența sensul dezvoltării cu finalitate socială şi ecologică* a comunităților. Sociologia este expresia *voinței de cunoaştere de sine - cu onestitate ştiințifică - a societății în care se dezvoltă*, iar *sociologii intră în contact cu toți actorii implicați* pentru a identifica nevoi, probleme reale, dar şi soluții de satisfacere, de rezolvare a lor. Miza *cunoaşterii comunităților româneşti concrete* este mare, acum, pentru noi, românii, care ne străduim să înțelegem *transformările globale* şi *acțiunile locale* în scopul articulării lor. *Nu tînguielile, rugăciunile sau tiradele* ne pot feri de consecințele nedorite, neurmărite ale sfidărilor demografice, tehnologice, economice, socioculturale ale acestor transformări. Trebuie *să analizăm cu*

[1] A. Touraine, în *Critique de la modernité*, Paris, Fayard, 1992, arăta că *sexualitatea, consumul, munca şi raționea sunt universuri din ce în ce mai separate care se resping, se ignoră mai mult decât să se îmbine. Între ele spațiul public se goleşte, rămâne un teren al nimănui în care se înfruntă bande rivale, se dezlănțuie violența. Cum să conciliem descompunerea viziunii raționaliste clasice, pe care o vedeam ca invincibilă şi chiar eliberatoare, cu realitatea unei vieți socioumane cotidiene în care justiția şi libertatea devin imposibile? Există un mod de a scăpa de universalismul dominator şi de multiculturalismul plin de segregare? Cum să ne salvăm de domnia interesului şi de forța subiectivității care poate duce la totalitarisme?*

maximă onestitate ştiinţifică toate informaţiile şi să spunem cu onestitate ce aflăm (şi, adesea, se vede cu ochiul liber), să urmărim *emergenţa mondializării dar şi a localului* pentru a constata că putem *gîndi global dar trebuie să acţionăm cu toţii la nivel local*; să vedem ce înseamnă "creştere", "dezvoltare", "dezvoltare socială locală", "dezvoltare cu finalitate socială şi ecologică"; să vedem ce e cu *centralizarea-descentralizarea*, ce legătură poate avea *reforma şi "acţiunea comunală"*, ce este şi cum se manifestă concret *autonomia locală*; ce valoare pot avea "managementul resurselor umane", "managementul social", *modelele* (planificării, politic, incrementalist, contingent); care sînt *actorii, resursele, obiectivele, mijloacele* necesare dezvoltării sociale locale (DSL); ce rost are şi *cum se face mobilizarea şi se derulează proiectele*; care este impactul lor *real* în comunităţile concrete, ca şi impactul concret al politicilor de dezvoltare comunitară; care sînt *mizele favorizării reconstrucţiei identităţii comunitare*, ale co-producerii spaţiului public local prin co-participare şi implicare; care este *importanţa relegitimării politicului* în comunităţile reale; cum putem afla *un nou echilibru: stat-societate civilă-actori locali* în vederea *redescoperirii liantului social*.

> Este posibilă *dezvoltarea locală* ca *un demers global, de punere în mişcare şi în sinergie a tuturor àctorilor locali, inclusiv a decidenţilor, care pun în valoare resursele umane şi materiale de pe un teritoriu dat, în relaţie negociată*.

După al doilea război mondial, Franţa era un *stat centralizat*. În fiecare departament administraţia avea de executat deciziile centrale. În puzderia de comune aflate sub tutela statului, aleşii, locuitorii, autorităţile distincte *nu interacţionau*. Dar atunci cînd s-a pus problema (re)construirii ţării, au existat *voci* care s-au întrebat dacă singura cale este "planificarea verticală", dacă nu ar trebui: să se repună pe picioare *o economie în serviciul oamenilor*, să se *refacă unităţile echilibrate de talie diversă, unităţi elementare*, complete de viaţă, în care omul să-şi afle un câmp de activitate, de siguranţă, acces progresiv la confort şi la posibilităţi de afirmare. Statul puternic centralizat n-a ascultat astfel de voci. Abia peste zece ani, la *întâlnirea specialiştilor în amenajarea teritoriului*, s-a recunoscut că în Franţa exista „o puternică intervenţie macro şi o anarhie neputincioasă a microtentativelor". Or, *de jos în sus* ar trebui exprimate cu onestitate nevoile şi să se identifice posibilităţile materiale şi spirituale de satisfacere a lor, iar *de sus în jos* să se asigure o coordonare unitară pentru articularea tuturor acestor microtentative. Această concepţie a fost difuzată prin *presă*, prin diferite *publicaţii*. S-au creat *echipe* care să "anime" localul. *Guvernul* a luat seama la ele şi le-a dat sarcini de *expertiză şi consultanţă*. *Mişcarea tineretului creştin* şi-a asumat propagarea acestor idei. Între 1960–1975 guvernul şi-a asumat sarcina *modernizării* teritoriului care a început cu *oraşele*. A fost dată *legea de amenajare a teritoriului* în care se fixau obiective fundamentale pentru utilizarea cît mai eficientă şi durabilă a spaţiului urban. *Satele* au trebuit şi ele să facă *planuri de ocupare a solului* (fiecare sat trebuia să arate exact cu ce ocupă solul, cum îl gospodăreşte etc.). S-au făcut zeci de mii

de planuri de ocupare a solului. Au apărut *Centrele Sociale* în care aleşii, şefii de servicii, de asociaţii etc. identificau nevoile reale şi îşi concertau activităţile. În 1963 s-a creat o structură pe lîngă primul ministru care să *articuleze politicile ministeriale* într-un *demers global şi de perspectivă*. A fost scoasă şi o carte de popularizare: *Împărţirea puterii, împărţirea deciziilor* (în care ideile principale erau: *dezvoltarea echilibrată a tuturor oraşelor*, nu numai a capitalei; oprirea exodului rural, prin crearea de întreprinderi în teritoriu, în şi pentru zonele rurale etc.; o nouă *politică de dezvoltare rurală* pentru a suscita iniţiativele locale, a suscita realizarea de proiecte, inventarea *cu* administraţiile locale, pentru a surmonta împreună blocajele). Nu au ezitat să se manifeste "clientelismul", "logica ghişeului", logica " asistenţei" etc. Desigur că au existat obstacole, greşeli, rezultatele nu s-au văzut peste noapte, dar lumea a putut constata şi un alt fel de raport al puterii cu localul... Forţele tinere de la sate au profitat de programul de amenajare rurală şi au constituit zeci de mii de asociaţii etc. S-a născut **"***teama de marginalizare*". Au apărut din ce în ce mai multe proiecte care *exprimau dorinţa, voinţa comunităţilor de a nu muri*, de a nu rămîne în urmă. *Sociologii* au realizat mii de anchete, rezultatele au fost publicate, ceea ce a întărit elanul populaţiei şi aleşilor. S-au asociat acestor eforturi *ecologiştii, funcţionarii, militanţii* etc. Începând cu 1975 s-a trecut la crearea de **"**bazine de ocupare" (*basins d'emploi*) care reunesc patroni, aleşi, reprezentanţi ai sindicatelor, şefi de întreprinderi, de misiuni locale pentru ocuparea forţei de muncă; există *permanenţe de primire* pentru angajatori şi cei în căutarea locurilor de muncă. S-au dezvoltat *programe de ameliorare a habitatului*, de *renovare a centrelor oraşelor*, de creare a *serviciilor de proximitate*, de dezvoltare *socială* a cartierelor - ca răspuns la sărăcie şi la violenţă. *Statul nu mai putea decide singur*: pe de o parte deveniseră tot mai numeroase şi imperative exigenţele UE, pe de altă cele ale colectivităţilor locale. Aşa încît, în 1982, a fost votată *legea descentralizării*, ideea de bază fiind aceea de a apropia decidenţii de realitatea din teritoriu, de a apropia decizia de locul în care urma să aibă impact concret. Au fost popularizate experienţele pozitive, problemele, soluţiile, informaţiile tehnice. S-a degajat o concepţie larg împărtăşită despre DSL. S-a creat *Asociaţia Naţională pentru Dezvoltarea Locală*. În 1992 a apărut *Uniunea Naţională a Actorilor şi Structurilor de Dezvoltare Locală*. S-a creat *Centrul de Întâlniri şi Iniţiative de Dezvoltare Locală*. Din 1990, în Franţa are loc o "revoluţie silenţioasă" a colectivităţilor teritoriale. În 1997 a fost votată *Legea de Orientare privind Amenajarea şi Dezvoltarea Durabilă a teritoriului*, iar în 1999 – *Legea Voynet* de animare a iniţiativelor locale şi regionale, pentru o dezvoltare globală, echilibrată şi solitară.

Dezvoltarea locală înseamnă înainte de toate refuzul fatalităţii, a destinului, a "entropiei sociale". Înseamnă ca localităţile concrete, satele să vrea „să nu moară!", să-şi ia în stăpânire viaţa. Nici o comunitate nu poate să se dezvolte dacă nu are oameni care să o facă în stare să-şi ia destinele în propriile mîini, fără a asigura echilibrele nimerite între componentele sociale, intergeneraţionale. Nu se poate ajunge la

dezvoltare, la dezvoltarea cu finalitate socială, fără participarea efectivă a populației, a locuitorilor. Oamenii trebuie să (re)dobîndească încrederea în ei înşişi, în ceilalți, să aibă conştiința situației, convingerea că pot acționa, că nu trebuie să aştepte tot timpul de la alții. *Finalitatea dezvoltării* este respectul persoanei umane, (re)instaurarea binelui comun, iar *etapele* acesteia pot fi:

- *sensibilizarea, conştientizarea oamenilor*;
- *diagnosticul teritorial*: funcționarea comunităților locale, sănătatea locuitorilor, a mediului, elementele pozitive, punctele forte, punctele slabe[2], remediile, atuurile, reperarea actorilor favorabili DSL etc.;
- identificarea *problemelor reale*; luarea în seamă a explicațiilor obişnuite, cutumiare pentru neîmpliniri şi eşecuri, ca şi a percepțiilor, reprezentărilor, mentalităților etc.;

[2]Analiza SWOT: S (strengths): puncte tari, W (weaknesses): puncte slabe, O (opportunities): oportunități, T (threats): amenințări. În MMSSF, *Programul operational sectorial dezvoltarea resurselor umane, 2007 – 2013* acestea sînt următoarele :

Puncte tari:
− stabilitate macroeconomică;
− costuri reduse cu forța de muncă în comparație cu UE;
− extinderea permanentă şi susținută a pieței tehnologiei informației şi comunicațiilor;
− resurse umane bine pregătite în domeniile IT şi inginerie;
− acoperire geografică bună a ofertei educaționale şi rețea densă de şcoli şi universități;
− cadru legal pentru principalele măsuri privind incluziunea socială;
− inițierea unor programe naționale destinate susținerii categoriilor de persoane vulnerabile;

Puncte slabe:
− rate relativ ridicate de abandon scolar/părăsire timpurie a şcolii;
− absența unor sisteme interne de asigurare şi management al calității în educatie si formarea profesionala initiala si continuă; infrastructura pentru educatie si formarea profesionala initiala si continuă inadecvata în mediul rural;
− retea de furnizori de formare profesionala insuficient dezvoltată;
− insuficienta dezvoltare a cadrului național al calificărilor;
− insuficienta implicare a partenerilor sociali în programele specifice de dezvoltare a resurselor umane; baza materială insuficienta pentru asigurarea calității în educatie;
− nivelul scazut al participarii adultilor la educatie si formare continua si lipsa ofertelor de educatie continuă adaptate nevoilor adultilor în sistemul de educatie initială;
− nivel scazut de adaptare a ofertelor educationale la cererea de forta de munca;
− cultura antreprenorială limitată;
− ponderea mare a populației ocupate în agricultură, mai ales în agricultura de subzistență;
− număr relativ mare a persoanelor care lucreaza în economia informală;
− mobilitatea scazută pe piața muncii;
− nivelul redus de participare la activitati lucrative cu regim temporar;
− rata somajului si mai ales a celui de lungă durată crescut în rândul tinerilor;
− integrarea insuficienta a populatiei rrome si a altor grupuri vulnerabile în educatie si pe piata formală a muncii;
− servicii comunitare insuficient dezvoltate care să raspundă nevoilor persoanelor aparținând grupurilor vulnerabile;
− slaba incluziune pe piata muncii a tinerilor peste 18 ani care părăsesc institutiile de stat de protectie a copilului;

Oportunități:
− noi surse de investitii – Fondul Social European;
− acceptarea calificarilor profesionale din România în spatiul Uniunii Europene;
− cresterea cererii interne în ceea ce priveste serviciile si produsele;
− dezvoltarea IMM-urilor;
− cresterea importantei economiei bazate pe cunoastere;
− intensificarea cooperarii si parteneriatelor în domeniul educatiei si accesului pe piata muncii;
− crearea unui cadru institutional, legislativ, financiar favorabil dezvoltarii IMM-urilor si initiativei private si stimulativ pentru investitii;

Amenințări:
- trendul demografic nefavorabil;
− competitia internationala pentru forta de munca de înalta calificare;
− capacitatea de absorbtie limitata a fondurilor structurale/adaptarea lenta la instrumentele fondurilor structurale;
− migratia unor sectoare industriale catre locatii externe cu costuri mai reduse;
− migratia externa a lucratorilor cu un nivel educational ridicat;
− competitivitatea scazuta a economiei si a întreprinderilor în comparatie cu partenerii din UE;
− cresterea preturilor produselor si serviciilor va atrage cresterea nivelului de saracie;
− continuarea restructurarii sectoarelor economice va genera concedieri masive.

- elaborarea *proiectului comun* (cu finalități, obiective, acțiuni, responsabilități, termene), *implementarea*, evaluarea *impactului* şi *diseminarea* rezultatelor sale.

Pot fi privilegiate două logici: *logica obiectivelor* şi *logica proiectului*. Logica prin obiective:

- privilegiază *inițiativa politică, instituțională,*
- este o *logică descendentă,*
- care pune accent pe *organizare şi* pe *coordonare,*
- după ce *analizează nevoi şi soluții definite în prealabil*;
- privilegiază *impactul vizibil,*
- caută să construiască un *parteneriat instituționalizat,*
- defineşte *instrucțiuni de acțiune*, în *etape,*
- supervizate de *instanțe de "pilotaj strategic*" etc.

Logica proiectului:

- privilegiază *instituțiile locale,* locuitorii, serviciile sociale,
- logica "ascendentă" (de la locuitori spre putere),
- pune accent pe *potențialitățile populației,*
- pe *problemele reale* şi pe acțiunile *concrete* de rezolvare a lor,
- pune accent pe *rezultatele semnificative obținute,* pe *creativitatea colectivă,*
- pleacă de la *situații locale clar circumscrise,*
- vizează producerea unor *efecte cumulative* (logica circulară)
- face apel la *voluntariat,* la (auto)organizarea locuitorilor etc.

La o reală *dezvoltare socială locală* se poate ajunge dacă există *voința de diagnosticare a comunității* şi voința de a exprima exact ceea ce se vede. Modernizarea şi exigențele mondializării, europenizării se "suprapun" peste comunitățile tradiționale, mult mai mult sau mult mai puțin rigide, mult mai mult sau mult mai puțin închise sau deschise. De unde ar trebui să fi (re)început? Desigur că *de la ascultarea nevoilor oamenilor din comunitățile reale, concrete, nu imaginate, visate,* de la conlucrarea cu oamenii, de la concertarea tuturor procedeelor prin care locuitorii unei "unități sociale" îşi unesc eforturile cu acelea ale puterilor publice ca să-şi amelioreze situația economică şi socio-culturală. *„Dezvoltarea pleacă întotdeauna de la organizări istorice preexistente, cu seriile lor de valori, cu tradițiile, instituțiile, structurile morale, cu suporturile lor spirituale. Dacă nu ținem seama de aceste realități stricăm mai mult decât construim, ridicăm mai multe praguri în loc să înaintăm***"** (P. Houée, *L. F. Lebret. Un eveilleur de humanité,* Paris, 1997).

Sunt numeroşi cei care au ajuns să critice *creşterea economică « de dragul » creşterii* (creşterea economică – scop în sine). Ei caută altă legătură între *creştere* şi *dezvoltare*. S-a postulat distincția între țări care "înaintează", țări care "stagnează", sau "rămân în urmă etc., dar nimeni nu poate defini *apriori* "legi ale istoriei societăților";

cu alte cuvinte, este criticabilă *viziunea normativistă* asupra "nevoilor" (fie că e vorba de cea conturată în Vest, fie de aceea conturată pentru Est). Trebuie să distingem *creşterea* şi *dezvoltarea*, fără a le opune. *Dezvoltarea* înseamnă schimbare observabilă în sistemul economic, *dar şi schimbări în structurile mentale şi în obişnuinţele comportamentale sociale. Dezvoltarea* este *ansamblul schimbărilor economice, ştiinţifice, tehnice, sociale, instituţionale de care se leagă creşterea nivelului şi a calităţii vieţii.* Atîtea rele au ajuns să se manifeste pentru că nu a fost luat în seamă *omul concret*, pentru că mulţi şi-au permis să imagineze proiecte de societate în care se ajungea la progres prin… ideile lor despre progres impuse oamenilor consideraţi "fantome omniprezente"**.** *Omul şi comunitatea* trebuie să participe la propria lor construcţie. Sigur că putem gândi *nevoi fundamentale* foarte asemănătoare ale oamenilor, dar trebuie să admitem că oamenii trăiesc în locuri diferite, unde nevoile efective pot fi diferite ca şi "formulele" de satisfacere a lor. *Dezvoltarea cu finalitate socială şi ecologică* înseamnă *ca oamenii concreţi să resimtă efectele creşterii şi dezvoltării* într-o localitate care *respectă mediul natural*, nu-l poluează, îl împrumută de la urmaşi, nu-l „termină", nu-l văd ca pe o pradă ...

Planificarea de către stat a dezvoltării comunităţilor are limite. Atunci cînd este vorba de *devenirea unei societăţi* în care oamenii nu sînt pioni sau marionete, ci fiinţe care contează fiindcă au minte, inventează şi acţionează constructiv, nu putem spune că *o* soluţie este *singura* soluţie, nu putem veni cu "reţete" de construcţie a "celei mai drepte orînduiri"... Nici dacă am aplica toate " legile" din economie sau din disciplinele socioumane, nu am putea fi siguri că nu vor apare "crize structurale", "macrodestabilizări" etc. Putem scoate din "ecuaţia planificării**"** *mentalitatea* omului, a grupurilor, *atitudinea* lor faţă de muncă, *aspiraţiile, simţul* datoriei şi al responsabilităţii? *Planificarea* este necesară, dar *nu este scop în sine*. "*Cererea socială", dacă este socială,* ar trebui să fie *emergentă cerinţelor populaţiei comunităţilor reale.* Finalitatea ar trebui să fie oamenii şi comunităţile, fiindcă problemele apar în comunităţile oamenilor, iar statul intervine atunci:

- cînd este vorba de locuinţe, ocuparea forţei de muncă, educaţia tinerei generaţii, siguranţa publică etc.;
- cînd face *planuri anti-sărăcie şi de promovare a incluziunii sociale,*
- cînd îşi propune, dacă-şi propune, o *politică globală habitatului şi a vieţii socioculturale,*
- *cînd* urmăreşte, dacă urmăreşte, reabilitarea drumurilor, a locuinţelor, *reabilitarea materială a spaţiilor publice,*
- cînd ia în seamă, dacă ia, *zone de educaţie prioritare* (ZEP[3]) ca dispozitive de luptă contra eşecului şcolar şi face *discriminare pozitivă,*
- cînd îşi propune *să ajute cu credite* tinerii etc.

[3] *Program pilot de intervenţie prin sistemul Zone Prioritare de Educaţie*, MEC, UNICEF, ISE, Bucureşti, 2006

In general, misiunile de intervenție ale statului vizează ori unele „aspecte" "*pe termen lung*" – termene pe care le uită toată lumea, ori punctuale, după *logica urgenței* (cînd răspunde "la cald" „sărăciei absolute", creşterii şomajului, greviştilor foamei, creşterii sentimentului de nesiguranță etc., iar unii - mai răutăcioşi – surprind doar *caracterul profund mediatic* al *demarării* unor astfel de acțiuni - cînd aleşii au grijă să se vadă, sau al unor intervenții în caz de "criză" - cînd aceştia nu pot fi găsiți nicicum... La noi trebuie *sensibilizați aleşii locali* pentru ca ei să fie mai atenți la situațiile sociale, să nu "piardă din vedere" oamenii concreți, pe cei care i-au ales.

Reprezentanții puterii şi *profesioniştii socialului* pot afla împreună "decupajele" cele mai nimerite în care să diagnosticheze, să identifice probleme reale. Analiza sociologului trebuie confruntată cu cea făcută de alți parteneri implicați în dezvoltarea locală. Pe măsură ce un teritoriu se dotează cu mijloace ce îi sporesc autonomia, sistemul local se complexifică, cei cu mentalitate de cîştigători intră în *parteneriat* – cooperare inteligentă, solidaritate activă, "cooperare consensuală şi concurențială"[4].

Sociologiile constructiviste propun o articulare a demersurilor de cunoaştere sociologică pentru a arăta că realitatea socioumană este construcție istorică şi cotidiană a tuturor actorilor individuali şi colectivi, este condiția şi rezultatul, matricea şi produsul interacțiunilor oamenilor concreți şi instituțiilor.

Realitatea socioumană este construcția istorică şi cotidiană a actorilor individuali şi colectivi, este condiția şi rezultatul, matricea şi produsul acțiunilor intersubiective, interdependente (A. Giddens, Constituirea societății. Elemente de teoria structurării*). Oamenii sunt membri competenți (chiar şi cei din azile sau instituții toalitare, după cum demonstrează E. Goffman), cunosc condiții şi consecințe a ceea ce fac zi de zi (au conştiință practică şi conştiință discursivă). Competența de membru al comunității le este limitată, îngrădită şi abilitată de subconştient, de „supra-eu", de condițiile (ne)(re)cunoscute şi de consecințele (ne)intenționale ale actelor lor. Există condiții obiective cînd omul nu se poate afirma în această calitate: în mediul totalitar (cînd încercarea de a te exprima liber este îngrădită, chiar pedepsită), într-un stat polițienesc, atunci cînd o minoritate reduce la tăcere majoritatea (terorismul), în grupuri, instituții în care presiunea spre conformare este foarte mare, ca şi atunci cînd omul este bolnav, este „pe moarte", sau sub amenințarea cuiva. Există condiții subiective cînd omul nu se poate afirma în calitatea de membru competent al socialului în care trăieşte: atunci cînd sînt deteriorate raporturile sale cu sine, cu celălalt, cu lumea (în cazul alienării mintale omul se ia drept altcineva, crede că este Napoleon...; în cazul paranoiei omul se crede victima unui complot, crede că toți îi vor răul; în cazul maniacilor, schizofrenicilor, mitomaniacilor – este vorba de oameni care îşi înlocuiesc*

[4] P. Teisserenc, *Les politiques de developpement local*, Ed. Economica, Paris, 1994, p.168

biografia reală cu una închipuită în care cred şi se comportă ca atare; în cazul angoasaţilor, obsedaţilor, complexaţilor etc.). Om normal, membru competent al comunităţii în care trăieşte este cel care se afirmă fără complexe şi constructiv, îşi apără drepturile fără să le încalce pe ale altora, are gusturile, ideile sale pe care le exprimă fără frică, îşi expune punctul de vedere fără a crea ostilitate, critică dar învaţă din criticile primite, are încredere în sine şi comunică deschis, cu onestitate, îşi dă obiective realiste, face compromisuri realiste etc. Oamenii pot fi mai mult sau mai puţin liberi după cum ştiu să aleagă cotidian: ce să facă, ce să nu facă, ce să (nu) spună, cum să reacţioneze etc., în funcţie de "predispoziţiile" lor, de posibilităţile concrete de acţiune şi de resursele existente în mediul lor sociocultural şi natural. Omul nu este mai liber după definiţiile dată lui, după imaginile, reprezentările şi citatele despre el şi libertatea lui. "Libertatea de fapt" pleacă de la a şti ce vrea, de la a nu se mai comporta ca "pion", "marionetă" sau "idiot cultural". Suntem beneficiarii "rezervei de cunoştinţe şi experienţe", ai "tezaurului de memorie" şi ne facem proiecte ale propriei traiectorii, în cunoştinţă de cauză, alegând obiective, mijloace, optând pentru anumite valori, norme, reguli, şi anume pentru cele puse în formă în urma negocierii, acordului, compromisului între actori individuali şi colectivi care contează prin faptul că gândesc, acţionează, creează. Acţiunea, participarea la viaţa comunităţii nu sînt „determinate" de "ordinea universală", oamenii nu se comportă după obişnuinţe căpătate într-o „viaţă anterioară". Oamenii acţionează după cum s-au socializat, funcţie de ce-au făcut şi ei din ei înşişi, nu numai familia, şcoala, mediul sociocultural local, naţional, internaţional. Trăind, acţionând în lumea concretă a zilelor noastre şi reflectînd asupra propriei traiectorii putem constata în ce măsură suntem liberi şi constrânşi, de ce şi de către cine. Chiar dacă nu cunoaştem toţi factorii, toate condiţiile în care trăim şi acţionăm, nu cunoaştem toţi actorii alături de care acţionăm, nici toate efectele (ne)intenţionate, (ne)vrute, (ne)dorite ale actelor noastre, nu suntem absolviţi de responsabilitatea a ceea ce facem şi spunem. Suntem datori să ne sporim cunoaşterea, să ne raţionalizăm acţiunea, să ne sporim certitudinile şi să limităm incertitudinile. Unii îşi asumă puterea de a lua decizii care afectează un număr mare de oameni, de grupuri, dintr-un spaţiu sau/şi timp mai larg. Responsabilitatea politică este diferită de cea a omului obişnuit. Faptele omului politic, „alesului" sau „numitului", sunt judecate după rezultate, nu (numai) după intenţii şi promisiuni. A guverna înseamnă a prevedea cu onestitate ştiinţifică. Omul politic îşi poate baza alegerile şi deciziile pe rezultatele cercetărilor sociologice făcute cu onestitate ştiinţifică. Scopurile acţiunilor induc schimbări în realitatea lumii în care trăim. Depinde ce scopuri ne dăm.

Dacă vrem să fim "fericiţi", „să trăim bine", împăcaţi cu noi înşine şi cu lumea, nu putem contempla lascivi lumea. Goana după bani nu exclude "cetitul cărţilor", cultivarea spiritului, munca pământului, devotamentul faţă de "o cauză", creaţia. Pentru a putea descrie, înţelege, face inteligibilă viaţa comunitară, studiul vieţii cotidiene, al rutinelor – forme predominante de activitate cotidiană legate de

preocuparea pentru reducerea angoasei şi menţinerea sentimentului securităţii ontologice, studiul contextului, al frontierelor spaţial-temporale ale interacţiunilor, al co-prezenţelor, este la fel de important ca şi studiul status-urilor, rolurilor, ca şi studiul puterii, al reproducerii practicilor instituţionalizate, al integrării sociale şi al integrării sistemice. Comunitatea se constituie prin acţiuni situate, concrete, ale tuturor actorilor implicaţi, membri competenţi, care le (re)cunosc, le (re)semnifică şi le utilizează ca fundament pentru noi acţiuni în ocazii asemănătoare sau diferite. Structura socială este resursă pentru acţiunile situate şi produs al lor. Oamenii implicaţi ai comunităţii pot repera ei înşişi cunoştinţe, mecanisme de (re)producere socială, nu numai cu sprijinul specialiştilor.

Sociologiile clinice identifică şi definesc "nevoi şi probleme sociale" *pornind de la recunoaşterea complexităţii socialului,* întrebînd multitudinea de *discipline care şi l-au asumat;* cuvântul "clinic" ne duce cu gândul la practica medicală ("la piciorul patului bolnavului"), adică într-o situaţie reală, oamenii au o problemă, o suferinţă, caută ajutor şi îl află împreună cu „specialiştii"; *nu putem disocia analiza sistemului de analiza indivizilor care îl compun*; nu putem disocia *schimbarea socială* de cea individuală, acestea de *schimbarea mentalităţilor* etc.; *cercetătorii şi cei investigaţi* caută *să afle unii de la alţii* cunoştinţe, informaţii, date, fără a cădea în "*iluzia biografică"***,** dar nici în "*capcana pozitivistă"*. Prin cercetare *câştigăm teren,* câştigăm "bătălii cu problemele sociale".

"Sociologiile clinice" promovează următoarea viziune**:**

- fenomenele sociale nu pot fi înţelese decât în totalitatea, în complexitatea lor;
- trebuie abandonate închiderile disciplinare care produc rigidităţi intelectuale ce ne împiedică să gândim adecvat; disciplinele socioumane nu se construiesc contra trăitului; ele dau seama de existenţial, de afectiv, de individual, de social, (de)(re)construindu-şi demersul pentru a înţelege mai bine complexitatea raporturilor bio-socio-psihice;
- sociologul este ca şi medicul vieţii sociale; cuvântul "clinic" este folosit tocmai pentru a ne duce gândul la practica medicală: să mergem acolo unde sînt probleme, în proximitatea oamenilor, "la piciorul patului bolnavului", în comunitatea reală în care se manifestă nevoi şi probleme sociale etc.
- există numeroase demersuri, perspective de abordare a socioumanului, care coexistă – mai mult sau mai puţin paşnic; ar fi nimerit ca ele să se invite la dialog, la negociere, interdisciplinaritate, transdisciplinaritate, la problematizare multiplă pentrua realiza un demers multipolar;
- comportamentul (individual, colectiv) este plurideterminat şi este greu de găsit "o cheie" explicativă, "o cauză fundamentală"; sociologia clinică susţine pluralismul cauzal, "cauzalitatea dialectică" (E. Morin); nu putem

disocia analiza sistemului de analiza indivizilor care îl compun; o organizație este un sistem deschis, în care există o reciprocitate a influențelor, fără a uita că socialul, psihicul au şi autonomie (relativă), au "logici" interne de funcționare; nu putem să nu ținem seama de viața afectivă, aşa cum nu putem omite determinările socio-economico-politice; nu putem disocia schimbarea socială de cea individuală, acestea de schimbarea mentalităților etc.;

- centrul de interes al sociologiei clinice este grupul care oscilează între închidere-deschidere, între "identitatea compactă" şi "deschiderea totală", comunitatea care îşi exprimă temerile, îndoielile, speranțele, le re-situează în noi contexte, re-form(ul)ează proiecte, priorități, decizii, acțiuni;
- cercetătorii şi cei investigați caută *să afle unii de la alții* cunoştințe, informații, date; dacă vrem o cunoaştere cu onestitate ştiințifică a comunităților reale, nu himerice, dorite, visate, ne vom asuma fiecare – cercetători şi persoane investigate - vârsta, sexul, status-ul, rolurile, puterile, mentalitățile, reprezentările; vom recunoaşte şi caracterul singular al situațiilor, vom accepta şi faptul că persoanele caută să fie cît mai asemănătoare unele cu altele, să fie „în rînd cu lumea", dar şi faptul că ele au identitate proprie, caută să-şi manifeste unicitatea; nu trebuie să cădem în "iluzia biografică" (să credem că putem afla totul despre comunitate atunci când oamenii ne povestesc "istoria vieții" lor) şi să spunem că singularitățile ar fi "cardinale" pentru explicația socialului, dar nici în "capcana pozitivistă" - reducînd complexitatea vieții, realul, la statistici;
- metodologia sociologiei clinice are o dimensiune *strategică,* conjugând ceea ce în metodologiile disciplinelor rămâne separat, distinct (particularul-generalul, insul-masa etc.). *Tactica* ține de felul în care cercetătorul întrebuințează tot ce poate într-o "bătălie", pe *un* teren, într-o comunitate, într-un *anumit* interval de timp. Prin cercetare *câştigăm teren,* câştigăm "bătălia cu o problemă socială".

II. În comunitățile locale, nimic nu se petrece fără oameni, nimic nu durează fără instituții

Mediul oferă posibilități oamenilor, nu acționează mecanic asupra vieții sociale. *Orientarea deterministă* postula că sociocultura este *determinată* de condițiile mediului natural, *orientarea posibilistă* afirma că mediul *oferă posibilități* comunității, societății, nu acționează constrângător. *Orientarea constructivistă* vede co-evoluția, co-determinarea, influențele reciproce ale mediului şi socioculturii, mai exact, interrelațiile între comunitatea oamenilor şi mediul natural cu resursele sale.

Există *modele diferite de exploatare a resurselor*: unii le utilizează cu discernământ şi eficiență, alții le risipesc negândindu-se la urmaşi… Datorită tehnicii şi tehnologiilor pe care le-a inventat, omul a putut scăpa constrângerilor biotopice, dar nu şi *legilor naturii*. Oamenii şi comunitățile nu-şi pot permite să distrugă pădurile, să polueze apele, nu pot interveni *fără conştiință* şi *fără responsabilitatea* actelor lor. Dacă, mînați doar de goana după banul gol, « bărbieresc » pădurile, vor fi luați de viituri… Dacă, mânați doar dorința de a avea carne multă "manipulează genetic" animalele sau le îngraşă nu contează cu ce, fără să se teamă de *eroziunea genetică*, pot apare *anomalii* cu consecințe la scară planetară (de exemplu, boala "vacilor nebune").

Sociologii comunităților se interesează de *mediul locuit* de către oameni. Raporturile omului şi ale comunității cu mediul nu sunt subiecte de speculație, ci legate strict de *modul de a fi şi a deveni membru al unui ansamblu etnosociocultural*. Spațiul comunitar este *şi produs* nu doar *dat*. De aceea *există diferențe între spațiile etno-socio-culturale ale oamenilor, grupurilor* diferite. Există o "spațializare" *europeană*, dar cu numeroase *modalități particulare etnosocioculturale* : românești, ungurești, austriece, franțuzești etc. *Un spațiu comunitar este construcția istorică şi cotidiană a tuturor oamenilor şi grupurilor lui* care au ales, au optat să se comporte într-un anumit mod față de el, să-i exploateze într-un anumit mod resursele, să-şi reprezinte într-un anumit mod eficiența, dezvoltarea. Acest lucru se vede în felul în care şi-au gospodărit resursele, şi-au dezvoltat economia şi viața spirituală, în modul în care şi-au amenajat orașul, satul, strada, ulița, blocul, casa, interiorul. Într-un oraş, într-un sat, într-o întreprindere sau fermă, într-o gospodărie sau bucătărie, relațiile dintre toate obiectele utile şi inutile prezintă anumite configurații date de către oamenii locului. Oamenii constituie anumite reguli de deplasare, de (re)amplasare a obiectelor. O comunitate orășenească sau sătească este un ansamblu de lucruri şi de oameni, rezultat al deciziilor, acțiunilor, aşteptărilor, aspirațiilor oamenilor şi instituțiilor lor, indiferent că acestea au fost sau nu raționale, inteligente, ordonate, punctuale, dacă au respectat sau nu anumite

valori, norme, reguli. Putem recunoaşte dacă un spaţiu social este românesc, american, dacă e *basarabean* sau *maramureşean.* Modurile de spaţializare a locurilor sunt diferite, fiindcă oamenii nu *interiorizează exterioritatea* şi nu *exteriorizează interioritatea* la fel. Spaţializarea nu este o proiecţie a organizării sociale, dar nu putem nega că o şi exprimă…

Dincolo de discuţiile filosofice asupra "realităţii româneşti", *realitatea socială* este cea observată în oraşele, satele, mahalalele, blocurile, pieţele noastre. Pentru a pricepe, explicita şi interveni eficient, trebuie să observăm, să studiem « centrul » şi « periferia », ordonarea obiectelor dintr-o comunitate, posibilităţile deplasării, posibilităţile informării, educării, recreării etc. Dacă analizăm şi *contextul global* şi *ideologia* şi *comportamentele "vizibile" ale instituţiilor şi locuitorilor* vom pricepe mai uşor *de ce* şi *cum* apar *problemele sociale*, de ce un oraş monoindustrial poate *muri*, de ce un mare oraş devine *mulţime vidă*, fără "suflet", fără liant, de ce unele localităţi *renasc*. R. E. Park (*La ville, phénomene urbain*, în *L'Ecole de Chicago*, Aubier, Paris, 1984) spunea că ar trebui să analizăm oraşul ca pe o "unitate funcţională" (în care locuitorii interacţionează, se întâlnesc), ca pe un "agregat material-conceptual" (în care valori, norme, reglementări juridice vizează *controlul social*) şi ca pe un "agregat teritorial", structurat. Modul în care sunt articulate *materia şi forma*, *exteriorul şi interiorul*, *centrul şi periferia*, *închiderile şi deschiderile* etc., ne spune multe despre oamenii care trăiesc în el, despre personalitatea, comportamentele, atitudinile lor. Spaţiul social al unei localităţi nu este (şi nu ar trebui să fie) ocupat nu contează cum şi nu contează cu ce. Localitatea, blocul, casa, interiorul, şi comportamentul individual şi colectiv se implică reciproc, se reflectă într-un joc al percepţiilor, reprezentărilor şi practicilor. Omul care se respectă şi care îi respectă pe ceilalţi, se gândeşte şi la felul în care arată ulița, strada, oraşul sau satul său. Locul de promenadă, spaţiul din jurul blocului, casa scării, liftul, pot arăta unui oaspete "personalitatea" localităţii şi a oamenilor săi, îi poate cinsti sau îi poate face de ruşine. "*Cluburile, şcolile, miracolul confortului tehnic ce domină spaţiul urban, formele vieţii sociale şi instituţiile vizibile prezintă o bogăţie proliferantă, un spirit cristalizat şi devenit impersonal* – spunea G. Simmel. *Pe de o parte, viaţa este foarte mult facilitată: solicitări, interese şi mijloace de a ocupa timpul şi conştiinţa – care se oferă din toate părţile şi poartă omul ca pe un pai fără ca el să mai facă efortul de a învăţa. Pe de altă parte, viaţa se umple din ce în ce mai mult de conţinuturi şi de solicitări impersonale care şterg coloritul şi caracterul incomparabil al persoanelor*" ("*La ville*", în *Philosophie de la modernité*, Payot, Paris, 1989). Într-un oraş, omul îşi caută identitatea singularizându-se, afirmându-şi diferenţa, de aici bizareriile, extravaganţele, excentricităţile specifice locuitorilor oraşelor: fiecare caută să se distingă, să se remarce *prin ceva* în raport cu ceilalţi, unii chiar prin handicapul lor… *Oraşul actual este ceea ce a devenit în timp prin alegerile şi actele tuturor celor care l-au locuit şi îl locuiesc.* Am delimitat *privatul* de *public*, dar aceasta nu înseamnă că trebuie să cădem în extrema *autocentrării*, să ne gândim doar la

proprietatea *particulară*. *Spațiul public* rămâne *al nostru, al tuturor*. Cu toții suntem responsabili de modul în care arată spațiile publice cât *încă* nu s-au « privatizat »... Un spațiu *social* face să se conserve, să se reproducă rutine, gesturi, contacte, acte. *Normele şi valorile unei comunități, ale unei societăți nu se învață doar din cărți*, ci şi din « şcoala, civilizația străzii », din traiul laolaltă în bloc, din întâlnirile în lift sau pe uliță. *Imaginile sociale, simbolurile nu apar şi nu se transmit doar prin discursuri sau prin cărți* (pe care nu toți le citesc…). Felul în care arată casele, străzile, piețele, statuile, vitrinele, locurile de loisir, locurile de joacă pentru copii, locurile de depozitare a gunoiului etc. *spun multe despre noi, instruiesc şi educă*. Formele spațiului social educă, culorile dominante ale acestuia educă. Cine le vede se gândeşte imediat la respectul de sine al oamenilor care trăiesc acolo, la hărnicia lor, la mentalitatea lor, la mintea lor, la spiritul lor organizatoric, la stările lor sufleteşti. Faptul că domină culorile gri, negru, cenuşiu pe fațadele blocurilor şi în îmbrăcămintea oamenilor poate spune multe despre comunitatea oamenilor şi oamenii comunității respective. *Bordeiul, apartamentul din «bloc»* sau *vila* sunt spații locuibile care exprimă « posibilitățile » economice, dar şi imaginația, dorințele, aspirațiile, cultura locuitorilor. Iaşul, Bucureştiul etc. traduc o *viziune despre lume* a tuturor locuitorilor lor, viziune care contribuie la menținerea ei pe mai departe în spirite şi în năravuri. "*Reprezentarea spațiului* – spunea Durkheim – *constă esențialmente în coordonarea introdusă între datele experienței sensibile […]. Pentru a putea să dispui spațial lucrurile trebuie să le poți situa diferit: să pui unele la dreapta, altele la stânga, unele sus, altele jos, la est sau la vest […]. Dar de unde vin aceste diviziuni care sunt esențiale? Căci în sine, nu există nici dreapta, nici stânga, nici sus, nici jos, nici nord, nici sud. Toate aceste distincții vin din faptul că valori afective diferite au fost atribuite spațiilor. Cum toți oamenii aceleiaşi civilizații îşi reprezintă spațiul în acelaşi mod, este evident că aceste valori afective şi distincțiile ce depind de ele sunt comune*". M. Halbwachs arăta şi el că "*locul ocupat de un grup nu este ca o tablă neagră pe care scriem şi ştergem […]. Locul primeşte amprenta grupului şi reciproc. Fiecare aspect, fiecare detaliu au un sens inteligibil pentru membrii grupului, pentru că toate părțile spațiului pe care le-a ocupat corespund unor aspecte ale structurii şi vieții sociale într-o societate, cel puțin în ceea ce ele au mai stabil*". Dacă observăm, dacă studiem cu atenție un loc de muncă, aflăm multe despre poziționarea socială, despre categoria socioprofesională de apartenență a lucrătorilor . "*Măreția unui birou, numărul ferestrelor, prezența sau nu a mochetei depind de locul în ierarhie […]. Birourile, atelierele retraduc decupajul spațiului şi funcție de organizarea ierarhică […]. Membrii unei fabrici oarecare duc uneori adevărate lupte pentru a avea telefon, pentru a avea dreptul de a mânca la o anumită cantină, de a avea un loc în parcare, desigur şi pentru că le este util, dar şi pentru semnificația socială a acestor fapte*" (G. N. Fischer, *Espace industriel et liberté*, PUF, Paris, 1980). Organizarea şi utilizarea spațiului domestic – spune H. Raymond (*Habitat, modèles culturels et architecture*, 1974) – reflectă « etosul de clasă » şi

«modelele culturale » particulare. "*Obiceiul ca părinții să doarmă într-o cameră separată de cea a copiilor, separarea bucătăriei de restul locuinței etc. corespund unor modele determinate social*" .

Pe baza *contactului cu terenul* delimitat pentru cercetarea-intervenție, sociologul poate afla caracteristici proprii unor oameni şi grupuri care au "sentimentul apartenenței" la acel loc, se simt acolo "ca acasă" sau nu. Este important să stabilim frontiere clare în interiorul cărora oamenii au o anumită viață publică, au instituții, au convingeri şi emană "energii sociale" specifice. În contact cu mediul, oamenii se întâlnesc, se despart, traiectoriile lor se întretaie sau nu. "*Investigația trebuie să ajungă până în profunzimile caracteristicilor singulare ale microsocietății comunitare şi să se lărgească până la înțelegerea macrosocietății*" (E. Morin, *Sociologie*, Fayard, 1984). Trebuie să ținem seama că *acelaşi spațiu social* nu este acelaşi pentru casnice, pentru muncitori, pentru prostituate, soldați sau funcționarii instituțiilor. Diferitele caracteristici ale mediului sînt în raport de codeterminare cu comportamentele (in)acționale ale locuitorilor. Este important să avem în vedere calitatea pământului, a altor categorii de resurse, tipul dominant de activitate. Mai mult, să identificăm particularități ale mediului în relație cu posibilitățile de contact între oameni şi grupuri, cu posibilitățile de comunicare, de asociere, de întrajutorare etc. ale oamenilor - formele de relief, apele, şoselele etc. Modul de ocupare a terenului poate determina anumite aspecte de viață ale locuitorilor comunității, aşa cum determină activitățile lor. Pentru că transformările muncii şi timpului liber au fost substanțiale, iar acest lucru nu este lipsit de urmări pentru nivelul de viață pe categorii socioprofesionale, pentru bugetul de timp (într-o societate de producție sau/şi consum), putem analiza timpul liber, loisir-ul diferitelor categorii etc., dacă vom constata că de sporirea sau micşorarea lor se leagă (i)nactivitatea, pierderea timpului în fața «telenovelelor», dezorganizarea vieții familiale şi comunitare, delicvența, criminalitatea. Putem urmări cât se pierde cu transportul în comun, cu mînuirea telecomenzii, cu hoinăreala fără rost etc. "*Pe teren* – spune C. Petonnet (*On est tous dans le brouillard. Ethnologie des banlieue*, Galileé, Paris, 1979) – *împărtăşim momente mai scurte sau mai lungi de viață cotidiană alături de oameni, în casele lor, la masa lor, observându-le tehnicile corpului, munca, relațiile, felul cum câştigă banul etc. culegând informații direct, fără intermediar. Să acordăm locurilor la fel de multă importanță ca şi cuvintelor, acceptând tot ce ne e dat să vedem şi să auzim*" .

Viața asociativă este „plămânul” dezvoltării sociale locale, spune J.M. Belorgey, în *Cents ans de vie associative*, Presses de Sciences, Paris, 2000. *Asociațiile* apar ca urmare a unor nevoi insuficient luate în seamă, a unor revendicări şi contestații ale unor persoane care se simt lezate de funcționarea sistemului. Ele aduc răspunsuri, soluții proprii problemelor. Mai mult, ele sunt un important factor de recompunere socială, de liant. Având în vedere limitele democrației reprezentative se întrevede ca remediu *dezvoltarea democrației participative* bazată pe comunitatea oamenilor asociativi, uniți

şi prin interese – care nu mai sînt nici pe departe omogene – dar şi prin educație, credință, comunitatea oamenilor capabili să-şi stabilească împreună obiective şi acțiuni, în numele unei *concepții civice* despre societate, aşa cum am ajuns să ne-o nuanțăm în timp prin disciplinele de cunoaştere pe care le-am construit şi ameliorat, nu a unui "liber arbitru" sau a "bunei naturi". G. Gontcharoff (în *L'Odysée municipale: La reprise en main de la politique par les citoyens ou la democratie locale participative*, Paris, ADELS, 2001) identifică etape şi grade ale *participării* cetățenilor:

- informarea cetățenilor – care trebuie să aibă acces la documente comunale prin suporturi scrise, reuniuni publice, campanii de informare şi printr-o reală *comunicare publică* (P. Zemor, *Comunicarea publică*, PUF, Paris, 1996 – tradusă la Ed. Institutului European, 2002);
- consultarea înainte de proiect: anchete publice, comisii consultative, dezbateri publice, referendum-uri;
- conlucrarea între aleşi, tehnicieni, parteneri, locuitori;
- împărțirea puterii prin crearea de *comisii* de elaborare şi de evaluare a programelor etc.

Este important, spune autorul,

- să fie recunoscute eşaloanele de bază,
- să se multiplice medierile, dînd prioritate teritoriului,
- să se dezvolte „subsidiaritatea activă" (în care colectivele de actori cele mai apropiate de cetățeni pun în act programele),
- să se dezvolte pe toate căile şi canalele viața colectivă, democrația de proximitate, intercomunalitatea.

Este necesară *acțiunea comunitară* - un proces grație căruia o comunitate îşi identifică nevoile şi obiectivele, îşi stabileşte prioritățile, îşi creşte încrederea în sine şi voința de a acționa pentru satisfacerea acestor nevoi şi obiective, îşi caută resurse interne şi/sau externe, acționează cooperând şi colaborând (J. F. Salberg, S. Welsh-Bonnard, *Action communautaire, une introduction*, Paris, 1970). *„În momentul în care spațiul economiei de schimb se mondializează, nevoia de inserție a comunității locale se face tot mai mult simțită* – spune J.L. Guigou, *Une ambition pour la France*, Aube, Paris, 1995. *Mondializarea cheamă la teritorializare, ascensiunii globalului i se opune aspirația localului; pe măsura masificării producției şi a schimburilor se dezvoltă cererile de singularizare, originalitate şi specificitate; omogenizarea şi uniformitatea dezvoltă în ele însele eterogenitatea, revendicarea dreptului la diferență; [...] declinul identităților naționale dă naştere identităților regionale şi locale; proximitatea poate crea solidaritate, legături culturale, deci identitate. De la sectorial se dezvoltă acum globalul*".

III. A gândi global şi acționa local

În Franța sunt numeroase *structuri de dezvoltare locală* care se ocupă de: dezvoltarea durabilă şi solidară, de animare, de amenajare etc. *UNADEL* (*Uniunea Națională a Actorilor şi Structurilor de Dezvoltare Locală*) are circa 900 aderenți care provin din toate structurile de dezvoltare locală are ca principii:

- determinarea unui teritoriu atît de vast cît să poată cuprinde şi în care să se poată aplica un proiect DSL care să implice toată populația;
- democrație participativă care să asocieze aleşii şi locuitorii;
- demers global care să aibă drept finalitate globală dezvoltarea *socială* locală.

Iar ca misii:

- exprimarea deschisă şi recunoaşterea de către puterile publice,
- propunerea de amendamente la legi care să articuleze politicile cu dezvoltarea *socială* locală,
- punerea în rețea a tuturor actorilor DSL (chiar şi cei din țări străine),
- care să se ocupe de acțiuni sociale, sănătate, igienă, amenajare urbană, rurală, activități economice, activități educative, formare, promovarea drepturilor şi libertăților etc., după ce diagnostichează, ascultă, observă, compară etc., pe scurt, să dea suflet teritoriilor.

„*Dezvoltarea se face întotdeauna plecând de la organizări istorice preexistente, cu seriile lor de valori, cu tradițiile, instituțiile, structurile morale, cu suporturile lor sprituale. Dacă nu ținem seama de aceste realități stricăm mai mult decât construim, ridicăm mai multe praguri în loc să înaintăm*" (P. Houée, *L. F. Lebret. Un eveilleur de humanité*, Paris, 1997).

III.1. Creştere economică şi dezvoltare cu finalitate socială şi ecologică

Capitalismul a impus ideea *creşterii producției* (cu precădere a celei industriale), aceasta urmînd să ducă aproape automat la *creşterea bogăției* (a capitalului, îndeosebi, banii reprezentînd bogăția absolută, atotputernică, fără limite) şi la *dezvoltare* "de la sine", la satisfacerea nevoilor pe scară umană. Realitatea este că de *creştere* şi *dezvoltare* nu putem vorbi la nivelul "omenirii" ci, mai exact, la nivelul unei minoritare părți a ei… Iar atunci cînd acceptăm denumirea de "țară *în curs de dezvoltare*" şi ne gîndim la posibilitatea recuperării "rămînerilor în urmă", la calcularea anilor în care *țările în curs de dezvoltare* ar putea "ajunge din urmă" țările dezvoltate, ar trebui să nu uităm faptul că țările dezvoltate nu stau să le aştepte … În 1990, nouă țări occidentale făceau 58,4 % din totalul exportului mondial, în 1992 ele realizau 59,5%, iar în 1994 - 64,6%![5]. S-a postulat distincția între: țări care "înaintează", țări

[5] A.M. Chartier, *Essai critique sur le concept de developpement*, Presse Universitaire de Grenoble, 1996, p. 13

care "stagnează", ţări care "rămân în urmă, ţări "înapoiate" (cuvintele cu care au fost denumite ţările concrete au fost şi rămîn numeroase: *ţări capitaliste avansate*, *ţări capitaliste dezvoltate*, *ţări în curs de dezvoltare*, *ţări subdezvoltate*, *ţări înapoiate* etc., ţări ale "lumii întîi", ale "lumii a doua", ale "lumii a treia" etc.).

S-a elaborat, pe lîngă *discurs* şi un *demers* prin care să se definească *etapele necesare* de parcurs pentru ţările care vor să devină *dezvoltate*. Nimeni nu poate defini *apriori* "legi ale istoriei societăţilor". Sînt criticabile şi criticate *viziunile normativiste* asupra "nevoilor" (fie că este vorba de viziuni conturate în Vest, fie de cele conturate în Est). Aceste viziuni sînt strîns legate de *determinism* (care postulează că nici omul, nici comunitatea, nici societatea nu-şi pot *alege* viitorul; acesta "vine" în virtutea unor "legi inexorabile"…). Gînditorii determinişti au venit mai întîi cu ideea "legilor divine", pe care, în epoca Luminilor le-au înlocuit cu "legile evoluţiei". Filosofia deterministă a postulat "evoluţionismul uniliniar" (fie că acesta avea să urmeze "linia liberală", fie cea "materialist-dialectică"), după care, "aproape firesc", a apărut "darwinismul social" (există inegalitate socială, puterea aparţine celor mai apţi etc.) care a adus cu el ideile despre "rase" (inferioare şi superioare), despre concurenţă, despre "mâna invizibilă", despre "legile" pieţii. Gândirea - contradictorie - a determiniştilor asupra devenirii socio-umane a deviat cu totul în "materialismul determinist" (cu precădere cel sovietic). Dacă Roza Luxemburg considera că un mare conducător nu are a se baza pe "capriciile maselor", Stalin a formulat "legile materialismului dialectic şi istoric", adică opinii de genul: "forţele de producţie sunt viitorul dezvoltării", "progresul ştiinţific şi tehnic va face să dispară vechile clase sociale", "se va încheia exploatarea omului de către om" etc. Şi din "legile" în versiune liberală aflăm că are loc o "trecere de la *societăţi inferioare* la *societăţi superioare*", că "societăţile nu stau pe loc". Cum principiul suprem este *eficacitatea*, trebuie să măsurăm producţia agricolă pe locuitor realizată de către societăţi, câţi locuitori lucrează în agricultură, cîţi în industrie şi servicii, câtă electricitate consumă, cât exportă din ce produc etc. pentru a situa ţările pe un continuum *înapoiat-superior*. Toate acestea şi încă multe altele pot măsura "întârzierea" unor societăţi în raport cu altele, şi aceasta deoarece *politicile naţionale* pot fi mai mult sau mai puţin înţelepte, mai mult sau mai puţin capabile să asigure creşterea, dezvoltarea.

R. Barre (*Manuel d´économie politique*, PUF, Paris, 1975) critica ideea unui "homo economicus" mecanic, automat, robot, care *trece* prin "faze" care i se propun, care are – eventual ! – un comportament adaptativ. F. Perroux (în *L´économie du XX-eme siècle*, PUG, 1961; *Le pain et la parole*, 1969; *Pour une philosophie du nouveau developpement*, 1981) a venit cu ideea să distingem *creşterea* de *dezvoltare*, fără a le opune. *Dezvoltarea* înseamnă *schimbare observabilă în sistemul social*, în tipul de organizare care condiţionează creşterea (economică), dar şi *schimbări în structurile mentale şi în obişnuinţele comportamentale* care permit (sau nu) şi ele sporirea produsului real global. Pentru a se ajunge la dezvoltare ar trebui articulate părţile în tot, ar trebui interacţionate sectoarele, iar resursele umane - în sinergie - ar trebui să fie de o mai bună calitate, cît mai eficiente. B. Bairoch (*Mythes et paradoxes de l´histoire economique*, La Decouverte, Paris, 1994) defineşte dezvoltarea ca *ansamblul*

schimbărilor economice, ştiinţifice, tehnice, sociale, instituţionale care se leagă de creşterea nivelului şi a calităţii vieţii.

PNUD a definit în 1992 (şi în alte rapoarte anuale) *indicatorii libertăţii umane* care cuprind: recunoaşterea dreptului individului de a pleca din propria ţară şi de a reveni acolo, liberul acces al popoarelor la ştiinţă, dreptul de a nu face război, dreptul la protecţie socială etc. – pe lîngă toate celelalte drepturi la locuinţă, instruire, hrană, apă etc. Numai că şi în acest caz au putut fi auzite voci care spun că este vorba tot de o viziune normativistă a progresului : experţii au constatat o discrepanţă între *creşterea bogăţiei* şi *dezvoltarea umană*. De aceea, unii aproape că refuză să mai considere PIB-ul un indicator al nivelului de viaţă (fiindcă se poate ca *pib*-ul să crească, să crească şi "rezerva valutară", şi concomitent să crească numărul celor care se debranşează de la termoficare, de la curentul electric, care renunţă la autoturism, la telefon etc.).

Ideea generală de *progres* poate însemna concret că oamenii şi comunitatea locală se gândesc la progresul pe care-l pot face în funcţie de condiţiile, mijloacele, resursele la care pot avea acces, care le sunt accesibile. Sigur că astăzi nu ne aflăm în stadiul trecerii *de la barbarie la civilizaţie*, oamenii sunt mai emancipaţi, spiritual şi material, urmează traiectorii de care sînt responsabili *şi ei*, deci pot ei înşişi stabili ce înseamnă *progres pentru ei*. *Progres* nu înseamnă traiul la limita "sărăciei absolute", dar *un anumit progres* poate însemna şi trecerea de la "sărăcia absolută" la "sărăcia relativă" şi de la aceasta la "absorbţia treptată" a sărăciei… Sigur că putem gândi *nevoi fundamentale* foarte asemănătoare (identice?!) ale oamenilor, dar trebuie să admitem că ei trăiesc în locuri diferite, unde nevoile efective pot fi diferite, iar "formulele" de satisfacere a lor aşijderea. Chiar dacă admitem că nevoile fundamentale sunt aceleaşi, ele se exprimă în *forme socioculturale specifice*, iar omul nu-şi poate distruge formele socioculturale, "pattern"-urile, "prin decret". Oamenii au dreptul să fie diferiţi. Sîntem asemănători unii cu alţii, dar şi distincţi. Este clar că *nu se poate vorbi de dezvoltarea unei comunităţi reale fără participarea activă a membrilor ei*… Nevoile, problemele şi propunerile, soluţiile, reformele menite să le rezolve trebuie definite la acest nivel, şi de către "sfatul sătenilor", şi de către asociaţiile de cartier, de către sindicate etc.

III.2. Carta Pământului

Preambul

Ne aflăm într-un moment de răscruce al istoriei Pământului, un moment în care umanitatea trebuie să-şi decidă viitorul. Pe măsură ce lumea devine din ce în ce mai interdependentă şi fragilă, viitorul ne poate rezerva mari pericole şi nebănuite oportunităţi. Pentru a progresa trebuie să recunoaştem că, în mijlocul diversităţii de culturi şi forme de viaţă suntem o singură familie umană şi o singură comunitate terestră cu un destin comun. Trebuie să ne unim pentru a construi o societate globală durabilă bazată pe respectul pentru natură, pe drepturi umane universale, justiţie economică şi o cultură a păcii. În acest scop este imperativ ca noi oamenii de pe Pământ să declarăm responsabilitatea noastră unii faţă de alţii, faţă de marea comunitate a fiinţelor vii şi a generaţiilor viitoare.

Pământul, Casa Noastră

Omenirea este o parte a unui vast univers în evoluție. Pământul, Casa Noastră, este viu şi găzduieşte comunitatea unică a vieții. Forțele naturii fac din existență o aventură solicitantă şi nesigură, dar Pământul a oferit condiții esențiale pentru evoluția vieții. Persistența ființelor vii şi bunăstarea omenirii depind de conservarea unei biosfere sănătoase cu toate sistemele sale ecologice, o varietate bogată de plante şi animale, soluri fertile, ape pure şi aer curat. Protecția vitalității, diversității şi frumuseții Pământului este o responsabilitate sacră.

Situația globală

Modelul dominant de producție şi consum determină devastarea mediului, epuizarea resurselor şi extincția masivă a speciilor. Comunitățile locale sunt subminate. Beneficiile dezvoltării nu sunt împărțite echitabil şi prăpastia dintre săraci şi bogați se măreşte. Injustiția, sărăcia, ignoranța şi conflictele violente sunt larg răspândite şi provoacă suferință. O creştere fără precedent a populației umane a supraîncărcat sistemele ecologice şi sociale. Bazele sănătății mondiale sunt amenințate. Aceste tendințe sunt periculoase, dar nu inevitabile.

Provocările viitorului

Alegerea ne aparține: ori formăm o alianță globală pentru protejarea Pământului şi a urmaşilor noştri, ori riscul propriei noastre distrugeri şi a diversității vieții. Sunt necesare schimbări fundamentale în valorile, instituțiile şi stilul nostru de viață. Trebuie să înțelegem că odată ce necesitățile de bază au fost împlinite dezvoltarea omenirii înseamnă în principal *a trăi mai mult*, nu a avea mai mult. Avem cunoştințe şi tehnologii pentru a satisface toți locuitorii Terrei şi a reduce impactul nostru asupra mediului. Emergența unei societăți civile globale creează noi oportunități pentru a construi o lume mai democratică şi umană. Provocările economice, politice, sociale şi spirituale sunt interconectate şi doar împreună putem crea soluții integrate.

Responsabilitate universală

Pentru a realiza aceste aspirații trebuie să ne decidem să integrăm în viața noastră principiul responsabilității universale, identificându-ne (pe noi înşine) cu întreaga comunitate a Pământului şi comunitățile locale. Suntem, în acelaşi timp, cetățeni ai unor națiuni diferite şi ai unei singure lumi, în care localul şi globalul sunt interdependente. Fiecare poartă responsabilitatea pentru bunăstarea prezentă şi viitoare a întregii familii umane şi a tuturor celorlalte forme ale lumii vii. Spiritul solidarității umane şi al fraternității cu toate celelalte forme de viață este întărit când trăim cu respect pentru misterul creației, recunoştință pentru darul vieții şi umilință pentru locul ocupat de om în natură. Recunoaştem necesitatea urgentă a unei viziuni comune aspra valorilor fundamentale pentru a oferi baza principiilor etice comunității emergente a lumii. În consecință, în spiritul solidarității, afirmăm următoarele angajamente şi principii interdependente care vizează un mod de viață durabil, după care să fie ghidat şi evaluat comportamentul tuturor indivizilor, organizațiilor, agenților economici, guvernelor şi instituțiilor transnaționale.

III.3. Angajamente

1. *Să respectăm Pământul şi viaţa în toată diversitatea ei*

a. Să recunoaştem că toate fiinţele vii sunt interdependente şi fiecare formă de viaţă are valoare indiferent de utilitatea ei pentru fiinţa umană!

b. Să afirmăm încrederea în demnitatea intrinsecă a tuturor fiinţelor umane şi în potenţialul intelectual, artistic, etic şi spiritual al umanităţii!

2. *Să avem grijă de comunitatea vieţii faţă de care trebuie să manifestăm înţelegere, compasiune şi dragoste*

a. Să acceptăm că dreptul de a poseda, gestiona şi utiliza resursele naturale implică datoria de a împiedica distrugerea mediului şi de a proteja drepturile fiinţei umane!

b. Să afirmăm că progresul libertăţii, al cunoaşterii şi al puterii implică responsabilitatea promovării binelui comun!

3. *Să construim societăţi democratice juste, participative, durabile şi pacifiste!*

a. Să asigurăm ca toate comunităţile să garanteze drepturile omului şi libertăţile fundamentale şi să ofere fiecăruia oportunităţi pentru a-şi realiza întregul potenţial!

b. Să promovăm justiţia economică şi socială permiţând tuturor să trăiască o viaţă în siguranţă, demnă şi responsabilă din punct de vedere ecologic!

4. *Să asigurăm viaţa generaţiilor viitoare!*

a. Să recunoaştem că libertatea de acţiune a fiecărei generaţii este determinată de necesităţile generaţiilor viitoare!

b. Să transmitem generaţiilor viitoare valorile, tradiţiile şi instituţiile care încurajează comunităţile umane şi ecologice înfloritoare pe termen lung ale Pământului!

III.4. Principii

A. Integritate ecologica

Să protejăm şi să restaurăm integritatea sistemelor ecologice ale Terrei cu grijă deosebită pentru diversitatea biologică şi procesele naturale care asigură susţinerea vieţii!

a. Să adoptăm la toate nivelurile planuri şi regulamente de dezvoltare durabilă care integrează în orice proiect de dezvoltare conservarea şi reabilitarea mediului, ca parte integrantă a tuturor iniţiativelor de dezvoltare.

b. Să stabilim şi să asigurăm rezervaţii ale naturii şi biosferei viabile, incluzând terenuri sălbatice şi arii marine, pentru a proteja sistemele de suport ale vieţii Pământului, menţinerea biodiversităţii şi a patrimoniului natural.
c. Să promovăm regenerarea speciilor şi a ecosistemelor periclitate.
d. Să controlăm organismele non-native şi cele modificate genetic care afectează speciile native şi mediul, şi să prevenim introducerea unor astfel de organisme dăunătoare.
e. Să gestionăm resursele regenerabile ca apa, solul, produsele forestiere şi viaţa marină într-un mod care respectă ciclurile de regenerare şi care protejează sănătatea ecosistemelor.
f. Să gestionăm extracţia şi utilizarea resurselor neregenerabile, ca mineralele şi combustibilii fosili, într-o manieră care minimizează epuizarea lor şi nu determină o afectare serioasă a mediului.

Să prevenim daunele - cea mai bună metodă de protecţie a mediului - iar acolo unde cunoaşterea este limitată să aplicăm principiul precauţiei!

a. Să acţionăm pentru a evita posibilitatea unor daune serioase sau ireversibile, chiar dacă cunoaşterea ştiinţifică este incompletă sau neconcludentă.
b. Să lăsăm încărcătura demonstraţiei celor care argumentează că o activitate propusă nu va determina daune serioase şi să facem părţile implicate răspunzătoare pentru eventualele daune aduse mediului.
c. Să asigurăm ca luarea deciziei să ia seama la consecinţele cumulative pe termen lung, la consecinţele indirecte ale activităţilor umane.
d. Să prevenim poluarea oricărui element al mediului şi să nu permitem nici o acumulare de substanţe toxice sau periculoase.
e. Să evităm activităţile militare care afectează mediul.

Să adoptăm modele de producţie, consum şi reproducere care păstrează capacităţile regenerative ale Pământului, drepturile omului şi bunăstarea comunităţilor!

a. Să reducem, reutilizăm şi reciclăm materialele utilizate în sistemele de producţie şi consum şi să asigurăm posibilitatea ca reziduurile să poată fi asimilate de către sistemele ecologice.
b. Să acţionăm cu moderaţie şi eficienţă atunci când utilizăm energia şi să ne bazăm din ce în ce mai mult, pe surse de energie regenerabile, precum vântul şi Soarele.
c. Să promovăm dezvoltarea, adoptarea şi transferul echitabil al tehnologiilor sigure şi sănătoase pentru mediu.
d. Să internalizăm costurile complete sociale şi de mediu în preţul de vânzare şi să oferim consumatorului posibilitatea să identifice produsele ce îndeplinesc cele mai înalte standarde sociale şi de mediu.
e. Să asigurăm un acces universal la îngrijirea sănătăţii care încurajează o reproducere sănătoasă şi responsabilă.

f. Să adoptăm un stil de viață ce pune accentul pe calitatea vieții şi pe moderație într-o lume cu resurse limitate.

Să încurajăm studiul ecologiei durabile şi să promovăm liberul schimb şi aplicarea lărgită a cunoştințelor dobândite!

a. Să susținem cooperarea ştiințifică şi tehnică internațională privind dezvoltarea durabilă, acordând o atenție deosebită țărilor în curs de dezvoltare.
b. Să recunoaştem şi prezervăm cunoştințele tradiționale şi înțelepciunea tuturor socioculturilor deoarece ele contribuie la protecția mediului şi la binele ființei umane.
c. Să asigurăm accesul populației la toate informațiile de importanță vitală pentru sănătatea umană şi protecția mediului, inclusiv la informația genetică.

B. Justiție socială şi economică

Să luptăm pentru eradicarea sărăciei, imperativ etic, social şi de mediu.

a. Să garantăm accesul la apă potabilă, aer curat, aprovizionare cu hrană, soluri necontaminate, o locuință şi instalații sanitare igienice atribuind în acest scop resursele naționale şi internaționale necesare.
b. Să abilităm fiecare persoană cu educație şi mijloace de a avea acces la resursele necesare pentru existență şi să oferim securitate socială şi măsuri de protecție tuturor persoanelor care sunt incapabile să se întrețină singure.
c. Să-i recunoaştem pe cei ignoranți, să-i protejăm pe cei slabi, să-i ajutăm pe cei ce suferă şi să le oferim posibilitatea de a-şi dezvolta capacitățile şi de a-şi urmări aspirațiile.

Să ne asigurăm că activitățile şi instituțiile economic, la toate nivelurile, să favorizeze dezvoltarea umană într-o manieră justă şi durabilă!

a. Să promovăm repartiția echitabilă a bogăției în interiorul fiecărei țări şi între țări.
b. Să ameliorăm resursele intelectuale, financiare, tehnice şi sociale ale țărilor în curs de dezvoltare şi să militățm pentru anularea datoriei lor internaționale oneroase.
c. Să asigurăm favorizarea utilizării durabile a resurselor, protecția mediului şi normele de muncă progresive în orice industrie.
d. Să solicităm corporațiilor industriale şi organizațiilor internaționale să acționeze transparent în domeniul interesului public şi să-şi asume responsabilitatea pentru consecințele activității lor.

Să afirmăm egalitatea şi echitatea sexelor ca o condiție prealabilă pentru dezvoltarea durabilă şi să asigurăm accesul universal la educație, îngrijirea sănătății şi oportunități economice!

a. Să garantăm drepturile umane ale femeilor şi fetelor şi să stopăm orice act de violență împotriva lor.
b. Să încurajăm participarea activă a femeilor la toate aspectele vieții economice, politice, civile, sociale, culturale, ca parteneri deplini şi egali, persoane de decizie, leaderi, beneficiari.
c. Să întărim celula familială şi să asigurăm siguranță, afecțiune şi îngrijire tuturor membrilor familiei.

> *Să susținem cu tărie drepturile tuturor persoanelor, fără discriminare, la un mediu natural şi social care favorizează demnitatea umană, sănătatea corporală şi bunăstarea spirituală, cu o atenție specială pentru drepturile populației indigene şi minorități!*

a. Să eliminăm discriminarea în toate formele ei, în special cea bazată pe rasă, culoare, orientare sexuală, religie, limbă şi origine națională, etnică sau socială.
b. Să afirmăm dreptul popoarelor indigene la spiritualitatea, cunoştințele, terenurile şi resursele lor, şi la propriile lor practici de existență durabile.
c. Să onorăm şi să sprijinim tinerii comunităților noastre, permițându-le să-şi îndeplinească rolul lor esențial în crearea unor societăți durabile.
d. Să protejăm şi restaurăm locurile importante, cu semnificație spirituală şi culturală.

C. Democrație, nonviolență şi pace

> *Să întărim instituțiile democratice la toate nivelurile, să promovăm transparența şi răspunderea în guvernare, participarea tuturor la luarea deciziilor şi accesul la justiție!*

a. Să asigurăm dreptul oricărei persoane de a primi informație clară şi la timp privind problemele de mediu, planurile şi activitățile de dezvoltare care pot să-l afecteze.
b. Să susținem societatea civilă locală, regională, şi globală şi să promovăm participarea semnificativă a tuturor persoanelor interesate în luarea deciziei.
c. Să protejăm libertatea de opinie, expresie, reuniune paşnică, asociere şi disidență.
d. Să instituționalizăm accesul eficient la proceduri administrative şi judiciare incluzând compensații pentru remedierea prejudiciilor de mediu şi riscul unor astfel de daune.
e. Să eliminăm corupția din toate instituțiile publice şi private.
f. Să întărim comunitățile locale permițându-le să se îngrijească de mediul lor şi să-şi asume responsabilități.

> *Să integrăm în instruirea formală şi educația permanentă, cunoştințele, valorile şi capacitatea necesară pentru un mod de viață durabil!*

a. Să oferim tuturor, în special copiilor şi tinerilor, oportunităţi de educaţie care să le asigure mijlocul de a contribui activ la dezvoltarea durabilă.
b. Să promovăm contribuţia artelor şi ştiinţelor umaniste, precum şi a celorlalte ştiinţe la educaţia durabilă.
c. Să întărim rolul mass-media în creşterea gradului de cunoaştere a provocărilor ecologice şi sociale.
d. Să recunoaştem importanţa educaţiei morale şi spirituale pentru o viaţă durabilă.

Să tratăm toate fiinţele vii cu respect şi consideraţie!

a. Să prevenim cruzimea faţă de animalele domestice şi cele de fermă din societăţile umane şi să le protejăm de suferinţă.
b. Să protejăm animalele sălbatice împotriva metodelor de vânătoare, capcanelor şi pescuitului care determină suferinţa extremă, prelungită ori inutilă.
c. Să evităm ori să eliminăm capturarea sau distrugerea speciilor.

Să promovăm cultura toleranţei, nonviolenţei şi păcii!

a. Să încurajăm şi să sprijinim înţelegerea reciprocă, solidaritatea şi cooperarea între toate popoarele şi în interiorul fiecărei ţări.
b. Să implementăm strategii complete de prevenire a conflictelor violente şi să rezolvăm problemele prin colaborare pentru a gestiona şi rezolva conflictele de mediu şi alte dispute.
c. Să demilitarizăm sistemele naţionale de securitate până la postura defensivă non-provocatoare şi să convertim resursele militare în scopuri paşnice, în special pentru restaurarea ecologică.
d. Să eliminăm armele nucleare, biologice şi toxice, toate celelalte arme de distrugere în masă.
e. Să ne asigurăm că explorarea orbitală şi spaţială respectă pacea şi mediul.
f. Să recunoaştem că pacea este o entitate creată plecând de la o relaţie echilibrată cu sine însuşi, alte persoane, alte culturi, alte forme de viaţă, Pământul şi ansamblul universului din care facem cu toţii parte.

IV. Planuri, programe, proiecte de dezvoltare comunitară

Urmărim să atingem anumite *obiective*, într-o anumită *perioadă* (cîteva luni, mai mulți ani), printr-un ansamblu de *decizii* (privitoare la resurse, mijloace, obiective, priorități, strategii şi tactici) *coerente* (articulăm resursele cu obiectivele şi mijloacele, de-a lungul unor secvențe temporale clare). Atunci cînd ne referim la *parametri*, este important să-i sesizăm pe aceia care nu se schimbă rapid (zăcămintele, clima etc.), pe aceia care au o anumită constanță (aspectele demografice, tehnologiile, structurile politice etc.), dar şi pe aceia care se schimbă sub influența actorilor sociali (sindicate, opinie publică) sau sub influența crizelor economice, a căderii monedelor forte etc. Este important să avem un bun "mecanism" economico-financiar şi social pentru a evita conducerea prin sute sau mii de "ordonanțe de urgență"…

Între *planificare* şi *cercetare* legătura este - ar trebui să fie - foarte strînsă, deoarece *prin cercetare se poate diagnostica existentul şi posibilii*, se pot identifica resursele şi mijloacele *eficiente în situații*, se pot întemeia previziuni, prognoze. Analizele făcute cu onstitate ştiințifică ne pot ajuta să sesizăm şi *consecințele neintenționate ale punerii în aplicare a unui plan*, nu numai pe cele intenționate, dorite, aşteptate. *Planificarea de către stat* are limite. Atunci cînd este vorba de *devenirea unei societăți* în care oamenii nu sînt pioni sau marionete, ci ființe care contează, nu putem spune că *o* soluție este *singura* soluție, *o* cale este unica, nu mai putem veni cu "rețete" de construcție a "celei mai drepte orînduiri"... *Planificarea* este necesară (chiar dacă termenul îl putem schimba, de pildă, să scriem pe coperta planului - "pilotaj strategic"), dar cel-cei care o fac trebuie să ia în seamă o multitudine de *parametri-cheie*, să manifeste o enormă responsabilitate în determinarea scopurilor, a "problemelor sociale", a "cererii sociale", a "opțiunilor populației", să anticipeze riscurile, efectele dorite, aşteptate, dar şi altele multe nedorite, neaşteptate, *perverse*. *Planificarea nu este scop în sine*. Finalitatea sa ar trebui să fie starea şi devenirea oamenilor şi comunităților. Planificarea leagă: resursele, nevoile, aspirațiile, valorile, normele, cererea socială (ceea ce constrînge şi abilitează procesul planificării), reprezentanții societății, pe cei ai comunităților, cercetătorii, profesioniştii, experții, participanții la realizarea ei.

Problemele apar în comunitățile oamenilor. Ele pot fi identificate cu mai multă sau mai puțină onestitate (dintr-o parte se vede că problema centrală este sărăcia, dintr-o altă parte - numărul mare al autoturismelor şi aglomerația de pe drumurile publice etc.). "Cererea socială", dacă este *socială*, ar trebui să fie emergentă cerințelor populației comunităților. Sociologii, asistenții sociali ş.a. pot fi solicitați să facă *anchete*, să pună un *diagnostic onest* situației pentru a întemeia *strategii* adecvate, dar consultînd *poporul*, mai ales atunci cînd sînt de identificat "marile opțiuni". Este important să se aleagă între alternative, să se accepte punctele de vedere cele mai diferite, sugestiile, rectificările etc. Interesele partidelor politice nu sunt identice, nici cele ale categoriilor sociale, nici cele ale grupurilor dintr-o comunitate locală. Planificatorul trebuie să respecte valorile, normele, cutumele. El va întîmpina rezistențe dacă violează concepții

religioase, pe cele privind proprietatea etc. *Toate etapele planificării trebuie articulate cu sociocultura oamenilor concreți din spațiul social în care se face planificarea.* Sociocultura - cu subsocioculturile şi contraculturile ei - este foarte complexă şi proteiformă, deci trebuie emise ipoteze de acțiune, pe baza datelor cercetărilor, în cadrul unui plan care conține un ansamblu de soluții elaborate plecînd de la resurse (umane, materiale, financiare, atitudinale etc.) *disponibile* efectiv, nu … probabile.

Formularea unor finalități, scopuri, obiective

Este important să distingem *finalitățile* (de exemplu: *să creăm o societate în care toți oamenii să se bucure de aceleaşi oportunități, o societate inclusivă*), *scopurile* (de exemplu, în cîmpul educației: *să se asigure egalitatea şanselor de acces la educație a tuturor copiilor*), *obiectivele* pe termen scurt sau lung, formulate în termeni clari, controlabili (de exemplu: *să dăm tuturor copiilor din şcoala primară, chiar şi celor din grădinițe, cornuleț cu lapte*).

Identificarea mijloacelor materiale şi umane

Pentru aceasta, termenii generali în care este prezentată *doctrina* ce conține "filosofia planului", trebuie *operaționalizați* pînă ce se ajunge la *itemi* concreți, accesibili şi realizabili (în loc de: "*se va rezolva problema locuințelor*" să se spună clar, dacă se poate: "*fiecare familie să aibă locuință*"). Acum se decide care sunt exigențele legale ce trebuie respectate, cît se acumulează şi cît se consumă, cum se articulează aspectele economice cu cele sociale şi culturale etc.

Stabilirea priorităților

Nu se pot stabili priorități fără identificarea nevoilor şi fără ierarhizarea lor (avem în vedere toate teoriile care disting, cu onestitate ştiințifică, nevoile fiziologice, psihologice, sociale, politice, culturale). Ierarhizarea lor ține de sistemul de valori, de nivelul de dezvoltare al societății, al comunităților, de conştiința a ceea *ce vrea să facă o societate din ea însăşi*. Sunt *nevoi manifeste* - pe care toată populația societății le (re)simte, le (re)cunoaşte şi ele pot fi identificate prin cercetare. Sunt *nevoi latente*, confuze, mai mult dorințe, aspirații care pot fi "stîrnite", "deşteptate" prin incitări diverse (prin publicitate şi reclame, de exemplu).

Calculul unor "randamente" estimate

Cînd este vorba de randamentul economic, lucrurile par mai simple: profitul exprimat în bani, *ceea ce rămîne după ce scădem cheltuielile din venituri*. Atunci cînd este vorba de "randamentul social", lucrurile se complică, fiindcă nu putem exprima clar în bani ce înseamnă "aderarea la NATO", ce înseamnă "să nu mai avem analfabeți", ce înseamnă să avem o rețea de drumuri (bune) care să lege vestul cu estul țării, să ne lege de lumea civilizată, să lege comunitățile între ele.

Cît de "vulnerabil" este planul? Cum putem evita constrîngerile, rezistențele, incertitudinile? Le acceptăm că există? ținem seama de ele? Astfel de întrebări – care trebuie căutate cu stăruință - ne îndeamnă să manifestăm atenție la alegerea mijloacelor, a costurilor, a actorilor responsabili, a termenelor etc., pentru a maximiza beneficiile scontate. Diferitele inițiative trebuie articulate într-un ansamblu coerent şi eficient; mai exact, pentru a se evita "împrăştierea", ar trebui ca toate componentele planului să fie articulate, toate *proiectele* să se articuleze într-un (sau în mai multe) *program(e)* care să asigure realizarea obiectivelor din plan.

V. Agentul dezvoltării comunitare

ADC trebuie să ştie cum să identifice nevoi şi probleme sociale reale ale comunităţilor concrete - cartiere, sate, apoi să-şi dea seama de ce depind acestea şi care ar fi deciziile cele mai nimerite pentru rezolvarea lor, de către cine ar trebui luate aceste decizii, în care moment (oportun) etc. Ar trebui să vadă de ce depind elementele, proiectele, programele, planurile, ce decizii ar trebui luate, de către cine, în ce interval temporal. Diagnoza problemelor sociale şi a nevoilor unor comunităţi, ale unor colectivităţi şi persoane vulnerabile, (auto)marginalizate, elaborarea de proiecte şi de implementarea lor cere o formare încît ADC să ştie să lucreze cu oamenii, cu grupurile, cu comunităţile, să ştie "să se ridice pentru a privi de deasupra" comunităţii, pentru a vedea acţiunile de întreprins la nivel global, dar să nu excludă perspectiva nici unei persoane sau instituţii existente în comunităţile reale.

Pentru *rezolvarea problemelor tinerilor care au crescut în centrele de plasament, iar după ce împlinesc 18 ani trebuie să le părăsească* ADC trebuie să ştie cum să concerteze eforturile tuturor celor care pot fi implicaţi şi să identifice resursele materiale, financiare necesare. Mai întîi este nevoie de o clădire pentru adăpostirea tinerilor. *Este vorba de o clădire care trebuie reparată şi dotată sau de una care trebuie construită? Dacă-i una care trebuie construită, are teren? Dacă nu, îl cumpără? Ştie ce acte trebuie făcute? Ştie ce presupune o construcţie, cîţi bani, cît timp? Ţine seama de mijloacele de acces? Dar de vecini? Va fi situată "în centru" sau "la periferie"? Are în vedere planul urbanistic al localităţii? Există un plan de amenajare al teritoriului? Ţine seama de el? Cum se va rezolva problema apei, gazului, telefonului etc.?* Atunci cînd se pune problema finanţării, trebuie să ştie să apeleze la specialistul în finanţe, dar va căuta, va identifica resurse multiple, nu numai "banii de la buget", ci şi contribuţiile voluntarilor, donatorilor, cotizanţilor, a contribuţiilor în muncă, în natură etc., căutînd transparenţa permanentă a tot ceea ce (se) intreprinde în acest sens.

ADC trebuie să înveţe că evaluarea oricărei activităţi începe *ex-ante*, adică exact din momentul în care "îi vine în minte" primul element dintr-un *proiect* propus în cadrul unui *program* care se înscrie într-un *plan*. Evaluarea este un *demers de examinare pas cu pas a ceea ce are de făcut un actor implicat* (în dezvoltarea comunitară), în condiţii date, cu resursele identificate - în parte - din start. Cu alte cuvinte, *trebuie să compare mereu ceea ce-i pe hîrtie cu ceea ce se întîmplă în realitatea vieţii* socioumane cotidiene. Îşi poate construi un grafic, o hartă, un panou etc. pe care să marcheze paşii făcuţi, dacă sunt făcuţi la termenele fixate, dacă acţiunile sunt optime sau inacceptabile, dacă ceea ce s-a intreprins este *extrem de bine, foarte bine, bine, nici bine nici rău, rău, foarte rău, extrem de prost* etc. El va avea de evaluat: probleme, grupuri-ţintă, comunităţi, metode folosite, mijloace, ce s-a schimbat efectiv: ce ne-am propus? să recunoaştem o problemă? să o scoatem din zona latentă în cea manifestă? să o formulăm? să o rezolvăm? în ce constă *rezolvarea problemei*? este vorba de satisfacerea unor nevoi? (în acest caz, am stabilit adecvat ierarhia nevoilor? Natura lor? Priorităţile? Intensitatea cu care se manifestă nevoia? Cine sunt cei care le exprimă? Cîţi sunt? Dacă

va avea de evaluat *implementarea unui proiect*, va reține cu responsabilitate tot ceea ce ar putea asigura succesul sau eşecul lui. Fiind vorba de un *proiect de dezvoltare socială comunitară*, dintr-un plan național, va avea în vedere: tradiții locale, valori, norme, sancțiuni pozitive şi negative, logici acționale, atitudini, mentalități, grupuri, etnii, organizații, instituții, cum se desfăşoară leadership-ul local, capacitatea locuitorilor de a fi "membri competenți", pe cei care sprijină sau care se opun proiectului (facem şi lista obstacolelor: financiare, materiale, umane, politice, legislative etc.). Atunci cînd se pune problema *organizației* în numele căreia acționează, va avea în vedere:

- finalitățile, obiectivele, prioritățile acesteia,
- statutul, organigrama (cu responsabilitățile membrilor),
- eficacitatea funcționării (măsurate prin acțiunile cu impact),
- care sunt relațiile cu puterea publică, cu comunitatea, cu cetățenii-clienți,
- cum colaborează (mobilizează? impune?),
- cum trece peste obstacole, peste rezistența la schimbare,
- cîți membri are, ce calificare au etc.,
- care este atmosfera de lucru în organizație,
- cît de ataşați şi cît de satisfăcuți sunt membrii ei activi,
- dacă este o organizație dinamică, cu initiativă, cu popularitate etc.

Dacă va avea de evaluat *deciziile*:

- identifică despre ce decizii este vorba,
- cine le ia,
- cum se iau deciziile (prin impunere? prin consultare? prin negociere?) etc.

Poate intra în amănunte:

- să identifice dacă decizia este clară (atît în privința exprimării cît şi în privința condițiilor de aplicare),
- dacă este suficient de validă pentru un interval dat, sau dacă e dată "ca să fie", "de pe o zi pe alta" (revenindu-se mereu asupra ei, prin atîtea amendamente încît ajunge să nu mai semene deloc cu cea inițială),
- dacă este coerentă cu altele în vigoare deja,
- dacă este pertinentă,
- dacă nu duce la efecte perverse etc.

Cum evaluează schimbarea? Compară rezultatele exprimate în produse, bani, construcții, în oameni formați cu bune rezultate. Se va interesa, cu precădere, de rezultatele aşteptate, urmărite, desigur, dar şi de cele neaşteptate, neurmărite, nedorite, perverse. Poate fi diseminată schimbarea benefică? Rezultatele sunt stabile? După terminarea proiectului - în care un rol important are *şi el*, managerul social - oamenii comunității îşi pot lua soarta în propriile mîini pentru a continua schimbările aşteptate de către ei, sau se opun imediat schimbării pornite, o frînează, o deviază?

V.1. Impactul intervenției puterii publice în "parteneriat obligat", concertare şi teritorializare

Statul intervine cu precădere atunci cînd este vorba de locuințe, urbanism, ocuparea forței de muncă, educația tinerei generații, siguranța publică etc. In *Planul național anti-sărăcie şi promovare a incluziunii sociale* (2002), *incluziunea socială* este

definită ca procesul de inserție în viața normală, într-o funcționare socială normală a persoanelor aflate în situație de excludere, de marginalizare, "prin dezvoltarea capacităților şi construcția de oportunități".

În anul 1988, în Franța s-a constituit o "delegație internațională pentru dezvoltarea socială urbană", formată prin asocierea în parteneriat a 17 departamente din diferite ministere, a primăriilor şi a persoanelor calificate din organisme de profil (dezvoltarea oraşului). Scopul a fost acela de a construi o *politică globală a oraşului*, dincolo de toate acțiunile desfăşurate pentru dezvoltarea unor cartiere sau a unor servicii din cartiere. S-a venit cu incitări financiare, pe baze contractuale, pentru acțiunile prioritare la scara aglomerării urbane în ansamblul ei.

La începutul anilor 1970 a avut impact acțiunea *Habitat şi viață socială* care a urmărit reabilitarea străzilor principale, a locuințelor, a blocurilor etc., la inițiativa *Ministerului Locuinței* cu sprijinul *Fondului de amenajare urbană*.

Treptat s-a trecut la reabilitarea materială a tuturor locuințelor şi a spațiilor publice (desigur *şi* prin măsuri de "acompaniament social", prin care statul contribuia cu fonduri, dar şi cu *acțiuni de conştientizare* a oamenilor: trebuie să-şi repare fațadele caselor, acoperişurile, să-şi consolideze blocurile, să-şi amenajeze diferite echipamente etc.). S-a urmărit *concertarea* tuturor eforturilor la nivel de oraş prin concertarea acțiunilor la nivel de cartier, de asociație de locatari. Un şef de proiect lucra în concertare cu primarul pentru implementarea proiectului finanțat de guvern şi oraş (în cadrul unei comisii naționale de dezvoltare socială a oraşelor).

Toate acțiunile intreprinse au fost puternic monitorizate, au fost popularizate exemplele cele mai reuşite de amenajare a spațiilor publice, a locuințelor etc. De la 11 asemenea exemple de acțiuni reuşite s-a ajuns rapid la 150, iar apoi, într-un interval de cinci ani, la 220 de aşezări urbane reabilitate (la ora actuală, în cadrul planurilor stat-regiune, sunt angajate operații şi credite pentru sute de cartiere, de "părți vechi" ale oraşelor; de exemplu, numai misiunea *Banlieues 89* a conceput şi pus în act o sută de asemenea proiecte).

O acțiune mult mediatizată, de asemenea, a fost cea vizînd *preocupările tinerilor din cartierele defavorizate pe perioada verii*. Toate asociațiile care se ocupau de cartierele defavorizate şi de tinerii fără ocupație, de tineret în general, şi-au concertat eforturile cu sprijinul *Ministerului Tineretului şi Sportului*, al *Ministerului Solidarității Sociale*, al *Ministerului Justiției*, *Ministerului de Interne* etc. Cu sprijinul financiar al statului au fost organizate peste 3000 de acțiuni care au implicat peste 100000 de tineri. *Comisia Națională de Prevenire a Delicvenței*, compusă din aleşi locali, reprezentanți ai poliției, ai justiției, ai altor instituții – între care şi experții în displicine socioumane - funcționează ca o instituție de reflexie şi coordonare a intervenției (F. Dubet, A. Jazouli, D. Lapeyronnie, *L'Etat et les jeunes*, Paris, Les éditions ouvrières, 1985).

Zonele de educație prioritare (ZEP) sunt un dispozitiv de luptă contra eşecului şcolar. Este vorba de identificarea şi constituirea unor arii urbane sau rurale defavorizate care să beneficieze de mijloace financiare, materiale şi umane adecvate, pentru a corija inegalitățile, pentru a face din şcoală un spațiu de justiție şi egalitate, pentru a contribui la reuşita şcolară a tuturor elevilor, încît ei să dobîndească o calificare care să le permită

integrarea civică, socială. Nevoile, necazurile, problemele şcolii nu pot fi izolate de contextul comunitar, de problemele familiilor din sate, din cartiere. Şcoala nu poate lupta singură cu toate problemele cu care se confruntă, ci în concertare cu alte instituţii din comunitatea locală, cu asociaţiile, în parteneriat cu toate acestea. Fondurile ce vin într-o comunitate defavorizată nu mai trebuie să ajungă la instituţii închise, care se ignoră unele pe altele. Răspunsul adecvat la problemele de pe teren nu pot fi aflate decît pe teren, astfel că statul a cerut şcolii, într-o primă etapă, să se deschidă către comunitate, să comunice cu alte şcoli, cu alte instituţii. Pentru a se face o *discriminare pozitivă* (să dea mai mult celor mai defavorizaţi) statul a numit "zonele de educaţie prioritare" (ceea ce a însemnat o etichetă aplicată unor unităţi locale, cu imaginea negativă de rigoare, însă în aceste zone s-a trecut temeinic la repararea, la renovarea şcolilor, la implementarea de proiecte privind dotarea cu mijloace de învăţămînt şi socioeducative). Treptat au fost recrutate persoane calificate care să predea în aceste zone (în 1991, în Franţa ele cuprindeau circa 1 500 000 elevi, peste 70 000 de educatori, în 6 500 aşezăminte şcolare). Există, de asemenea, un responsabil de zonă, un coordonator, un consiliu, se fac proiecte de dezvoltare, se lucrează în echipe interdisciplinare pentru rezolvarea tuturor problemelor. Intre timp, partenerii şcolii au devenit mai numeroşi: pe lîngă primărie şi familiile elevilor, serviciile sociale, poliţia, patronii locali, biserica etc. Nu toate lucrurile sunt perfecte în cadrul acestor parteneriate, dar bilanţurile arată că, în general, efectele sunt benefice şi pentru şcoală şi pentru elevi şi pentru comunitate.

Mai pot fi date şi alte exemple, cum ar fi cel al *Misiunilor locale pentru ocuparea tinerilor*, cel al *Permanenţelor pentru primirea, informarea şi orientarea tinerilor* (cofinanţate de către stat şi primării, sub controlul acestora, al municipalităţii), al *Centrele interinstituţionale de bilanţ al competenţelor* (care evaluează competenţe personale şi profesionale la nivelul fiecărui departament), *Credit-Formare-Tineri* (care se ocupă de zonele de formare şi posibilităţi de ocupare), *Venitul minim de reinserţie* - RMI (cu scopul de ajutorare socială, dar "de la caz la caz"; există un Consiliu departamental de insertie ce reuneşte aleşi locali şi reprezentanţi ai serviciilor administrative competente, care face planuri şi concepe programe departamentale de inserţie, în cadrul cărora se vine cu proiecte de inserţie; scopul oficial declarat este ca prin RMI să se dea celor peste 24 ani o relativă autonomie socială).

Iată cîteva dintre concluziile care au fost trase la momentul potrivit de către cei care au analizat impactul intervenţiei puterii publice (*Lectures sociologiques du travail social*, Editions ouvrières, Paris, 1985; M. Imbert, "Travail social de communauté, dynamique associative et appareils institutionnels", în revista Espaces et sociétés, 40/1982; J. Ion, "Le modèle associatif entre l'ideal republicain democratique et la nostalgie des corps intermediaires", în La revue d'economie sociale, XIV/1988 ş.a.):

- In general, dispozitivele aflate şi aplicate de către stat s-au vrut experimentale, exemplare.
- Pe măsura contactului cu terenul, statul a conştientizat necesitatea şi importanţa deconcentrării, a descentralizării, a articulării responsabilităţilor

teritoriale, a colectivităților, comunităților etc. (interesant este că tocmai statul a venit cu ideea responsabilizării actorilor locali).

- Tot statul a ajuns treptat la concluzia că trebuie să treacă de la un "parteneriat obligat" la *concertare* (sunt mai mulți parteneri care contează, se semnează convenții, se stabilesc obligații reciproce pentru implementarea acțiunilor prevăzute etc.) şi *teritorializare* (încît intervențiile să fie coerente; în general, satul şi cartierul sunt teritoriile în care se poate interveni eficient, dar avem în vedere toate "unitățile sociale" cu caracteristici sociologice care dau unitate).

Descentralizarea cere regândirea acțiunii sociale, obligă la inventivitate. Diagnosticarea şi decizia nu sunt scop în sine; scopul este dezvoltarea comunităților, constituirea treptată a unor mentalități noi ale oamenilor şi comunităților. Cînd s-a început măsurarea efectelor *acțiunii sociale în concertare*, toți au fost pînă la urmă de acord că trebuie *sensibilizați aleşii locali*, în primul rînd; ei trebuie să fie mai atenți la *situațiile sociale*, să nu "piardă din vedere" oamenii concreți, pe cei care i-au ales. *Reprezentanții puterii şi profesioniştii socialului* pot afla împreună "decupajele" cele mai nimerite în spațiile sociale în care să diagnosticheze, să identifice probleme reale pentru a le afla soluțiile eficiente. Nici un actor implicat în dezvoltarea socială, *singur*, nu este la fel de eficient pe cît ar putea fi *parteneriatul*. *Interdisciplinaritatea* şi *polivalența* apar ca necesare pentru asigurarea implicării competente, fiabile, rentabile (desigur, în condițiile păstrării rolurilor diferențiate). *Parteneriatul* trebuie să devină un element hotărâtor al acțiunii sociale în contextul descentralizării , iar *asociațiile* - un partener *sine qua non* al aleşilor şi profesioniştilor socialului. *Negocierea* de către toți cei implicați în dezvoltarea socială locală a problemelor, a soluțiilor, priorităților, acțiunilor de intreprins, este o fază esențială.

Poate descentralizarea să evite tensiunile, conflictele între reprezentanții puterii, ai asociațiilor, organizațiilor şi profesioniştii socialului? Se poate vorbi de o specificitate a acțiunii sociale, comunitare în mediul rural şi în cel urban? Consultând „rezerva de cunoştințe şi experiențe" a celor care au făcut paşi concreți pe calea descentralizării putem reține exemple ilustrative pentru reuşita şi limitele acțiunilor vizând protecția copilului, habitatul, inserția socioprofesională etc. Astfel, pentru a intreprinde acțiuni eficiente de *protecție a copilului în comunitate* au fost inventariați toți partenerii posibili din instituțiile de asistență socială, justiție, educație, securitate socială, sport, loisir etc. cu obiectivul de a asigura protecția judiciară a copiilor, protecția lor civilă, sanitară, socială etc. Cum poate fi măsurat *sentimentul siguranței* cetățeanului? Ce înseamnă "insecuritate"? Cu cine este asociată „nesiguranța": cu terorismul, şomajul, inflația, infracționalitatea etc.? Frica „umflă" în imaginarul colectiv sentimentul că este nesiguranță? Ce spun statisticile despre victime - conform indicatorilor (ne)siguranței? Cum se poate asigura, în concertare, protecția comunității şi siguranța existențială a locuitorilor? Cine se implică în acest important demers şi care este partea proprie de contribuție? Un lucru este clar: justiția şi poliția nu pot *singure* să se opună dezvoltării sentimentului de nesiguranță. "Dispozitivului" văzut ca „represiv" trebuie să i se alăture un "dispozitiv socio-educativ", pentru a forma împreună "dispozitive locale de

prevenție". Una dintre problemele sociale cele mai grave este *lipsa locuinței.* Cine sunt cei direct implicați în rezolvarea acestei probleme? Care sunt logicile lor acționale: preponderent politice? economice? sociale? Ce acțiuni concrete au eficiență: "reabilitarea" unor clădiri? cumpărarea de rulote pentru cei fără adăpost? Ce se poate face pentru a nu se ajunge la *ghetto*-izare, la *bidonville*-izare? Este plină de învățăminte experiența celor care şi-au propus să facă ceva în acest sens, dar tratînd întreaga problematică, de la bun început, împreună cu posibilii beneficiari – cei fără locuință - care au fost implicați direct: să semneze contracte, să facă împrumuturi, să participe la munca de reabilitare sau de construcție a unor clădiri pentru ei etc. Au fost stabilite, împreună cu ei, norme minimale privind "integrarea în cartier", "locuirea" etc., pentru ca locuitorii să nu se plîngă apoi de „distrugerea oraşului", de „deprecierea" locuirii, de „climatul" violent, de arhitectura "mediocră" etc. şi să caute strategii de „fugă", (de)populare a cartierelor (un neologism californian - *nimby*, **n**ot **i**n **m**y **b**ack**y**ard – surprinde această reacție segregaționistă a locuitorilor: *anumitor categorii de oameni le puteți da adăpost oriunde numai în preajma casei mele nu!*). Or, proximitatea şi contactele bune între vecini reprezintă formele de bază, elementare de asociere şi de organizare a vieții urbane (R. E. Park, *Oraşul, propunere de cercetare a comportamentului uman în mediul urban*, 1925). Organizarea locală şi acțiunea locală se edifică pe organizarea spontană a vecinătății. Sentimentul normal de apartenență la comunitate suferă însă modificări, ceea ce poate explica atîtea tipuri neobişnuite, anormale de comunități locale. Este important să cunoaştem forțele care mențin tensiunile, interesele şi sentimentele ce dau unui cartier particularitate. Care este ponderea flotanților? Care este compoziția populației pe categorii? Care este numărul celor care trăiesc la case, la bloc, cu chirie, în gazdă, în cămine, în canale, în subsoluri? Care este ponderea celor fără adăpost, a vagabonzilor?

Ce înseamnă *"acțiune culturală" în comunitate*? Profesioniştii socialului o pot defini ca "punerea în valoare a resurselor umane", la baza acțiunii stînd în primul rînd şcoala, sistemul de formare, instituțiile educaționale, cele de (re)inserție socioculturală etc. Cum se identifică indicatorii "culturii trăite cotidian"? Ce înseamnă o "societate multiculturală"? Ce înseamnă "interculturalitate" în comunitățile concrete? Nu mai vorbim de "virtuțile culturii unice"? Care sunt identitățile (etno)(sub)(socio)culturale? Ce cuvânt au de spus şi ce fac concret acestea în direcția eficientizării acțiunii economice, culturale, socioculturale? Ce practici sînt utilizate de către cei care au sarcina de acompaniament social în contextul interculturalității?

VI. (Re)descoperirea comunităților locale

In condițiile în care unii critică mondializarea care accelerează precarizarea, iar alții critică puterile financiare care încurajează mondializarea, constatăm că precarizarea rămîne un proces în amplificare, cu noi „exponenți". "Mişcările sociale" anterioare au scos la iveală actori noi. Astăzi mişcările sociale sunt slabe, dar problemele rămîn în continuare excluderea, şomajul, inegalitățile crescânde, conştiința neputinței în fața atotputerniciei forțelor economice etc. " Capitalismul" este o societate dominată de economia sa? „Dacă acest punct de vedere ar fi just - spune Alain Touraine (*Comment sortir du liberalisme*? Fayard, Paris 1999) - viața politică nu ar mai avea nici un sens şi am putea da puterea în mîinile guvernatorului Băncii centrale"… Problema care se pune este aceea a unui anumit tip de *control social adecvat asupra economiei*, nu lipsa oricărui control... Să ne amintim ce s-a întâmplat la începutul secolului XX când statele au văzut că pierd controlul aupra economiei: s-a ajuns la un naționalism reacționar (sau la unul „revoluționar"), la primul război mondial, la regimurile totalitare... "Dacă ne abandonăm intereselor capitalismului financiar de astăzi, pregătim un secol XXI mai violent şi mai războinic decât a fost secolul XX". Putem ieşi dintr-o asemenea situație? Alain Touraine identifică porți de ieşire: „spre trecut", " pe jos", " pe sus", către înainte, către „viitori posibili".

Cine vede ieşirea pe prima poartă, adică uitîndu-se cu precădere spre trecut, apără istoria, tradiția, identitatea, limba. Pe bună dreptate, spune Touraine, fiindcă "nimeni nu are dreptul să ceară francezilor să-şi dizolve conştiința şi organizarea națională într-o societate mondială *imaginară*"... Trebuie pus în discuție punctul de vedere după care lumea socialului trebuie subordonată lumii politicului! Franța a proclamat cu fervoare drepturile politice, dar le-a aplicat în situațiile sociale curente? Intr-o perioadă afectată serios de şomaj şi precaritate, statul îi apără pe cei vulnerabili sau îşi apără în primul rînd membrii propriului aparat? Ce forță, ce tărie poate avea *ideea de egalitate*, dacă nu se acționează efectiv împotriva *inegalităților concrete* sau măcar pentru atenuarea lor?

Sunt unii care văd ieşirea „jos", cu alte cuvinte „mîntuirea" să vină de la cei dominați, defavorizați, de la mişcările sociale care declanşează reforme, dar cu condiția ca asemenea mişcări, *legitimate*, să vorbească, să acționeze în numele societății. Pericolul este mare însă, fiindcă pot apare imediat politruci gata să se folosească de „redeşteptarea poporului" ca să ajungă ei la putere şi apoi să readucă mişcările sociale la tăcere... „Poporul are nevoie" de un şef care să-l debaraseze de cei ce-l folosesc ca să profite de el, şef care să-i permită să-şi regăsească identitatea, conştiința forței sale etc. „Populismul" este alt mare pericol social fiindcă, în „numele poporului", se refuză oricare instituție, oricare sistem de reprezentare, se refuză gîndirea liberă, se invocă „necesitatea" judecării „vinovaților" pe stadioane... Discursul populiştilor este impregnat mai mult cu denunțări decît cu analize serioase, făcute cu onestitate şi cu

soluții concrete. Este mult mai uşor să arunci invective spre stînga şi spre dreapta, să ataci intelectualii sau jurnaliştii, să denunți mondializarea şi teritorializarea, decît să analizezi cu onestitate o situație economică, socio-culturală, o situație realmente „insuportabilă", făcînd propuneri de soluționare. Denunțările spectaculare ale tuturor relelor reale sau imginate nu sînt de ajuns pentru a rezolva problemele sociale… Atît timp cît nu vin cu alternative viabile, ele sînt sterile şi cinice.

Sunt alții care văd ieşirea „pe sus". Putem critica neîmplinirile cunoaşterii, ale științei şi tehnicii, putem denunța riscurile utilizării lor periculoase, dar nu ne putem pierde încrederea în cunoaştere, în știință. Sigur că şi această cale de ieşire poate fi iluzorie dacă vom crede că este de ajuns să dezvoltăm cunoaşterea, știința, tehnica şi să aplicăm rezultatele lor, pentru ca, automat, creşterea economică să satisfacă toate nevoile şi să rezolve toate problemele sociale…

Sigur că putem vedea ieşirea „prin față", spre viitor, spre viitorii posibili, pe care îi gândim, îi imaginăm constructiv şi ni-i construim. Ieşirea nu-i numai către trecut, nici numai pe jos, sau numai pe sus; ea nu „poate fi decât prin față, către înainte, prin reconstrucția capacității de acțiune politică, care trece mai întâi prin formarea noilor mişcări sociale", consideră Touraine (op. cit., p. 63).

(Re)descoperirea comunității poate contribui la reînnoirea coeziunii sociale, deşi apare riscul accentuării inegalităților între teritorii, între zone, comunități cu resurse diferite, în condițiile în care "modelul republican" nu mai poate da fiecărui individ drepturi de cetățean bazate pe "libertate, egalitate, fraternitate"... La întrebarea dacă societatea în care trăim are capacitatea de a acționa eficient asupra ei însăşi, "gândirea unică" ar putea postula din nou că doar *oamenii politicului* pot „lumina" calea (căile), acțiunea. Acestei gândiri i se opune, de obicei, una care îi vede limitele, o critică, dar nu crede în formarea actorilor sociali capabili să influențeze decizia politică: doar instituțiile rămân zăgazurile contra descompunerii societății! A dominat şi încă domină ideea că defavorizații nu pot fi actori sociali, că aceştia nu-şi pot identifica nevoile, problemele, nu pot afla soluțiile adecvate fiindcă nu-şi cunosc drepturile, nu pot utiliza resursele la îndemînă şi altele la care ar putea avea acces etc.

Sub influența sociologului Anthony Giddens, Tony Blair a construit o politică vizînd flexibilizarea organizării sociale, una care *cere* actorilor comunităților „să ia inițiativa" (*empowerment*). Esențialul vieții economice, „în creştere" cu diferite procente, trebuie raportat nu doar la exigențele pieților, a instanțelor internaționale... Drept urmare, în Anglia actuală, actorii implicați caută căi de rezolvare a politicii de ocupare, de înființare a unor noi locuri de muncă, paralel cu atenția acordată sănătății populației, educației etc. La ora actuală este necesară, mai mult decît oricînd, integrarea socială a excluşilor. Pentru aceasta, trebuie dezvoltată producția, trebuie incitat consumul interior, trebuie distribuită puterea de cumpărare (scăzînd impozitele!), trebuie încurajate activitățile (licite!) creatoare de locuri de muncă şi învățământul inovativ. Pe scurt: *prioritate muncii, cunoaşterii, dezvoltării durabile*! Trebuie să ne (re)construim orașele, să reducem şomajul, să facilităm relațiile. "*Dificultățile pe care le întâlnesc actorii locali pentru a lua în seamă - în elaborarea şi punerea în act a proiectelor locale - procesele complexe în interdependență, ilustrează clar că menținerea coeziunii sociale, întărirea ei, nu pot fi chestiuni de moment, ale unui*

teritoriu sau unei instituții, ci presupun articularea scalelor de timp şi spațiu" ((*Cohesion sociale et territories*, raport al grupului de reflexie prospectivă prezidat de J. P. Delevoye, preşedintele Asociației primarilor din Franța - La Documentation Francaise, Paris, 1997, p. 99). În acest sens pot fi făcuți paşii către *deconcentrare, descentralizare, subsidiaritate activă*, care urmăresc - dacă sînt paşi făcuți cu onestitate - împărțirea competențelor, a responsabilităților între nivele, pentru a lua mai bine în seamă situațiile colectivităților locale, diversitatea. Descentralizarea, subsidiaritatea cer o nouă cultură a responsabilității şi a implicării, a aprehensiunii globale şi parteneriale a realității. Comunitatea apare ca un spațiu în care, în cursul elaborării şi aplicării unui proiect de dezvoltare cu finalitate socială, lupta contra excluderii produce re-cunoaştere şi redă sentimentul apartenenței. Este vorba de spațiul *observabil* al fenomenelor economice şi sociale din comunitate, de cel *instrumental* al administrației publice locale, de cel *politic* în care au loc alegerile şi se face legitimarea autorității publice (fără ca cetățeanul alegător, meseriaş, client al serviciului public etc. să fie perdant din nou, de acestă dată în cadrul „proiectului partenerial"). Dincolo de „integralism" şi de „individualism", *comunitatea nu este o nostalgie, ci un proiect* care vizează măcar unitatea simbolică minimală. Dacă nu căutăm noi căi de concordie între „oamenii tribului" şi "între triburi", această lume care e atât de liberă şi de fericită *în aparență*, va fi afectată de voința de dominație şi de aroganța triburilor, clanurilor cele mai bogate (P. Barcellona, *Le retour du lien social*, Ed. Climats, Paris, 1993).

Cei care au analizat pas cu pas "descentralizarea" au identificat şi *obstacolele* din calea ei. Între acestea, "crizele" de tot felul, "austeritatea" – economică - (restricții privind cheltuielile, exigența cheltuirii mai responsabile, mai inteligente a resurselor) etc. Statul ar trebui să ia la cunoştință şi să aibă conştiința problemelor cu care se confruntă miile de sate şi de oraşe *concrete*. Atunci cînd într-adevăr o face, îşi pune semne de întrebare privind dependența lor totală de "nivelul central", acceptă - şi chiar - încurajează competențele locale, exploatarea resurselor locale etc. (chiar dacă îi vine greu să nu mai fie lider, „stat-providență", şi să devină "stat modest"). Decidenții ar trebui să se obişnuiască să vadă că nu pot decide totul singuri, ci "împreună cu" ceilalți actori, parteneri. Un lucru clar vizibil în realitate (dar greu de imaginat în teorie!?) este acela că problemele sociale nu țin seama de "conceptele" identificate, definite (doar) de către administrații. Trebuie aflate teritoriile pertinente pentru a ientifica nevoile şi problemele reale şi pentru a se putea desfăşura - *cu eficiență* - acțiunile de dezvoltare benefice. În aceste teritorii aleşii sunt responsabilii principali - fiindcă ei sînt plătiți de popor în acest scop - dar nu singuri, ci în relație cu asociațiile, cu instituțiile, cu locuitorii. *Dacă trăim într-o "pluralitate a lumilor", nu se poate impune doar una dintre ele*! Decizia de acțiune presupune acordul, compromisul între *toți actorii implicați*. Nici resursele, nici dinamismul actorilor nu sînt identice, de aceea există posibilitatea "confiscării jocului social" de către aleşi, de către "tehnocrați, de către "asociații" de interese, de către "descurcăreți" etc.

România a ratificat Carta europeană *Exercițiul autonom al puterii locale* prin Legea 199/1997, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 331 din 26.11.1997. Reuşita exercițiului autonom al puterii locale - spun cei care îl analizează cu onestitate acolo unde are loc - se manifestă doar dacă se constituie, pe teritoriul descentralizat, o forță de intervenție locală care să acționeze sinergic, pe bază de

parteneriat contractual, capabilă să "structureze" nevoile, problemele locuitorilor şi să le rezolve planificat, prin programe şi proiecte.

EXERCIȚIUL AUTONOM AL PUTERII LOCALE
(extras din *Carta europeană* adoptată la Strasburg)

Articolul 1

Părțile se angajează a se considera legate de articolele care urmează, de maniera şi în măsura în care ele sînt prescrise de articolul 12 al prezentei Carte.

PARTEA I

Articolul 2

Fundamentarea constituțională şi legală a autonomiei locale

Principiul de autonomie locală trebuie să fie recunoscut în legislația internă şi, pe cât posibil, în Constituție.

Articolul 3

Conceptul de autonomie locală

Prin autonomie locală se înțelege dreptul şi capacitățile efective ale colectivităților locale de a rezolva şi de a gira, în cadrul legii, sub propria lor răspundere şi în favoarea populațiilor, o parte din treburile publice.

Acest drept este exercitat de consilii sau adunări compuse din membri aleşi prin vot liber, secret, real, direct şi universal şi putând dispune de organe executive responsabile în fața lor. Această dispoziție nu poartă prejudiciul recursului la adunări de cetățeni, la referendum sau la oricare altă formă de participare directă a cetățenilor acolo unde ea este permisă de lege.

Articolul 4

Raza de acțiune a autonomiei locale

Competențele de bază ale colectivităților locale sunt fixate prin Constituție sau prin lege. Totuşi, această dispoziție nu împiedică a se atribui colectivităților locale competențe în scopuri specifice, în conformitate cu legea.

Colectivitățile locale dispun în cadrul legii de toată latitudinea de a lua inițiativa pentru orice chestiune care nu este exclusă din câmpul competențelor lor sau care este atribuită unei alte autorități.

Exercițiul resposabilităților publice trebuie, de o manieră generală, să revină, de preferință, acelor autorități care sunt cele mai apropiate de cetățeni. Atribuirea unei responsabilități unei alte autorități trebuie să țină cont de amploarea şi natura sarcinii, de exigențele de eficacitate şi economie.

Competențele încredințate colectivităților locale trebuie să fie în mod normal depline şi întregi. Ele nu pot fi puse în cauză sau limitate de către o altă autoritate centrală sau regională decît numai în cadrul legii.

În caz de împuternicire de către o autoritate centrală sau regională, colectivitățile locale trebuie să dispună, pe cât posibil, de libertatea de a adapta acțiunea lor la condițiile locale.

Colectivitățile locale trebuie să fie consultate, pe cât posibil, în timp util şi de o manieră apropiată în cursul procesului de planificare şi de luare a deciziei pentru toate chestiunile care le privesc direct.

Articolul 5
Protecția limitelor teritoriale ale colectivităților locale

Pentru orice modificare a limitelor teritoriale locale, colectivitățile locale în cauză trebuie să fie consultate în prealabil, eventual pe cale de referendum acolo unde legea o permite.

Articolul 6
Potrivirea structurilor şi mijloacelor administrative cu misiunile colectivităților locale

1. Fără a prejudicia dispozițiile generale create de lege, colectivitățile locale trebuie să poată defini ele însele structurile administrative interne cu care înțeleg să se doteze, în vederea adaptării lor la nevoile specifice şi cu scopul de a permite o gestionare eficientă.

2. Statutul personalului colectivităților locale trebuie să permită o recrutare de calitate, fondată pe principiile de merit şi de competență; în acest scop el trebuie să reunească condițiile adecvate de formare, remunerare şi perspective de carieră.

Articolul 7
Condițiile de exercitare a responsabilităților la nivel local

1. Statutul aleşilor locali trebuie să asigure liberul exercițiu al mandatului lor.

2. El trebuie să permită compensația financiară adecvată a cheltuielilor cauzate în exercițiul mandatului lor şi, dacă este cazul, compensația financiară a câştigurilor pierdute sau o remunerație a muncii îndeplinite şi o asigurare socială corespunzătoare.

3. Funcțiile şi activitățile incompatibile cu mandatul de ales local nu pot fi fixate decât prin lege sau pe baza principiilor juridice fundamentale.

Articolul 8
Controlul administrativ al acțiunii colectivităților locale

Orice control administrativ asupra colectivităților locale nu poate fi exercitat decât potrivit cu formele şi în cazurile prevăzute de Constituție sau de lege.

Orice control administrativ al acțiunii colectivităților locale nu trebuie în mod normal să aibă în vedere decât a asigura respectul legalității şi al principiilor constituționale. Controlul administrativ poate, totuşi, să cuprindă un control de oportunitate exercitat de autoritățile de nivel superior în ceea ce priveşte sarcinile a căror execuție este delegată colectivităților locale.

Controlul administrativ al colectivităților locale trebuie să fie exercitat respectând raportul între amploarea intervenției autorității care exercită controlul şi importanța intereselor pe care ea le înțelege.

Articolul 9
Resursele financiare ale colectivităților locale

1. Colectivitățile locale au dreptul, în cadrul politicii economice naționale, la resurse proprii suficiente de care să poată dispune în mod liber în exercițiul competenței lor.

2. Resursele financiare ale colectivităților locale trebuie să fie proporționale cu competențele prevăzute de Constituție sau de lege.

3. Cel puțin o parte din resursele financiare ale colectivităților locale trebuie să provină din redevențele şi din impozitele locale pe care ele au puterea de a le fixa în limitele legii.

4. Sistemele financiare pe care se sprijină resursele de care dispun colectivitățile locale trebuie să fie de natură suficient de diversificată şi evolutivă pentru a le permite să urmărească pe cât posibil în practică evoluția reală a cheltuielilor bugetare de competența lor.

5. Sprijinirea colectivităților locale mai slabe din punct de vedere financiar necesită punerea în funcțiune a unor proceduri de repartizare financiară justă sau a unor măsuri echivalente destinate să corijeze efectele repartiției inegale a resurselor potențiale de finanțare cât şi a sarcinilor ce le revin. Asemenea proceduri sau măsuri nu trebuie să reducă libertatea de a opta a colectivităților locale în domeniul lor propriu de responsabilitate.

Colectivitățile locale trebuie să fie consultate asupra modalităților de atribuire a resurselor redistribuite ce le revin.

Pe cât posibil, subvențiile acordate colectivităților locale nu trebuie destinate finanțării unor proiecte specifice. Atribuirea de subvenții nu trebuie să poarte prejudiciul libertății fundamentale a politicii colectivităților locale în propriul lor domeniu de competență. În scopul finanțării cheltuielilor de investiții, colectivitățile locale trebuie să aibă acces în conformitate cu legea, la piața națională de capitaluri.

Articolul 10
Dreptul de asociație al colectivităților locale

Colectivitățile locale au dreptul, în exercițiul competențelor lor de a coopera în cadrul legii, de a se asocia cu alte colectivități locale pentru realizarea de sarcini de interes comun.

Dreptul colectivităților locale de a adera la o asociație internațională de colectivități locale trebuie să fie recunoscut în fiecare stat.

Colectivitățile locale pot, în cadrul condițiilor prevăzute eventual de lege, să coopereze cu colectivitățile altor state.

Articolul 11
Protecția legală a autonomiei ocale

Colectivitățile locale trebuie să dispună de un drept jurisdicțional de recurs pentru a asigura liber exercițiu al competențelor lor şi respectul principiilor de autonomie locală care sunt consfințite în Constituție sau în legislația internă.

PARTEA a-II-a

Articolul 12
Angajamente

Fiecare parte se angajează a se considera ca fiind legată de cel puțin douăzeci de paragrafe din Partea I a Cartei, din care cel puțin zece trebuie să fie următoarele:

- articolul 2;
- articolul 3, paragrafele 1 şi 2;
- articolul 4, paragrafele 1, 2 şi 4
- articolul 5;
- articolul 7, paragraful 1;
- articolul 8, paragraful 2;
- articolul 9, paragrafele 1, 2 şi 3;
- articolul 10, paragraful 1;
- articolul 11;

2. Fiecare stat contractant, în momentul depunerii instrumentelor de ratificare, de acceptare sau de aprobare, notifică Secretariatului General al Consiliului Europei paragrafele alese în conformitate cu dispoziția paragrafului 1 al prezentului articol.

3. Fiecare parte poate, în orice moment ulterior, să notifice Secretariatului General că se consideră legată de oricare alt paragraf al prezentei Carte pe care nu l-a acceptat încă, conform dispozițiilor din paragraful I al prezentului articol. Aceste angajamente ulterioare vor fi considerate parte integrantă a ratificării, a acceptării sau aprobării de către partea ce face notificarea şi vor avea aceleaşi efecte din prima zi a lunii care urmează după expirarea unei perioade de trei luni de la data recepției notificării de către Secretarul General.

Articolul 13
Colectivitățile la care se referă Carta

Principiile de autonomie locală conținute în prezenta Cartă se aplică tuturor categoriilor de colectivități locale existând pe teritoriul părții. Totuşi, fiecare parte poate, în momentul depunerii instrumentului său de ratificare, de acceptare sau de aprobare, să indice categoriile de colectivități locale sau regionale la care ea înțelege să limiteze câmpul de aplicare a prezentei Carte. Ea poate de asemenea, să includă alte categorii de colectivități locale sau regionale în câmpul de aplicare a Cartei pe calea notificării ulterioare Secretarului General al Consiliului Europei.

Articolul 14
Comunicarea informațiilor

Fiecare Parte transmite Secretarului General al Consiliului Europei toate informațiile apropiate relative la dispozițiile legislative şi alte măsuri pe care ea le-a luat cu scopul de a se conforma termenilor prezentei Carte.

PARTEA a-III-a

Articolul 15
Semnătura, ratificarea, intrarea în vigoare

1. Prezenta Cartă este disponibilă la semnătură statelor membre ale Consiliului Europei. Ea va fi supusă ratificării, acceptării sau aprobării. Intrumentele de ratificare, de acceptare sau de aprobare vor fi depuse pe lângă Secretarul General al Consiliului Europei.

2. Prezenta Cartă va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează după expirarea unei perioade de trei luni de la data la care patru state membre ale Consiliului Europei vor exprima consimțământul lor de a se considera legate de Cartă, în conformitate cu dispozițiile paragrafului precedent.

3. Pentru fiecare stat membru care va exprima ulterior consimțământul său de a se considera legat de Cartă, aceasta va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează după expirarea unei perioade de trei luni de la data depunerii instrumentului de ratificare, de acceptare sau de aprobare.

Articolul 16
Clauze teritoriale

1. Fiecare stat poate în momentul semnării sau în momentul depunerii instrumentelor de ratificare, de accepare, de aprobare sau de adeziune să desemneze teritoriul sau teritoriile la care se aplică prezenta Cartă.

2. Fiecare stat poate la orice moment ulterior, printr-o declarație adresată Secretarlui General al Consiliului Europei, să extindă aplicarea prezentei Carte la orice alt teritoriu desemnat în declarație. Carta va intra în vigoare în ce privește acest teritoriu în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de trei luni de la data recepției declarației de către Secretarul General.

3. Orice declarație făcută în virtutea celor două paragrafe precedente poate fi retrasă în ce privește orice teritoriu desemnat în această declarație prin notificarea adresată Secretarului General. Retragerea va lua efect în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de trei luni de la data recepției notificării de către Secretarul General.

Articolul 17
Anularea

1. Nici o Parte nu poate denunța prezenta Cartă înaintea expirării unei perioade de cinci ani de la data la care Carta a intrat în vigoare în ceea ce o privește. Un preaviz de șase luni va fi notificat de Secretarul General al Consiliului Europei. Această denunțare nu afectează validitatea Cartei față de alte Părți cu rezerva ca numărul acestora să nu fie niciodată inferior la patru.

Orice Parte poate, în conformitate cu dispozițiile enunțate în paragraful precedent, să denunțe toate paragrafele părții I a Cartei pe care le-a acceptat, cu rezerva ca numărul şi categoria paragrafelor la care această parte este legată să rămână conforme cu dispozițiile articolului 12, paragraful 1.

VII. Cercetările privind dezvoltarea comunităților locale

Promotorii tematicii *dezvoltării comunitare* se preocupă de *metodologia* cercetării comunitare, de *culegerea datelor*, de conturarea unor *baze de date* etc. cu scopul utilizării lor sistematice, de către un număr mai mare de cercetători, din orizonturi variate, în *activitatea concretă de dezvoltare cu finalitate socială a comunităților.*

Între temele privilegiate de către cercetătorii dezvoltării comunitare pot fi reținute:

- distincțiile între țările dezvoltate şi cele ale „lumii a treia", „lumii a patra",
- între „centru" şi „periferie";
- trebuie privilegiată perspectiva *planetară*, nivelul *național* sau comunitățile teritoriale *locale*?
- dacă şi cât se implică statul, societatea civilă, actorii locali în DSL?
- care este importanța diferitelor spații sociale?
- care este importanța factorului economic, tehnologic, social, cultural în dezvoltarea comunitară ? etc.

Cunoaşterea oraşelor şi cartierelor

Cunoaşterea oraşelor trebuie să fi început cu descrierile „curioşilor", ale comercianților, misionarilor, aventurierilor, cu reflexii ale savanților. Problematica *sociologiei* urbane şi *metodologia* de studiu a orașului s-au conturat treptat.

Între adepții demersului „global" şi al celui „sectorial" au apărut disensiuni şi au biruit mai întîi cei care au considerat că este mai uşor de cercetat habitatul, transportul, construcțiile, sănătatea, ocuparea, producția, instituțiile orașului. Astfel de cercetări au proliferat, dar rezultatele lor au rămas separate, disparate, nearticulate.

A avut apoi trecere demersul pe „arii culturale", vizându-se „aprehensiunea câmpului urban" cu specificul său (american, european etc.). S-a luat, treptat, cunoştință de impactul "exploziei urbane", de precaritatea sau inadecvarea politicilor urbane (de asigurare a locuințelor, de exemplu) în condițiile mutațiilor demografice etc. Cercetătorii au relevat importanța reglementărilor privind folosirea optimă a terenului intra- şi extravilan, a infrastructurii, a logisticii administrative şi financiare, a echipamentelor urbane, importanța „urbanismului". Tot ei au contribuit la conturarea ideii că procesul „urbanizării" poate fi stăpânit prin *conlucrarea* arhitecților, constructorilor, urbaniştilor, sociologilor, demografilor, geografilor etc. Au fost scoase *manuale de vulgarizare* a problematicii *sociologiei urbane* pentru orășeni, au apărut texte fondatoare ale acestei *ramuri a sociologiei*.

Cartierul este un *spațiu social în care locuitorii interacționează pentru a influența diferitele aspecte ale vieții lor sociale locale în care îşi dau scopuri şi desfăşoară*

acțiuni pentru realizarea acestor scopuri[6]. Locuitorii pot acționa în vederea dezvoltării cartierului dacă:

- există mecanisme care definesc şi mențin modele, roluri (cu drepturi *şi responsabilități*) în privința:
    - siguranței cetățenilor,
    - comportamentului tinerilor, copiilor,
    - întreținerii în bune condiții a proprietății publice,
    - curățeniei şi tratării deşeurilor,
    - identificării situațiilor problematice etc.
- există organizații formale şi informale care să:
    - asigure comunicarea publică,
    - identifice liderii,
    - identifice şi prezinte moduri de a fi, de a face eficiente,
    - identifice interese, aspirații, opinii ale locuitorilor etc.
- locuitorii pot participa şi participă efectiv la deciziile care îi privesc.

Sănătatea şi calitatea vieții populației oraşelor, cartierelor depind de *ecologizarea* localităților[7] şi *salubrizarea* lor[8]. Unii aplică *managementul integrat al deşeurilor* (separarea selectivă a deşeurilor înainte de colectare, direcționarea acestora către puncte centralizate), alții aruncă gunoiul pe marginea drumurilor, a căilor ferate, în rîuri. Există *Legea nr.139/2002 pentru aprobarea Ordonanței Guvernului nr.87/2001 privind serviciile publice de salubrizare a localităților*, dar nu întotdeauna este aplicată, *România se confruntă cu un management necorespunzător al deşeurilor*. În 2000, din cele 13 400 de oraşe şi sate, beneficiau de avantajele serviciilor de salubrizare doar 263 de oraşe şi unele sate aflate în aria de influență a oraşelor (adică 12 244 598 de locuitori, 54,6% din populația țării)[9]. Statistiile mai arată că la nivelul României, s-a produs în anul 2000 o cantitate de 56 milioane tone de deşeuri, din care 8 milioane de tone au fost deşeuri urbane - deşeurile menajere (75–80%), deşeurile stradale (10–12%), nămolul de epurare orăşenesc (7–9%), precum şi de alte deşeuri, cum ar fi cele din demolări (7–9%), excavații (3–4%) etc. "Salubrizarea străzilor" înseamnă măturatul străzilor şi al trotuarelor, stropirea carosabilului, îndepărtarea surplusului de pământ de la rigole, golirea coşurilor de gunoi, deszăpezire, combaterea efectelor poleiului prin împrăştierea de materiale antiderapante etc.

---

[6] *Skills in Neighbourhood Work* (carte tradusă şi adaptată de către Grupul european de lucru asupra dezvoltării sociale locale, cu titlul *Savoir faire en developpement social local*, Editura Bayard, Paris, 1992.

[7] *Aspecte privind ecologizarea localităților din România* (articol de pe internet, scris de D. Chiriac, C. Humă, S. Cace).

[8] Precolectarea, colectarea, transportul şi depozitarea reziduurilor solide, cu excepția deşeurilor toxice, periculoase şi a celor cu regim special; înființarea şi administrarea depozitelor ecologice de reziduuri şi producerea de compost; incinerarea şi producerea de energie termică; măturatul, spălatul căilor publice, întreținerea spațiilor verzi şi a parcurilor; curățarea şi transportul zăpezii de pe căile publice şi menținerea în funcțiune a acestora pe timp de polei sau îngheț; preselectarea şi organizarea reciclării deşeurilor rezultate din gospodării, instituții, unități comerciale şi prestatoare de servicii, deşeurile stradale colectate din spațiile publice, de pe străzi, din parcuri, spații verzi, precum şi nămolurile deshidratate rezultate din stațiile de epurare a apelor uzate orăşeneşti etc.

[9] *Anuarul statistic al României 2001*, Institutul Național de Statistică, Bucureşti, 2002

Starea de curățenie stradală a celor mai multe oraşe din România lasă de dorit din cauza insuficienței şi ineficinței măsurilor luate de administrațiile publice, cât şi din cauza neglijenței şi nepăsării populației. Cantitatea de deşeuri a mai scăzut ca urmare a reducerii activității industriale şi agricole, dar a crescut cantitatea celor produse de gospodării[10], tendința fiind de creştere în următorii ani. "Depozitele" în care se "stochează" sînt atât cu deşeuri menajere, cât şi cu deşeuri industriale (în 2003 erau 303 depozite municipale, 60% fiind mixte, 7% situate în intravilan, 87% în afara oraşelor, 6% pe malul apelor). În România, cele mai multe dintre gropile de gunoi nu sunt realizate corespunzător (sub aspectul protecției mediului în zona în care sînt amplasate: nu sînt împrejmuite, nu au sistem de drenare şi colectare a scurgerilor şi infiltrațiilor etc.), fiind adevărate surse de poluare a aerului, apelor de suprafață şi subterane, focare de infecție publică, ce produc un real disconfort de nesuportat (mirosurile şi fumul de la incendiile de la groapa de gunoi pătrund în case odată cu roiuri de muşte care se înmulțesc în mormanele de gunoi alături de şobolani, pisici, câini vagabonzi şi vagabonzi). La acest peisaj trebuie adăugate cantitățile de *deşeuri periculoase* (la noi există 145 de tipuri de deşeuri periculoase din totalul celor 237 înscrise în *Lista Europeană de Deşeuri* care ar trebui să aibă un regim special de colectare, tratare, neutralizare, distrugere sau stocare), majoritatea provenind din industria chimică, de la rafinarea petrolului etc. Dacă fabricile sau uzinele care le dețineau au intrat în « procedură de lichidare judiciară », fostele depozite au devenit „bombe chimice" care riscă să producă mari catastrofe ecologice. Poluarea cu cianuri şi amoniac determină distrugerea faunei, florei (se cunosc cazuri în care oamenii au consumat sute de kilograme de peşte otrăvit, ieşit la suprafața apei poluate…). Deosebit de periculoase pentru sănătatea oamenilor sînt *deşeurile de insecticide, fungicide, erbicide etc.* şi *ambalajele acestora* (bidoane din tablă şi plastic contaminate, aflate în grad avansat de degradare). Ploile, inundațiile pot facilita împrăştierea lor pe zone întinse, pătrunderea lor în pânzele freatice şi în apele de suprafață. Pe locul multor foste CAP-uri mai există cantități importante de materiale stocate în condiții necorespunzătoare, în locuri nesupravegheate, "lăsate de izbelişte". Un alt pericol imens pentru sănătatea populației îl reprezintă deşeurile de la spitale, clinici şi cabinete particulare, de la case de copii şi case de bătrâni etc., mai ales cînd arderea acestora (feşe, vată, seringi, truse uzate etc.) se face chiar în curtea unităților respective sau la marginea localităților (nu în instalații speciale de ardere la temperaturi înalte, prevăzute cu echipamente de reținere şi purificare a gazelor pentru a împiedica poluarea atmosferei, cu toate că *Ordinul 219/2002 al Ministerului Sănătății şi Familiei, pentru aprobarea normelor tehnice de gestionare a deşeurilor provenite din activități medicale* interzice astfel de practici).

Depozitarea necontrolată a deşeurilor este o problemă foarte serioasă pentru sănătatea populației, o amenințare continuă. Gunoaiele şi cîinii vagabonzi au ajuns să

[10] *Salubrizarea menajeră* are în vedere înlăturarea "deşeurilor menajere" (resturile de la prepararea hranei, ambalajele, ziarele, resturile textile, aparatura electrocasnică scoasă din uz etc.), şi prin această activitate extrem de importantă ar trebui să se realizeze precolectarea deşeurilor de către cei care le produc, iar apoi colectarea, transportul şi depozitarea acestora în depozite ecologice specifice. Precolectarea deşeurilor menajere se face însă de către populație sau agenții economici în "tomberoane" (care nu au nimic de-a face cu "europubelele" sau "containerele" care, în alte țări, sînt atît de curate şi etanşeizate încît pot fi amplasate sub tufe de liliac, iar oamenii pot sta lîngă ele şi inspira aer curat...). Sînt rare cazurile în care, în gospodării, este făcută o preselectare: resturile alimentare de-o parte, hîrtia de-o parte, sticlele, plasticul separat. Cei care "iau gunoiul" percep un tarif ce variază de la localitate la localitate, pe baza unor aprecieri ale şefilor (dacă s-ar face diferențieri privind cantitatea şi depunerea selectivă, poate că situația s-ar îmbunătăți, ar fi mai puțin gunoi şi localitățile ar fi mai curate).

facă parte din peisajul cotidian al multor localități. Mulți locuitori se lamentează de mizeria cumplită, puțini încearcă să preîntâmpine sau să combată un asemenea fenomen. Mizeria cotidiană a orașelor este accentuată de "comerțul stradal" cu "buticuri" şi "caşcarabete" în jurul cărora e plin de ambalaje, resturi alimentare sau vegetale, gunoaie şi cîini vagabonzi. În cele mai multe dintre aşezările civilizate europene se spală străzile cu detergenți parfumați..., în multe dintre aşezările noastre domină neglijența şi nepăsarea populației care nu pare deranjată de gunoaie. Există legi, chiar o strategie[11] până în anul 2010, se fac "studii de fezabilitate", dar situația nu se schimbă sesizabil... Mai mult, de ani buni după 1990, pe lîngă gropile de gunoi trăiesc persoane, familii întregi (în colibe de carton, fără cele mai elementare facilități, asaltate de mirosuri pestilențiale, de roiuri de muşte şi de hoarde de şobolani şi câini vagabonzi) care recuperează resturi de alimente pentru a creşte animale, ambalaje sau materiale pentru a le valorifica contra cost, oameni cu boli digestive, pulmonare, ale sistemului circulator, care suferă de anemie, malnutriție şi rahitism. Se împlinesc douăzeci de ani de cînd ONU a declarat anul 1987, *An Internațional al persoanelor fără adăpost*, fiind organizate de atunci zeci de întâlniri internaționale pe această temă, au fost identificate cauzele fenomenului, au fost propuse modele şi soluții, dar problema nu a fost rezolvată, iar oamenii care dorm pe străzi, în „locuințe" improvizate din cartoane etc. poluează şi produc nesiguranță şi disconfort celorlalți (comit acte delincvente, consumă droguri, ocupă ilegal spații publice etc.).

Sociologii, asistenții sociali, managerii sociali nu pot intreprinde acțiuni încununate de succes în cartier dacă:

- nu sunt *recunoscuți de către putere şi de către cetățeni*,
- nu folosesc avantajele *lucrului în echipă* şi ale *parteneriatului*,
- nu este coordonată activitatea echipelor, astfel încât *fiecare să aibă responsabilități şi toți să aibă responsabilitatea lucrului făcut de către fiecare*,
- nu respectă *exigențele minimale ale gestionării unui proiect*,
- nu respectă câteva *principii de activitate*:
    - ascultarea locuitorilor,
    - respectul regulilor informale,
    - respectul nevoilor locale resimțite, exprimate,
    - implicarea locuitorilor în definirea priorităților,
    - coordonarea în interiorul instituțiilor şi între instituțiile implicate,
    - integrarea tuturor formelor de autoritate specifică, a cît mai multor specialişti în domeniu (cu precădere sociologi, asistenți sociali ş.a.).

Dezvoltarea socială a cartierului este posibilă atunci când :

- se lucrează *în comunitate, față în față* cu cetățenii pentru a identifica *împreună cu ei* nevoile şi problemele lor, susținîndu-se unii pe alții,
- este concepută ca *un proces* ce cuprinde fazele:
    - contactul cu cartierul,

[11] *Strategia națională de gestionare a deşeurilor*, MAPM, 2002.

- descoperirea lui: identificarea nevoilor, resurselor, problemelor etc.,
- definirea mizelor, scopurilor, a rolurilor actorilor DSC,
- reunirea actorilor implicați în structuri colective,
- mobilizarea, concertarea, susținerea locuitorilor coparticipanți la DSC,
- evaluarea procesului şi diseminarea elementelor intervenției reuşite.

Contactul inițial cu, cartierul şi precizarea orientărilor

ADC nu lucrează singur. El *contactează şi alți specialişti* în domeniu, organizații, servicii specializate etc. Este importantă *cunoaşterea reciprocă* şi luarea la cunoştință a precizării că au o orientare comună: dezvoltarea socială a cartierului! ADC va căuta să intre în *contact repetat cu comunitatea* în diferite momente *rutiniere* dar şi în diverse *ocazii sociale* pentru a-şi contura o imagine inițială cât mai apropiată de realitatea trăită de către membrii implicați.

Nu va fi lipsit de importanță ca el să rețină:

- cum arată străzile, cât de dese sunt, cum se circulă, cît de densă este circulația,
- cât de accesibile sunt mijloacele de transport în comun şi cum se prezintă,
- care clădiri sunt predominante (blocurile? casele?),
- starea de curățenie a cartierului, spațiile verzi, deteriorări ale fațadelor clădirilor, ale monumentelor etc.,
- principalele intreprinderi, instituții, firme, magazine etc.,
- dacă populația este plurietnică, "multiculturală" etc.

El va confrunta, va completa informațiile obținute cu cele reținute de către locuitori şi de către instituțiile specializate; va avea grijă "să ia pulsul" vieții economice, sociale, politice, culturale, pentru a reține dacă este vorba de un cartier mai curînd "calm", sau de unul "violent", "cu probleme grave" etc.; va căuta să distingă *atitudini* fundamentale ale locuitorilor pe măsură ce *va asculta*, *va privi*, *va comunica*.

Sigur că, înainte de toate, trebuie să-şi *precizeze propriile valori şi rolurile* pe care le va juca în cartierul respectiv:

- vrea să devină conştient de importanța DSC pentru devenirea societății?
- vrea să capete sau să-şi dezvolte capacitatea de a identifica probleme sociale, nevoi?
- vrea să suscite participarea tuturor actorilor implicați ai cartierului?
- ce responsabilități are pe parcursul procesului DSC şi pe care şi le asumă?

Atunci când îşi va *planifica activitatea* pe *baza analizei problemelor*, va avea grijă *să nu promoveze o imagine negativă* despre cartier şi despre oamenii săi, ci *să încurajeze forțele şi resursele umane* existente acolo!

Existența unui *loc de întâlnire* în cartier facilitează contactele (este vorba de existența unui *serviciu de informare şi de consultare*, dar informații utile poate

culege şi prin dialogurile pe care le poate angaja în magazine, pe stradă etc. Sigur că poate *contacta o asociaţie* care pune la dispoziţie o încăpere şi personalul etc. (numai că şi unii şi alţii trebuie să ştie cine sunt, să se (re)cunoască, să ştie ce au de făcut, ce pot face împreună). *Va trebui să se bazeze pe o instituţie sau pe un organism* din cartierul în care intervine, de aceea este importantă cunoaşterea acestora, mai exact, să ştie:

- originea lor;
- misiile;
- pe cine vizează (grupul, grupurile – ţintă);
- pe care teritoriu;
- ce servicii oferă;
- ce acţiuni întreprinde;
- ce personal are (cîţi benevoli are şi cine sînt ei);
- structurarea şi funcţionarea organizaţională formală şi informală a acestora;
- reglementări de bază (inclusiv regulamentul intern de funcţionare);
- surse de finanţare;
- reţele de informare (formale, informale);
- relaţiile cu comunitatea;
- imaginea acestora în comunitate;
- ce tip de intervenţie preferă etc.

Poate obţine asemenea informaţii din următoarele surse:

- materiale de prezentare, reclamă;
- rapoarte de activitate;
- date din proiecte depuse pentru finanţare;
- presă;
- prin participări la întrunirile organizaţiei;
- din întâlniri (in)formale cu membrii ei;
- din convorbiri cu cetăţenii, clienţii, beneficiarii organismului respectiv etc.

Tot ceea ce află trebuie *să prezinte şi instituţiei* de care aparţine şi care îl va ajuta să conştientizeze mai bine constrângerile şi abilităţile (ce-l constrânge, ce-l abilitează în cartierul respectiv), dar în acelaşi timp şi el trebuie să se întrebe ce vrea să facă instituţia de care aparţine în privinţa DSC:

- să contribuie la autonomizarea, la autodeterminarea cartierului?
- câtă autonomie îi dă instituţia pe măsura desfăşurării proiectului de DSC?
- instituţia are experienţa lucrului cu cartiere în dificultate?
- ce strategii de DSC cunoaşte?
- pe care înţelege să le privilegieze?
- ce va pune instituţia la dispoziţia managerului social?
- pentru ce îl va putea trage la răspundere?
- ce relaţie există între instituţie şi finanţatori? etc.

Identificarea nevoilor şi a resurselor locale

Noțiunea de « nevoie » este ambiguă, mai ales dacă folosim înțelesul care i se dă în limbajul cotidian. De aceea se impune să-i precizăm şi *dimensiunea obiectivă* (pe lângă cea *subiectivă*). Nevoia poate fi naturală, socială, poate corespunde unei exigențe, norme, obligații, iar *satisfacerea* ei poate fi funcțională pentru individ sau/şi comunitate. Important este să ştim că *ceea ce ştim că este nevoia ne influențează cercetarea şi intervenția în vederea DSC*! Numai că putem şti despre "nevoie" enorm de multe! Mai întâi putem afla informații de la cei care abordează problematica nevoilor din *perspectivă biologică, medicală, fiziologică* (la ora actuală, specialiştii în domeniu nu mai insistă că nevoile de acest tip sînt "în stare pură"...). *Perspectiva antropologică* de abordare a nevoilor (care revine şi insistă asupra faptului că există un "proces universal de emergență a nevoilor", neavînd totuşi suficiente confirmări empirice!) este la fel de reducționistă ca şi abordarea nevoilor doar din *perspectivă economică*. Sîntem înclinați, desigur, să acordăm mai multă încredere celor care *apropie nevoile de problemele sociale* (fără a le suprapune).

Problema socială

...apare ca existența - în comunitate - a unei stări, a unui fenomen apreciat ca indezirabil, iar *nevoia* ca absența unuia sau mai multor elemente, soluții care să contracareze sau să prevină apariția unei probleme sociale. *Identificarea nevoilor şi a problemelor sociale* permite ajustarea serviciilor la exigențele, la cerințele, la aşteptările mediului social respectiv, pe lângă faptul că evidențiază resurse, posibilități, potențialități, soluții de pus în act pentru satisfacerea, pentru rezolvarea lor. Sigur că *toate perspectivele oneste* de abordare ne pot ajuta să definim cu mai multă claritate şi obiectivitate nevoile şi să le identificăm. În general, o nevoie apare ca o "abatere" între o situație dorită, cerută, aşteptată, ideală şi o situație actuală observată, observabilă. Numai că este important să reținem precizarea făcută de sociologii constructivişti: *nevoile sunt construite sociocultural* ! Nevoile *reale*, cele *percepute* şi cele *măsurabile* nu se suprapun întrutotul! Studiul *nevoilor unui cartier* poate fi influențat de valori, norme, cunoştințe şi ideologii (managerul social trebuie să fie conştient de această posibilitate). Important ar fi ca ele *să fie reflectarea ansamblului punctelor de vedere ale tuturor celor implicați*.

Cum procedăm pentru a identifica nevoile? Ar trebui să începem prin a ne întreba ... *dacă e pertinent să facem studiul nevoilor*, dacă ne putem opri *doar la identificarea lor* (seamănă a cinism să spunem noi oamenilor care au nevoi şi probleme sociale, crezînd că ei nu şi le cunosc, că nu sînt în stare să şi le cunoască; este absolut necesar să precizăm *de ce facem studiul nevoilor*, să precizăm *protocolul de cercetare* al nevoilor, *metoda privilegiată, metodologia utilizată* etc. Într-o cercetare obişnuită eşantionarea este capitală. Într-o activitate vizând DSC, *contactarea multitudinii actorilor implicați* este indispensabilă. Cu alte cuvinte, putem utiliza demersul sociologic rațional (plecând de la alte studii asupra nevoilor) dar şi *demersul perceptual, interpretativ, comprehensiv*; şi *demersul deductiv* dar şi *demersul inductiv* (unii fac lista nevoilor stabilite în prealabil, iar apoi le identifică pe cele existente în comunitate pe baza aprecierii – măsurării diferențelor între starea aşteptată, dorită şi cea de fapt: cu cât abaterea este mai mare, cu atît intensitatea

nevoii e mai mare; alții iau în seamă definirile nevoilor de către populația comunității şi adună informații despre situația persoanelor, a comunității locale; experții din comunitate îşi pot exprima punctul de vedere, *unul între celelalte* puncte de vedere).

Atunci când facem o *anchetă* pentru a identifica nevoile, vom avea de respectat următorul *design al cercetării*:

- stabilirea echipei care va identifica nevoile,
- documentarea,
- preancheta,
- stabilirea pertinenței studiului şi a obiectivelor lui,
- determinarea populației ale cărei nevoi vrem să le aflăm,
- determinarea subpopulațiilor,
- precizarea indicatorilor (care vor fi completați pe teren, la fața locului),
- identificarea surselor de informare,
- culegerea informațiilor,
- prelucrarea lor,
- identificarea nevoilor şi ierarhizarea lor,
- identificarea soluțiilor, a modalităților de satisfacere a nevoilor.

Tehnici foloite pentru identificarea nevoilor, problemelor sociale

Ancheta prin chestionar. Nu ne vom referi la aspectele generale ale anchetei ce pot fi cunoscute din oricare metodologie sociologică, nici la faptul că ancheta are impact asupra persoanelor chestionate etc., ci la cîteva precauții pe care trebuie să le luăm atunci cînd vrem cunoaşterea cartierului. În unele cazuri putem începe ancheta pe un eşantion *pe cote*, în altele, pe un eşantion mai sistematic alcătuit (după gospodării, locuințe, persoane etc., după listele electorale, după baza de date a RENEL-ului etc.); fiindcă urmărim suscitarea participării locuitorilor, putem apela la colaboratori locali care să ne ajute la construcția şi aplicarea chestionarelor, la interpretarea rezultatelor etc.

Interviul şi convorbirea ne pot ajuta să înțelegem mai bine locuitorii şi să le percepem viața în cartier sub aspectele ei mai complexe (privind manifestările şi prezența puterii publice, deciziile, comunicarea etc.). Putem propune locuitorilor intervievați o listă de calificative care descriu cartierul şi să-i punem pe ei să le ordoneze. Le putem prezenta un inventar al problemelor şi nevoilor din care ei să aleagă în ordine 3, 5 etc. Le putem propune *răspunsuri scalate* iar ei să ne răspundă dacă sînt: *întru totul de acord, de acord, nu sînt de acord, nu sînt deloc de acord*, sau la care să răspundă prin *da* sau *nu* (de exemplu, "*există cămin cultural*?").

Observația participativă nu poate fi cu nimic suplinită. Va trebui să avem în vedere că populația nu trebuie văzută ca pasivă, ca simplu "rezervor" de informații, incapabilă să-şi analizeze situația şi să afle soluții la nevoi şi la durere. Nu mai putem vorbi de "populația cartierului" ca şi cum ne-am gândi la o mulțime de marionete. Avem în vedere oameni şi grupuri active. Noțiunea de *comunitate* (community, communauté, comunidad) nu este o noțiune abstractă; este vorba de un ansamblu de persoane relativ omogen dar diferențiat, stratificat (socioprofesional),

cu grupuri poziționate diferit etc. E. Wolf (*Les guerres paysannes du XX siècle*, Maspero, Paris, 1974) scria: *sociologul, cu experiența sa a comunităților restrânse, ştie că prin modul de a gândi şi prin comportament, arendaşul se distinge de proprietar, țăranul sărac de țăranul bogat, cultivatorul-meşteşugar de simplul lucrător, de țăranul responsabil de toate operațiile agricole din ferma proprie, închiriată sau cumpărată, de lucrătorul salariat care munceşte pentru bani, sub supraveghere. El ştie, de asemenea, că e nimerit să distingă între țăranul care trăieşte aproape de oraş şi cel dintr-un sat izolat, între țăranii care încep să-şi trimită fiii şi fiicele în fabrică şi cei care îi țin să muncească în limitele micului univers rural.* Interesele, nevoile, problemele țăranilor săraci nu sunt aceleaşi cu ale meşteşugarului, funcționarului de la primărie, patronului, vrea să spună autorul. Reprezentările diferitelor grupuri, categorii asupra situației, aspirațiile lor pot varia după apartenența confesională, profesională etc. Aşadar este important să percepem "din interior" punctul de vedere al oamenilor, grupurilor, în situațiile trăite de aceştia: care este percepția lor? Ce înțeles dau situației, nevoii? Care este sistemul lor de valori? Ce soluții întrevăd? Ce strategii de acțiune? Se poate adopta o atitudine pozitivă de ascultare şi empatie, de "trăire cu" colectivitatea, de împărtăşire a aceloraşi experiențe etc. (sigur că managerul social notează, înregistrează).

Tehnica Delphi este o tehnică importantă de identificare a nevoilor, mai ales atunci cînd vrem să stabilim acțiuni prioritare în cartier, dar trebuie să avem grijă la toate exigențele acesteia:

- identificăm experții în studiul nevoilor şi selectăm pe cîțiva dintre ei;
- elaborăm un chestionar pe care-l trimitem experților din eşantionul selectat;
- analizăm răspunsurile primite;
- construim un nou chestionar; procedăm astfel de cel puțin trei ori;
- formulăm, pe această bază, lista nevoilor (dacă s-a ajuns la consens).

Tehnica grupului nominal a fost pusă la punct în SUA, în anii `70 ai secolului XX. Va trebui să ştim că ea este utilizată cu precădere pentru determinarea problemelor sociale, dar se dovedeşte pertinentă şi în studiul nevoilor. Este vorba de aflarea cunoştințelor şi a experienței persoanelor care au nevoi; mai concret, este necesar să regrupăm persoanele (care vor forma un *grup* doar cu numele - "grup nominal" - în sensul că ele nu-şi vor putea vorbi) alese astfel încât să se asigure o cît mai mare diversitate a cunoştințelor şi experiențelor în raport cu ceea ce ne interesează: studiul nevoilor.

- pregătim spațiul în care va avea loc întâlnirea,
- precizăm scopul, exigențele etc.,
- formulăm întrebarea pe care o adresăm tuturor celor implicați;
- sînt formulate în scris toate opiniile într-un interval de timp;
- cercetătorul cere fiecărui participant să citească prima opinie emisă în scris,
- cere să precizeze, pe rînd şi alte opinii, răspunsuri;

- face lista nevoilor identificate, a tuturor opiniilor, cunoştinţelor şi experienţelor în legătură cu ele (urmărim ce sens dau termenilor, enunţurilor etc.);
- ierarhizăm nevoile identificate pe bază de vot; după ce se stabilim toată lista se poate vota final.

Tehnica grupului de discuţie. Este vorba de reunirea a 6 - 12 persoane şi de o discuţie de circa 2 ore pe tema nevoilor, problemelor persoanelor şi ale comunităţii. Avem grijă la selectarea participanţilor, la elaborarea unui ghid al întrebărilor, la animarea grupului şi la sinteza rezultatelor. Este recomandată respectarea tuturor exigenţelor acestei tehnici (între care: reunirea într-un loc neutru, dispunerea în cerc, avertizarea că discuţia se înregistrează şi se prelucrează în vederea identificării nevoilor comunităţii - prelucrarea înseamnă analiza de conţinut tematic, urmărirea frecvenţei cu care apar anumite nevoi şi ierarhizarea acestora).

Se poate folosi şi informaţia culeasă de la ***persoane - cheie***. Facem o listă cu astfel de persoane: şefi, responsabili de aşezăminte, organizaţii, instituţii, administratori, persoane publice, lideri (in)formali locali etc. şi îi chestionăm sau intervievăm pe tematica nevoilor.

Tehnica incidentelor critice este folosită pentru observarea procesului de rezolvare a problemelor (limitele tehnicii apar atunci când se pune problema determinării "incidentelor" şi a "experţilor" care să urmărească traiectoriile până la rezolvarea problemei). Pentru că vrem ca nevoile identificate să fie realmente cele ale comunităţii, vom căuta să identificăm în comunitate subgrupuri diferite, în toată eterogenitatea lor. Timp de 5-6 zile subgrupurile îşi definesc nevoile, obiectivele, strategiile, soluţiile. Un "comitet" ascultă fiecare grup şi face pe această bază lista nevoilor, a problemelor etc.

Dacă din aceste grupuri nu excludem pe nimeni, deci nici pe cei mai defavorizaţi, putem vorbi de ***tehnica forumului comunitar*** (*Connaître les clients et leurs besoins*, Les Publications du Quebec, 1992; *Analyse des besoins d`une communauté*, La Documentation française, Paris, 1986 ş.a.).

Cunoaşterea spaţiului rural

Pe lângă studiile care au vizat sesizarea specificului "mediului rural" (M. Gervaise, *Une France sans paysans*, Seuil, Paris, 1965; H. Mendras *La fin des paysans*, Paris, Actes Sud, 1984; M. Bodiguel ş.a., *La ruralité en question*, GRIDEQ, 1985 etc.), cercetătorii au urmărit *trecerea de la rural la urban* (A. Berger ş. a., *Ville et campagne: la fin d'un dualisme*; 1977), sau s-au consacrat studiului problematicii *sociologiei rurale*: studiul ţărănimii, al transformărilor agrare, studiul contextului rural, al mecanismelor, al structurilor, factorilor, actorilor dinamicii rurale etc. (R. Dumont, *Les leçons de l'agriculture américaine*, Flammarion, Paris, 1949; C. Faure, *Agriculture et capitalisme*, 1965; Ph. Lacombe ş.a., *Classes sociales dans l'agriculture*, 1975; A. Barthez, *Famille, travail et agriculture*, 1982; H. Mendras, *Etudes de sociologie rurale* etc.).

În privinţa metodei folosite de către sociologi, mult timp a fost privilegiat *structuralismul funcţionalist* ce evidenţia ideea că există *structuri* spaţiale sau "complexe spaţiale" pe care cercetarea trebuie să le pună în evidenţă. Cu alte cuvinte,

cercetarea trebuia să releve sisteme, structuri, funcţii, relaţii, să le decodifice, să le analizeze pentru a vedea care se reproduc sau care sunt instabile, inerte, în inerţie etc.

Demersul *culturalist* a ajuns să clasifice satele după gradul lor de asociere la progresele societăţii urbane, după ce a plecat de la teorii ce postulau antinomia *tradiţional-modern* şi continuum-ul spaţial în care evoluau sistemele de valori şi satul-oraşul.

Demersul *constructivist* a căutat să articuleze cîştigurile din diferitele sociologii pentru a descrie, explica, face înteligibilă (re)producerea spaţiului rural (M. Bodiguel, *op. cit*., p. 71).

Cercetările actuale au în vedere ruralul ca „sferă de producţie specifică", ca „societate rurală", urmăresc "modernizarea rurală", "exploatările familiale", dezvoltarea satului în "capitalismul diform" (K. Vergopoulos, *Chestiunea ţărănească şi capitalismul,* 1989), "agricultura în criză", deteriorarea mediului rural etc. Sînt făcute anchete, monografii, se construiesc statistici urbane, se folosesc bogatele documente locale etc. Pe măsură ce se ocupă de problematica *dezvoltării comunităţilor*, sociologia se dezvoltă, se complexifică, iar *cercetările privind dezvoltarea comunitară au dat naştere unor teorii – ce cuprind explicaţii şi soluţii - care au influenţat sensul dezvoltării comunităţilor,* în special cercetările care au urmărit consecinţele schimbărilor economice în comunităţi, care au identificat "frâne" şi "blocaje" socioculturale în calea dezvoltării comunităţilor rurale, care au analizat obiectivele dezvoltării, metodele, acţiunile trasformatoare, relaţiile dintre sistemul religios şi dezvoltarea comunităţii (H. Desroches, *Religion et developpement,* în Archives de sociologie des religions, 12/1991), registrele culturale şi simbolice şi inovaţiile care apără de falsuri (G. Althabe, *Oppression et libération dans l'imaginaire. Les communautés villageoises de la côte orientale de Madagascar,* Maspero, Paris, 1989), intervenţia actorilor locali (ţărani, intelectuali, aleşi locali etc.) în dezvoltarea comunităţii (C. Balandier, *Sens et puissance, les dynamiques sociales*, PUF, Paris, 1991), impactul "tranziţiei", al (post)modernităţii etc. După ce citim cu folos despre comunitate din Thomas Hobbes, din teoreticienii "dreptului natural", H. J. Maine – *Satul, comunităţi în est şi vest,* 1871 ş. a.), putem studia mai aprofundat afirmaţiile sociologice ale lui Ferdinand Tönnies din cartea sa *Comunitate şi societate***:** *comunitatea* este o *formă* a *relaţiilor sociale* caracterizată prin proximitate afectivă, socială, spaţială, legătura de sînge (familia), de vecinătate (satul), de spirit (biserica). Ne putem reaminti toate afirmaţiile despre comunitate, dar nu pentru a afla comunitatea ca un "paradis pierdut", ci pentru a identifica elemente utile pentru *(re)construcţia* unei comunităţi reale, a unei *unităţi sociale* în care să existe o mai mare apropiere fraternală între oameni, pentru a afla elemente utile *întocmirii unui proiect de comunitate*, de unitate socială care să ordoneze un spaţiu natural şi social, să promoveze un nou ethos, o nouă solidaritate, în care să existe un puternic liant comunitar.

Experienţa celor care au lucrat în domeniul dezvoltării comunitare în spaţiul rural (P. Belleville, "Un ensemble cooperatif qui a passé le cap de la crise: Mondragon", în Economie et humanisme**,** 296/1987; J. M. Rodrigo, *Le santier de l'audace - les organisations populaires à la conquête du Perou***,** Harmattan, Paris, 1990; J. M. Gareau, *La percée du developpement economique communautaire***,** IFDEC, Montreal, 1990 ş.a.), arată că asemenea acţiuni au impact şi se poate trece de la o concepţie "tradiţională" a

comunității, la una în care se vrea *schimbarea în bine a acesteia pentru fiecareîn parte şi pentru toți laolaltă*.

Nu sînt excluse "megaproiectele" europene, dar localitățile care "nu vor să moară", să intre în declin demografic, economic etc., se dezvoltă social urmîndu-şi propriile traiectorii; mai exact, caută să-şi rezolve problemele prin dezvoltare economică *şi socială*, împreună cu autoritățile locale, departamentale, regionale, naționale, prin accentul pus pe organizare, pe lucrul în parteneriat, pe construcția de structuri autonome care concretizează efortul local susținut financiar de către stat, de către organisme naționale, internaționale.

Dezvoltarea comunitară rurală pleacă de la importanța localului, a teritoriului în care *specialiştii*, *populația şi puterea* construiesc şi aplică *împreună* o strategie de organizare comunitară. Este vorba de *aflarea unui teritoriu în care oamenii au sentimentul apartenenței, au voința de a acționa împreună* şi se simt amenințați în ființa lor dacă nu-şi satisfac nevoile şi nu-şi rezolvă problemele. Care pot fi locurile de emergență şi sectoarele de aplicare a dezvoltării cu finalitate socială a satului ?

- identificarea modului şi gradului de ocupare a solului şi amenajarea teritoriului,
- problema locuințelor,
- sănătatea populației rurale,
- starea serviciilor pentru populație,
- starea serviciilor sociale (de susținere, ajutor, asistență, consiliere etc.),
- crearea unor locuri de muncă,
- (re)inserția tinerilor,
- (auto)excluşii, (auto)marginalizații,
- dezvoltarea *economiei sociale* etc.

Am început "cruciade" împotriva sărăciei, "operațiuni" etc., dar încă aşteptăm transferuri de sfaturi, bani, instituții etc. de la cei dezvoltați. Rămînem fascinați de ce vedem în lumea dezvoltată, dar în loc să cultivăm căpşuni "româneşti" să avem ce culege, ne înghesuim să mergem la cules fructe şi legume în Spania, Portugalia, Italia… În fața dificultăților de a lupta împotriva mizeriei – această cumplită pată pe conştiința umanității emancipate – mulți preferă să emigreze, să plece încotro văd cu ochii… În numeroase sate româneşti – unde este totul de făcut! – majoritatea locuitorilor (tineri) este plecată la lucru "în străinătate"…

Dezvoltarea (durabilă) a satului înseamnă schimbări *şi* în mentalitatea oamenilor. Ne "mirăm" de *declinul* satului, în loc să ne unim forțele pentru a (re)face drumurile, gardurile, pentru a ne repara casele, a ne cultiva ogoarele, a ne curăța apele, a ne educa - tineri şi adulți - să păstrăm şi să ducem mai departe ce-i bun pentru fiecare şi pentru toți laolaltă.

Experiența celor care au lucrat pe teren, în colectivitățile rurale, arată că locuitorii ar trebui întrebați despre ceea ce li se întîmplă şi puşi să-şi confrunte punctele de vedere cu cele ale altora, pentru ca pe această bază să-şi reconstruiască reprezentările, percepțiile, care ar deveni mai nuanțate, mai fiabile şi ar permite acțiunea, fiindcă s-ar simți mai în siguranță, ar fi mai comprehensivi şi mai responsabili.

Nu ar fi lipsite de importanţă grupurile de lucru cu capacitatea de a intra în comunităţi pentru a contribui la construcţia noilor reprezentări comune, plecînd de la *mai buna înţelegere a situaţiei în care se află sătenii*[12]. Se pot crea relaţii de *parteneriat* între echipă şi locuitorii satului (dar fără a le spune cumva că "experţii" ar putea să le rezolve problemele, ci că "putem lucra împreună" pentru restabilirea încrederii, a voinţei de a acţiona constructiv). Membrii echipei nu trebuie să se erijeze în experţi cu soluţii magice...

Nu este deloc lipsit de importanţă efortul de a reconstrui legăturile cu autorităţile locale şi a reconstrui – împreună - încrederea în ele... "Increderea" vine de la "credinţă", "confidenţialitate", "speranţă fermă". Oamenii caută încrederea, acordă încredere, inspiră sau nu încredere; ei pot trăda încrederea, pot înşela încrederea, unii pot abuza de încrederea altora, pot încerca să cumpere încrederea... Multe dintre relele de astăzi se leagă de lipsa de comunicare. Predomină şi la sate indiferenţa faţă de ceilalţi, concomitent cu intensificarea "apelurilor la solidaritate"... Solidaritatea presupune caritate (creştină). *Morala începe acolo unde începe viaţa de comunitate*, spunea Durkheim. Am putea reîncepe (re)constituirea micilor reţele de socialitate, de sociabilitate, de solidaritate. Am putea (re)începe angajarea în colectivităţile cărora "le dăm de capăt", le pricepem, le cunoaştem principiile de funcţionare, în cadrul cărora putem avea responsabilităţi reale şi îi putem (re)cunoaşte pe ceilalţi care ne (re)cunosc.

Ca să putem spera în co-participarea locuitorilor la dezvoltarea socială a satului, am putea să le prezentăm obiectivele acesteia, în aşa fel încît să devină convinşi că sunt *legitime* şi *să consimtă* la realizarea lor. Sătenii sînt mai greu de convins, iar convingerea este o condiţie *sine qua non* a DSL. Este indispensabilă *proximitatea minimală* între puterea publică şi locuitori. Dacă oamenii nu ştiu ce se petrece în serviciul public, în administraţia locală, nu sunt întrebaţi nimic, de către nimeni, atitudinea lor va fi una de indiferenţă, şi în cel mai bun caz - una negativă. Sunt diferenţe între locuitori (diferenţe de avere, de formare etc.), dar nici cei săraci, nici cei (auto)marginalizaţi nu trebuie neglijaţi. Aceasta presupune o muncă susţinută de *formare* şi *informare* la care contribuie educaţia şcolară, asociaţiile şi fundaţiile (care şi-au asumat prin statut asemenea responsabilităţi), mass-media, "hipermedia" etc. Autorităţile locale trebuie să fie – şi să fie percepute de săteni ca - binevoitoare, deschise, puse pe acţiuni constructive în folosul comunităţii, nu ca "stăpîne", "puse pe

[12]Au fost oferite informaţii despre principalele instrumente de finanţare a proiectelor de cercetare – dezvoltare: managementul proiectelor: organizare, planificare, estimare; surse europene de finanţare pentru România (2007 – 2013) – prezentare detaliată; informaţii despre Programul Operaţional Sectorial – Creşterea Competitivităţii Economice – Programul Impact; identificarea proiectelor de cercetare-dezvoltare; studii de caz, exerciţii practice din domeniul de interes al cursanţilor. ANCS a organizat astfel de cursuri de „Dezvoltarea abilităţilor de identificarea şi managementul proiectelor de cercetare – dezvoltare" la nivelul fiecărei regiuni pentru dezvoltare, participarea celor interesaţi fiind gratuită. Seminariile din cadrul *Caravanei Fermier în Europa* au fost sustinute de lectori care au prezentat sătenilor (vasluieni): "Planul National Strategic 2007-2013. Forme de sprijin pentru potentialii beneficiari din domeniul agricol", "Cum primesc finantare nerambursabila din Fondul European Agricol de Dezvoltare Rurala pentru investitii private", Oficiul Judetean de Consultanta Agricola a prezentat serviicile pe care aceasta institutie le ofera, cu accent pe cursurile organizate pentru agricultori si pe consultanta pe proiecte, Directia Sanitar-Veterinara si pentru Siguranta Alimentelor - "Bunastarea animalelor", Directia Silvica - "Programul National de Dezvoltare Rurala 2007-2013. Sectorul Silvic". Materialele au avut la baza niste materiale realizate de ministerele de resort, care au fost transmise in teritoriu prin Ministerul Integrarii Europene. In cadrul seminariilor, astfel de materiale au fost proiectate şi pe un ecran cu ajutorul unui videoproiector, explicate, dezvoltate, completate de lectori in prezentarile lor orale pentru a "traduce" in limbajul participantilor informatiile/termenii tehnici din materialele proiectate. La finalul prezentarilor, participantii au fost invitati sa adreseze intrebari lectorilor. De asemenea, participantii au primit brosuri cu informatii din domeniu (http://www.mie.ro/_documente/publicatii/2006/fermier_in_europa.pdf).

căpătuiala" lor şi a familiilor lor, ca "oprimatoare" ale colectivității… Nu poate exista participare acolo unde locuitorii sunt dezbinați, nu colaborează, sunt neîncrezători unii în alții şi nu au încredere în instituții, în putere. *Nu se poate vorbi de "co-participarea" cetățenilor acolo unde oamenii nu sunt eficient formați, cultivați şi civilizați, nu sunt informați, acolo unde conducerea este egoistă, îşi vede doar de propriile interese şi afaceri în disprețul cetățenilor*.

Cît despre *şcolile din satele concrete româneşti* disparitățile sînt mari. Din 10711 unități şcolare investigate[13], 48,4 % funcționează în clădiri construite cu peste 50 de ani în urmă, 12,7% avînd o vechime efectivă de peste un secol (p. 64); "numai 5,3% au instalații sanitare prevăzute cu apă curentă" (p. 67) etc. Putem continua cu exemple privind calitatea mobilierului şcolar, dotarea cu echipamente de comunicare şi informare, dotarea cu manuale şi material didactic etc. In alte țări membre ale UE s-a acționat şi prin *serviciul social comunitar* de identificarea resurselor locale în aşa fel încît şi cei mai defavorizați să-şi poată trimite copiii la şcoală (toate celelalte probleme ale şcolii fiind rezolvate de către toți cei cu responsabilități directe în domeniu). In SUA şi Canada, "community organisation" concerta inițiativele membrilor localității şi pe cele ale agenților de servicii sociale (*social workers*), plecînd de la diagnoza problemelor sociale şi a creării echipamentului social necesar rezolvării lor. In Anglia, "social administration" (*social welfare*) a urmărit implicarea locuitorilor, a serviciilor publice, dar şi a puterilor publice pentru dezvoltarea comunităților în scopul sporirii bunăstării lor. In Africa s-a bucurat de succes "animația rurală" care a contribuit la susținerea şcolilor – vizîndu-se formarea liderilor din comunitățile săteşti, astfel încît aceştia să fie capabili să introducă metode şi tehnici noi de lucru la care sătenii să poată avea acces, să aibă resurse pentru o viață cotidiană decentă…

Din astfel de experiențe se poate constata că satul poate reuşi dacă liderii oferă exemplu de urmat, dacă oamenii au încredere în ei, îi consultă, dacă liderii au harul de a influența în bine, în direcția acțiunilor constructive, benefice pentru colectivitate şi pentru membri, dacă sînt capabili să opteze cu luciditate, cu discernămînt şi să decidă oportun, asumîndu-şi responsabilitatea opțiunilor şi a deciziilor luate.

Cel care-şi asumă responsabilitatea acțiunii în vederea dezvoltării cu finalitate socială a satului poate căuta liderii locali întrebînd, informîndu-se:

- care sunt persoanele în care locuitorii au cea mai mare încredere ?
- cine sunt cei al căror cuvînt este respectat ?
- cine sunt liderii de opinie?
- cine sunt cei consultați în diferite împrejurări? în care imprejurări?
- cine controlează diferitele surse ale puterii locale?
- cum se iau deciziile locale şi cine are un rol important în luarea lor?
- care sunt reprezentanții în comunitate a tipurilor de lideri menționate?
- care sunt cei recunoscuți în comunitate? etc.

Dacă sunt identificați, iar *agentul dezvoltării rurale* ajunge să con-lucreze cu ei, eficiența conlucrării depinde de formarea acestor lideri (e vorba de noțiuni fundamentale privind "dezvoltarea", "creşterea economică", "dezvoltarea cu finalitate

[13] Se poate citi cu folos *Învățământul rural din România – condiții, probleme şi strategii de dezvoltare*, volum scos de MEC şi Institutul de Ştiințe ale educației în anul 2002.

socială" a localității etc., dar se poate continua cu o formare din ce în ce mai specializată, mergîndu-se pînă la tehnici de animare a comunității, de mediere a conflictelor etc.).

Ce *învățăminte* am putea trage din astfel de experiențe?

- că este important să se favorizeze rezolvarea problemelor sociale ***şi*** prin dezvoltarea comunitară, locală;
- că atenția trebuie centrată ***şi*** pe autoritățile locale, mai ales atunci când este vorba de sărăcie;
- că trebuie puse pe picioare inițiative comunitare în domeniul producției de bunuri, al serviciilor, al locuințelor, al mediului etc.
- că trebuie să se lucreze în parteneriat; toți cei implicați: parohie, asociații, oameni de afaceri, specialişti, autorități etc.
- că trebuie sprijinite prioritar structurile autonome, voluntariatul etc.

Adăugăm alte *câteva condiții* ce trebuie îndeplinite la noi pentru succesul unor experiențe asemănătoare:

- strategia de organizare şi dezvoltare comunitară trebuie conturată *pentru* şi *într-o* comunitate în care oamenii, grupurile se simt legați de teritoriu, au sentimentul apartenenței la el, se tem pentru supraviețuirea lui;
- în acea comunitate să existe voința de a acționa colectiv pentru rezolvarea problemelor locale,
- să fie identificate cu claritate, împreună cu oamenii comunității, locurile de emergență a problemelor şi sectoarele de aplicare a strategiei de dezvoltare comunitară (cum ar fi: amenajarea teritoriului, locuințele, sănătatea, serviciile sociale, crearea de locuri de muncă, reinserția tinerilor şi a excluşilor etc.);
- inițiativele riscă să rămînă fragmentare dacă nu se constituie o "corporație" de dezvoltare comunitară (care să aibă bani - de la buget, din contribuții locale - şi specialişti în domeniile socioumane etc.).

Care sunt *mizele* organizării şi dezvoltării comunitare rurale?

- de a crea activități durabile, care să ocupe forța de muncă disponibilă;
- de a articula proiectele economice cu cele sociale şi ecologice (să se pună pe picioare întreprinderi, dar să se asigure şi participarea reală a oamenilor, prin mecanisme democratice, la rezolvarea *tuturor* problemelor comunității, să se protejeze cu sfințenie mediul natural);
- *leadership*-ul comunitar nu poate rămâne închis, ci dobîndeşte prin învățare socială conştiința tuturor interdependențelor;
- la ora mondializarii şi a mobilității (mai mari) a populației, atenția se poate focaliza şi pe comunități izolate, pe tineri defavorizați, pe femei mai în vârstă cu calificări care nu se cer pe piața muncii actuale etc.).

VIII. Sărăcia – problemă mondială, problemă românească

Putem accesa numeroase surse de informaţii[14] pentru a constata că „sărăcia este o problemă mondială”[15]. Lumea se schimbă în ritm accelerat, iar *îmbogăţirea* ei (dacă luăm 100 în anul 1000, 150 în 1800, 200 în 1850, 400 în 1900, 800 în 1950, 1700 în 2000 – ceea ce înseamnă un PIB mondial de 30 000 miliarde de dolari!) este acompaniată de *sărăcirea* crescîndă. Peste 826 000 000 persoane sînt subalimentate (FAO vorbeşte de «foame extremă» în cazul celor care au o alimentaţie zilnică sub 300 calorii), peste 2 000 000 000 de oameni trăiesc în « mizerie»: loc de muncă, nu au venit fix, locuinţă adecvată, hrană suficientă, apă potabilă, medicamente, acces la şcoală. *Globalizarea* ar trebui înţeleasă în sens pozitiv, ca o poartă ce se deschide săracilor şi bogaţilor spre piaţa mondială, de a se înscrie în cursa dezvoltării, pentru a dobîndi un loc între merituoşi; din păcate ea nu schimbă datele privind sărăcia devenită „fenomen social *global*”[16] şi poate afecta pacea *globală*... Toate rapoartele care o analizează cer *creştere economică* pentru salvarea persoanelor de *sărăcie*, dar pînă acum statele au eşuat în problema reducerii acesteia. Fiindcă este mai puţin plăcut să cerceteze sărăcia, unii *monitorizează* „calitatea vieţii”. În *Monitoring Quality of Life in Europe* (Luxemburg, 2003), *calitatea vieţii* este apreciată cu *indicatori* obiectivi şi subiectivi care vizează resursele şi oportunităţile existente în diferitele ţări europene. Atunci cînd se analizează condiţiile de acces la ele, se ajunge tot la sărăcie[17], deoarece calitatea vieţii este legată de: *bunăstare*, *dezvoltare umană*, *capital* de *includere socială* [18], şi nu toţi trăiesc în bunăstare, nu toţi îşi pot dezvolta capacităţile, nu toţi sînt incluşi. Intervin mari *dificultăţi atunci cînd vrem să comparăm datele privind calitatea vieţii şi sărăcia provenite din diferitele ţări europene*, cu alte cuvinte, *nici calitatea vieţii şi nici sărăcia din ţările europene nu sînt la fel*. De exemplu, *sărăcia* şi *polarizarea socială* în Bulgaria - spune Chavdar Nikolov, decan al Facultăţii de economie de la Universitatea *Neofit Rilski* Blagoevgrad - au adînci rădăcini socio-economice şi istorice, şi se datorează: dezvoltării disproporţionate în plan regional şi sectorial (regiunea din jurul Sofiei a cunoscut o mai mare dezvoltare, în timp ce alte zone au rămas într-o stare de subdezvoltare), discriminării educaţionale pe baze etnice etc. Astfel, 51,5% din locuitorii satelor şi oraşelor mici sunt săraci, doar 16,7% dintre locuitorii capitalei – Sofia; 81% din populaţia cu mai puţin de 8 clase este săracă, 23,4% dintre cei cu 12 clase şi 14,2% dintre cei cu studii universitare. 78,8% dintre ţigani sunt săraci, şi 58,3% dintre etnicii turci.

[14] S. Paugam, *Europe face à la pauvreté*, Paris, 1999 ; *http://media.worldbank.org*, *http://www.worldbank.org/eca/ecapovertyreport*

[15] Afirmaţia lui Shigeo Katsu**,** vicepreşedinte al Băncii Mondiale pentru Europa şi Asia Centrală.

[16] *The World Bank Annual Report*, 2001, p. 2, studiu în 60 de ţări ale lumii, pe un eşantion de 60.000 de „veritabili experţi în problemele sărăciei”.

[17] *Euromodul*, revista „Calitatea Vieţii”, 1–4/2002

[18] Mărginean I., Bălaşa A., coord., *Calitatea vieţii în România*, Editura Expert, 2002

Ce este *sărăcia*? "*Definită în sens absolut, sărăcia desemnează o stare în care individului îi lipsesc resursele necesare pentru supraviețuire* [...] *Definiția relativă* […] *desemnează absența resurselor unui individ sau unui grup atunci cînd sînt comparate cu cele ale altor membri ai societății*"[19]. Sigur că familiile pot avea destule resurse pentru supraviețuire, dar pot fi sărace dacă nu au ceea ce le trebuie ca să nu fie considerate excluse de la viața cotidiană normală a comunității. Sărăcia are *specific național*, așa cum există *particularități ale nivelului de trai* şi ale *distribuției bunăstării.* Şi în România este important să se urmărească *evoluția în timp* a incidenței sărăciei, şnu numai componența *coşului minim de consum alimentar* determinat pe baza structurii consumului alimentar pe parcursul unui an. Despre *săraci* şi *sărăcie* a început să se vorbească la noi după 1989, fiindcă regimul comunist nu accepta că sub conducerea sa "înțeleaptă" în țară putea fi *sărăcie*. În anii "tranziției" postcomuniste, subiectul a fost deschis de către mass-media, actorii politici, instituțiile (inter)naționale, fiind tot mai mediatizat *numărul săracilor*, *identitatea lor*, *cauzele sărăciei*, *soluțiile* de reducere a *fenomenului*. În *societatea românească postcomunistă* au loc avut loc fenomene *pozitive* - România a intrat pe traiectoria democrației, a economiei de piață, a fost acceptată în structurile NATO şi este în stadiul de preaderare la Uniunea Europeană - dar şi fenomene *negative - schimbarea în ritm extrem de rapid şi pe toate planurile existenței* inducînd stări tensionale, conflicte, "mineriade", momente de progres şi de regres, de iluzii şi deziluzii, bunăstare pentru unii, sărăcie pentru alții, *bulversînd* moduri de viață, comportamente, atitudini, scale de valori, concepții de viață.

În studiul sărăciei putem pleca la mai multe presupoziții, ***ipoteze*** pe care le vom susține cu informații accesibile din studii sociologice serioase, studii de teren şi propoziții, afirmații validate în diferite teorii.

1. *Dacă oamenii au loc de muncă, au situație (materială şi non-materială) bună, relativ stabilă, ei au sentimentul controlului existențial, au siguranță existențială şi capacitatea de a inter-acționa normal cu ceilalți, cu autoritățile.*
2. *Majoritatea persoanelor, grupurilor sociale dezvoltă mecanisme şi strategii de „a face față", de „a se descurca", de „a ieşi cu bine" din situații grele.*
3. *Un principal garant al echilibrului personal, al controlului existențial este „cartea de muncă", munca salarială oficială.*
4. *Lipsa sau pierderea venitului (salarial) duce la degradarea situației individului şi a familiei sale.*
5. *Deocamdată, la noi, nu există alternativă viabilă la munca salarială.*
6. *Cei din sate au sentimentul controlului asupra propriei vieți datorită faptului că se bazează pe casă şi pământ.*
7. *În sate riscul cel mare este ca fenomene naturale (inundații, secetă etc.) să le distrugă recolta, în oraşe riscul cel mare este pierderea slujbei şi a locuinței.*

[19] *Dicționar de sociologie Oxford*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2003, p.500

8. *Lipsa locuinței, locuirea indecentă, costurile locuirii afectează capacitatea de control a individului asupra propriei existențe (sociale).*
9. *Orice problemă de sănătate reprezintă o problemă pentru familie şi pentru stabilitatea ei.*
10. *Nivelul de educație şi diploma reprezintă mecanisme de propagare a (in)egalității de şanse de realizare personală şi socială.*
11. *Sărăcia poate genera subdezvoltare culturală care se manifestă prin apatie socială, neparticipare la viața culturală a comunității de viață, lipsă de identitate şi de încredere în sine.*
12. *Creşterea economică reprezintă o condiție necesară dar nu şi suficientă pentru resorbția sărăciei în România.*

Indicatori ai sărăciei. *Barometrele de Opinie Publică* (cercetări periodice ale opiniei publice româneşti, inițiate de Fundația pentru o Societate Deschisă, în 1994), datele culese de *Gallup Organization Romania*[20], chestionarele *World Values Survey* (între care cel aplicat în 50 de țări, 17 europene) etc. au (re)configurat "harta sărăciei" şi în România. Într-un Raport[21] intitulat *Indicatorii de excluziune/incluziune socială*, indicatorii[22] care au relevanță pentru evaluarea sărăciei în România se referă la:

[20] Cele din perioada octombrie - noiembrie 2005 culese de la un eşantion de 1 776 de persoane

[21] Elaborat la cererea CASPIS de către Institutul Național de Statistică şi Universitatea Bucureşti, în cadrul proiectului "Analiza indicatorilor de incluziune/ excluziune socială", 2004, coordonator proiect - Clementina Ivan-Ungureanu, preşedinte Institutul Național de Statistică, autori: Filofteia Panduru – Institutul Național de Statistică, Maria Molnar – Institutul de Economie Națională, Andreea Vasile - Institutul Național de Statistică, Viorica Duma - Institutul Național de Statistică, Vlad Grigoraş – Universitatea București

[22] În cadrul Conferinței „Indicators for social incluzion: Making Common EU Objectives Work", de la Antwerpen, au fost propuşi 14 indicatori pentru a evidenția *dimensiunile fenomenului sărăciei*: *rata sărăciei* la pragurile de 40% şi 70% din mediană şi rata calculată la pragul de 60% din mediana fixată în termeni reali la o anumită dată; *nivelul pragului de sărăcie* (60% din mediana venitului) exprimat la paritatea standard a puterii de cumpărare pentru gospodăriile de o persoană şi de patru persoane; proporția *persoanelor persistent sărace*; *distanța față de pragul sărăciei*; *raportul dintre decila superioară şi cea inferioară a distribuției populației* după nivelul veniturilor; proporția persoanelor în vârsta de 18-59 (64) ani cu *nivel de instruire gimnazial sau primar*; proporția *persoanelor neocupate* în totalul populației în vârstă de 18-59 (64) ani; proporția persoanelor din *gospodăriile fără persoane ocupate* şi al căror venit se situează sub 60% din venitul median; proporția *persoanelor ocupate din gospodăriile sărace*; proporția *persoanelor ocupate cu retribuție mică*; proporția persoanelor care *nu pot beneficia de tratament medical din motive financiare*; proporția persoanelor care *trăiesc în locuințe supraaglomerate*; gospodăriile în *întârziere la plata chiriei* etc. Având în vedere aceste criterii, *Comitetul pentru Protecție Socială* de la noi a stabilit o listă de 18 *indicatori de incluziune socială*: Rata sărăciei (la pragul de 60% din mediana veniturilor), pe sexe, pe grupe de vârstă, pe categorii de gospodării, pe tipuri de gospodării, pe medii de rezidență; Raportul dintre quintila superioară şi cea inferioară a distribuției populației după nivelul veniturilor; Rata sărăciei persistente; distanța mediană relativă; Coeficientul de variație al ratei somajului pe regiuni; Rata

a. *dimensiunile sărăciei*:

- *ratele sărăciei* (calculate în raport cu *pragul de sărăcie*, cu *pragul de sărăcie severă* şi cu costul *coşului minim* de consum alimentar);
- *deficitul mediu relativ* față de pragul de sărăcie, de pragul de sărăcie severă şi costul coşului minim de consum alimentar;
- rata sărăciei la *pragurile de 2* şi de *4 dolari* / zi / persoană;
- ponderea *populației din zonele defavorizate* etc.

b. *ocupare*:

- *rata de ocupare* a populației de 15-65 ani;
- ponderea *populației ocupate în agricultară*, din care: lucrători *pe cont propriu*;
- ponderea *femeilor ocupate în agricultură*;
- nivelul *salariului mediu* şi *minim*, în dolari;
- ponderea *veniturilor din salarii în total venituri* etc.

c. *condițiile de locuit şi de mediu*:

- ponderea persoanelor din gospodăriile care se confruntă cu *probleme legate de locuință*: lumină insuficientă, încălzire inadecvată, scurgeri prin acoperiş, igrasie, ferestre, uşi, pereți sau podele deteriorate etc.;
- ponderea persoanelor din gospodăriile care: *nu au acces la alimentarea cu apă, nu sunt dotate cu baie sau duş, nu au grupul sanitar în interiorul locuinței*;
- ponderea persoanelor din *locuințe supraaglomerate* (mai mult de două persoane în cameră), *suprafața medie locuibilă pe o persoană*;
- ponderea persoanelor din gospodăriile care locuiesc în *zone afectate de violență, vandalism*, afectate de *zgomotul străzii* (trafic, uzine), de *poluarea mediului* etc.

d. *structura consumului şi dotarea cu bunuri durabile*:

- *ponderea consumului alimentar* în cheltuielile gospodăriilor;
- ponderea *cheltuielilor pentru servicii* în cheltuielile gospodăriilor;
- ponderea *cheltuielilor cu locuința* în cheltuielile de consum ale gospodăriilor;

şomajului de lungă durată; Proporția populației din gospodariile fără persoane ocupate; Proporția tinerilor de 18-24 ani care au părăsit de timpuriu sistemul educațional; Raportul dintre numărul persoanelor din quintila inferioară şi cea superioară care îşi apreciază starea de sănătate ca rea sau foarte rea; Rata sărăciei la pragurile de 40%, 50% şi 70% din venitul median; Rata sărăciei înainte de transferurile sociale; Persistența sărăciei; Ponderea şomerilor de lungă durată; Proporția persoanelor de 16 ani şi peste cu nivel de instruire primar.

- ponderea *gospodăriilor dotate cu televizoare, frigidere, maşini de spălat, telefoane, calculatoare personale* etc.

e. *sănătate*

- proporţia *naşterilor asistate de personal calificat*;
- *rata mortalităţii infantile*;
- *rata mortalităţii materne*;
- *cazuri de tuberculoză* la 100 000 locuitori etc.

f. *educaţie*

- rata netă de cuprindere în învăţământul de toate gradele;
- ponderea copiilor de 7-14 ani necuprinşi în învăţământ;
- ponderea persoanelor de 18-65 ani care au cel mult gimnaziul etc.

Sursele de date folosite sînt: *Ancheta integrată în gospodării, Ancheta bugetelor de familie* (începând cu anul 2001), *Ancheta asupra veniturilor şi condiţiilor de viaţă* (EU/SILC)[23] (începând cu anul 2005). Există numeroase rapoarte ştiinţifice din care putem afla informaţii privind sărăcia în România: *Situaţia sărăciei în România*, PNUD şi ICCV, 2001; *Economia informală în România*, PNUD şi ICCV, 2001; *Analiza comparativă a finanţării politicilor sociale : România - ţări în tranziţie*, ICCV, 2002; *Sărăcia extremă*, Manuela Stanculescu si Ionica Berevoiescu (coord.), ICCV, 2003; *Poverty Assessment*, Banca Mondială-CASPIS, 2003; *Evaluarea Venitului Minim Garantat*, MMSSF, 2003; *Harta sărăciei în România*, 2004; *Diagnoza locuirii: lipsa unei locuinţe şi locuirea în condiţii precare*, ICCV, INS, 2004; *Analiza indicatorilor sociali de incluziune socială utilizaţi de UE*, INS-Universitatea Bucureşti, 2004; *Condiţiile sociale ale excluziunii copilului*, ICCV, 2004; *Sărăcie urbană şi sărăcie rurală*, ICCV, 2004; *Sistemul de indicatori ai incluziunii sociale*, Universitatea Bucureşti, 2004, ca şi numeroase rapoarte guvernamentale: *Suportul social pentru populaţia de romi*, *Dinamica stării de spirit a populaţiei în perioada de tranziţie*, *Efectul creşterii costului întreţinerii asupra standardului de viaţă*, *România rurală de azi: ocupare neagricolă şi navetism* etc.

Rata sărăciei [24] exprimă *proporţia populaţiei ale cărei resurse financiare se află sub nivelul general al veniturilor de care dispune populaţia într-o perioadă* şi se poate

[23] Ancheta asupra veniturilor şi condiţiilor de viaţă (EU/SILC) este realizată, începând din anii 2004 - 2005 în toate ţările Uniunii Europene, conform unei metodologii unitare. În anul 2005 a fost realizată o anchetă pilot şi în România.

[24] Se estimează nivelul veniturilor disponibile (nete) ale fiecărei gospodării, se ajustează în raport cu inflaţia, cu ajutorul indicelui preţurilor de consum; se calculează venitul disponibil ce revine pe adult în fiecare gospodărie folosindu-se scala de echivalenţă OECD; se calculează mediana veniturilor disponibile aferente tuturor persoanelor şi pragul de sărăcie la nivelul de 60% din mediana veniturilor; se calculează rata sărăciei ca *raport între numărul de persoane din gospodăriile ale căror venituri sunt mai mici decât pragul stabilit* (N_S) *şi numărul total al populaţiei* (N).

calcula pe total populație, pe sexe şi pe grupe de vârstă, pe ocupații, tipuri de gospodării, medii de rezidență etc.

Rata sărăciei estimată în dolari exprimă *ponderea persoanelor din gospodăriile ale căror cheltuieli de consum pe persoană sunt mai mici decât echivalentul în lei a 2 dolari pe zi*[25] (conform rezultatelor, persoanele din gospodăriile româneşti care cheltuiesc pentru consum mai puțin de 2 dolari/zi/persoană reprezintă 15,7% - în 2002 - iar cele care cheltuiesc mai puțin de 4 dolari – 58,2%).

Rata de sărăcie severă se calculează ca raport între numărul persoanelor din gospodăriile ale căror cheltuieli pe adult sunt mai mici decât cele două praguri (N_{PSS} şi N_{PA}) şi numărul total al populației (N)[26]:

$$\mathbf{r_{PS} = \frac{N_{PS}}{N} 100} \qquad \mathbf{r_{PSS} = \frac{N_{PSS}}{N} 100}$$

Se poate calcula *ponderea cheltuielilor efectuate de gospodării pentru cumpărarea de produse alimentare* (CA) în cheltuielile de consum ale gospodăriilor (C): $\mathbf{p_A = \frac{CA}{C} 100}$, şi se constată că, în structura bugetului de consum al gospodăriilor, consumul alimentar reprezintă 50%.

Ponderea persoanelor din gospodăriile care nu au în dotare frigider se poate calcula făcînd raportul între $\mathbf{N_{FF}}$ - numărul persoanelor din gospodăriile care nu dispun de frigider şi **N –** numărul total al populației. Persoanele din gospodăriile care nu au frigider reprezintă o cincime din populația țării (în 2002).

---

[25] Se calculează ca raport între numărul persoanelor din gospodăriile ale căror cheltuieli de consum sunt inferioare pragurilor ($\mathbf{N_{2\$}}$) şi numărul total al populației (**N**): $\mathbf{r_{2\$} = \frac{N_{2\$}}{N} 100}$

[26] Conform unei astfel de estimări, în anul 2002, persoanele din gospodăriile ale căror cheltuieli de consum erau mai mici decât costul unui coş minim de consum alimentar (determinat pe baza structurii cheltuielilor de consum din acelaşi an), reprezentau 30% din populația țării. Rezultatele evidențiază o incidență mai mare a sărăciei (severe) în mediul rural comparativ cu mediul urban:

	2000	**2001**	**2002**
Urban			
Sărăcie	25,9	18,8	17,6
Sărăcie severă	9,2	6,0	5,4
Rural			
Sărăcie	47,8	44,7	42,4
Sărăcie severă	19,3	17,8	17,5

Cauze ale sărăciei. Sărăcia - ca *lipsă a resurselor necesare unei vieți normale conform standardelor existente în comunitățile româneşti*, este o trăsătură principală a perioadei pe care o parcurgem. Determinanții riscului de sărăcie au fost *restructurarea economiei, moştenirea comunistă, actele de corupție, trecerea de la o extremă la alta* (de la *hiper-centralism* în toate sferele vieții sociale, politice, economice, culturale, la *hiper-liberalizare* începînd cu economia şi sfârşind cu morala), „racordarea la exigențele integrării europene", fenomene care au produs anomie, criminalitate economică, economie subterană, inflație legislativă, delincvență, ce au afectat mediile de rezidență, gospodăriile, familiile. A devenit gravă *polarizarea societății în săraci şi bogați*. Programele de „re-formă" nu şi-au demonstrat valențele din moment ce țara (satele, orașele, blocurile, drumurile etc.) arată aşa cum arată în 2006. Atunci cînd căutăm *cauzele sărăciei*, putem face distincție între cauzele individuale şi/sau sociale ale sărăciei:

- cauza este *săracul* însuşi,
- cauza este *organizarea societală*,
- sărăcia este un *fenomen social normal* în societate, cu rădăcini istorice adînci şi depinzînd de factori care nu pot fi controlați.

Vom constata că ultimele două explicații sînt mai acceptate la noi de către cei care răspund la chestionarele *barometrelor de opinie*. Explicația ar fi şi aceea că, în timpul regimului comunist, *statul îşi asuma responsabilitatea pentru felul în care trăiau oamenii*, iar această mentalitate supraviețuieşte. Vom mai constata că opțiunea pentru o explicație sau alta poate orienta *politicile sociale anti-sărăcie*. Dacă *individul* este considerat vinovat de sărăcia în care se zbate, politicile sociale vor prevedea beneficii minime pentru săraci, vor prevedea drastice evaluări ale capacităților, ale resurselor acestora. Dacă se consideră că sărăcia este produsă de "structura socială", de „ nedreptatea din societate", de către stat, politicile sociale pot prevedea *măsuri generoase de protecție şi ajutor social.*

Dacă analizăm datele accesibile, putem afirma că în perioada tranziției a devenit evident şi constant *procesul de sărăcire* a unei mari părți a populației, procesul de extindere a *sărăciei severe* urmate de *excludere socială* şi *polarizare socială.*

	Sărăcie alimentară	**Sărăcie extremă**	**Sărăcie totală**
Pragul sărăciei (BM) - lei	872 005	1 060 658	1 535 370
Pe plan național			
Număr persoane sărace	1 210 724	2 366 110	6 265 186
Pondere persoane sărace în populație	5.6%	10.9%	28.9%
În orașe			
Număr persoane sărace	317 210	634 117	2 080 042
Pondere persoane sărace în total populație	2.7%	5.4%	17.6%
În sate			
Număr persoane sărace	893 514	1 731 992	4 185 144
Pondere persoane sărace în total populație	9.1%	17.5%	42.4%

Sursa: *România: Evaluarea sărăciei*, Banca Mondială, 2003

A crescut *sărăcia de consum* ("biletul de intrare pe uşa sărăciei", *sărăcirea* începe cu sărăcia de consum), *ponderea cheltuielilor alimentare* a devenit tot mai mare (circa 50%**)**, ca şi *vulnerabilitatea la sărăcie*.. Unul dintre cele mai evidente fenomene postcomunist este *îmbogăţirea extrem de rapidă a unei păturii clientelare*, la limita legii sau prin încălcarea legii[27]. Piaţa artificial creată prin *incitarea cererii* a constituit o sursă a "prosperităţii" îmbogăţiţilor postdecembrişti, care nu s-au implicat în activităţi de producţie şi servicii, ci în importuri. Îmbogăţirea importatorilor (exportatorii români bogaţi sunt excepţii!) a fost plătită, prin inflaţie, de către populaţia săracă, sărăcită... Economic, este inadmisibil să fii importator într-o ţară în care oamenii cu venituri scăzute sînt incitaţi să devină consumatori. Ar fi fost de aşteptat ca avantajaţi să fie producătorii şi exportatorii care aveau la îndemînă forţă de muncă ieftină şi de bună calitate. Ce s-a importat? Nu s-au făcut atît *importuri de dezvoltare* (echipamente, tehnologii etc.) de care ar fi putut beneficia întreaga economie, ci *importuri de consum*. Cine au fost beneficiarii direcţi? Nu săracii, ci ... îmbogăţiţii tranziţiei, cîteva sute de mii care importat automobile, ambarcaţiuni, dotări pentru vile etc.

În acelaşi timp cu suspendarea „paternalismului comunist", s-a produs o adevărată bulversare a percepţiilor despre sărăcie. A vrea, înseamnă a gîndi, spunea Paul Ricoeur. Decizia de a vrea mai mult, aspiraţia de a avea mai mult au la bază judecăţile privind posibilităţile. Numai că, odată cu prăbuşirea reperelor, oamenii au văzut că unii egali pînă ieri s-au îmbogăţit inimaginabil peste noapte, şi atunci şi-au spus „de ce ei da, iar eu nu?" Fiindcă mii de îmbogăţiţi prin încălcarea legilor şi normelor nu au păţit nimic, corupţia a ajuns să se generalizeze, oamenii căutînd orice cale de îmbogăţire sau de salvare de la sărăcie. Dacă nu mai au venituri, dacă veniturile scad brusc, membrii familiei îşi reduc consumul şi încearcă să mobilizeze toate resursele, economiile, să vîndă bunuri, proprietăţi, forţa de muncă, chiar locuinţa. Ei pot încerca să se descurce din împrumuturi, fac ce le stă în putinţă pentru a reveni la situaţia în care se descurcau demn. Dacă nici una dintre încercări nu dă roade, familia „intră pe poarta sărăciei": nu-şi poate plăti impozitele, întreţinerea, utilităţile, nu poate apela la servicii pentru întreţinerea bunurilor de folosinţă îndelungată (frigider, televizor etc.), apar neînţelegeri în casă, violenţa şi simţămîntul că situaţia este fără ieşire. La români este răspîndit proverbul că „o nenorocire nu vine niciodată singură", iar această *autopercepţie a prăbuşirii* determină şi ea *căderea liberă în sărăcie*. Cei săraci *încep să fie evitaţi* de rude şi de prieteni. *Sărăcia este însoţită deci, de marginalizare*, de *excludere* şi îşi creează mecanisme de *auto-reproducere*. „Noua sărăcie" (cum este denumită de către asistenţii sociali) este sărăcia care nu trece, sărăcia care se permanentizează. Ca *biped*, „omul" s-ar putea mulţumi cu ce-ar afla la îndemînă ca să supravieţuiască. Dar omul este o *fiinţă socială* şi doreşte, vrea, aspiră ca şi ceilalţi oameni. Omul sărac poate dori, vrea, ceea ce-şi doreşte, vrea cel bogat, dar de aici este obligatoriu să facem distincţia între *voinţă* şi *putinţă*. Este adevărat că dorinţele personale se duc mult dincolo de „patern"-urile, de „modelele" sociale, de aspiraţiile „sociale", dar glumesc cinic cei care au lansat sloganul „dacă vrei, poţi!". Aşa am învăţat, că aspiraţiile familiei, ale clasei sociale, ale societăţii în care trăim sînt raţionale, sînt limitate de constrîngeri, că dorinţele personale o iau razna, nu ţin seama de nimic şi provoacă suferinţe. După 1989, la noi au avut loc *schimbări accelerate*. Oamenii *au*

[27] Ilie Şerbănescu, Importurile şi sărăcia, www.ziareromanesti.ro

dobîndit libertatea de a alege, dar nu şi pe aceea de *a alege bine*. Românii ştiau că formează "poporul unic muncitor", iar clasa muncitoare că e clasă conducătoare. Peste noapte, totul s-a răsturnat. Muncitorimea a adunat în suflet multe frustrări, dar în primul rînd pe aceea legată de *pierderea considerației*. Oamenii numiți muncitori au supraviețuit, au căutat să se descurce, să facă față, unii chiar şi-au estompat aspirațiile, dar n-au putut să facă la fel cu dorințele. În general, *poporul* şi-a menținut echilibrul, în virtutea inerției, dar nu şi cîteva sute de mii dintre membrii săi care şi-au satisfăcut rapid toate poftele (cireşe importate din Indonezia, pantofi din Japonia, autoturisme din Gemania) şi au trecut la implinirea tuturor capriciilor, în ochii pofticioşi ai - pînă mai ieri – semenilor lor. Traiectoria noastră a rămas să fie construită în funcție de nevoile "naturale" (de hrană, de iubire etc.), dar şi de nevoile (personale şi sociale) ale celorlalți de la noi şi din lumea largă - fiindcă unul din primele lucruri la care au aspirat românii a fost *televizorul color* la care au văzut revoluția în direct, văd cum trăiesc "vip"-urile, "vedetele", americanii. Socio-logic vorbind, putem lesne descoperi că oamenii care au de lucru, au venit stabil, îşi pot satisface nevoile elementare, sînt mai puțin dependenți, sînt mai independenți, mai liberi, nu mai stau la mila unora sau altora. Persoana care are "ce-i trebuiele elementar" se poate gîndi la sine ca *ființă culturală*, la resursele sale *creatoare*, la *vocația* sa, la *menirea* sa. Ea poate deveni mai puțin ambivalentă, mai puțin fricoasă, mai caritabilă, mai rezistentă la şocuri, la incertitudini, la riscuri. O asemenea persoană are *mai mult echilibru interior* şi mai mult *control de sine social*. Aspirațiile sînt legate de familia, grupul, comunitatea, mediul, societatea de care aparținem, ele au "istorie", sînt transmise din generație în generație, dar omul nu este idiot cultural, el îşi modifică aspirațiile, uneori chiar în ruptură totală cu cele ale familiei, comunității sale, pentru că aspirațiile se învață. Degeaba va spune "corpul social" că aspirația de a avea o viață ca americanii este deviantă de la normă… Oamenii se zbat între contrîngerile cotidiene materiale şi morale, între aspirațiile – măcar cele cetățeneşti - şi promisiunile politice. Sociologii care au studiat "constrîngerile" şi "aspirațiile" şi-au perfectat mult metodologia pînă au ajuns să întrebe oamenii: *"Dacă ai avea bani mai mulți ce ai face cu ei*?", ca să afle că oamenii ar vrea să cumpere bunuri, casă, maşină, să călătorească, să-şi ajute copiii/părinții, să-şi îngrijească mai bine sănătatea etc. Este adevărat că studiul dinamicii ierarhizării acestor opțiuni ne poate spune foarte multe despre dinamica aspirațiilor şi posibilităților oamenilor, cu atît mai mult cu cît vom analiza datele în funcție de statut ocupațional, categorie socioprofesională, vîrstă, sex, mediu de rezidență, nivel de studii etc. Ar mai trebui să mai adăugăm pe lista opțiunilor şi altele, pentru a vedea dacă oamenii vor autonomie, dacă vor cu adevărat să-şi ia viața în propriile mîini, dacă vor cu adevărat *ordine socială*, *informatizare*...

Sărăcie urbană şi sărăcie rurală. În ***mediul rural*** sărăcia este de 2-3 ori mai mare decât sărăcia urbană. Majoritatea satelor a fost dezavantajată în privința *infrastructurii, utilităților publice, condițiilor de locuit, accesului la servicii*, inclusiv la *servicii sociale*, în special datorită *distribuirii neechilibrate a resurselor bugetare şi administrative*. Mediul rural este deprivat în privința *infrastructurii şi instituțiilor care facilitează participarea socială* (doar 18% dintre gospodăriile săteşti au abonamente telefonice), a *infrastructurii financiar-bancară* ca şi a *infrastructurii culturale* (teatre, muzee, cinematografe). Investițiile ce se fac la ora actuală sunt concentrate în servicii

şi industrie, domenii ce rămîn sub-dezvoltate în mediul rural. Dacă intrăm în detaliile vieţii comunitare, vom constata că satele mici, izolate (departe de capitala judeţului, departe de oraş, de un drum european, naţional sau judeţean) sunt mai sărace decât satele mari, centre de comună. Din punct de vedere administrativ, în mediul rural există 2 686 comune, care includ 12 713 sate[28]. În sate, un sfert dintre *drumurile comunale* nu pot fi folosite atunci cînd condiţiile meteorologice sînt nefavorabile, nu există un serviciu de transport stabil, permanent, fapt ce afectează accesul la educaţie, la îngrijirea sănătăţii, la pieţele urbane. Doar 17% dintre satele României sunt conectate la *reţelele de distribuţiei a apei*, doar 8% dintre gospodăriile rurale au apă curentă, doar 4% sînt conectate la *reţeaua de canalizare*.

	urban	rural
Gospodării (%):	Sărace	Sărace
- fără unitate poştală	0	18
- fără servicii medicale	0	17
- fără farmacie	1	41
- cu drumuri deteriorate	7	21
- fără baie	33	93
- fără toaletă	20	77
- fără apă caldă	36	95
- fără frigider	21	53
- fără maşină de spălat	54	84

Sursa: *România: Evaluarea sărăciei*, Banca Mondială, 2003

92% dintre comunele din România includ *un sat-centru de comună* şi *unul sau mai multe sate componente*; „la centru" se concentrează resursele administrative şi instituţionale (primăria, poliţia, poşta, dispensarul, şcoala coordonatoare, căminul cultural), satele componente avînd, de regulă, biserică şi şcoală (elementară). Nivelul de dezvoltare/ sărăcie pe tipuri de sate[29]:

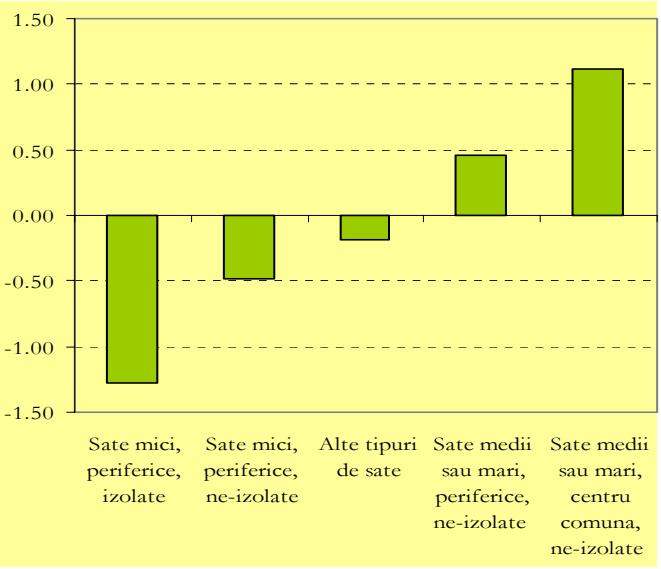

[28] Recensământul populaţiei din 2002, INS; EuroBarometrul Rural, 2002
[29] D. Sandu, *RDU*, PNUD, 2004

"*România actuală este, într-o măsură semnificativă, o Românie rurală*" [30], deoarece în mediul rural locuiesc 47% dintre români, iar 40% sunt ocupați în activități localizate în spațiul rural (în timp ce în țările U.E.[31], este de 4,7%). După instalarea comunismului, satele au cunoscut *colectivizarea forțată* după modelul colhozurilor ruseşti (zeci de mii de țărani au fost arestați, deportați, luîndu-li-se pământul). S-a produs un anumit *proces de modernizare* a agriculturii, asociat însă cu un *exod rural* (sute de mii de țărani au plecat în oraşe pentru a lucra în industrie).

După 1989, satele au fost *supuse* unei *reforme* care a început cu *Legea 18 a Fondului funciar* : țăranilor li s-a dat pământ, dar nu şi *echipamentele agricole* necesare pentru a-l lucra[32]. Pământul satelor a fost fragmentat în milioane de *parcele de dimensiuni mici şi foarte dispersate* pe care țăranii practică o *agricultură de subzistență*. "Reforma agrară" de după 1989 din România a dus la *distrugerea dotărilor tehnice din agricultură, la dezorganizarea producției agricole, la fărâmițarea exagerată a suprafețelor*[33]. Bazându-se pe studierea în profunzime a unor sate, sociologii vorbesc de "*revenirea agriculturii la un model arhaic de exploatație*" [34]. Accesul țărănimii la piața uneltelor, a semințelor este imposibilă atât timp cât pentru achiziționarea unei combine trebuie să plătească echivalentul în lei a 40 tone carne de pasăre, sau a 526 tone de porumb, sau a 409 tone de grâu... Accesul la aceste piețe este şi mai greu pentru *populația rurală neremunerată*, care trăieşte pe cont propriu. Siliți să *practice o agricultură de subzistență*, nevoiți să *suporte retragerea statului din economia rurală*, numeroşi țărani fac o «agricultură de tip feudal » - redescoperă plugul tras de cal... Cum acestea nu ar fi de ajuns, țăranii sînt « tăiați » de *foarfeca prețurilor*: valoarea muncii din agricultură pe unitatea de produs este mică față de aceea a unității de produs industrial. Industria alimentară – care ar putea valorifica producția agricolă - nu se poate dezvolta din cauza lipsei pieței rurale, a randamentului scăzut al producției la hectar (țăranii nu obțin cantități de produse suficiente şi ieftine pentru a le da spre industrializare ; prin sate trec intermediari care cumpără litrul de lapte cu 5 000 lei şi-l revînd, după ce-l degresează, cu 25 000 lei, cumpără kilogramul de boabe de porumb cu 4 000 lei şi revînd kilogramul de făină cu 24 000 lei). Țăranii merg ei înşişi să-şi vîndă produsele, ceea ce înseamnă cheltuieli enorme cu transportul şi pierderea timpului de lucru la pământ. Nu a existat o *politică de creditare a producătorilor*

[30] „România rurală şi Europa urbană", în *Geopolitica*, nr.1/2005

[31] În Germania, între 1950-1986, populația ocupată în agricultură s-a redus cu 77%, ajungînd la circa opt sute de mii, dar se produce, în medie, de 2,4 ori mai mult decât în România. "*Presiunea permanentă a intensificării şi concentrării din sectorul agrar, sub motto-ul «Wachsen oder Weichen» (ori creşti ori te dai la o parte), face ca, pe termen lung, numai gospodăriile mari, cu un capital puternic, să aibă şanse de supraviețuire* [...]. *Renunțarea la numeroase gospodării țărăneşti are efecte importante asupra vieții şi structurii spațiului rural. Îmbătrânirea şi emigrarea populației, dispariția dispozitivelor necesare de aprovizionare (magazine, ateliere meşteşugăreşti) şi reducerea infrastructurii publice elementare (şcoală, cale ferată, poştă) sunt fenomene care pot fi observate în multe sate*" (W.Rosener, *Țăranii în istoria Europei*, Editura Polirom, Iaşi, 2003, p. 219).

[32] Grigore Iulian, *Agricultura românească între comunism şi "capitalismul sălbatic"*, în România Socială. Revistă de cultură socială şi politică, nr. 1/ 2001

[33] Traian Lazăr - directorul Institutului de Economie Agrară, *Fărâmițarea suprafețelor agricole, ca factor de criză*, în "Adevărul economic", nr. 35, 1996.

[34] Gheorghe Şişeştean, *Autarhizarea agriculturii*, în România Socială, Revistă de cultură socială şi politică, Nr. 1/ septembrie 2001, p.57

individuali din sate. Apar mulți "patroni" prin sate, dar nu asistăm la o creștere pe măsură a "salariaților agricoli". « *Lipsa unei legături între creşterea patronatului şi o eventuală creştere a muncii salariale la sate ar putea fi explicată prin rolul pe care acest patronat şi-l asumă, acela de intermediere între marfa provenită din economia de subzistență a gospodăriei țărăneşti şi angrosiştii de la oraşe. Banii se opresc, în cea mai mare parte, la acest patronat, o parte infimă este returnată lucrătorului familial neremunerat* ».

Pentru o estimare mai obiectivă a gradului de dezvoltare a agriculturii în cele 41 de județe ale României, a fost construit un „indice sintetic" în care au fost agregate date privind *gradul de cultivare al pământului, gradul de dezvoltare al sectorului zootehnic, productivitatea muncii*. 22 de județe se află sub pragul unei minime dezvoltări a sectorului agricol la nivel de gospodărie (din această grupă fac parte județele: Harghita, Dolj, Ilfov, Mehedinți, Prahova, Sibiu, Maramureş, Sălaj, Buzău, Olt, Vrancea, Bacău, Bistrița-Năsăud, Bihor, Caraş-Severin, Argeş, Dâmbovița, Hunedoara, Vaslui, Giurgiu, Teleorman, Braşov). O *relativă dezvoltare a sectorului agricol* cunosc 11 județe (Galați, Vâlcea, Satu Mare, Cluj, Iaşi, Suceava, Tulcea, Timiş, Botoşani, Covasna şi Brăila). A crescut numărul *suprafețelor de pământ lăsat în „pârloagă"* (Harghita - 60,92% din totalul suprafeței sale arabile, Braşov - 59,92%, Sălaj - 51,75%, Sibiu - 47,75%, Cluj - 45,94%.

Nu vorbim despre *satul românesc în general*, ci de sate româneşti, de *numeroase diferențe regionale*, de aceea excluderea legată de sărăcie este diferită după comunitățile teritoriale, iar în interiorul acestora, după gospodării, după vîrsta locuitorilor, ocupația lor, starea de sănătate, nivelul lor de studii. Comunitățile slab dezvoltate îşi pierd tinerii, iar cadrele calificate le evită - ceea ce contribuie la subdezvoltarea lor, de aceea, studiile pesimiste prevestesc o "subdezvoltare durabilă", o "deprofesionalizare a ruralului", satele devenind "*obosite, îmbătrânite, depopulate*". Studiile efectuate evidențiază însă că populația satelor păstrează "*un model cultural încă favorabil familiei cu copii"*, în condițiile în care România este în declin demografic.

D. Sandu (Universitatea din Bucureşti) a elaborat un studiu pentru Comisia Antisărăcie şi Promovare a Incluziunii Sociale (2003): "România rurală de azi: ocupare neagricolă si navetism", în care a urmărit *cunoaşterea grupurilor sociale care asigură dinamica internă a satelor*. El a căutat să identifice *persoanele care desfăşoară activitățile neagricole* [35] *şi lucrează în mediul rural* (PRNA) şi să analizeze *economia rurală neagricolă* (ERNA). În vara anului 2002, populația ocupată din rural era de 3,3 milioane de agricultori, din care *750 000 lucrau în sectoare neagricole în comuna de rezidență* şi aproximativ *600 000 făceau naveta sat-oraş*. Cei mai numeroşi dintre "neagricolii" satelor sînt muncitori în : *construcții* (în oraşe, dar şi în străinătate: Spania,

[35] Populația neagricolă domiciliată în rural este formată din cei care:

- lucrează în munci neagricole, nemanuale, cu grad de complexitate ridicat (ocupații profesionale, manageriale, tehnice);
- lucrează în munci neagricole, nemanuale, în sectorul serviciilor;
- lucrează în munci neagricole manuale;
- lucrează în sectoare neagricole, în afara comunei de domiciliu, la oraş sau în alte sate.

Italia, Ungaria), în *industria extractivă*, în *industria alimentară* şi *transporturi* (ca *şoferi*).

91*	muncitori necalificati, in servicii si vanzari	28.5
51	lucratori in servicii personale si de protectie	25.7
52	vanzatori in magazine si piete	23.5
41	functionari de birou	15.5
42	functionari in servicii cu publicul	4.3
	Total (%) N	100 239147

Sursa: INS, *Recensământul populaţiei şi al locuinţelor*, 2002

* Codurile clasificării internaţionale standard a ocupaţiilor ISCO88

"*Ocuparea local-agricolă este specifică estului Moldovei şi sudului Olteniei, cu extensie în Transilvania la nivelul judeţului Bistriţa –Năsăud. La cealaltă extremă, cu ocupare extra-local-neagricolă se află judeţele Ilfov, Prahova, Braşov, Sibiu, Gorj. Deplasarea de la agricol spre neagricol şi de la ocupare locală spre ocupare extralocală este însoţită strict de creşterea nivelului de dezvoltare şi de educaţie. Judeţele Botoşani şi Vaslui, spre exemplu, înregistrează simultan ocupare neagricolă minimă şi nivel minim de dezvoltare rurală*".

În „Dezvoltare şi sărăcie în satele României"[36], D. Sandu concluzionează:

- există o *variaţie a ocupării rurale după regiunile istorice* (cu diferenţe între estul şi vestul Moldovei, între sudul şi nordul Munteniei, între sudul şi nordul Olteniei şi între nordul şi sudul Transilvaniei).
- În România, sărăcia diferă teritorial, ratele *sărăciei de consum* a gospodăriilor variind în regiunea de vest a ţării între 12% şi 87%, numeroase localităţi sărace concentrîndu-se însă în regiunile Nord-Est, Sud-Est şi Sud-Vest. Studiile economice şi sociologice pun în evidenţă discrepanţe între zone, judeţe, în funcţie de ponderea populaţiei rurale:

	1995	**2000**	**2002**	**2003**	**Diferenţa faţă de 1995**	**Diferenţa faţă de 2000**	**Diferenţa faţă de 2002**
Nord-Est	37.5	48.5	42.5	**35.4**	-2.1	-13.0	-7.1
Sud-Vest	28.5	34.5	32.5	**32.1**	3.6	-2.4	-0.4
Sud	27.6	40.0	33.1	**29.9**	2.2	-10.1	-3.2
Sud-Est	26.3	38.4	32.3	**29.2**	2.9	-9.2	-3.0
Centru	23.9	31.4	23.4	**20.3**	-3.6	-11.1	-3.1
Vest	17.9	30.1	22.2	**18.1**	0.2	-12.0	-4.1
Nord-Vest	22.2	34.4	23.0	**17.7**	-4.5	-16.7	-5.3

[36] Revista *Sociologie Românească* 4/1999 (www.sociologieromaneasca.ro)

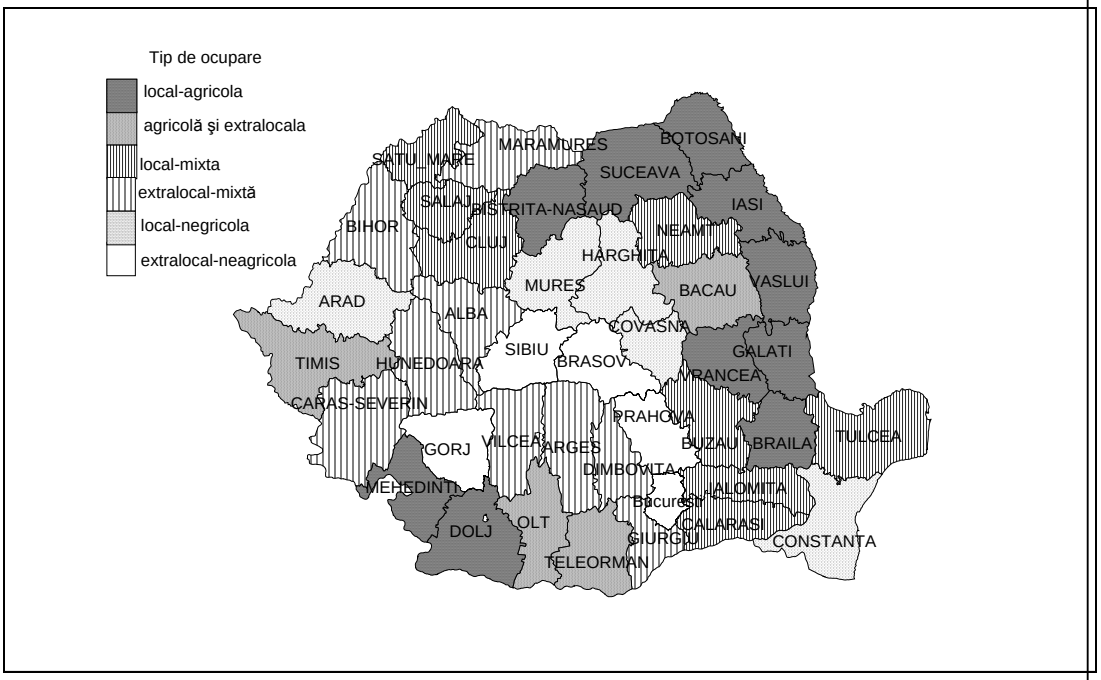

Sursa: INS, *Recensământul populaţiei şi al locuinţelor*, 2002

- *stratificarea rurală* pare de tipul unei piramide în care vârful este segmentul redus de manageri, profesionişti şi tehnicieni, iar baza, cu situație materială proastă, este formată de agricultori;
- cu cât ponderea *populației rurale cu nivel de educație post-gimnazial* este mai mare, cu atât probabilitatea de a înregistra *niveluri mai mari ale ocupării neagricole* este mai ridicată;
- *ponderea navetiştilor* în populația ocupată este mai mare în județele de deal-munte cu vechime mare a urbanizării şi cu pondere mare de salariați în orașele județului;
- cea mai mare *concentrare de persoane ocupate în activități neagricole se întâlneşte în jurul marilor oraşe*, în sate situate la maxim 12 kilometri de cea mai apropiată aşezare urbană etc.

„Oamenii care trăiesc în sate dezvoltate, cu drumuri bune şi în gospodării cu navetişti la oraş, cu un stoc ridicat de educație, un şeptel bun şi ocupare rurală neagricolă înregistrează venituri totale mai ridicate".

În ***mediul urban***, lupta pentru existență este dură, mai ales pentru cei aflați în şomaj, pentru cei care lucrează "la negru", în "economia subterană", pentru cei cu salarii mici şi cu familii numeroase, pentru cei concentrați la periferia oraşelor, care locuiesc ilegal în condiții mizerabile, se arată în studiul "Sărăcie urbană si sărăcie rurală", elaborat de ICCV, în 2004[37]. Conform datelor din *Fişa localității 2002* (INS) în România sînt 167 *oraşe* şi 27 *municipii*. Oraşele mici sînt:

[37] Coordonator Manuela Sofia Stănculescu, echipa de cercetare: Pascariu Gabriel, Pop Luana Miruna, Stănculescu Manuela Sofia, Stoica Laura.

- monoindustriale[38] (adică au una-două întreprinderi care concentrează majoritatea salariaților din localitate),

- cu o economie locală mai diversificată[39],
- oraşe dependente de agricultură (23 de oraşe, cu 176 000 locuitori, în care principalul angajator este o firmă cu profil agricol),
- oraşe în care fosta întreprindere de stat a fost închisă sau restructurată iar rata de ocupare se reduce dramatic[40].

La nivelul aşezărilor urbane:

	1930	1948	1956	1966	1977	1992	2002
Populația urbană – total	2865027	3486995	4746672	6743887	9395729	12391819	11629787
Număr de oraşe şi municipii	142	152	171	236	236	260	265
Dimensiune medie a oraşelor	20176	22941	27758	28576	39812	47661	43886
Noi oraşe – număr		10	33	65	0	24	5
Noi oraşe – populație		61195	293414	521994	0	262776	35027

Sursa: *Recensământul Populației şi Locuințelor*, 2002, *Fişele localităților*, INS, 2003, *Anuarul statistic*, INS, 2003, *Legi de aprobare a statutului de oraş*.

Studiul realizat de Stănculescu şi Berevoescu (2004) identifică şi alte zone sărace:

- comunitățile formate în foste cămine muncitoreşti,
- în foste colonii muncitoreşti, în apropierea unor platforme industriale,
- în zonele caselor naționalizate din centrele istorice,
- în cartierele vechi de case (mahalale) aflate la periferiile oraşelor,
- în apropierea gropilor de gunoi etc.

	Sărăcia rurală	***Sărăcia urbană***
Problema cheie	Sărăcie de consum	Sărăcie de consum, "multilaterală"
Tipul sărăciei	„Tradițională"	„Nouă", persistentă
Dimensiuni	Extinsă, în scădere, cu diferențe zonale	Relativ redusă, dar în creştere

[38] Sunt considerate oraşe mono-industriale oraşele care au un angajator (firmă) principal ce concentrează peste o treime din salariații din localitate. Conform datelor din Fişa Întreprinderilor 2002 (INS), ponderea salariaților din principala firmă locală variază în oraşe şi municipii între 5% şi 90%, cu o medie de 31%.
[39] Firmele de turism reprezintă mai mult de 30% din numărul total de firme locale altele decât în comerț (date din Fişa Întreprinderilor 2002 - INS).
[40] Datele din *Recensământul Populației* 2002 arată că în oraşele mici rata de ocupare a populației de 15-64 ani variază între 26% şi 68% cu o valoare medie de 40%; doar o cincime dintre oraşele mici au rata de ocupare cel mult egală cu 35%.

Profunzime	mai profundă decât sărăcia din mediul urban	Sărăcire de consum, generatoare de insecuritate cotidiană şi excludere
Asociată cu:	"Satul", "țăranul", "problema agriculturii"	Zone sărace din oraşe, orăşeanul sărăcit, restructurarea industriei, mica infracționalitate

Sărăcia şi gradul de ocupare a populației. *"Tranziția" la economia de piață* a influențat gradul de ocupare a populației, în condițiile *restructurării economiei* şi *privatizării* intreprinderilor, în sensul că, între 1990-2000, numărul salariaților s-a redus:

Anii	**1990**	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**
Populație ocupată (mii)	10 840	10 786	10 458	10 062	10 011	9493	9379	9023	8813	8420	8629

Sursa: Institutul Național de Statistică – Balanța forței de muncă , 2001

Unii dintre muncitori au trecut în *şomaj* (rata actuală a şomajuluii fiind 8,6%), alții *au ieşit la pensie* (adesea înainte de limita legală), unii *au intrat în „economia subterană"*, iar alții s-au îndreptat/reîntors *în agricultură*. Aceste fenomene sînt prezente în toată țara, cu *diferențe între provinciile istorice* şi *între județe*, şi ele au dus la *erodarea veniturilor* şi la *sărăcirea populației*, deoarece sărăcia depinde de *statutul ocupațional al capului gospodăriei*:

	1995	**2000**	**% fata de 1995**	**% fata de 2000**
Salariat	11,8	17,3	-31,5	-53,0
Patron	1,0	3,0	+33,6	-54,8
Lucrător pe cont propriu în activități non agricole	30,4	44,8	-0,7	-32,6
Lucrător pe cont propriu în activități agricole	50,2	57,3	-4,0	-16,0
Şomer	40,7	50,3	-15,6	-31,7
Pensionar	25,5	31,8	-14,1	-31,1
Elev, student	3,7	6,6	+5,6	-40,7
Casnic	39,9	60,7	+6,1	-30,3
Altul (militar în termen, bătrân, dependent)	49,7	67,1	+15,1	-14,7

Dinamica sărăciei pe termen lung, în general, depinde de ocupația indivizilor:

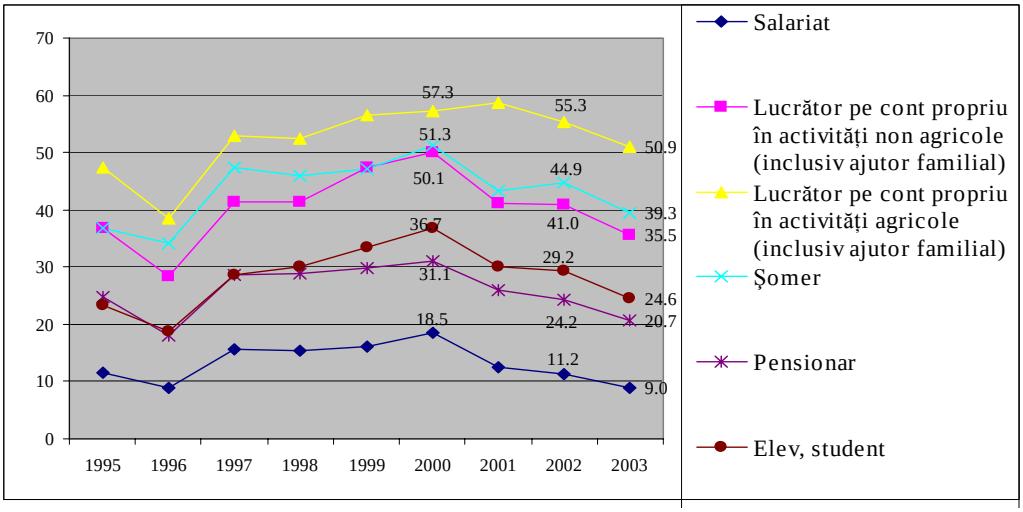

Rata sărăciei după statutul ocupațional (în raport cu pragul de 60% din mediana veniturilor disponibile) se prezintă astfel:

	2000	**2001**	**2002**
▪ *Persoane ocupate*	13,6	13,8	14,4
16 ani şi peste	13,4	13,7	14,2
16-64 ani	13,3	13,4	13,9
65 ani şi peste	27,7	29,7	32,1
• *Salariaţi*	5,0	3,8	3,7
Masculin	5,5	4,2	4,2
Feminin	4,3	3,2	3,0
• *Lucrători pe cont propriu*	30,0	33,0	34,6
▪ *Şomeri*	29,8	27,6	32,7
▪ *Persoane inactive*	19,3	18,9	20,4
• *Pensionari*	13,1	13,7	14,2

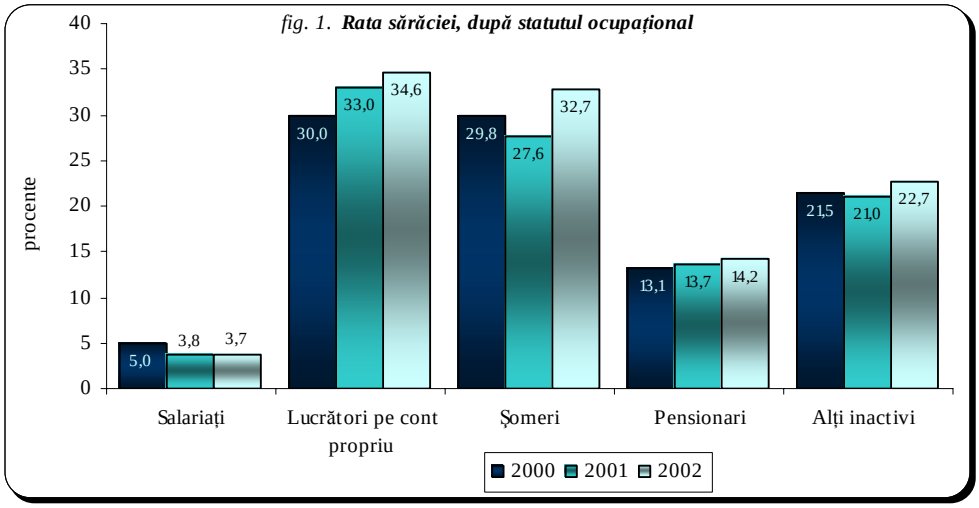

fig. 1. ***Rata sărăciei, după statutul ocupațional***

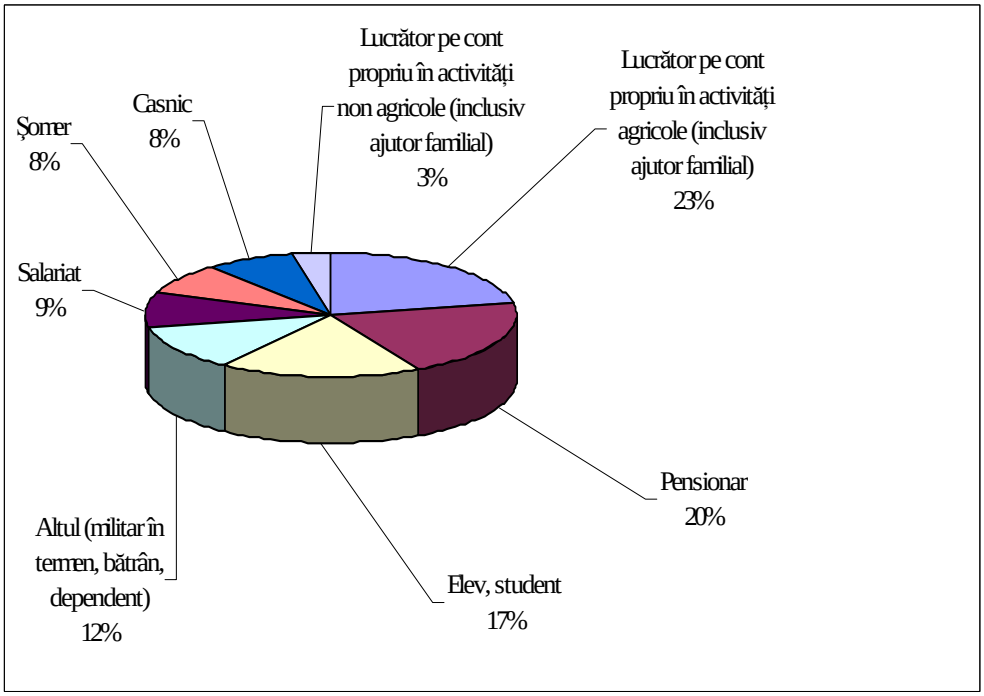
Lucrător pe cont propriu în activități non agricole (inclusiv ajutor familial) 3%
Lucrător pe cont propriu în activități agricole (inclusiv ajutor familial) 23%
Casnic 8%
Șomer 8%
Salariat 9%
Pensionar 20%
Altul (militar în termen, bătrân, dependent) 12%
Elev, student 17%

Rata cea mai ridicată a şomajului este în rîndul *tinerilor*, iar *durata medie a şomajului* acestora tinde să crească, fapt ce marchează evoluția raportului de *dependență economică*[41]:

[41] Persoane neocupate la 1000 persoane ocupate.

	2000	2001	2002
TOTAL	*17,1*	*17,0*	*18,1*
Gospodării fără copii dependenți, total	13,3	14,5	14,4
Persoană singură	22,5	24,7	24,7
Gospodării cu copii dependenți, total	19,1	18,3	20,0
Familii monoparentale	25,6	25,9	25,3
Doi adulți cu 1 copil	10,6	9,0	10,4
Doi adulți cu 2 copii	12,8	13,0	14,4
Doi adulți cu 3 şi mai mulți copii	33,8	35,0	38,0

Sursa: Institutul Național de Statistică - Ancheta asupra forței de muncă în gospodării, 2001

Criza locuințelor. Orice om ar trebui să aibă *o locuință*, orice individ sau orice familie care trăieşte decent are un anumit *confort* în locuință şi *utilități adiacente*. Locuința adecvată reprezintă o condiție importantă a exercitării unor drepturi fundamentale. *A nu avea o locuință, a nu locui decent*[42] înseamnă *sărăcie şi excludere socială*.

INDICATORI AI LOCUIRII ÎN ROMÂNIA LA 1 IANUARIE 1998	**Total**	**Urban**	**Rural**
Total locuințe din care	**7.836.860**	**4.163.491** *(53,13%)*	**3.673.369** *(46,87%)*
- cu o cameră	13,2	13,9	12,4
- cu două camere	43,6	46,1	40,8
- cu trei camere	30,2	30,2	30,2
- cu patru camere	9,9	8,1	12,0
- cu cinci camere şi peste	3,1	1,7	4,6
Suprafața locuibilă pe un locuitor - m^2	11,9	11,6	12,2
Număr mediu de camere pe o locuință	2,47	2,38	2,58
Număr mediu de persoane pe o locuință	2,91	3,0	2,8
Număr mediu de persoane pe o cameră*	1,18	1,26	1,09
Numărul locuințelor la 1.000 persoane*	342,5	339,3	346,2
Locuințe cu instalații şi utilități:*			
- apă curentă	53,6	88,2	14,3
- energie electrică	96,7	99,5	93,6
- încălzire centrală	39,1	71,9	1,7
- baie	47,0	81,3	8,0

***** La 1 ianuarie 1997, Sursa: *Anuarul statistic al României 1997, Fondul de locuințe* – 1997, CNS.

[42] Indicatorii privind "locuirea inadecvată" vizează locuințele construite din materiale inadecvate, cu condiții improprii privind încălzirea, apa potabilă, apa caldă, locuințele care utilizează în comun bucătăria/baia/grupul sanitar, locuințele fără frigider, televizor, maşină de spălat rufe etc.

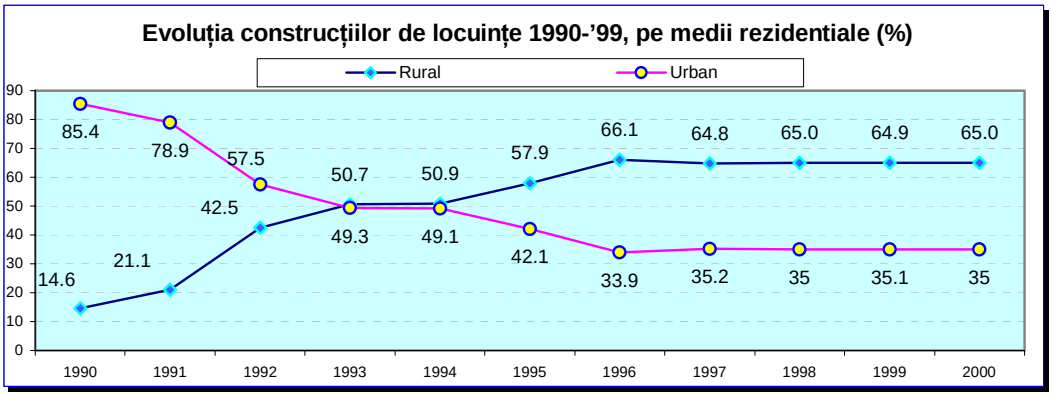

Între *1950-1990*, numărul locuinţelor construite a fost mare, fapt ce trebuie apreciat, dar fără să omitem faptul că, în majoritate, acestea au fost *apartamente în blocuri* făcute din materiale ieftine şi de proastă calitate, apartamente cu spaţiu redus şi confort minim.

După 1990, locuinţele construite din fondurile statului au fost vândute celor care locuiau în ele. În acest fel *ponderea locuinţelor proprietate personală a crescut* (95,2% în totalul locuinţelor), dar *proprietarii au devenit responsabili pentru întreţinerea şi repararea lor* tocmai atunci cînd posibilităţile lor financiare s-au redus. În locuinţele cele mai proaste, în blocurile cele mai degradate locuiesc familiile cele mai sărace, care nu-şi permit să investească în reparaţii.

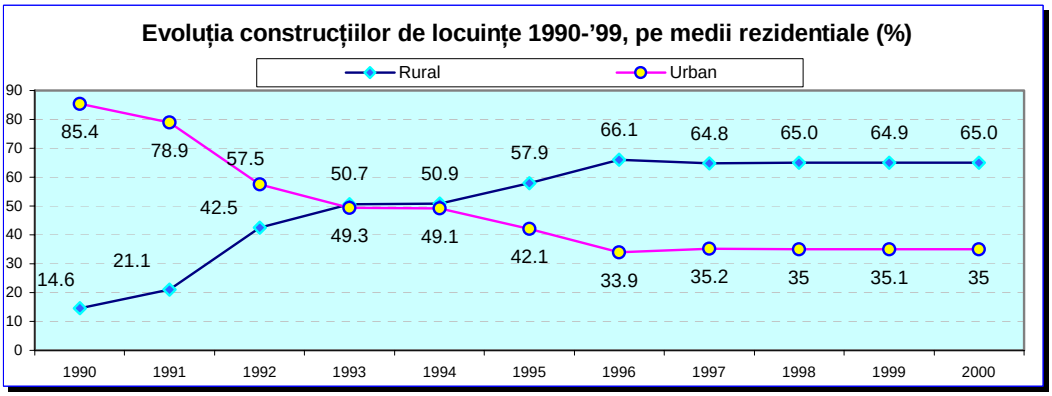

Analizele făcute pe baza datelor din teren arată astăzi o *criză a locuinţelor*: statul nu mai susţine construcţia de locuinţe, iar tinerii, cei fără venituri, cei cu venituri mici nu-şi pot cumpăra/construi o locuinţă. Şi-au construit locuinţe noi cei care au prosperat după 1990. Concomitent cu înmulţirea vilelor şi a caselor de vacanţă, a crescut numărul celor fără locuinţă, a celor care trăiesc în condiţii improvizate sau în stradă. Condiţiile în care o familie de două persoane - tineri căsătoriţi (fără copii), cu două salarii medii – puteau să-şi cumpere un apartament confort 1, decomandat, construit în intervalul 1980-1994, situat într-o zonă rezidenţială de nivel mediu, în Bucureşti, erau următoarele[43]:

				Timpul necesar acoperirii costului locuinței		
Mărimea locuinței	Anul	Costul (mii lei)	Costul în salarii medii	A. Economisind integral două salarii medii (lunar)	B. Luând în considerare cheltuielile la nivelul subzistenței	C. Luând în considerare cheltuielile la nivelul vieții decente
Apartament cu două camere	2000	250.000	119	5 ani	10 ani	82 ani
Apartament cu trei camere	2000	338.000	161	7 ani	14 ani	112 ani

În ianuarie 2001, erau depuse 206.882 cereri de locuință: 36,5% pentru închiriere, 35,0% pentru locuințe sociale şi 23,9% pentru locuințe proprietate personală[44].

Să mai adăugăm că *fondul locativ existent este în mare parte degradat*, cheltuielile de *întreținere sînt tot mai mari* (fapt pentru care unii dintre „fericiții" proprietari de locuințe *se deconectează de la utilitățile publice*). O cercetare[45] a identificat problemele cu care se confruntă *populația săracă din arii rezidențiale vechi*, degradate, afectate de schimbarea statutului juridic şi al proprietarului, populația care locuieşte cu chirie, în case tip "vagon", supra-aglomerate, în stare avansată de degradare, în care sunt numeroase familii de țigani, de şomeri, de persoane neocupate, fără ataşament față de locuință. O altă cercetare[46] a identificate problemele unei zone în care trăiesc numeroase persoane în vârstă, fără resurse materiale, dependente de autorități (de la care aşteaptă rezolvarea majorității problemelor cu care se confruntă). Am urmărit aceleaşi probleme în cercetările proprii intreprinse în *cartierele Canta, Dacia* din Iaşi (grupuri de blocuri vechi, lipsite de utilități, cu apartamente mici, înghesuite şi locuite de persoane în vârstă, cu venituri reduse, de şomeri), în „cvartalul" de la capătul *bulevardului Poitiers* spre CUG şi biserica Cetățuia (blocuri complet degradate, cu fațade afumate, cu apartamente devastate, fără ferestre, fără uşi, înnegrite de fum şi mucegai, cu o mizerie de nedescris în jur), în „cartierul" ilegal construit dincolo de pîrîul Nicolina, sau în „cartierul" Păcureț. Caracteristicile sînt asemănătoare: împrejmuiri şi acoperişuri degradate, locuințe din materiale nedurabile, extrem de multe

[43] Salariul mediu net pe economie în 2000 era de 2.103.644 lei, echivalentul a 100 $. Cheltuielile curente lunare necesare pentru doi adulți (bărbat şi femeie) în iunie 2000 (calculate de ICCV), în mediul urban, la nivelul minimului decent (MD) erau de 3.954.676 lei. Timpul real necesar economisirii în vederea achiziționării unui astfel de apartament (prețul este cel mai mic cu putință) se situează undeva la nivelul mediei coloanelor B şi C (*40 ani şi respectiv 55 ani*), pentru că practic nu este posibil ca aceste familii să nu cheltuiască nimic din salarii o perioadă atât de lungă de timp, şi deci să poată economisi banii necesari în 5 şi respectiv 7 ani. Deci ***obținerea unei locuințe nu este posibilă din veniturile salariale normale***. (Nevoia de locuințe în România, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 1999).

[44] Inventariere realizată de MLPTL-DGCL.

[45] Cercetare făcută de INCD – Urbanproiect, în 2003, în zona aflată între Calea Călăraşilor la nord, Bd. Unirii la sud, str. Mircea Vodă la vest şi str. Delea Nouă la est.

[46] INCD – Urbanproiect, *Reabilitare urbană complexă. Studiu de caz: Lacul Tei – Colentina*.

construcţii parazitare şi îngrămădiri haotice de acareturi (cotețe), aspectul sărăcăcios şi blazat al locatarilor care „stau cu toții în drum”, la porți „să treacă vremea”.

Sărăcie şi diferențe în privința stării de sănătate. Există mari *diferențe în privința stării de sănătate a populației* de la o țară la alta, în privința *condițiilor de viață, stilului de viață, accesului la îngrijirea medicală* (nevoie de bază, fiindcă de starea de sănătate depinde *viața socială normală* a individului ori *excluderea* sa socială). Cei care analizează starea de sănătate a populației de la noi au construit cîțiva *indicatori*[47], le-au urmărit evoluția şi au tras concluzii ce leagă *sărăcia* de *starea de sănătate* a persoanelor:

- sărăcia determină *alimentația nesănătoasă*,
- *consumul alimentar* zilnic ce *nu asigură necesarul caloric* determină o *sănătate precară*,
- există o *stare proastă a dentiției*, în special la tineri,
- *bolile produse de sărăcie* - tuberculoza, hepatita, anemiile – revin şi sînt în creştere,
- s-au înmulțit cazurile de *boli datorate lipsei unei culturi a vieții sănătoase* (boli datorate nerespectării regulilor de igienă, boli cu transmitere sexuală, alcoolismul, consumul de tutun, de droguri, accidentele care puteau fi prevenite),
- *limitarea accesului la serviciile medicale* (din cauza costurilor ridicate, din cauza deficitului serviciilor de prevenție şi tratament ambulatoriu, din cauza dispariției sistemului de îngrijire medicală bazat pe teritorialitate - care a lăsat neacoperite zonele rurale izolate, zonele sărace – numeroase grupuri sociale (familiile cu mulți copii, țiganii, locuitorii săraci ai zonelor rurale izolate care nu au bani să se deplaseze la oraş să se îngrijească, persoanele fără loc de muncă şi fără un venit constant, persoanele fără locuință) care acced greu la serviciile medicale.

Stocul de educație şi riscurile sărăciei. Analiza cauzelor sărăciei confirmă importanța educației, fiecare *ciclu de învățământ în plus înseamnînd o posibilitate de reducere a riscului de sărăcie*:

[47] Persoane care trăiesc în localități fără unități sanitare, fără farmacie, persoane care au nevoie de asistență medicală dar nu au medic în localitate sau nu au resursele financiare necesare îngrijirii, persoane care nu sunt asigurate medical, persoane care (nu) sunt înscrise la medicul de familie, numărul de naşteri asistate de personal calificat, incidența TBC, a hepatitei (“boala mîinilor murdare”) etc.

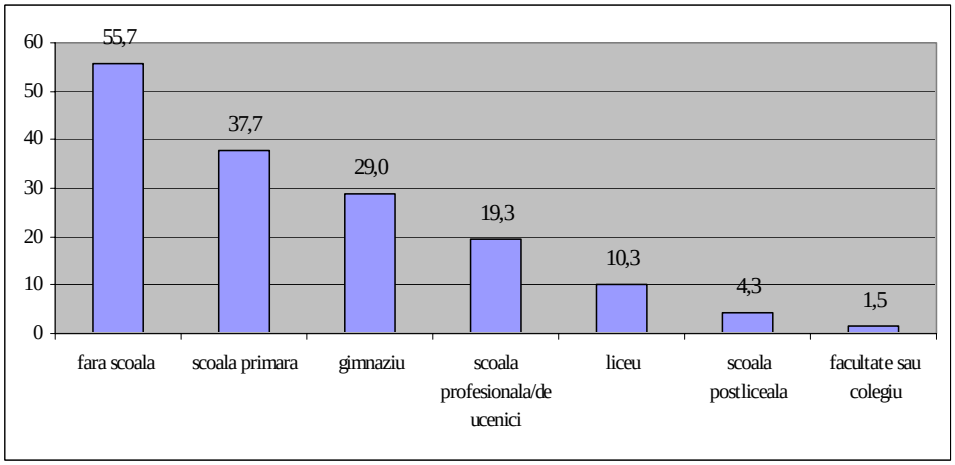

Lipsa educației din cauza sărăciei poate declanşa *excludere socială şi sărăcie*... Toate modelele explicative existente în *sociologia educației* evidențiază acest "cerc vicios" ce leagă lipsa educației de nivelul de sărăcie. Cercetările efectuate în ultimul timp, la noi, relevă şi fapte interesante, care ar putea îndemna la rescrierea unora dintre aceste teorii puse "la proba schimbărilor sociale rapide", de exemplu: faptul că în ultima perioadă sînt căutate de către patroni, de către investitori, persoanele necalificate; faptul că este tot mai dificil să corelăm nivelul de educație al părinților cu participarea şcolară a copiilor, nivelul de educație cu bunăstarea, îmbogățirea etc. "Funcționarea" sistemului educațional românesc a fost afectată de "tranziție", mai exact, de *subfinanțare*, de toate şocurile produse în perioada de *anomie socială*. Într-o societate în (pre)facere, şcoala (re)găseşte cu greu răspunsurile adecvate la provocările cotidiene cu care se confruntă. Aşa putem explica *erodarea semnificației pe care o are învățătura, cartea, participarea şcolară* (în special la persoanele sărace), aşa putem explica faptul că, pe de o parte, numărul studenților a crescut enorm în comparație cu perioada anterioară (aproximativ 25% dintr-o generație "face" o facultate), iar pe de alta, a crescut proporția copiilor şi tinerilor care se retrag înainte de a obține un certificat, o diplomă, absenteismul, decroşajul, abandonul perpetuînd excluderea socială şi sărăcia.

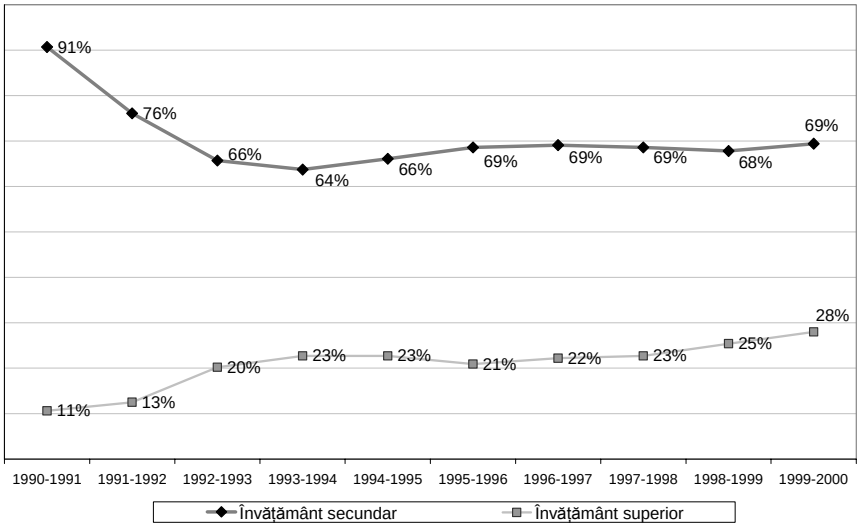

Statisticile arată că:

- numeroşi copii *nu sunt cuprinşi* în sistemul de învăţământ (copii fără acte de identitate - mai ales în comunităţile de ţigani, copii ce provin din familii dezorganizate social şi confruntate cu sărăcia extremă),
- numeroşi copii *nu finalizează ciclul şcolar obligatoriu* (abandonează din cauza eşecurilor, fapt ce contribuie la creşterea analfabetismului - care reprezintă 1,7% din populaţia de peste 15 ani),
- principalele *grupuri în care există risc de eşec şi abandon şcolar* sunt: copiii ţiganilor în sărăcie severă şi cu *atitudini nefavorabile învăţăturii* (în textele "manelelor" nu se regăseşte cuvîntul "carte"), copiii din familiile care se confruntă cu sărăcia, din familiile degradate social, copiii din zonele rurale izolate şi sărace etc.

Generaţia tînără se rupe în două: cei care urmează studii universitare şi cei care nu merg la şcoală, nu fac nici o şcoală profesională, iar *polarizarea educaţională* este un factor al *polarizării social-economice* care adânceşte *inegalitatea şanselor educaţionale*[48]. În acest timp, în comunităţile săteşti, educatorii care aveau rol de "apostoli", de "dascăli", fiind ascultaţi şi respectaţi, în ultima perioadă, şi-au redus capacitatea de a influenţa individul, familia şi comunitatea.

Sărăcie şi subdezvoltare culturală. *Sărăcia* este o situaţie economică, socială, dar şi *morală şi culturală*[49] şi ea se asociază cu *subdezvoltarea culturală*, mai exact, cu apatia, neparticiparea la viaţa culturală a comunităţii, cu lipss de încredere în sine, cu devalorizarea culturii şi a menirii ei sociale. După 1990, numeroase *cămine culturale* şi *case de cultură* au fost abandonate, prădate de baza tehnică şi transformate în baruri, discoteci, săli pentru nunţi, „botezuri şi cumătrii". Tinerii îmbrăţişează fără nici un examen critic „subprodusele" culturale ale *mass-media*, în special pe cele ale *canalelor TV*, de slabă calitate. Hărţuiţi de poverile şi sărăcia tranziţiei, adulţii sunt obligaţi să dea întâietate asigurării mijloacelor de existenţă necesare vieţii de zi cu zi şi apoi să fie atenţi la *efectele nocive ale influenţelor culturale* asupra copiilor lor. Filmele pline de violenţă, cu scene indecente etc. adâncesc criza morală, cresc riscurile de comportare violentă, sub-culturală, anti-culturală. Tinerii din familiile sărace nu ajung la *marea cultură*, fiind prada „manelelor", a subculturii promovate de emisiuni de jos nivel cultural, sau de cele care promit „Un sac de bani", „Te uiţi şi cîştigi!"... Preluarea necritică a mòdelor şi modelelor[50] străine în viaţa cotidiană, în modul de gândire, de trăire a timpului liber, constituie riscuri ce slăbesc cultura naţională, o fac vulnerabilă, mai ales când copiilor şi tinerilor cărora le lipseşte filtrul, criteriile de apreciere a *adevăratelor valori*. *Cultura unei societăţi*, a unui neam, *se sădeşte* pas cu pas, începe de la vîrsta cea mai mică, prin *socializare*, în familie, în şcoală, în societate, prin

[48] Şcolile din sate se confruntă cu cele mai grave probleme grave: starea precară a clădirilor, dotarea rudimentară cu material didactic, lipsa cadrelor didactice calificate etc. Puţini copii pleacă din sate pentru a urma liceul sau facultatea (din cauza lipsei resurselor financiare de întreţinere).

[49] www.icmpp.ro/institut

[50] *Mimetismul cultural* în manifestările şi modul de gândire al tinerilor este uşor decelabil în ţinuta lor vestimentară, în muzică şi limbaj, dar şi în celebrarea unor sărbători precum Valentine's Day sau „Ziua Dovleacului" (haloween).

instituţiile culturale, prin mass-media. *Familia îndeplineşte un important rol de transmitere culturală*, fiind prima "instanţă" cultural-integratore care oferă copilului modele şi norme de comportare în conformitate cu valorile şi patrimoniul culturii trăite, moştenite şi transmise din generaţie în generaţie. Dacă familia este săracă, sărăcia va dirija scala de valori, va contura aspiraţiile, va construi filosofia vieţii. Într-o familie, într-un grup, într-o comunitate dominate de lipsuri, frustrări, neîmpliniri, este dificil ca oamenii să mai afle aspecte *ce le conferă o cît de mică identitate pozitivă*. In condiţiile *globalizării, săracii sunt cei mai vulnerabili cultural*, tradiţiile, relaţiile, cunoştinţele şi abilităţile lor fiind ignorate şi denigrate, ei experimentînd "tranziţia" cu sentimentul pierderii, al traumei, al descompunerii sociale. Dacă săracii sînt numeroşi, se diminuează şansele manifestării capacităţilor inovative, inventive, creatoare ale populaţiei unei ţări[51]. Oamenii săraci sînt preocupaţi de supravieţuirea lor fizică, sînt excluşi/se autoexclud de la ofertele culturale ale societăţii şi comunităţii în care trăiesc, devin izolaţi sau *se refugiază în cultura săracilor semeni*. Sărăcia induce o stare de indiferenţă faţă de problemele celorlalţi, ale comunităţii, *sărăcia adânceşte alienarea culturală* - fiindcă numărul mare al săracilor nu se poate bucura de beneficiile culturii şi ştiinţei de carte - în acelaşi timp, *creşte delicvenţa, anomia* şi *insecuritatea socială*.

Vulnerabilii la sărăcire. *Incidenţa sărăciri* este mai mare în cazul:

- persoanelor inactive şi al şomerilor (20,4%, respectiv 32,7%), faţă de persoanele ocupate (14,4%) şi salariaţi (3,6%).
- persoanelor care stau cu chirie (28,7%), faţă de cei care au locuinţă proprie (17,8%),
- persoanelor singure (24,7%), vârstnicilor singuri (30,0%), femeilor singure (27,6%),
- familiilor monoparentale (25,3%),
- familiilor cu trei şi mai mulţi copii (38,0%) etc.

De-a lungul "tranziţiei", *grupurile cu risc* de sărăcie au fost: ţăranii, şomerii, lucrătorii pe cont propriu în sectoare neagricole, persoanele cu nivel redus de instruire (cu precădere cei care au absolvit cel mult gimnaziul), gospodăriile cu cinci sau mai mulţi membri, gospodăriile cu trei sau mai mulţi copii, rezidenţii mediului rural, ţiganii şi copiii[52]. După 1989, majoritatea *salariaţilor* a intrat într-un *proces de sărăcire* pe care l-au resimţit chiar mai mult decît cei care şi înainte aveau venituri mici. Salariul minim a pornit, în 1990, de la un nivel de 65% din salariul mediu în 1989, a atins 27% din el în 2000, după care a crescut la circa 40% în 2005. Ponderea salariilor în venitul gospodăriei a scăzut de la 63% în 1989 (PNUD, 1998) la 49% (în mediul urban), respectiv 28% (în rural). *Pensia de asigurări sociale* are o valoare medie egală cu 49% din salariul mediu net, iar *pensia pentru agricultori* reprezintă 20% din pensia medie de

[51] P. Freire, *Pedagogie des opprimés*, Maspéro, Paris, 1983; A. Kahn, *Et l'homme dans tout ça ?*, Paris, Nil éditions, 2000.

[52] PNUD, 1999; Zamfir, 2001; Teşliuc, Pop, Teşliuc, 2001; Banca Mondială, 2003

asigurări sociale. La sate, gospodăriile îşi completează veniturile cu produse (alimentare) din producţia proprie. La oraşe, o mare parte a populaţiei lipsite de venituri sau cu venituri mici caută de lucru în sectorul informal. *Reţelele de rudenie* şi *solidaritatea comunitară* sînt încă puternice la sate. Familiile din oraşe care nu au rude la ţară se descurcă mai greu decît cele care au sprijin acolo, fie că lucrează ei o bucată de pământ, fie că merg după produse la sfîrşit de săptămînă.

Copiii. În *Condiţii sociale ale excluziunii copilului*, raport elaborat la cererea *Comisiei Anti-Sărăcie şi Promovarea Incluziunii Sociale* de către un colectiv de cercetători de la ICCV[53], se conchide că una dintre cele mai importante probleme cu care se confruntă copiii este *sărăcia*. Mai clar, copiii provenind din mediile sărace se confruntă cu:

- malnutriţie, subnutriţie;
- locuire precară;
- lipsa unor bunuri elementare: îmbrăcăminte şi încălţăminte, cărţi, rechizite,
- degradarea stării de sănătate;
- educaţie insuficientă, lipsa unei calificări, analfabetism;
- violenţă, abuz, exploatare economică şi sexuală, trafic, delincvenţă, cerşetorie, consum de droguri etc.

Incidenţa sărăciei la copii este mai ridicată în raport cu media: 29,9% pentru copiii sub 15 ani, 31,9% la tinerii între 15-24 ani faţă de 25% pe ansamblul populaţiei (CASPIS, 2003). Sărăcia familiei creşte în funcţie de numărul de copii:

Familie:	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**
Fără copii	13	14	11	14	14
Monoparentală (cel puţin 1 copil)	19	22	24	23	21
2 adulţi, 1 copil	8	10	12	9	10
2 adulţi, 2 copii	10	11	14	13	14
2 adulţi, 3 copii	26	30	36	36	35

Tinerii. Rata sărăciei este mai mare la *persoanele tinere*:

Grupa de vârstă	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
16 - 24 ani	**33,0**	**31,3**	**36,0**	**35,8**	**35,2**	**39,9**	**38,2**

Sursa:

CASPIS, 1995-2001

O parte importantă a acestora nu are independenţă financiară, depinde de veniturile familiei. Majoritatea tinerilor necăsătoriţi locuiesc împreună cu părinţii[54], deoarece nu-şi pot permite să cumpere/construiască o locuinţă proprie. Rata şomajului

[53] I. Mărginean - coordonator, R. Popescu, D. Arpinte, G. Neagu.

[54] Conform *Barometrului de Opinie Publică Tineret*, declarau că locuiesc cu părinţii: 78% din tineri, în 1996, 81% din tineri, în 1997, 83% din tineri, în 1998.

în rândul tinerilor este mai mare decât rata medie a şomajului, de aceea mulţi tineri caută să emigreze (în anul 1998, 77,2% din totalul celor care au emigrat aveau până în 40 de ani). Între tineri, cei mai vulnerabili sînt:

- *tinerii cu venituri reduse sau fără venituri*, dependenţi de familie, locuind în zone slab dezvoltate socio-economic;
- *tinerii şomeri* (mulţi tineri, după absolvirea studiilor - inclusiv a studiilor superioare - trec printr-o perioadă de şomaj; uneori muncesc „la negru" fiind excluşi de la drepturile angajaţilor în muncă);
- *tinerii din mediul rural* – care lucrează în gospodărie, lîngă familie, nu au pământ, sînt absolvenţi de şcoală generală, nu-şi continuă studiile, sînt necalificaţi;
- *tinerii cu nivel scăzut de şcolarizare* – care abandonează şcoala primară sau gimnaziul;
- *tinerii căsătoriţi* – care nu au locuinţă, nu-şi pot procura bunuri de folosinţă îndelungată etc.;
- *tinerii care ies din instituţiile de asistenţă socială după ce trec de 18 ani* au greutăţi imense în găsirea unei locuinţe, a unui loc de muncă;
- *tinerii cu comportamente delincvente* ieşiţi din „case de corecţie", care nu beneficiază de programe de resocializare şi integrare socială, care consumă alcool, droguri,
- „tinerii străzii" racolaţi în reţele de cerşit, de prostituţie etc.

Bătrînii. Cu o pensie (medie) de 300 de lei (trei milioane lei vechi, circa 75 euro), pensionarii sînt victime ale sărăciei, fiindcă nu-si pot plăti integral alimentele, medicamentele, facturile la întreţinere, alte utilităţi. Suntem obişnuiţi ca atunci cînd vorbim de *persoane în vîrstă* să ne gîndim la *pensionari* (sînt 5,7 milioane persoane beneficiare de pensie în România anului 2006), dar mai există şi alte persoane vîrstnice care *se confruntă cu sărăcia şi cu probleme de sănătate*.

Persoanele cu handicap. *Persoanele cu handicap* suferă din mai multe cauze, dar cele mai importante se leagă de *sărăcie*, de *incapacitatea serviciilor sociale de a se adapta nevoilor lor speciale* (majoritatea *asistenţilor personali* fac parte din familiile persoanelor cu handicap, au nivel educaţional scăzut, nu au calificare de asistenţi sociali, dar stau cu aceste persoane 24 de ore pe zi, în ciuda salariului pentru 8 ore), de *inechitatea de acces la servicii de protecţie socială* datorată distanţei faţă de oraş, faţă de reşedinţa de judeţ (în anul 2000, serviciile adresate persoanele cu handicap erau de 918, dar majoritatea în capitalele de judeţ, în oraşe), de *lipsa oportunităţilor de muncă pentru persoanele cu handicap* etc.

Ţiganii. Au fost mereu diferenţe de număr între datele recensămintelor (din 1992, 2002) şi cele ale organizaţiilor lor (de exemplu, recensămîntul înregistra 409 723 de cetăţeni autoidentificaţi ca ţigani, organizaţiile lor estimau 2 500 000). O cercetare realizată de *Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii* în 1998 estima 1 500 000 ţigani şi identifica principalele lor probleme: o parte importantă a populaţiei acestei etnii nu are *nici o sursă de venit*, trăieşte în condiţii de *locuire mizere*, are un *nivel de educaţie redus*, nu

are *calificare* (cei care lucrează - de obicei în zona gri/subterană - sînt muncitori necalificaţi, au slujbe prost plătite şi vulnerabile, fiind ultimii sosiţi şi primii concediaţi, de aceea *vechimea lor în muncă nu le dă posibilitatea să beneficieze de asigurări sociale*); să mai adaugăm faptul că *meseriile lor tradiţionale* (ursari, fierari, cazangii, lingurari etc.) sunt din ce în ce mai puţin căutate în economia actuală; mulţi dintre ţiganii apţi de muncă trăiesc pe seama celor puţini care lucrează, a copiilor care primesc alocaţie, a puţinilor pensionari, sau aşteaptă *Venitul Minim Garantat*.

Cum se descurcă ţiganii dacă rămân fără hrană	**Procent**	**Număr de persoane**
Nu rămân fără mâncare	12 %	161.000
Împrumută (de la prieteni, vecini, rude, persoane private - de regulă cu camătă)	47,9%	737.000
Primesc ajutor de la rude, prieteni, vecini	4,6	52.000
Cumpără pe *datori*e	2,2	35.000
Cerşesc, fură	3,9	66.000
Mănâncă resturi alimentare din gunoi	1,4	22.000
Rabdă, suferă de foame	10,9	169.000
Muncesc cu ziua pe mâncare, *vând sticle goale*, cartoane	8,3	137.000
Nu au răspuns la întrebare	2,8	50.000

Sursa: Studiul ICCV, 1998

Lipsa actelor de identitate este o sursă de excludere socială a membrilor acestei etnii. Aproximativ 57 000 de ţigani nu au act de identitate (3,1% din totalul populaţiei etniei).

Probleme		**% din totalul populaţiei (estimate) de ţigani**	**Număr**
Nu au nici un act de identitate		3,1%	57.000
Nu au buletin deşi au peste 14 ani		5,7%	58.000
Au peste 10 ani, nu urmează o formă de şcolarizare şi nu au mers deloc la şcoala		15,4%	240.000
Nu sunt căsătoriţi legal		39,4%	235.000
Nu au o slujbă	nu au lucrat nici măcar ocazional	52% dintre cei care au peste 14 ani, nu sunt elevi sau studenţi, şi care au răspuns la întrebare (alţi 28% nu au răspuns)	385.000
	au lucrat, dar fără carte de munca	84% dintre cei care au peste 14 ani, nu mai sunt elevi sau studenţi şi au raspuns la întrebare (alţi 28% nu au răspuns)	621.000

Situația locuinței:

Locuiesc la casă	77,5%	
Locuiesc la bloc	21%	
În casă construită ilegal (fără acte pe teren)	21%	Proprietate ilegală 21%
În casă proprietate construită legal	50%	Proprietate legală
În casă cu chirie	6,5%	Cu chirie
În apartament	10%	Fără să plătească 16,5%
În apartament proprietate	11%	proprietate cu acte în regulă circa 61%

Sursa: Studiul ICCV, 1998

Accesul la îngrijirea medicală a scăzut odată cu introducerea sistemului de asigurări sociale şi cu creşterea costului medicamentelor. Nesupravegherea medicală a femeilor gravide, inaccesul la planificarea familială, fac ca mortalitatea infantilă şi maternă să fie ridicate (conform ICCV, *cel de-al treilea copil şi următorii sunt rezultatul unei sarcini nedorite*). Diferențele privind utilizarea contracepției între populația feminină totală a României şi populația feminină a etniei sînt mari: 60% față de 13%. Numărul mare al naşterilor este direct proporțional cu *numărul mare de copii abandonați*. Situația frecventării învățământului este gravă: doar 20% dintre copii sunt înscrişi la grădiniță, un sfert dintre copiii de țigani nu au făcut nici o clasă primară, aproape jumătate dintre ei au facut maxim 4 clase, doar 5 % au terminat liceul şi doar 0,2% au făcut o facultate.

Situația şcolară		**% dintre cei de 7-14 ani**	
Este înscris la şcoală şi o frecventează	Zilnic sau aproape zilnic	63%	69%
	Rar	4%	
	Deloc	2%	
A întrerupt		7%	
Nu a fost înscris niciodată		16%	
Nu a răspuns la întrebare		8%	

Sursa: Studiu ICCV, 1998

Percepții asupra sărăciei. Sînt psihologi şi sociologi care susțin că, în general, *sărăcia nu este recunoscută deschis*, este *suportată în tăcere*. "Ruşinea de a fi sărac", pe cei mai mulți îi face muți în fața celorlalți (bogați). Românii au şi un "antidot moral", un fel de proverb pe această temă: *Sărac şi curat*! Cei religioşi se conformează învățăturilor biblice difuzate duminical prin predicile preoților: *Cine este pricina atâtor rele din lume ? Iubirea de bani, pofta cea fără de minte a bogăției, această boală nelecuită, acest foc ce nu se stinge niciodată, acest despot care asupreşte pe toată lumea …Bogăția este un rob necredincios, un ucigaş, un vrăjmaş neîmpăcat, o fiară sălbatică, o beznă*

înfricoşată, prăpăstioasă, o stâncă ascuțită acoperită de valuri, o mare plină de furtuni, un stăpân aspru şi despotic, mai silnic decât un barbar, un duşman, un potrivnic neîmpăcat, care niciodată nu curmă ura sa. Cu totul altminteri este sărăcia. Ea este un loc sigur de scăpare, un liman liniştit, o siguranță nedezmințită, o bucurie fără primejdie, o plăcere curată, o viață fără nelinişti, muma înțelepciunii, frâu contra semeției, mijloc de mântuire de pedeapsă şi rădăcină a smereniei... (Sf. Ioan Gură de Aur).

Ce cred oamenii că înseamnă *să fii sărac*? Înseamnă să nu ai loc de muncă, să nu ai venit, să ai venituri mici, să nu ai locuință, să ai o stare şubredă a sănătății etc., dar este greu să se ştie cu adevărat ce gândeşte, cum acționează, ce aspirații au *cei implicați în situația de sărăcie*. Adesea, "semenii" preferă "să-şi întoarcă privirea" de la cei săraci şi să nu ştie cum arată viața atunci când "nu ai ce pune pe masă", nu ai apă, curent, gaz, televizor, telefon, când nu ai casă, nu ai adresă, nu ai acte nici asigurare de boală etc.

Studiile[55] identifică *explicațiile populare ale cauzelor sărăciei*:

- *Săracul însuşi* (săracul este vinovat, sărăcia i se datorează),
- *neşansa individuală* (este sărac cel care nu are noroc),
- *structura socială* (săracii sunt victimele injustiției sociale, ale modului în care este structurată societatea),
- *neşansa socială* (sărăcia este un *fenomen social normal* în societățile moderne, datorîndu-se unor factori ce nu pot fi controlați).

Cunoaşterea acestor explicații este importantă pentru populație, dar şi pentru decidenții care elaborează politici de combatere a fenomenului, fiindcă *o politică socială trebuie să se bucure şi de suportul populației*, trebuie *să aibă la bază şi valorile împărtăşite de populație*. Cei care împărtăşesc un anumit tip de explicație (populară) a cauzelor sărăciei vor fi orientați către o anumită politică de combatere a sărăciei [56]. *Relația individ-stat* este una specială în România datorită *reminiscențelor paternalismului comunist*[57]. Atribuirea sărăciei lipsei de eficiență a statului are legătură cu o mentalitatea moştenită a *statului-bunăstării-generale* (statul era responsabil pentru felul în care trăiau oamenii, iar aceştia trebuiau să muncească pentru o viață mai bună). Astfel, explicația cea mai larg acceptată la noi este aceea că *sărăcia este legată de structura socială* (38%), că sărăcia se datorează ajutorului insuficient oferit de către stat (25%). În orice caz, există "vinovați" pentru sărăcie, care pot fi traşi la răspundere - fie individul, fie societatea, fie statul.

[55] Halman Loek, Oorschot Wim van (1998) – "Popular Perceptions of Poverty in Dutch Society", în *Working Paper*, Tilburg University; Oorschot Wim van, Halman Loek (2000) – "Blame or Fate, Individual or Social? An International Comparaison of Popular Explanation of Poverty", în *European Society*, vol. 2, pp. 1-28.

[56] Astfel, cei care consideră individul vinovat pentru situația în care se află, vor susține o politică socială care oferă beneficii minime pentru săraci. Cei care consideră că sărăcia se datorează "lipsei de noroc" vor tinde către măsuri de compensare a „deficitului de şansă". Cei care cred că sărăcia este produsă de *stat* vor dori ca statul să ofere săracilor acces la beneficii generoase.

[57] Mălina Voicu, *De ce există săraci în România?*, octombrie 2003, www.ziareromanesti.ro; Mălina Voicu, „Reprezentări asupra funcțiilor sociale ale statului", în *Analele Institutului Național de Cercetări Economice*, 2001, vol. 43, pp. 52 - 76

Dacă urmărim dinamica explicațiilor populare ale sărăciei pe un interval de 10 ani (1993 – 2003)[58], vom constata că cea legată de *structura socială* înregistrează o creştere marcantă (un fapt similar a fost semnalat în țările Europei de Vest[59]).

În *Dinamica stării de spirit a populației în perioada de tranziție*[60], au fost urmărite *aprecierile pe care le fac românii asupra condițiilor în care trăiesc* (amalgamînd *aşteptări*, *interese*, *motivații*, *stări sufleteşti*, *norme*, *valori*, opțiuni - politice, filozofice, religioase - precum şi *opinia publicului* şi a *grupului*, ca şi alte elemente care le pot influența într-un fel sau altul aprecierile. Avem în vedere ce spune populația despre: locul de muncă, venituri, locuință, starea de sănătate, asistența medicală, calitatea învățământului, relațiile cu vecinii, conducerea societății, administrație, securitatea personală. Putem căuta informații accesibile despre *relația individului cu societatea*, *încrederea în semeni*, *încrederea în instituții*, *participarea* la viața politică şi socială, *satisfacția față de viața trăită* (aici pe pământ)[61]. Datele *Diagnozei Calității Vieții* (ICCV), *Barometrelor de opinie publică* (Fundația pentru o Societate Deschisă) evidențiază aspecte interesante.

- *Aprecieri privind condițiile de muncă* (făcute de către populația ocupată):

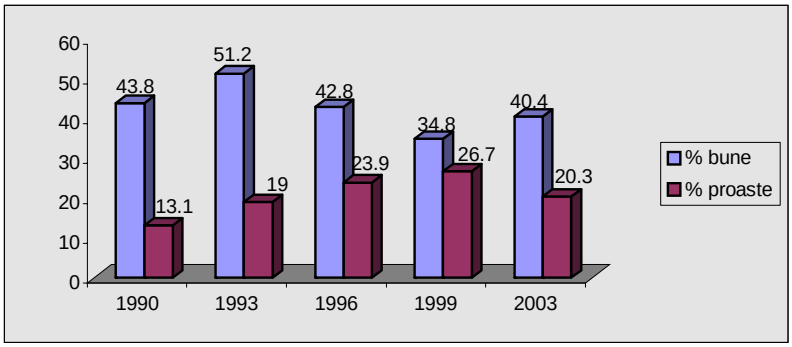

- *Aprecieri privind veniturile*:

[58] Pentru realizarea comparației longitudinale au fost folosite datele cercetărilor *European Values Survey* realizate de către Institutul de Cercetare a Calității Vieții pe eşantionare reprezentative pentru populația cu drept de vot a României.

[59] În perioada 1976-1990 preferința pentru explicațiile bazate pe *structura socială* a crescut şi în țările vest europene, atunci cînd statele au trecut prin recesiune economică, iar oamenii au trăit direct sau indirect experiența sărăciei. După 1989 sărăcia a început să afecteze românii în "tranziție postcomunistă", care s-au confruntat direct sau indirect cu sărăcia şi cu efectele acesteia. Trăind în sărăcie sau văzând persoane apropiate care se confruntă cu acest fenomen, românii atribuie sărăcia "societății".

[60] Ioan Mărginean, Iuliana Precupeţu, Ana Maria Preoteasa de la Institutul de Cercetare a Calității Vieți şi Facultatea de Sociologie şi Asistență Socială Bucureşti.

[61] Indicatorii pot fi măsurați pe o scală cu 5 grade de intensitate: 1: foarte scăzut (rău), 2: scăzut (rău), 3: nici scăzut (rău), nici ridicat (bun), 4: ridicat (bun), 5: foarte ridicat (bun). Simplificăm: scăzut (rău) = 1+2, ridicat (bun) = 4+5. Diferențele până la 100% sunt reprezentate de procentul indivizilor indecişi şi de non-răspunsuri.

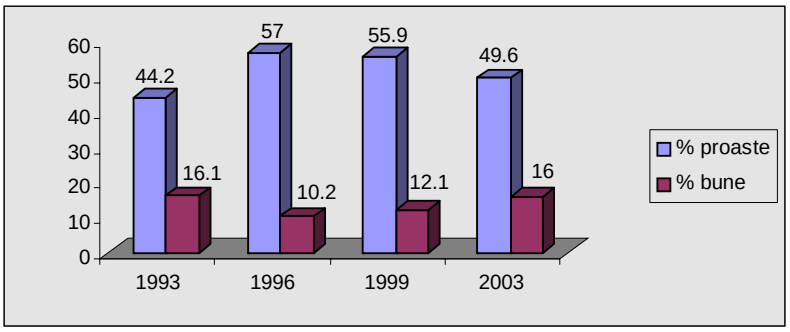

Veniturile…	1993	1996	1999	2003
…nu ne ajung nici pentru strictul necesar	25,5	33,8	39,7	33,4
…ajung pentru strictul necesar	35	36,7	36,7	39,6
…ajung pentru un trai decent	30,2	21,3	16,5	20
...ajung şi pentru cumpărarea unor bunuri mai scumpe	8,5	6,9	5,8	5,8
« Am tot ce-mi trebuie »	0,6	0,5	0,5	0,8

- *Posibilitatea obținerii unui loc de muncă* :

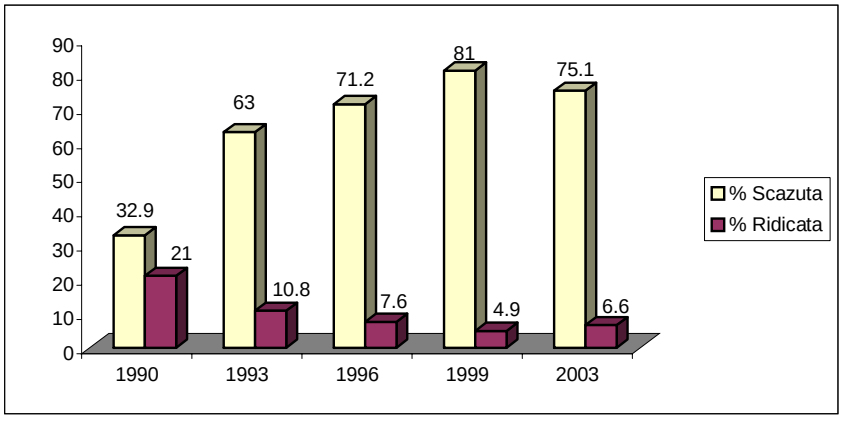

- *Starea locuinței*:

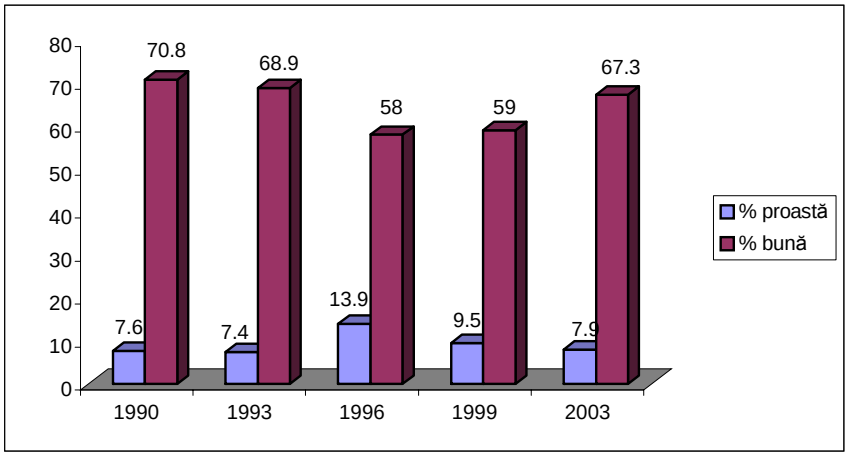

- *Aprecierea stării de sănătate*:

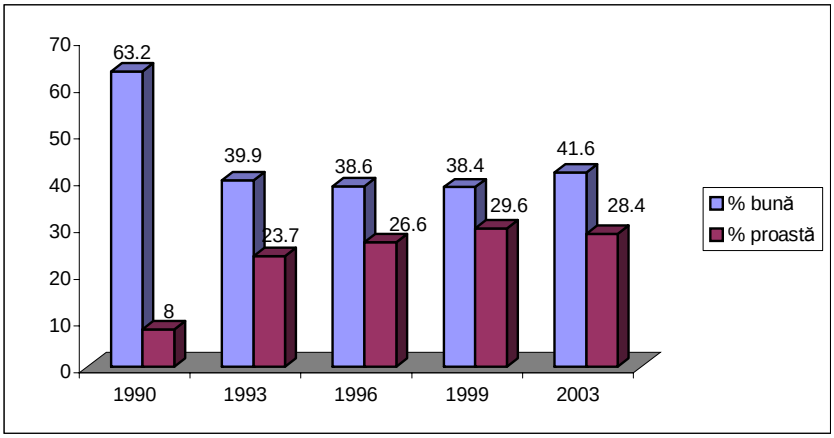

- *Aprecierea calității învățământului*:

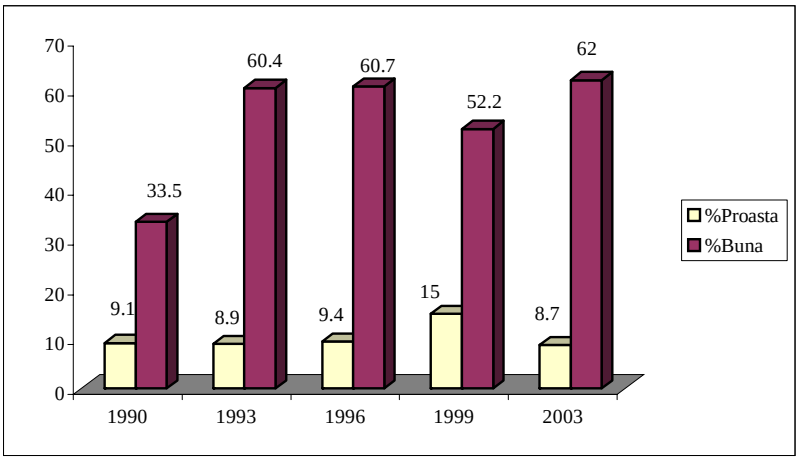

- *Dinamica încrederii în instituții*:

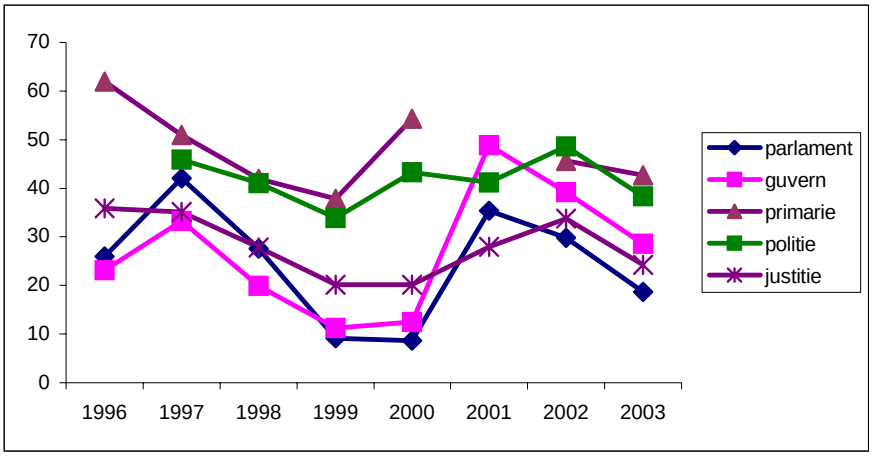

Sursa: Barometrul de opinie publică (Fundația pentru o Societate Deschisă)

- *Siguranța personală*:

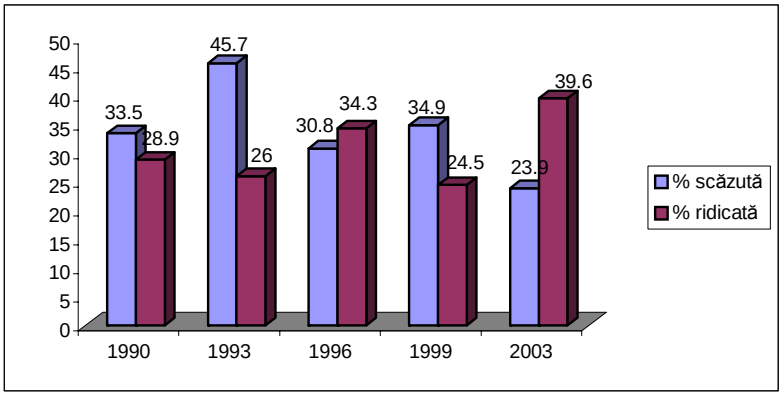

- *Percepția tinerilor asupra problemelor lor majore*:

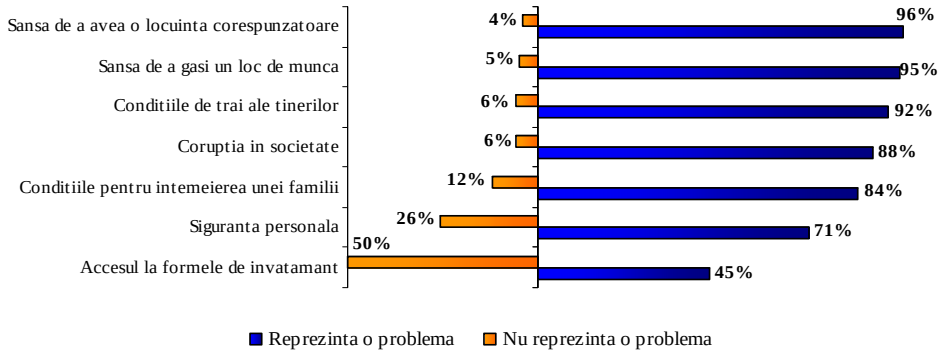

Sursa: Sondaj de opinie, 2001, *Centrul de Studii şi Cercetări pentru Probleme de Tineret*

Planul Național Anti-Sărăcie şi Promovare a Incluziunii Sociale. "Experiența comunistă" a stat sub semnul unui *efort de dezvoltare*, chiar dacă prost orientat, sărăcia urmînd să se "resoarbă" automat. S-a reuşit crearea unor condiții de viață acceptabile, destul de echitabil distribuite, care s-au deteriorat treptat pe măsura eşecului "modelului ceauşist". "Tranziția postcomunistă" a fost însoțită de o explozie a sărăcirii şi a excluderii sociale. Sărăcia - s-a spus - reprezintă un *cost social* inevitabil al tranziției. În 1998, la inițiativa şi cu suportul reprezentanței PNUD în România, s-a constituit *Comisia de Prevenire şi Combatere a Sărăciei*, care a adoptat *Strategia de prevenire şi combatere a sărăciei*. În 2001, a fost alcătuit *Planul Național Anti-Sărăcie şi Promovare a Incluziunii Sociale* – PNASPIS, după modelul stabilit de Consiliul Europei în 2000 pentru planurile naționale ale țărilor Uniunii Europene, dar luând în considerare caracteristicile României. În PNASPIS sînt prevăzute: *principii*, *obiective* (privind ocuparea, locuirea, sănătatea, educația, copiii, tinerii, persoanele cu handicap, țiganii etc.), *resurse*, *sistemul de monitorizare şi de evaluare* a impactului acestuia. "Soluția" combaterii, a eradicării sărăciei – se spune în preambulul planului - nu este un sistem mai bun de suport pentru cei săraci, ci *procesul global de dezvoltare social-economică a țării, reforma economică, socială şi culturală*. PNASPIS s-a vrut în *complementaritate cu planurile / strategiile / programele sectoriale* elaborate de diferite instituții guvernamentale, oferind însă o *viziune strategică globală*. În elaborarea PNASPIS au fost antrenați *experți* guvernamentali, *reprezentanți ai partenerilor sociali* (patronat, sindicate, organizații nonguvernamentale), *specialişti* din mediul academic. Prevederile sale urmau să fie incorporate în *programe de acțiune sectoriale*, *transsectoriale*, în *planuri județene* şi *planuri ale comunităților locale*.

Principiile care au stat la baza PNASPIS de construire a unei *societăți prospere şi inclusive*:

1. *Principiul activizării* **–** (re)inserția în activitatea economică, stimularea participării la viața publică, implicarea în construcția propriei vieți; activizarea trebuie să aibă ca subiect persoana, familia şi colectivitatea.

2. *Principiul responsabilizării* **-** asumarea de responsabilități față de sine, față de familie, prieteni, colegi, vecini, față de comunitate şi societate; responsabilizarea fiecăruia pentru problemele tuturor, responsabilizarea colectivității față de propriile fiecăruia.

3. *Suportul social al includerii* în raport cu *nevoile*, cel sprijinit, asistat nu trebuie tratat ca un copil căruia i se dă, ci ca un adult care este ajutat să se susțină singur, asumîndu-şi responsabilități.

4. *Diversificarea formelor de suport* **-** un pachet de măsuri, suport financiar direct, de tip contributiv şi noncontributiv, avantaje de tip fiscal, forme de tip financiar combinate cu servicii.

5. *Abordarea integrată a sistemului de protecție socială*, centrată pe problemă, cu priorități contextuale.

6. *Suport personalizat* **-** diferențiat pe grupuri şi persoane.

7. *Deplasarea accentului de la tratare la prevenire*

8. *Abordarea inclusivă* **–** o societate inclusivă înseamnă o societate care produce mai puțină sărăcie şi excludere socială şi are capacități de a preveni şi a absorbi astfel de situații.

9. *Evitarea discriminării între "cei mai puțin săraci" şi „cei mai săraci"* **-** politica socială centrată excesiv pe ajutorarea „celor mai săraci" riscă să accentueze excluderea socială a acestora.

10. *Scoaterea din sărăcie înseamnă a oferi oportunități* - centrarea pe „reducerea sărăciei" conservă *problema sărăciei*...

11. *Principiul eliminării disparităților social-economice, prin egalizarea şanselor de dezvoltare* **–** fapt care necesită o *radiografiere sociologică* a comunităților.

12. *Îmbinarea politicii economice cu cea socială – economia socială* cerînd ca economia să fie organizate în aşa fel încât, fără a scădea performanțele economice propriu-zise, să devină un instrument al integrării sociale, al absorbției sărăciei.

13. *Principiul solidarității cu cei în situație de dificultate.*

14. *Principiul folosirii integrale a resurselor de dezvoltare.*

15. *Suport social progresiv pe măsura constituirii resurselor economice necesare.*

16. *Principiul parteneriatului.*

17. *Promovarea unei culturi a eficienței în politica socială* **-** gestionarea eficientă a resurselor, cu atât mai mult cu cât acestea sunt limitate, eliminarea fetişizării *drepturilor câştigate.*

18. *Principiul promovării valorii muncii* **-** este datoria fiecărei persoane să depună o muncă utilă pentru a contribui la propria bunăstare şi la bunăstarea colectivă.

Obiectivele planului au fost formulate plecînd de la întrebarea: *Ce fel de societate vrem să construim*? Era vorba de o *societate prosperă, activă economic, social şi politic, cu un nivel ridicat de responsabilitate colectivă şi individuală, coezivă social, cu un nivel ridicat de oportunităţi pentru toţi, o societate inclusivă.*

Obiectivele detaliate se prezintă astfel:

Obiectiv strategic 1:	
	Obiectiv 1.1 Garantarea unui venit minim
	Obiectiv 1.2 Asigurarea de adăposturi temporare
	Obiectiv 1.3 Reducerea numărului de locuinţe improprii
	Obiectiv 1.4 Constituirea unui mecanism de suport financiar de urgenţă
Obiectiv strategic 2:	
	Obiectiv 2.1 Îmbunătăţirea accesului la servicii de asistenţă medicală
	Obiectiv 2.2 Asigurarea accesului universal la educaţie primară şi gimnazială
	Obiectiv 2.3 Generalizarea participării la educaţia profesională şi liceală
	Obiectiv 2.4 Asigurarea accesului la serviciile de asistenţă socială
	Obiectiv 2.5 Creşterea oportunităţilor de ocupare
	Obiectiv 2.6 Eradicarea fenomenului „copiii străzi”
	Obiectiv 2.7 Eradicarea cazurilor de lipsă a actelor de identitate
	Obiectiv 2.8 Asistarea copiilor aflaţi în situaţie de risc major
	Obiectiv 2.9 Asistenţă socială pentru vârstnici
	Obiectiv 2.10 Dezvoltarea formelor de suport pentru persoanele cu handicap
	Obiectiv 2.11 Prevenirea traficului de persoane şi a exploatării sexuale
	Obiectiv 2.12 Prevenirea excluziunii sociale datorate criminalităţii
	Obiectiv 2.13 Delicvenţa juvenilă: o nouă legislaţie, prevenire, reinserţie socială
	Obiectiv 2.14 Suport pentru populaţia de romi
	Obiectiv 2.15 Prevenire şi combatere a violenţei domestice
	Obiectiv 2.16 Egalitatea de şanse şi combaterea discriminării împotriva femeii
	Obiectiv 2.17 Combaterea tuturor formelor de discriminare etnică
	Obiectiv 2.18 Suport pentru tinerii care ies la 18 ani din sistemul de instituţii
	Obiectiv 2.19 Creşterea accesului la actul justiţiei a segmentelor sociale sărace şi/sau marginalizate

Obiectiv strategic 3:	
	Obiectiv 3.1 O politică economică orientată spre relansarea economiei şi creşterea competitivităţii
	Obiectiv 3.2 Stimularea creşterii ocupării de calitate producătoare de bunăstare
	Obiectiv 3.3 O politică salarială orientată spre scăderea sărăciei şi creşterea ocupării
	Obiectiv 3.4 Absorbţia sărăciei pensionarilor
	Obiectiv 3.5 Control asupra factorilor care afectează advers costul vieţii
	Obiectiv 3.6 Prevenirea riscurilor ecologice pentru evitarea degradării calităţii vieţii
	Obiectiv 3.7 Reducerea energică a criminalităţii şi corupţiei, ca factori de sărăcie
Obiectiv strategic 4:	
	Obiectiv 4.1 Evitarea polarizării sociale excesive
	Obiectiv 4.2 O politică de egalizare a şanselor sociale
	Obiectiv 4.3 Creşterea investiţiilor în educaţie şi sănătate, ca factori ai dezvoltării sociale
	Obiectiv 4.4 Promovarea coeziunii sociale prin egalizarea şanselor educaţionale
	Obiectiv 4.5 Îmbunătăţirea condiţiilor de acces a tinerilor la viaţa adultă
	Obiectiv 4.6 Absorbţia deficitului de locuinţe, reabilitarea locuinţelor precare
	Obiectiv 4.7 Asigurarea accesului la electricitate a populaţiei defavorizate
	Obiectiv 4.8 Asigurarea accesului la apă potabilă şi apă curentă
	Obiectiv 4.9 Creşterea accesului la utilităţile publice pentru categoriile defavorizate
	Obiectiv 4.10 Programe de suport pentru zone defavorizate şi de absorbţie a pungilor de sărăcie
	Obiectiv 4.11 Revitalizarea activităţilor economice din mediul rural
	Obiectiv 4.12 Asigurarea oportunităţilor de dezvoltare prin îmbunătăţirea infrastructurii bunăstării
Obiectiv strategic 5:	
	Obiectiv 5.1 Suport mai accentuat pentru familiile cu copii
	Obiectiv 5.2 Creşterea participării copiilor la învăţământul preşcolar
	Obiectiv 5.3 Creşterea participării şcolare la toate nivelele a copiilor proveniţi din medii defavorizate
	Obiectiv 5.4 Creşterea stării de sănătate a copiilor şi tinerilor
	Obiectiv 5.5 Reducerea numărului de copii abandonaţi

	Obiectiv 5.6 Organizarea unui sistem coerent şi eficient de suport pentru copii abandonaţi
	Obiectiv 5.7 Suport special pentru copiii care trăiesc în sărăcie extremă

Obiective privind ocuparea. *Planul naţional de dezvoltare* **(**2002-2005**)** a fost *cadrul orientativ* pentru promovarea interacţiunii dintre ministere, având la bază *Programul Economic de Preaderare la* UE, cuprinzînd *7 axe prioritare de dezvoltare*:

- Dezvoltarea sectorului productiv, întărirea competitivităţii activităţilor economice, promovarea sectorului privat
- Îmbunătăţirea şi dezvoltarea infrastructurii
- Întărirea capacităţii forţei de muncă de a se adapta la cerinţele pieţei
- Sprijinirea agriculturii şi a dezvoltării rurale
- Protejarea şi îmbunătăţirea calităţii mediului
- Stimularea cercetării ştiinţifice şi dezvoltării tehnologice, a comunicaţiilor şi tehnologiei informaţiei
- Dezvoltarea regională echilibrată şi durabilă.

Politica economică a urmărit: relansarea economiei, reducerea inflaţiei, controlul dezechilibrelor bugetare, scăderea fiscalităţii, creşterea investiţiilor, stimularea producţiei autohtone, încurajarea întreprinderilor mici şi mijlocii, întărirea disciplinei financiare.

Dezvoltarea regională - alocarea unor importante sume pentru realizarea unor proiecte în diferite zone din ţară (4 886 miliarde lei din Fondul Naţional de Dezvoltare Regională, 230 milioane euro cofinanţarea României la fondurile alocate de UE prin programul PHARE, 6,7 milioane euro pentru programe speciale de stimulare a dezvoltării în zonele defavorizate (prin dezvoltarea IMM-urilor, dezvoltarea infrastructurii şi dezvoltarea resurselor umane, dezvoltarea serviciilor sociale, dezvoltarea turismului, care să contribuie la combaterea sărăciei şi ridicarea standardului de viaţă).

Planul Naţional pentru Agricultură şi Dezvoltare Rurală **(SAPARD)** cu finanţare de la Comisia Europeană, cuprinzînd 11 măsuri în vederea realizării unor proiecte de dezvoltare şi modernizare a fermelor agricole şi a exploataţiilor silvice, concomitent cu dezvoltarea industriei de prelucrare.

Legea nr. 116 din 15 martie 2002 privind prevenirea şi combaterea marginalizării sociale, care considera *marginalizat social acel individ sau grup cu acces limitat la resursele economice, politice, educaţionale şi comunicaţionale ale comunităţii, manifestate prin absenţa unui minim de condiţii sociale de viaţă*, şi *garanta* accesul *efectiv* la drepturi elementare şi fundamentale, cum sunt: dreptul la un loc de muncă, la o locuinţă, la asistenţă medicală, la educaţie. Se prevede "***ocuparea de calitate producătoare de bunăstare***", mai exact: creşterea numărului de locuri de muncă salariate, absorbţia ocupării în economia subterană (reducerea ei cu cel puţin 50% până în 2004), absorbţia zonelor cu deficit sever de posibilităţi ocupaţionale, reinserţia ocupaţională a şomerilor pe lung termen, transformarea agriculturii de subzistenţă într-o agricultură productivă, creşterea calităţii activităţilor economice pe cont propriu şi a activităţilor neagricole din mediul rural, creşterea oportunităţilor de ocupare pentru tineri, o *Strategie pentru Învăţământul Profesional / Vocaţional de tip secundar* (termen

iulie 2003), accentuarea formării profesionale pentru agricultori (licee cu profil agricol, cu profil de servicii în agricultură şi domeniile colaterale), stimularea angajatorilor pentru încadrarea în muncă pentru executarea de lucrări şi activităţi de interes pentru comunităţile locale, oportunităţi ocupaţionale pentru grupuri defavorizate: ţigani, persoane cu handicap, tineri fără experienţă în câmpul muncii, şomeri peste 45 ani.

Planul Naţional de Acţiune pentru Ocuparea Forţei de Muncă (2002**)** a cuprins măsuri în vederea creşterii ocupării forţei de muncă şi reducerii şomajului, „cei 4 piloni" pe care a fost construit fiind: *îmbunătăţirea capacităţii de angajare, dezvoltarea spiritului antreprenorial, promovarea capacităţii de adaptare a întreprinderilor şi angajaţilor, asigurarea egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi*. Salariul de bază minim brut pe ţară urma să crească la 1 ianuarie 2003 de la 1,75 milioane lei, la 2,5 milioane lei, iar începând cu 1 ianuarie 2003 se adăuga o creştere de 3%. ANOFM are în vedere următoarele *acţiuni*:

a. Creşterea numărului de *centre de informare şi consiliere* ANOFM;
b. "Informarea şi consilierea privind cariera" - crearea reţelei naţionale de centre de informare şi consiliere profesională: 227 de centre la nivelul agenţiilor judeţene şi locale pentru ocuparea forţei de muncă, 500 de centre la nivelul unităţilor şcolare şi centrelor judeţene de asistenţă psihopedagogică şi 47 de centre în cadrul Direcţiilor pentru Tineret şi Sport Judeţene.
c. organizarea anuală a *bursei locurilor de muncă* (bursa *adresată tuturor* celor aflaţi în căutarea unui loc de muncă, bursa *pentru absolvenţii* instituţiilor de învăţământ, bursa *pentru femeile* şi bursa *pentru persoanele cu handicap*);
d. întocmirea unui *plan de mediere* pentru persoana aflată în căutarea unui loc de muncă, *medierea electronică a muncii* (www.semm.ro) (agenţii economici îşi anunţă locurile de muncă vacante, iar cei ce doresc să se angajeze pot consulta lista ofertelor);
e. alocarea unor *sume pentru activitatea de creditare a micilor întreprinderi*;
f. acordarea unor *granturi pentru dezvoltarea sectorului privat în agricultură, industrie, turism*;
g. iniţierea unor *incubatoare de afaceri* - sprijin (consiliere, informare) pentru tinerii întreprinzători;
h. adaptarea *planului de şcolarizare la cerinţele de perspectivă ale pieţei forţei de muncă*;
i. dezvoltarea *parteneriatului* social în promovarea ocupării;
j. îmbunătăţirea *formării profesionale continue*;
k. *combaterea muncii fără forme legale*;
l. acordarea unei *sume neimpozabile persoanelor care primesc alocaţie de şomaj şi care se angajează înainte de expirarea perioadei de şomaj*: 2 salarii minime pentru cei care se încadrează într-o localitate situată la peste 50 km de localitatea în care domiciliază stabil, 7 salarii minime pentru cei care se încadrează într-o altă localitate, schimbându-şi domiciliul;

n. *stimularea angajatorilor* pentru încadrarea în muncă a şomerilor, a persoanelor cu handicap prin: subvenţionarea locurilor de muncă, acordarea de facilităţi etc.

Obiective privind locuința

- *reducerea cu un sfert a numărului de locuințe ce oferă condiții de locuit inumane*, degradante (până în decembrie 2004).
- *construcția de locuințe sociale* în baza prevederilor *Legii locuinței nr. 114/1996* (în perioada 2002-2003 urmau să fie construite 21 000 locuințe cu caracter social destinate tinerilor şi familiilor de tineri ale căror venituri nu le permiteau achiziționarea unei locuințe în proprietate sau închirierea în condițiile pieței);
- implementarea unui program de construire a unei rețele de locuințe de necesitate/ temporare pentru persoanele fără locuință sau care trăiesc în condiții de mizerie (termen: 31 septembrie 2002)
- construcția de *locuințe cu credit extern* contractat şi garantat de către Guvern prin *HG nr. 687/1997* (pentru 2002 au fost finanțate 1 372)
- lansarea unui program de sprijinire a construirii unor *locuințe ieftine*, chiar de tip provizoriu, pentru cei care au condiții de locuit inumane, degradante (termen: iunie 2003).
- măsuri de protecție a chiriaşilor *împotriva evacuării abuzive* etc.

Obiective privind sănătatea populației

- *reforma în spitale*
- îmbunătățirea sistemului de *finanțare în sănătate*
- Strategia privind *sănătatea femeii, copilului şi familiei*
- *Programul comunitar de sănătate publică*
- Programul de *prevenire şi control al bolilor* netransmisibile
- Programul de protecție specială a persoanelor cu handicap etc.

Obiective privind învățământul

- *Strategia Națională de Dezvoltare a Economiei Bazate pe Cunoaştere* are ca principal obiectiv difuzarea la nivel de masă a cunoştințelor despre tehnica modernă (inclusiv în mediul rural) şi asigurarea accesului populației la NTIC.
- *„Educația a doua şansă”* - proiect de recuperare şcolară în vederea combaterii marginalizării şi excluderii sociale şi profesionale a tinerilor care nu au finalizat învățământul obligatoriu şi nu au dobândit competențe minime necesare ocupării unui loc de muncă.
- *Programul de combatere a abandonului şcolar*, de facilitare a accesului la educație, de creştere a atractivității acesteia, stimularea implicării comunității în viața şcolii, dezvoltarea educației părinților.
- *Programul de Relansare a Învățământului Rural* care are ca scop asigurarea egalității şanselor la învățământ pentru copiii din mediu rural.
- *Programul privind asigurarea transportului elevilor* domiciliați departe de şcoală

- *Rechizite gratuite* pentru elevii care provin din familii cu venituri reduse
- *burse de studii* unor studenți din mediul rural
- *produse lactate şi de panificație* pentru elevii din învățământul obligatoriu etc.

Obiective privind ameliorarea situației copiilor

- *Strategie națională privind educația, îngrijirea şi protecția copilului* de la naştere la 7 ani (elaborată în 2002)
- *Strategia Guvernamentală în Domeniul Protecției Copilului aflat în Dificultate*
- Crearea unor centre de integrare / reintegrare socială / familială a copiilor străzii
- Prevenirea părăsirii familiei / a abandonului copiilor în stradă
- Eradicarea fenomenului "copiii străzii" (decembrie 2003) etc.

Obiective privind ameliorarea situației tinerilor

Planul Național de Acțiune pentru Tineret în România (adoptat în 2001) cuprinde obiectivele politicii guvernamentale în domeniul politicii de tineret, resurse naționale alocate şi cadrul instituțional, principiile acestei strategii şi obiectivele generale, priorități, măsuri şi estimarea impactului mediu aşteptat.

Obiective privind persoanele vârstnice

- continuă procesul de *recorelare a pensiilor*
- dezvoltarea sistemului de *servicii sociale pentru vârstnici*, în familie şi comunitate (servicii în familie, centre de zi), îmbunătățirea sistemului de *servicii în centre de tip rezidențial* etc.

Obiective privind ameliorarea situației persoanelor cu handicap

Strategia Națională privind Protecția Specială şi Integrarea Socială a Persoanelor cu Handicap (2002) vizează reforma administrativă a SSPH, reforma legislativă în domeniu şi reforma instituțională, dezinstituționalizarea, servicii alternative, măsuri concrete în domeniul medical-social, educațional-formativ, orientarea, formarea profesională şi angajarea în muncă a persoanelor cu handicap (în colaborare cu ANOFM), accesibilitatea la mediul fizic, informare, educație, cultură (în colaborare cu MLPTL, MAP).

Obiective privind ameliorarea situației țiganilor

Strategia pentru Îmbunătățirea Situației Romilor, 2001, vizează politici sociale cu obiective pe 10 ani **(**2001-2010) şi un plan detaliat pe termen mediu (4 ani, 2001-2004): prevenirea si *combaterea discriminării* instituționale si sociale, *păstrarea identității etnice* a romilor, asigurarea *şanselor egale* pentru atingerea unui standard decent de viață, *stimularea participării* romilor la viața economică, socială, culturală, educațională şi politică a societății etc. Sînt vizate 10 mari domenii de acțiune, pornind de la administrație publică, securitate socială, sănătate, economie, justiție şi ordine publică, protecția copilului şi mergând până la educație, cultură, comunicare şi participare civică.

Resursele PNASPIS luate în considerare au fost:

a. *Creşterea a finanţării sectorului social* prin creşterea efortului public, a cheltuielilor sociale publice, o mai mare contribuţie financiară a societăţii civile, dar şi a organismelor internaţionale (în primul rând UE).

b. *Creşterea eficienţei utilizării resurselor deja disponibile.*

Sistemul de monitorizare şi evaluare a urmărit reperele stabilite prin PNASPIS şi a verificat îndeplinirea lor, mai exact dinamica proceselor sociale specifice sărăciei şi grupurilor sociale excluse, pe măsura implementării planului naţional. *Grupul de monitorizare* compus din *patru specialişti* cu atribuţii specifice a *planificat* activităţile de monitorizare şi evaluare, şi a *cules informaţiile* necesare. Mai exact, evaluatorii au determinat *ceea ce aveau de monitorizat*, *metoda*, numărul de *analize ale situaţiei*, *numărul de strategii*, de *planuri de acţiune*, de *programe şi proiecte*, *cum sînt acoperite sub-obiectivele*, *cum sînt folosite sursele* de finanţare şi cofinanţare, caracterizarea *principalului responsabil pentru implementare*, cum se lucrează în *parteneriat*, dacă se respectă *termenele de implementare*, *cele mai reuşite acţiuni*, *principalele probleme* identificate în procesul de monitorizare, *sugestii* pentru revizuirea PNASPIS. De exemplu, în decembrie 2004, a fost terminat un *Raport de monitorizare la nivel naţional* a implementării PNASPIS. Monitorizarea de stare a constituit subiectul altor rapoarte: *Poverty Assessment*, (2002), *Dinamica sărăciei pe 2003 în raport cu 1995* (2004), *Harta Sărăciei în România* (2004), *Diagnoza locuirii: lipsa unei locuinţe şi locuirea în condiţii precare* (2004), *Analiza indicatorilor sociali de incluziune/excluziune utilizaţi de UE* (2004). În perioada de referinţă au fost implementate 207 programe şi proiecte în vederea atingerii a 47 subobiective, ceea ce arată că perioada a fost una dinamică din punct de vedere a iniţierii de programe în domeniu.

„Chiar dacă nu putem spune încă nimic despre eficacitatea acestor programe şi măsuri, însăşi iniţierea şi implementarea a unui număr atât de mare de strategii, planuri, programe şi proiecte arată atât faptul că există voinţa politică de rezolvare a problemelor existente", se scrie în raport.

De exemplu, pentru monitorizarea *Programului de evaluare şi recorelare a pensiilor*, introdus din luna octombrie 2004, prin H.G. nr. 1550/23.09.2004, s-a procedat astfel: au fost selectate 10 ministere şi 10 agenţii naţionale cu atribuţii, fiecărei instituţii participante la monitorizate atribuindu-se un cod. O echipă de cercetare a realizat interviuri *faţă în faţă* cu reprezentanţi ai instituţiilor, în total, 43 de interviuri cu directori, directori de direcţii din ministere, secretari de minister şi experţi. Interviurile au fost structurate pe baza unui formular care trece în revistă toate tipurile de acţiuni relevante pentru reducerea sărăciei şi promovarea incluziunii sociale (fiecare instituţie selectată pentru monitorizare a furnizat date despre: realizarea unei analize a situaţiei, elaborarea (sau utilizarea) unei strategii şi a unui plan de acţiune, implementarea de programe şi proiecte şi promovarea de iniţiative legislative cu privire la fiecare sub-obiectiv). Ghidul de interviu a fost construit de către echipa de cercetare prin consultare cu toate instituţiile selectate, sugestiile şi observaţiile diferiţilor reprezentanţi instituţionali fiind încorporate în forma finală a formularului. Termenii („analiza situaţiei", „strategie", „plan de acţiune", „program", „proiect" etc.) au fost definiţi

operațional prin interacțiune cu reprezentanții instituționali pentru că instituții diferite pot opera cu termeni diferiți.

Principalele *dificultăți identificate* în activitățile necesare atingerii obiectivelor PNASPIS au fost: lipsa sau insuficiența resurselor financiare, deficiențe de comunicare şi colaborare inter-instituțională, resurse umane insuficiente sau insuficient pregătite, probleme de ordin birocratic, probleme ale structurilor de la nivel județean, local etc.

Un *grup de discuție* pe tema re-organizării sub-obiectivelor a venit cu *sugestii pentru revizuirea* PNASPIS.

Comisiile Județene Anti-Sărăcie s-au constituit în 41 județe şi în cele 6 sectoare ale municipiului Bucuresti şi avea, între alte atribuții: realizarea unei diagnoze socio-economice a județului pentru stabilirea obiectivelor PJASPIS (un număr de 3-4 problemelor sociale grave), selectarea unor obiective prioritare pentru județ etc. *Monitorizarea activității CJASPIS* a vizat: structura comisiilor județene, structura planurilor județene, obiectivele prioritare şi stadiul de realizare (creşterea oportunităților de ocupare, dezvoltarea infrastructurii rurale, dezvoltarea învățământului tehnic şi profesional, eradicarea fenomenului copiii străzii, asigurarea de locuințe pentru persoanele fără adăpost, accesul la servicii de sănătate, dezvoltarea serviciilor pentru vârstnici, suport pentru persoanele cu handicap, suport pentru populația de țigani.

Programul operațional sectorial dezvoltarea resurselor umane 2007 – 20013

Creşterea economică dacă există, în România reprezintă o condiție necesară, nu şi suficientă pentru resorbția sărăciei. Sărăcia este un fenomen obiectiv, cuantificabil, dar şi subiectiv, determinat de orizonturile aspirațiilo oamenilor. Aşa se face că într-un sat extrem de sărac din Tulcea, doar 12% dintre locuitori se autopercep ca săraci, în timp ce în sate prospere din Maramureş sau Bucovina peste 50% dintre intervievați se consideră săraci. Avem un *Plan Național de Prevenire a Corupției* şi un alt *Plan Național de Acțiune Împotriva Corupției*, *Comitet Național de Prevenire a Corupției*, avem *Parchet Național Anticorupție*, *Direcție Națională Anticorupție* etc. toate concepute ca instrumente pentru combaterea corupției, pentru diminuarea evaziunii fiscale, a traficului de influență, a furturilor şi hoțiilor de sute de milioane de euro, a contrabandei, a spălării banilor. O soluție „nouă" de combatere a sărăciei este *empowerment*-ul populației sărace. Este adevărat că sărăcia nu poate fi redusă fără utilizarea energiei, îndemânării şi motivației oamenilor săraci. Este acută nevoia de *identificare la nivel local a grupurilor sărace, a grupurilor vulnerabile, a grupurilor defavorizate, precum şi a zonelor de concentrare a sărăciei* şi dezvoltarea unor mecanisme de *mobilizare a comunităților şi resurselor locale*, în condițiile în care *autoritățile publice cinstite, cu dragoste nedisimulată pentru țară şi popor îşi îndeplinesc cu onestitate atribuțiile atît timp cît sînt mandatate să o facă*. Axe prioritare pentru 2007-2013 sînt:

LDSC 2007-2013 / Axe Prioritare AP	Atragerea şi reţinerea mai multor persoane pe piaţa muncii şi modernizării sistemului social de protcţie	Îmbunătăţirea adaptabilităţii muncitorilor întreprinderilor şi flexibilitatea pieţei forţei de muncă	Creşterea investiţiei în capitalul uman printr-o mai bună educaţie şi calificare	Capaciate administrativă	Sprijinirea menţinerii unei forţe de muncă sănătoase
AP1 Educaţia şi formarea profesională în sprijinul creşterii economice şi dezvoltării societăţii bazate pe cunoaştere	-Educaţie şi formare iniţială de calitate în sprijinul creşterii economice şi ocupării forţei de muncă -Educaţie universitară în sprijinul societăţii bazate pe cunoaştere; -Capital uman competitiv în educaţie şi cercetare		-Educaţie de calitate şi IPT iniţial în sprijinul creşterii economice şi ocupării forţei de muncă -Învăţământ universitar în sprijinul societăţii bazate pe cunoaştere -Capitalul uman competitiv în educaţie şi cercetare -O calitate îmbunătăţită în CVT -Dezvoltarea sistemului continuu de formare profesională		
AP 2 Relaţionarea între învăţarea pe tot parcursul vieţii şi pieţele forţei de muncă	-Tranziţia din mediul şcolar la viaţa activă -Creşterea accesului şi participării la CVT		-Abandonul şcolar timpuriu şi o a doua şansă la educaţie -Accesul şi participarea sporită la CVT		
AP 3 Adaptabilitatea sporită a muncitorilor şi întreprinderilor		-Promovarea culturii antreprenoriale -Promovarea instruirii vocaţionale specifice -Dezvoltarea parteneriatelor şi încurajarea iniţiativelor pentru partenerii sociali		Dezvoltarea parteneriatelor şi încurajarea iniţiativelor partenerilor sociali	Dezvoltarea parteneriatelor şi încurajarea iniţiativelor partenerilor sociali
AP 4 Modernizarea Serviciilor Publice de Ocupare				-Întărirea capacităţii de a furniza servicii de ocupare -Formare profesională pentru personalul SPO	

AP 5 Promovarea măsurilor active de angajare	-Dezvoltarea de măsuri active de ocupare -Promovarea sustenabilității pe termen lung în regiunile rurale în termenii dezvoltării resurselor umane şi ocupării forței de muncă				
AP 6 Promovarea Incluziunii Sociale	-Îmbunătățirea accesului la educație a grupurilor vulnerabile; -Îmbunătățirea accesului pe piața forței de muncă a grupurilor vulnerabile -Promovarea oportunităților egale şi combaterea excluziunii sociale a femeii -Întărirea capacității de furnizare a serviciilor sociale -Inițiativele transnaționale în domeniul pieței forței de muncă incluzive				

Sursa: MINISTERUL MUNCII, SOLIDARITATII SOCIALE SI FAMILIEI.
Programul operational sectorial dezvoltarea resurselor umane,2007 - 2013

Bibliografie selectivă

Alexandrescu, Gabriela (coord.), *Studiu național privind situația copiilor fără adăpost*, UNICEF, 1999

Barbu, Gheorghe, *Condiții de viață ale familiilor sărace cu copii*, în *Calitatea Vieții*, nr.1-2/1997

Barbu, Gheorghe, *Copiii din familiile sărace*, în *Calitatea Vieții*, nr. 1-2/1998

Chircă Constantin şi Teşliuc Emil (coord.), *De la sărăcie la dezvoltare rurală*, Banca Mondială şi Institutul Național de Statistică, Bucureşti, 1999

Dăianu D., Isărescu M. (coord.), *Noii economişti despre tranziția în România*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 2004

Dumitru Mihail, Diminescu Dana, Lazea Valentin, *Dezvoltarea Rurală şi Reforma Agriculturii Româneşti*, Bucureşti, www.cerope.ro.

Falise, Michel *Combattre les exclusions. Aux sources de nos engagements*, Chronique sociale, 2005

Fornea, Narcisa, *Copiii străzii*, în *Calitatea Vieții*, nr.1/1994

Frunzaru, Valeriu, *De la statul bunăstării național la politicile sociale europene*, în „Calitatea Vieții" nr.1–4/2002.

Giddens Anthony, *Sociologie*, Ed. All, Bucureşti, 2001

Grigore, Iulian, *Agricultura românească între comunism şi "capitalismul sălbatec"*, în „România Socială. Revistă de cultură socială şi politică", nr. 1/ 2001

Houdart, Philippe, Malye François, Vincent Jérôme, *France d'en bas, France d'en haut, le grand écart*, în *Le point* nr. 1683, din 16 decembrie 2004

Ionescu, Ion, *Sociologia dezvoltării comunitare*, Editura Institutul European, 2004

Lazăr, Florin, *Statul bunăstării în România în căutarea identității*, în „Calitatea Vieții", nr.1–4/2000

Lazăr, Traian, *Fărâmițarea suprafețelor agricole, ca factor de criză*, în "Adevărul economic", nr. 35, 1996

Mărginean, Ioan, *Politica socială şi economia de piață în România*, Bucureşti, CIDE, 1994

Mărginean, Ioan, coord., *Analiza comparativă a finanțării politicilor sociale din România, alte țări în tranziție şi țările UE*, în revista „Calitatea Vieții" nr.1–4/ 2001

Neagu Gabriela, Stoica Laura, Surdu Laura, *Educație şi excluziune socială în societatea românească actuală*, Raport ICCV, 2003

Neagu Gabriela, Preoteasa Ana Maria, Stoica Laura, Urse Laureana, *Diagnoza privind sistemul educațional din România. Determinarea cauzelor şi disfuncțiilor interne*, Raport ICCV, 2003

Preda, Marian, *Politica socială românească: între sărăcie şi globalizare*, Editura Polirom, Iaşi, 2002

Pop Luana Miruna (coord.), *Dicționar de Politici Sociale*, Ed. Expert, Bucureşti, 2002

Rotariu, Traian (coord.), *Expunerea minorilor la abuz şi neglijare în județul Cluj*, Editura Comprex, Cluj-Napoca, 1996

Sandu, Dumitru „Migrația transnațională a românilor din perspectiva unui recensământ comunitar", în *Sociologie Românească*, 3-4/ 2000

Sandu Dumitru, 1998, *Rural community poverty in Romania. Targets for poverty alleviation for the Romania Social Development Fund*, Raport al Băncii Mondiale, în *Sociologie Românească*, 4/1999

Sandu Dumitru, "Community and Regional Poverty in Rural Romania", în *Romanian Journal of Sociology*, 1-2/1999

Sandu Dumitru, *Sociabilitatea în spațiul dezvoltării*, Ed. Polirom, Bucureşti, 2003

Stănculescu Manuela Sofia şi Berevoescu Ionica (coord.), *Sărac lipit, caut altă viață! Fenomenul sărăciei extreme şi a zonelor sărace în România 2001*, Ed. Nemira, Bucureşti, 2004

Şişeştean, Gheorghe, *Autarhizarea agriculturii*, în „România Socială. Revistă de cultură socială şi politică", nr. 1/ 2001

Teşliuc Cornelia, Pop Lucian şi Teşliuc Emil, *Sărăcia şi sistemul de protecție socială*, Ed. Polirom, Bucureşti, 2001

Timaru, Gheorghe, *Experiența Germaniei reunificate ne arată calea reconstrucției agriculturii româneşti*, în "Agricultura României", nr. 48(621), 2002

Zamfir Cătălin (coord.), *Dimensiunile Sărăciei*, Ed. Expert, Bucureşti, 1995

Zamfir, Cătălin (coord.), *Politici sociale. România în context european*, Editura Alternative, Bucureşti, 1995

Zamfir, Cătălin, (coord.), *Politica socială în România*, Bucureşti, Editura Expert, 1999

Zamfir Cătălin (coord.), *Sărăcia în România*, ICCV şi PNUD, Bucureşti, 2001

Zamfir Cătălin, Preda Marian (coord.), *Romii în România*, Ed. Expert, Bucureşti, 2002

Zamfir, Elena, (coord.), *Strategii antisărăcie şi dezvoltare comunitară*, Editura Expert, Bucureşti 2000

Zamfir, Elena; Cătălin Zamfir (coord.), *Țiganii între ignorare şi îngrijorare*, Editura Alternative, 1993

Surse de date

ACOVI (baze de date), INS

Barometrul de Opinie Publică, Fundația pentru o Societate Deschisă, 2002

Eurobarometrul rural, UE-FSD

Fişa Localității, Institutul Național de Statistică, 2002

Sărăcie urbană, sărăcie rurală, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 2004

Recensământul populației şi locuințelor din 2002 (tabele sintetice), INS

România: Evaluarea sărăciei, Banca Mondială, 2003

Rapoarte şi documente oficiale

Condițiile de viață ale populației din România, Institutul Național de Statistică, 2001

Harta Sărăciei în România, CASPIS, 2003

Educația Rurală în România: Condiții, Provocări şi Strategii de Dezvoltare, Ministerul Educației şi Cercetării, Institutul pentru Ştiințe ale Educației, 2002

Forța de Muncă în România. Ocupare şi Şomaj în anul 2000, Institutul Național de Statistică, 2001
Forța de Muncă în România. Ocupare şi Şomaj în anul 2003, Institutul Național de Statistică, 2004
Metode şi Instrumente de Măsurare a Sărăciei, PNUD, 1998
Planul Național de Dezvoltare 2004-2006, Ministerul Integrării Europene
Planul Național Anti-Sărăcie şi Promovarea Incluziunii Sociale, Guvernul Românei, 2002
Raportul Național de Dezvoltare Umană, PNUD, 2004
Recensământul Populației şi Locuințelor, Institutul Național de Statistică, 2002
Raport asupra Obiectivelor de Dezvoltare a Mileniului, Guvernul României, 2003
Situația copilului şi a familiei în România, Editura Alternative, 1995
Situația social/economică a copilului în România: Propunerea unui program prioritar de protecție, CIDE, Bucuresti, 1993

Adrese internet

www.media.worldbank.org/secure
www.undp.org/mdg_new/romania.pdf
media.worldbank.org/
www.worldbank.org/eca/ecapovertyreport
www.sociologieromaneasca.ro
www.cerope.ro

www.undp.ro /news.htm.